

કેવળપુરીનું ચરિત્ર

ધણીવાર નજીકની વસ્તુઓ ભણી માણસનું ધ્યાન ઓહું ખેંચાય'.
છે. સ્ત્રીકવિ પૂરી બાઈની પેઠે મહાત્મા કેવળપુરી ઉમરેડના વતની ગણાતાં
છતાં, અને મારા જન્મ પછી પાંચેક વર્ષે તેઓ કેલાસવાસી થયા છતાં,
ધણા સમય સુધી હું તેમને વિષે કંઈજ જાણતો નહોતો. હોપ વાંચન-
માળાની સાતમી એપડીમાં આપેલું નીચેનું પદ જ્યારે હું ઉમરેડની
ગુજરાતી નિશાળમાં અભ્યાસ કરતો હતો, ત્યારે મારા વાંચવામાં આવ્યું.

રંગમાં રમેો છો, લક્ષાણ રંગમાં રમેો છો;
હુનિયાના સ્વાદ દેખી રંગમાં રમેો છો. ૨૬

ભોગ લયા રંગના લખાં, જુગતે જમેો છો;
અંતે વાસના આડી આવે તો, ભવમાં ભમેો છો. ૩૦

જમાયાના અંધારા માંહે, હું પદ દમેો છો;
સોનું મળે છે લુણને સાટે. ધુળમાં ધમેો છો. ૩૦

ધંધરનું ઝોળખાણુ નહી, દેહ શું દમેો છો;
મરણુતો ઠર નહીજ મટે, શોકમાં શમેો છો. ૩૦

સરજનહારનું રંગરણુ મૂઢી, નીચને નમેો છો;
મૂંડી તો કેવળ સમજ્યા વિના, ગાંડની ગમેો છો. ૩૦

આ પદ મને એટલું પસંદ પડ્યું હતું કે તે હું પંદર વર્ષનો હતો,
તથાપિ તે મોટે કરી વારે વારે ગાતો. એ કેવળપુરીનું રચેલું છે એટલુંજ
તે વખતે જાણવામાં હતું, પણ કેવળપુરી કાણ, ક્યાંનો રહેવાસી, અને
તેણે બીજી કંઈ કવિતા કરી છે કે કેમ તે વિશેની મને કંઈજ માહિતી
નહોતી. એ પછી કવિ દલપતરામે કાવ્ય દોહનમાં કેવળપુરીનાં કેટલાંક
પદ દાખલ કર્યાં, અને કેવળપુરી ઉમરેડનો રહીશ હતો એમ જણાવ્યું.
આશરે દશેક વર્ષ પછી મેં મહાત્મા કેવળપુરી વિષે ઉમરેડમાં તપાસ
કરી તેમને રહેવાનું ઘર ખોળી કાઢ્યું, અને તેમના ધણા સેવકો ઉમરેડમાં

છે એમ માલમ પડ્યું, પરંતુ તેમની કવિતા ધણે પ્રયાસ કરતાં હાય ન લાગી.

વડોદરે આંખ્યા પછી જૂની કવિતાઓનો સંગ્રહ કરવા મેં વિશેષ પ્રયત્ન કર્યો. પ્રથમ છૂટક નાનાં પુસ્તક છપાયાં, તે પછી પ્રાચીન કાવ્ય ત્રિમાસિક પ્રસિદ્ધ કરવા માંડ્યું, અને છેવટ પ્રાચીન કાવ્યમાળાના મૂલ્યે જાહેર પાડવા માંડ્યા. એ અરસામાં કેવળપુરીની કવિતા મેળવવા બહુન માલમો હતો તે આખરે ઈશ્વર કૃપાએ સફળ થયો. મહાત્મા કેવળપુરીનું જીવનચરિત્ર મેળવવા અનેક માત્ર કરતાં છેવટે ઉમરેહના રા. જગન્નાથ દાજીભાઈ દિવેદીએ કૃપા કરી મને કીમતી દફતરત પૂરી પાડી; તેને આધારે તથા મને પાછળથી જે કંઈ વિશેષ બામતો મળી આવી તે પડે આ ચરિત્ર ઉપજાવ્યું છે.

મહાત્મા કેવળપુરી, જે ઉમરેહ તરફ કેવળપુરી બાવીના નામથી જાણીતા છે તેમનો જન્મ અને અવસાનકાળ નિશ્ચય પૂર્વક હાય લાગતો નથી, તથાપિ તેમનો જન્મ આશરે સંવત ૧૮૧૫ અને કેલાસવાસ આશરે સંવત ૧૮૦૫ માં થયો હતો એમ નીકળી આવે છે, એ ઉપરથી તેમનો અંતકાળ ૬૦ વર્ષનું દીર્ઘયુષ્ય ગણવા પછી થયાનું જણાઈ આવે છે.

તેમનું મૂળ વંતન ઉદેપુર (ગેવાડ) હતું, અને તેમનો જન્મ એક મજબૂતી બાપાતને ત્યાં થયો હતો. બાલ્યાવસ્થામાં તેમને બાટ ચારણોની સોમંત વિશેષ હતી, તથા તેમની બાપા ચારણીને વધારે મળતી આવે છે, એટલુંજ નહિ, પણ જે 'ઉછળતો જુરસો, કંડકપાણું' અને વાણ્ય રચના તેમની કવિતામાં જોવામાં આવે છે, તે બાટ ચારણોના સંબંધ પરિણામ છે. એ જુરસો તેમજ સમાધિ લીધી ત્યાં સુધી અખંડ રતો હતો એમ કહેવાય છે, એમની કવિતામાં ચારણી, મારવાડી ને દિંદી સખ્તો દેર દેર જોવામાં આવે છે, લાટ ચારણોની પેઠે તથા સામળ ને વલ્લભની માફક તેમજ સખ્તોની તોડફોડ પણ કરેલી છે, એવું તેમની કવિતા ધ્યાન પૂર્વક વાંચનાં માલમ પડે છે.

આશરે સંવત ૧૮૪૦ ની સાલમાં એટલે ૨૫ વર્ષની વયે તેમજો કંઈકેમો ઓખાનાથના અખાણમાં આવી તેના સેજપુરી અથવા સેજનપરીને પોતાના ગુરુ થાપ્યા; અને માથું મુંઝાવી ગોસાંઈ મયા. ગુરુનાં

સમાયા પછી કેવળપુરી મહારાજે ત્યાં પોતાના નામથી ગાદી સ્થાપી, તથા દરરોજ ૩૬૦ રોટલા કૂતરાને નાખવાનો પ્રથા ચાલુ કર્યો તે અઘાપિ મુધી ચાલે છે. એ પછી એટલે આશરે ૪૦૦ વર્ષની વયે તેમણે ઉમરેઠમાં આવી નિવાસ કર્યો, અને ત્યાંજ પોતાની જીંદગી પૂરી કરી.

ઉમરેઠમા પયુષ્કા કરીને એક ગરામીઓ હતો. તેની દેવ્યા કરીને દિકરી બાળરાડ થતાં, તેણે ઉદ્દેશાવેશમાં પોતાનું ધર ગરાસાદિ તથા દેવ્યા મુદ્દાં કેવળપુરી મહારાજને અર્પણ કરી દીધાં. દેવ્યાએ મહારાજની તહેનાતમાં રહી તેમની અચ્છી સેવા બજાવી હતી. કોઈવાર તેનો મિત્રજ ભય, ત્યારે તે મહારાજને સત્તાવતી, તેથી “કળકળ કરતી રે રે કંકશા” થી શરૂ થતું એક પદ તેમણે તેને ઉદ્દેશીને રચ્યું હતું. દેવ્યાના પિતા પયુષ્કાએ અર્પણ કરેલા ધરમાંજ તેઓ રહેતા હતા.

કેવળપુરીને સેનપુરી ઉપરાંત સદાનંદ, વિદ્યાનંદ અને પૂર્ણાનંદ નામના દંડી સંન્યાસીઓની સારી સોજત હોવાથી બ્રહ્મજ્ઞાન, તત્ત્વજ્ઞાન, યોગ આદિનું તેમને સારું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું હતું. સ્વરોધ્ય અનુભવવામાં તેઓ આખો દિનસ ગુમાવતા. ધણીવાર તેઓ શ્વાસોચ્છવાસનું રોધન કરી પ્રાણાયામ કરતા, સમાધિ ચઢાવતા અને ઓહસોહનું ધ્યાન કરતા. અનુભવ સિદ્ધ પ્રાપ્ત કરેલું ઉંડું જ્ઞાન તેમની કવિતામાં દેરદેર દેખા દે છે. અખાના જેવું વેદાંત જ્ઞાન, ધીરાના જેવી અથળ વાણી કે ગૂઢ કવિતા. ભોજના આબખા જેવા લગાવેલા સાટકા અને વદનલ જેવી પ્રામ-વાળી ને કરકકણી ભાષા કેવળપુરીની રચનામાં બહુ દર્શન દે છે. તેણે પદ અને દેશી રાગ ઉપરાંત પિંગળના છંદોનો પણ ધણો ઉપયોગ કર્યો છે. એટલે સવૈયા, સોરઠા, દોહરા, ઝૂનણા, ખવંગમ, મોતીદામ, રવૈણી, કુંડળીયા ને તુરંગ, એ છંદોમાં પણ તેણે કવિતા કરી છે. તેમની કવિતાના થોડાક નમુના અહીં આપ્યા છે.

સવૈયા. (અભિપ્રચાર)

- ૨૧ -

કોઈ દેશ કહો પરદેશ કહો, અરવેશ કહો પણ છે સોઈ છે,
કો સંસાર કહો ધરનાર કહો, પરિવાર કહો, પણ છે સોઈ છે;
કોઈ ગામ કહો વળી ધામ કહો, નિજ નામ કહો, પણ છે સોઈ છે,
સ્વામી સેનપુરી છે સત સાહેબ, આદિઅંત મધ્યે છે સોઈ છે.

ચિંતામણી.

મન માત મળે, તન તાત મળે, ગુર સાથ મળે,
 વિવેક મળે તો વિચારિયેછ,
 નરનાર મળે, ધરનાર મળે, પરિવાર મળે,
 હરિનામ મળે, નહિ હારિયેછ;
 ભક્ષો ભાષ મળે, સુખ સાંધ મળે, દૂધભાષ મળે,
 મોહન મળે, મન મારિયેછ,
 ભાષ બેન મળે, રવિ રેન મળે, દવિ કેન મળે,
 તારો તન મળે, તેને તારિયેછ.

દુમિલા (બારશાહી)

રહેણી મેખ મારણ, ત્રિવિધ તારણ, ધારણ ધ્યાન, મુનેશ્વર,
 સર્વકાળ સુધારણ, વિદ્ય વિહારણ, પાર ઉતારણ પ્રેમ પર;
 સેનપુરી સ્વામીએ, પરમ પામીએ, અંતર જામીએ ઇશ્વર,
 વૃષ જોયે સવાણીએ, નામ નિશાનીએ, આગમ આણીએ, એકઅર.

સવૈયા (બ્રહ્મધાતુ)

સંશે સંસારમાં સંપુટ કર સેનમાં, છુદ્ધિ શુદ્ધિ છુટી ના જાય બારી,
 પંચ કોશ કોડિયા બિચમા પકવી, બ્રહ્મ અગ્નિ દીધી આંચ ભારી;
 હરિ હડતાલને ખાયજો હેતમાં, નર્ક સ્વર્ગ રોગથી હોય ન્યારી,
 કાયા અમર કુ ન કરે જો કેવળા, હડ જોગ દેખીને રહો હારી;
 કામ હેટે કરી, લજે મન કામની, ખાખ માટી તેમાં રાખ ખાવે,
 મૃગ માતંગ પતંગ મીન મૃત છે, પ્રેમ સુગંધ અતિ મૃદુ પાવે;
 ઇદિ અસ્તાનમાં ચડે બહુ આમજો, છવ વિપ્રમ મન નર્ક જાવે,
 કર્તાનો સાક્ષી શુદ્ધ બ્રહ્મ કેવળા, ત્રિવિધિ તાપમાં તેહ નાંવે.

જૂલણા.

હાલ બેહાલમાં નિહાળ હે હાલમાં, ખ્યાલમાં જોલ સંસાર ખૂખી,
 તાલમાં તાલ, બેતાલ છે તાલમાં, ખ્યાલમાં હાલ અવતાર મૂખી;

જમતની વિમળની રાગ રંગ જતું કે, તંતુ કે અંત એક તાર તૂંખી,
કાળ અકાળ ત્રિકાળ નહિ કેવળા, દિલ દરિયાવમાં ઘુરતું ડૂબી.
પથુ પતિ વત એ મત સંસારમાં, દુઃખ અરુ સુખ બે નાહી દરશે,
સ્વપ્ન અરુ જાગત મળી જાય શત્રુમાં, પુણ્ય અરુ પાપ ઉર નાહી ધરશે;
એક આનંદ અદૈત રસ આતમા, સર્વમા શુદ્ધ જો કાજ સરશે,
ગમન કર કેવળા ગુર તણા જ્ઞાનમાં, ધણીએ ધ્યાન દેહ કાણુ ધરશે.

અસ્તાવિક કુંડલિયા.

પઢરે પોપટ પિયુકુ, કઢરે પાપ કરમ,
બઢરે અમલ વેલસમ, મઢરે સત્ય મરમ;
મઢરે સત્યમરમ, ચઢરે આતમ એની,
જઢરે દેવ દેદાર, રઢરે રચના રેની.
જો કેવળ કરજોડ, ઘેર કાયા ઘેર મઢરે,
કઢરે પાપ કરમ, પિયુકુ પોપટ પઢરે;
રમરે સતગુરુ શ્યામને, રમરે રામ રમત,
ખમરે ખમી આ ખેતમાં, ગમરે સંત ગમત.
ગમરે સંત ગમત, જમરે આતમ જની,
હમરે સખહી દૂર, ભમરે સંશય ભાની;
જો કેવળ કરજોડ, જપ તુહિ તુહિ જપરે,
રમરે રામ રમત, સતગુરુ સાચા રમરે.

*

*

*

અર્વંધા (ગુરુ રદેણી)

વૈરાટ દેહની સ્થિતિ અવસ્થા, વિશ્વાનર ત્યા વસતા હે,
હિરણ્ય ગર્ભની ઉત્પત્તિ હેરતા, સૂત્ર રૂપ તે સસતા હે;
અબ્યાકૃત દેહની પ્રલે અવસ્થા, શુદ્ધ અભિમાની રસ્તા હે,
કહીએ ભણુતો તે કેવળો સાક્ષી, હંસ બ્રહ્મરૂપ હસતા હે.
નામ ખોજી જોતાં સત્ય છે નામિકા, જીવને શિવ તે જાગતા હે,
મરે નહિ કોઇ ઉપજો માનવ, ભાંડ ચયા નહિ ભાગતા હે;
કોય નહિ ત્યારે કોણુ હજો કહે, તન નહિ મન ત્યાગતા હે,
કોય કહે તેનું નામ છે કેવળ, મન નહિ કોણુ માગતા હે.

*

*

*

ચોખાઈ (જોગી અંગ).

જોગી જોગ સમર લે જેહી, લક્ષ્મી લક્ષ્મી લગ્યો લવ લેહી,
ચક્રાર વૃત્તિ આકારો ચદા, બુદ્ધ આખે સોઈ અમૃત બદા;
બ્રહ્મ રસાયણ સત્યના જોગી, જનકુ કેવળ કહિયે જોગી
વિષય પાપ નહિ વાદ વિવાદ, જનન મુક્ત દરામાં જનાદ,
વન વસતી નહિ વાસ નિવાસા, અજ ઇન્દ્રિય નહિ કોઈ આસા,
રોગ નહિ પપ આપ નરોગી, જનકુ કેવળ કહિયે જોગી.
જામનમાહી હિમવત જાગે, લગ વિષય પગ કબૂ ન લાગે;
દરશ પદારથ ગંગ નહિ દેખે, પગમ ગુરુ રૂપ અપરમ પેખે,
જામત લાતથી થયો નિજોગી, જનકુ કેવળ કહિયે જોગી.

૪

*

કેવળપુરીની કવિતા એટલી સારી છે કે તેમાંથી પસંદ કરીને ઉતારા આપવા એ કામ કરીશું છ. થોડી વાનગી મુદ્ર વાવનાર માટે બસ છે.

કલ્યાણપુરી કરીને આ કવિનો મુખ્ય ચેલો હતો, તે નૈષ્ઠિક, શુદ્ધ અંત કરણનાજો, અને શિષ્યધર્મ સાચવનાર હતો મહાત્મા સમાયા પછી તેણે સમાધ ચણાવી તે ઉપર શિવાયજ બવાબુ, તથા સાઠ મણુ લોટ વાપરી બે ચોરાથી કરી તથા સાધુ અને ગોસાઈ મહાજને જમાડ્યું. કલ્યાણપુરી પૈસાદાર હતો. સમાધ લેતી વખત તેને ગુરુએ સૂચના કરી હતી કે તારો બધો પૈસો ખરચી નાખજો ! ચેલાએ ગુરુચરણ પાળીને એક વચ્ચેર રહી બાકીનું ખરચી દીડું

મહાત્મા કેવળપુરીનો બીજો ચેલો મોજપુરી પાગથી સંસારી થયો હતો, તેથી મહારાજની પ્રીતિ ધરતા તે તેમની સાથે જામા દિવસ રહ્યો પણ નહિ. તે ત્વતંત્ર થઈ બહારગામ ફર્યા કરતો, પણ મહારાજ પછી થોડી મુદતે કલ્યાણપુરી પણ સમાયા ત્યારે તે ઉમરેહ આવીને રહ્યો એની ચેની રતનબા સન ૧૮૮૪ માં ગુજરી ગઈ તે સ્વરોદય અને તત્ત્વજ્ઞાન સાધારણ રીતે જાણતી હતી. મોજપુરી ને રતનબા ઇંડર પણ જતા અને જોખાનાથના અખાડામાં રહેતા. તેમનો દીકરો અસવપુરી સદર સાવમા બાર વર્ષની વયનો હોઈ ગુજરાતી ચોથુ ધોરણ શીખતો હતો મહારાજ કેવળપુરીના દેવાવયની પૂજા પખાવ કરનાર અને તેમનાં પુરતકા મરેરે સંભાળી રાખનાર આ એક ગોસાઈ કુમારજ લોગ છે.

મહારાજ કેવળપુરી ગરાસીઆંવાડમાં રહેતા, પરંતુ તેઓ મહાવ તથા ઉપરના પૂર્ણેશ્વર મહાદેવમાં તથુરા સહ ભજન કરવામાં ઘણો વખત ગાળતા. તેમનું શરીર જીનેવાન સાધારણ ઉંચાઇનું ને બરાવદાર હતું. તેમની છાતીએ વાળ આજી હતા. કરકમલમાં એકતારો લઈ તે ભજનો સારાં ગાતા. સ્વરોદય, તરંગમાન અને વેદાંત પર તેમની પ્રીતિ બહુ હતી. ચાંણોદવાળા અટાળ જોશીના રણછોડભાઈ તથા તેમના માતૃશ્રી મહારાજનાં સેવક હતાં, બાપુ સાહેબ ગાયકવાડ જે અમદાવાદમાં નજરકેદ હતા તે પણ એમના સેવક હતા. મહારાજ રાજનગર (અમ-વાદ) જતા, ત્યારે ખાડીઆમાં સાડોદરા નાગર દોલતરામને ત્યાં ઉતારે કરતા. વીશ વર્ષ સુધી તે અમદાવાદમાં બિરાજમાન થયા તથા ત્યાં તેમણે ગાદી પણ સ્થાપી હતી. ખાડીઆમાંથી ધણીવાર તે સરકાર હવેલી (ગાયકવાડની) માં જઈ બાપુ સાહેબને મળતા, તેમની સમક્ષ જ્ઞાન કથન કરતા અને ભજનો ગાતા. કહે છે કે તેમને રાજરાગનો વ્યાધિ હતો તે મહારાજે વિભૂતિની એક ચપડી વડે મટાડ્યો હશે !

આરામુરના હુંગર ઉપર અજાણ જવાના રસ્તામાં ચોટણ કરીને એક જગા આવે છે, ત્યાં પણ મહાત્મા કેવળપુરીની ગાદી છે. એક ચેત્રો તેની સંભાળ નાખે છે ને પૂજાપાત્રી કરે છે. રાણીઆ, નાકરેચી, ચીકણીઆણું વગેરે મહીકાંઠાના ગામોમાં તેમના સેવકો છે. કહે છે કે એક સમયે મહારાજ પોતાના શિષ્યો સહ રાણીએ પધારેલા, તે સમયે ઝેંદ શિષ્યે ભરવાડના વાડામાંથી એક લવાઈ જાની રીતે પકડી આવ્યું, અને કહ્યુંને બોગ આપી તેની આશકા સર્વેએ લીધી. ભરવાડને લવાઈ ચોરાયાની ખમર પડતાં તે ખૂસ મારતો આવ્યો, તેથી હોદ્દા થર્વા માંડી. આ વાત મહારાજને કાતે આવતા તેમણે સર્વ ચેલાઓને બેગા કરી પૂછ્યું, એ લવાઈની કંઈ પણ ચીજ રોપ રહેલી છે ? એકે કહ્યું અસ્થિ રહ્યાં છે. શુરૂએ તે મંગાવીને એક સુડલા (ટોપલા) તળે ઢાંક્યાં. પછી પેલા રાયકાને બોલાવી પૂછ્યું કે અલ્યા શું છે ? તે કહે, મહારાજ મારું બકરું તમારા ચેલાએ આવ્યું છે, પણ તે માનતા નથી. મહારાજ બોલ્યા, ઓહો ! બાળક રમવા લાગ્યાં હશે, તેમાં શું થઈ ગયું ? જા, પેલા ટોપલા નીચે જો, હોય તો ઓળખી લે. ભરવાડે ટોપલો ઉઘાડી કહ્યું, હા મદાગજ એજ મારું લવાઈ ! તે લવાઈ બધ

ચાલતો થયો, અને તેજ દિવસે ૪૦ ધર એ મહારાજના કંઠીબંધા શિષ્ય થયા. કેવો ચમત્કાર !

કેવળપુરીનું જન્મ નામ શું તે જાણવામાં આવ્યું નથી, પણ બાહ્યાવસ્થામાં તે પીરાણા પંથમાં હતા એમ નીકળી આવે છે. પીરાણાપંથી જોત કરે છે, અને સારો પરચો બતાવે છે, એવું સાંભળવાથી કેવળપુરી તે મંડળમાં જતા તેથી તેમને જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું, એમ તેઓ પોતે કહેતા.

કેટલીક મુદત પછી એક કાલિકા માતાનો મંત્ર તેમને હાથ આવ્યો, તે ઉપર વિશ્વાસ બેસવાથી તેનો જાપ તેઓ કર્યા કરતા. કાળે કરીને માતાજીએ પ્રસન્ન થઈ પ્રત્યક્ષ દર્શન આપ્યાં તે જોઈ કેવળપુરીએ પ્રાર્થના કરી કે:—

કુંડળીઓ.

કળા વધારણ કાળિકા, બાળક રાખણ બેલ;
ત્રિશુળવંત તપાર હે, છતરી પકડી સેલ;
છતરી પકડી સેલ, ઠેલકર એમી ઠાકા;
મારે મોહ મગર, ડગે નહિ કલકી ડાકી,
કહે કાળિકું કેવળો, રંગ બન્યા સો રાજકા;
બાળક રાખણ બેલ, કળા વધારણ કાળિકા.

આવા આવા નવ કુંડળીઆ વાતકાળિક મુખેથી ઉચાર્યા અને તે જીલ્લાએ રહ્યા. કવિ કાળિકાસની માફક કેવળપુરીને પણ શ્રી કાળિકા પ્રસન્ન હતાં.

એવું કહેવાય છે કે મહાત્મા કેવળપુરીને સ્નાન કરવાની પરવા નહોતી. પંદર વિંચ દિવસે કોઈ વાર સ્નાન કરવા. કોઈ તેમને સ્નાન કરવા કહે, ત્યારે તેઓ બોલતા કે જાણ જ્ઞાન જળમાં નહાઓ; ચરીર ધોવામાં શું ફળ છે ? માણસાં બહુએ ડબકાં મારે છે. એ વિષે તેમણે ગાયુ છે કે:—

હરિગીત.

નહાવ ગંગા ગોમતી ગોદાવરીને નર્મદા,
તાપી યમુના મહી આદિ, મેલ ધોવે છે તદા;

૧ મન મેલ એથી નથી જાતો, તેહ સદ્ગુરુ દાજતા,
છે સદ્ગુરુજી જગત્ત મધ્યે, મોક્ષ પદમાં મહાલતા.

મહાત્મા કેવળપુરીને એક મુસવમાન સાથે દોસ્તી હતી, તેને સુધારવા માટે તેમણે એક પદ રચ્યું હતું, તે આ પ્રમાણે:—

રેખતા.

તનકી મસજીદ માહી, મન મુસ્લા ખડા ત્યાહી,
ચઢી ચિત્તકે ચળતરેપેં. બાંગને પુકારી હે. ટેક.
હમ્દમ તસવી લે હાય, દયપાક વલુ હોત;
તત્ત પામે પોચાકરી, અંગસે ઉતારી હે.
કેદખીયે કાનવેકુ, સાચા સગે લગી કાલુ;
નપસ સેતાનુકી, ઉધી ગત ન્યારી હે.
વોજખ દરામ દોઇ, બકરેકુ મારી દિયે;
દંભ માયા મુરઘીકુ, જભે કર ડારી હે.
પાક તો અદ્યાધનામ, હમેશ કીયો હે પાન;
ઐતન્ય અખંડ શુદ્ધ, આતમા બિયારી હે.
કેવળ વિવેક કરી, કવમાકુ નેકી કીયો;
એહી દરવેશજી, અદ્યા સગે મારી હે. *

સંત કેવળપુરીના સેવકોમાં ઉમરેઠના ખેડાવાળ, ગરાશીઆ, પાટી-
દાર વગેરે છે. એમાનો કુબેગદત કઠીને એક ખેડાવાળ મહાત્માનો કુલકુલાં
દોસ્ત હતો, તેને મોટે સંતના ૨૦૦-૪૦૦ લાજનો હતા, તેની વય સન
૧૯૯૪ મા ૮૦ વર્ષની હતી અને તેને અરીણ તથા ગાંજનું વ્યસન
હતું, તેમ છતાં તેનો કંઈ એવો તો મુસ્વર હતો કે તે જ્યારે કાંઈ પદ
ગાતો, ત્યારે જાણે કાપવ ટોકા કરી રહી હોય એવી સાંભળનારને મળદ
પડતી. શરીર જર્જરીભૂત ચએણુ છતાં કેવળપુરીનું નામ સાંભળતાંજ
તેનો લુસ્સો ઉભરાઈ આવતો, અને તેમના લાજન મુસ્વરે ગાવા મંડી
પડતો. અરીણ ગાજનું વ્યસન તેને મહારાજ ચકી વળગ્યું હતું, કેમકે
તે મહારાજ પાસે જાય ત્યારે તેને અરીણને ગાંજો મળતાં. જાતે ગરીબ
અવસ્થામાં હોવાથી અરીણ સાડ પૈસા મેળવવા અર્થે કાંઈ અજણ્યો.

* આનો કર્તા પણ વધારે હકીકત કવમા વિષેના સંવેદામાં આવે છે.

માણસ મળે તેને જાળનો ગાંધ ખુશ કરતો અને એક બે પૈસા મળે તેનું અશીર્વાદ લાવતો (એ શબ્દ ગુજરી ગયો છે).

કુબેરદત્તને પાછલા વખતમાં મહારાજ સાથે અમુક કારણસર વૃત્ત પડી હતી. એક સમયે બગીચામાં ફરતાં એક પાકું દાડેમ મહારાજ શ્રીની નજરે પડેલું તે છાનું માનું તોડીને કુબેરદત્ત ખાઈ ગયો. બીજે દહાડે સવારમાં દાડેમ મહારાજની દષ્ટીગોચર ન થયું, ત્યારે તેમણે પૂછ્યું કે કુબેર ! દાડેમ ક્યાં ગયું ? કુબેરે કહ્યું, મહારાજ, મને ખબર નથી. તેઓ બોલ્યા, તેજ લીધું છે. માટે માની દે; એ દાડેમ કરતાં હું તને બીજો કોઈ સારો ઉપકાર કરીશ. છતાં તેણે માન્યું નહિ, ત્યારે પોતે મૌન્ય રહ્યા ને દિલગીરી દર્શાવી. તે પછી તેઓ થોડી મુદતે શાંત થયા.

આ કુબેરદત્તને મોટેથી સાંભળ્યા લીધેલાં કેટલાંક પદ રા. જગનલાલે મોકલ્યાં હતાં તે નીચે આપ્યાં છે. (મોટેનાં પદમાં અશુદ્ધતા હોયજ તે જેમની તેમ રહેવા દીધી છે.)

પદ.

શૂન ધર શેહેર શેહેરે ધર બસતી, દમ જાગે તન સોતા હે;	
લાલ હમારે હમ લાલનપે, દમ જાગે તન સોતા હે. ટેક.	૧
એસી ધુનમે રેના જોગેસર, બંકનાલ રસ પીના હે;	
બંકનાલ રસ પીઓ જોગેસર, બંકનાલ રસ પીના હે.	૨
નવે દારકી વિષય વાસના, મન લલચાવે ચિત્ત ચોરી;	
એસા નગરમેં હે કોઈ રૂઝક, દે મસ્ત નગર કાયા ફેરો.	૩
ધુવે પિયા પ્રદંહાદે પિયા, પીવે લજમન બાલા હે;	
દાસ કેવલને એસા પીના, એક નામકી આશા હે.	૪

દેખતા.

દેખ બે દેખ તેરા દીલકી, બીચમે સુલટ ઉલટ ધર દેખ બાઈ;
કામકુ બાંધકે, કોષકુ બારકે, બુદ્ધિ ઉલટ સુલટ લાઈ.
ગુરકુ યાદ કર, જાળનકા મોદ લે, રમણું સોહં ગુર પ્રીત બાઈ;
અમિકા પાન કર, પુરપકુ યાદ કર, સકલમેં રહેજ તેરા સાંઈ.
કેંત કેવળ એ છૂટ મધ કલ્પના, સહેજકા ધરમેં સકળ સમાઈ.

શૂલણા.

રજતજ માંહી રામ રટ રહ્યો, પરગટ એહી ભંરપુર હેજી;
ધટધટ માંહી લટપટ ઘૂમે, ઝટપટ માંહી જગજૂર હેજી.
અટપટ એહી ખટપટ મેં આવત, ચટપટ નાહિ ચકચૂર હેજી;
ખટપટ નાહિ નટખટ ખેલે, હઠ છોડ કેવળ હજૂર હેજી.

રેખતા.

મનવા મેરા લયા મગન, ગગન લગન ધુનિ ગાવતા-હે;
શુદનાદ સિંધાસન ખેઠે, બાળ છત્રીસ બળવતા હે. ટેક. ૧
ભમ દરિયા એસા ભર ભરિયા, ડોલે પવન ડોલાવતા હે;
આતમરામ સખી ધટ એહી, ખેલે આપ ખેલાવતા હે. ૨
મન ઇંદ્રિકા તાર મિલાવી, જે વિષય સંગ જવતા હે;
વરતિ તિતું પીછી વાળે, મહા પદમે તે મહાવતા હે. ૩
તંતુમે પટ પટમે તંતુ, બેદ અગોચર લાવતા હે;
એસા અનુભવ ઉરમે આવે, પુરા સોહિ રૂપ પાવતા હે. ૪
રંગ રાગ સરૂપ સંગ રમતાં, તત્ત્વ ખ્યાલ જતાવતા હે;
ગુરુકા ગુણ કેવળ શુદ્ધ ગાવે, આપ છોડ ધર આવતા હે: ૫

મહાત્મા કેવળપુરીએ પાવાગઢ અને ગિરનાર ઉપર પશુ કટલીક મુદત આસન રાખ્યું હોય એમ તેમનાં સેવકોના કહેવાથી માલમ પડે છે. એમની ખ્યાતિ દ્વારકાથી માંડીને કાશીનાં ઝાંપા સુધી પ્રસરી હતી. એક વખત ગુરૂપરનાણિકા સંબંધે કાશીમાં તકરાર ઉઠવાથી એમના દાથની લખેલી શંકર મતની પરનાણિકા જેવા માટે મંગાવવામાં આવી હતી; અને તે બીજાઓ સાથે મેળવતાં પ્રમાણ અને વિશ્વાસ પાત્ર ઠરી હતી. એ મહાત્મા સંસ્કૃત પ્રાકૃતના શુદ્ધ લેખક અને જ્ઞાની હતા. એમના હસ્તાક્ષરનું એક પદ રા. જગનલાલના જેવામાં આવેલું તે પરથી તે જણાવે છે કે તેમના અક્ષર સારા લલિયાના જેવા હતા, અને તેઓ હસ્તવદીર્ઘ અને બેડાક્ષરો બરોબર રીતે લખતા હતા.

એક સમયે હાથમાં એકતારો લઈ માથે ઉભી રાતી ટોપી રાખી, અને શરીર પર ઝભો (કંથા) નાખી મહારાજ અમદાવાદથી પગે ચાલતા ખેડા નજીક વાત્રક કાંઠે આવી લાગ્યા; ત્યાં આગળ એક સાહેબ

ધોડાને પાણી પાતો હતો. તેણે કહ્યું “ કેસા ટોંગ મચાતા હે ? કવળ-
પુરીને નજીક બોલાવી પૂછ્યું, મહારાજ, સંત હો ? પુરીએ કહ્યું હા.
સાહેબે કહ્યું કંઈ બજન જનતે હો તો બોલો, તે ઉપરથી પુરીએ એક
નવિન કવિત રચી બોલવા માંડ્યું:—

મલિયાગર લેપન ખર, કાગડુ કયા પોપ માળા;
અગાની અજણુ શન, અંધકુ કયા આરશી.
હીજડેકુ પદમની, ઉઝાં કયા મિલાસ હોત;
ફટયો ચિત્ત બાવરો, પઢાવે કયા પારશી.
મંકડેકુ દેવે જ્ઞાન, પાવે તે કેસો હી માન;
તોમ મે પાપાણુ નાવે, તરે નહી તારશી.
કવળ વિવેક કરી, તુગરેકુ કહા કીન્ને;
દેખે દોમ ઝોડકા તો, ઘોર મેં કયા ડારશી.

એક વાર ઉમરેઠ કરખાની ગરાશીઆવાડમાં દેવખાના બાપે આપેલા
ધરમાં પોતાના અંગભૂત માણસો સાથે તેઓ બેઠા હતા, તેવામાં શિવા-
નંદ કરીને કાંઈ અંધ સંન્યાસી એમની કાર્તિ સાંભળી બોળતો આવ્યો,
તેની હકીકત સાંભળી મહારાજાએ પ્રસન્ન થઈ તેને માથે હાથ મૂક્યો,
તેથી તેને જ્ઞાન પ્રાપ્ત થતાં તેજ વખતે તે એક પદ બોલ્યો:—

પદ.

અંધા હુ'ં એક ધંધુકારમેં, અગડખંબ જોગી આપા;
એક પલકમેં અગડખંબને, અહાંડ ઉપજ્યા હોશ. ટેક. ૧
નહિ ગુરુ આપા, નહિ ગુરુ જમા, કાલ પુરૂષ આપે ખાપા;
અગ્નિ ન બાલે, જલ ન પલાળે, નિગમ નેતિ કરી ગુણુ ગાપા, અધાં ૨
પરચમ તો છોની પરકરતી, પ્રકૃતિથી મહાતત્ત્વ પાપા;
મહાતત્ત્વથી ભપા અહંકાર, અહંકારથી તિન ગુન ચાપા. અધાં ૩
તિન ગુનસેં ચોષસ તત્ત્વ, તત્ત્વોમેં અહાંડ વાપા;
એહિ અહાંડમેં ચોદા લોકો, લોકો મેં શુવ રચવાપા. અધાં ૪
અણુધડિયા, રોખડિયા અલમરત, અનંતકોટિ રૂપ લાપા;
અધોર પુરૂષ અનાદિ આતમ, ધ્યાન સેન અમ્મર ધાપા. અધાં ૫
બંકનાસમેં ડેરા દીધા, ઇગલા પિંગલા ઝોલખાપા;
મિવાનંદકુ કવલે ગુરુ મલિયા, અજરાકા ખાસા પાપા. અધાં ૬

મહાત્મા કેવળપુરી પૈસાની ખિલકુલ દરકાર રાખતાં નહોતા. જે આવે તે ખરચી નાંખતા, અને કહેતા કે આવતા દિવસનો દરિ ખેલી છે. જ્યારે તેઓ ડાકોર જતા ત્યારે ત્યાં તેમની પાછળ લોકોનાં ટોળે ટોળાં જતાં, કેમકે તે ગરીબોને મદત મળે એ ધરદે મોકળે હાથે આપે રસ્તે પૈસાની ઉછામણી કરતા. સરખેજનો મહાન રાજો બંધાવનાર ઓલિયાની માફક કહે છે કે તેઓ પયારી તળે હાથ ધાલીને જોઈએ તેટલા પૈસા કાઢતા હતા !

૯૦ વર્ષની વયે ઉમરેફના મૂળેશ્વર મહાદેવની જગામાં મહારાજ કેવળપુરીએ સમાધ લીધી. એ જગા કાષ્ટ રામવન કરીને ગોસાંધના કબ્જામાં હતી, તે સમાધ ખોદવા દેતો નહોતો; પણ મહાત્માએ તેને કંઈ ચમત્કાર બતાવ્યો તેથી તેણે હરકત લેવાનું છોડી દીધું. મહાત્માએ પોતાની સમાધ પોતાને હાથે આંકી, અને દસ દિવસમાં ક્ષણબંધુર દેહનો ત્યાગ કરી તેઓ કેવલ સાથે એકરૂપ થયા. સમાધ આંકતી વખતે તેમનું શરીર દૃઢ હતું, અને પોતાના ચેલા કલ્યાણપુરીને આગળથી તેમણે સૂચવ્યું હતું કે “ હમ દસ દિન પીછે સમાધ લએગે. ” સમાધ લેતી વખતે તેમના સેવકાએ કહ્યું કે, મહારાજ, સમાધમાં નાખવા જેટલું સખરસ (મીઠું) મેળવવું કઠણ પડશે; ત્યારે પોતે સમાધમાં ખેડે ખેડે જવાબ આપ્યો કે રાકડનાથ હનુમાનવાળી ભાગોળે ૬૦ મણુ લૂણનાં બે ગાંડાં ખંભાતથી આવે છે, માટે તમારે જોઈએ તેટલું તેમાંથી લેજો. તપાસ કરતાં વાત સાચી પડી અને શિષ્યોએ બંને ગાંડાં ખરીદ કરી સમાધ સ્થાન મીઠાથી પૂરી દીધું.

સદર સમાધ ઉપર જે શિવાલય બંધાયું છે તેમાં પાર્શ્વતીના સ્થાનથી આયમણી બાલુની ભીંત કેવળપુરી મહારાજનું ચિત્ર ખુરશી નેવાં સાદા આસન ઉપર પાડેલું છે. તેનાથી ઉત્તરાતી પાસાએ સન્મુખ નજરે દેવબા હાથમાં માળા લઈ બેઠી છે, અને દક્ષિણ પાસે કલ્યાણપુરી શિષ્યની છબી ખડેધાટ (ઉભી) આલેખેલી છે. સંવત્ ૧૯૩૧ ની સાલમાં સમાધના શિવાલય ઉપર ધ્વજ ચઢાવી સેવકા તરફથી ધ્વજ-બોજ્યાદિક કરવામાં આવ્યું હતું.

સંત કેવળપુરી ગાંડા આદમીને માથે હાથ મૂકીને તેમને ડાલા કરતા એમ કહેવાય છે. બીજી પણ ઘણી ચમત્કારી વાતો તેમના વિધે ચાલે છે.

ગ્રંથ વિવેચન.

કેવળપુરી જેવા મહાત્માની વાણી ઉપર કાંઈ વિવેચન લખવું એ કોઈ અસાધારણ વિદ્વાનનું કામ છે એમ હું માનું છું, એમ છતાં ગ્રંથ પ્રકાશકની ઇચ્છાને અનુસરી સ્થૂળ દ્રષ્ટિથી તેમાં જે જોવામાં આવે છે તે અહીં યથામતિ બતાવું છું.

ગુજરાતી ભાષામાં આ જાતનો આ ગ્રંથ કાંઈ પહેલોજ નથી. અખો, ધીરો, નિરાલ વગેરે અનેક વેદાંતી કવિઓ થઈ ગયા છે, અને તેમના પુસ્તકો પણ પ્રગટ થયાં છે. એ પુસ્તકો વાંચનાર તેમાં જે વાતો મુખ્યત્વે જોઈ શકે છે : કાંઈક તો તેમાં કવિત્વનો ભાસ થાય છે અને કાંઈક તો તેમાં વેદાંતનો ભાસ થાય છે. શુદ્ધ વેદાંત તો અખાની વાણીમાં જણાય છે, અને તે સિવાયના ધણાક વેદાંતી કવિઓની કવિતાનો વિષય શુદ્ધ વેદાંત ન છતાં તેમાં યોગનું પણ મિશ્રણ જોવામાં આવે છે. તેમના કવિતાના ઉદ્દગાર જોતાં હઝકાઈને જણાય છે કે તેઓ સંશય વગરના, દૃઢ નિશ્ચયવાળા અને પ્રજ્ઞવસ્તુના સાક્ષાત્કારવાળા હતા. અપરોક્ષ પ્રજ્ઞદાનમાં તેમની સ્થિતિ કવી હતી તે તેમનાં ચરિત્રો જોવાથી પણ કહી શકાય નહિ; કેમકે પ્રજ્ઞવેત્તાઓનાં વ્યવહાર ચરિત્રો એકબે પ્રકારનાં હોતાં નથી. માત્ર તેમની વાણીનું ખારીક નિરીક્ષણ કરનારા અનુભવીઓ એમ જાણી શકે છે કે આ અનુભવીની વાણી છે.

સામાન્યતઃ આ વેદાંતી કવિઓ પોતાના પ્રજ્ઞાનંદની ધુનમાં મસ્ત હોય છે. તેથી તેઓ જે પદ, છંદ કે કાવ્ય કરે તેમાં પણ તે મસ્તી વ્યક્ત થાય છે. અને તેથીજ ગ્રા્ય: તેમને છંદો ભંગની કે શબ્દાપશબ્દની દરકાર હોતી નથી. વિશેષતઃ તેઓ શાસ્ત્રીય પદ્ધતિથી શીખેલા પણ ભાગ્યેજ હોય છે.

આજ થોડું પણ પહેલાં એવું ધણું જોવામાં આવતું કે જે ભક્ત કે જ્ઞાની થઈને આચાર્ય બને-મહાન્ત થાય-કે ગુરુ થાય-તે ત્યાગી અને ગૃહીઓને પોતાના એલા કે શિષ્ય કરતા, કંઠીઓ બાંધતા અને મંત્ર

આપતાં તેમાંના કેટલાક મંદિરધારી, કેટલાક ભજનાનંદી અને કેટલાક પોતાના સંપ્રદાયના ગુરુઓની વાણી શિષ્ય મંડળને સંભળાવનારા હતા- આજ પણ હોય છે. આ ગુરુઓ કેવળ પોતાના ગુરુઓની અને પૂર્વે થઇ ગયેલા તેવા ભક્તોનાં વાણી ગાઇને સતોષ માનતા નહોતા, પણ પોતાની સ્વતઃ રચેલી કવિતાઓ ગાવામાં ને સંભળાવવામાં તેમને વિશેષ આદર રહેતો. સ્વકૃતિનો કાંઈક અપૂર્વજ મહિમા આજ પણ જોવામાં આવે છે. દરેકે દરેક કવિ, નાટકકાર કે અંથકાર પોતાની કવિતા કે લેખને માટે મગરૂર હોય છે, તેને તે ઉત્તમ માનતો હોય છે અથવા કાંઈ નહિ તો નાંખી દેવા જેવી કે નારા કરવા જેવી માનતો નથીજ હોતો. તે તેને બહુ પ્રિય હોય છે અને તે ખીજને અને ખાસ કરીને તે વિષયના જ્ઞાતાને સંભળાવવાને તે બહુ આતુર હોય છે. બહુધા તે તેની ખીજથી થયેલી પ્રશંસાનીજ આશા રાખતો હોય છે. જો કે તે “મારા દોષદર્શન માટે હું તે તમને ખતાવું છું” એવો વિનયભર્યો ઉપોદ્ધાત કહી સંભળાવે છે.

આ બધી વાત જૂના ભક્ત કવિઓને અને જ્ઞાની કવિઓને પણ લાગુ પડે છે. હમણાં ગુજરી ગયેલા પણ આ જમાનાનાજ કહી શકાય એવા કેટલાક ભક્ત અને જ્ઞાની કવિઓનો મને પરિચય થયેલો છે. તેમણે પુસ્તકો લખ્યાં છે. ભક્તિ અને જ્ઞાનની તથા યોગની પણ કવિતાઓ તેમાં છે. તેમાંના કેટલાક કવિઓની શક્તિ અને જ્ઞાન હું સારી રીતે જાણું છું, અને કાંઈ આધુનિક ફળવણી વિનાના સાધારણ માણસ કરતાં તેમાં કાંઈ વિશેષ જોવામાં આવ્યું નથી શાસ્ત્રજ્ઞાનમાં તેઓ લગભગ શૂન્ય, ભક્તિ જ્ઞાનમાં એકદેશી તથા દુઃખમહી, તથા વાચાળપણમાં તેઓ બહુશ્રુત જેવા તથા બિન અનુભવેલી વાનો કરનારા જોવામાં આવ્યા છે. એમ છતાં તેઓ ગુજરી ગયા છે અને તેમનાં રચેલાં પુસ્તકો તેમના શિષ્યોના હાથમાં પડેલાં છે. તેઓ તેની ગુરુ વાણી તરિકે ભારે કીમત આંકે છે, અને જોવા આપતાં પણ વિચારમાં પડે છે. પણ હવે એ પુસ્તકો જુઓ: તમને તેમાં કાંઈ દેહદર્શનમય દેખાશે નહિ. તેમાં તમને જ શાસ્ત્રના અભિપ્રાયો, ઉપનિષદનાં અને પુરાણોનાં પ્રમાણો, યોગની, સાંખ્યની અને વેદાંતની વાતો, તથા ભિન્ન ભિન્ન રાગરાગણીના ખંડે તથા કવિતાઓ માત્રમ પડશે; આ દૃષ્ટિથી જૂના અધ્યાત્મ અધ્યાન અવતોકન કરીને તેમને જાણે ચકાવવા એથી કાંઈ વાસ્તવિક ફળ હું જોના નથી; ઉલટું ખરા કવિઓની એમાં અવગણના જેવું થાય છે.

એક ખીછ વાન પણ જૂના ભક્ત અને જ્ઞાની કવિઓની દ્વિતા વિશે કહેવા જેવી છે. વેદાંત અને યોગ એ એવા વિષયો છે કે તે કમ-પુરઃસર લખાયલા હોય તોપણ ગુરુ સિવાય તેમાં પ્રવેશ થઈ શકતો નથી. યોગશાસ્ત્રના પ્રાણાયામાદિક ગુરુ સિવાય કરવા ખેડેલા કેટલાકને વિપરીત અનુભવ મળેલો છે તે ઘણા જણ જણતા હશે. વેદાંતમાં જો કે તેવી શારીરિક હાનિનો સંભવ થોડો છે, તથાપિ પ્રક્રિયા શુદ્ધ અંથ વિના તેના વિષયો સમજવા અશક્ય છે એ બધા વિદ્વાનો સમજે છે. અખા વગેરે જ્ઞાની કવિઓના અંથોમાં તેવી પ્રક્રિયા જોવામાં આવતી નથી, તેથી તે માત્ર ખોલવામાં સુભાષિત તરિક્કેજ અપ લાગે છે, એટલુંજ નહિ, પણ કદાચિત્ તેના વાંચનારમાં નાસ્તિકતા આવી જવાનો પણ સંભવ છે. આવા જ્ઞાનીઓ માત્ર પોતાના અનુભવોના ઉદ્દગાર વખતો વખત લખી રાખે છે, અને તે તેના જેવાજ અનુભવીને આનંદ આપવા માટે હોય છે. એવા અંથોમાં ઘણી વાર સામાન્ય ઉપદેશ પણ હોય છે, પણ તે તેમના અંથના વિગતનો મુખ્ય ભાગ નથી હોતો.

સામાન્યપણે ભક્ત કવિઓની વાણી વિશે આટલી પ્રસ્તાવના કરી. હવે હું પ્રસ્તુત અંથનો વિષય જણાવું છું. અનુક્રમણિકા જોવાથી જણાશે કે એમાં જ્ઞાનોપદેશ, બ્રહ્મવિચાર, તત્ત્વજ્ઞાન, યોગજ્ઞાન, એવા ને એવાજ વિષયો છે. ખીજા જે જે વિષયો જુદા જુદા મથાળા નીચે જોવામાં આવે છે તેમાં કોઈ ને કોઈ પ્રકારે બ્રહ્મજ્ઞાનનુંજ કથન કરેલું હોય છે. જ્યાં શ્રી કૃષ્ણલીલા છે ત્યાં શ્રી કૃષ્ણ ભગવાનને બ્રહ્મ અને ગોપીઓને હુક્કિની વૃત્તિઓ માનીને ઘટના કરેલી જણાય છે. બારરાશિ, સાતવાર, દ્વાદશમાસ, પંદર તિથિઓ, સાધુ વગેરેનાં અંગ, મૂળાક્ષરો, પદો ને ગર-ખીઓ, એ સઘળામાં બ્રહ્મજ્ઞાન સિવાય ખીજું કંઈ નથી. અને હોય પણ શાનું ? કેવળપુરીનો અંથજ કહી આપે છે કે તે અમેદ બ્રહ્મજ્ઞાની હતા. દેવ તેમને મન હતુંજ નહિ. “ હરિરેષ જગજ્જગદ્દેષ હરિઃ ” એજ તેમનો સિદ્ધાંત હતો. એવો સર્વોત્તમાવ એ કાંઈ સહેલી વસ્તુ નથી, એમ છતાં કેવળપુરી મહાત્મામાં તે હતો. એમ તેમની અનુભવની વાણીથી જણાય છે. શી રીતે એ જણાય છે, તે અહીં એક બે ઉદાહર-ણોથી પણ કહી શકાય તેમ નથી; એ તો આ પુસ્તક જે કોઈ વાંચશે તે આપો આપ કહી શકશે.

આ પુસ્તકમાં પ્રથમ કૃત્યીવાનું વર્ણન છે. તે વર્ણન યથાસંગ નથી, પણ કેટલા મંથના મંગલાચર્ય માટે વસ્તુ નિર્મન હોય તેવું છે. અને તેમાં પણ “ ગાલોકકે પાર ગેલોક ગાજતે કૃષ્ણ સ્વામીરૂપ ભૂપ કહાવે. ” એમ અધ્યાત્મનું નિરૂપણ છે. તે પછીના ચંદ્રાવલ્યામાં બે કે સામાન્ય નીતિનો ઉપદેશ છે, તથાપિ તેમાં પણ ઉપસંહાર કરતાં—

(શ્લોકગમ.)

- “ આદમ કુણ અસખ, બાણું નહીં છવ રે;
 “ જ્ઞાન બાણું નહીં ગુણ, ઝોહી કોણુ સિવ રે.
 “ રંગ બાણું નહીં રૂપ, ભૂપ કોણુ ભાવ રે;
 “ કોણુ સ્વરૂપ કેવળ, નામ કોણુ નાત રે. ઇત્યાદિ.

નિરાકાર બ્રહ્મનું જ કથન કયું છે. આવી રીતે જ્ઞાનોપદેશ અને ચંદ્રાવલ્યામાં ઉપદેશદ્વારા શિષ્યનું સ્વરૂપ બતાવીને પછી “ ભૂતકો અંગ ” જૂથલ્યા છંદમાં છે. એમાં શિષ્ય પામે પ્રશ્ન કરાવીને પછી ભૂતાદિક સૃષ્ટિ જે દેખાય છે તે બ્રહ્મથી મિત્ર નથી એમ પ્રથમ સિદ્ધાંત કહી દઈને અધ્યાસોપ ન્યાયે જગતની ઉત્પત્તિ (વંચીકરણાદિમાં કલા પ્રમાણે) વર્ણવી છે. જેમ —

- “ બ્રહ્મમાં પુરૂષ છે પુરૂષમાં બ્રહ્મ છે પુરૂષથી પ્રભૃતિ જે નાર પાછ,
 “ નારીને દેખીને મહાત્મવ ઉપજે, એ ચાર દેખ અહંકાર આછ.
 “ અહંકારથી અક્ષર બીજ ઉપજ્યો, ગુણ તણુ ઉપજ્યા ગુણુ ગાછ;
 “ અંચભૂત માત્ર તતો વડે પ્રગટે, દશ ઈન્દ્રિય જે રાજસે દાઢ.

અને પછી બતાવ્યું છે કે જગતમાં જે જે કાંઈ જોવામાં આવે તે બ્રહ્મ ચૈતન્ય સત્તાથી ભિન્ન નથી. બ્રહ્મ સત્તાજ જુદે જુદે રૂપે બાસે છે, આખા અથમાં એનો એજ અભ્યાસ કર્યો છે. વેદાંત વિષયના અથોમાં ઘણે ખરે ઠેકાણે એમજ જોવામાં આવે છે, યોગ વાસિષ્ઠમાં પણ “ હે રામ ! જગત્ ઉપજ્યુંજ નથી; બ્રહ્મજ છે. ” ઇત્યાદિ વચનોનું વારંવાર કથન કયું છે; કેમકે અભ્યાસ એ પણ સિદ્ધાંતને દઢ કરવાનું સાધન છે.

તે પછી નિઃશ્વર અંગ છે. કેવળપુરીની કવિતાનો જુસ્સો જો કે સર્વત્ર સંખેજ દેખાઈ આવે છે તથાપિ તેનો યોગ્ય વિષય હોય છે તે ત્યાં વધારે દીપ્તી નીકળે છે. કુદ્દ ભોખધારીઓનું વર્ણન કરતાં લખે છે કે:—

" કામરી આંખ વાધર જ્યુ કામર એહ દેહી પેલે લક્ષણ આપા,
 " દોષ જ્ઞાન સૂર જાપે તું કેવળ, જોગ જાણ્યા વિના જાયા ન જાયા;
 " માંકડી મૂછ મુખ જેને મૂરખ, કદિરી આંખ તે મૂખથી કારો,
 " કામ કરોધ કરે નીચ કામ તે વિષયમાં જળ જાવનવારો. ૪૦

એવીજ રીતે કેટલીક કવિતા બ્રહ્માનંદના ચાગખાને પણ બૂઝાવે એવી છે પણ એવાંજ ઉદાહરણો અહીં આપવા કરતાં અંધ વાંચનાર પુસ્તકમાંથી જોઈ શેશે તેજ ઠીક છે. અહીં માત્ર અંધનો વિષય શો છે તેનો ધસારો કરવાની ધારણા રાખી છે અને તેથીજ ઉપરનાં પ્રકરણમાંથી કાંઈક જતાવ્યું છે.

વેદાંતનો સિદ્ધાંત " બ્રહ્મ સત્યં જગન્નિમિષ્યા " એવો છે. પણ એ સિદ્ધાંત એકજ પ્રકારે સમજાવવામાં આવવા નથી શક્યની ભુદ્ધિમાં રીતે નેત્રે તે રીતે એ સિદ્ધાંત સમજાવવાનો હેતુ રાખીને જુદા જુદા આચાર્યો જુદી જુદી રીતે તે સમજાવી ગયા છે. વસિષ્ઠ મુનિ જેમ સમજાવે છે કે જેમ વધ્યાને પુત્ર થયોજ નથી, આકાશમાં ઝાડ હોતાજ નથી, સ્વપ્નામાં જોયેલો હાથી ઉપજ્યોજ નથી, તેમ આ જગત પણ ત્રણ કાળમાં યથુજ નથી માત્ર જે કાંઈ જોવામાં આવે છે તે બ્રહ્મ છે. અને અજાતવાદ કહે છે. આ રીતે બ્રહ્મ સત્યં ઇત્યાદિ સિદ્ધાંત ધર્માક માણસોના મનમાં ઝટ ઉતરે એવો નથી, તેથી બાળ આચાર્યોએ પણ દોષ જુદી રીતે એજ સિદ્ધાંત સમજાવ્યો. બી શંકરાચાર્ય કહે છે કે પાણીમાં ઉત્પન્ન થયેલી લીલ જેમ પાણીને દોઢે છે અને ઘટમાં ઉત્પન્ન થયેલો અષકાર જેમ ઘટને દોઢે છે, તેમ બ્રહ્મને વિષે ઉત્પન્ન થયેલી માયા બ્રહ્મને દોઢે છે, અને બ્રહ્મને બદલે જગત દેખાડે છે. જેમ દોરડીમાં નેત્ર દોપથી તથા મંદ અષકારથી સાપ દેખાય છે, જેમ છીંપમાં રૂપ દેખાય છે, જેમ ઝાંઝવામાં પાણી દેખાય છે, તેમ બ્રહ્મમાં આ જગત દેખાય છે. પણ જેમ સાપ વગેરે પ્રાંતિથી

કલ્પાયલા છે અને દોરડી વગેરેજ સત્ય છે, તેમ આ જગત્ જલમાં બ્રાંતિથી કલ્પાયું છે માટે મિથ્યા છે અને જલ એજ સત્ય છે. આને અધ્યાસવાદ કહે છે. આ રીતે પણ ધણાક માણસો સિદ્ધાંત બરાબર સમજી શકતા નથી અને તરેહવાર શંકાઓ ઉઠાવે છે. જગત્ ક્યાંથી થયું ? શી રીતે થયું ? ઇશ્વર છે કે નહિ ? જીવ શું છે ? મોક્ષ કેને કહે છે ? એવા એવા પ્રશ્નો હજી ઉભાજ રહે છે આ પ્રશ્નોનું નિરાકરણ કરવામાં જલવિદ્યાના પ્રયોગનાં કદ વધી ગયાં છે, અને પંડિતોએ તે પણ જીદે જીદે પ્રકારે સમજાવ્યું છે. આ બાબતનો નિર્ણય કરવામાં આરંભવાદ, પશ્ચિમવાદ અને વિવર્તવાદ મુખ્ય છે. એમાના પહેલા એ દેવનું પ્રતિપાદન કરનાગ હોવાથી સિદ્ધાંતને પ્રતિકૂળ માની છે. બીજો વિવર્તવાદ ભગવાન શંકરાચાર્યોદિક વેદાંતચાર્યોએ પ્રહણ કર્યો છે. પરમાણુઓ એકઠા થઇ સૃષ્ટિનો આરંભ કરે છે એવી નવારિકાની માન્યતાને આરંભવાદ કહે છે. દ્વંચમાંથી વિકાર પામીને જ્યાં થાય છે તેમ પ્રકૃતિ વિકાર પામીને જૂનાદિક થાય છે એવા સામ્યચાર્યોની માન્યતાને પરિણામવાદ કહે છે. એનામા જેમ કડાં કંઠી વગેરે દેખાય છે, પણ વસ્તુતઃ સોનાથી બિન્ન કાંઈજ નથી; તેમ જલમાં જગત્ દેખાય છે પણ જલથી બિન્ન કાંઈજ નથી. એને વિવર્તવાદ કહે છે. એ સધળી વાતો સમજાવવાને અનેક પ્રકૃતિઓ અને દષ્ટિઓનું વેદાંતના પ્રયોગમા કથન કરવામાં આવ્યું છે. તેમાજ કાંઈ સ્વપ્નનું દષ્ટાંત આપીને જગતને સ્વપ્નની તુલ્ય કલ્પત કહે છે. કાંઈ રજ્જુસર્પનું દષ્ટાંત આપીને જગતને સર્પની જેઠે કલ્પત કહે છે. કાંઈ દપ્પણમા પડેલા પ્રતિબિંબનું દષ્ટાંત આપીને જગતને પ્રતિબિંબ તુલ્ય દેખાવ માત્ર કહે છે. કાંઈ ઘટાકાચ મહાકાચ આદિ ચા. પ્રકારનાં આકાશનું દષ્ટાંત આપીને ઘટાદિ ઉપાધિ દૂર કરતા જે નિર્વિકાર આકાશ રહે છે તે જલનું સ્વરૂપ છે અને ઉપાધિવાળું તે જગતનું સ્વરૂપ છે એમ કહે છે. મતલબ કે કાંઈ પણ રીતે ચિન્મયની જીદિમાં સિદ્ધાંત કસે એમ કરવાનું તાત્પર્ય છે. અને એવાજ હેતુથી કેવળપુરી જેવા અનુભવી સંતો પણ પોતાનાં પદોમાં જીદે જીદે ઠેકાણે ઉપર કહેલા બધા પ્રકારનો ધસારો કરી ગયા છે. કેવળપુરીએ પણ આ જગતને માવાનો વિવાસ કહ્યો છે જગત્ છેજ નહિ પણ જલજ જગતરૂપે બાસે છે એમ કહ્યું છે, અને ઉપર ગણાવ્યા તે બધા પ્રકારનાં અને તેથી પણ વધારે દષ્ટાંતો મુસંગોપાત્ત આપ્યાં છે,

અને એમ કરીને પોતાના શિષ્યોના મનમાં “બ્રહ્મ સત્યં જગન્મિથ્યા” એ વાત ઉતારવા શ્રમ કર્યો છે.

આવા સાધુઓ સ્વતંત્ર હોય છે. તેમને કાંઈ લાલસા હોતી નથી તેમ કોઈની દરકાર હોતી નથી, તથાપિ તેઓ સ્વભાવેજ દયાળુ હોય છે. આ પુસ્તકમાં કુકાળ, મદામારી, વગેરેના પ્રસંગની પણ કવિતા છે તે વખતે તેમણે દયાર્દ્ર થઈને મહાકાળીની અને પદ્મેશ્વરની સ્તુતિ કરી છે, તે ઉપરથી એ માલમ પડે છે. એમ છતાં મહાકાળીને, મહાદેવને. ગણ-પતિને, અને સર્વ દેવોને બ્રહ્મનું જ વિવર્ત માનનારા કેવળપુરીના સિદ્ધાંતને એથી બાધ આવતો નથી. વળી ખાસ પુસ્તકની ખાતર આ પુસ્તક લખાયું હોય એમ પણ આ પુસ્તકની કવિતાઓની ગોઠવણી જોતાં જણાતું નથી, પણ પ્રસંગોપાત સ્તુરી આવતા વિચારો આમાં આલેખાયેલા છે, તેથી પણ કોઈ વિષય ક્રમપુરઃસર પ્રતિપાદન કરેલો નથી, એમ છતાં તત્ત્વોની સંખ્યા, જમકુટપતિનો પ્રકાર, બ્રહ્મમાં જગતનો અધ્યાસ, ઇત્યાદિ વેદાંતના વિષયો ઠામ ઠામ વર્ણાયેલા છે. તેમાં ચિંતામણિ અને તત્ત્વસાર એ બે મોટાં પ્રકરણો છે.

એમાંની કવિતાઓ જોવાથી જણાય છે કે તેમાં ઘણાખરા માત્રામેળ છંદો, પદો, રાગો, ગરબીઓ વગેરે છે. છંદોની રચનામાં કોઈ કોઈ સ્થળે માત્રાઓમાં વધારો ઘટાટો જણાય છે, તે કાતો લેખકોએ કરેલા પ્રમાદને લીધે હો. અથવા કેવળપુરી પોતેજ ભાષામાં દીર્ઘાંસરના નિયમની છૂટ માની તેમ બોલ્યા હોય. એમ છતાં ઘણા પદ્યવંશ, બ્રૂસણા, સદૈયા, ચોપાઈ, દોહરા, સોરઠા, વગેરેમાં બૂલ માલમ પડતી નથી. તેમણે દિંદી કવિતાઓ ઘણી વાંચી હશે એમ અનુમાન થાય છે, કેમકે તેમની કવિતામાં પણ આસાનુપ્રાસને કોઈ કોઈ જગેએ બહુ વજન આપવામાં આવ્યું હોય તેમ દેખાય છે. જેમ ચિંતામણિના અંબમાં—

ચોખ્ખોલા.

“મન માત મજે, તન તાત મજે, ગુર સાથ મજે, વિવેક મજે તો વિચારિયેછ;
“નર નાર મજે, ધરઆર મજે, પરિવાર મજે, હરિનામ મજે નવ દારિયેછ.
“લલો લાઈ મજે, સુખ સાઈ મજે, દંદ માઈ મજે, મોહન મજે મન મારિયેછ;
“બાઈ બેન મજે, રવિ રેન મજે, કવિ કેન મજે, તારો તન મજે તેને તારિયેછ.”

ધત્યાદિ. આવાજ પ્રાસોવાળી કવિતા હોય ત્યારે તે ચિત્રકાવ્યમાં વધાઈ શકે છે. અને તેથીજ ચિત્રચંદ્રિકા વગેરે અથો કવિએ જોયા હોય એમ પ્રતીત થાય છે. પ્રાસની લાલસામાં કવિએ કાંઈ કાંઈ જગોએ શબ્દોને મચકડી પણ નાંખ્યા છે. પણ વલ્લભની કવિતામાં એવું કયાં જોઈએ જોવામાં આવે છે !

કવિતામાં પ્રાસ સિવાય મુદ્રાલંકાર વગેરે, શબ્દોની અને અર્થોની મંમકૃતિ પણ જોવામાં આવે છે. એક પ્રખ્યાત સંસ્કૃત કવિએ રાશિઓનાં, વારોનાં, અને તિથિઓનાં નામ પોતાની કવિતામાં (' વિષ્ણુ ભક્તિ કલ્પલતા ' નામના અંથમાં) આપ્યાં છે. તેની સાથે કેવળપુરીના મુદ્રાલંકારને મેળવી જુઓ:-

વિષ્ણુભક્તિ કલ્પલતાકાર લખે છે કે:-

યન્નિમેષમપિ રે વૃષં વિના, વર્તસે મિથુનભાવતોપિતઃ ।

કર્કશત્વમિદમાત્મનિ સ્ફુટં, પશ્ય સિંહમિવ મૃત્યુમુદ્ધતમ્ । ઇત્યાદિ.

કેવળપુરી લખે છે કે:-

રહેણી મેખમારન, ત્રિવિધતારણ, ધારપ્રધ્યાન મુનેસધરં. ૪૦
વૃષ જંથે સવાણીએ, નામ નસાનીએ, અગમ માણીએ, એક અરં. ૪૦
મિથુન વૃષમેટણ, બ્રહ્મસો ભેટણ, ચિંત એ મેટણ, મેરઅરં. ૪૦
કર્ક પ્રાસનકારન, હનુઆ દોરન, દેવસો દોરન, બલદરં. ઇત્યાદિ.

અર્થાત્ તિથિઓ, વાર, પ્રાસ, રાશિ, ઇત્યાદિને આગળ કરીને કવિતા લખવાનો પ્રધાત બહુ જૂના કાળથી આવ્યો આવે છે અને તે કવિઓના મનનો વિનોદ છે.

કવિતા ઉપરથી કેવળપુરીનું કાવ્યનું જ્ઞાન જણાય છે તેમ તેમનો શાસ્ત્ર વ્યાસગ પણ હોવો જોઈએ એમ તેમણે આ પુસ્તકમાં આપેલાં કેટલાંક સંસ્કૃત ઉદાહરણોથી જણાય છે. તેમના મોતીદામ વાંચીને શ્રીમચ્છંદરાયાર્યનું એક સ્તોત્ર યાદ આવે છે.

તે સ્તોત્રના એક બે સ્લોક અહીં આપીને પછી નમુના માટે એક બે મોતીદામ કેવળપુરીના આપીએ છીએ:-

આત્મપંચકમાંથી—

“ નાહં દેહો નેન્દ્રિયાણ્યન્તરંગં, નાહંકારઃ પ્રાણવર્ગો ન બુદ્ધિઃ ।

“ દારાપત્યક્ષેત્રવિત્તાદિદુરઃ, સાક્ષી નિત્યઃ પ્રત્યગાત્મા શિવોઽદમ્ ।

નિર્વાણ પદકમાંથી—

“ ન પુણ્યં ન પાપં ન સૌર્યં ન દુઃખં । ન મંત્રો ન તીર્થં ન વેદા ન યજ્ઞાઃ ।

“ અહં ભોજનં નૈવ મોજ્યં ન મોક્તા, ચિદાનન્દરૂપઃ શિવોઽહં શિવોઽદમ્ ।

કલ્યાદિ. હવે કેવળપુરીના મોતીદામ જુઓ—

“ નહીં હું તો નામ નહીં હું તો ધીર, નહીં હું તો પાપ નહીં હું તો પીર;

“ નહીં હું તો તેજ નહીં હું તો તાર, નહીં હું તો ભેદ નહીં હું તો ભાર.

“ નહીં હું તો જોગ, નહીં હું તો જાત, નહીં હું તો નામ નહીં હું તો નાત;

“ નહીં હું તો વંન નહીં હું તો વાસ, નહીં હું તો રુખ નહીં હું તો શ્વાસ.

કલ્યાદિ.

આ ગ્રંથમાં જે ચોપાઈઓ છે તેમાંની કેટલીક તો અખાની ચોપાઈને એવી રીતે મળતી આવે છે કે તે બન્નેની જે ચોપાઈ જોડે મૂકી હોય તો અખાની કથા અને કેવળપુરીની કથા તે શોધી કાઢવું કઠણ થઈ પડે. વિસ્તારભયથી તેનાં ઉદાહરણ આપતા નથી. માત્ર કેવળપુરીના એક પદનું ઉદાહરણ આપવાની લાલચ થાય છે કેમકે કેવળપુરીની ઇદોબદ્ધ કવિતાઓ કરતાં તેમનાં પદો, કાશીઓ, ગરબીઓ, વગેરેમાં ઓછી મિઠાઈ નથી, પણ તે કાષ્ટ સારા ગાનારને મોઢે સાંભળીએ છીએ ત્યારે કાષ્ટ અપૂર્વ આનંદ થાય છે. બંદાનાં પદોમાંથી અહીં એક પદની ચોટી લીટીઓ આપી છે.—

પદ.

જપે કાનો જાપ બંદા, જપે કાનો જાપજ;

કરે સર્વે પ્રાણી ક્રિયા, અક્રિય અજ આપ. બંદા૦ (૮૬)

એકવીસ હજાર છસો જાપ બિઠે, મન પવનરો માપજ;

કલ્પનામાં એ જુદી કલ્પે, પુણ્ય કહે કાષ્ટ પાપ. બંદા૦ ૧

લાક શબ્દોમાં અર્થશોધ કરતાં પણ હું નકકી કરી શક્યો નથી તે એમને એમ રહેવા દીધા કે. કેટલાક શબ્દોનો અર્થ પ્રકરણ ઉપરથી નકકી કરી લખ્યો છે; અને એક જગોએ થોડાક કડીઓ ટીકા લખ્યા વગરજ છોડી દેવી પડી છે વળી સાધુઓ ગુજરાતી ભાષા કેવી બોલતા તથા તેમના શિષ્યો તેમને કેવી રીતે લખતા તે દેશનમાં આવી શકે એ હેતુથી શ્રી ઋષભની જોડણી જે સદજ ફેફસાર કરવાથી શુદ્ધ થઈ શકે એમ લાગવા છતાં પણ ફેફસી નથી, પણ અસલ પ્રતજ પાઠમાં કાયમ રાખી છે ગુજરાતી ભાષાના કેટલાક એવા શબ્દો આમાં મળી આવશે કે તે શુદ્ધ અને શ્રીગની પાસે પાસે હોવા છતાં હાલની સુધરેલી કહેવાતી ગુજરાતીમાં કેળવાયલા લોકો તે શબ્દોનો પ્રયોગ કરતા નથી. એમ છતાં તે જાણવાથી જૂનાં ગુજરાતી પુસ્તકો સમજવાને અનુકૂળ પડે એ પુસ્તકોથી મોટો લાભ છે, અને તે કરતાં નિરીક્ષક—જૂના કવિઓ પ્રજના સર્વથા હિતકારક વિષયનીજ ચર્ચા કરવામાં પોતાની કવિતાનું "સાર્થક માનતા, અને અનાત્મ પદાર્થોના વર્ણનોને નિર્થક સમજતા, એ આવા શ્રેય ઉપરથી સમજાય છે. આ શ્રેય સમજાવે છે કે આ લોકના સુખભોગમાં મનુષ્યને કદાપિ પરિપૂર્ણતા ભાસ્તી નથી. જેમ જેમ તેની પાછળ માણસ વધારે દોડે છે તેમ તેમ તૃષ્ણા વધતી જાય છે. અને આવા શ્રેય તે તૃષ્ણાને તિકરકાર કરી આત્મામાં સતેષ માનવારૂપ બ્રહ્મોદેય કરે છે અને તેજ સર્વથા યોગ્ય છે. મથિરતનુ-માળામાં પણ કહે છે કે:—

"તૃષ્ણાક્ષયઃ સ્વર્ગપદં કિમસ્તિ."

છાહાલાલ નરસેરામ બદ્ધ.

કેવળપુરી કૃત કવિતાના વિષયો.

૧ કૃષ્ણલીલાકો અંગ.	૨૭ કલમા વિષે.
૨ ગોપગોપી સંવાદ.	૨૮ ચિંતામણિ (પ્રથમ)
૩ માનોપદેશ.	૨૯ ચિંતામણિ (દ્વિતીય)
૪ અંદ્રાપણા.	૩૦ સાધુનું અંગ.
૫ ભૂતકો અંગ.	૩૧ વિપ્રનું અંગ.
૬ નિંદકકો અંગ.	૩૨ જોગીનું અંગ.
૭ બ્રહ્મવિચાર.	૩૩ તત્ત્વસાર પ્રથમખંડ.
૮ ચિંતામણિ.	૩૪ „ દ્વિતીય ખંડ.
૯ અંતઃકરણનો વિધિ.	૩૫ „ તૃતીય ખંડ.
૧૦ બાર રાશિ.	૩૬ તત્ત્વસાર ચતુર્થ ખંડ.
૧૧ બ્રહ્મધાતુ.	૩૭ સાત વાર.
૧૨ જૂલણા (ઉપદેશ)	૩૮ બારમાસી ચાતુરી.
૧૩ જૂલણા (પ્રાર્થના)	૩૯ આરતી.
૧૪ દશ અવતારકો અંગ.	૪૦ ગરબીઓ.
૧૫ ગુરૂમંદિરો. (ગુરૂશિષ્ય સંવાદ)	૪૧ કક્કા બત્રીશી.
૧૬ વિપ્રનું અંગ.	૪૨ ચાર શરીરની રવેણી.
૧૭ સાધુનું અંગ.	૪૩ ઉપદેશી દોહરા.
૧૮ જોગીનું અંગ.	૪૪ પદસંગ્રહ.
૧૯ પરિક્રમા.	૪૫ તિથિઓના ચલવંગમ.
૨૦ ગુરૂ પરિક્રમા.	૪૬ વાઘેણનાં પદ.
૨૧ રૂપક.	૪૭ રાગ કલ્યાણનાં પદ.
૨૨ ધ્યાનતત્ત્વ મુદ્રાસાર.	૪૮ રાગ કારીનાં પદ.
૨૩ જાત્રિશ અક્ષરનું અંગ.	૪૯ શિવનો આરતી.
૨૪ પ્રસ્તાવિકા કુંડલિયા	૫૦ શિવજીનો ચાળ.
૨૫ કક્કા બત્રીશીની આરાખડી.	૫૧ પદ સમૂહ.
૨૬ ગુરૂ રહેણી.	૫૨ ગરબીઓ.

કેવળપુરી કૃત કવિતા.

કૃષ્ણલીલાકા અંગ.

(મંગળાચરણ)

સર્વેયા.

નમું હું ગૌરીમુત ગળનન, નિર્મળ શુદ્ધ ભુદ્ધ જો નારી;
સર્વે દેવ આદ્યે શુભ સેવત, વિદ્યારતન મુસે અસવારી.
શિદ્ધ લોક ચરાચર ચેતન, મત સમત ભુદ્ધિ કરે મારી;
દેવલ રૂપ કરે કશ્યાપ, બીતર મોયે ભરસો ભારી.

શારદ માત સનાતન સેવત, દેવત દાન અભેધન દેવી;
પૂતર હેત કરી રસ પાવન, સુર અસુર તને માત સેવી.
રૂઢતાં રામ દેજે મુને ધારન, નક્ષ અલક્ષ પૂંજ મન લેવી;
વાણી વિલાસ કરે સત કેવળ, ત્રિગુણ માંહી રમે ગત તેવી. ૨

૧. મંથના આરંભમાં કવિ નમસ્કારાત્મક મંગળ કરે છે. (કવિ મૂળ હિંદુસ્તાની હોવાથી હિંદી પ્રચલન થયેલી લીલા છે.) ગૌરીમુત-પાર્વતીનો પુત્ર-ગણપતિ. શુદ્ધભુદ્ધ-સિદ્ધિભુદ્ધિ આદ્યે-વગેરે કે આરંભમાં. વિદ્યારતન-વિનવિનાશક. મુસે-મુપક, કંદર ચેતન-ચેતન્ય. મત સમત-મતિ સુમતિ તમારી ભુદ્ધિરૂપી નારી મતિને સુમતિ કરે. દેવલરૂપ કેવલરૂપ, બ્રહ્મસ્વરૂપ. બીતર-અંદર, હૃદયમાં મોયે-મને. ૨ શારદ-શારદા, સેવત-સેવે છે. દેવત-આપે છે. અભેધન-અભયરૂપ ધન. પૂતર-પુત્રને. પાવન-પાય છે. ધારન-ધારણ. લક્ષ-લક્ષ્ય. અલક્ષ-અલક્ષ્ય. ત્રિગુણ-(સત્ત્વ, રજ અને તમ) ત્રણ ગુણ. ૧. લક્ષ્ય-કાર્ય; અલક્ષ્ય કારણ. કાર્યરૂપ જગત અને કારણરૂપ બ્રહ્મ. જગતના પદાર્થો વડે ત્રિગુણ બ્રહ્મની કું પૂજ કરે છું તે મનમાં લેવી ધટે છે.

ગુરૂંકા ગુણ અગોચર ગાવત, પરમ ગુરૂ વિના પાર ન પાવે;
 રોપ મહેશ્વર ગુરૂજને સેવત, મધ્યવ સંત ગુણીજન ગાવે;
 ૧ભેદ અભેદ દેવે ઘટલીતર ૨અમર ખેલ રમી ધેર આવે;
 કૃપાદણિ ગુરૂ કેવળ જો કરે, નરનારી ખેલુ ઉદર નાવે. ૩

કૃષ્ણલીલા.

કલા કેશવની શું કહું કેવળ, ઇશવદ શામ રંગે ગત સોહી,
 જીવ ઉદ્ધારન તારન જીવન, એક અનેક વિવેકી જો ‘ઓહી.
 ૫વરણ ચાર વાણી વદે વિદુલ, મોહન રંગ ખેલે જુગ મોહી;
 ગોપ ગોવાળ ગાયો સંગ ગોવિંદ, જાદવની ગતે જાદવ જોહી. ૪

૧ગૌલોકકે પાર ૭ગૌલોક ગાજત, કૃષ્ણ સ્વામી રૂપ જૂપ કહાવે;
 અકલ સ્વરૂપ આઘ અવિનાશી, એક અનેક ખેતનકું આવે.
 પૂરણ બ્રહ્મ અગમ્યર બ્યાપક, લાવન દેવ મુણાતીત લાવે,
 કૃષ્ણ ને રથામા લજો મન કેવળ, ભક્તિનો રસ અગોચર ભાવે. ૫

પાળ તો પાળ ને પાળતો પ્રીતમ, ગોવિંદ નામ જૂમિ બોમ ગાળે;
 ભાળ તો ભાળ ને ભાળતો જૂધર, લાલનકે નેન લાલન લાળે.
 જુગમાં એક વૃહી સત્ જીવન, સરવ દેવના શરણે સાળે;
 કૃષ્ણનું નામ લજો મન કેવળ, બોલતહે ધટ જોખત બાળે. ૬

૩ અગોચર-ઈંદ્રિયાથી પામી ન શકાય તે. પાવે-પામે. મધ્યવ-મધર્વ.
 દેવે-આપે. ઘટ-દેહ. નાવે-ન આવે. ૪ શબ્દ-શબ્દ શામ-રથામા, કૃષ્ણ. સોહી-
 તે. ઓહી-એજ. એક અનેક-એક છતાં અંતર્યામીરૂપે સર્વમા રહેલો છે માટે અનેક
 વરણ-વર્ણ. જુગમોહી-જગતમા કે જુગને મોહ પમાડીને પ. ગાજત-ગાજે છે.
 પાળતો-પાળે તો. બોમ-બાકાશ. ખેતનકું-રમવાને લાલન-રૂપ. રથામા-રથા
 ૬ વૃહી-ગુજ શિરણે-આથા હપર. સાલે-ચોલે જોખતહે-ખોલે છે ધટ-દેહમા.
 ૧. ગુરૂ ભેદ જ્ઞાનને મટાડીને બલેદ બ્રહ્મજ્ઞાન શરીરમાથીજ આપે છે ૨ અમર-
 આત્મા સંસારરૂપી ખેવ રમીને પાછો ધેર આવે છે-મૂળરૂપે યાય છે.
 શબ્દરૂપી સામ-ઓમકાર સર્વના રમી રહ્યો છે હે વિવેકી, તુ જો કે ઓહી-
 એજ એક છે અને અનેક છે. ૫ ચારે વર્ણ જે વાણી વદે છે તે વિદુવજ વદે
 છે. જે રીતે જગતમા મોહન રંગ ખેલી રહ્યા છે ૬ ઇંદ્રિયાને લોક-આલોક
 ૭. ઇશ્વરનું ધામ-ગોલોક ૮. શરીરની અદર કે સબ્દ યદ રહ્યો છે તે એજ
 ખોલે છે. (અનહદનાદ)

અનંત^૧ નામ ગુન રૂપ અલખ,^૨ ખલક^૩ ખંધાલ અનંત ખેલાયો,^૪
ગોડિયા રૂપ ધર્મ^૫ તેં તો ગોવિંદ, અનંત ખેલ રમનકું આપ્યો;
ખાણુ^૬ ચોરાશી ખેલે સોઠ ખાવિંદ, બેદ અગોચર સંતન લાયો,
કૃષ્ણનુ^૭ નામ લગ્ને સત કેવળ, ધણીને ચરણ મનવો ધાયો.

ગિરિધરન અદર^૮ ગોપાળન, ઈંદ્ર બાર મેઘે ચઢી આયો,
ગોપ ગોવાળ મજમંડળ ગાયો, પ્રીતમ ખેલ અલૌકિક પાયો;
કંસને મારી આળ્યા કરુણાકર, મારીને દેત્યને પ્રાણ સમાયો,
ભુવન કેવળ કે^૯ કર ભેડી, ગુણ સગુણ તેરી^{૧૦} મત લાયો.

ગોપ ગોપી સંવાદ.

ભુવન^૧ ખેલ કદી નહિ જાણત, નારન સંગ રમે નરનારી,
મજમાં આવી ખેલે રંગ વિકૃત, બૂધર ખેલ અગોચર ભારી;
એકાકારા ગોપ ગોવાળન આયે, દાર ન દાર એકા ગિરધારી,
કર્તાકા ખેલ અકલ હે કેવળ, તે ખેનમા સહુ જગત^૨ તારી. ૯
ગોવાલકે શિર ગોપાલ ગરજત, ગોપીમા રાધિત બની છે ગોપી,
નંદધેર આવી ખેલે નારાયણ, એ જાણુભાણુકે આગણુ ચોપી;
૮ દેહરૂપ એક દેખ્યામાહે દોષ, ૯ લાલનકી મત લાલન લોપી,
“કૃષ્ણનુ” નામ લગ્ને મન કેવલ, ધણીનું ચરણ ચિતમા ધોપી. ૧૦

૭ ગોડિયા-ખાણુગર, રમન-રમવાને આયો-આળ્યો. સોઠ-તે
ખાવીંદ-ધણી. મનવો-મન. ૮ પાયો-ખામ્યો તેરી-તારી લાયો-લાળ્યો.
૯ નારન-નારાયણ ૧૧-તરેર દાર ન દાર-પ્રત્યેક બારણે એકા-એકલો. ૧૦
જાણુભાણુકે-જાણુભાણુના. ચોપી-ચોણી દોષ-જે ૧ તેના ગુણ અને રૂપ
અલખ-અવદય-ધ્યાનમા ન આરે એવા છે ૨ તેણેજ સસારરૂપી અનંત
ખ્યાન-રમત રમાડી છે. ૩ ચોરાશી ખાણુ ચોરાશી લક્ષ યોનિમા તે ખાવિંદજ
ખેતી રહ્યો છે. એ અગોચર બેદ સત અને લોકોને લાયો લાળ્યો-ગમ્યો છે
અર્થાત્ તે સમજ્યા છે. ૪ ગાયોનું ખાલન નરવા માટે ૫ મત ને કામે બતલાયો
હોત તો એ રીતે તે તાર સગુણ રૂપ બતાવ્યું છે એવો અર્થ થાત, ૬ જગ
તમા છતાં એ તારા ખેલને વડી જાણવા નથી. ૭ તારી-મોખ પહોચાડી. ૮ રાધા
અને કૃષ્ણ એજ વહે છે, માન જે જણાય છે પ્રકૃતિ પુરુષ ૯ લાલન રૂપ
પરમાત્માની બુદ્ધિને લાલન રાધા પ્રકૃતિ-માયાએ લોપી છે. અર્થાત્ ચૈતન્ય
શક્તિ જે માયા તે વડેજ ચૈતન્ય આગ્રહાદિત થયુ છે. પોતાની પ્રકૃતિના આચરણ
વડે આત્મજ્ઞાન થતું નથી. એ જ્ઞાન છે. ધોપી-ચોટાડીને.

ગોપી કહે સુણ કા'ન ગોવાળીઆ, દેખ તુઠી કીયા દિનનો દાણી,
રાજ દેખો તમે કંસ રાજજનો, પાસેર એક તારં નહિ પાણી;
મૂઠક સર્વ છે કંસનો મોહન, જૂઠું બોલે કેમ જાદવ જાણી,
કૃષ્ણને ગોપી કહે સુણ કેવળ, વિકૃત સત્ય વિચારો તે વાણી. ૧૧

ભૂપ સ્વરૂપ સખી ભુગ ભગવંત, માયા છે મારી ને હું છું માયાનો,
ત્રિકમ નામ ભવોભવ તારણ, છાયા છે રામની રામ છાયાનો;
કુલના રાજ્યમાં કૃષ્ણ કલાવત, પ્રેમ લાગ્યો સતતવત પાયાનો,
કૃષ્ણનું રૂપ અલૌકિક કેવળ, માનિની બેદ ન જાણે માયાનો. ૧૨

માનિની કહે સુણો મન મોહન, શક્તિરૂપ ધર્યો મેં તો સારો,
માયા રૂપી હું સર્વમાં મહાસત, કયા દિવસનો કૃષ્ણ તું કારો;
દધીનું દાણ તુઠી લેવા દોડત, ચાતુર જઈ વન ગાયો ચારો,
કાંબળી કાળી ઓઢો અંગે કેસવ, હુંપદમાં કેમ ભુગત હારો. ૧૩

ગોપીઓ બોલ બોલે સહુ ફાકટ, રયામ સ્વરૂપ તો આદિ છે સ્વામી,
શિવ ચરાચર છે પુરુષોત્તમ, પૂરણ બ્રહ્મ સેવા સત્ય પામી;

૧૧. અહીં કવિ દાણલોલાનું ઉદાહરણ આપી બ્રહ્મજ્ઞાન સમજાવે છે. ગોપી કહે ઇં નર કૃષ્ણ ઉત્તર આપે છે. ભુપ ઇં બધા યુગમાં ભગવાન એજ રાજનું સ્વરૂપ છે. અર્થાત્ કંસ પદ્મ મારં સ્વરૂપ છે માટે કંસનું રાજ્ય એ મારંજ રાજ્ય છે. કુળના ઇં યયાતિના કુળના રાજ્યોનાં રાજ્યમાંજ કૃષ્ણ યયા, કહેવાય છે (યયાતિના રાષ્ટ્રથી યાદવોને રાજ્ય નહોતું એટલુંજ માની), અને તેથી સતવત (સાતવત યાદવ કે ભક્ત) ને પાયાનો-મેળવવાનો અને પ્રેમ લાગ્યો છે. હું મારા ભક્તો ને યાદવ તેમની ઉન્નતિ કં એમ મને ઇચ્છી યાય છે, અને તેથીજ હું કંસને મારીશ; માટે કંસનો ભય મને શું બતાવે છે એ ભાવ છે. માનિની રાધા, રાધા મારી માયાનો બેદ જાણતી નથી માટે એમ કહે છે એ મર્મ છે. ૧૩. માયા ચૈતન્યમાં ડાંકીને તેને ભુલાવે છે એ વાત સમજાવે છે; માનિની ઇં શક્તિરૂપ પ્રકૃતિનું રૂપ. રીને પણ શક્તિ કહેવામાં આવે છે. કયા દિવસનો ઇં મતલબ કે તારો ચો દિસાજ છે ? દધીનું દાણ ઇં અર્થાત્ તું ચૈતન્ય કે આત્મા યદને ભોગ ભોગવવા દોડે છે માટે તું ગોવાળિયા જેવો મૂર્ખ છે. આત્મા સદા પરિપૂર્ણ છતાં તુંજ ને નારાવંત ભોગને ઇચ્છે માટે તેને ગોવાળિયા જેવાજ ચતુર છતીને માયા તેની મરફરી સા માટે ન કરે ? કાળી કાંબળી અર્થાત્ જ્ઞાનને ડાંકનાર તમોચ્છનું દાર્ય જડ દેહાદિકને તમે મારણ કરો. હુંપદ ઇં હું શરીર, હું મન, 'ઇત્યાદિ અહંકાર રાખીને આત્મસ્વરૂપની પ્રતિવરૂપી ભુગત તમે કેમ હારી જાઓ છો ?

દસ અવતાર સીધા છે દામોદર, નંદનો નંદ આનંદે નાગી,
કૃષ્ણનું નામ જામે સત્ કેવળ, જ્યોતિ સ્વરૂપ છે અંતરંગી. ૧૪
મુખથી શબ્દ સુણે સત્ મોહન, પારકે ઘેર તેં જાણ જો પીધી,
કૂડ કપટ જાયો દિલ કચવ, કામન પારકી નાર તેં કીધી;
માસીને મારી, આધું તેં તો માંખણ, દાસી જે કંસની મોટપ દીધી,
કૃષ્ણને ગોપી કહે સુણ કેવળ, નંદને ઘેર પામ્યો નરનિધિ. ૧૫

(જ્ઞાનોપદેશ.)

સોરઠા

હદી ન લોપે કાવ, જગત માંદી જીવતાં;
પાણી પેદેલી પાળ, કાષ્ઠકે બાંધે કેવળા. ૧૬
પ્રેમરી બાંધે પાળ, નીર ભરે માંધે નામરે;
તો હદી ન લોપે કાળ, યું કીજે બંદગી કેવળા. ૧૭

દોહરા.

કીજે બંદગી કેવળા, અવગુણ મૂકે એક;
પરમાત્માને પોખીએ, વાળી શુદ્ધ વિવેક. ૧૮

૧૪. કૃષ્ણના પદનો જવાબ, ખરી રીતે જોતાં ગુરુને લખેલ. ગોપીઓ
જો આનંદ કે નાગી આનંદ એવા નામવાળો સચ્ચિદાનંદ. ૧૫.
ગોપીવાક્ય. પારકે ઇં પંચભૂતના દેહરૂપી પારકા પરમાં રહીને તેં
જારા પીધી-તુચ્છ વિષય ભોગવ્યા. પારકી નાર-ભુલિ, કામ તે પાત્ર
જડ એવા પંચભૂતના સત્ત્વગુણનું કાર્ય છે. કામન કીધી-કામની હદી અથવા
તેને કામનું કૃપું, માસી ઇં-સ્પષ્ટ છે. અધ્યાત્મપદે પદાંગીએ તો માયામાયી
જગતની વૃત્તિ છે માટે માયા એ જાનની મા: અને અવિદ્યા ત્રિ માસી.
અવિદ્યાનો તેં નારા કર્યો. જ્ઞાન યાચ ત્યારે અવિદ્યા એની એજે નારા પાળે છે
માંખણ આધું-સાત્ત્વિક પ્રેમ વધાર્યો દામી-કુબળ (અધ્યાત્મ પદે) તપ-
ધર્મસાધન નંદ (અધ્યાત્મ પદે) ગુરુ. નરનિધિ-જડચેતનનો વિરેક.
૧૬. જો પાણી પેદેલી પાળબાંધે-જીવતા જે જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે તો હદી કાળ
લોપે નહિ ઇ. સ્પષ્ટ છે ૧૭. પ્રેમરી-પ્રેમની (મારવારી પ્રયોગ) નામરે-
નામનું-નામરૂપી. ૧૮. એક ' હું છવ છું ' એવા પ્રમ રૂપી એક
છાતી દો.

કરીએ સાધન કેવળા, પંખી જેહાં પાળ;	
વૃક્ષ બાંધ્યો બોમ જ્યુ', દયા સ્વરૂપી ડાળ.	૧૯
સમજો ગુરૂની સાનમાં, સખદંબ પરબો સાર;	
સુરત નુરત તમે સેવતાં, પળમાં ઉતરો પાર.	૨૦
માન સરોવર મા'લના, હંસા એક હનર;	
ચિતબ્યાં મોતી ચુમતા, ધણી અલખ આધાર.	૨૧
જ્ઞાન અગોચર ગાય છે, હરખ પ્રેમકો હોજ;	
હરિ બજે મન હંસલા, મહાગતિ સત્ મોજ.	૨૨
મોજ મનમાં બહુ માણુતા, શીકર મૂકી ફંદ;	
બજન કરે તે બાવશું, અમર ધ્યાન આનંદ.	૨૩
કરતા કીર્તન હરિકથા, પ્રેમ સત્ ભરપૂર;	
સંત સમાગમ વાણી સદા, નિર્મળ વ્યાપક વૃ.	૨૪
નીર હોરે લોપે નહિ, સત્ ચિદ્ આનંદ સોય;	
પ્રીત કમળ રવિ પખે, હેત એવો મન હોય.	૨૫

૧૯. કરીએ ઇ. કેવળપુરી કહે છે કે આ સંસારમાં જન્મીને
 હૃદયરને જોળખવાના સાધન કરવાં જોઈએ. એ સંસારરૂપી વૃક્ષ આઠાથ
 સરખું (અનંદ) રચાયું છે અને તેની પાળે ડાળે પંખી રૂપી જીવો
 બેસા છે, એ વૃક્ષની એક ડાળ દયારૂપ છે એટલે જે સદ્ગુરૂને સરજે
 નય, તે તેની દયાથી ચુકત થાય છે. ૨૦. સુરત-સુરતા ધ્યાન,
 સગુણ' બ્રહ્મનું' ધ્યાન તે સુરત કહેવાય છે. અને નિર્ગુણ બ્રહ્મનું' ધ્યાન
 તે નુરત કહેવાય છે. નિર્ગુણ બ્રહ્મનું' સ્વરૂપ જ્ઞાન રૂપી પ્રકાશમય છે.
 તેથી તેને 'તુર' તેજ' રૂપી કહે છે અને તેના ધ્યાનને 'નુરત' કહે છે.
 અર્થાત્ પ્રથમ સગુણનું ને પછી નિર્ગુણનું ધ્યાન કરતા તમે જલદીથી સોશ
 પામશો. ૨૧. માન સરોવર—અખંડાક્ષરવૃત્તિરૂપી માન સરોવર. હંસા-પરમ
 હંસા-જ્ઞાતીઓ. એક હનર અર્થાત્ અનેક હંસો મોતી ખાય છે એમ કહે
 વાય છે, તેમ આ જ્ઞાતીરૂપ હંસો મન ઇચ્છિત મોતી પરમાનંદરૂપ-જોગવે
 છે. કોને આધારે? ધણી ઇ—અક્ષર્ય (બ્રહ્મ) ધણીને આધારે. ૨૨. જ્ઞાન
 સ્વરૂપી બ્રહ્મ અગોચર છે. હૃદયિય ગમ્ય નથી. તે બ્રહ્મ હર્ષ અને પ્રેમનો ભંડાર
 છે. હે મન હંસલા! એ હરિને તું બજ. ૨૫. જેમ જળમા હોરો થાય છે તે
 જળથી જુદી નથી માટે હોરો વડે જેમ કાઈ નારાખામતું નથી. તેમ સચ્ચિ-
 દાનંદ ૩૫ બ્રહ્મ આ જગત રૂપ હોરો વડે લોપાણ નથી. સંત પ્રશ્નોને જેમ
 કમળ અને રવિને પ્રીત હોય છે તેમ બ્રહ્મને વિષે હેત હોય છે.

ચંદ્રાચણા પ્રારંભ.

સત્ છે બંદગી સાર, કરી શ્યો કાંઈ રે;	
પ્રેમ ઉતારો પાર, દરિજન દોષ રે.	૨૬
દંસ સેવે દંસ હોય, ગુરુગુણ ગાય રે;	
શીલ સંતોષ સ્વભાવ, નિરંતર નાવ રે.	૨૭
પગમાં ઉતરે પાગ, પળે સત્ પૂર રે;	
સમર કેવળ રયામ, નરદંસ નુર રે.	૨૮
જગત માયે જોર, કરો નદિ કાંઈ રે;	
આત્મ સ્વરૂપ અનેક, દેખો મત દોષ રે.	૨૯
એકથી દીવા અનેક, બાયો સત્ બેદ રે;	
સમર કેવળ રયામ, વદે નામ વેદ રે.	૩૦
ચાડ જો વેદ ત્રિચાર, વાણી સત્ વાત રે;	
પરકે પાર પરમ, છવ શિવ જાત રે.	૩૧
એ બન્ને રૂપ છે એક, ભાંતિએ ન બૂરીએ રે;	
ઉપજે જ્યુ અસપાય, દેખી નદિ ડૂલીએ રે.	૩૨

૨૬. પ્રેમ ઇન્દ્રિય પ્રેમ કર્યા છે તે તે પાર ઉતારો, પૂરો કરો. ૨૭. નાવ-દોશી. ૨૮. પળે ઇન્દ્રિય સત્ રૂપી પરમાપણે છે, બ્રહ્મજ્ઞાનમાં ઝંપાવે છે તે પગમાં મુકા ગાય છે. નરદંસ-નરરૂપી દંસ-જીવાત્મા. રયામ (પરમાત્મા) એ જીવનું નુર છે. ૨૯. જગત ઇન્દ્રિય-જગતને જોઈને તેના ઉપર કાંઈ જોર કરો નદિ તેને સત્ત્વ માની કહ્યો નદિ. જે કાંઈ અનેક દેખાય છે તે એક આત્માના સ્વરૂપ છે, તેને તમે બે રૂપે જોશો નદિ. દ્વેષ ન જોતા અદ્વૈત જોશો. ૩૦. ત્યારે અનેકતા શી રીતે થઈ તે કહે છે: એકથી ઇન્દ્રિય એક દીવાથી અનેક દીવા યાય છે તેમ ૩૧. ચાડ-સુંદર. સરસ. પણ ઇન્દ્રિય શિવ જાણે પણ જાણીની પણ જે પરમ પદ છે ત્યાં પદોથી જાય છે પણ. પદ્યંતી, અધ્યમા ને વેખરીમાંથી ' પણ ' એ સૂક્ષ્મમા સૂક્ષ્મતમ છે બ્રહ્મનું સ્વરૂપ પણ તેણે સૂક્ષ્મતમ છે. ૩૨. બન્નેરૂપ-જીવ અને શિવ. ઉપજે ઇન્દ્રિય ઉપજે છે તેમ અસપાય છે નારા પામે છે અર્થાત્ સરીસદિ ઉપજે છે ને નારા પામે છે તે દેખીને જીવ પણ જનમતો મરતો દરો એમ પ્રારણ નદિ. ડૂલીએ-ગોશળામાં (ન) પડી જાય.

પંડમાં સત્ સ્વરૂપ, અનુકો આસરો રે;	
સમર કેવળ શ્યામ, પીયુષો પાસરો રે.	૩૩
પીયુ છ પંડમાં પાસ, બાહર બોલતો રે;	
શબ્દ વાણી છ શ્યામ, દ્વાદશ ડાલતો રે.	૩૪
શબ્દ સોયે શબ્દ, સુરતમાં સાર રે;	
નુરત દુછ છે નાર, ત્રીજી ધૂત તાર રે.	૩૫
એના ઉપર આપ, આનંદી ઉરમાં રે;	
સમર કેવળ શ્યામ, નિરંજન નરમાં રે.	૩૬
નિરંજન રૂપ નરાટ, બધો હી ભાત રે;	
તાત નહિ કોઈ તન, માનું નહિ માત રે.	૩૭
સહ સૂતર સ્વરૂપ, બોલે એક જાંબ રે;	
સમર કેવળ શ્યામ, ગુરૂ સત્ ગમ રે.	૩૮

૩૩. અનુકો-કનોકો-એનો પાસરો-ઉપાશ્રમ-સમીપમાં રહીને આશ્રમ આપવો તે. ૩૪ પિયુ-મણી, પરમેશ્વર. બાહર ઇં ને બહાર બોલે છે તેજ એ પરમાત્મા છે. શબ્દ ઇં શબ્દ રૂપી ને વાણી બોલાય છે તે શ્યામ-પરમેશ્વર છે. અર્થાત્ પરમેશ્વરવડે તે બોલાય છે કાર્યમાં કારણનો આરોપ ગોણ રીતે કરવામાં આવે છે. દ્વાદશ-દોદશ (દશદિશનો અપભ્રંશ) ચારે તરફ. ૩૫. શબ્દ-એમ્ એ શબ્દ બીજા બધા શબ્દોમાં બોધાર શબ્દ (અ+ઉ+મ્ એમ આખો શબ્દ સમજવો) સુરતમાં (ઇશ્વરના સચ્ચુ રૂપમાં) સારભૂત છે. નુરત ઇં એ શ્રોત્રધારની અર્ધમાત્રા તે નુરત છે. (ઇશ્વરનું નિર્જુલ રૂપ ઇ), ત્રીજી ઇં-ત્રીજી ને ધૂત (ધ્વનિ) જેમ ઘંટ વાગ્યા પછી તેનો રહુકારો કાતમાં રમ્યા કરે છે તેમ એમના ઉચ્ચારણ પછી ને ગણગણાટ રૂપ ધ્વનિનો તાર લાગી રહે છે, એ બ્રહ્મની ત્રીજી નાર છે-અર્થાત્ એ ત્રણ બ્રહ્મના સ્વરૂપ ઇંદ્રિયગમ્ય થાય છે. બ્રહ્મનું ઇંદ્રિયાતીત સ્વરૂપ તેની પાસે પાર છે ૩૬ મી કહીમાં કહેરો. ૩૬. એના ઉપર ઇં-સુરત, નુરત ને ધૂતના ઉપર, અથવા છં નો સ્પષ્ટ ઉચ્ચાર અર્ધમાત્રા અને તારધ્વનિ એ ત્રણની ઉપર આપ-પરમાત્માનું સ્વરૂપ છે. વેદમાં પરમાત્માના સ્વરૂપને વિદિત અને અવિદિતથી ઉપર કહ્યું છે ૩૭. નરાટ-કેવળ, (૧) ' નરાતાળ ' નું ' હુંક' રૂપ હોય. ૩૮ સજ ઇં-આત્મા સદૃશ અને સૂતર સ્વરૂપ છે અર્થાત્ તેનું સ્વરૂપ બાહ્યવાને કાંઈ મહેનત પડે એવું નથી કેમકે બોલે ઇં-ને એ જામ જામ બોલે છે-એળી નાદ થાય છે-શરીરમાં અનદદ નાદરૂપે ગાળે છે-તે એક તેજ આત્મા છે અથવા બધે ને એક ' જમ્ ' એમ બોલી રહ્યા છે તેજ એક સૂત્ર રૂપ આત્મા સંધળા રેહોમા તે સદૃશથી બણી શકાય એમ છે.

નગુરા સાથે નેહ, કણુ નહિ કીજિયે;	
મુગરાં સોજત સાચ, પ્રેમરસ પીજિયે.	૩૯
સાચા હરિ ગુર સંત, બેઠા નહિ સોજતી;	
પર નિંદામું પ્રીત, મેરી સંગ મોજતી.	૪૦
ગુમાર સંગે ગોઠ, કરે તે કતરા;	
મૂતા બાપ કે મુખ, માયે જાવ મૂતયાં.	૪૧
તાત જાણે નહિ તંત, હું તે કુણુ ધર રે;	
કેસવનો કિરતાર, નારી કુણુ નર રે.	૪૨
આદમ કુણુ અવખ, જાણું નાંહી છવ રે;	
જ્ઞાન જાણું નહિ ગુણુ, સોહી કોણુ સિવ રે.	૪૩
રંગ જાણું નહિ રૂપ, જૂપ કોણુ જાત રે;	
કોણુ સ્વરૂપ કેવળ, નામ કોણુ નાત રે.	૪૪
નાત નહિ જો અનાત, નાહી વાકે નામ રે;	
છવ નહિ ગુણુ જાત, રમે સત્ રામ રે.	૪૫
દેવ રહિત દેહાર, જનુકા જાણુ રે;	
રાખ્તાતીત સ્વરૂપ, ધરે સત્ ધ્યાન રે.	૪૬

૩૯. નગુરાં-ગુર વગરનાં. મુગરાં-મુશવાગા ૪૦. સાચા ઇન્ને માણસ સાચા હરિ, ગુર અને સંતની સોજતી-સોજતે બેઠા નહિ; જેને પર નિંદામાં પ્રીત છે; જેને મેરી (સ્ત્રી) સાથે મોજતી-મદોજત છે, અને-૪૧ ગુમાર ઇન્ને-ગુમારની સાથે ગોઠ (ગોઠી)-મતલબ કે બાઈબંધી કરે છે તેને કતરા જાણવા. જાવ મૂતયાં-મૂતયાં જાવ. ૪૨. તાત ઇન્ને-આત્માના તાતનો તંત (ઇંડો) કોઈ જાણે નહિ; હું કોણુ હું ને દર (હથેર) કોણુ છે તે પણ કોઈ જાણતું નથી. વળી કેસવનો-પરમેશ્વરનો કિરતાર કોઈ છે એમ કહેશે તો તે કોઈ નારી છે કે નર છે, તે જાતનો ? ૪૩ આદમ ઇન્ને-આદમ, અવખ અને છવ કોણુ છે તે હું જાણતો નથી. અર્થાત્ તેને કોઈ જાણી શકતું નથી વળી તેનું રૂપ, રંગ અને તે કથી જાતનો જૂપ (જનવનો રાજ) છે તે પણ હું જાણતો નથી. જ્ઞાન ઇન્ને-તેનું જ્ઞાન, તેના ગુણુ અને તે સિવ પણ કોણુ છે તે હું જાણતો નથી. સોહી-ને. ૪૫ નાત ઇન્ને-તેને કોઈ નાત નથી પણ તે અનાત-નાત વગરનો-છે. છવ ઇન્ને-છવને ગુણુ કે જાત નથી, પણ છવ રૂપે તો સતરામ સધને રમે છે. ૪૬. દેવ ઇન્ને-દેવ (હદિથો) દેહાર-સ્વરૂપ. જેનું સ્વરૂપ હદિથો રહિત છે. ધરે ઇન્ને-તે રાખ્તાતીત સ્વરૂપનું સત્પુર્યો ધ્યાત ધરે છે.

ગુરુપ્રસાદ અગમ, સુજે સખી સત રે;

સમર કેવળ રયામ, દેવ ગુરુ દત્ત રે.

૪૭

દેવ ગુરુ સત્ છે દેવ, મતા મત મૂખીએ;

જેયે અનાદિ જોગ, ચાર ખાણુ ચૂરીએ.

૪૮

ગુણાતીત ગોવિંદ, અવિનાશી ઓષ્ઠ એ;

પુંદ્ર નાદકે ખીચ, સેવા સત્ સોષ એ.

૪૯

નામ વડાઇ નશાન, ધણી સોષ ધાર રે;

સમર કેવળ રયામ, પારકે જો પાર રે.

૫૦

દોહરા.

કલલુગમાંથી કેવળા, જાણી વાત અબળુ:

✓ જીવતાં જૂડે જલમાં, મૂઆ તરે મેહેરાણુ.

૫૧

જો પંચ નહિ જીવતા, મૂઆ પંચનક માંધ;

મૂઆ જીવતા દોષિ મટે, નર તરવું ફળવું નાંધ.

૫૨

૪૮. ચાર ચાર ઉદ્દેશિજ, સ્વેદન, અંડન અને નરાયણ. ૪૯. પુંદ્રનાદકે ખીચ ૫૨. ચક્ર ધારણમાં છેલ્લું સંદેશ પાંખડીનું કમલ મરતકમાં જમર મંત્રી નીચે છે અને તેમાંથી અમૃતનું બિંદુ ઝરે છે. અર્થાત્ પુંદ્રનું સ્થાન બ્રહ્મરૂપ આગળ છે. અને અનંદદ નામ જે કાન બધે કરવાથી સંબળાય છે તેનું સ્થાન નાભિમાં છે. એ જોની વચ્ચે દૃઢ છે દૃઢયાકારમાં જે પરમાત્મા રહેલો છે, તેને સેવા તે સત્ છે. ૫૦. નામ ઇં તેનું નામ મોહું છે. એ તેનું નિરાન ઓળખ છે. પારકે પાર-પારની પાર. ઇત્રિયોની પાર ગત છે, તેની પાર પુદ્ધિ છે, અને તેની પાર તે પરમાત્મા છે. જુઓ ગીતા. હૃદયેભ્યઃ પરા હાયોઃ ૫૦ પર. જો પંચ ઇં-જો પાંચ વિષય ભોગવે છે તે તેઓ જીવતા નહિ પણ મૂએલા છે, અથવા-જો પંચ વિષય નહિ-નથી ભોગવતા તે તેઓ જીવતા છે. જીવન્મુક્ત છે. મુઆ ઇં-જો પાંચ હૃદયોના વિષયોની માટે સ્વપ્ના પચ્ચા રહેલા છે તેઓ મુએલા છે, અથવા-જો પંચનક-પંચમાં-જગતમાં ચતુર છે તેઓ મૂઆ જેવા છે. સરખાવો શ્રી ભગવદ્ ગીતા. યા નિદા સર્વમૂલાનાં તસ્માં જાગર્તિ સંયમી । યસ્માં જાગર્તિ મૂતાનિ ના નિશ વચ્ચતો મુનેઃ । જો પાંચ-

જૂતકો અર્થ.

શ્રીગુરુ ઉવાચ.

મૂલશ્લોક.

૧ જૂતના નામથી ૨ જૂત પેદા થયા, ૩ જૂતમાં શુદ્ધ ૪ અવધૂત બાધ;
૫ જૂત પાંચ ઉપજે મળી જશે જૂતમાં, ૬ ગુણ જૂત હોય નિજ ગુણ ગાઈ;
૭ જૂતમાં બ્રહ્મ જિ બ્રહ્મમાં જૂત છે, ૮ લક્ષ અલક્ષ દો જૂત લાઈ,
૯ એક અમેક એક સત્ છે જૂતથી, ખરી કહે કેવળો સમ ખાઈ. ૧

નરખ જૂત અવની, જૂત નો નીર હે, તેજ જૂત વાયુ તે પંડ તેરો,
એહી જૂત ચારમાં જૂત આકાશ છે, ૧૦ સત જૂત બોલતે શબ્દ ૧૧ સેરો;
નર અને નાર એ જૂતસે નરખ લે, ફેરે હરે મરે નય જૂત ફેરો,
જૂત અજૂત નો જૂતકી જુગતી, ૧૨ દેહી ધરી કેવળો જૂત ડેરો. ૨

જૂતની વાત તો જૂત જાણે ભલી, જૂતની ચરતી જૂત બેદા,
માયામાં જૂત છે જૂતમાં આ મન, સૂપનકુ મારકે જૂત છેદા,

નર્મ-પાય વિષયોમા મુઆ છે-પાય વિષયો જેમણે તમ્યા છે, તેઓનું
(મુઆ જીવતાપણું-બન્ને વાના મરી નય છે, તેમને તરવું કે પૂખવું રહેવું
નથી.)

૧ અવધૂત. ૨. પ્રાણી માત્ર. ૩. પ્રાણીમાત્રમાં કે પંચ મહા-
જૂતોમા અર્થાત્ ઉત્પન્ન થયેલી સૃષ્ટિ માત્રમાં. ૪. ઇશ્વર-જૂતની ઉપાધિ વગરનો
અવધૂત જેણે તમામ ઉપાધિઓ છોડી દીધી છે તે. ૫. જગત્ પાંચ જૂતથી
ઉપજે છે અને તેનો લય પણ તે જૂતમાં જ થાય છે. ૬. ગુણ ૭૦-ને સાત્ત્વ-
કાદિ ગુણમાંથી ને જૂત (પૃથ્વી) ઉત્પન્ન થયું હોય તે તે જૂતમાં તે ગુણ
રેખાય જિ એ લાય છે. ૭. જૂતાત્મક સૃષ્ટિમા બ્રહ્મ સર્વત્ર વ્યાપી રહેલું છે.
તેમજ બ્રહ્મમાં અધ્યાસ રૂપે આણું જગત્ છે. ૮. લક્ષ-જગત્. અલક્ષ-બ્રહ્મ.
બ્રહ્મને પણ મહાજૂત કહેવાનો વિવાદ સાત્ત્વોમા છે. ૯ એ જૂત પ્રલય છે માટે
બ્રહ્મથી જગતનો ભેદ સિદ્ધ થાય છે અને એ જૂત બ્રહ્મમાં દલિત દોવાથી
જૂતનો બ્રહ્મ સાથે અભેદ સિદ્ધ થાય છે. માટે જ કેવળગુરી કહે જિ કે ભેદ અભેદ
૭૦- ૧૦. સત્ત્વ-આત્મા. ૧૧. સેરો-અવલુ કરો (?) (અદેશ કે સેર-
હોય ?) ૧૨. દેહી ૭૦-દેહી-જીવ. જીવે જુતરથી જે (દેહ) માગલુ રહે

દેવ દેવી સદા ભૂતમાં દેખી લે, વાણીમાં ભૂત છે અહા વેદા,
 સત્ય કર કેવળા ભૂતની સંગન્યા, ખોજ હરખ શોક મદ માન ખેદા. ૩
 વૃક્ષમાં ખીજ છે ખીજમાં વૃક્ષ છે, વૃક્ષ ઓર ખીજ તો એક વેદી,
 કનકમાં ઘાટ છે ઘાટમાં કનક છે, કનક ને ઘાટ તો એક કેદી;
 અહામાં ભૂત છે ભૂતમાં અહા છે, જીવ અને શિવ તો એક જોદી;
 સત્ જો કેવળા અહાની સંગન્યા, તત્વાતીત રૂપ તે અહા તેદી. ૪
 હરખમાં શોક છે શોકમાં હરખ છે, હરખમાં હરખ સો નામ હેરા,
 મદમાં માન છે માનમાં મદ છે, માન મદ પીએ સો સત્ મેરા;
 માહરો હોધને મુજને જે ભજે, ગગનના ગાનમાં મન ધેરા,
 દાસ કેવળ સત્ કર તું બંદગી, તુજ જો તુજમાં રૂપ તેરા. ૫

સવૈયા.

ભૂત કરે અવધૂત બલાધને, ભૂત કરે સખદી ચત્ર બેળા,
 ભૂતની વાત કરે જગ ભાવત, ચૈતન ભૂત હુવા શુદ્ધ એલા;
 બોલત ભૂત સખી ધટ બંધન, સંધન બંધન શબ્દ સે'લા,
 સ્વામી સેન્યાપુરી છે અહાસાગરા. મેર સમેર કીયે જન મેલા. ૬

ક. શરીરાદિ ભૂતની વાત મનરૂપી ભૂત બલે છે તે મનરૂપી ભૂતની સુરતી-એકાગ્રતાથી ભૂતનો ભેદ યાય છે એટલે પંચ મહાભૂત રૂપી સંસારનો બાધ યાય છે. દેવ દેવી વગેરે પણ પંચ ભૂતમાંજ રહેલાં છે. અહાના કહેલાં વેદ એ પણ વાણીમાં ભૂત રૂપ છે. કેવળપુરી કહે છે કે એક વાર તું તની સંજાને સાચી માની લે અને પછી તને હરખ, શોક વગેરે પ્રાપ્ત યાય છે કે નહિ તે તું ખોજ-મતલબ કે જો. અર્થાત્ સંસારને સત્ય માનવાથીજ દુઃખાદિ પ્રાપ્ત યાય છે. ૫. ગગનમાં-અર્થાત્ શૂન્ય શિખરમાં-સમાધિમાં ૬. ભૂત (જક ત) ન્યાયે અવધૂતમાં-અહામાં ભળી નય છે અર્થાત્ અહામાં ભૂત દલિપત એવું જ્ઞાન યાય છે, ત્યારે તે પણ અવધૂત રૂપ થઈ નય છે. ૭. મન રૂપી ભૂત સર્વને શૂન્ય બેગા કરી દે છે અર્થાત્ સમાધિમાં કાંઈજ પ્રતીત થતું નથી એવી સ્થિતિ કરી દે છે. ભૂતની વાત ઇન્-જગતની ભાવનાથી ભૂત સત્ય કરે ૮. ભૂત સત્ય છે એવી વાતો જગતને બાવે છે. ચૈતન્યરૂપી મહાભૂત જગતરૂપી ભૂત થયું છે, તેથી તે ઇશ્વરરૂપી શરૂ મદીને જીવરૂપી એલો થયો છે. બોલત ઇન્-બધા (શરીર) રૂપી બંધનમાં જે જોલે છે તે પણ ભૂત (આત્મા) છે. શું જોલે છે ૧-ભૂતોત્તર સંધન કરવું. ભૂતોથી શરીર બંધાવું, વગેરે સહેલા શબ્દો ભૂત જોલે છે. સેન્યાપુરી શરૂ અહાસાગર રૂપ છે, તેમજો મેલા

શિષ્ય ઉવાચ.

ગુણ તે કાણ છે કહો ગુરુ જ્ઞાનમાં, ભૂત તે કાણ છે બેદભાવે,
અક્ષ તે કાણ છે પાંચ તનમાતરા, ઈંદ્રિ દશે કાણ છે અર્થ આવે;
નામ રૂપ ગુણ તે કાણનાં નિરખીએ, પચીસુ બેદ તે મન ભાવે,
મૂરખ જડ કેવળો બુદ્ધ છે મરમની, ખેતી કરે કાણને કાણ ખાવે. ૭

શ્રી ગુરુ ઉવાચ.

અક્ષમાં પુરુષ છે પુરુષમાં અક્ષ છે, પુરુષથી પ્રકૃતિ જો નાર પાછ,
નારીને દેખીને મહાતત્ત્વ ઉપજે, એ ચાર દેખ અહંકાર આછ,
અહંકારથી અક્ષર ખીજ ઉપન્યો, ગુણ ત્રણ ઉપન્યા ગુણ ગાછ,
પંચભૂત માત્રા તમોપડે પ્રગટે, દશે ઈંદ્રિ જો રાજસે દોછ. ૮

મન બુદ્ધિ ચિત્ત અહંકારને મેળવે, સાત્ત્વિક ગુણ તે અંત સાછ,
બુદ્ધ અને નાદથી અક્ષાડ પંડ બાધિયા, પંડમા કેવળો વસ્તુ પાછ; ૯

શિષ્ય ઉવાચ.

પંડમા હોય તો પડે નહિ પૂતળી, દેહપાર હોય તો સર્વ દેખે,
એ ખેડ પાર તે કાણ છે આત્મા, પ્રકટ જો પૂતળી રૂપ પેખે;

(પાપી) માણસોને પણ મેરુ અને સુમેરુ કરી મૂક્યા છે ૭ કર્મ કાણ કરે
જો ને તેનું દેહ કાણ ભોગવે ૮ ૮ પ્રકૃતિ-પુરુષના સ્વભાવ રૂપ માયા નારીને
ઇન્દ્રિયામાથી મહત્ત્વ યથુ મતનજ પ્રકૃતિ બુદ્ધિ રૂપે યથ એક માણસમા
જે તત્ત્વને બુદ્ધિ કહેવામા આવે છે તેજ તત્ત્વ ન્યારે આખા વિશ્વનું કહેલુ હોય
ત્યારે ' મહત્ત્વ ' કહેવાય ૯ અક્ષ (કેવળ ચૈતન્ય) પુરુષ. (માયાધારી
ઇન્દ્રિય, પ્રકૃતિ અને મહત્ત્વ, એ ચારને જોઈને પછી અહંકાર થયા- ' હ ' એવી
બુદ્ધિ ઉત્પન્ન થઈ અહંકારમાથી અક્ષર માત્રના ખીજ રૂપ ઓમકાર ઉપન્યો.
તે ઓમકારમાથી ત્રણ ગુણ ઉપન્યા રાજ, રૂપ, રસ, ગંધ એ પાંચ
ભૂતમાત્રા તમોગુણમાથી ઉપજી, રમેગુણમાથી પાંચ જ્ઞાનેન્દ્રિય ને પાંચ
કર્મેન્દ્રિય મળીને દશે ઇન્દ્રિયા ઉપજી દોછ-આપી રમેગુણે આપી.

■ મન ઇન્દ્રિયગુણમાથી ચાર અંત કરલુ થયા એ ભાવ છે. બુદ્ધ ઇન્દ્રિય-
જે રીતે સમષ્ટિ અક્ષાડ બુદ્ધ ને નાદથી ઉપન્યુ છે તેમજ ન્યંટિ શરીર પણ
તેથીજ ઉપન્યુ છે. વસ્તુ-આત્મારૂપ વસ્તુ.

ઝોઢં સોઢં સંગન્યા કયમ જોલું ઉરમાં; લખ્યા વિના લેખ તે કોણ લેખે;
કળારૂપ વારતા જીએ સત્ કેવળો, વાણી વેદ ને ન વૈરાટ વેખે, ૧૦

શ્રીગુરુ ઉવાચ.

સત્ જોલ સત્ જોલ મુખથી સુવટા, મત જૂલ મૂરખા દેખ માયા,
ઝોઢંકાર આધેથી પકડ લે સંગન્યા, ઝોઢંકાર અક્ષર ખીજ આયા;
એ દોનું ખીચમા સાક્ષી છે આતમા, સેજ ક્રાંતિક અઢાંડ છાયા,
કયમ હું શોચ કરે છે કેવળા, પંડ અઢાંડ એક વસ્તુ પાયા. ૧૧

૧૦. શિષ્ય પ્રશ્ન કરે છે પંડમા ઇન્-એ આત્મા પંડમાં(દેહમાં)
હોય તે પૂતળી (દેહરૂપી) પંડે નહિ (મરે નહિ). દેહ પાર-દેહની બદાર.
પ્રકટ ઇન્-પ્રકટ તો જો દેહવું સ્વરૂપ દેખાય છે તો પછી દેહ કે દેહની બદારની
કાંઈ વસ્તુ આત્મા ન હોય તો પછી ' આત્મા ' તે કાણુ છે ? ઝોઢં સોઢં-
એમ તથા સોઢમ્ (તે હું છું). કાણુ લેખે ૨-સા દિસાખમાં ? લખ્યા વિના
(લેખા વિના) લેખ (જે લેખાવું તે) ક્યા રૂપ ઇન્-એ કળારૂપ સત્યવાર્તા
જે કેવળપુરી જાણે છે- (અને તે વેદમાં ક્યા પ્રમાણે જાણે છે.) કમકે વૈરાટ
(પંચ મહાભૂતવું સમષ્ટિ સ્વરૂપ)-તથા ઉપરથી ' દેહધારી ' એવા અર્થમાં
' વૈરાટ ' શબ્દનો પ્રયોગ કર્યો લાગે છે) કાંઈ વેદ વાણીને વેખવું
(ઉવેખવું) નથી. અથવા-વેદ વાણીને તો તેના ખરા અર્થમાં કેવળપુરી
સમજે ૥ વૈરાટને વેખે-સમગ્ર જગતના નામ ગ્રપધારી વેધમાં વેદવાણીને
તે જાણતો નથી, પણ નામ રૂપથી પર અસ્તિ, માતિ, પ્રિય રૂપે તે જાણે છે.
૧૧. સુવોટા-સારી વટવાળા દે શિષ્ય. ' મત જૂલ ઇન્-માયાને જોઈ
કે મૂરખા ૥ જૂલ ખાધરા નહિ. (પાછળ કહેવું નામ રૂપાત્મક વિરાટ સ્વરૂપ
એજ માયા ૥) સોઢંકાર-તે હું છું એમ જાણાવનારો સોઢમ્ શબ્દ ઝોઢંકાર
અક્ષર એ ખીજ રૂપ છે. એ દોનું ખીચમા-એ જાણેનો-અર્થાત્ ઇશ્વર અને
જીવનો સાક્ષી આત્મા (કૂટસ્થ) છે આ પ્રક્રિયા આ રીતે સમજવાની ૥
ઝોઢં એ અક્ષર ઇશ્વરનો વાચક છે એટલે અક્ષરથી ઇશ્વર સમજવો. એ ઇશ્વર
સોઢમ્ પદમંત્રી ય. શબ્દવડે બતાવવામાં આવ્યો છે. કાંઈ શબ્દ વડે જીવ બતા-
વવામાં આવ્યો છે. જીવને દુઃખ, અસામર્થ્ય, પરત્રતા, અલ્પજ્ઞતા, વગેરે
ઉપાધિ ૥ અને ઇશ્વરને સુખ, સામર્થ્ય સ્વતંત્રતા, સર્વજ્ઞતા વગેરે ઉપાધિ
૥ ન્યારે મુદ્દત્ત એમ સમજે છે કે દુઃખ વગેરે જીવધર્મો તથા સુખ વગેરે
ઇશ્વરધર્મોનો સાક્ષી એતનું હું છું, ત્યારે તે માન આત્મ સ્વરૂપે રહે ૥ અને
૬. ઇશ્વરને જીવ ઇશ્વરની એકતા ગતમા સમજાય શકે છે. સેજ ઇન્-તે

બ્રાહ્મણને ઘેર કહાવત બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિને ઘેર ક્ષત્રિ સહો હે,
કહોશ વૈશ્યકો વૈશ્ય કહાવત, બીલને ઘેર તો બીલ ભયો હે;
પંચમો રૂપ સહુને ને પોષત, રૂપ અવૈકિક એમ રહ્યો હે,
સેવળપુરી સ્વામી હું બ્રહ્મસાગર, કેવળ નામકો નામ કહ્યો હે. ૧૨

નિંદકકો અંગ.

સવૈયા.

પંડમાં પાપ રાંખે ફડ કપટ, ચપટ લપટ જમના ચારા,
દોષ અનંત બીજ તણા દેખે, બોલે જ્યુ ગંડક જાણુ બેળારા;
નામ ધર્મો ભેખભેદ પામ્યા નહિ, તામસ ધણો તે તાપત જનારા,
કર બેહુ વડે ચોટી પકડ કેવળ, ભેગ નિદે તેને માર પેળારા. ૧

ધુદિ તણને કુધુદિમાં ખોલત, કરડે હાડ જ્યમ વનમાં ફૂતી,
સંત હરિ ગુર નાહી ને સેવત, દેખીને ભેખની નિંદા કરે ફૂતી;
અંધપર ભેખ ધરી કરે આનંદ, હાંડતો વેશ લગાવે ભજૂતી,
કર બેહુ વડે ચોટી પકડ કેવળ, ભેર કરી માર શિરપે જૂતી. -૨

ભેગનો ભેદ કદી નહિ જાણત, નીતિ અનીતિ કરે ખડુ નિંદા,
સેવા પૂજા અરયા કંઠે સાધન ફટકે મન ફેરી લગે ફંદા;
અક્ષરાતીત ન જાણે તે આતમા, ભેશી વેરાગી ભૂલે ભેગી જંદા,
કોઈક ભેખનો ભેદ જાણે કેવળ, ગયા નકમા તે તો ગાફલગંદા. ૩

આત્માએ સદન્મા કાટિક બ્રહ્માડ બ્યાર કરી મૂંધું છે. અર્થાત્ પછી મુમુક્ષુ સમજે છે કે આખા વિશ્વમાં બ્યાપેલું આત્મચેતન અને હું કાંઈ બિન્ન નથી, માટે હું અને આખું વિશ્વ એક જ છીએ એજ વાત કેવળપુરી કહે છે કે-પિંડ બ્રહ્માડ એક વસ્તુ પાયા. ૧૨ એજ આત્મા ઉપાધિવશાત્ જુદે જુદે રૂપે દેખાય છે તે ચાર વર્ણોના અનુક્રમથી જતાવે છે: બ્રાહ્મણને ઘેર ધૃમ પંચમો ધૃમ-એ સંહુતું ને પોષણ કરે છે-જ્ઞાનસત્તા આપીને છવતા રાખે છે, તે એ ચારથી મિન્ન પાવ્યમું આત્માનું સ્વરૂપ છે.

૧. ભેખ ભેદ પાયા નહિ ભેખ ધરનાની મનસુખ તો સમજ્યા નહિ. બેળારા-કુખી. જવારા-જવાળા. ૩ અક્ષરાતીત-અવિનિત છવ સ્વરૂપની પર ને બ્યાપક પરમાત્મસ્વરૂપ ચેતન્ય છે તે.

ગાફલમાંહી ખોઈ જોગ જુગતી, મુક્તિ છોડીને જોડી દંદમાયા,
વેશ કરી અને મન રીઝાવત, કામ કરમ ભરી જનકાયા;
કાખરી આંખ વાધર જ્યુ' કાગર, એક દેહી પે'લે લક્ષણ આયા,
કોઈ આન સૂકર ભાળે તું કેવળ, જોગ જાવયા વિના જમા ન જમા. ૪

માંકડી મૂઝ મુખ જેને મૂરખ, કાહેરી આંખ તે મુખથી કારો,
કામ કરોષ કરે નીચ કામ તે, વિષયમાં બલ જાવનવારો;
ત્રિયા સંગ માયા મન તામસ, દૂર નિંદકને કૃવામાંહી ડારો,
કોઈ બેખતી નિંદા કરે કેવળ, નકે ચકી તે કહી નહિ ન્યારો. ૫

જોગની વાત કહી નહિ જાણત, જોગની વાત કરે બહુ ભારી,
ધર્મના નામમાં પ્રીતિ નહિ ધરે, નામ છોડી કરે નિંદા અતારી;
બેદ અબેદ કહી નહિ બેદત, સુખન યુદ્ધિ તે જાણુ સંસારી,
સ્વામી સેજ્યાપુરી હે બલસાગર, તા રીત કેવળ લીધો છે તારી. ૬

મારી તારી માયા કરે મન મૂરખ, તલભાર નાહી કાયા દંદ તેરી,
આ જીવ ગયા પછી નાવે અધે રે, હવું તે ગયું ક્યાં, સંભાળ હેરી;
જીવને દુઃખ દેછે બહુ જમડા, ફાકટ કાણુ છોડાવે જો ફેરી,
કર તું બંદગી સાચી સત્ કેવળ, ધૂળ કાયા માયા હોય ગોટેરી. ૭

અલ્પ વિચાર.

કોઈ દેશ કહો પરદેશ કહો, અરે વેશ કહો પણ છે સોષ છે,
કો સંસાર કહો ધરનાર કહો, પરિવાર કહો પણ છે સોષ છે;
કોઈ ગામ કહો અરે ધામ કહો, નિજનામ કહો પણ છે સોષ છે,
સ્વામી મેજ્યાપુરી છે સત્ સાહેબ, આદિ અંત મધ્યે છે સોષ છે. ૮

૪. દંદ-સુખ દુઃખાદિના જોડાં વાધર-વન વાગળા જેવી કે વાધના
જેવી મગર-કાગડાના જેવી એક ઇન્-પેલે અવતાર એવા પ્રાણીનો દેહ હરો
મન આ અવતારમાં બેખધારીજું એવું લક્ષણ (કાખરી આંખ વગેરેનું)
લખ આન્ય છે આન ઇન્-કોઈ પેલે અવતાર આન કે સૂકર હરો
માટે નવી રીતે ભાળે છે ૫. કલ્પાક વાધરી વગેરે સાધુનો વેષ લઈને આવે
છે છતાં કેવા વિકાળ દેખાય છે તેમનું વર્ણન કરે છે. માંકડી ઇન્, ૬. તા રીત-
રીત. ૭ અધરે-રે અધા. ૮ ટેરી-જોડીને. ગોટેરી-ગોડાળા અર્થમાં દોષ ૯

કાષ્ઠ ભાવ કહો કુભાવ કહો, સુભાવ કહો પણ છે સોષ છે,
કાષ્ઠ હેત કહો કુહેત કહો, વિધિવેત કહો પણ છે સોષ છે;
કાષ્ઠ ધન કહો અરૂ મન કહો, જોગીજન કહો પણ છે સોષ છે,
સ્વામી સેન્યાપુરી છે સત્ સાહેબ, સેજ નિરંજન છે સોષ છે. ૨

કાષ્ઠ કવિ કહો અનુભવી કહો, રંગ રવિ કહો પણ છે સોષ છે,
કાષ્ઠ ધન્ય કહો પાપ પુણ્ય કહો, સત્ ધન્ય કહો પણ છે સોષ છે;
કાષ્ઠ માન કહો અપમાન કહો, અભિમાન કહો પણ છે સોષ છે,
સ્વામી સેન્યાપુરી છે સત્ સાહેબ, સેજ પરાપાર છે સોષ છે. ૩

કાષ્ઠ રેણી કહો કવિ રેણી કહો, દયા દેણી કહો પણ છે સોષ છે,
કાષ્ઠ લાલ કહો કાષ્ઠ ચાર કહો, એકતાર કહો પણ છે સોષ છે;
કાષ્ઠ લાલ કહો પ્રતિપાલ કહો, કંગાલ કહો પણ છે સોષ છે,
સ્વામી સેન્યાપુરી છે સત્ સાહેબ, સેજમાં બાપક છે સોષ છે. ૪

ચિંતામણિ પ્રારંભ.

(ચોબોલા)

મન માત મળે, તન તાત મળે, ગુર સાથ મળે, વિવેક મળે તો વિચારિયેછ,
નરનાર મળે, ધરખાર મળે, પરિવાર મળે, હરિનામ મળે નવ હારિયેછ;
બસો બાધ મળે, સુખ સાધ મળે, દંદ ધાર્ધ મળે, મોહન મળે મન મારિયેછ,
બાધખેન મળે, રવિરેન મળે, દવિ કેન મળે, તારો તન મળે તેને તારિયેછ,
કેવળપુરી જો, અતીત કહે, સત્ગુર મળે, સેવા સારિયેછ. ૧

વડો વેદ કહે, બ્રહ્મભેદ કહે, સુખદુઃખ સહે, અચેત રહે, કહા કરિયેછ,
પુરાણ કહે, કુરાન કહે, સુરાન કહે, ફોકટ ફેરા કમ મરિયેછ;

૨ વિધિવેત-વિધાતાની રચના. ૩. પરા પાર-પરા વાણીની પાર.
અર્થાત્ વાણીથી ન કહી શકાય એવો સૂક્ષ્મ. ૪. લાલ-લાલ સાદબ-હેત.
એકતાર-કાષ્ઠ પણ વિષયમાં ગુણવાન થઈ ગયેલો. લાલ-લાલકવાયો.

૧. સુખસાધ-સુખમાં સહાયક કે સુખનો સોષ (સ્વામી) દંદ-સુખ
દુઃખાદિ એની મેળે આવી મળે. રેન-ચાત્રી. કવિ કેન-કવિનું કહેણ (કથન).
તારો તન મળે-જોની સાથે વાર સરીર (અર્થાત્ મન) અથવા મુત્ર (આશ્રિત)
મનુષ્ય હોય તેને ઉપદેશ આપીને વારવો.

એક તંત્ર કહે, એક સંત્ર કહે, આઘ અંત્ર કહે, એકાંત રહી દીક્ષ કરિયેછ,
એક દાન કહે, ગુરુ માન કહે, એક ધ્યાન કહે, વિકૃત વરે વર વરિયેછ,
કેવળપુરી જો, અતીત કહે, સત્ગુરુ તારે ત્યારે તરિયેછ. ૨

એક મન કહાં, એક તન કહાં, એક દન કહાં, એક જન કહાં, જુગ જાવનેકા,
એક ધૂત કહાં, લલા જૂત કહાં, અજધૂત કહાં, એક દ્વધ કહાં, લાઘ ધાવનેકા,
એક ધાટ કહાં, એક દાઠ કહાં, એક પાટ કહાં, એક વાટ કહાં ખતાવનેકા;

x x x x x x

કેવળપુરી જો, અતીત કહે, ગુરુ સંત્ર મજે, ગુણ જાવનેકા. ૩

(કાષ) મત્ર કહાં, અર જન કહાં, અર તંત્ર કહાં, જુગ વારનેકા,
અંતર કહાં, અંતર કહાં, ધંતર કહાં, ધ્યાન ધરનેકા,
ભંતર કહાં, વંતર કહાં, કવંતર કહાં, કામ કરનેકા,
લખંતર કહાં, જગતર કહાં, લવતર કહાં, ભેદ ભરનેકા,
કેવળપુરી જો, અતીત કહે, હરિગુરુ મજે, દુઃખ હરનેકા. ૪

આંતઃકરણનો વિધિ.

દોહરા.

મનને પરખે માંચથી, બુદ્ધિ પરખે જોક્ષ,
અંચળ પરખે ચિત્તથી, તનમાં દુપદ તોક્ષ. ૧

સવૈયા.

જો મન રૂપક રૂપ મહાજન, ધન દેવળ ધ્વજ મન ધારી,
પિપળાપાન જાણે મન પાવક, નાવક નીરુ કરે નરનાગી;
દીપક દેવળમા મન દેખત, શીખત જોન નેતુ મન છારી,
વિકૃત મન કેવી રીતે વાળિયે, કેવળ મન લખ્યો ગુણકારી. ૨

૨. સુખ દુઃખ સહે-એમ છતાં પણ સુખ દુઃખ સહે. મુરાર-દેવો
અથવા મુરાર-દેવવાણી. તંત્ર-તંત્ર (અથા) ૩ જુગ-જોડે. ધૂત-ધૂતારા.
૪. અંતર-અંતરનો ભાગ-હૃદયકાશ. ધંતર-ધંત્ર-જનાર. (ધ્યાનમાં જનાર
મન). ધંતર-(ધ્યેયતર) ધ્યાન કરવા ચોક્ષ બીજી પ્રદાર્થ. ભંતર-ભણતર
(?) વંતર-વૃત્ત મેલ ? (!) કવંતર-કવિત્વ (?)

૭. મનને જુદાં જુદાં રૂપ આપે છે. ને હવે-હવે મહાજન તું મનના

ખારરાશિ.

દુમિલા છંદ.

રહેણી મેખમારન, ત્રિવિધ તારન, ધારણુ ધ્યાન મુનેશ્વરં,
સર્વ કાળ સુધારન, વિદ્ય વિહારન, પાર ઉતારન એમપરં,
સેન્યાપુરી સ્વામીએ, પરમ પામીએ, અંતરજામી એ ઇશવરં. ૧

વૃષ જોયે સવાણીએ, નામ નિશાનીએ, અગમ માણીએ એક અરં,
જોગી રામ જાણીએ, શબ્દ જાણીએ, દંદ એધાણીએ શેષવરં,
સેન્યાપુરી સ્વામીએ, પરમ પામીએ, અંતરજામી એ ઇશવરં. ૨

રૂપકના રૂપ જો-જુદાં જુદાં રૂપક જો. ધન (ધન્ય) દેવળ ઉપર-શરીર ઉપર
તે ધન રૂપ છે. તે પીપળાના પાન જેવું ચંચળ છે. તે પાવક (અગ્નિ)
જેવું પ્રકાશિત છે. (તેજોમય તરલદ્રવ્યમય મનઃ) એમ કહે છે. સંસાર
સમુદ્રના નીરમાં નર નારીને ફેરવનાર એ નાવિક (ખલાસી) જેવું છે. દેવળમાં
હીપકની પેઠે પ્રકાશ કરનાર છે શીખત છંદ- (૧)

વિકૃત છંદ—કેવળપુરી કહે છે કે હે ભગવાન, મનને જો કે એવું ગુણ
હારી તો જોયું છે પણ તેને ખાળકું (સ્વાધીનતા વર્તાવણું) કેવી રીતે ?

ખારરાશિ—ખાર રાશિના નામ મુદ્રાવંદારની રીતે દરેક દુમિલામાં
આપ્યા છે દુમિલા માત્ર ત્રણ ચરણના છે. કેવળપુરીના ગુરુ ‘ સેન્યાપુરી ’
હોય એમ અત્યાર મુધીના ગ્રંથથી સમજાય છે. એ ગુરુને મહિમા આ
ખારરાશિના મધજા નીચે વર્ણવ્યા છે.

૧. રહેણી છંદ—રહેણી રૂપી મેખને મારનારા. અર્થાત્ ‘ રહેણી ’
ને દંદ કરનારા (‘ મેખ ’ રાશિનું સૂચન) ત્રિવિધ તારન-ત્રણ પ્રકારના
તાપમાંથી તારનારા. ધારણુ છંદ—ધારણુ અને વ્યાન મુનીશ્વરો જે રીતે ધરે
છે તે શીખવનારા. પ્રેમ પરં-પરમ પ્રેમ સ્વરૂપ. ઇશવરં—એજ ઇશ્વર છે.

૨. વૃષ છંદ—એમની મુદ્ર વાણીમાં વૃષ (ધર્મ) જોએ (જોઈએ
છીએ.)—એમની વાણીમાં ધર્મજ્ઞ જોવામાં આવે છે. અથવા એ (સેન્યાપુરી)
પોતાની મુદ્ર વાણી વડે કરીને વરસજે-ઉપદેશામૃતની વૃષ્ટિ કરજો (વૃષ
રાશિનું સૂચન) નામ નિશાનીએ છંદ—એમણે આપેલી નામ નિશાની વડે
અગમ વસ્તુને અમે માણીએ છીએ—અનુભવીએ છીએ. એક—(અગમનું વિરોધણું).
અરં—અક્ષય-સ પૂર્ણ. (માણીએનું દિ. વિ.) જોગી છંદ—એમને જોગી અને
રામ (ઇશ્વર) જાને જાણીએ છીએ એમના મનને અમે ધાણીએ-

મિથુન વૃષ મેટલુ, બ્રહ્મસો મેટલુ, ચિતાએ મેટલુ મેરચર,
ખુલે પાટ ખેટલુ, રવ જ્યમ રેટલુ, લાજ લપેટલુ લાલચર;
સેન્યાપુરી સ્વામીએ, પરમ પામીએ, અંતરજામી એ ઇશવર. ૩

કંક પાસત કારન, હનુઓ હોરન, દેવસો દોરન બલદર,
ધલ લંક સધોરન, ખાખ જ્યુ ખોરન, જોરન છુદ મચાએ જર;
સેન્યાપુરી સ્વામીએ, પરમ પામીએ, અંતરજામી એ ઇશવર. ૪

સિંહ રાશ સપેતીએ, જોએસ જેતીએ, નિગમ નેતિએ વેદનર,
વાણી સત વેતીએ, અગમ એતીએ, જો મન જેતીએ રૂપજર;
સેન્યાપુરી સ્વામીએ, પરમ પામીએ, અંતરજામી એ ઇશવર. ૫

સરે નાભ સોરંગ, કન્યાએ કોરંગ, દોરસ ફરંગ નામફર;
ધંટાવલ ધોરંગ, નાહસે નોરંગ, માર મોહમાદ આપમર,
સેન્યાપુરી સ્વામીએ, પરમ પામીએ, અંતરજામી એ ઇશવર. ૬

તોલ રાશત તોલીએ, છુદ્ધિ સખોલીએ, જુગતે જો લીએ જાપજર,
ખાખી રખ ખોલીએ, આનંદ ઝોલીએ, સૂરત સોલીએ કાજસર;
સેન્યાપુરી સ્વામીએ, પરમ પામીએ, અંતરજામી એ ઇશવર. ૭

વિચારીએ છીએ. કંક ઇં-કંકની એધાણી વડે શેષ વસ્તુને ધારણ કરનારું
તે શીખવે છે. અર્થાત્ સુખ દુઃખ, ટાઢ તાપ, રાગ દ્વેષ, કાર્ય કારણ, ઇત્યાદિક
કંકનો ત્યાગ કરતાં છેવટે જે શેષ રહે છે તે તાર' સ્વરૂપ છે એમ એ સમ-
જાવે છે. ૩. મિથુન ઇં-વરખ, મિથુન, વગેરેને એ મટાટી દે છે અર્થાત્ ગ્રહો
અને રાશિઓના સુખ દુઃખાત્મક ભાવનો એ નાશ કરે છે (સંસાર મિથ્યા
કરાવીને). મેરચર-મેર લપર ફરનાર. અર્થાત્ યોગીઓ જેને શૂન્ય શિખર કહે
છે તે મેર છે. ત્યાં ફરનાર એટલે નિર્વિકલ્પ સમાધિમા રહેનાર. ખુલે ઇં-
ખુલ્લા પાટમાં ખેટલુ-હોડનાર. સિંહારની પાછળ હોડવું તે ' ખેટલ ' હોવાય
છે) અર્થાત્ દૈવ માત્રનો બાધ થયા પછી એક બ્રહ્મરૂપી ખુલ્લો પાટ રહે છે
તેમાં તે મુગયા કરી રહ્યા છે-અનુભવમાં લીન છે, એ ભાવ છે રવ ઇં-
રવિની પેઠે રટણ કરે છે. સૂર્ય જ્યાં જ્યાં જાય ત્યાં ત્યાં અંધાર રહેતું નથી
તેમ સેન્યાપુરી જેવા મુક્ત જુરતું ("યત્ર યત્ર મનો યતિ તત્ર તત્ર સમાધયઃ")
જ્યાં જ્યાં મન જાય છે ત્યાં ત્યાં (માયારૂપા) અંધકારનો નાશ થઇને આત્મ-
પ્રકાશ રૂપી સમાધિ યાય છે લાજ લપેટલુ-લોક લાજને તેમણે લપેટી લીધી
છે. ઝોળીમા મૂંઝી દીધી છે. મતલબ કે સંસારનું મિથ્યાત્વ માત્ર તેમના
કહેવામાંજ નથી, આચારમાં પણ છે લાલ ચર-૧૪ કંક- (કંક રાશિનું
સૂચન) આ પ્રકરણનો હવે પછીનો ભાગ જાણુ ટ હોવાથી દીકા 'કરી નથી,

મયક વાળીએ, બેઠ સંભાલીએ, હરિ નિહાળીએ હેતહરં,
દેખો દશ ડાળીએ. પંચમ પાળીએ, ત્રિગુણ ટાળીએ તાપતરં;
સેન્યાપુરી સ્વામીએ, પરમ પામીએ, અંતરજામી એ ઇશવરં. ૮

ધન ધારણ ધારીએ, ચિત્ત ઉચ્ચારીએ, જ્ઞાન ઉગારીએ સોએગરં;
પ્રેમ પુરણ પાળીએ, નાથ નિવારીએ, રામ રમારીએ સામરરં;
સેન્યાપુરી સ્વામીએ, પરમ પામીએ, અંતરજામી એ ઇશવરં. ૯

રાસ મકર રાનીએ, ખેલ વખાણીએ, ભાવક ભાનીએ ભવભરં,
જીવા જંત જાણીએ, મુગત માનીએ, વચન વાણીએ વેશવરં;
સેન્યાપુરી સ્વામીએ, પરમ પામીએ, અંતરજામી એ ઇશવરં. ૧૦

કુંભગણ કમાઈએ, પૂરવ પાઈએ, સંત સગાઈ એ સેવસરં,
ધરમેશ્વર પાઈએ, જ્યોત જગાવીએ, દેવ દેખાઈ એ મેટકરં;
સેન્યાપુરી સ્વામીએ, પરમ પામીએ, અંતરજામી એ ઇશવરં. ૧૧

મીન સાગર મગન, લેરસો લગન, ગાજત મગન ધૂન્ય ધરં,
ભવમાં દુઃખ ભંગન, દલને ડંગન, કેવળ રંગન રૂપકરં;
સેન્યાપુરી સ્વામીએ, પરમ પામીએ, અંતરજામી એ ઇશવરં. ૧૨

અક્ષધાતુ.

સવૈયા.

સંશે સંસારમાં સંપુટ કર સેન્યા, શુદ્ધિશુદ્ધિ શુદ્ધી ના જામ ખારી,
પંચકોશ કોડિયાં બીચમે પકવી, બ્રહ્મઅગ્નિ દીધી આંચ ખારી;
હરિ હડતાલ તે ખામ જો હેતમાં, નર્ક સ્વર્ગ રોમથો હોય ન્યારી,
કાયા અમર કુન કરે જો કેવળા, હઠજોગ દેખીને રહો હારી. ૧

૧ આ પ્રકરણમાં ગોણ મળવાના ઔષધો બતાવ્યા છે. જેમ, સંશે ઇંદ્રિય-સંસારમાં સંશયનો સંપુટ કર. તે સંપુટમાં શુદ્ધિની શુદ્ધિ-શુદ્ધ અંતઃકરણ રૂપી શુદ્ધિ એવી રીતે મૂક કે જે બહાર નીકળી નાંચ નહિ જે કોડીઆની વચ્ચે જે ઔષધિનો ગોળો પકવવા માટે મૂકવામાં આવે છે તેને અર્દા સંપુટ કહ્યો છે.) તે સંપુટવાળી શુદ્ધિને પંચકોશ રૂપી કોડીઆની વચ્ચેમાં મૂકીને પકવી છે. તેને બ્રહ્મરૂપી અગ્નિની ભારે આંચ દીધી છે. (અન્નમય, મનોમય, જ્ઞાનમય,

કામ ઉદે કરી બળે મન કામની, ખાખ માટી તેમાં રાખ ખાવે,
મૃગ માતંગ પતંગ મીન મૃત છે, પ્રેમ સુગધ અગ્નિ મૃત્યુ પાવે;
ઈંદ્રિ અજ્ઞાનમા ચઢે બહુ આબળો, જીવ વિષયમાન નહીં જાવે,
કર્તાનો સાક્ષી (છે) શુદ્ધ જ્ઞાન કેવળા, ત્રિવિધિ તાપમાં તેહ નાવે. ૨

જગતની ખાજી તો જૂઠી છે જીવડા, પાપના કર્મમાં મન પ્રેતા,
આજ કે કાલ તો કાળ શિર આવરો, જાગ્યો પકડીને દમ જોતાં;
આશના પાશમા જીવ બહુ આચડે, ગમકર જમદાય ખાખ ગોથા,
કેવળા પક્ષીને એ બધે કીજીએ, તનમા બજ તું હક તોતા. ૩

હક તું હક તું બજ તોતા હરિ, ફેર નાવે ફરી જત ફેરો,
પકડીને ડારીઓ દુ ખંડે પડરે, ત્રિગુણી દોરડે બધ ટેરો;
નૂર બરપૂર હજુર જાણે નહિ, ધડીમા કાલ શિર આવી ઘેરો,
દીલ મન કેવળા ગુરૂને દીજીએ, તત્ત્વરૂપી રથામ તે રામ તેરો. ૪

વિજ્ઞાનમય, આનંદમય, એ પાત્ર કોત્ર પ્રસિદ્ધ છે) એવી રીતે પરિપક્વ થયેલી હરિરૂપી હડતાલ જે ખાચ કાચા ઇંડા-જે હક જોગ દેખીને ઢારી રહો તો પછી ઉપર કહેલી હડતાલ ખાવા સિવાય અમર કાચા કરે એવું કાણુ છે ? વહેનત છે કે “ જે મરે હડતાલ તો ક્યા કરે કિરતાર ? ” ૨ બ્યાવહારિક હડતાલ ખાવાથી કાંઈ ફળ નથી એમ કહે છે, જામ ઇ—બૌદ્ધિક હડતાલ તો કામ ઉદે કરી દે છે ને તેથી તે ખાનારનું મન કામનીને બાજે છે ખરૂં જોતા તો એ હડતાલ ખાખ છે ને માટી છે, તેમા શું રાખ ખાવાની છે ? મૃગ ઇ—બ્રવ-જીના પ્રેમથી મૃત છે, માતંગ અપર્શના, પતંગ રૂપના, મીન જળના પ્રેમથી મૃત છે, અને સુગંધથી બમરો મૃત્યુ પામે છે અગ્નિ—બમરો એક સ્થાન પશુ છે કે— “કુરગમાતંગપતંગમૃગમાના હતા પચ્ચિરેવ પચ્ચ ॥ એક પ્રમાદો જા કય ન હયતે ચ સેવતે પચ્ચિરેવ પચ ॥ ” અર્થ—“ મૃગ હાથી, પતંગ, બમરો અને મીન, એ પાત્ર જાતુ પાત્ર વિષયોમાંથી એ એક વિષયને સેવીને માર્યા જાય છે, તો પછી જે એકજ પ્રમાદી માણસ પાત્ર ઇંદ્રિયો વડે પાત્ર વિષયોનું સેવન કરે છે તે કેમ માર્યો ન જાય ? ” વિષયમાન-વિષયવાળો (જીવ) ૩ પ્રેતા-પદાવતા. (જગતના જીવો). દમ-આસ આસ છે એટલું જોતાજ તે પકડી જરો. ગમ કર-સજુરી (ધીરજ) ધર પક્ષીને-જીવ રૂપી પક્ષીને. હક-પરમેશ્વર તોતા-પોપટ ૪ જત ફેરો-જાતુ થવાનો રેરો. પડરે-‘ પજરે ’ હોય જોઈને અથવા સરીર રૂપી પાંજરે હેરો-અર્થાત્ બાધ્યો ત્રિગુણી-સત્ત્વ, રજસ તમસ્ નૂર બરપૂર-સંપૂર્ણ બ્યાપ્ત પ્રકાર સ્વરૂપ પરમાત્મા હજુર-હજી પશુ.

સમજ મન વાહરે ગુરૂની સેનમાં, વેણમાં ચેન લે અમર છુટી,
ગુરૂમ કુડીમાં સત્ય ધુમાવીએ, જ્ઞાન પીએ રસ પ્રેમ ધુટી;
નર છક્યા ફરે સોઈ આનંદમાં, ત્રિપુટી બંધની સંધ છુટી,
ગગનમાં કેવળા અનહદ ધુધવે, શબ્દ અનહદની હદ છૂટી.

૫

બૂલણા. (ઉપદેશ.)

સારતું સાર સેવત સંસારમાં, માર મૂકાય કે માર મૂકે,
તાર અવતાર તું ભવજળ તેહમાં, ચિત્ત વિચાર કાલ ચોટ મૂકે;
નાવ જંગળ છે રામના નામની, ફરે રે બાણ સત્ કાળ ફૂટે,
કર્મ સહુ નાશ કર પલકમાં કેવળા, તમુદ્ર ને પાપનો એજ સૂકે. ૧

હાલ બેહાલ નિહાળ બેહાલમાં, ખ્યાલમાં બેલ સંસાર ખૂબી,
તાલમાં તાલ વેતાલ છે તાલમાં, ખ્યાલમાં ફાલ અવતાર સૂખી;
જગતની વિજતની રાજ રંગ જતુંકે, તંતુંકે અંત એકતાર તૂંખી,
કાલ અકાલ ત્રિકાળ નહિ કેવળા, દીલ દરીયાવમાં સુરત ફૂંખી. ૨

૫. સેનમાં-સાનમાં. ચેન લે-ચિની લે-સમજ લે. સંધ-સાંધ. ગગનમાં-ચિદા-
કાશમાં. અનહદ-ધોગમા પ્રસિદ્ધ નાદ. શબ્દ અનહદની-શબ્દાતીતની આગળ
શબ્દની હદ છૂટી ગઈ છે. શબ્દાતીત બ્રહ્મનો અનુભવ થયો એટલે શબ્દ વડે
કથન કાંઈ કામતું નથી.

૧. સેવત-છેવટ. માર મૂકાય ઇ-આપણાથી જમનો માર મૂકાય-
તણ દેવાય કે માર આપણને છોડી દે-એમાંથી એક તો ચલું જોઈએ. અપવા-
નો આપણાથી માર-કામ દેવ (અર્થાત્ કામવાસના) મૂકાય તો જમનો
માર આપણને છોડી દે, અપવા-આપણે બીજને મારવાનું (પાતપાત કરવાનું)
છોડી દઈએ તો જમનો માર આપણને છોડી દે. તાર ઇ-આ ભવજળ છે
તેમાં તું તારા અવતારને તાર; અને બેથી કાળની ચોટ ચૂકે એવો વિચાર
ચિત્તમાં કર. નાવ. ઇ-રામના નામ રૂપી નાવ સંસાર રૂપી જળમાં તરવા
માટે છે. તેમ કર્મનો નાશ કરવાને એ રામ નામ રૂપી નાવ તેજ જંગળ
(અગ્નિનાં બાણ છોડનારું એક ટુંકી બંદૂક જેવું હથિયાર) છે. તેનાં બાણ
ફરે છે (ફરફર એવા અવાજ સાથે ફરે છે) અને સત્ (બ્રહ્મ) રૂપી જ્ઞાન
ફૂટે છે. ૨. હાલ ઇ-તું બેહાલમાં (બેહાલની સ્થિતિમાં રહીને) જગતને
પણ હાલ બેહાલ નિહાળ. અને સંસારની ખુબીને ખ્યાલમાં બેલ-આનંદથી
ભોજન. તાલમાં ઇ-તાલમાં તાલ છે ને બેતાલ પણ છે. અવતાર રૂપી સુખીજીવી
ફાલ સારો આવે છે તે ધ્યાનમાં રાખ. જગતની ઇ-જગતની વીજતની વાત

પશુ પતિવત એ મત સંસારમાં, દુઃખ અરૂ સુખ ને નાહી દરશે,
સ્વપ્ન અરૂ ભ્રમત મળી ભય શૂન્યમાં, પુણ્ય અરૂ પાપ ઉર નાહી પરશે;
એક આનંદ અદ્વૈત રસ આતમા, સર્વમાં શુદ્ધ ને કાળ સરશે,
ગમત કર કેવળા ગુરતણા જ્ઞાનમાં, ધણીમે ધ્યાન દેહ કાણુ ધરશે. ૩

રજ તજ માંહી રામ રટ રહ્યા, પ્રગટ એહી જાનપૂર હેણ,
ધટ ધટમાંદી ઘટપટ ધૂમે, ઝટપટમાંદી ઝલજુર હેણ;
અટપટ એહી મટપટમે આવત, ચટપટમાંદી ચકચૂર હેણ,
ખટપટ નાહી નટખટ ખેને, હઠ છોડી કેવળ હજુર હેણ. ૪

જોતાં નેમાં નંદુઓના (જીવોના) રાગરંગ જોવામાં આવે છે, પણ એ રાગ-
રંગના તંતુની છેવટે એક તાર ને તુંબડી (અથવા એક તારો) હોય છે-
હાંધ સાર વગરની તુંબડી અને એક તારમાંથી એ બધા રાગરંગ નીકળે છે.
તેમજ હાંધ સાર વગરની તુંબડી માયા અને તેના ઉપર પસરી રહેલા એક તાર
રૂપ અદ્વૈત બ્રહ્મ, એમાંથી આ જગતરૂપી રાગરંગ ઉપજેલા છે. હાલ ઇ-
કેવળપુરી । જ્યારે દિશરૂપી દરીઆવમાં સુરત (સુરતા-મનોવૃત્તિ) રૂપી
ભય છે ત્યારે-મતલબ કે નિર્વિકલ્પ સમાધિ અવસ્થામાં હાલ અને
અહાલ (હાલાલાય) ગણે હાલમાં થયાજ નયો-જગત લાસતુંજ નયો ।
૩ પશુપતિવત ઇ-પશુપતિ-ગોવાળ અથવા મદાદેવ. જોને સર્વત્ર
જ્ઞાન ભાવના હોય છે તેને માટે કહેવાય છે કે “સર્વે મુક્તોઽયવા પશુઃ”
પાશરા વધ મૂલ્તમો તોવે વધ મુદ્ધે પરગતઃ । દ્વાવેના મુલમેષેતે ક્રિદ્યત્યન્તરિ તો
જન અર્પાત્ “જનતમ ને ઉદ્ધવ મુદ્ધે અથવા ને અત્યંત બુદ્ધિમાન છે, એ
જે જણુ મુખી છે પણ વચગાળેના બધા લોકો દુઃખી છે.” આ વાતને
મળતી વાત કેવળપુરી આ દીર્ઘમાં કહે છે: જો (જોને) સુખ અને દુઃખ નાહી
(દરશે) દેખાતું નથી તે પશુપતિની જેમ મત છે-મસ્ત છે. એવા જ્ઞાનીની દૃષ્ટિએ
સ્વપ્ન અને ભ્રમત શૂન્યમાં મળી ભય છે-પુણ્ય અને પાપ તેને સ્પર્શ કરતાં
નથી. માટે હે શિષ્ય ! તું પણ એક આનંદ સ્વરૂપ આતમાને જોઈ, ઇત્યાદિ
સ્પષ્ટ છે. ૪. રજતજ માંહી-શુદ્ધસ્વરૂપોમાં પણ રામ-પરમેશ્વર. રટ રહ્યા-
અર્પાત્ મળી રહ્યા છે ઝવજૂર-હાજર (૧) ન અટપટ ઇ-તે અટપટો છે એટલે
હોય નથી. પણ તે મટપટ (માટલું ને હુણડું) માં આવે છે. અર્પાત્
પદાર્થ માત્ર ચેતન્યને લીધે લાસમાન થાય છે. ચટપટ ઇ-જ્યાં ચટપટ છે
એટલે તોજ વેરાગ્ય છે ત્યાં તે રામ ચકચૂર છે-સદા તત્તમય છે. ખટપટ ઇ-
એ નટપટ (બ્યવહારમાં ખૂર્ણ) ની જેમ એણે જ એમ છતાં તેને
સંસારની ખટપટ સ્પર્શ કરતી નથી. હઠ ઇ-જો વિષયલોગની હઠ છોડી કે
રામ હજુરમાં છે.

જગતમાંહી ભગત જેહી, વિગત રહી શુદ્ધ વાણીએ છ, ^૧
 લગત નહિ મગત લેહી, અગત નહિ મત આણીએ છ;
 સગત નહિ રગત શોશે, તગત નહિ સત તાણીએ છ,
 કેવળ કહે અદૈત ફેરી, મહાપદ નિરંતર માણીએછ. ૫

કુલણા. (પ્રાર્થના.)

વાર કરને હવે ધણી યથ વિદુલા, ધણી યથ સુકવે કમ ધરતી,
 મીન જ્યમ જળવિના તરફડે મેદિની, જળવિના ધાસ, જ્યમ અગન ઝરતી;
 વિના આશ્રમ અરૂ વરિત કાણુ વનમાં, ફિકરની અગન તો આલે ફરતી,
 મહીપર રમામળા ઈંદને મોકલો, વિશ્વની તેથી (તો) ઠરશે વરતી. ૬

ઈંદ્ર લીલા કરે આવી અમ ઉપરે, ગોમચરના પરે ચરે ગવરી,
 પય અમૃત ઝરે જગતને ધાળવા, ભૂખ સહુ ભાગે દુઃખ ભવરી;
 પુત્ર જેના વડા અન્ન ઉપજવતા, યાગ યજ્ઞ હોવે હોમ જવરી,
 ઈંદ્ર દયા કરો ગૌ સંત ઉપરે, લોકના કાજમાં કરે જવરી. ૭

સત્ અરજી સુણો એકમન સ્યામલા, ભક્ત હરિ ભાગે અન્ન ભરખી,
 અન્નવિના દેવ ઝાંધિ બહુ આથડે, પંડ પોષે વૈલનાડ પરખી;

૫. જગત ઇન્-જગતમાં જે ભક્ત છે તેમની વિમા તો શુદ્ધ વાણીમાં રહી છે અર્થાત્ તેઓ તો ડાહી ડાહી વાતો મઝત્ત કરનારા છે. લગત ઇન્-તેમને લાગત (લાગો-દહ) હોતો નથી એમ છતાં તે માગી લે છે. પણ રામ જે અગત (જેને વિષે મન વાણીની ગતિ નથી એવા) છે, તે ગતિમાં (બુદ્ધિમાં) આવતો નથી. મતલબ કે તેમને બ્રહ્માનંદ મળતો નથી. સગત-સત્ સંગતિ. રગત-રકત. શોષે-(તપ કરીને) (૧) તગત (તાકાત). પણ સત્ વસ્તુને પોતાની બુદ્ધિમાં તાણી લેવાની તેમનામાં શક્તિ નથી. ૬. સુદવણુ (કેદુક્ષણ) પડયું હશે તે વખતની આ કવિતા છે. વાર-વાદાર-મદદ. ધણી યથ-ધણા વખત સુધી દુઃખ વેઠયું. મેદિની-પૃથ્વી ઉપર. ધાસ ઇન્-તેમ જળ વિના ધાસ તરફડે છે-સૂકાય છે. જ્યમ ઇન્-તાપ પડે છે તે જ્યમ અગ્નિ વરસતો હોય તેવા છે. વિના ઇન્ લોકો આશ્રમ (સ્થાને) વિનાના યથ ગયા છે. અરૂ-ઔર-અને. મહીપર-પૃથ્વી ઉપર. વરની-વૃત્તિ. ૭. ગોમચર-ગોચર. જવરી-ગાય. ભવરી-સંસારની (૧) સંસારની સદુ ભૂખ અને દુઃખ લાગશે. જવરી-જીવારી-જાવ. કાજમાં-કાજ માટે જવરી-પ્રાર્થના.

કોશ પંચ આંધીને દેહ ઉભી કરી, નામરૂપ ગુણ અન્નમય નરખી,
પરજન્ય આવે આનંદ ધન ઉપજે, હેતે હરિ ભજે મન હરખી. ૮

આ ધડી શ્યામલા મોકલો ઇંદ્રને, કાલ કાણે દોડી મા'ન કરતા,
અવનીપર આવે અમીધરા આકાશથી, બોમરસ નીર સભર ભરતા;
કાલ ભાગે દૂર હોય આનંદ કલા, હરિહર જગતના દુઃખ હરતા,
સેવક કેને કહે ગુજ વિના શ્યામલા, ફિકર ગુને સોંપા જેલે કરતા. ૯

ગોશ્ છોડ' જેલે માતની ગોંદમાં, ચિત્ત ચિંતા નહિ અદ્વૈત ચાલે,
જનુની બાલને કયી વિધે જાળવે, મગનમાં પશુ આનંદ માલે;
માત ગુ' તાત ગુ' જાત મન માહરે, તાપ તીનું હરી દુઃખ ટાળે,
સખી કેવળ કહે કયા લગી શ્યામલા, પોતાનું બદ' તે પોતે પાળે. ૧૦

વાર કેતા ધરી દેહ વેદ વાળ (વા), વાર કેતા રામે સીતા વાળી,
મોહન કેતીવાર કંસકુ મારિયો, ધણા દૂત મારિયા ગર્વ ગાળી;
સખી કેવળ કહે સ્હાય કર શ્યામલા, મેધ વરસાવ સત્ વનમાળી,
જન્મ કેતા ધરે દૈત્યને જીતવા, પ્રહ્લાદની પ્રતિજ્ઞા સત્ પાળી. ૧૧

૮. એક મન-એકે મને. કોશપંચ-અન્નમય (સ્થૂલ દેહ). પ્રાણ-મય (પ્રાણવાયુ વગેરે), મનોમય (મન), વિજ્ઞાનમય (બુદ્ધિ), આનંદ-મય (કારણ દેહ-જેમા સુપ્રતિ અવસ્થાનો અનુભવ થાય છે તે). તેમાંથી નોમ, રૂપ અને ગુણવાળો પ્રત્યક્ષ દેહ તે અન્નમય કહેવાય છે. મતલબ કે અન્નવડે તેનું જીવન થાય છે. અને તે અન્ન મેધથી ઉપજે છે. માટે, પરજન્ય ઇન્દ્ર-રૂપ છે. પરજન્ય-મેધ. ઇન્દ્ર ઇન્દ્રને-અર્થાત્ મેધને. કાલે મેધ મોકલોશું એમ કહેશેા તો, કાલ ઇન્દ્ર-મા'ન કરતા-કે મહાન જગત્કર્તા । અમીધરા-અમૃત ધારણ કરનારા, અર્થાત્ મેધ, કાલ-કાળ. ૧૦. ગોશ્ છોડ'-નાનું બાળકે. ગોંદમાં-જોળામાં. અદ્વૈત ચાલે-તેના મનમાં તો અદ્વૈત ભાવના ચાલી રહી છે. પશુ-બાળક. તીનું-ત્રણ અધિભૂત, અધ્યાત્મ, અધિદૈવ. કયાં લગી-હવે કયા લગી ટળવળાવશેા, એવો ભાવ છે. ૧૧. એક દૈત્ય વેદને હરી ગયો હોતા તેની પાસેથી વેદ (પાછા) વાળવા-પાછા લાવવા તમે કેતા (કેટલી) વાર દેહ ધરી ? અર્થાત્ અનેકવાર. “સમવામિ યુગે યુગે” એ ગીતા વાક્યને ઉદેસીને આ કહી કહેલી જણાય છે. અર્થાત્ હરેક યુગે રામ, કૃષ્ણાદિકના અવતાર ધરો છે ને રાવણ કંસાદિકને મારો છે, તો પણ એક મેધ વરસાવનો એમાં તમને શું ભારે પડવા જોતું છે !

સાખી. (૧૧૧)

મેષ શણ્ઘાચારી મોકલો, પાણી અપરંપારં;
નવનિધિ પાકે નાયજી, સખી થાય સંસાર. ૧

અન્ન પાકે ધરા ઉપરે, જ્યાંયે મટે જંજળજ;
સુકાલ હોય'ને સે'જમાં, કોરે ટળે સહુ કાળ. ૨

દશ અવતારકો અંગ.

કોહરો.

સતગુરુ દાતા સંત છે, મેં કેડો ના મેલું;
બાજીગરનાં વાંદરાં, ખેલાવે ત્યમ ખેલું. ૧

પરમ અપરમ પરમપર, અગમ દશ અવતાર;
કેવળ તે બાંદગી કરે, સત્ સખ્દ ગુરુસાર. ૨

નાથ ગુરુવણુ લાધે નહિ, પામે ન ગુરુવણુ પાર;
કર્તા સતગુરુ સેવા કરો, સત્ બાસે સંસાર. ૩

પરગટ બાસે પંડમાં, તે બાહર બોલે બોલ;
જડ ચૈતન્ય નહિ જીજ્ઞાસા, તન મન કીજે તોલ. ૪

૧. નવનિધિ-અર્થાત્ અનેક પ્રકારની વસ્તુઓ. સખી-સુખી. અથવા 'હઠાર' એવો પણ અર્થ લેવાય. કેમકે અનાજ વગેરે પાકે ત્યારેજ ખેડુતો હઠાર થઇ શકે. ૨. જ્યાંયે ઇ-જ્યાંયે આ સૂક્ષ્મણી જંજળ (અન્યાસ) મટે ત્યારે.

૧ બાજીગરનાં ઇ-બાજીગરનાં વાંદરાં જેવા અમે ગુરુને આધીન છીએ; તે જેમ ખેલાવે છે તેમ અમે ખેલીએ છીએ. ૨. પરમ-શ્રેષ્ઠ-વામન, પરશુરામ વગેરે અપરમ-શ્રેષ્ઠ નહિ-તિર્યક ભતિના-મચ્છ, કમ્બ, વારાહ, નૃસિંહ, વગેરે. પરમપર-સૌથી શ્રેષ્ઠ-રામ, કૃષ્ણ, વગેરે. અગમ-જે અવતારોનું બધી શકાતું નથી એવા. કેવળ ઇ-કેવળ તે અવતારોની બાંદગી કરે છે. ૩. કર્તા ઇ-સદગુરુ એજ પરમેશ્વર રૂપ હોઇ સહુના કર્તા છે તેની સેવા કરો તો તમને સંસાર પણ સત્ (પરમેશ્વર રૂપ) સાસરો. ૪. પરગટ ઇ-જે શરીરમાં પ્રત્યક્ષ બાસે છે. સાથી બાસે છે ? બાહર ઇ-કેમકે તેજ બાહર બોલે બોલે છે. અર્થાત્ જે બોલનારો છે. જેની સત્તાથી અર્થવાણી વાણીનો ઉચ્ચાર થાય છે તે આત્મા છે એવો અનુભવ તો દરેકને પ્રત્યક્ષ થાય છે. અર્થાત્

નાથ વિના કાંઈ છે નહિ, જોકે તાહરી આશ;
કરજોડી વંદન કરે, નાથ સ્વામી અવિનાશ.

૫

સવેયા.

મચ્છરૂપ લીધું મનમોહન, ભગત તારણુ રૂપ બયોહો;
પાતાળ પ્રવસ કીધો તે' તો પ્રીતમ, વાલ દેતાં કરે વેર વહો હે. ૧
શંખાસુર દૈતને હાથે સંહારિત, સરલ દાનવ વાર સહોહો;
વેદ ગયેલ વાહ્યો તે' તો મોહન, રાજી કીધા વિપ્ર આપ રહોહો. ૨
જેજેકાર વરતાયો તે' જીવન, લોક પરલોક અરલોક લહોહો;
કહે કવિ વેદવાલનકારણુ, કેવળ મચ્છકો લક્ષ કરો હે. ૩

હોહરો.

ગુરુ તમારી અકલગતિ, ધરણી અમર ધરણ;
મચ્છરૂપ અગમમતિ, ત્રણુ લોકમાં તરણ.

૪

સવેયા,

કોરંબ રૂપ ધર્યો મનમોહન, ભૂમિનો લાર લીખો શિર ભારી;
હીનાતો નાથ દયાળ દામોદર, નિગમ કહે ભયે નરનારી;

આત્મા સૌને 'પ્રત્યક્ષ' છે. જડ ઇન્દ્રિય સૌનુંજ અલંકાર રૂપે ભાસે છે માટે અલંકાર એ સોનાનું' વિવર્ત છે, તેમ ચેતનજ જડ રૂપે ભાસે છે માટે જડ એ ચેતનનું' વિવર્ત છે. અહીં સમજવાનું' એ છે કે જેમ દૂધ પરિણામ પામીને દહીં થાય છે તેમ ચેતન નષ્ટ થઈને જડ થયું નથી, પણ જ્યાં ખાંડ જેવી જોઈએ ત્યાં (ખાંડના રમકડામાં) મૂર્ખ બાળક હાથી જુએ છે, તેમ જ્યાં ચેતન-જોડું જોઈએ ત્યાં અજ્ઞાની (તત્ત્વજ્ઞાન નહિ સમજનારા) લોકો પૃથ્વી, ધર, દેહ, વગેરે જડ પદાર્થો જુએ છે. ૫. નાથ વિના-ચેતન્ય બ્રહ્મ વિના. ૧. ભગત-સત્યમત રાજ વગેરે. પ્રવસ કીધો- ' પ્રવેશ કીધો ' એમ જોઈએ. વાલ-વેદ પાછા વાળી લાવવાને. ત્યાં પાતાળમાં તમે દૈત્યોની સાથે વેરતું વહન કર્યું' છે. તેમની સાથે વૈર કર્યું' છે. શંખાસુર નામે દૈત્ય વેદ હરી ગયો હતો તેને મચ્છાવતાર ધરી માર્યો અને વેદ આણી બ્રહ્માને આપ્યા હતા.

૧. કોરંબ-(કૂર્મ) કાચબો. દેવ દૈત્યોએ મળી સમુદ્રમંથન કર્યું' તે વેળા કૂર્મ રૂપે મંદરાચળ પર્વતને પીઠ પર ધર્યો હતો, અને સમુદ્રમાંથી નીક-

મારીને રાક્ષસ ઉધાર્યા તે મુકુંદ, અબલ અબલ પૃથ્વી તારી,
મહેરામણુ જઈ મથો મન માધવ, યૌદ્ધ રત્ન લીધાં બ્રહ્મચારી. ૨

પૂરા દેવાને તું અમૃત પાવત, હરને વિષ લીધું મનહારી,
કવિ કહે કર્ણેડીને કેશવ, લક્ષ્મીવર રહો ઘટહારી. ૩

દોહરો.

કારંભ રૂપ ધર્મ કર્તારે, કરવા ઉત્તમ કાળ;
પન્નગ સહિત રાખ્યો શિરપર, રામરૂપ શિવરાજ. ૪

સવૈયા.

વરાહ રૂપ ધર્મ તેં તો વિઠ્ઠલ, કરવા જુદાં જો પૃથ્વી કાળે;
ધરણી જાત જહાલ ધરણીધર, મોવિંદ મુખમાં રાખીને ગાળે. ૧

જેહું અમૃત, મોહની રૂપ ધરી દેવાને છેતરીને, દેવાને પાયું. આ બાબત સવૈયામાં જણાવી છે. કાચે નરનારી-તમે નર હતા તે નારી-મોહિની થઈ. ૨. અબળ અબળ-નિર્બળ એવું અબળા રૂપ ધારણ કરીને. મહેરામણુ-સમુદ્ર. મન-મનથી. બ્રહ્મચારી-તમે સદા બ્રહ્મચારી છો કેમકે તમને કામવાસના સ્પર્શ કરતી નથી. ૩. પૂરા-ખરેખરા મનહારી-મનને હરણ કરો એવા હે ભગવાન ! ઘટ હારી-ઘડા વડે અમૃતને લાહારી (વેહેંચી ?) રહો છો. અથવા ઘટમાં લાડી રહો છો. ૪. પુરાણોમા એમ વર્ણન હોય છે કે પૃથ્વી રોપના માયા પર છે અને રોપનાગ રૂર્ષ ઉપર છે. એ ધ્યાનમાં રાખીને રૂર્ષ સ્વરૂપનું ખીલું કાર્ય કહે છે. કારંભ છં પન્નગ-(સર્પ) રોપનાગ. રોપનાગ સહિત શિવરાજ (કલ્યાણના રાજ ઐઠ્ઠ કલ્યાણ કર્તા) એવા રામ રૂપ (વિષ્ણુ રૂપી રાજ) ને શિર પર રાખ્યો-ખીઠ પર ધરી રાખ્યો. ' શિર ' એ અહાર ' ખીઠ ' ને બદલે મૂક્યું છે, કેમકે કાચબાએ રોપને માયા પર નહિ પણ ખીઠ પર રાખ્યો છે એમ પુરાણો વર્ણવે છે. આ અને હવે પછીની કેટલીક કડીઓમાં સવૈયાને અંતે ' કેશવ ' શબ્દ આવે છે તે ઉપરથી કેમ ' કેશવ ' કવિએ આ લખ્યું હશે એમ માનવાનું નથી; માત્ર વિષ્ણુના અવતારોનું વર્ણન છે માટે વિષ્ણુ-વાચક કેશવ શબ્દ મૂક્યો છે.

૧. આ સવૈયાઓમાં વારાહ રૂપનું વર્ણન છે. તેની કથા પુરાણમાં એવી છે કે હિરણ્યાક્ષ નામે દેવ પૃથ્વીને જળમાં લેઈ ગયો હતો. અર્થાત્ જળમય જગત હતું, તે વખતે ભગવાનના નાલિકમળમાંથી થયેલા બ્રહ્માની સૃષ્ટિ ક્રમજ ઉપર વિસ્તાર પામતી હતી પણ તેમાં સમાઈ રાખી

જળ વધ્યું બહુ જોરમાં જલવ, સર્વે મેર સમેરપે રાજે;
રતેતે હાથ ગ્રહો હરણી એક, મારી જો દૈત્ય રહ્યો જલમાં જે. ૨

નાભિકમળ બન્યો જુગ નાટક, નારાયણ બ્રહ્માને વેદ નવાજે;
કવિ કહે કર્ણોડીને કેશવ, રામ કેશવ બન્ને મહારાજે. ૩

દોહરો.

અવતાર દશ માહે કહે, સાચું નામ નિશાન;
ચૌદ લોકથી યોગણો, વરાહ રૂપ વખાણ. ૪

સવૈયા.

નરસિંહરૂપ ધર્મ બહુ નામી, પરમ ભક્ત પ્રદલાદને પાળ્યો;
ચોડાશાં કામમાં પ્રગટયા રત્નભમાં, નરસિંહ દેવ સળહી નાળ્યો. ૧

જેભીત રૂપ દેખી સહુ ભૂપત, રાખસ મારકે કામહી ટાળ્યો;
સેવક કાજ આપે પુરુષોત્તમ, ગર્વ મંત્રુને સળહી ગાળ્યો. ૨

કરશે નખ વધારીને કેશવ, વિદારે દૈત્યને મોરલીવાળો;
કવિ કહે કર્ણોડીને કેશવ, ચતુર્ભુજ તેરો સળહી ચાળો. ૩

નહિ. (જે સૃષ્ટિને ' પ્રાચીકલ્પ ' કહે છે.) ત્યારે હિરણ્યાક્ષની સાથે ભગવાને
વરાહ રૂપ ધરી યુદ્ધ કરી તેને મારી પૃથ્વીને જળની હપરે આણી. આ વાત
જળયા પછી સવૈયાનો અર્થ ખુલ્લો થઈ જશે. ધરણી ભત ધન-ધરણીધર
ગોવિંદ બ્યાલ ભત-(જંગલી પશુઓને સંસ્કૃત શાપમાં ' બ્યાલ ' કહે છે) ના
ચંદને અને ધરણીને મુખમાં રાખીને ગાળે છે. (કવિતામાં લગાર દૂરાન્વય છે).
૨. જળ વધ્યું-દૈત્ય ને વરાહના લડવાથી જળ હણ્યું તેથી. જલવ ધન ચારે
પાસે જલવ. વિષ્ણુ સુમેરુ પર્વત જેવું રૂપ ધરીને ચોક્કસ લાગ્યા (યુદ્ધ વખતે)
રતે તે-તે રતે-તે વખતે. હરણી એક-એક હરણીની પેઠે (દૈત્યને માર્યા.)
મારી ધન-તે વખતે એક હરણીની પેઠે હાથમાં ગ્રહોને જળમાં દૈત્યને જે મારી
રહ્યો છે, ' તે વરાહ રૂપ તે ધર્મ ' એ ગમ્ય છે. ૩. નાભિકમળ ધન-પો-
તાના નાભિકમળમાં જગતના નાટક રૂપ બનેલા બ્રહ્માને નારાયણ વેદ નવાજે
આપે છે. ૪. જે વરાહ કેવડો હતો તે કહે છે: ચૌદ લોકથી ધન. નરસિંહ
૫. કરશે-હાથથી.

દોહરો.

નૃસિંહ રૂપ નિજ નામ છે, ભયો રૂપ ભયભીત;
પરમ બિરદને પાળવા, છત્યો છન અજીત.

૪

સવૈયા.

વિચારું રૂપ ભયો ધન્ય વાગન, આપ પ્રકાશી નો આપજ આપે;
રાજસભા નો સદ્ગુન રીઝત, ચાર નો વેદની ધન્ય મચાપે.

૧

ચિત્ત વિમાનમાં બસ ઉચ્ચારત, પુરણ માંગો ને નમું કું પાપે;
ગોવિંદ મુખ એમો દાન માગત, કામ તીનું કમ ધરતી પકાપે.

૨

પાતાળ આંધ દીપે રાજ પૂરણ, ગોવિંદ ગુણ અગોચર ગાયે;
કવિ કહે કર નેહીને કેસવ, ધામ કેવળ મું મન ધાયે.

૩

દોહરો.

વામન અવતાર વિરૂપા, કર્કુ અસતલ્લુ કાજ;
ભક્તિ જેની બાખીએ, રસો અવિચલ રાજ.

૫

સવૈયા.

ખટમો અવતાર દરશુગમ ખેવન, વાણી ચાર વેદ ધનુરવિદ્યા;
સદસ ને દાય સંદારન સામર્થ્ય, અનેક દેતોને મારે છે અંદા.

૧

રેણુ (કા) માત્ર મારે પિતાવેણુ રાખત, લોક વરણુ બાંધ્યો ભુગલંદા;
પચાસ દેહ પૃથ્વી અંગ પ્રીતમ, બ્રાહ્મણને દાન અંતર બેદા.

૨

વામનાવતાર-આપપ્રકાશી-સ્વયંપ્રકાશ-પરમેશ્વર. ચાર-ચારે. ૨. ચિત્તવિમાનમાં-ચિત્તથી મનમાં. ૩. એમ દોહા નોંધાયે. બસ-બસિ રાજ. પુરણ-પૂર્ણ. બધી ધન્ય પૂર્ણ થાય એવું માંગો. કમ-કમવા. ૪. બળવદ્-બલિરાજ. પરશુરામાવતાર-પરશુરામે પિતાના વચનથી પોતાની માતા રેણુકાને મારી અને સદસાન્નુતને મારી એકવીસગર નક્ષત્રી પૃથ્વી કરી બ્રાહ્મણને દાનમાં આપી એ કથા પ્રસિદ્ધ છે.

૧ અંદા ? અંદા (વેર) રાખીને (૧) ૨. ભુગલંદા-ભીષ્મચાર. અંતરબેદા-અંતરવેદી નામનો પ્રદેશ (૧)

કોકિલ દેશ વાસો કરણાકર, ક્ષત્રિને મારીને સહુને છુંદા;
કલ્યાણ કરણ ૫(૨) શુ અવતાર દેવળ, ન કરી કાઢી અનુને નિંદા. ૩

દોહરો.

કરશુરામકે ફેરમે, ધાલી છત્રિ ચિર ધાત;
પિતાનું વામક પાળવા, મારી રેણુકા માત. ૬

સવૈયા.

સ્વામી શ્રીરામ બળે સત્ સાહેબ, ધન્ય અવતાર બો ધનુષધારી;
ક્રોધ ચઢાઇ બોલે કરણાકર, સખળી ફેળ કરો અબ સારી. ૧

જલસર પાજ બાંધી જગજીવન, તે પર વાંદર રીંછ ઉતારી;
લંકાનો કોટ લીધો સત્ લાવન, મહા મગર રાવણ મારી. ૨

વિલિપણ રાજ દીધો સત્ બૂધર, નામસેં પાર તરે નરનારી;
કાળુ રામ નામ લાગે સત્ દેવળ, હાર્યો તે જીત્યો જીત્યો નર હારી. ૩

દોહરો.

રામ નામ પઢ તું હે રદા, પઢતાં સત્ પઢાયે;
આપે નિજ અવતાર છે, બો રામસેં રામ થઇ જાયે. ૭

સવૈયા.

હુવે ૩૫ આઠમે તું લક્ષ્મીવર, દેવકી માત વાસુદેવ દેવા;
લદન જોવાને તે આબ્યા મુનિવેર, સુરીનર સત માનવ સેવા.

૩ કોકિલ ઇ- એમ કહેવાય છે કે પછી પરશુરામ કોકિલમાં જઈને રહ્યા છે. અનુને- (ઇનુને) એમણે.

૨. જળસર-જળના માથા ઉપર. ૩. કાળુ-સાફ. હાર્યો ઇ-જગતથી ને હાર્યો-કંટાળ્યો છે તે ઇશ્વરના માર્ગમાં જીત્યો છે, જીતે ને જગતમાં જીત્યો-તેમાં લોભાયો છે, તે ઇશ્વરના માર્ગમાં હાર્યો છે. હે રદા-હે કૃપા. ૧ આપે ઇ-તું પોતેજ પોતાનો અવતાર છે. અવતાર પણ આત્મા છે ને તું પોતે પણ આત્મા છે. રામસેં ઇ-રામની સાથે એકતાન થતાં જવ પણ રામ (પરબદા) થઈ જાય છે.

પાંડવો કેરો પ્રતિપાલ પ્રીતમ, મોટે ક્રીયે ભૂપ યુગાવે તે મેવા;
કેરવ માર સંહારે તેં કેયવ, લાજ પાંચાલીની ના દીધી લેવા. ૧
વ્રજમાં રાસ ખેલ્યો તુતો ત્રિફલ, હેરવા નાર ને પારકી હેવા;
નામ કનૈયો તું નાગકો નાથન, મોરંગ નાર ન જાણે તે મેવા.
કંસનો વંશ નિકાસ્યો તેં કાનર, તે રાજ્ય દીધો ઉચ્ચતેન તેવા;
કૃષ્ણનું નામ ભજે સત કેવળ, અલખ ભક્ત ભયે નર એવા. ૨

દોહરો.

સકુનો તારકે રયામ છે, ભજી ને ભગવાન;
અનેકે ભકતન આગળે, સોહી સમજે સાન. ૮

સવૈયા.

બુદ્ધજી રૂપ લીધું જગજીવન, ધન્ય અગોચર કે મન ધ્યાની,
ધણો નરનારીનો વેર ધરોધર, હેત પ્રીતિતણી કીધી છે હાની;
આચાર ભટ્ટ થશે બહુ ઉત્તમ, મધ્યમકે તુલસી ગઈ માની,
પ્રજા જીવજંતુ (સખી) દુઃખ પાવત, બુદ્ધિ કુબુદ્ધિમાં બોલશે વાણી. ૧
ખાંધશે મેખ સહુ ધરખારણે, દુનિયાં દયા નહિ સત દાની,
નીતિ અનીતિ કરે જગ નાટક, ગોખર રૂપ અને'ગે ને ઝાની;
વેદ પુરાણ વાંચે જૂઠાં વિપર, છેલ્લી ને સંધની આવી નિશાની,
કર તું ખંદગી સાચી સત કેવળ, લગેલી લા છિ ને સખી હોલાની. ૨

૧ મોટે ઇન્-તે પાંડવને મોટા ભૂપ ક્યાં અને તેમને (વૈભવરૂપી)
મેવા તું યુગાવે છે-ચરાવે છે-ખવરાવે છે. ૨. હેરવા-નેવા ભોરંગનાર-
નાગપત્નીઓ. લેવા-ભેદ.

૧ ધન્ય ઇન્-અગોચર બ્રહ્મનું મનમા ધ્યાન કરનાર તે બુદ્ધજીને ધન્ય છે.
હવે તે બુદ્ધના વખતમાં જગતની સ્થિતિ કેવી થશે તે વર્ણી છે, ધણો ઇન્-ધરોધર
નરનારીને ધણો-ધણું વેર યરો, ઇત્યાદિ સ્પષ્ટ છે. ૨ ગોખરરૂપ-બળદ ને
ગધેડા જેવા વિષયો. જૂઠાં-અનાવડી અથવા વાંચે પણ તે પ્રમાણે વર્તે નહિ
છેલ્લી ઇન્-કલિનો અંત અને સત્યયુગના આરંભના સંધિકાળની ઉદડી
નિશાની આવી-આ રીતની છે. લગેલી ઇન્-ને લહાય લાગેલી છ (કળિયુગ
રૂપી) તે સખી (બધી) હવે સત્યયુગ બેસવાનો વખત આવવાથી હોલાઈ
છે-હોલાવા આવી છે. ઉનમુનિ-બુદ્ધિની લયરૂપ પ્રાચીની અવસ્થા. નિત.

ઢોહરા.

પુણ્ય કરી પુદ્ગિનો, ઉનમુનિનો અંગ;
નિજ નામ જાણે નહિ, બધો ધર્મનો ભંગ.

સવેયા.

કલંકો નામ ધર્મું કરણાકર, અલાસર કામ કાણુ કર એહી,
દિમરપીઠ ચઢી કીની કુન્નર, ખલક હોય મેના તણે એહી;
મૂલક રાખ કાલિંગાકુ મારત, સાહેબ સેન્ય કરી નાવત સેહી,
અલખ સંજે દેવીદેવ આવત, નારાયણ નામ કે આઘ સનેહી. ૧

અવિચળ નામ આઘ અવિનાશી, દાસ તારવાને ધરી છે દેહી,
હરિશ્ચંદ્ર પાંડવ પ્રહલાદ હનુર, તે સંગ જસ ગોરખને લેહી;
કોડ તેત્રીસ સેના ભેળી કરત, તે સત મારે કાલંગાને તેહી,
પ્રજા ત્યારે તો સહુ સુખ પાવત, માગ્યા જ્યારે આવે વરખા મેહી. ૨

વણ્યલી વિવા જાવે જાન વિકૃત, જમુના મંગા ગાવે ગીત જોહી,
એહી ત્રિપિ સુખ દેશે આશમ, વૃક્ષ ફળે જોએ સફળ વેહી;
કામધેનુ દૂધ દેવે સવા કલશ, રેણીબંધ શુભ સહુ ધટ રેહી,
વાણીવેદ વિપ્ર ફળશે જો વાયક, ધણો ધન માસ જો આનંદમેહી. ૩

સત સમાગમ કરે સત મોખત, પુણ્ય પ્રમાવ ચત્રે મન પ્રેહી,
કર તું પાંદગી સાચી સત કેવળ, કલંકી નામ તે દશમો કેહી. ૩

નામ- 'હું' 'બ્રહ્મ' 'એ' બાળત. ધર્મનોભંગ-વૈદિક ધર્મનો ભંગ.
બૌદ્ધો સધણું શન્ય અને શશ્વિક માને છે એટલે તેમને મને આત્મા પણ
શશ્વિક અને અનિત્ય છે, તેથી 'નીજનામ જાણે નહિ' એમ કહ્યું છે.

દશકીઅવતાર. ૧. અલાસર-લાસર ન કરતાં-વેળાસર. દિમર-
કલ્કી ઘાટો (?) ખલક ઇન્દ્ર-એના, હાય નીચેની સેનામાં. આપું ખલક
આવશે કાલિંગા-યવનો (?). સાહેબ ઇન્દ્ર-સાહેબ (કલ્કી) ના
સૈન્યની સેહેમાં જે આવતા નથી એવા (કાલિંગાનું વિશેષણ). અલખ-
સંજે-કલ્કીની સદાયમાં. ૩. વણ્યલી-વામન સ્વરૂપ. મન પ્રેહી-મનની
રૂપદા-ઇચ્છા પ્રમાણે.

દોહરો.

સરે અવતાર દશમો, નિજ વસ્તુનું નામ;
પ્રભ સકળને પાળવા, કરવા ઉત્તમ કામ;

૧૦

ગુરૂમહિમા.

શિષ્ય ઉવાચ. શ્લવંગમ છંદ.

ગુરૂ ચરિત્ર જ્ઞાન, બતાવો વેદમાં, સમજાવો તમે શિષ્ય બધાવો બેદમાં;
દાસને દો દેહાર, પરો કરો પાપને, જીવ દો જન્મજન ત્રિવિધિના તાપને. ૧
ઈન્દ્રિયજન અજીત, મળ્યા ઉમેદમાં, ગુરૂચરિત્ર એ જ્ઞાન બતાવો વેદમાં;
શરણે આબો શિષ્ય, ઉગારો આપરે, આણો ચોરાશીનો અંત જપાવો જાપરે. ૨
ખેલત કાધો છે ખુન, અનેકમાં આપરે, પીછું ન ભેયો પાપ ત્રિવિધિના તાપ રે,
દીને મને ઉપદેશ, વીસવા વિશરે, અગમ ગાડો ધરા, દેખે જુગદીશ રે. ૩
ફાકટ લાગ્યો હું, મૂકાવો મુજને, સમજું સોહી રયામ, સ્તવું મેં દુજને;
આંદો પહોર આનંદ, ઉપજે ઉરમાં, નૂરમાં મેળ્યો એક નૂર, સમી ગયો સૂરમાં ૪
ભૂમ્યા બતાવણ બેદ, ગાડો સોહી ગ્યાનરે, મન મળે મહારાજ ધરું મન ધ્યાન રે;
ધરીએ ધીરજ ધ્યાન, મૂગનવ કુમુદરે, સમરે શાસ ઉચ્છાસ, સુધુમણી સુદરે. ૫

૧. દેહાર-સ્વરૂપ. દેહાર દો-દર્શન કરાવો. પરો કરો-દૂર કરો. ચોરા-
શીનો-ચોરાશી લક્ષ યોનિઓમાં જન્મવાનો. ૩. ખેલત ધન-મેં તો રમતાં
રમતાં (પોતાનાં આત્માનું) ખૂન કરું છે, કેમકે વિષયભોગમાં આયુષ્ય
જુમાયું છે. તમે તો અનેકમાં બ્યાપી રહ્યા છો. વીસવા વીગ-વીશ વરા. ૪.
અગમ-હે અગમ, હે ધરા, હે જુગદીશ. (ગુરૂના વિશેષણ) મને ગાંડો
(મૂર્ખ) દેખો (બહો). ૫. નૂરમાં ધન-કેઈ શુર મને મળ્યા તેમણે તેજમાં
તેજ મેળવી દીધું અને હું (દ્રષ્ટા) સૂરમાં સમી ગયો. નાદાનુસંધાનમાં લીન
થઈ ગયો. (પણ મને આત્મસ્વરૂપનું જ્ઞાન તો નજ થયું, એમ કહેવાનો
ભાવ છે). ૫. સોહી જ્ઞાન-ઉપર હતું તે જ્ઞાન. હવે કેવું જ્ઞાન જોઈએ છીએ તે
લહે છે ધરીએ ઈન્દ્રિય મૂળ ધન-મૂળ સ્થાનથી (આધાર ચક્રથી) આરંભીને
નવ કુમુદ (કમળ) સમજાવો. યોગના ત્રિયોગમાં છે, સાત, આઠ, ને નવ સુધી
ચક્રો સરીરના જુદાં જુદાં સ્થાનમાં વર્ત્યાં છે. જેમ ગ્રહમાંથી જે જગોએ ડાળી
ફૂટે છે ત્યાં ગોળાકાર ચક્ર ભેવી રેખાઓ યાય છે તેથી તેને ચક્ર કહે છે, તેમ
સરીરમાંની શિરાઓના ફાંટા ફેલાયા હોય તે સધિઓને પણ ચક્ર કહે છે.

ત્રિવેણી કહે તીર, ઉલટા આવણા, પાંચેને પરમોદ, મન શુદ્ધ માવણા;
સમેર ઉપર સોય, મેળાવો મુજરે, ખડકી અંગમ ખોલ, સુરીમુનિ મુજરે. ૬

મેાતીદામ.

નમુ' ગુર નિશુણ અવિગત નાય, હવે હરિ હેત કરી મહેા દાય;
પ્રીતે કરી નમુ' હવે હરિ પાય, સ્થિર મન ધ્યાન અગોચર થાય. ૧
નમુ' ધન્ય ગુર રહે નિરધાર, પ્રાંતે કરી ગુણ ગાઉ (હુ' , અપાર;
ગુર બ્રહ્મભેદ અગોચર જ્ઞાન, દયા ગુરદેવ અવિચળ દાન. ૨
મળ્યા ગુર પારસ સ્વરૂપ મોહ, હરિહર વિપ્ર અનુપમ હોહ;
સ્વામી મળ્યા શિવકે અંતર સોહ, તારો ગજરાગ અદલ્યા તોહ. ૩

એવી જગોએ જુદી જુદી ધારણાઓ કરવાનું શેઠગ્રંથો બતાવે છે. સમરે '—
શ્વાસ અને ઉશ્વસ સમાન રહે એ રીત બતાવે. તેજ પ્રમાણ શુદ્ધ મુખમુખા
નાદી અને ત્રિવેણીની તીરે ઉલટું આવવાની રીત બતાવે. ઇંડા,
પિંગલા, ને મુખમુખા નામની નાદીઓને માર્ગે સ્વાભાવિક રીતે વાયુ
વહે છે: પણ તે સ્વાભાવિક ગતિ રીતને તેને બ્રહ્મરૂપમાં લેઈ જવો એ ઉલટી
ગતિ છે. એ ' ઉલટા આવણા ' સમજવો. ૧. પાંચેને ઇંડા સરીરમાં પગથી
ધુંટણુ સુધી પૃથ્વી તત્વ, ધુંટણુથી જંઘા સુધી જળ તત્વ, જંઘાથી નાભિસુધી
અગ્નિ તત્વ, નાભિથી હૃદય સુધી વાયુ તત્વ, હૃદયથી ગસ્તક સુધી આકાશ
તત્વ. એવા વિભાગ પાડીને તેની ધારણા કરવાના રીત બતાવી છે—તેને
ઉદ્દેશીને કહે છે એ પાંચે તત્વોને પ્રયોજાને તેમાં મનનું શુદ્ધ ગાણું એટલે
ખીણ તરફ મન ન જતાં તેમાં રહે, એવો ઉપાય બતાવે. સમેર ઉપર—
મેર ઉપર—બ્રહ્મરૂપના જગાને ' મુમેર ' ' શૂન્ય શિખર ' એવાં નામ આપેલાં
છે. શિખર કહે છે કે અને ત્યાં મેળાવો—ત્યાં મારા મનની સ્થિતિ થાય એવો
ઉપાય બતાવે. ખડકી—ખારી: અગમની ખારી ઉપરોડે જેથી મને સુરી મુનિ—
દેવો અને ઋષિઓ જેવામાં આવે અથવા દેવર્ષિઓને જેની સૂજ પડી છે તે
બ્રહ્મજ્ઞાનની ખારી મારે માટે ઉપાયો.

મેાતીદામ. ૧. અવિગતતા—અવગતિ (જ્ઞાન) ના ધણી. સ્થિર ઇંડા—
અગોચર બ્રહ્મનું ધ્યાન કરવામાં મારું મન સ્થિર થાય. ૨ રહે નિરધાર—નિશ્ચય
રહે. ગુર ઇંડા—ગુરજ બ્રહ્મનો ભેદ (મર્મ) અને અગોચર જ્ઞાન બતાવે એવા
છે. દયા ઇંડા—એ ગુર દેવની દયા હાય તે જ્ઞાન જ્ઞાન ૩ પી અવિચળ દાન મળે.
૪. વિપ્ર—બ્રહ્મા. ગુર બ્રહ્મા નિષ્કુ શિવ સ્વરૂપ છે. સ્વામી ઇંડા—ગુર રૂપી સ્વામી
મને મળ્યા છે તેજ શિવજ્ઞના અંતરમાં પણ છે, અને ગજરાગ તથા અદલ્યાને
તાર્યાં છે તે પણ તેજ છે.

પ્રીતે કરી પ્રજ્ઞાદ રાખ્યો એ પાસ, નમું ગુરુ આપ વડા અવિનાશ;
વંદુ ગુરુ વેદાંકી કરન વારં, તમે ગુરુ રૂપ ધરો અવતાર. ૪

ભક્ષા ગુરુ ભલેત ઓદ્ધારણુ જૂપ, સ્વામી ગુણુ સુણુ અનુપમ રૂપ;
રામ સત લક્ષણુ આતમ રામ, કેતી કલારૂપ ધરે કીયે કામ. ૫

પૂરા ગુરુ જલસર બંધન પાળ, લીધી તમે લંકાલણી ભર લાળ;
દુઃખ તમે દેત્યોને પૂરણુ દીધુ, કેહી કર્મ અધમ ઉત્તમ કીધું. ૬

પાપી જંતુ આપ ઉદ્ધારણુ પાર, શબ્દ હંસ સૂરત નૂરત સાર;
મળે હંસ માન સરોવરમાય, ગુરુગમ અગમ ગીતા જો ગાય. ૭

પૂરા ગુરુ બ્રહ્મ શબ્દ હંસ પાપ, થીર મન કાળ અમારું જો થાય;
શશી ગુરુ સૂરજ વીરજ શામ, કાલો ભર જળયલ બંધન કામ. ૮

કરી ચાર વાણી ખાણી કરતાર, નાણું નામ કામ કીયો નરનાર;
ભક્ષા ગુરુ રૂપ ધરો ભયભીત, જોગી મત કોણુ લેવે ગુરુ છત. ૯

૪. વેદાંકી ઈ-વેદોની વાદાર કરનાર (મત્સ્યરૂપે) તે પશુ તમેજ છે.
૬. જળમર-જળને માથે-પાણી ઉપર કેહી ઈ-તમે કેટલાંક અધર્મ કર્મ
(કરનારને) ઉત્તમ કરી દીધા-મોક્ષ આપ્યો. ૭. શબ્દ હંસ ઈ- તમે
' સોહુ હસ ' એ શબ્દ રૂપી ' હંસ ' આત્મા છે. તમેજ સુરત (સવિકલ્પ
ધ્યાન રૂપ) અને નુરત (નિવિકલ્પ ધ્યાન રૂપ) છે મળે ઈ-જે ગુરુથી
મળેલી ગમ (જ્ઞાન) પ્રમાણે અગમ (અમર્ય ધર્મરની) ગીતા ગાય, મતલબ
કે ધ્યાન કરે, તો જો માનસરોવરમા હંસ મળે જ તેમ, મનમાં આત્મ
સાક્ષાત્કાર થાય ૮ પાપ-પામે મનકાળ-મન અને મનનાં કાર્ય. કલ્પના ઈ
શશી ઈ-હે ગુરુ તમે ચંદ્ર વગેરે છે વીરજ-વિરજ:-નિર્મળ. શામ-સ્વામી.
અથવા સૂર્ય ને ચંદ્ર, નિર્મળ ને શામ (કાણું), કાલો ને ભલેલો જળ ને
યળ બંધન ને કામ (સ્થિર રહેલો-બંધન વગરનો) એ સધણુ તમેજ છે.
અથવા હે ગુરુ સૂર્ય અદ્રશિ અને ઇશુ (આપણ) અને બરેહુ જે જળ ને
સ્વજ જે તે સધણુ જ વાણુ ઈશુ ૯ અર્થાત મુક્ત નો તમેજ છે. ૬.
ચાર વાણી-ચાર, પચાવી, મધ્યમા, વૈષ્ણવી ચાર ખાણી-જરાયુજ, અંડજ,
સ્વેદજ, દુષ્કિજ ના નાપાસી જોડે છું. વિચારી જોડે છું તો વસ્તુ માત્રનાં
નામ, કામ (વસ્તુની શક્તિ), નર ને નારી એ તમેજ કર્યું છે. ભક્ષા ઈ-
ભયભીત (ભયાનક) રૂપ પશુ તમેજ ધરો છે. જોગીમત-યોગ જાણનારની
સુધ્ધિ.

દેખ્યા ગુરૂ આતમ દીનદયાલ, પાણી મધ્યે આકાશ દેખ પીગ્યાલ;
તમે ગુણ પાંચ ઉપાયા છે તંત, જુઓ ગુણ રાજસ જીવા એ જંત. ૧૦
સરે ગુણ સાત્વિક અંતર સાન, પચીસામાં આપ કરે છે પેહેંયાન;
પુરો ધન મન કીધો પરપંચ, વાણી વેદ બેદ અગોચર વંચ. ૧૧
એવી ગુરૂ કલા કરો છો અનંત, જાણે નહિ બેદ ચોરાશીનો જંત;
પ્રીતે ગુરૂ જંતુ ઉતારો એ પાર, સ્વામી ગુણ ગાવે તારો આ સંસાર. ૧૨

x

x

x

x

અખંડ આનંદ ગુરૂ સોહી આપ, ત્રિવિધિના ટળીશે કેવળ તાપ. ૧૩

સાખી.

- સંસાર સ્વામી સાથે છે, શરણે આબો શિષ્ય;
ઈદ્રિય જીત ગુરૂ અચળ છે, દેખ્યા મેં જુગદીશ. ૧
- સ્મરું સત્ ગુરૂ દેવ સ્વામી, ગુરૂ ગુણપત સત્ જ્ઞાન;
શુદ્ધ સુરત માત શારદા, ધરું અગોચર ધ્યાન. ૨
- રહેવે સંશય શરીરમાં, પ્રાણીની કાણુ પેર;
સ્વકથો ધણો હું રાતમાં, ગુરૂજી લાવો ઘેર. ૩
- સંશયથી મને છોડવો, પ્રાણી કરો પરમ;
રવિ પ્રકટે રાતમાં, કાટો તમ સહુ કર્મ. ૪

૧૦. દેખ્યા ઇન્દ્રિયદયાળ ગુરૂને (મનમાં) આત્મા રૂપે દેખ્યા, જેમ પાણીમાં આકાશનું પ્રતિબિંબ જોવામાં આવે છે તેમ. અંતઃકરણમાં પ્રતિબિંબિત ચૈતન્ય તેજ જીવ છે, જેમ વેદાંતીઓ માને છે. પિયાલ-પ્રિય. તમે ગુણ ઇન્દ્રિયના તમે ગુણમાંથી પાંચ (ભૂત) ઉત્પન્ન થયાં છે. તંત-તંત્ર-રચના. રાજસ-રણે ગુણથી જંતુઓ જીવે છે. અર્થાત્ કર્મેન્દ્રિયોની ઉત્પત્તિ રણે ગુણમાંથી માનેલી છે. ૧૧. જ્ઞાનેન્દ્રિય તથા અંતઃકરણ સત્ગુણથી ઉપજ્યાં છે તે કહે છે સરે ઇન્દ્રિય. પચીસામાં-પચીસ તત્ત્વોમાં, પાંચ જ્ઞાનેન્દ્રિય, પાંચ કર્મેન્દ્રિય, પંચ પ્રાણ, પંચ મહાભૂત, ચાર અંતઃકરણ, જીવ, એ પચીસ તત્ત્વોમાં આપ (પરમાત્મા) પહેચાન કરે છે-સાક્ષી રૂપે-દ્રષ્ટા રૂપે રહે છે. અગોચર વંચ-વચનને અગોચર. ચોરાશીનો જંત-અનેક જન્મ ધરનાર જીવ.

૨ સુરત-સુરતા રૂપી શારદા માતા અથવા જ્ઞેમાં સુરતા જેરો એવા સગુણ દેહને ધારણ કરનારી શારદા માતા. ૩. વે-એ. થવા રહેવે-રહેના અર્થમાં, રાતમાં-અજ્ઞાનાંધકારમાં. ૪. પરમ-બ્રહ્મરૂપ. રવિ ઇન્દ્રિય રૂપી રાતમાં જ્ઞાન

ભૂતલ ઉપર ભમતો, ફરિયો જતું ફેર;
ખાણ ચોરાશી ખેલવા, બનાવ્યો કેવા ખેર.

૫

પૂરવમાંહી પરવયો, પશિમ ગયો પીઆલ;
તનમન દીધો ઉત્તરે, દક્ષિણ દેખ દ્યાલ.

૬

અગ્નિ ખૂણે એક છે, ઇશાન ખૂણે ઇશ;
નૈઋત્ય ખૂણે નાયજી, નિસવા વાગે નિશ.

૭

ઉત્તરો આગ્યો ઉપરે, અગમ ઘેર આકાશ;
દરશન દીતો દેવરા, પરગટ દેખો પાસ.

૮

જાંત તાંતને જાંતરે, સ્મરણ રટે જ્યમ રોપ;
રાગ જાતને રીઝવી, દીધો ત્રીજો દેશ.

૯

મધ્યમાં આગ્યો માણવા, કરવા ઉત્તમ કામ;
સત ગુરુ બેઠવા સેજમાં, રામ નામનું રાજ.

૧૦

ફેરા ચોરાશી છું ફર્યો, ન પાગ્યો જ્યાં સુધી નામ;
અનંત જીવમાં આયડ્યો, કશું ન સરિયું કામ.

૧૧

મેં તો વિચાર્યું મનમાં, તનમાં નંદિ તે તાર;
વદાણા દેખ્યા સ્વાસ્થી, સંસાર ધન સાર.

૧૨

કુટુંબ કમીસો કામની, જોયો સધળો જીવ;
સાથે કાઢ નંદિ સંચર્યાં, સમયો નાહી રોષ.

૧૩

ખાંડ નવેમાંહી ખેળિયા, ભૂતલ ઉપર ભૂપ;
કોણ જાતાવે દેવળા, રામ તણુ એક રૂપ.

૧૪

૩૫૧ મૂર્ચ હશે એમ કહે. તમ કાટો ઇન્-કર્મ ૩૫૧ તમ (અંધાર-અજ્ઞાન) કાટો. ૫. ખેર-વાર. ૬. પીઆલ-પ્રિયાણુ-પ્રિય. ૭. વિસવા-વરા. (વીરા વરા-નકી) વાળ્યે-વાયવ્ય ખૂણામાં. ૮ જ્યાં દિશામાં ફર્યો પણ પરમેશ્વર મળ્યો નહિ, પણ તે હૃદય ૩૫૧ વિદાહરામાં મળ્યો તે કહે છે: અગમ ઘેર આકાશ ઇન્. ૯. જાંત ઇન્-અંતરમાં તંત (નાડી-સુષુપ્ત) ની અંતરે (માટે) આ તમારે શિષ્ય તમારે સ્મરણ કરીને રોષની પેઠે (રોષ જો જો હૃદય સુખથી રટે તેમ) તમને રટે છે. રાગ ઇન્-તમેજ બલિ રાતને પુરા કરીને ત્રીજો દેશ-ત્રીજું પાતાલ (સુનળ) આપ્યું છે. મધ્યમાં-મૃત્યુલોકમાં. ૧૨ તનમાં-શરીરમાં.

પરગટ દેખો પાંચમે, આદમ જ્યોત અપાર;	
ગુરુ વમે સર ગાંડીયો, પંચ તનની પાર.	૧૫
નવાંમાંદી નરખ સ્થો, નવાંયદી છે ન્યારો;	
ગાંડા ગુરુની અમમગત, વેદ ઉપાવનવારો.	૧૬
નિજ સ્વરૂપી નામ છે, ત્રીન સતાનો તારો;	
ગાંડા ગુરુની અમમગત, નાદયુદ્ધે ન્યારો.	૧૭
ગ્રમરે તત્વ પાય ને, જાદર હુમે તું જાણ;	
રામને જાનાવી રચના, પ્રેમ ગાંડા પરમાણુ.	૧૮

ગુરુ ઉવાચ. મોતીદામ.

નહિ હું તો નામ, નહિ હું તો નીર, નહિ હું તો પાપ, નહિ હું તો પીર;
 નહિ હું તો તેજ, નહિ હું તો તાર, નહિ હું તો ભેદ, નહિ હું તો બાર. ૧૯
 નહિ હું તો વામ, નહિ હું તો વર, નહિ હું તો નાર, નહિ હું તો નર,
 નહિ હું તો વેદ, નહિ હું તો વાસ, નહિ હું તો જ્ઞાન, નહિ હું તો જ્ઞાસ. ૨૦
 નહિ હું તો જ્ઞેય, નહિ હું તો જ્ઞન, નહિ હું તો નીમ, નહિ હું તો નાત;
 નહિ હું તો વન, નહિ હું તો વાસ, નહિ હું તો સખ, નહિ હું તો શ્વાસ. ૨૧
 નહિ હું તો ધન, નહિ હું તો ધાર, નહિ હું તો મન, નહિ હું તો માર;
 નહિ હું તો ચિત્ત, નહિ હું તો ચેર, નહિ હું તો મેર, નહિ હું તો મોર. ૨૨
 નહિ હું તો રાંક, નહિ હું તો રાજ, નહિ હું તો કમ, નહિ હું તો કાજ;
 નહિ હું તો કોર, નહિ હું તો કાર્ન, નહિ હું તો શુષ્ક, નહિ હું તો ગાદ. ૨૩
 નહિ હું તો દાન, નહિ હું તો દેવ, નહિ હું તો દયામ, નહિ હું તો સેવ;
 નહિ હું તો હદ, નહિ હું તો ધામ, નહિ હું તો વાર, નહિ હું તો દામ. ૨૪

૧૫ પાંચમે-પાંચમી 'હ-મની' નામે અવસ્થામાં આદમ જ્યોત-જ્ઞાન સ્વરૂપ જ્ઞાન. સર-માટે ગાંડીયો-જ્ય-હારમાં અન્દણ-જ્યવદાર વગરનોજ. પંચતન-પંચગમ ૧૬ નવામાંદી-નવ નાદીઓમાં ૧૭ ત્રીન સંતાનો-ત્રણ સંતાનોમાંથી તારો પ્રકૃતિ-૧ ત્રણ ગુણથી જાણવો નાદયુદ્ધ-અનદદત્તાદ અને તાદ્દમાંથી મરત અમૃતયુદ. (જોડના જોડામાં પ્રસિદ્ધ છે) ૧૮ જાદવ-૫૨ જ્ઞાન. રામને-રામે-શશ્વરે ૧૯ પીર-પીડા, અથવા પીર. તાર-તાને. ૨૦. વાપ-વાયુ. વર-વ્રેષ્ઠ વાયુથી વ્રેષ્ઠ આકાશ પણ હું નથી. ૨૩ ગાદ-માળ.

નહિ હું તો જલ, નહિ હું તો વેર, નહિ હું તો ભૂન, નહિ હું તો ઝેર;
 નહિ હું તો જ્ઞાન, x x x x નહિ હું તો દોષ. ૨૫
 નહિ હું તો ધમ, નહિ હું તો ધીર, નહિ હું તો માન નહિ હું તો મીર;
 નહિ હું તો સોમ, નહિ હું તો સુર, નહિ હું તો નગ, નહિ હું તો નૃ ૨૬
 નહિ હું તો આઘ, નહિ હું તો અંત, નહિ હું તો જાણુ નહિ હું તો જાંત;
 નહિ હું તો પગ, નહિ હું તો પાણુ, નહિ હું તો ખેલ, નહિ હું તો ખાણુ. ૨૭
 નહિ હું તો કૃત, નહિ હું તો કૃત્ય, નહિ હું તો માય, નહિ હું તો મૂળ;
 નહિ હું તો રત્ન, નહિ હું તો રાત, નહિ હું તો ભવ, નહિ હું તો જ્ઞાત. ૨૮
 નહિ હું તો ભોમ, નહિ હું તો ભૂપ, નહિ હું તો રંગ, નહિ હું તો રૂપ;
 નહિ હું તો શુભ, નહિ હું તો સાર, નહિ હું તો ખૂન, નહિ હું તો ખાર. ૨૯
 નહિ હું તો જાન, નહિ હું તો જાન, નહિ હું તો ચૂપ, નહિ હું તો આન;
 નહિ હું તો જાહ, નહિ હું તો ચોર, નહિ હું તો મધ્ય, નહિ હું તો મેર. ૩૦
 નહિ હું તો જાન, નહિ હું તો વશ, નહિ હું તો હાસ્ય, નહિ હું તો હેત,
 નહિ હું તો જ્ઞાત, નહિ હું તો ખેલ, x x x x ૩૧
 નહિ હું તો ખીજ, નહિ હું તો ખૂજ, નહિ હું તો ગુણ, નહિ હું તો ગુજ;
 જુઓ અવિગત, અજ પાએ જાણુ, ધંધુકાર આકાર, શન્ય નિશાન. ૩૨
 ધંધુકાર મન અસખ, આરોધમાપ, જલમન /કયું, મે શપ ઉવાપ;
 કાયાવન રહ્યું, અખંડ આકાર ધણી રામનામ, રહ્યો નિરધાર; ૩૩
 ઓહકાર અક્ષર ઉપર એક, સોહકાર શબ્દ, કારણ સેક,
 રહ્યો ફર દોઉધા, આપ ૨૫૩૫, નિરગુણ ૩૫, અરવ ન ૩૫. ૩૪

૨૭. પાણુ-પાણી-હાથ. ૨૮. માય-માતા માદા ૨૫-૨૬ ૩૩
 ખૂન-જ્ઞાન. ગુન-ગુણ-જાનું. અવિગત-અજાત, અજ પાએ-અજ પાવડે જે મપાય
 છે તે. આરોધનાસ વળી વળતે સ્વાભાવિક રીતે 'સોહ' ઉચ્ચારણ થાય છે
 તે અન્યા હેવાય છે, તે હું હું. ધુધુકાર ધન-નને-ભૂટની વચ્ચે, જ્ઞાન
 કરવાથી પ્રમ (પ્રમ પ્રમાણર) ધુધુકાર દેખાય છે પછી તેજસ્વી, અને પછી
 શન્ય દેખાય છે એમ યોગ જાણનારા કહે છે ૩૪. ધંધુકાર ધન-મનને અવખની
 ધંધુકાર થાય છે પણ તે આપે આપ એવજ છે કાયાવન ધન-કાયા રૂપી વન
 ગાર રહ્યું છે તેનો ધણી અખંડ આકારવાળો રામ નામનો છે મતલબ કે
 દેહમા જે અખંડાકાર વૃત્તિ વિપડે છે તે બ્રહ્મ છે. ૩૫ ઓહકાર ધ
 અક્ષર, અક્ષરું પાચક છે. તેમાંથી વણુ ગુણુ અને આણુ વિચર થયું

સ્વામી ગુરુ કહે, તે સાંભળ શિષ્ય, અગોચર ગાંઠો, ગુરુ ચોલી ધરા;
ધરી મન ચૈતન, અગમ ધામ, નિરાકાર આકાર નારાણનામ. ૩૫

શિષ્ય ઉવાચ. મોતીદામ.

ખૂંઝે ગુરુ શિષ્ય અગમની વાત, ન જાણીએ તોરી એ મોરી એ નાત;
ભલી ખાણ ચાર ઉપાવીએ ભાત, જાણું એક જોગ તણી મત નાત. ૩૭
દેવી દેવ કેવા ઉપાધથી દોષ, હરિ હર વિખર ક્યું કર દોષ;
તથુ ગુણ પાંચ, ઉપાયા છે તંત, ગુરુ ગુજ કરોછો અનંત. ૩૮
ઈન્દ્રિ દશ રસ, કીયે મન સંગ, દેખી જૂપ રૂપ યથા સહુ હંગ;
મન બુદ્ધિ ચિત્ત, અહંકાર મૂળ, જીવાજંત બંધન સૂક્ષ્મ રમૂક. ૩૯
વળા પકરતિ, કરી પંચવીસ, અગોચર તેમાં રહે જુગદીસ;
મનોહર રૂપ, ક્યું જોગમાય, કરી કરતાએ દેવી દેવ દાય. ૪૦
ધરી દેહ ઉત્તમ કરવા ધામ, કોટિ કીટ પતંગ તારણ કામ;
નાહી નાહી ફિરકર કો'છો એ નાય, સ્વામી સમજાવો, આણું તમ સાય. ૪૧
ઈન્દ્રિયત અગમ ગુરુ એ ધરા, સેવા કર જોડી માગે તમ શિષ્ય;
પ્રભુ માઈ મન રાખો તમ પાસ, દીધું મન ચરણ કેવળદાસ. ૪૨

આંમહારતું વાચ્ય જોઈદંદાર (તે હંચર હું છું) છે. મતલબ કે જગતને સર-
જનાર સજીવ હંચર છે. આ પ્રમાણે કાર્ય કારણ બન્નેથી પર નિર્ગુણ બ્રહ્મ-
ચૈતન્ય માત્ર-છે તે કહે છે: રહો ઇ. ૩૬ ગાંઠો-બુદ્ધિ રહિત. બ્રહ્મ ચૈતન્ય
બુદ્ધિથી પર છે માટે તે બુદ્ધિ રહિત છે. ગુરુ એજ બ્રહ્મ છે, એ વિચારથી ગુરુને
' મોરી ' વિશેષણ આપ્યું છે. ૩૭. ખૂંઝે ઇ-હે ગુરુ. શિષ્ય અગમની વાત તો
ખૂંઝે છે, પણ (તેની પ્રકૃતિ કે જે) તોરી નાત છે કે મોરી નાત છે તે આપણે
' જાણતા નથી-મતલબ કે ચૈતન્યથી જડ પ્રકૃતિ વિશિષ્ટ લોવાથી ચૈતન્યતા વર્ગમાં
નથી, તેમાંથી બ્રહ્મચૈતન્ય ચાર ખાણો-જીવ જાતિઓ ઉપજાય. એ શાવ (રીત)
હું 'જાણું' એમ કરો. હું' તો જાતે એક જોગની મતિ 'જાણું' છું. અર્થાત્ ત્રી
ગુણના ચોગથી આણું' વિશ્વ યથું' છે એમ જાણું' છું; એવો અર્થ સમજાય છે.
૩૮. દેવી દેવ ઇ-ખૂંઝે શી રીતે યથું' તેજ દેવે પછીની દર્શનામાં 'પ્રકૃત' છે.
વિપર-બ્રહ્મા. પાંચ-પંચ મહાબૂત. જૂપ-દેહનો રાજ-જીવ. પંચવીસ-તાવો. ૪૧.
ધરી ઇ-એ પરમેશ્વર દેહ ધરીને ઉત્તમ કાર્ય કરવાને ધાય છે-પ્રવર્તે છે.
કોટિક કીટ અને પતંગને તારવાને તેમજે કાયા ધારણ કરી છે. નાહી ઇ-ચળો
' રી રીને કહો છો કે, જેને નામરૂપ છે તે પરમેશ્વર નથી, તો એ વાન સમ-
જાવો.

શ્રી ગુરુ ઉવાચ.

પરાત્પર એક છે પૂરણ બ્રહ્મ, પોતે કાધી સોદમ પુરુષ પ્રમ;
 નર પછી શક્તિ કાધી છે નો નાર, સ્વામી પછી મોહ, કીનોદે સંસાર. ૪૦
 હું હું કાર અહંકાર ઉત્તમ હોઈ, દેવી દેવ દેહી ધરી યથા દોઈ;
 તમોગુણ પાંચ ઉપાયા હે તંત, જાવે આવે રાજસ જીવા એ જાંત. ૪૧
 કદિ દશ રસ વરસ નો એહ, તમો ગુણ રાજસ દોનું હે તેહ;
 મન બુદ્ધિ ચિત્ત અહંકાર માંવ, ગુણાતીત સાન્વિક સાધુ નો ગાય. ૪૨
 નામ ગુણ રૂપ ધરોહો અનેક, વાણી સતવાત કહું છું વિવેક;
 બલા ગુરુ! કોણ બોમીપર લેયે, રણ રજભાગ સો મોહીને રેયે. ૪૩

૪૩. પ્રમ-પરમ. એક સોદ' પુરુષ ઉત્પન્ન કર્યો. બ્રહ્મ ચૈતન્યમાં 'હું' એવી ને પ્રથમ સ્ફુરણા યદ તેને 'અન્યતા' કહે છે. એ અન્યકતને અહીં 'મોહ' પુરુષ કહ્યો છે. અને તેને રૂપક આપીને નર કહ્યો છે. શક્તિ-પ્રકૃતિ, માયા. અર્થાન્ પ્રકૃતિ કે માયા બ્રહ્મની સ્વાભાવિક શક્તિ છે, જેમ દાહકતા શક્તિ અગ્નિની છે તેમ. પણ જેમ કાષ્ટમાતા અગ્નિમાં તે દાહકતા અગ્નિમાં લીન થઈને રહેલી છે તે પ્રમાણે જગતની ઉત્પત્તિ પૂર્વે એ માયા શક્તિ બ્રહ્મમાં લીન થઈને રહેલી હતી. ન્યારે 'હું છું' એવી સ્ફુરણા બ્રહ્મમાં ઉદ્ભૂત થઈ તે વખતે એ શક્તિ પણ ઉદ્ભૂત થઈ. કવિએ તેને સ્ત્રી રૂપ આપીને વર્ણવે છે. સ્વામી ઇન્-પત્રી તે સ્ત્રીએ પોતાના સ્વામીને મોહ પમાડ્યો. મતલબ એ છે કે લીલ જેમ પોતાને ઉત્પન્ન કરનાર જળને જ ઢાંકી દેવાના સ્વભાવવાળી છે તેમ માયા શક્તિ પણ પોતાના અધિષ્ઠાન બ્રહ્મને ઢાકી દેવાવાળી છે. બ્રહ્મમાં હું-પણું ઉત્પન્ન થઈને પછીથી માયાને લીધે તેનામાં વિવિધ કલ્પનાઓ થવા લાગી અને પોતાને તે તે કલ્પનામય સમજવા લાગ્યું. અર્થાત્ હું પુરુષ છું, મારી આસપાસ કંઈ નથી-આકાશ છે, મને સ્પર્શ થાય છે-વાયુ છે, સ્પર્શ મને ગરમ લાગે તથા પ્રકાશ છે-અગ્નિ છે, મને શીતળ અને પ્રવાહી જેવું જણાય છે-જળ છે, ઇત્યાદિ કલ્પનાઓમાં આ જનું કલ્પના માત્ર છે, અને હું એના અન્ય એ વાત વિસરી જાય છે. એજ માયાએ કરેલો મોહ ૪૪ તમો ગુણ ઇન્-પ્રતિના તમો ગુણમાંથી આકાશાદિ પાંચ ભૂત ઉત્પન્નન્યાં છે. જાવે આવે-ક્રિયા શક્તિ. એ પ્રકૃતિના રમેગુણનું કાર્ય છે. ૪૫. દશ ઇન્દ્રિયો ને તેના રસ (વિષયો) એ તમો ગુણ તથા રમેગુણનું કાર્ય છે તે કહે છે: ઇન્દ્રિ દશ ઇન્. વરસજે-(૧) મન બુદ્ધિ વગેરે સત્વગુણનાં કાર્ય છે: મન ઇન્ ગુણાતીત-ત્રણ ગુણમાં એક. ૪૬. કોણ-કોણ માત્ર. પૃથ્વી પર યથેસા આપણે શી ગણવીમાં છીએ. રણ ઇન્-રેણના રજભાગ જેટલા આપણે

મનોહર તારણ સ્વામી ચ્છાન, લીધો પીધો દીધો લાલ ગુર લા'વ;
લાલે લીએ ક્રાંતિક બ્રહ્માંડધાન, ધડે ધાટ પૈરાટ નાવે જો ધાન. ૪૭

લાલે કીએ છવ, ચોરાલી જો લદા, ચતુર્થુજ રૂપ ઉપાડી જો ચડા;
હરિ હરિદૃષ્ટ, મુનિગત હોય, જદુપતિ કેરા રમાડા તું જોય;
રમે ગુર અખંડ પૂરણ રાસ, વસી રહો જલ યજ વેકુંડ વાસ. ૪૮

દેખો પે'લી બોમિ, કરે ઉપદેશ, સોદી ગુર સદસ મુખે રટે શીપ;
પ્રીતિ નીતિ છવ, ઉતારે જો પાર, નામે તરે પાપાણ તારણ તાર. ૪૯

અવિગત ગામ, હુણાવાડે આપ, જુઓ જાવ પાપ, જપે મટી જાવ;
ધરે તેતો ક્રાંતિક પૈરાટ ધામ, રમે તેમાં આતમ ગુર જો રામ. ૫૦

બોમિ હુ છપર રહેજો ભૂપ, કંઈ કીટ નામ, રટે મટે રૂપ;
સ્વામી સચરાચર દેખે તે સોઈ, હરિજન હરદમ સાધન દોઈ. ૫૧

વા'લો ત્રિલસીને રહો સર્વ વાસ, બલો સમજીને કરે જો અભ્યાસ;
વાણી વેદ બેદ, જુએ જુદિવંત, અગોચર બ્રહ્મ સ્વરૂપ અનંત. ૫૨

ત્રીજી બોમ ખેમે, તે આતમા તોજ, જવાજંત સેવાતણી મત જોય;
સ્વામી સતરૂપ, ધરો એક સાર, પાંચમાંલી આપે કરે જો વેપાર. ૫૩

સેવા તારી કરે, જો શ્વાસ ઉચ્છાસ, નમે શિષ્ય ધુન્ય ગુર અવિનાશ;
ચોથી મન ભૂમે, સાધે નર ચેત, દેખી દાન માન જીજ કોઈ દેત. ૫૪

તે શા મટિ મોટી રહીએ ? ૪૭. લાલ-ગુર-પરમેશ્વર. લાલે ઇં-પરમેશ્વરે
ક્રાંતિક બ્રહ્માંડનો લાસ લીલો. ધાન-યાગ. ૪૮. ચતુર્થુજ રૂપ-તે લાલ હમણાં
(બ્રહ્મા) ચતુર્થુજ રૂપ થયા છે ૪૯. હવે મુમુક્ષુની આઠ અવસ્થાઓ અથવા
ભૂમિઓ દેડે છે. દેખો ઇં-જે ગુર ઉપદેશ કરે તેજ ગુર. નામે ઇં- જેને નામે
પાપાણ તરે ચેરો ને તારણ (તારક) છે અને તાર (તારો પોને તરેકો)
છે. ૫૦. અવિગત ઇં તે ગુર હાણાવાડા નામે આવીને અવિગત (બ્રહ્મા)નું જ્ઞાન
કરે છે-ઉપદેશ આપે છે. પૈરાટ ધામ-જગત્ રૂપી શરીર ૫૧. ક્રીટ-ઇં-મીજ
ભૂમિ ઉપર ને શૂપ રહે છે તેવું નામ રટવાથી રૂપ-જવ રૂપ મટે અને કંઈક ક્રીટ
(જંતુઓ) મટે છે-તરી જાવ છે પર બલો ઇં-જે સમજીને બલો અભ્યાસ
કરે તો, જે અન્યથ. વાણી ઇં-જે જુદિવંત દોષ તે નેદવાણીનો બેદ જુએ-
સમજે. ૫૩. ધરો-સમજે-માનો. પાંચ માટી-પંચ પ્રાણમા. ૫૪. ધૂ-ચ-
' ધન્ય ' જોઈએ. ચેત-સાચેત, જીજ કોઈ દાન માન આપે તે જોઈને નહિ

શમાવે તો સુરત સખદ રયામ, નેકી કરે નારાયણ નુરત નામ;
વિચારી તું ખેતે નિરાધાર બોમ, લાલી મળે ચોથી મદારસ બોમ. ૫૫

ભૂમિ પાંચમી પર આવે ને લાવે, નેકો નિજ નામ તણે એક નાવે;
રે'ણી ચલે ક'ણી ચઢે પાંચું રંગ, ભલો બેદ અબેદ દીનો અલંગ. ૫૬

શુક્રમ અગમ ના'વે ને ગંગ, ઉત્તમ મનાછા હવે જખી રંગ;
ખરાખગી છટી, બનિપર ખેતે, માયા મન મત્સર મમતા મે'લે. ૫૭

શુભાજંત આતમ કરી તું જાણ, મૂકી દે તું કુ'પદ નૂરખ માન;
અણુભર ઓહો નહિ કાંઈ ધરા, દેવ દાનવ માનવમાં જુગદીશ. ૫૮

જુઓ કીટ પતંગ છવાએ જંત, રવામી રૂપ જાણે તમારું તે સંત;
સેવો ભૂમિ સાતમી ઉર રયામ, કરે કરણાનંદ રવામી તે કામ. ૫૯

રણકાર રામ રમે એક રૂપ, સંસારી ને આકાર રયામ રવરૂપ;
લાવે ગન આતમ સખદ બેદ, રવામી મોરો અણખ રૂપ અહેદ. ૬૦

પ્રેમીજન વડે સરિતા ને પૂર, નરામંલ ઉદધિ ભયો ને નૂર;
રમી રણો શર, મારે રોમે રામ, ભાવે કરી સાધો ને સાતમી બોમ. ૬૧

અગોચર આઠમી ભૂમિ છે એક, વાણીપાર અપાર જાણે ત્રિવેક;
વાળે તાલ મૃદગ ઝાંઝર બંબ, ચલે નારધુધર હોત અચંબ. ૬૨

નાચે'નાર નુપૂર જાળે ને નાદ, સરણાઈ આરાસણ હોત સ્વાદ;
ગણેણે ત્યાં ભમર કરે શુંગર, વાડી વેલ અગર ને તું વેનાર. ૬૩

ઠેરા વનરાવન ભાર અદાર, પાણી છાપ પંખી ખેડે ત્યાં અપાર;
હેરી ને તું માન સરોવર હંસ, વાણી રસ પીવે હોવે તરે વંશ. ૬૪

નાભિ નાસિકાધર આવે ને તેન, ચિત્ત ચતરંજુષ આતમ ચેન;
અગોચર ભોમિ ને આઠમે આળ, રવામી રૂપ આપમાં આપ સમાપ. ૬૫

લોલાનાને ૫૫. સન્નાવે-રયામ સુરતાને (સુગુણ રૂપનો) સખદ સમાવે અને નારાયણ નુરત (નિરાકાર રૂપ) ની નેકી કરે-આપે. નિરાધાર-બોમ-નિર્વિદ્ય સમાધિ ૬૧ નગવંલ-નિરાલંબા જેને કોઈનું અવતરણ નથી એવો નૂરનો (જ્ઞાન સત્તાનો) ઉદધિ ભયો છે, 'તેના તરફ પ્રેમીજનની પ્રેમરૂપી સરિતા' વહી રતી છે ૬૩ ગરણાઈઆત-સરણાઈએના ૬૪. વનરાવન-વંદાવન. ૬૫. નાભિ ઇન્દ્રિય-નાભિમાથી પ્રાણ, જીભને નાસિકામા યદને (સુધુશ્ણાદારા) એ નેત્રની વચ્ચે આવે-ત્યા સ્થિર થાય (તો ઉપર દેહલી લીધા નજરે પડે.)

સર્વે સમજીને કરે તમે સેવ, દેખો દીવમાંની ગાંઠો ગુરુદેવ;
તારી લીધો ધન્ય ગુરુ અવતાર, છોડો બધે દેવળ સન સંસાર. ૬૬

‘ઢોહરા.

ધન્ય ગુરુના, ધ્યાનને, ધન્ય ગુરુની ધીર;
મુરત સમાણી ચન્દમાં, પ્રકટ સોહમ ચીર. ૬૭

ઝોહમ સમાયો ઉપરે, સોહમ સમાયો મૂર;
અક્ષય પુરુષના અંગમાં, નિર્મળ જ્યોતિ ગૂર. ૬૮

એક સમાયો એકમાં, વરયો સચરાચર વાસ;
અમર જોગી હુવો આત્મા, નિરખ એક અવિનાશ. ૬૯

ગુરુ મહિમા સત જ્ઞાનમાં, જતવન કહો ન જાવ;
સરવ ઉપાવન રથામહે, ગુરુ ગુરુ ગુણ ગાવ. ૭૦

વિગ્રનું અંગ.

રવેણી-રમણી.

શિષ્ય દહે તે તમે સુણો મોરા રત્રામી, છવતારણુ મારા અંતરજામી. ૧
હરખ હેત હજુર ગન હામી, પૂરણુ જ્ઞાન અખંડ વર પામી. ૨
નાથ છુટું એક વાત મણુનામી, વેદ પુરાણુ કહે વિપયો તે વામી. ૩

ચતુર્થુજ-ચતુર્થુજ. ચિત્ત એજ ચતુર્થુજ થાય છે. મતલબ કે મન એજ ઉપરની બધી લીલારૂપ થઈને આનંદ આપે છે. આપમાં આપ સમાય-એ બધી લીલા ભેગા પછી પોતે આત્માજ દેવળ રહે છે. ૬૮. ઝોહમ્ ઇન્-હૈકાર તો ‘સોહ’ માં સમાયો છે એટલે ત્રિગુણાત્મિક માયા ઇશ્વરના રૂપમાં સમાઈ છે, અને તે ઇશ્વર સૂર (નાદ) રૂપ થઈને નિર્ગુણ જ્ઞાનમાં સમાયો છે. ૭૦ જતવન -(ચઢતુ) જેવો છે તેવો. +

+ આ આઠ ભૂમિકાઓનું પ્રકરણ વાંચતાં ભૂમિકાઓનો જે ક્રમ દેવ-ળપુરીએ ગોઠવ્યો છે તે આ પ્રમાણે સમજાય છે.— (૧) જપાત્મક (નામ-સ્મરણ). (૨) સાધનાભ્યાસ. (૩) પ્રાણાયામ. (૪) ધ્યાન ધારણા. (૫) અભેદાવસ્થા. (૬) સર્વાત્મભાવ. (૭) સત્ચિદ્રૂપ સમાધિ. (૮) નિર્વિદલ્ય સમાધિ.

રવેણી-અંગ જેવી રીતે વંચાય છે. ૨. હરખ ઇન્-૧ ૩ મણુનામી-

ગુર કહે તે તો સુણે નર યાત્રી, મુખવચન સત લેજે તું માત્રી. ૪
 પૂજા કરે સત મનઝા રહી પૂજું, વિપ્ર જાણે પૂજા સહસ્ર એક પ્રીણું. ૫
 જુઓ યજમાનનો સિધો એક જાણે, તેમાં મહાદેવ મન પૂજા જો સંતાવે. ૬
 તમ પૂર્વજ કરવા છે તારે, માલ ખેતરમાં જો જગડે અમારે. ૭
 પૂજા અશુદ્ધ એમ કરતાં પડિતા, ગુરવિના રે જોશી યથ વાંચે ગીતા. ૮
 જોગ અરથનો અંતર નહિ જાણે, મૂરખ જીવ પ્રીણું સત કરી માને. ૯
 કહે વેદ કાંઈ સમજે જો કાંઈ, નીરમાં ઉધો ઘડો નીર આવે નાહી. ૧૦
 ઉધો ઘડો જગત જનમસેં જાણે, ભૂલ્યો વેદ પડિત જગત ભૂલાએ. ૧૧
 નવગ્રહકો દોષ બતાવે બહુ ન્યારો, સજરો પિતરી એક પીડે છે સારો. ૧૨
 વિપ્ર જમાડો ત્યારે સારો દિન વળશે, તરન કહ્યું કરો તોજ વેળા ટળરો. ૧૩
 દોષ બતાવી દુનિયાંને જો દોષે, પડિન એમ કરી ઉદર જો એ પોષે. ૧૪
 લકિન કરો તો મારગ બીજો લાખ, લખે કેવળ નિજનામ ચિત્ત લાખ. ૧૫

સાધુનું અંગ.

મારગ લકિતનો સાધુ કાંઈ માણે, અગમ સુરતી જો ઉરપર આણે. ૧
 શબ્દ ભેદ તો અગમ કરી જાણે, જીવશિવનો ભેદ સાધુજન જાણે. ૨
 સત શબ્દ સત ગુર સંત સેવા, બીજો નહિ જો સત ગુર વિના દેવા. ૩
 હરિ ગુર સતને એક રૂપ હેરો, ત્રિવિધિ તાપ જો કાળ તેરો. ૪

શિષ્યોના ગણુ જેને નમે છે એવો અથવા ધણા નામવાળા. વામી-જોડી
 હેધને. (ગુરુત્ માત્ર માનવ) ૫. પૂજા ધન- પૂજા દર્શન થકે સત જાણવાની
 મનઝા (ઇચ્છા) રહી છે માટે પૂજું. સહસ્રએક-એક ઇનરને એક પૂજા.
 ૬. ગીધો-સીધું-જોજનની સામગ્રી. જાણે-ન મળે. સંતાવે-જુલાવે-ગેવી તેવી
 પૂજા કરે ૭ યજમાનને તરપડી કરવી દોષ ત્યારે ખેત્રી કરનારા ગોર બ્રાહ્મણ
 યજમાનને કહે છે કે, તુમ ધન-સ્પષ્ટ. ૮. પ્રીણું પ્રીણું-નવ્યું. જે ધોને
 નવ્યું હોય તે ૧૨. નવગ્રહકો-નવગ્રહનો. પિતરી-પિતૃ. ૧૩. દોષ-
 નિષિત દોષ. ૧૪. લખે-જાણે-જાણે. લાઈ-લાવી.

૧. સુરતી-સુરતા-યાન. ૨. શબ્દભેદ-આમનાર શબ્દનો અર્થ
 કરી-અગમ્ય માનને જાણે-સારી રીતે સમજે ૪. દેરો-જુઓ. ત્રિવિ
 ત્રિવિધિ તાપનાં સંબંધમાં તાપ, દામ યથ નવ્ય-ત્રિવિધિ તાપ

નિકટ નિદ્રા નાવે જો ધટનેરી, માન અપમાન મૂકે જો જન મેરી. ૫
 આશાની પાથ તો તોડે જો જન એહી, દેહાર દેખી મન હોતવિદેહી. ૬
 તૃષ્ણા ખટ ઉર્મિ અંતરથી ત્યાગે, ભવદેરો ભય એક સુષુમાંદી ભાગે. ૭
 વિપયો જગતના ચખ્દમાંદી વારે, હરખ શોક માયા હુકૂત દારે. ૮
 અલગી કરે ઈર્ષ્યા મત આંદી, મમતા મતસર મદ મારે મૂર માંદી. ૯
 જહારો ભેદ જાણે તે જીવ જાગી, બીતર બાહર બ્રાંતિ સર્વે બાગી. ૧૦
 સોહી સાધુજન મન દીલ સાચા, કર્તા નવ જાણે સોહી સાધુજન કાચા. ૧૧
 શબ્દ સાખી જો ગાવે જો જ્ઞાન સારો, નામ ગુણ રૂપથી ભેદ જો ન્યારો. ૧૨
 પ્રતિબિંબ જ્યમ દર્પણમાં પેળો, દીલ બીતર એમ આતમા દેખો. ૧૩
 ચૈતન બ્રહ્મ જ્યમ પાણીપર ચંદા, બોલનહારો જો આપઆપ બંદા. ૧૪
 દીલ મન સિધ્ધ ગુરજને દીજે, પ્રેમ કવળ રસ આપોપોષ પીજે. ૧૫

જોગીનું અંગ.

જોગ તત્ત્વની વાત કહો જાણું, મન ફેરી વાત સુણાવો જાણી માનું. ૧
 તપજપ કરત સંસારસુખ ત્યાગે, ભરમ ચઢાવી જોગી નામા ચઢ બાગે. ૨
 જોગ અબ્યાસ જો જાણે નેમ ન જોગી, રૂંધી તો બનરે જોગી સફુહોગેરાગી. ૩

૫ ધરનેરી-શરીરરૂપી ધરની પાસે. નિદ્રા અજ્ઞાનરૂપી નિદ્રા, જનમેરી-પુરુષ અને સ્ત્રી. ૬. દેહાર દેખી-બ્રહ્મ સ્વરૂપનો સાક્ષાત્કાર થયો. વિદેહી-વિદેહ, દૈવદ્ય રૂપ. ૭. તૃષ્ણા-તૃષ્ણ ન થાય એવી ઇચ્છા. ખટ ઉર્મિ-હુપા, તૃપા, શીત, ઉષ્ણ, સુખ, દુઃખ, એ છ. ૮. શબ્દ માંદી વારે-જગતના તમામ વિષયોનો એમકાર શબ્દમાં લય કરે. હુકૂત-અહંકાર ૯. મતઆંદી-ભુલ ભુલ પંથની ગુંચવણો. મૂરમાંદી-ચરો મરદ. ૧૦. જહારો-જહારનો-પેદનો ગર્ભવા-સનો ૧૩. શબ્દ સાખી-વેદના શબ્દનું પ્રમાણ. ૧૪. દીલ બીતર અંતઃકરણમાં. દર્પણ નિર્મળ હોવાથી તેમાં જેમ પદાર્થનું પ્રતિબિંબ પડે છે તેમ અંતઃકરણ પણ સત્ત્વગુણનું કાર્ય હોવાથી તેમાં ચેતન્યનું પ્રતિબિંબ પડે છે તે આત્મા છે. ૧૫ પાણીપર ચંદા-પાણીમાં ચંદ્રનું પ્રતિબિંબ તે જીવ અને પાણી ઉપર આકાશમાં ચંદ્ર તે બ્રહ્મ, એ બીજું દર્શાવે છે. બોલનહારો ઇન્દ્રિય બંદા, હું આપણું આપ-પોતાનું સ્વરૂપ જો એટલે બોલનારો (જીવ) કાણુ તે તને સમજશે. ૧૬. આપો પોષ-પોતાના સ્વરૂપ રૂપ.

૧ જાણી-‘ત્યારે’ ના અર્થમાં ૩, જોગ ઇન્દ્રિય-જોગનો અબ્યાસ તો જાણે

બાળજેગી સાર હોઈ જટા વધારે, મુકિત સાર કર નખ સમારે. ૪
 ધરવા હેઠ શિર તે હોવે જો દુધાધારી, તેમાં કરી હુવે જીવજંત અવતારી. ૫
 દેહીમાંહી રામ બહુ દુઃખ દીનો, કૌટિક ગુનાહ અપરાધ શિર કીનો. ૬
 જોગી ઉધે મુખે હેહી અગ્નિ જો જાળે, વિધવિધ કરા જોગી આસન વાળે. ૭
 નટ અવતાર જીવ કરી નાખે, અગમ ખેલ આસન જુઓ આંખે. ૮
 મન મારી ફેરી ધન જો કમાવે, પૂરણ બ્રહ્મ જોગી કવચ દરી પાવે. ૯
 કસણી કસે જોગી પેરે કછોટા, મન બાંધી હુવે માયાધન મોટા. ૧૦
 વાછડા રૂપાળા રથ રાખે રંગવેલી, સન્ધ્યાસ સત્ ઓડી બચે જનસેલી. ૧૧
 સેજ સમારી સિદ્ધ સુવે પરેસારા, ગુરુનું નામ કોડી નહિ ઉપકારા. ૧૨
 બહુધા ઓરાઓરી મેડી જો ધરબારા, દયાવંત જાણી કોઈ આવે નાહ દારા. ૧૩
 કોડીકોડી કરીને જો માલ કમાયા, વિસાર્યું ભજન ગુરુ બ્યાજ સવાયા. ૧૪
 તારં મારં કરતાં ગમાવ્યા અવતારા, હું હક કરકે જીવત જોગી દારા. ૧૫
 તુરી એક ચઢવા માણે રંગ તુરીઆ, પંચ કોઈ પકડે રૂપાવે જોગી પરીઆ. ૧૬
 તુરીઆતીત અતીત ગુરુ તેરો, રમરતે કેવળ જન મેરો. ૧૭

છે, પણ નિયમમાં રહેવાનું નણતા નથી રે'ણી-આચરણ બન-વિના. યોગી
 જોએ પાળવાની રહેણી વિના રહે તો તે સર્વે જોગી રોગી થાય છે. ૪ જુદા
 જુદા જોગીઓ શું કરે છે તે કહે છે: કોઈ જટા વધારે છે, કોઈ નખ વધારે
 છે ૫૦ કરનખ સમારે-હાથના નખ સારા કરે વધવા દે. ૫. ધરવા ૫૦-કોઈ
 માથું નીચે અને પગ ઉંચે રાખે છે; કોઈ દૂધાધારી થાય છે. દૂધ પીને જીવે
 છે. તેમાં કરી ૫૦ તેમાં કરી-તેથી કરીને અર્થાત્ આવી તામસી તપશ્ચર્યા
 કરવાથી તે જોગીઓ જીવ જંતુના અવતાર પામે છે ૬. દેહી ૫૦-સારીરમા
 રામ છે તેને બહુ દુઃખ દીધું. દીનો-દીધું કીનો-કર્ચો. ૮. ફેરી-પછી ૧૦. કસણી
 કસે-કશીને લગાટ મારે. મન ૫૦-આ રીતે તેઓ મનને બાંધીને-વરા કરીને
 (જોગી) થયા પણ તેમને મન માયા અને ધન તો મોટું જ રહ્યું છે । ૧૧.
 રંગવેલી-રંગીત. અથવા રંગવાળા વેહેલો સેલી-સેહેવાણી ૧૨. પરે-ઉપર.
 સારા-સારી રીતે. ૧૩ ઓરાઓરી-જાળખંધ. ૧૬. તુરી-પોડો. તરીઆ-આ
 પંચદો ૫૦-પાંચ જ્ઞાનેન્દ્રિયા ને પાંચ કર્મેન્દ્રિયાને જોગીને પકડ્યો છે તેથી તે
 જોગી પોતાના પરિઆ (પૂર્વજીને) રૂપાવે છે । ૧૭. મન ૫૦-કેવળપુરી કહે
 છે કે જે મેરો મન ! તે જન (ગુરુ-આત્મા) ને તું રમર.

એકમ એક આતમ ગુર આયા, શિષ્ય દુજો કરી શબ્દ સમાપા.	૧૮
લેદ ત્રીજો ત્રણ ગુણ કેરો લાવે, ચેતન આર અવસ્થા ચેતાવે.	૧૯
તત્વ પાંચ પવન શુદ્ધ તાણે, જોગ જુગત છઠી મનછા જો જાણે.	૨૦
માને સત શબ્દ સુરતમાં સમાઈ, પરમ જ્યોત આકાશ કામ પાઈ.	૨૧
નવ વિકાર નાવે જો ઘટ નેરા, દશમે દેહાર અગમ ઘેર ડેરા.	૨૨
એકાદશી રૂપ સ્વામી તન બોલે, બાર દાર જાહેર ઘટ બોલે.	૨૩
તેરસ પીવે સાધુજન તનમાં, માણે ચાદ રતન જોગી મનમાં.	૨૪
પંદરે ચંદ્ર ઉગે જો ભરપૂરા, અમાવાસ્યા એક અલ્પપરૂષ ઉરા.	૨૫

૧૮. પંદર તિથિઓનાં નામને અનુસરી અન્યાત્મનું કથન કરે છે: એકમ ઇં-એકમ પડવો. એક આત્મા ગુર છે તે એકમ છે. ગુર ને શિષ્ય જે થયા તે બીજ છે. ૧૯. લેદ ઇં-ત્રણ ગુણોના લેદ તે ત્રીજ છે. ચેતનની આર અવસ્થા (જાગૃત, સ્વપ્ન, સુષુપ્તિ, તુરીયા) તે ચોથ છે. ૨૦. તત્વ ઇં-પાંચ પવન (પ્રાણ અપાન, ઉદાન, વ્યાન, સમાન) જે શુદ્ધ તત્વને તાણે છે-શાસમાં લે છે, તે પાંચમ. એ પાંચમાં છઠી મનછા (મનસા) કલ્પના-અર્થાત્ મન હમેરે તો છે ચાચ તે ■ ૨૧. સુરતમાં સમાયલો સત શબ્દ (જોમકાર) તે પાછલાં છે તત્વો ઉપરાંત સાતમું તત્વ હોવાથી ' સત ' (સત્-સાત) છે એમ માને-માનો તે ઉપરાંત ' પરમજ્યોતિ સ્વરૂપ ' તે આકાશ સ્થાન છે-આકાશ છે. ૨૨. નવમી અને દશમને સમન-વવાને નવ અને દશ સંખ્યા કહી બતાવે છે: નવ વિકારઇં-કામ ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ, મત્સર, ઇર્ષ્યા, અસૂયા, અભિમાન, એ નવ વિકાર જો ધર (દેહ) ની નેરા (પાસે) ન આવે તો દશમે અગમતા દેહારને ઘેર ડેરા (ઠાકાય) અર્થાત્ આત્મ સ્વરૂપનું દર્શન થાય. ૨૩. એકાદશી રૂપ-અગિ-ચારમાં તત્વરૂપ સ્વામી (જીવ) જે આત્મા તનમાં (શરીરમાં) છે તે બાર (?) દારમાં જાહેર થયને ધરમાં બોલે છે- ' હું છું ' એમ કહે છે. ૨૪. ' તે-રસ ' એ શબ્દને અત્રંગ શ્લેષ કરીને ' તેરસ ' તિથિ કહી બતાવી છે. અર્થાત્ સાધુ જન પોતાના તનમાં તે રસ (આત્માનું રૂપ રસ) પીએ છે. ચોદ રતન જોગી મનમાં માણે છે-કલ્પનાથી ચોદ રતન પ્રાપ્તિનું સુખ અનુ-ભવે છે (ચોદ શબ્દ વડે ' ચોદસ ' કહી છે. ૨૫. પંદરે-પૂનમે. ભરપૂર-પૂર્ણ. પૂનમે જેમ પૂર્ણ ચંદ્ર પ્રકાશે છે તેમ ચોગીને આત્માનો સાક્ષાત્કાર થાય છે. અને અમાવાસ્યાએ જેમ ચંદ્ર છતાં તેનું કાંઈ રૂપ જોવામાં આવતું નથી, તેમ ઉપર એક અનર્થ આત્મસ્વરૂપ બાકી રહે છે: ઉરા-ઉરમાં દે

પાંચ પચીસ દસુ જે તન પાઈ, ખલક ખોજ અલખ એલખાઈ. ૨૬
અગમ પંચ દેખી મન જે અટકે, ફરતું ફરે જોખન દશોદશ ફટકે. ૨૭
પીપળપાન નયમ ચંચળ મન પાપી, સ્થિરઅસ્થિર જે અચળચળ સ્થાપી. ૨૮
મન પવન જે શબ્દ હોઈ મેલો, ભેદ સુરત સુરત ઘેર ભેજો. ૨૯
જે બંધ બાંધે જોઈ મૂલ દારા, પવન પકડ નર અકલ અપારા. ૩૦
નાભિ શબ્દ જે સુરત કર નેડી, ટળે નહિ પવન દેશ એક ટેડી. ૩૧
હૃદય કમલપર નિરખ સિવરાયા, પરમ જ્યોત જે અલખ એ ઉપાયા. ૩૨
અરધ આકાશ ઉરધ નાભિ એહી, વિચારો ગુફગમ હોત જે વિદેહી. ૩૩

(એકાંશ)-પાસે. ૨૬. પાંચ ઇં-તનમા પાંચ (મહાભૂત). પચીસ-દશ ઇંડિયો, દશ પ્રાણ, ચાર અંતકરણ, એક જીવ) દશ (દાર), એટલાં પ્રાપ્ત થયા છે. એજ ખલક (દુનિયાં) છે, તેને ખોજ (શોધ) એટલે એજ અલખ (અલક્ષ્ય) જોખાજો. ૨૭. અગમ-અગમ્ય. ૨૮. સ્થિર ઇં. શું મનને અચળ ધારણામાં સ્થાપી જો તો તે તને સ્થિર નજારો ચળ ધારણામાં સ્થાપી જો તો તે તને અસ્થિર નજારો. ૨૯. મન ઇં-જે મન, પવન (પ્રાણ) અને શબ્દ (નાદ) એમના મેળાપ થાય તો સુરતનો ભેદ (સ્વિકલ્પ સમાધિનો મર્મ) સુરતને ઘેર ભેજો થાય (નિર્વિકલ્પ સમાધિમા પરિણામ પામે.) અહીં આમ સમજવાનું છે સાધન કરનાર પ્રાણાયામ કરીને મનને જમણા કાનમાં સભળાતા શબ્દમાં સ્થિર કરવાનો અભ્યાસ કરે તો તેને અનાયાસે નિર્વિકલ્પ સમાધિ થાય છે. ૩૦. જે બંધ ઇં યોગના અભ્યાસમાં પ્રાણાયામ કરનારને પ્રથમ આસન વાળીને બેઠા પડી મૂળબંધ કરવો પડે છે એ કામ માટે શુદ્ધને સંદોચી વાયુ ઉચો ચઢાવી જમણા પગની એડીવટે સીવણી નસાને દબાવીને બેસવું પડે છે. એને મૂળબંધ કહે છે. પછી શ્વાસ ખેંચીને હૃદયમાં ભરવામાં આવે છે તેને પૂરક કહે છે એ ભરેલા વાયુને શેકવાને હૃદયથીને ગળાના નીચલા ભાગ આગળ અડકાડી દેવામાં આવે છે તેને લવંધરણંવ કહે છે. મૂળબંધ અને જલંધર બંધ રહે ત્યાં મુખી કુંભક રહે છે. એ જે બંધ બાંધવાની વાત આ કડીમાં કહી છે. મૂળદારા-શુદ્ધચાન. પવન પકડ-શ્વાસને શેકવો-કુંભક કરવો. ૩૧. નાભિ શબ્દ-કપર કહ્યા પ્રમાણે કુંભક કરીને નાભિમાં મનને સ્થાપન કરીને ત્યાં એમકાર શબ્દનું ધ્યાન કર. એ ધ્યાન કરતા મુખી જેનો પવન એકે દિશાએ ટળે નહિ-ઝાંઘ પણ છિદ્ર દ્વારા બહાર નીકળી નય નહિ તેનેજ એ ટેડી નજીવો. ૩૨. હૃદય ઇં-યોગમયોમાં લખ્યું છે કે હૃદય રચાનમાં વિશુદ્ધિ ચક્ર છે. ત્યાં બાર પાખડીતુ કમળ છે. ત્યાં મહાદેવનું ધ્યાન કરવું. એ વાત આ કડીમાં કહી છે. ૩૩. અરધ-(ભયઃ)-નીચે. ઉરધ-(ઉર્ધ્વ)-ઉંચે. એ વિશુદ્ધિ ચક્ર

મધ્યમાં આવીને રહ્યો છે જીવ મેરો, હાલ્લ ઉપર ક્યો છે મન ડેરો. ૩૪
 કશ્ચાનંદ ને આનંદ કંઈ કહિયે, રંગ નવ નિરખી છપન રૂપ રહિયે. ૩૫
 ખેચરીરો ખેલ અકલગતિ ખેલ, રસ અજર ને અમર રંગ રેતે. ૩૬
 ભેદ અમીરસ આતમા ભાવે, નરનારી દોનું ઉદર નાવે. ૩૭
 બૂચરી ને મુદ્રાભેદ ને મન ભાષ, જ્ઞાન પેરાગ્ય ગુરુગમ માષ ૩૮
 નિરખ પરખ નિજ નામ નરાટા, પરમ જ્યોત ત્યાં ખોલત કપાટા. ૩૯
 અગોચરી મુદ્રા શબ્દ મન આંટી, સત્ સમ જન સત્તરસ વેલ છાંટી. ૪૦
 રૂળ અમર અમરવેલ ફૂલી, મચ્છિ રતન ને ગનીહે બાહુ મૂલી. ૪૧
 ચાચરી ને મુદ્રા ચૈતન રૂપ ચાલો, વચ્ચો રૂપ રંગ ને અંતર અજવાળો. ૪૨
 કટી ગયો કર્મ અકર્મ અથ કારો, નિરખ જુગ રવિ પ્રકટ રૂપ ન્યારો. ૪૩
 દેખે સન્મુખ ત્યાંહી ગુરુકે દેહારા, પરમ શિવ ગુરુ આનંદ અપારા. ૪૪
 ઉન્મુની મુદ્રા સાધે જન એહી, દિન દિન વાલક પડે ને નાહી દેહી. ૪૫
 ઉન્મુની ધેરે ને અમર નેગી આવે, જગત નેગી તો ફરી આવે નાહી જાવે. ૪૬
 ધીરજ મન તન રાખો એહ દયાના, મમતા મત્સર મદ મૂકે ને અભિમાના. ૪૭
 ભક્તઉદ્ધારણુ ગુરુ નજ ભેવા, દસ અવતાર લીએ ને ગુરુ દેવા. ૪૮

છાતીમાંના આકાશથી નીચે છે અને નાભિથી ઉપર છે. વિચારો ઇન્-એવી ગુરુ-
 ગમ (ગુરુ પાસેથી મળેલી ગમ-જ્ઞાન) વિચારો તો વિદેહી (મુક્ત) થાઓ.
 ૩૪. મધ્યમાં ઇન્-એ ચક્રના મધ્યમાં મારો જીવ સદાશિવ રૂપે આવીને રહ્યો છે
 અને તેની બાર પાંખડીઓ ઉપર મને ડેરો નાંખ્યો છે-મન સ્થિર થયું છે. ૩૫.
 'આનંદ કંઈ-આનંદનું' મૂળ. છપન રૂપ-જુપેત રૂપે (૧) ૩૬. ખેચરી ઇન્-ચોગી
 લોકો દસ પ્રકારની મુદ્રાઓ કરે છે, તેમાંની આ એક મુદ્રા છે. જે મુદ્રાઓનું
 કથન નામ માત્રથી આ અંશમાં કર્યું છે માટે અમે પણ વિસ્તાર લખ્યો તે
 સંબંધી માહિતી જોઈતી હોય તેને યોગના અંશમાં જોવાની ભલામણ કરીએ
 છીએ. ખેચરીરો-ખેચરી મુદ્રાનો. અજર-જેને જરા અવસ્થા આવે નહિ
 એવો. રસ-તાંજવામાંથી પડતો અમૃત રસ. આ મુદ્રાથી અટકાવી રાહાય
 છે, તેથી એ મુદ્રા કરનારો અજર અમર થાય છે ૩૮. નરાટા-કેવળ-
 ઉપાધિ રહિત. પરમ ઇન્-ત્યાં પરમ જ્યોતિનું (કર્માડ) ઉપરી નય છે.
 ૪૨. ચાચરી મુદ્રાનું રૂગ કહે છે: ચાચરી ઇન્-વચ્ચો-વો-તે ૪૩. વિકર્મ
 નિષિદ્ધ કર્મ. જુગ રવિ-જે સૂર્ય. ૪૫. વાલક- વાલિ) શરીર ઉપરની કરચ-
 લીઓ જે શ્રદ્ધાવસ્થામાં પડે છે તે. ૪૬. વેર-વેર. ૪૮. ભેવા-ભેદ-મર્મ.

અમર જ્યોત અમર મોઝે આશા, સ્મરણ સ્વામી મોઝે શ્વાસ ઉડીસા. ૪૯
 ઉલટો પવન જો અમર ઘેર આણ, જોગી જુગત તારી ત્યારે હું જાણું. ૫૦
 જયો પવન રાજદ મન જોરો, તન નાહી મારું સહુ જગ તેરો. ૫૧
 ઇંગળામાં રાશી અમીરસ આવે, પિંગળામાં રવિ અનંત કળ પાવે. ૫૨
 સુપુમ્ણા બ્રહ્મ રાજદ મન સાંધો, શુદ્ધનાદ દોષ દશ સુર બાંધો. ૫૩
 ધરણી આકાશ મધ્યે એહી જો આધારા, નારાયણ નામ ત્રણ લોકથી
 છે ન્યારા. ૫૪
 અરસ પરસ મન હુવો છે ઓહંગ, સરસ દરશ મળ્યો છે રસ સોહંગ. ૫૫
 રીરીકાર રામ રમે છે એક રૂપા, સર્વસંત અનંત જો સ્વરૂપા. ૫૬
 ઘટ અનંત અનંત રૂપ ધાટા, નિરુપ ઘટ મટ પટ તું નસાટા. ૫૭

૫૦. ઉલટો પવન ઇંગ-વિપરીત કરણી મુદ્રામા કલા પ્રમાણે (એ મુદ્રાઓના પ્રકાર યોગમાં અર્થોથી તથા તે પણ ગુરૂ પાસેથી સમજ્યા વિના બરાબર સમજાય એવા નથી.) ૫૧. જોરો-જોરો. ૫૨. ઇંગળામાં-મહા નામની નાહી (કાળા નાકમાં છે તે.) એ નાહીને 'અદ્ર' એવું નામ આપ્યું છે અને જમણા નાકમાંની પિંગળા નાહીને સૂર્ય નામ આપ્યું છે. ૫૩. ન્યારે બન્ને નાકમાંથી સરખો વાયુ વહેતો હોય તેને સુપુમ્ણા કહે છે. શુદ્ધ અમૃતબિંદુ તાળવામાંથી પડતું કહેવામાં આવે છે તે. નાદ (અનાહત નાદ). દોષ દશ-બન્ને દિશાએ. સુર-સ્વર-નાકમાંથી વહેતો પવન બાજો-અટકાવો. ધરણી ઇંગ-પૃથ્વી, જળ, તેજ, વાયુ અને આકાશ. એના સ્થાન શરીરમાં કર્ણી નીચેના પ્રદેશ, નાભિ, હૃદય, કંઠ અને બ્રહ્મરૂપ અનુક્રમે છે. એ સ્થળમાં અમુક ધારણા કરવાનો યોગ શાસ્ત્રમાં ઉપદેશ છે. અર્થાત્ પૃથ્વીથી આકાશ વચ્ચેની સમસ્ત વસ્તુને જેમ નારાયણને આધાર છે તે પ્રકારે તે માયા પર્યંત દેહને પણ તેજ નારાયણને આધાર છે ૫૫. અરસ પરસ ઇંગ-ઓહંગ (જોમ્ અને સોહંગ (સોહં). મન જોમ્ રૂપ થાય છે ત્યારે કેવળ જોમ્ રહે છે; અને જોમ્ મન રૂપ થાય છે, મનમાં પ્રતિબિંબિત થાય છે ત્યારે સોહં (આત્મા) થાય છે. દરશ-દર્શન. આત્માને બ્રહ્મનો સાક્ષાત્કાર થવાથી તેને આત્મરસ મળ્યો છે. રસ-સુખ. ૫૬. રીરીકાર-અનાહત નાદને જ્ઞેશને મળ્યું છે બન્ને કાનમાં આંગળીઓ માલીને પછી રીરીકારી એમ મોઢે બોલવાનો અભ્યાસ કરવાથી અનેકવિધ વાદિત્રનો નાદ સંભળાય છે તેને કવિ એક રૂપ રામનું રમણ કહે છે. ૫૭. ધાટા ઘટ-આકાર ઘટ મટ ઘટ-ઘટ (ધડો). તેમાં રહેલું આકાશ તે ધટાકારા. મટ- (મઠ)-ઘર. તેમાં રહેલું આકાશ તે મઠાકારી. ૫૮-વસ્ત્ર. એના આકાર જુદા

વાસના યુક્તનજી રહી છે જે વાસી, એમ વસી રહ્યો છે ધટ અવિનાશી. ૫૮

દોહરા.

ભણે ગણે સુખે સાંભળે, ભાવે કરે અભ્યાસ;
પરમ અનુભવ ઉપજે, વૈકુંઠ દોવે વાસ. ૫૯

ભેદ મહારસ અનુભવી, નિર્ગુણ અર્થે અનેક;
ગુરૂ ગાંડાની અગમ ગત, વાળી કેવળ વિવેક. ૬૦

પરિક્રમા.

દોહરા.

હરિહરિ કરીને હરખીએ, ઇન્દ્રિયજીત અજીત;
કેવળપર કૃપા કરો, પરાપાર પરતીત. ૧

દરશન કરવા દેવરા, પરસન થયો (તે) પ્રાણ;
પરસનમાં દરશન ભયો, ગોઠ રૂપ નિશાન. ૨

સરવે દેવની સાધના, કરે સર્વ જન દાય;
ઇન્દ્રિયજીત ગુરૂ આરાધતાં, હરિ અરણે મન દોષ. ૩

હરિકૃષ્ણ રૂપ હંસ છે, શબ્દાતીત સ્વરૂપ;
ઇન્દ્રિયજીત ગુરૂ અચળ છે, બ્રહ્મ સકલનો ભૂપ. ૪

જુદા છે એમ છતાં તેમ આત્મા નશટ (કેવળ-નિરૂપાધિક) છે તે જ્ઞે. ૫૮.
વાસના ઇન્-એમ રૂપોમાં વાસના (સુખધે) વસી રહી છે તેમ સધળાં શરી-
રોમાં અવિનાશી વસી રહ્યો છે.

૧ હે ઇન્દ્રિયજીત ! હે અજીત ! એમા ગુરૂનાં સંજોધન છે પરાપાર ઇન્-
પરાવાળીથી પાર એવા બ્રહ્મની જ્ઞે પ્રતીતિ થઈ એવા હે ગુરૂ ! ૨. દેવરા-
દેવનું પરસન-આનંદયુક્ત. પરસનમા ઇન્-તે આનંદયુક્ત અવસ્થામાજ તે
દેવનું દર્શન થયું, કેમકે તેનું સ્વરૂપન ' આનંદ ' છે. અને સોહુ- સોહુ-
તે હું છું, એજ તે દર્શન થયાનું નિશાન છે. અર્થાત્ જે બીજા વસ્તુઓનું
દર્શન આંખ વડે કે હં/પનાવડે થાય છે તેમ બ્રહ્મનું દર્શન થતું નથી, પણ
મારામાં રહેલું ચૈતન્ય સ્વરૂપ તેજ બ્રહ્મ છે, એવા નિશ્ચય થવો એજ તે
દેવનું દર્શન કે સાક્ષાત્કાર છે. ૪ હંસ-જીવ.

ફાકટ બહુ ફેરા ફર્યો, વરણ ચોરાશી વાર;
આબ્યો સરણે ઉગારીએ, પરમ ઉતારો પાર.

ગુરૂ પરિક્રમા.

પ્રથમ નમું ગુરૂદેવ પુરાણા, કહું પ્રણામ પ્રીતિ કરી;	
અક્ષર એકતું જ્ઞાન આપો, ધીરજ સુણ મન કાન ધરી.	
મહાતાન એ અક્ષરમાંદી, હોયે પ્રકટ સૂરજ હરિ;	
એવો અનુભવ સંસાર આપો, ફેર ન આવું ઉદર ભરી.	૨
સ્વપ્ન સરણું મુખ સ્વામી, વૈખરી વાણીમા વિખવરી;	
સંસાર માંહે આજ સુધી, મહા દુઃખ પામ્યો મરી મરી.	૩
અભેદ અભેદ અરૂપ આત્મા, નીર અથાહ પર નાવરી;	
પરમપદ નિજ સેવા પામું, દયા કરે ગુરૂ દાવરી.	૪
ભેદ કહે ગુરૂ સાંભળ ભાવે, ચેતન શાસ હોવે ચરાચરી;	
અગમધામ આરૂ ફરી જો આવે, ઠીક રહે તારું મન ફરી.	૫
પૂર્વમાંહે જગન્નાથ પાવન, માહે પૂજન તે મનરી;	
અતરન્ત્રી જો અકે ઉગે, ત્યારે તે મુધરે તનરી.	૬
અગ્નિ જો કુણે ફરી જો આવે, સંકલ્પ વિકલ્પ સંસરી;	
અપાર ગતી જો આવે ઉરમાં, હરિચરણે મન હંસરી.	૭

૫ વરણ-નવત. ચોરાશીવાર (ગતલજ કે અનેકવાર) જુદી જુદી વર્તિમા-નતોમાં-મેં અવતાર લીધા. પરમ-હે પરમ ।

૧ પુરાણા-પ્રાચીન. અક્ષર જ્ઞાન અક્ષર. ૩. વિખવરી-વિખય રૂપી હેર વૈખરી વાણીથી પસંદ હતું-વિખયની વાતો કર્યા કરી ૪. જાર હૃ-ભવસાગરના અયાગ પાણી ઉપર નાવડી રૂપ સદ્ગુરૂ તમો દયા કરો તો અછેદ આદિ વિરોધલુપાળા આત્માનું પરમ પદ હું સદ્જનમાં પામું. દાવરી-દાવની-પ્રસંગની. ૫ ચરાચરી-સ્થાવર અને જંગમમાં. ૬. પ્રથમ પૂર્વ દિશાથી પ્રદક્ષિણા આરંભે છે. પૂર્વ દિશામા જગન્નાથપુરીનું ધામ છે તેને ઉદ્દેશીને હો છે કે તેનું પૂજન કરવામા મન છે પણ જો અતરન્ત્રી રૂપી અર્ધ જ્ઞે-જ્ઞાન રૂપી સૂર્ય હૃદય થાય, નો વનને સુધારો થાય. સૂર્ય પૂર્વમાં ઉગે છે માટે આહો એવું ઉદાહરણ આપ્યું છે પણ ખરું જવે કહીને અતે ' રી ' ને તે ' રે ' ની પેઠે પાદ પૂરણાર્થ છે. ૭ કુણે-કાણે-જુણે. સંસ-સંસાય. પાંચ હર્મ-પાંચ દેશને ડેહણે કર્મ દેહાં છે. અવિદ્યા, અસ્મિતા, રાગ, મેધ અને અજ્ઞા-

- મળ્યું નીર ન્યમ નીરમાંહે, ઉત્તમ મધ્યમ આચરી;
ગુર સોહી શુદ્ધ જલસાગર, દેહ લુણ ધ્યું દાસરી. ૧૯
- સૂરત સખ્દ ખેલ સાચો, ખેલે સેધ ખરાખરી;
અડસઠ તીરથ જો આવે અંગમાં, ફર નાહી ફેરા ફરી. ૨૦
- ધંદ્રિજન ગુર અચળ અલખ, હરિ કૃષ્ણ રૂપ હંસરી;
કેવળ ઉપર કરી કરણી, સર્વે ટળ્યો મન સંસરી. ૨૧
- કહે સદ્ગુર સાંભળે કેવળ, અગમ બુદ્ધિ આજરી;
મળ્યો તુજ અખ મુજમાંહે, કણ ન હે અળી કાજરી. ૨૨

અથ રૂપક લિખ્યતે.

સર્વેયા.

- કતો તણ નિલ અકર્મ કરતો, ધરતો નહિ હૃદયે ધ્યાન;
ભરતો ભાર અથંગ શિર ભારે, કરતો નહિ દીયો ના દાન. ૧
- પુણ્યપ્રવાહ ન રાખ્યો પાસે, આસે મમતામાં અડયો;
ભરી જીવને જાણો જાદવ, પાસે પ્રપન્ન ફંદ પડયો. ૨
- ચિંતાજાળમાં જીવ ગુંથવાયો, પાયો નહિ પરમકો પાર;
આબ્યો નહિ બજનમાં દક્ષિણ, સર્વે એમ વાલો સંસાર. ૩
- સત્ ગુર રૂપામ સમર મન સાચો, કાચો કુંભ જ્યમ દેહ કલો;
જાચો જમ ધરમ મત જાણે, યાચ્યો નહિ ફેર જન્મ થયો. ૪

૧૯ મળ્યું ૯૦-મધ્યમ નીર જેમ ઉત્તમ નીરને આસરે નળને તેમા મળી નય
છ તે ગુર રૂપી પ્રજા સાગરમા દાસ (ગિધ્ય) નું દેહ રૂપી (દેહી-છર) રૂપી
લુણ ધ્યું (એ રીતે) મળીનય તેમ કરો. ૨૦ સુરત ૬૦-આકારના સગુણ
રૂપનો આ ખેલ છે તે સાચો છે-તે વાત ખરી છે. ૨૧. સંસ-સંસય. ૨૨.
મળ્યો ૬૦-હવે હું મારામા મળી ગયો, હવે દાઢ કરવાનું બાકી રહ્યું નથી.
નિશ્ચયદાસ પણ કહે છે કે, “ યદ્વા વિન્દુ ભજાનકો જો માને કર્તવ્ય; ” સોહો
જાગી સુધર નર નહિ જાકો ભવિતવ્ય. ”

- દક્ષિણમાંહે શુદ્ધિ દરશે, નિરખવા રામનાથરી;
પાંચ ઠમં કરીને પરલે, હવે જાલો મમ હાથરી. ૮
- નૈઋત્ય ખૂણે રૂપ નિરખું, પ્રીત રીત પરાપરી;
સલંગ સુતર એક સેવા, શુદ્ધિ બ્રહ્મ બરાબરી. ૯
- પશ્ચિમ માંહે રણછોડ પરકટ, વાઇ અંધર મુખ બંસરી;
શબ્દ સુણી માંહી સમાણી, કાપી વંશ જેણે કંસરી. ૧૦
- વાઘ ખૂણે અનુભવ વરત્યો, નીર લહેર આનંદરી;
પ્રેમ સાગર બધો સભર, જ્યોત અખંડ જનરી. ૧૧
- મહા પદારથ ઉત્તરમાંહી, દેવ સ્વરૂપ દેહારરી;
દ્વિમાયલની ભોમિ હદમાં, દર્શન હોય કેદારરી. ૧૨
- પ્રશાન ખૂણે અગમ એહી, પૂરણ દયા પરવરી;
સુરત નુરત શબ્દ સમજી, વાણી પાર સોઈ પરવરી. ૧૩
- કોટિક વૈરાટ ફરી ને કાયા, પાતાળ આળ્યો પારરી;
મંધ્યમાં આવીને જોઈ માયા, એહી ગત્ય ને અપારરી. ૧૪
- શિષ્ય કહે હું રૂઝવડ્યો બહુ સ્વામી, ગઈ તેમાં તે મારી ગત્યરી;
વલો જાઉં છું સાગર ખીચમાં, મને આપો તમે મત્યરી. ૧૫
- મૂરખ મતિ અશુદ્ધ મારી, આપ મતિ છે અજરી;
પતીતપાવન બિરદ પોતે, ગરજ સુણી મજરી. ૧૬
- મદ્દાદની તમે પ્રતિજ્ઞા પાળી, ક્રુપ અગ્નિચળ ધામરી;
ગંક જણીને ચણે રાખે, હરિ પૂરો મન હામરી. ૧૭
- ફેલ ખંડે વખંડે ફરિયો, હવે જો મન હારરી;
હરિ તમે મેઝે કુખ હરે, ત્યારે હોય નિસ્તારરી. ૧૮

નિવેશ, એ પાંચ દલેશ ચોગસાસમા કલા છે. પરચે-પ્રલય. ૯. પરાપરી-પરાત્પર ને બ્રહ્મ તેમના હપરની પ્રીત અને તે ચણ સળંગ સુતરના તારની પેઠે અખંડ, એજ તેની સેવા છે. અહીં શુદ્ધિ બ્રહ્મની બરાબરી કરે ■ એટલે બ્રહ્મા-દાર યદ્ય જય છે ૧૦. માંહી સમાણી-તેતે રૂપી ગોપીઓ બ્રહ્મમાં સમાઈ ગઈ-બ્રહ્મરૂપ યદ્ય ગઈ. કંસરી-કંસની. 'વંશ' શબ્દ બ્રાહ્મદે કે પેઠી રૂપે માનીને નારી જાતિમા વાપર્યો છે. ૧૧. અજ-જનમરહિત-સનાતન. મજરી-દાપીની. દાપીની જરજ સુણીને તેની સદ્વાચતા કરી હતી, ૧૮. વખંડે-વિખંડે-ખંડનાં. ૧૭, ૧૮ હાર-હારીને.

- મળ્યું નીર જ્યમ નીરમાંહે, ઉત્તમ મધ્યમ આજરી;
ગુરુ સોહી શુદ્ધ ઘણસાગર, દેહ લુણ્ય મધુ દાસરી. ૧૯
- સૂરત શબ્દ ખેવ સાચો, ખેલે સેષ ખરાખરી;
અડસઠ તીરથ જો આવે અંગમાં, ફરું નાહી ફેરા ફરી. ૨૦
- ઈંદ્રિજન ગુરુ અચળ અલખ, હરિ કૃષ્ણ રૂપ હંસરી;
કેવળ ઉપર કરી કરણા, સર્વે ટળો મન સંશરી. ૨૧
- કહે સદગુરુ સાંભળે કેવળ, અગમ શુદ્ધિ આજરી;
મળ્યો તુજ અખ મુજમાંહે, કહુ ન હે અખી કાજરી. ૨૨

અથ રૂપકે લિખ્યતે.

સર્વેયા.

- કર્તા તજી નિસ અકર્મ કરતો, ધરતો નહિ હૃદયે ધ્યાન,
ભરતો ભાર અથંગ શિર ભારે, ડરતો નહિ દીપો ના દાન. ૧
- પુણ્યપ્રવાહ ન રાખ્યો પાસે, આશે મમતામાં અડ્યો;
જાશે જીવને જાણો જાદવ, પામે પ્રપચ ફંદ પડ્યો. ૨
- ચિંતાજાળમાં જીવ મુંચવાયો, પાયો નહિ પરમકો પાર;
આબ્યો નહિ ભજનમાં દક્ષિણ, સર્વે એમ વાલો સંસાર. ૩
- સત્ ગુરુ શ્યામ સમર મન સાચો, કાચો કુલ જ્યમ દેહ કલો;
જાચો જમ ધરમ ગત જાણે, ચાચ્યો નહિ ફર જન્મ થયો. ૪

૧૬ મળ્યું ઇં-મ યમ નીર જેમ ઉત્તમ નીરને આસરે જઈને તેમા મળી નય છે તે ગુરુ રૂપી બ્રહ્મ સાગરમા દાસ (શિષ્ય) તું દેહ રૂપી (દેહી-જીવ) રૂપી લુણ્ય ઇં (એ રીતે) મળીનય તેમ કસો ૨૦ સુરત ઇં-ચોક્કારના સગુણ રૂપનો આ ખેવ છે તે સાચો છે-તે વાત ખરી છે ૨૧. સંશ-સંશય. ૨૨. મળ્યો ઇં-હવે તું મારામા મળી ગયો, હવે દાઇ કરવાનું બાકી રહ્યું નથી. નિશ્ચયદાસ પછુ કહે છે કે, “ યહી ચિન્હ અજ્ઞાનકો જો માને કર્તવ્ય, ” સોહી શાની સુધર નર નહિ જાકો ભવિતવ્ય. ”

૩. દક્ષિણ-ડાહો. વાલો-છેતર્યો-અર્થાત્ છેતરાયો. ૪. ચાચ્યો-પાડ્યો.

- ધરિયો શુભ જન્મ માનવરો ધારો, ફરિયો એમ દેશ અનંત ફરે;
કરિયો નાહી ભજન કાંઈ કેશવ, વરિયો વંખ સંસાર પરે. ૫
- પાંચ દશ વર્ષે જોયું જાણપણ, વીર પગીસે ઉડી વાટ;
ચાલીશ થયાં થયો નહિ ચેતન, દેખ સાધે ધન વાળ્યો દાટ. ૬
- મરતાં સુધી લોભ ન મૂક્યો, કર્તા પુરુષ ન ગાયો કાપ;
ડરતા નહિ દીધો કોલ આદમ, સરતા શ્યામ ન જાણ્યો સોપ. ૭
- બાંધે બંધ છાયો કુટુંબ કળીલો, સાંધે અનંત વે'વાર સગા;
અંતરમાંહે ન દેખું આંધે, દીધા બંધે એમ અંત દગા. ૮
- કર કર મન ભજન અડર હોય કમતી, ફર ફર ઉદર કાંપ ફરે;
વર વર નિજ સાચો વિઠ્ઠલવર, તો ભવસાગર સે'જ તરે. ૯
- જૂલ્યો બેઠ કર્મગત ભળીઓ, ફૂલ્યો ચાર ખાણ મજ દેહ;
જવાલા અગન ઉધેમુખ જૂલ્યો, આતમ અમૂલો જોયો એહ. ૧૦
- વાર વાર અંધ ધંધ વવાયો, હાર હાર મન હાવે હૈયે;
તાર તાર અવતાર ભવન તર, ડાર ડાર ભાર દૂર દૈયે. ૧૧
- નામન ચિત-સંભાર નારાયણ, કામ નિરંતર ગમ કરે;
ધર્મ કેવળ ધારે ધરણીધર, શ્યામ ગુરૂથી કામ સરે. ૧૨

સવૈયા એકત્રીશા.

- કામની કહે કંઈને કહું સુણ કંથા, કાયા ધરી કમાયો કાંપ;
માયામાંહી વીંટાયો મૂરખ, સાચો એક ન ગાયો સાંધ. ૧

૫. માનવરો-માનવનો. ૬. વખ-વિષય રૂપી એર. ડરતા ઇ-આદમ (આદમીએ) ગર્ભવાસમાં ને કોલ દીધો દનો (ભક્તિ કરવાનો), તે ન ખજાવાથી પણ કરતો નથી. સરતા-સુરતા વરે. ૮. બંધે-કુટુંબ રૂપી બંધને. ૯. કમતી-કુમતિ. ફર ફર ઇ-ફરી ફરીને ઉદરને માટે કેમ દુર્ગા કરે છે ? ૧૦. મજ-મુજ. જવાળા-ગર્ભવાસમાં જડરાગિની જવાળામાં. ૧૧. હાર ઇ-હવે તો હાથમાં મનથી હાર ! ભવન-(ભવ) સંસાર. ડાર ઇ-સંસારનો ભાર દર ડારી દૈયે. ૧૨. નામન-(નામ.) ગમ-ગુરૂપાસેથી મળેલી ગમ (તાન) નિરંતર તાર કામ કરશે.

વચન વિચારી કંથ એમ બોલ્યો, સંસાર સારન 'સેવા સંત';
આચારબ્રહ્મ હવે સહુ ઉત્તમ, જો નિર્વાણ ભોગવે જંત. ૨
ધેણુ કહે શીદ ઉત્તમ દેહ ધારો, વણુવેળે ચોરાશી વાર;
ગોવિંદ જશ કદિ નહિ ગાયો, પરમ કરો ન આબ્યો પાર. ૩
નર એમ કહે સાંભળ તું નારી, હરિ હરિ નામ સંભાર દેયે;
તારણહાર એક છે ત્રિકમ, કેવળ રામ સ્વરૂપ કહીએ. ૪

ચોપાઇ.

કામની છોડ ભોગ નાહી કીજે, પાંચ પચીસ દશ પીજે; ૫
રામ અહોનિશ હૃદયે રીજે, પ્રેમ પાવપ તહાં સ્યામ પતીજે. ૬
દુઃખરી વાત કરે સહુ દરા, અંતરપટ જો ઉધાડી ઉરા. ૭
પાંચ પચીસ જીતે મન પૂરા, નૂરમાં નર હંજુરી તે નૂરા. ૮
આતમ રામ એકી જુગ આખે, રાધમેં મેક સ્થિર કરી રાખે. ૯
ચૈતન ફલ ચરાચર આખે, તો ભવરો ભેદ અગોચર ભાખે. ૧૦

૨ સારન-સારરૂપ. (કેવળપુરી ધણે કેકાણે સમજેને અતે 'ન' ભગાડી દે છે.) નિર્વાણ-મોક્ષ. જંત-પ્રાણી. ૩ ધેણુ-ધેનુ-સ્રી. ૪. પાચપચીસ-પાંચ વિધયો ને પચીસ વત્તો. દશ-દશ-દરો દિશાએથી. પીજે-આત્મામા લીન કરવા. ૬. પ્રેમ ઇન્દ્રિયાં સ્યામ પ્રેમ પાવસ યદને જેસે છે. પાવસ-પ્રાણ-ચોમાસુ. ચોમાસામાં જગલો ઇડા સેવવા જેસે છે અને જગલી ચારો લાવીને ખજરાવે છે તેને લોડો 'જગલો પાવસ જેડો' કહે છે. અર્થાત્ 'જગલો ચોમાસુ જેડો.' તેજ પ્રમાણે જે એક જગોએ જેડો ટોચ તે ઇડી રાકે નહિ ત્યારે પણ લોડો તેને 'પાવસ' જેડો કહે છે. આ જગોએ પણ તેના હૃદયમાં ભગવાન પ્રેમથી પાવસ જેડો છે એમ જાણવું, એટલે સ્થિર થાય છે એમ સમજવું. પતી જે-પ્રતીતિ કરવી-જોવું-જાણવું. ૭. દુખરી-દુઃખની. (આ કવિતાઓમાં છઠ્ઠી વિલક્ષિતનો મારવારી પ્રત્યય 'રો, રી, રૂ. રા,' સમજવા.) દરા-દર. દરા-દરમાં. ૮ પૂરાજન-પૂર્ણ મનુષ્યો-મનુષ્યત્વમાં પૂરા નૂરમાં ઇન્દ્રિય- (નૂર-તેજ) તેજમા મોટા તેજ (ઇશ્વર) ની હંજુરમાં તે નૂરા-તેજવાળા છે. ૯. એકી-એક. જુગ-જગત. પરમેશ્વર અધષ્ટિત ધટના કરવાની સક્તિવાળો છે તે કહે છે: રાધમેં ઇન્દ્રિય. ૧૦. ચૈતન ઇન્દ્રિય-આ ચરાચર (સ્થાવર જંગમ) એ ચૈતન્યું કૃત- (કાર્ય) છે એમ જાણે તો ભવરો (સંસારનો) અગોચર ભેદ (મર્મ) તે કહી રાકે.

વાસના પુલ રહી જ્યમ વાસી, પટોલે બાત તે ન જાવે પારી. ૧૧
હર્ષ શોય મટી તન હારી, નિરખે નામ કેવળ અવિનારી. ૧૨

ધ્યાનતત્ત્વ મુદ્રાસાર.

દોહરા

આદિ સંત મધ્ય એક છે, સત જોગ વસ્તુ સાર,
એકમુદ્રા પંચ ભાખીએ, તત્ત્વ ૩૫ એક તાર. ૧
ધ્યાન સેજ મુદ્રા સાધતાં, પરમ સમાધિ થાય;
તજવો મહવો ત્યાગીને, જીવનમુક્ત થઈ જાય. ૨
ગુરુ તમારી અગમગત, મેં જાણી (તે) મહાર;
ઉરમાં વસ્યો ગુરુ જ્ઞાતમા, દેખે આવ્યો દાવ. ૩
કૃપાળુ નાથ કરૂણા કરો, સરણે આવ્યો શિષ્ય;
દયા કરી વસ્તુ દીછએ, આપ અવખ છો ધ્યા. ૪

શ્રી ગુરુ ઉવાચ.

છંદ. (રવેણી).

પરમ સત જોયરી મુદ્રા પામે, ઉતમેં સાત નિરપણુ આમે;
પીત વરણુ દેખ્યા ચાર પૂરા, નિરખ રક્ત વરણુ છે નૂરા. ૬
શ્યામ વરણુ દેખો સત સોઇ, મૂરત દેખતે મૂરત મોઇ. ૭

૧૧. વાસના ઇન્દ્રિયની વાસી (જૂની-પહેલાની) વાસના રહી જાય છે, તેમ પટોળે જે બાત પાસી (પાસ લગાડીને પાટવી) હોય, તે જાતી નથી. અર્થાત્ વાસનાને લીધે મનુષ્યો જન્મ મરણ પામ્યા કરે છે.
૧૨. હર્ષ ઇન્દ્રિય, શોક અને શરીર રૂપી હાસી (કાંઈ ન છતાં છે એમ હહેલું પડે છે તે હાસી) મટી છે અને કેવળપુરી નિર્ભય નામવાળો અવિનારી થયો છે.

૨ તજવો ઇન્દ્રિય તજવા જેવું છે અને આ મુદ્રા સાર રૂપી છે, એ જન્મે વાતાને ત્યાગ કરીને. ૩. મહાવ-મોટા પ. નિરપણુ-વર્ણન. ૬. નૂરા-તેજ ૩૫ બ્રહ્મ છે મૂરત દેખતે ઇન્દ્રિયનો સાક્ષાત્કાર થયે છતે મૂરત-મૂર્તિ-રેદની અદ્ભુતવાના નાથ પામે છે

કામધેનુ દેખી સતકામા, સુદમ સાન કરે સત્ રખામા.	૮
ખેયરી મુદ્રા દેખ જો એ ખ્યાલા, નિરખત રૂપકું હોય ન્યાલા.	૯

હોહરા.

ખેયરી મુદ્રા ખોજતાં, એક નિરૂપણ એહ,	
પંચ તત્વનાં પૂતળા, દેહી છો ત્યાં વિદેહ.	૧૦
શિષ્ય માગે ગુરૂ સાંગના, બૂયરી મુદ્રા ભેદ;	
સાધન બધન છોડીને, મનની પુરો ઉમેદ.	૧૧

શ્રી ગુરૂ ઉવાચ.

બૂયરી મુદ્રા ખોજ લે લાઇ, અગમ ગત અનુભવ આઇ.	૧૨
ઉતંગ વર્ણુ દેખ છું ઓહી, મુણ સાયર દેખે તન મોહી.	૧૩
હંસ પ્રકાશ સમજમાં હોયે, જ્યાંહી હીરા લાલ અનંત જોયે.	૧૪
ત્રીજે કણુ મૂળ ધ્યાન દેખ તેરા, બૂયરી ખોજ હોવે રૂપ ભેરા.	૧૫

હોહરા.

બૂયરી મુદ્રા બેઠતાં, હરદમ અનહદ હોઇ;	
રણુકાર ધૂત હો રહી, ખેલ આયા કયું ખોઇ.	૧૬
અજોયરીની (જ) આતમા, કસા ન જાણે કોય;	
સ્વામી બતાવે શિષ્યને, હરિસ માવમ હોય.	૧૭

૮. કામધેનુ-કામધેનુરૂપી. સતકામા-સત્કરૂપી મનોરથવાળી. સુદમ ઇન્દ્રિય-સુદમદેહનું પાત કરી નય-લિંગ શરીર નાચ પામે. ૯. ખેયરી ઇન્દ્રિય-ખ્યાલ (૪૮૫ના) વટે ખેયરી મુદ્રા દેખ-જો. ૧૧. સાંગના-સંજ્ઞા-ધારો. ૧૩. ઉતંગ વર્ણુ ઉચ્ચ રંગ મુણ ઇન્દ્રિય પોતાના શરીરમાં સાયર (સાગર) દેખે અથવા હે સાયર (વિજ્ઞાન-હિત) પોતાના તનમાં ઉતંગ વર્ણુ દેખે ૧૪. હંસપ્રકાશ-હંસના જેવા વર્ણુનો શ્વેતપ્રકાશ. સમજમાં-સુજિમાં. હીરા લાલ-હીરા અને લાલ નામના રત્નો જેવો પ્રકાશ. ત્રીજે ઇન્દ્રિય-ત્રીજા વાત એ કે જ્ઞાનના મૂળ આગળ મન સ્થિર કરી રાખવું બૂયરી ઇન્દ્રિય-તો બૂયરી મુદ્રાનો ચોધ સાગરો અને રૂપભેરા (આત્મ સ્વરૂપના ભેગા) થવાયો. ૧૬. હરદમ ઇન્દ્રિય-હરદમાં અનહદ (અનાહત) નાદ સંભળાયા કર્યો. ૧૭. આતમા-સ્વરૂપ.

શ્રી ગુરુ ઉવાચ છંદ રવેણી.

મુદ્રા અગોચરી કરાવે જો મન, તનમાં તુહી જો અમૂલ્ય રતન.	૧૮
ભાસે હંસ માન સરોવર જોવા, મોતી ચૂમે અમર અમૂલ્ય મેવા.	૧૯
બુદ્ધિ સત ઉપજે અખંધ વેપ, મહાધ્યાન તત્ત્વ રૂપ મહેશ,	૨૦
મુખે સોહી અસંખ્ય શબ્દ સાર, તાર બેર શરણાધ જત્રી તાર.	૨૧
ઝાંઝ કુનકુની રનજુની જોય, દેહી કામ કોષ ત્યાં ભાસે છે દોય.	૨૨
અહંકાર ભાસ હોવે જળી અંગ, બેદ અગોચરી રૂપ અભંગ.	૨૩

દોહરા.

ગાજે અનહદ અગોચરી, સમજે જોગી સંત;	
અખંડ ધ્યાન જે ઉરમાં, વાયક સત્ય ભગવંત.	૨૪
ગુરુ બતાવો જ્ઞાનમાં, મુદ્રા ચોથી મોય;	
ચાચરી ફરી ચેષ્ટા, સન્મુખ ભાસે સોય.	૨૫

શ્રી ગુરુ ઉવાચ.

ચાચરી મુદ્રા અરૂપ ચેત, હદ બેહદ તજે મન હેત.	૨૬
મન બુદ્ધિ ચિત્ત અહંકારમાંય, તેજ અમત્કાર પ્રકારયો ત્યાંય.	૨૭
ગુરુપ્રતાપે ભાસે સોષ જ્ઞાના, મહાસુખ સોષ તે શબ્દ માના.	૨૮
અચળ ચાચરી અંતર ચીનો, દેહાર રૂપ તે સાહેબ દીનો.	૨૯

દોહરો.

ત્રેત તન મન ચાચરી, અગમ્ય બેદ અરય,	
પરમ પ્રકારયો પંડગાં, મન ભયો સમગ્ય.	૩૦

૧૯. જોવા બેદ. માનસરોવરમાં હંસ મોતી ચૂમે જોવા અમર અને અમૂલ્ય મેવા ભાસે છે-એવો આનંદ થાય છે ૨૦. અખંધ-સંસારરૂપી બંધન વગરનો. ૨૨. કુનકુની-સર-ચી. રનજુની-દાસીય. બાસે છે-દેહથી જુદા ભાસે છે. ૨૩. ભાસ હોવે-અંગથી જુદો છે એમ ભાસ થાય. ૨૯. દેહારૂપ-આત્મરૂપરૂપનું દર્શન.

મળે અનુભવ ઉન્મુની, મેહં શબ્દ દંકસાળ;

અમૂલ્ય હીરા ત્યા ઉપન્યા, નૂતન સૂરત બંકનાળ.

૩૧

શ્રી ગુરુ હિવાચ. રવેણી.

ઉન્મુની મુદા ચરચર એહી, વાણી અવસ્થાની પાર વિદેહી. ૩૨

નિરજન નાથ પ્રકાશી છે નર, અખે સરોવર ભાસે જો ઉર. ૩૩

ખોજ અખંડ મંડળ અસે નાખંડા, માને એક જોષ જો પંડ બહાંડા. ૩૪

સ્વેત જો નહિ અનુકે રસરૂપ, નદિ પીત વરચ રૂપ અનુપ. ૩૫

રમ્યો નહિ સાલ બરણ કે રંગ, અરધૂન નહિ એનું જેઠ અંગ. ૩૬

વરણુન નાહી જગુકે વેંગારા, અવરણુન નાહી એહી આચારા. ૩૭

કાયા નહિ માયા અનુકે જો કાહી, નાહિ રૂપ અરૂપ નરૂપ નાહિ. ૩૮

પંડ નાહિ અડરૂપ કુને પાયા, મન નહિ છાદ જો મડાણ માયા. ૩૯

નહિ હદ બેહદ ઉદર નાયા, જો નહિ એક દોષ નાહિ જાયા. ૪૦

અપનાહી અવગુણ નાહી જો એહી દર્શન નાહિ જો મૂરત દેહી. ૪૧

પખંડ નહિ જો પરપચ પાના, માવન અક્ષર નાહિ જો જાવા. ૪૨

નિરખ આમકાર પાસ નાહિ, ચિત નાહિ જમાહી રૂપજ ચાહી. ૪૩

કાલ નહિ જો અકાલજ કાહી, ગત નાહિ જો અવિગત ગાહી. ૪૪

સંતપાર્થ નહિ જો ઘટ તેરા, માને શ્વો શીખ મન તું મેરા. ૪૫

ઉન્મુની મુદા અગોચર એહી, જીવ શિવ શૂન્ય છોકે જન જેહી. ૪૬

૩૧. હીરા-આનંદ ૩૧ી નૂતન સૂરત બંકનાલ-વંશ, પિંગલા મુખુન્દા (૧)
 ૩૨. વાણી ઇન્ધાર પ્રમારની વાણી ન ચાર પ્રમારની અવસ્થાની પાર છે.
 વિદેહી-દેહનંદિન ૩૩ અખે-અક્ષય સરોવર-ચેતન્ય રૂપી ૩૫ અનુકે-એનું
 ૩૬. અમૂલ્ય-સૂક્ષ્મ એ ઉપન્યાસ બ અવતર રૂપી સૂક્ષ્મ, બેમાંથી એ નહિ.
 ૩૭. જગુકે-જેનો અવરણુન-મવરૂપ ૪૦ જીવ શિવ હૃદય-શિવ (હૃદય)
 અને શૂન્ય, એ શ્વોને છોકોને જે શ્વ શ્વેતન્ય રૂપ ૪૩ તે અગોચર અવગ
 ઉન્મુની મુદાકુંડ ૩

કોહરો.

ઉન્મુત્તી મુદ્રા ઉરમાં, લગ્ન લયો મન લીન;

પ્રેમ સરિતા પૂરસે, મધ્યે મળી જમીન. ૪૭

મુદ્રા પાંચે મેળવી, ધ્યાન સાધના ધીર;

સ્થાનકે બતાવો જુજવાં, પાંચ ચેલા એક પીર. ૪૮

શ્રી ગુરૂ ઉવાચ (રવેણી).

આકાશ સ્થાનકે ખેચરી આવે, બાસે ચિત ચેતન પૃથ્વી ભાવે. ૪૯

શૂન્ય આકાશ ત્યાંહી દેખે સોહ, વીજળી રેખા સત્ જુદી બોધ. ૫૦

સુનવે સોહંગ જમાંહો આપ સમાયા, રેણી ધ્યાન પપપાન રૂપ રમાયા. ૫૧

પ્રકાશ આપોપે પૂરણ પેખે, દેખ અદેખ આકાશમાં દેખે. ૫૨

ભેદ આકાશથી શૂન્યકા ભેવા, દેખે ચેષ્ટા જ્ઞાની ચરાચર દેવા. ૫૩

કોહરો.

જૂચરી તણી બે જમિકા, નિશાં બતાવો નામ;

પરમ રૂપને પેખીએ, રસંકાર સતરામ. ૫૪

૪૭. પ્રેમ છં પ્રેમ રૂપી સરિતાના પૂરની વચ્ચે ચેતન્ય પરમાત્મા રૂપી જમીન મળી. મતલબ કે પ્રેમ રૂપી આત્માનંદની પ્રાપ્તિ થઈ. ૪૮. પાંચ ઈ-પાંચ મુદ્રા રૂપી ચેલા અને તેનો દ્રષ્ટા આત્મા તે પીર (ગુરુ) ૪૯. પૃથ્વી ઈ-ખેચરી મુદ્રામાં જે આકાશમાં ચિત ચેતન્યને દેખે છે તે પૃથ્વી આકાશ કહેવાય છે. ૫૦. વીજળી ઈ-ત્યાં સત્ રૂપી જુદી તે વીજળીની રેખા બોધ છે-વાતી છે-સ્થાપી ૫૧. સુનવે ઈ-ત્યાં સોહમ (સાદમ્ તે હું છું) ૫૨. સંમગ્ન થઈ, જે ' સોહ ' મા આપ (હુપલ્) સમાઈ ગયું છે રેણી-આચરણ (ધ્યાનનું) અને એ ધ્યાન એજ પપપાન રૂપ છે-અમૃત પાન રૂપ છે, તેમાં જોનારો રમે છે-આનંદ પામે છે. ૫૩. દેખ અદેખ-ગોચર અને અગોચર ૫૪. ભેદ ઈ-એ ચિદાકાશથી શૂન્યનો જે ભેદ (તફાવત) છે તેનો ભેવા (ભેદ-મર્મ) અને તેની ચેષ્ટા એ જ્ઞાની ચરાચર દેવા પરમાત્મા દેખે છે-નજી છે. ૫૪. નિશાં-નિશ્ચય.

શ્રી ગુરૂ ઉવાચ. (રવેણી).

અગમ ભૂચરી નીર આકાશ, કરે સત સોગત હોય પ્રકાશ. ૫૫
 આવાગમનના પ્રકાશ આણી, રંગ અભેમન નાંહી ઠેગની. ૫૬
 ઉત્તમ વરણુકે ધ્યાન જો એહી, તત્ત્વ ઈદ્ર સ્વાદ ત્યાં આવત તેહી. ૫૭
 આકાશ દેખે તોહી આપકે અંગ, રવિ મહુ વિજળી દેખા ચીનરંગ. ૫૮
 આદમ દેખે અનુકે જો ઉરા, પરખે હીરા મોતી અનંત પૂરા ૫૯
 સુપુમ્ણુઃ નાહી અમાવાસ્યા સોષ, હું તું દો તજજન માત્રમ હોષ. ૬૦
 મન નાસિકા ધ્યાનમાં કર મેળા, ખેલ અખેલ અગમ પંથ ખેલા. ૬૧

હોહરો.

મુદ્રા અગોચરી ઉરમાં, પ્રકાશ કરે પરમ; ૬૨
 સત્ત્વ ગુરૂ વસ્તુ સંગેન્યા, અર્થ શબ્દ અકર્મ. ૬૨

શ્રી ગુરૂ ઉવાચ. (રવેણી).

અગોચરી મુદ્રા શન્ય આકાશ, લેહેરી જુગ જુગતે જીવ્યા ઉત્કાશ. ૬૩
 તત્ત્વ નામ ઉઠે દુરંગા, ચેતન તાલ બાજે બુદ્ધ ચંગા. ૬૪
 વાજે મહાતાલ મુદંગ વાજે, ગણેણે કુંતકુની રંજુની માજે. ૬૫
 ઝાંઝરી કરતાલ નેપુર ઝળકે, ગરજત ઘણાંક ધુધક ધમકે. ૬૬
 ગુજ મન અનહદ શબ્દ ગોવિંદા, ચેત્યા ભોગી ભોગી પૂરણ ચંદા. ૬૭

૫૫. નીર આકાશ-ભૂચરીનું સ્થાન જલાકાશ દેહેવાય છે. પ્રદ.-આવા-
 ગમનના-નમ મરણના. અભેમત-અભિમત-મનમાં ઇચ્છા હોય, તેવા.
 ૫૮. ચીન-ચિન્દ. ૫૯. ઉરા-તરંગ પરખે-જુએ-જણે. ૬૦. સુપુમ્ણુ-૬૦-
 સુપુમ્ણુ નાહી જે અમાવાસ્યા રૂપ છે કેમ કે જેમ અમાવાસ્યાને દિવસે સૂર્ય
 ચંદ્ર એક સ્થાનમાં આવે છે તેમ સુપુમ્ણુમાં પણ ઇડા અને પિંગળા નાહી
 ભેગી પાય છે. હું તું ઇ-એનો (સુપુમ્ણુનો) અર્થ એવો છે કે હું અને તું એ
 બે વાનાં તજ હીધા પછી એક ચેતન માત્ર અવસિષ્ઠ રહે છે. જન-નિન-જેને
 ૬૧. તાસિકા-પ્રાણવાયુ. અખેલ ઇ-અગમના પંથમાં અવીલ ખેલ-ખેલવાને
 કહણ એવો ખેલ-ખેલા (ખેલો). ૬૪. દુરંગા-તરંગ. ચંગા-સારા. ૬૭. ગુજ-

દોહરો.

ચાયરી મુદ્રા જો ચેનીએ, સૂરત નૃતમાં સ્થાગઃ
એટી કલા વસે ઉરમાં, હરિ પૂરણ સત્ દામ.

૬૮

શ્રી ગુરૂ ઉવાચ. રવેણી.

ચાયરી ગુણ આકાશ ચેતાઈ, મન શુદ્ધિ ચિત્ત ઉલ્લાસમે' લાઈ, ૬૯
સત્ ચિત્ત ચૈતન જલમત્ત રેખા, લેહેરી શન્ય સરોવર આપ અલેખા ૭૦
સન્મુખ જેણે મેહેલે મુખગુણા સેજ, નિરંજન બેડે નાય શન્યના નેજ, ૭૧
યમે સૂર પ્રકાશ જ્યાહી કોટિ જો ચંદા, કાન્તુ ભયો મન જ્યાંહી બાલમુકુંદા ૭૨
ગુરૂ વિના અગ્નિ જડ ગાદીગંદા, ચૈતન ઝાની મુનિ ભયે પૂરણ ચંદા. ૭૩

દોહરો.

મગન મુદ્રા ઉન્મુની, સમજવો ગુરૂ સારઃ
પરમદયા હંસ ઉપજે, સળગ મૂળ સંસાર.

૭૪

શ્રી ગુરૂ ઉવાચ. ચોપાઈ.

કહીએ જો ઉન્મુની મદા આકાશ, વસી રહી પાંચે સ્થાનક વાસ ૭૫
જ્યાંહી નિરંજન સ્થાનક જેઠ, તેજ શ્રદ્ધ આકાશ કહાવજો તેઠ. ૭૬
નાહી જેનો પંડ ભરે છત્ર નાહી, વરચુ નાહી જો અવરણ વાંહી. ૭૭
અજીત છત્ર દોનુ નાહી ઉરા, પૂરણ શ્રદ્ધ તે ચરાચર પૂરા. ૭૮

શુન્નેનાઈ કરે. ૬૮. ચેનીએ-જોળણીએ. ૬૯. ઉલ્લાસમે'લાઈ-ઉલ્લાસમાં આણ્યો. ૭૦ જલમત્ત-ઝગડવી. લેહેરી ઇન્-શન્ય સરોવરની એ લેહેરો છે અને આપ (ચૈતન) અલેખા (અલક્ષ) છે. ૭૧. સન્મુખ ઇન્-ગુણાકારા સ્થાનમાં ચાયરી મુદ્રા રૂપી મહેવમ સન્મુખ મુખગુણા નાહી રૂપી રાધા છે. તેના ઉપર નિરંજન નાય જે ૧ ૨ ૩ ૪ ૫ શન્ય એ તેના નેત્ર (ધન) છે. ૭૨ ચલે ઈન્-નેમા સૂર્યનો પ્રકાશ આવે-સૂર્ય નાહી (પિંગળા) વહેતી હોય છે અને વળી કોટિ ચંદ્ર હોય છે એટલે ચંદ્ર નાહી (ઇંડા) પણ વહેતી હોય છે, મુખગુણામાં જાનેનો મેળાપ થાય છે મારે. ૭૪. સળગ-રેણીય

બેદી મહા સરોવર ઘેર ગંભીર, તેજ આદ્ય અંતમા પેલી કો તીર. ૭૯
 સંગન જાની જોગી ત્યાંહી જઈ લાગ્યા, ભયે પાંચ મુદ્રાકા પ્રકાશે ભાગ્યા. ૮૦
 ગુરુગમ જોજ પાંચ નિજ જાના, ધરે પાંચ અંતર એહી સત્ ધ્યાના. ૮૧
 પાંચજ તત્ત્વ દેખે મન પૂરા, ઇન્દ્રિ જો પાચ અનુકે તે ઊરા. ૮૨
 પાંચ જો આહાર પ્રીતે કરી પાવે, ઉદરવાસ પાચ અન્ન અંતર આવે. ૮૩
 જોને પાંચ મુદ્રા પેહેરે પાંચ જોગો, ભયે પાંચ શકિત ભયે પાંચ ભોગી. ૮૪
 કહિયે પાંચ શુદ્ધ કહિયે પાંચ કર્મ, પાચ જો જીવ પાંચ શિવ પરમ. ૮૫
 નિરખ પાંચ ધરતી પાંચ જો નીર, પાંચ હી ઉપદેશ પાચ હી પીર. ૮૬
 પાંચ હી ક્ષિત્ર અને પાંચ હી પૂજા, દેખે પાચ જોક તે પાંચ હી દુજા. ૮૭
 જોયે પાંચ અવિ જન પાંચજ જાવે, જપે પાંચ મરે તે પાંચ જ ખાવે. ૮૮
 સ્થિર પાંચ સૂક્ષ્મ પાંચજ રમૂત, મળે પાંચ કાગાં ને પાંચજ મૂળ. ૮૯
 પાચ જ પાપ ને પાંચ જ પુણ્ય, સેવે પાચ વરિત ને પાંચ જ શન્ય. ૯૦
 દેખો પાચ દેવજ પાંચ જ દેવા, સત્ પાંચ પૂજા ને પાચ જ મેના. ૯૧
 મેજે પાંચ ભાવ જો પાંચ જ મેજા, ચૈતન પાચ ગુરને પાચ જ ચેજા. ૯૨

દોહરા.

સ્થિર મુદ્રા પાચ સ્થાનક, પઠ મન કહિયે સોય;
 રંગ પાંચ તણી રચના, હરિ ગુર માલમ હોય. ૯૩
 અર્થ કહો ગુર આતમા, અકલ વસ્તુ આપ;
 ગ્વામી કાણુ કાણુ સિધ્ધ છે, જપે કાણુનો જાપ. ૯૪

શ્રી ગુરુ ઉવાચ. રવેણી.

સત્ સદ્દ આકાર ત્યાં ચંદ નાહી સરા, અને સભે સધુપ જાયા નાહી દ્રારા. ૯૫
 બેદ અનેદ હોય નારી ભાવ, કર્મ કાલ નાહી રૂપ કાયા. ૯૬

૮૧. પાચ જ્ઞાન-શબ્દાદિ પાચ વિષયોનું જ્ઞાન. પાચ અંતર-પચ કારાની માહી. ૮૨. તત્ત્વ-પૂરતી આદિ. ૮૩-૯૨ આ લીટીઓનો અર્થ. આગળ આવશે. ૮૫. સધુપ-તડકો.

માયા નાદી બ્રહ્મ સેજના મેળા, બોજ સેહેજ હોષ મેહેજ ચત્યકા ખેલા. ૯૭
 વૃક્ષ નાદી મૂળ નાદી ખીજ વેલા, ચિત્ત જૂમિ નાદી પંથ ગુર નદિ ચેલા. ૯૮

હોહરો.

પાંચ પૂરણ મહાવપિકા, વસો ચગચ વાસ;
 અવિગત ઠેરી ઉપમા, આપે કહો અબ્બાસ,

૯૯

શ્રી ગુરુ ઉવાચ. રવેણી.

સોહં બ્રહ્મ અવિગત સોહી, આકાશ બ્રહ્મ ભાસે નન ચોહી. ૧૦૦
 વાયુ ને બ્રહ્મ ભાસે રૂપ વેસા, તેજમ' બ્રહ્મ ભામે ગત તેસા. ૧૦૧
 પાણી બ્રહ્મતાસે' ભાસે દેહ પૂરી, અવની બ્રહ્મ ભાસે તે નાદી અધૂરી. ૧૦૨
 જીવ અસંખી બ્રહ્મ ભાસે મન જેહી, સત્ત્વ અસંખ્ય સ્વભાવ બ્રહ્મ ભાસત
 તેહી. ૧૦૩

હોહરો.

પુરૂષ પંચ મહા ઉદ્ધુલ્લિ, સર્વ ઉપજ્યો સંસાર;
 સમજવો ગુરુ સાનમાં, કહો અવિગત સત્ આકાર. ૧૦૪

શ્રી ગુરુ ઉવાચ. રવેણી.

તેહી બાધ અવિગત બ્રહ્મ સોહં બહોત વિસ્તારા, પાચ આવે જાવે જોયે
 ઉતરે સત્ પારા. ૧૦૫
 ઐંકાર પ્રથમથી હોય આકાશા, વાષ્ઠ આકાશથી ઉત્પન્ન વાસા. ૧૦૬
 વાયુથી તેજ થયું નર વેહી, તેજથી જળ થયું મન તેહી. ૧૦૭
 પાણીથી સત્ પૃથ્વી ઉપાવી, ઠીક કરી જૂમિ પાંચ ને ઉઠાવી. ૧૦૮

૯૭. બોજ (જુર)-બોધ. ૯૮ મહા વાપિકા-પાચે મુદ્રાઓ રૂપી (૧),
 ૧૦૦. જેમ માટીમાંથી થયેલી વસ્તુ માત્ર માટી છે તેમ બ્રહ્મથી થયેલી સૃષ્ટિમાત્ર
 બ્રહ્મ છે તે સમજવવાને હજે છે : સોહં ૯૦ ૧૦૫ પાચ-પાચ તત્ત્વો આવે ૬૦-
 એ તત્ત્વોને ઉત્પન્ન થતાં ને નાશ થતાં એ જુએ છે-તેમનો જે દ્રવ્ય છે-તે પાર
 ઉતરે છે (મુક્ત છે). ૧૦૬. વાષ્ઠ-વાયુ. ૧૦૭. નરવેહી-તે તેજપર વેહી
 (એજ) નર (પુરુષ-બ્રહ્મ) છે.

કોહરો.

૩૫ પાંચ બ્રહ્મ વારતા, સત્ અર્થવત્ સારઃ
વેદ બેદ કહો નિનતી, ચિત્ત સ્થાનક કહો આચાર. ૧૦૯

શ્રી ગુરુ ઉવાચ. રવેણી.

યજુર્વેદ નાસિકા ગૃહે જાણી, ઋગ્વેદ, જત્યા ગૃહે જો ઠેરાણી, ૧૧૦
કર્ણમૂળગૃહે સામવેદ કીધો, દેખી યજુગૃહે અથર્વેદ દીધો. ૧૧૧
સોહં આત્મ કાલ સૂક્ષ્મ વેદ મોહી, કળે પાંચ વેદ આત્મ કોહી. ૧૧૨

કોહરો.

સુખી બતાવો સેજમાં, સ્થાનક પાંચજ સ્થૂલઃ
એહી પદારથ આપીએ, માલ થોડે અમૂલ્ય. ૧૧૩

શ્રી ગુરુ ઉવાચ. રવેણી.

પૃથ્વીરો સ્થૂલ (બેદ) જનસુખ પાયા, વાષ્ઠ બેદ સ્થૂલ સુખી નિરાલંબ વાયા. ૧૧૪
આકાશ સ્થૂલ બેદ સુખી નિરંજન એહી, તેજ સ્થૂલ ચૈતન સુખી તેહી. ૧૧૫
જલ સ્થૂલ બેદ સુખી હંસ જેવા, બેદ પાચ તત્વ પાયા નિજ બેવા. ૧૧૬

કોહરો.

ઈદ્રિ સિંગના અંગમાં, સન્નેગ બતાવો રયામઃ
(જો) સ્વાદ બતાવો ભુજવા, હરિ સત્ પૂરો હામ. ૧૧૭

શ્રી ગુરુ ઉવાચ રવેણી.

ખટ્વસ સ્વાદ ઈદ્રિ અહ્મો બેને, માહે વાસ સુવાસ જો નામિકા મેજે. ૧૧૮

૧૧૩. માલ ઈ-થોડે મૂને અમૂલ્ય માલ આપીએ-આપો. ૧૧૪. પૃથ્વી
૪૦-પૃથ્વી, વાયુ, અમાસ. તેજ જળ એ ત-વો સ્થૂલ છે, અને તેનેજ અનુક્રમે
જવ, નિરાલંબ, નિરંજન, ચિદામાસ, ચૈતન્ય, અને મુક્ત જેવા બ્રહ્મની અવ-
સ્થાઓ બેવામાં આવે છે. ૧૧૭. ઈદ્રિ ૪૦-ઈદ્રિય એ સામાન્ય શબ્દ છે અને
અસ વગેરે તે ઈદ્રિયોના સિંગ (વિશેષ ચિન્હ) છે. સ્વાદ-ઈદ્રિયોના વિષયો,

શબ્દ સ્વાદ કર્ણકા સોમ, તે ચમુ સ્વાદ રૂપકો તોડ ૧૧૯
સ્પર્શ સ્વાદ ત્વચકા સાર, પાચ ધંદે ને સ્વાદી અપાગ. ૧૨૦

દોહરો.

વગી પાચ અયૂલની વારતા, વેદ પાચ દેવાય,
પ્રત્યક્ષ વાણી મીઠવો, જીવનન સચય જાય. ૧૨૧

શ્રી ગુરુ ઉવાચ. રવેણી.

બની (પૃથ્વી) અસ્થૂલ યજ્ઞસ્વાણી, પેષો ઋગ્વેદ વાણી ને અસ્થૂલ પાની. ૧૨૨
તેજ અસ્થૂલ યોન સામવેદ તેહી, આઘાશ અસ્થૂલ વાણી અથગ્વેદ એહી. ૧૨૩
મારૂત અસ્થૂન સૂક્ષ્મ વેદમાહી, જ્ઞાન પાચ વેદ પાચ ધૂન ગાહી. ૧૨૪

દોહરો.

આસન પાચજ આતમા, વળી જીવનો વાસ,
સ્થિર રહે મન સ્થાનકે, પ્રકટ દેખું પાસ ૧૨૫

શ્રી ગુરુ ઉવાચ. રવેણી

જોયે પૃથ્વીરૂપ આસન જીવ(રૂપ)જોગી, લથી પાનીરૂપ આસન હંસજન જોગી,
તે ચેતન જોગી ને આસન તેજ, આસન વાઘ ને નિરાલખ એજ. ૧૨૭
આઘાશ આસન નિરંજન આયે, પાચ ને આસન પાચ જોગી પાયે. ૧૨૮

દોહરો

પૂજા બતાવો પ્રેમશું, દેવરૂપ દેહાર,
સંજોગ વિવેક સમજું, શબ્દ વગ્તુ સાર. ૧૨૯

શ્રી ગુરુ ઉવાચ. રવેણી

જીહ્વા પૂજા પાદનિવાદ જોહી નાસિધ વાસ મુલાય સનેહી ૧૩૦

કર્ણની પૂજા શબ્દ કહાવે, ભંગ સ્પર્શે પૂજા પુવચારી રહાવે, ૧૩૧
ચક્રની પૂજા રૂપમાં એત, વિચારે પાંચ તો ઉપજે એત. ૧૩૨

ઢાહરો.

જુગત પાંચ કહો જુજવી, બેળી જુદાનો બેદ;
સમરસ કરી સંગન્યા, સોહી રૂપ અહેદ. ૧૩૩

શ્રી ગુરુ ઉવાચ. રવેણી.

એહી પૃથ્વી પાણી જુદાંજુદાં ધર એક, વાયુતેજ જુદાં જુદાં ધર કરે વિવેક. ૧૩૪
આકાશ જુદાં આર પર એહી, દેખો પાંચ બેળા બે જુદાં વિદેહી. ૧૩૫

ઢાહરો.

અકટે કેવા રૂપથી, ભતાં કેવે રૂપ ભય;
અકલ અબેદી આતમા, સહુરૂપ રહો સમાય. ૧૩૬

શ્રી ગુરુ ઉવાચ. રવેણી.

બે પૃથ્વીમલ આવે શુવ મલ ભવે,
બોળે પાણીમલ આવે હોષ હંસ બેલાવે. ૧૩૭
તેજમલ આવે શુવે મલ હોષ ચૈતન,
બે આવે વાઇમલ નિરાલંબ હોષે જન. ૧૩૮
હહ આકાશમલ આવે ભયે નિરંજન હોષ,
હજા પાંચની ભણે તે જન કાય. ૧૩૯

ઢાહરો.

ઉપભવે કાણુ આતમા, બોગ કરો કાણુ આય;
મારૂં મારૂં કરે માનવી, અગાનમાં અવટાય. ૧૪૦

૧૩૫. બેળા-પૃથ્વીકરણની રીતે. વિદેહી-શુવ. ૧૩૭. મલ આવે-મળી આવે. ૧૪૦. ઉપભવે ઇ-પૃથ્વી વગેરે તત્વો સામાથી ઉપન્યા છે તે સામાં લય પામે છે, એવા પ્રશ્ન છે

શ્રી ગુરુ ઉવાચ. રવેણી.

પૃથ્વીને તે ઉપજાવે જો પાણી,	
જલ ઉપજાવે મહી ખાવે તે જાણી.	૧૪૧
તેજ પાણીને ઉપજાવે તે ખાવે જો તેજ,	
સો વાઇ ઉપજાયા તેજ સમાયે વાઇ સેજ.	૧૪૨
આકાશ ઉપજાવે વાઇ ખાવે જો આકાશ,	
નિરંજન નજ ઉપજાવે કરે નાસા;	૧૪૩
લય સ્થિતિ ઉત્પત્તિ જો વીર લાવે,	
ખેવ કરે પાંચ ને પાંચ જો ખાવે.	૧૪૪

દોહરો.

દેવળ પાચજ દેવરાં, સાથી પાંચજ સેવ;	
ધ્યાન બતાવે ઉર ધરં, દત્ત સ્વામી સતદેવ.	૧૪૫

શ્રી ગુરુ ઉવાચ. રવેણી

પૃથ્વીરૂપ દેવળ બનાવ્યાં છે પૂરા, જીવરૂપ દેવ ને વમે હજુરા.	૧૪૬
પાણીરૂપ દેવળ અનુષ્ઠ પાયા, ઉનમે' જો દંસ દેવરૂપ આયા.	૧૪૭
તેજરૂપ દેવળ જન્યુ' છે તેહી, અંતર ચૈતન આબ્યો દેવ એહી.	૧૪૮
વાઇરૂપ દેવળ કાષ્ઠુ' છે વિચારી, પોતે નિરાલંબ જો દેવ વેપારી.	૧૪૯
આકાશ દેવળ નિરાધાર એહી, દેવ નિરંજન રૂપ વિદેહી.	૧૫૦
દેવળ પાચ ને પાંચ છે દેવા, સંત સમાગમ ગુરુની સેવા.	૧૫૧

દોહરો.

સેત બનાવે સેનમા, સેત પાવન સાગ,	
સમજે મન ઉરમા, પળમાં ઉતરે પાર.	૧૫૨

૧૪૧. જે જેમાથી ઉત્પન્ન થાય છે તેમાજ તે વચ પામે છે એ વાત દેહે છે. પૃથ્વીને ધૃ. ૧૪૨. દેવરાં-દેવતા ૧૪૬. જીવ, હંસ, ચૈતન્ય, નિરાલંબ અને નિરંજન, એમને દેવ દેવતાને અનુક્રમે પૃથ્વી, પાણી, તેજ, વાયુ અને આકાશને દેવતા કહ્યા છે.

શ્રી ગુરુ ઉવાચ. રવેણી.

ભૂમિની સેવ કરે કાણુ ભેવા, સેવક શ્રવ કરે સત્ સેવા.	૧૫૩
પાણીની સેવ કરે કાણુ પગ, સેવક હંચ સેવા આશ્રમ.	૧૫૪
તેજની સેવા કરે કાણુ ત્યાંબી, ભેયે મેરક ચૈતન સેવે છે જ્યાંબી.	૧૫૫
વાઇની સેવા કરે કાણુ વિધિ, નિરાલમ સેવક સેવા નવનિધિ.	૧૫૬
આકાશની સેવા કરે કાણુ પરમ, માંહે નિરંજન સેવક સેવે જો મરમ.	૧૫૭
સેવક પાંચ જો પાંચજ સેવા, તત્ત્વદર્શી ને પાંચ એક તેવા.	૧૫૮

દોહરો.

વર્ણુ ખતાવો શબ્દમાં, આતમ કાણુ આકાર;	
ગુરુ તમારો રચના ધણી, ચૈતન બ્રહ્મ આચાર.	૧૫૯

શ્રી ગુરુ ઉવાચ.

પૃથ્વી પીત વરણુ નવખંડ પારા, એવી કળા એસે શ્રવ આકાર.	૧૬૦
શ્વેત વર્ણુ પાણી રહ્યું છે સોધ, હંસ આકાર એસે મન હોષ.	૧૬૧
તેજકા રક્ત બરન હી તેડી, આકાર ચૈતન આ હુન્નર એદી.	૧૬૨
વાયકા નીલ વરણુ છે વારી, નિરાલમ આકાર રમત ગારી.	૧૬૩
શ્યામ વરણુ છે આકાશ સ્વામી, ભેયે નિરંજન આકાર અંતરભમી.	૧૬૪
વરણુ પાંચ છે પાંચ આકારા, નર પાંચ એક છે એસે જો ન્યારા.	૧૬૫

દોહરો.

મંત્રે ખતાવો ભૂમિકા, નિર્મળ પાંચજ નીર;	
(માંહે) ગંગા જમુના સુપુત્રા, તરવેણીની તીર.	૧૬૬

શ્રી ગુરુ ઉવાચ રેવણી.

જેએ પૃથ્વી બંધ શિષ્ય વાત જાણી, પૃથ્વીનું જ ધ્યાન્ય નિરખ પાણી.	૧૬૭
---	-----

૧૬૫. નર છં-શ્રવ વગેરે ખેલનારા જે પાંચ નર કહ્યા છે તે વસ્તુતઃ એકજ બ્રહ્મ છે. ૧૬૬. તરવેણી-ત્રિવેણી. ૧૬૭. કાર્ય રૂપ તત્ત્વને પૃથ્વી કહે છે અને

તેજ છે પૃથ્વી જાણો શિખ્ય તેહી, ઉન્નૈસ પાણી બધારણ્ય એહી. ૧૬૮
 વાઇ જો પૃથ્વી શિખ્ય વિચારો, નીર જો આપ નિરાશંબ ન્યારો. ૧૬૯
 આઠાશ પૃથ્વી બની આકારા, નિરંજન પાણી બધારણ્યનારા. ૧૭૦
 પાંચ છે પૃથ્વી પાંચ છે પાણી, ઘટ મટ પટ ખોજી જો જાની. ૧૭૧

દોહરો.

ગુરૂ પાંચ કહો જ્ઞાનમા, એલા પાંચ વિચાર;
 કહો જૂદા કે એકલા, પૂરણ્ય લાવે પાર. ૧૭૨

શ્રી ગુરૂ ઉવાચ. રવેણી.

જીવ આકાર તે ગુરૂ છે જેહી, પૃથ્વી એલા બન્યા જન પ્રેહી. ૧૭૩
 હંસ ગુરૂ તો સદાગત હેરો; નિરંબ પાણી એલા રહત હે નેરો. ૧૭૪
 ચૈતન ગુરૂ કીધો કાણ્ય એરો, તેજ એલો કાજ કરે હે તેરો. ૧૭૫
 નિરાશંબ ગુરૂ ખેલે ગત ન્યારો, વાઇ એલો તે ડાલાવનહારો. ૧૭૬
 ગુરૂ નિરંજન અનુભવ ગાયા, આઠાશ એલા તો અદેખ આયા. ૧૭૭
 એત પાંચ ગુરૂ પાચજ એલા, મને પાચ વિભોગ પાચજ એલા. ૧૭૮

દોહરો.

પ્રપંચ મુદ્રા પાચ, ચૈતન પાચ વિચાર;
 રિચરૂ રે પાચજ સ્થાનક, કહો ખેલ આકાર. ૧૭૯

શ્રી ગુરૂ ઉવાચ. રવેણી.

ધરા અખંડ જો અખંડ ધારા, ધગ જો જીવકો બાર ઉધારા. ૧૮૦

કારણ રૂપ તત્વને પાણી કહ્યું છે અર્થાત્ નિરંજનમાથી આઠાશ, તેનાથી વાયુ. તેનાથી તેજ, તેનાથી જળ અને તેનાથી પૃથ્વી. યહ છે, જે રીતે દરેકનો કાર્ય કારણ ભાવ બતાવ્યો છે. ૧૭૩. એજ તત્વોમા પ્રજ્ઞની અવસ્થા રૂપ તત્વોને ગુરૂ ને કાર્ય રૂપ તત્વોને શિખ્ય રૂપે અહીં વર્ણ્યા છે પ્રેહી-સ્પૃહાવાળો-મુમુક્ષુ. ૧૫૪. હેરો-જુઓ. નેરો-પારો. ૧૫૫ એરો-એલો હંસ રૂપી ગુરૂ એલા રૂપી પાણીની ખારો રહે છે. ૧૫૭. અદેખ-અદરય. ૧૭૮. એલા-એળાપ. ૧૮૦. ધરા

આત્મા અજ્ઞાન જાણે જન એહી, દેખો ઘર-હંસકો રૂપ વિદેહી.	૧૮૧
હૃદય અજ્ઞાન જો ન ઠેરાની, જ્ઞાન ધ્યાનમાં રહત હે નર રાની.	૧૮૨
ધીરજે ઘરો નિરંજનકો ધ્યાના, પરમ અમૃત કરો પયપાના.	૧૮૩
બ્રહ્મજ્ઞાન કહાવે તે લાઈ, શૂન્ય મંડળમા રહત સમાઈ.	૧૮૪
પ્રીતે સાધુ જન અમૃત પીવે, જોગી પીવે તે જુગો બુગ જીવે.	૧૮૫

દોહરા.

આવે ન જાયે આત્મા, મંડળ અખંડ માંય;	
પંડ નીમકની પૂતળી, જળ મળે મળી જાય.	૧૮૬
સેજપુરી ગુરુ પરમ સત્, કરત શુદ્ધિ પ્રકાશ;	
રવિ કમલ જયમ કેળજા, દેખે આપ શિષ્ય દાસ.	૧૮૭

રવેણી.

ગણેશપુત્રીને દીવા નિજજાના, વાણી સત્ પાસ સોહી ભગવાના.	૧૮૮
શૂન્ય બેઠ અગોચર સોહી, કરી લીલા સત્ જાણે નર કોઈ.	૧૮૯
પરમ અનુભવ સમજે તે પૂરા, નેતિ નેતિ વેદ કહે તે નૂરા.	૧૯૦
આત્મ સોહી ચરાચર આપા, સમગત પાંચ તે પાંચ સમાપા.	૧૯૧
દેવ ગમાન હરખ દેવારા, નંદલાલ રૂપગર શૂન્ય નારા.	૧૯૨

ઇર્ષ-અખંડ ધરા (પૃથ્વી તત્વ) તે જનકું ધર (સ્થાન) છે. અર્થાત્ પૃથ્વી તત્વનું અખંડ ધારાથી જ્ઞાન કરવું. બાર હધારા-તેથી બ્રહ્મ 'સાક્ષાત્કાર ચવાનું' દ્વાર ઉપડી જાય છે ૧૮૧. આત્મા ઇર્ષ-આત્મા સંજંધી અજ્ઞાનને જે જાણે છે-મને જ્ઞાન નથી થતું એમ જે જાણે છે, તે વિદેહી (આત્મા) રૂપ હંસકું ધર છે. અર્થાત્ અજ્ઞાનનો પણ જ્ઞાતા, એ રૂપથી આત્માનું જ્ઞાનરૂપત્વ સિદ્ધ છે. ૧૮૬. આવે ન જાય-ન આવે ને જાય. પંડ-ખતે. 'જે પૂતળી-ખતેજ નીમકની (કવણુની) છે તે જેમ જળમા નાખી હોય તો નથી જતી ને નથી આવતી પણ મીઠાગા મળી જાય છે, તેમ આત્મા જતો કે આવતો નથી, પણ ઉપાધિ દ્વાર થયે બ્રહ્મ રૂપજ રહે છે ૧૯૦. નૂરા-જ્ઞાનરૂપ બ્રહ્મ. ૧૯૨. દેવ ઇર્ષ-દેવજ, ગમાન, હરખજ, નંદલાલ, રૂપગર, એ સઘળા શિષ્યોને આ ઉપદેશ કર્યો છે.

એતાંકુ ઉપદેશ કીનો હે એહી, વસ્તુ પ્રાપ્ત હોત વિદેહી.

૧૯૩

જ્ઞાન ધ્યાનમાં ગાવ હી જ્ઞાના, શબ્દ કેવળ સત્ નિશાના.

૧૯૪

ધૃતિ ધ્યાન તત્વસાર મપૂર્ણ.

બત્રીશ અક્ષરનું અંગ.

કુંડલીયા

સ્વામી સત્ગુરુ સેવીએ, તત્ત્વ વસ્તુ (નિ) તોલ,

અક્ષરમાહે આતમા, બત્રીશ લક્ષણ બોલ.

બત્રીશ લક્ષણ બોલ, અનુભવ કરવો એહી,

સુરત શબ્દ મન સાર, દેખ તું નામ વિદેહી,

જોએ કવળ કરજોડ, પ્રેમ સત્ પારમ પામી;

તત્ત્વ વસ્તુ (નિ) તોલ, સેનીએ સત્ગુરુ સ્વામી.

૧

કાયા કહિયે કારમી, તત્ત્વ પાંચ અવતાર;

દશ ઇંદ્રિયે દેખી લે, પચીસ ધન વેપાર.

પચીસ ધન વેપાર ગુણ નણ અંતર ધેરા,

ચાડ માહી ચેત, વાણી રસ અર્થે વેરા.

વસે પુલકા વાસના, એમ અવખ રૂપ આયા.

તત્ત્વ પાંચ અવતાર, કારમી કહિયે કાયા

૨

૧ તત્ત્વ વસ્તુ ઇ-તત્ત્વરૂપ આતમા વસ્તુની તુલના કર, સમજ. અક્ષર-અક્ષર બત્રીશ ઇ-એ આતમા એક અક્ષરમા છે એટલે એક અક્ષર વડે કહેવામા આવે છે તે જ્ઞાન (અક્ષર) બત્રીશ લક્ષણવાળો-અત્રીશ અક્ષરરૂપે થયેલો છે એક જોમ માયી બધા અક્ષરો થયા છે એમ કહેવામા આવે છે સુરત ઇ-તે આતમાનું નામ વિદેહી છે તે તું સુરતાવડે, શબ્દવડે, અને મન વડે જો ૨. આ કારમી કાયામા મુશ્કેલી વગેરે પાંચ તત્ત્વોનો અવતાર થયો છે-પાંચ તત્ત્વોથી બનેલી છે તેમા દશ ઇંદ્રિયો છે તેમા પચીસ તત્ત્વો રૂપી ધનનો વેપાર (વ્યાપાર) ચાલે છે પચીસ તત્ત્વો પોત પોતાનો વ્યાપાર કરી રહ્યા છે તત્ત્વ વગેરે ત્રણ ગુણોએ તેની અદર ધેરા નાખ્યો છે તે ધેરાની વચ્ચે ચાડ (સુદર) ચેત (ચિત્ત-અત કરણ) છે વાણી ઇ-રસને અર્થે તેમા વાણી વેરા છે-રસ ઉપજે એવી વાણી બોલો છે આ ઉપલક્ષણ દેખાય છે. અર્થાત્ વાણી અને રસમહલ એ બન્ને કાર્ય જવાઈ

ખખખા એહી ખલકમાં, ખટ ઉરમિનો ખેલ,
નહિ જાણે નિજ નામને, વિપયા વાધી વેલ;
વિપયાવાધી વેલ, કદી નહિ મુધરે કળિયાં,
ફાકટ શુભાંગ્યાં ફૂલ, ફળ નહિ બેઠે ફળિયાં.
ફુનિયા નર ફળ દેખ, રામ નહિ હરદે રખખા,
ખટ ઉરમિનો ખેલ, ખલકમાં એહી ખખખા.

૩

ગગા એહી જ્ઞાનમાં, દેખ ગુર દેહાર,
સુરત સમાવે સેજમાં, લખિયો સત્ લેહાર.
લખિયો સત્ લેહાર, ભાંતિ અંતર જાગી,
કરન રવિપ્રકાશ, જોત કલ જાંબ જાગી.
એ અજવાળે આનમાં, લાલચરન રજ લગા,
દેખ ગુર દેહાર, જ્ઞાનમાં એહી ગગા,

૪

ધધધા એહી ધરમાં, નર કમાવે નાર,
હીરા અમૂલ્ય હાટડી, ચેત પદારથ ચાર.
ચેત પદારથ ચાર, લાભ નિજ અર્થે લેખ,
તન મનની પરતીત, કામ મોક્ષ દોનું કહી.
સત્ ગુર કેરી જ્ઞાનમાં, ભૂખ દુઃખ દોષ જગા,
નર કમાવે નાર, ધરમાં એહી ધધધા.

૫

ત્રેયના છે. એજ રીતે બીજી ઇન્દ્રિયાનાં કાર્યો પણ તેમાં થયે નય છે, એમ મનહું. વસે ઇન્દ્રિયો જેમ કૂલમાં વાસના સૂક્ષ્મ રૂપે રહેલી છે તે પ્રમાણે લક્ષ્ય (પરમાત્મા) તેમાં આવી રહેલો છે. ૩. ખટ ઉર્મી-સુધા, વૃષા, યાદ, ૧૫, સુખ, દુઃખ, એ ■ ઉર્મીઓ કહેવાય છે. વિષયા ઇન્દ્રિયના નામની વેલ વાધી છે-પાત્ર વિષયો રૂપી વેલ વધી છે. કળિયા-એ વેલને આવેલી કળીઓ. વિષયોનું પરિણામ). ફૂલ-વિષય રૂપી વેલના ફૂલ ફોગટ શુભાંગ્યાં-મતલબ વિષયો ભોગ્યોના ખરા પણ તેનો કાલ વાસ્તવિક ઉપયોગ થયો નહિ, ફળ ન-ફળ બેઠાં ખરાં પણ તે જ્યાં નહિ-ગરી ગયા-મોક્ષનો માર્ગ તેથી સમાયો દિ. નરફળ-નિષ્ફળ. ૪. સુરત ઇન્દ્રિય-સેજમાં-સદજ સ્વરૂપમાં સુરત (ધ્યાન) આવે-સદજ સ્વરૂપનું ધ્યાન કરે લેહાર-લલહટ-નસિબ. કરન-કિરણ. જ્ઞાનરૂપી વિ પ્રકાશ કિરણની વ્યોતિની કળાઈ જિજ્ઞાસુ-આત્મજ્ઞાન થયું. આત્મા ઇન્દ્રિય-આત્મારૂપી લાલચ ચરણની રજ (મારે માથે) લાગી. ૫. ધરમાં-સરીરમાં. માથે-પ્રાપ્ત કરે. નાર-મુક્તિ રૂપી સી. ચેત-ચિત્તે ચિંતવેલા પદાર્થ-ચૈત્ય.

નત્રા રટીએ નામને, જપીએ આરો જનમ,
 દૂર હોવે મન દામથી, રાજી રહે સત્ રામ.
 રાજી રહે સત્ રામ, કામ નહિ દુઝે છીએ,
 પરદરિયે પંપાળ, પરમ દરિરસ પીએ.
 પરમેશ્વર ભરપૂર, અર્થ નહિ બોલે અન્યા,
 જપીએ આઠો જનમ, નામને રટીએ નત્રા.

૬

ચચ્યા ચિતમાં ચેતિ લે, ફાકટ ના હોય ફજેત,
 બેદ વિના જીવ જૂલિયો, દરપર નાયો હેત.
 દરપર નાયો હેત, રંગભર સૂતો રજની,
 મોલો માયારો મન, જાન નહિ ગમત ગુજની.
 મોએ કેવળ કર જોડ, સત્ ગુર સોહી સચ્યા,
 ફાકટ ના હોય ફજેત, ચેતિ લે ચિતમાં ચચ્યા.

૭

છંછા છોડ છપ્પનને, જગત્ જો એ જંગલ,
 કંચન એક અર કામની, કહીએ દોનું કાલ.
 કહીએ દોનું કાલ, જવાળ જ્યમ વરમે ઝેરી,
 બળી જાયે ધન બીજ, મરદ જ્યમ દાઝે મેરી.
 મોએ કેવળ કર જોડ, દેખ મન દીગે દંડી,
 જગત્ જોએ જંગલ, છોડ છપ્પનને છંછા.

૮

જાગે જજગ જ્યોતમા, ભાગે ભવની બાંત,
 ત્યાગે ધન મન તનને, સેજે ઉપજે શાંત.
 મેજે ઉપજે શાંત, ખાતજી આનમ ખેમે,
 સંધી રચો સંસાર, વળગો એકી વેલે.
 જોએ કેવળ કરજોડ, મહા મુકનાફળ માગે,
 ભાગે ભવની બાંત, જ્યોતમાં જજગ જાગે.

૯

ચાર પદાર્થ-ધર્મ, અર્થ, લાભ, મોક્ષ દોનું કેદી-મનેના પછ. જ્ઞાનમા-
 ઉપદેશથી ૬ પંપાળ-આજ પંપાળ છ ગુજની-ગુજની-ગુજત જ્ઞાનની વાત તને
 ગમતી નથી ૮. છપ્પન-પ્રપંચ. ધનબીજ-કંચન ને લાભની બન્ને ઝેરી જવાળ રૂપ
 છે, માટે કંચનથી લોભ લતનન યધને તેથી મનની સાતિ રૂપી ધન બળી જાય
 છે અને સ્ત્રીથી બીજ (વીર્ય) નારા પામે છે અને તે જ્યમ પુરુષને હાનિ
 કારક છે તેમ સ્ત્રીને પછુ હાનિકારક છે તે 'દહે છે મરદ ધન. દચ્છા-દિશા-
 ઉપદેશ ૬ સાત-સાતિ. એકી વેલે એક આત્મારૂપી વેલાને. જોએ-જુએ.

આંખે અડ્ડા અરખે, તખત ત્રિવેણી તીર,
પ્રકટ વાસના પૂતળી, સન્મુખ સ્થાન ચરીર.
સન્મુખ સ્થાન ચરીર, પીર સોહી મન પૂરા,
નવ એક ખીજો નાદ, તનમાં અનહદ તુરા.
જોએ કેવળ કરજોડ, અલખ દશે દલ આંખે,
તખત ત્રિવેણી તીર, અરખે અડ્ડા આંખે.

૧૦

નરખે નના નાથને, પરખે હરખે પ્રાણ,
દ્વાદશ ઉપર દેખી લે, જગત સંત મુગ્ધ.
જગત સંત મુગ્ધ, હરદે સાહેબ હેરા,
કરે રવિ પ્રકાશ, ફિકર દુઃખ તિમિર ફેરા.
જોએ કેવળ કરજોડ, હતો આદે તે હરખે,
પરખે હરખે પ્રાણ, નાથને નના નરખે.

૧૧

ટટા રે'જે ટેકમાં, કહીએ ચંદ્ર ચકાર,
રટીએ રેણી રામને, મેઘ રટે જ્યમ મોર.
મેઘ રટે જ્યમ મોર, કમલ રવિ જ્યમ કહીએ,
ચકવા ચકવી ચંત, દિલ મન એમો દહએ;
જોએ કેવળ કરજોડ, વાણી ચાર પર વટા,
કહીએ ચંદ્ર ચકાર, ટેકમાં રે'જે ટટા.
રાખ્દ મકામી મેળવો, ટટા જોહી ઠીક,
પરખો નામિ ઉપરે, નુરત સુગત દો નીક;

૧૨

મુક્તાકળ-મોક્ષરૂપી મોતી. ૧૦. અરખે-ભકુટિરૂપી અરખામાં. ત્રિવેણી-ઇડા, ત્રિંગળા, સુપુમ્બાનો સંગમ પ્રાણાયામ કરીને ભકુટિમાં ધ્યાન ધરવાથી વાસના રૂપી પૂતળી પ્રકટ થાય છે. એ વાસના તેજ સ્થાન ચરીર (પરમેશ્વર) છે, અને તે પ્રકટ થાય છે. નવ એક-એક નવીન પ્રકારનો, તુરા-(તોરા) તારા તનમાં એક નવીન અનહદ નાદ સંભળાયો, અથવા અનહદ નાદ રૂપે તુરા (તુરાઇ) સંભળાયો દલ આંખે-મનરૂપી આ નથી. હરખે-હરખી. દ્વાદશ-સુપુમ્બામાંનાં બાર ચક્રો (ચોમના ગંગોત્રા પ્રસિદ્ધ છે). ૧૨. હમ્મર ભક્તિ એક-લક્ષથી કરવી તે કહે છે. ટટા ઇ. રેણી-રાત્રે આ ઉપલક્ષણ છે; અર્થાત્ રાત્રે અને દહાડે. અથવા, રેણી (સદાચાર) રાખીને. દીલમન-પુનરુક્તિ જેવું છે, પણ ' અંતઃકરણથી મન આપણું ' એવો અર્થ હરવાથી પુનરુક્તિ નહિ રહે. વાણી ઇ-પરશ, પદ્યંતી, મધ્યમઃ, વૈષ્ણવી, એ ચારે વાણીની પાર વધી ગયેલો-પરમાત્મા.

નુરત સુરત દો નીક, સુપુષ્પા ભૂમિ સાધો,
 બુંદનાદો ખીચ, લાલ હીરો ધન લાધો.
 જોએ કેવળ કરજોડ, એહ મન અલખ અકામી;
 દહા એહી દીક, મેળવો શબ્દ મકામી.

૧૩

ડરીએ ડગા ડાંડથી, ભાંડથી ન કરે ભાવ,
 રાંડ બૂવાવે રામને. દેવે જૂઠો દાવ.
 દેવે જૂઠો દાવ, લા'વ નિજ કેસે લખ્યો,
 ધડી ન રહેવે ધેર, સિયર મન કેમે ચપ્પો.
 જોએ કેવળ કરજોડ, હુ'પદ જો સ્થાપો હરિએ;
 ભાંડથી ન કરો ભાવ, ડાંડથી ડગા ડરીએ.

૧૪

ઢઢા સતચર દુ'કડો, દેવ નહિ ધટ દર,
 તુહી તુહી પરમાત્મા, ઉધાડી જો તન ઉર.
 ઉધાડી જો તન ઉર, સુરત વહે પરમ સરિતા;
 મળે બ્રહ્મની માંહી, પાપ સહુ મટે પક્ષિતા,
 જોએ કેવળ કરજોડ, કપટ રપટકે કટ્ટા,
 દેવ નહિ ધટ દર, હુ'કડો સતચર ઢઢા.

૧૫

રેણા શબ્દ રણ્યજો, ત્રણ ભવન એક તાર,
 પાળત બ્રહ્માંડ નોખતો, ગાળત ભમર ગુંગર.
 ગાળત ભમર ગુંગર, પાર દો હરિ ન પાવે,
 કરત ધૂધર ધમકાર, દૈન નાચ નચાવે.
 જોએ કેવળ કર જોડ, બળત ધૂન્ય અનહદ વેણા,
 ત્રણ ભવન એક તાર, રણ્યજો શબ્દ રેણા.

૧૬

૧૩. મકામી-સુકામનો-અર્થાત્ ખરેખરો-સાચો. અથવા મહત્તમ. સુરત-નુરત પિંગળા નીક-સ્તોત્ર-સુપુષ્પા ભૂમિ-ત્રિકુટિસ્થાન. બુંદનાદો ખીચ-ચિત્તુ તાળવુંમાંથી ઝટે છે અને નાદ બન્ને કાનમાંથી સંભળાય છે. એ ત્રણ જો સ્થળે એકન યાય છે તેજ ત્રિકુટિ સ્થાન છે ત્યાં પ્યાન કરવાથી લાલ (કેરવર) રૂપી હીરાનું ધન પ્રાપ્ત થતો. એહ ઇન્દ્રે મન, એ અલખ (અવદ્ય) અને અકામી (કામના રહિત) છે. અને એજ સુકામનો શબ્દ સંજ્ઞા છે. ૧૪. હુ'પદ ઇન્દ્રે હરિમાં અલંકાર રાખો. ૧૫. તુહી-તુજ. કટ્ટા-કાપો. ૧૬. અનહદનાદનું વર્ણન કરે છે. રેણા ઇન્દ્રે.

તું જો તત્તા તનમાં, ભયો તે અંતર ભાસ,
અર્ક અઘાંડમાં છગીઓ, અમમ્મ ધટ આકાશ.
અમમ્મ ધટ આકાશ, દાસ કોઈ હરિ ન દેખે,
તત્તમધ્યે જ્યમ તેજ, પરમ ગત અપરમ પેખે.
જોએ કેવળ કર જોડ, દેવ નાદિ દરો દૂજો,
ભયો તે અંતર ભાસ, તનમાં તત્તા તું જો.

૧૭

ચથા મનને સ્થિર કરો, ધરો તે ધીરજ ધ્યાન,
વિવયો પાંચે વસ કરો, મટે ક્રોધ અભિમાન.
મટે ક્રોધ અભિમાન, જન સગ દેખ તળવે,
સમજે ગુરૂની સાન, ભેદ મહારસ પાવે.
જોએ કેવળ કરજોડ, કરજુ સુજુ હરિની કથા,
ધરો તે ધીરજ ધ્યાન, સ્થિર કરો મનને ચથા.

૧૮

દર્શન દહા દેખતાં, પરસન હોયે પરમ,
ભાગી લાટી ભરમની, કટ ગયે કાટિ કર્મ.
કટ ગયે કાટિ કર્મ, ધર્મ એક આદે ધરીજે,
સર્વ માયા મન શિખ્ય, કબૂલ સત્ ગુરૂની કીજે.
જોએ કેવળ કર જોડ, વરસ્યા ત્યાં અમી વરસન,
પરસન હોયે પર્મ, દેખતાં દહા દર્શન.

૧૯

ધણીને ધદા ધારીજે, તારીએ એહી અવતાર,
ભારીએ માયા મોહને, ભારો સહુ સંસાર.
ભારી સહુ સંસાર, હારીએ હુકમ હકથી,
વારીએ સહુ વ્યહવાર, ગણેણે શબ્દ ધટથી.
જો એ કેવળ કર જોડ, માની લે પારસમણિને,
તારીએ એહી અવતાર, ધારીએ ધદા ધણીને.

૨૦

૧૭. અર્ક-અઘાંડ પી સૂર્ય. પરમગત-પરમગતિવાળો. અપરમ-જ્ઞાપી
બીજે કોઈ પરમ નથી એવો. ૧૮. જન ઇ-સમજાના દેખતા દેખાવિથી થઈ
જન (નુકશાન) ભવે-નાશ પામે છે (૧) સાન-કપરદા. ભેદ ઇ-મદા-
રસનો-જલનો ભેદ (મર્મ) પામે છે. ૨૦. ધણી-પરમેશ્વર. ભારી-ભેળી-
ગાળી નાખીને. મતલબ કે સંસારનો બાધ કરીને. વેદાંતના શ્રેયમાં જ્યાં અમ
કમરૂત પદાર્થોના નાશ કરવાની બાબત. ભણેલી હોય છે. ત્યાં તેને

નારી નન્ના નવ રહે, વર છે મંગળ વેદ,
સતગુરુ મોહી સંત છે, બાપે અગમ બેદ.
બાપે અગમ બેદ, છેદ નીકાસે સ્વખો,
પાવે ભક્ત પરતીત, અંતન રૂપ ન અપનો.
જોએ કેવળ કર જોડ, પરા તે અપરમ પારી,
વર છે મંગળ વેદ, નવ રહે નન્ના નારી.

૨૧

પ્રીતિ પપ્પા પીયુની, કરે તે સાધુ કાય,
પુરુષાતનકું પરદરી, હરદાસી મન હોય.
હરદાસી મન હોય, જુએ ધુધટમા જાગી,
કંઈ અમર કરતાર, રયામ મને કીધ મુદાગી.
જોએ કેવળ કર જોડ, જીવન સંગ રમતે જીતી,
કરે તે સાધુ કાય, પીયુની પપ્પા પ્રીતિ

૨૨

બાધ કરવો એવો સમજવો. જ્યારે કોઈ વસ્તુને કાર્ય રૂપે ન જોતાં તેના આદિ કારણ રૂપે જોવામાં આવે ત્યારે તે વસ્તુનો બાધ કર્યો કહેવાય છે. જેમ ખાંડના હાથીને બાળક હાથી રૂપે ભલે જુએ-તે વખતે તેમની દૃષ્ટિમાં હાથી સત્ય છે-પણ પુખ્ત ઉમ્મરના માણસો તો તેને ખાંડ રૂપે જ જુએ છે. આ રીતે હાથીના રમ-ડાને ભાગી નાખ્યા સિવાય તેના બાધ થઈ શકે છે. અને રમકડાના મૂરાજ હરી નાખવા એ તે હાથીનો નાશ કહેવાય છે. નાશ અને બાધમાં આવો તફાવત છે. વેદાદીઓ જગતને મિથ્યા કહે છે, ત્યાં પણ આવી રીતે જગતનો બાધ કરીને જોવાનું કહે છે, પણ જગત જેવું નહિ, એ શુદ્ધિથી કહેતા નથી. અથવા જેવું લીટીનો એવો અર્થ કરવો કે, -સંસાર એટલે સંસારના હેતુ ભૂત તેની વાસનાને જાળીએ. હારીએ-સંસારમાં કોઈના ઉપર હુકમ કરવાથી કે ઠક કરવાથી હારીએ. અર્થાત્ દુરાચર હવે પોતાનો મત બીજા પાસે મનાવવાથી કે પોતાના ખોટા મતને દુરાચરથી વળગી રહેવાથી હારીએ-વળગી રહેવું નહિ; કેમકે મૂળમાં સંસાર જ મિથ્યા છે. વારીએ-અટકાવીએ અર્થાત્ મનવટે (આસક્તિથી) કોઈ વ્યવહાર કરવો નહિ, ક્રિયા ભલે યાય. ગજોલે-જો ઉપર કદવું તેમ કરીએ તો અનાહત નાદ સંભળાય-બ્રહ્મદર્શન યાય ૨૧. નાગી ઇન્-જ્યા આગળ મંગળ રૂપ વેદ (જ્ઞાન રૂપ બ્રહ્મ) છે, ત્યાં આગળ માયા રૂપી નારી રહેતી નથી-જનવાય છે. છેદ ઇન્-તે ગુરુ સ્વખોને (સ્વખા રૂપ માયાના કાર્યને) કાપીને કાઢી નાખે છે. અર્થાત્ માયાનું રચેવું જગત મિથ્યા છે એમ ખાતરી કરી આપે છે પરતીત-પારી. અંતન રૂપ-પોતાનું ઉપદનું રૂપ-માયા રહિત વિશુદ્ધ સ્વરૂપ.

કેરો ક્ષણ ન ક્ષરિયે, દેખ ચોરાશી દેહ,
જીવ જીવ પ્રત્યે જીજ્ઞાસા, વિધ વિધ કીનાવેહ.
વિધ વિધ કીના વેહ, નેહ બધ ન ઘટે ન્યારો,
શબ્દાતીત સ્વરૂપ, ચૈતન મન મુરતે વિચારો.
જોએ કેવળ કરજોડ, ગગન ઘેર અગમ ઘેરો,
દેખ ચોરાશી દેહ, ન ક્ષરિયે ક્ષણ કેરો.

૨૩

ખોલે બખ્ખા ખૂઝ કર, સુજ કર શબ્દો સાર,
એક શબ્દથી ઓધરે, નર કેતે કહું નાર;
નર કેતે કહું નાર, પાર ઉતર ગયે પૂરા,
સ્વભાવત સંસાર, હરિ નામ રૈત હજુરા,
જોએ કેવળ કરજોડ, આપ રહિયો તનઓલે,
સુજ કર શબ્દો સાર, ખૂઝ કર બખ્ખા ખોલે.

૨૪

બેદો ભભા ભમને, કર્મને દૂર કરો,
ધરો આદિ સોઈ ધર્મને, પરમને પાઉં પરો;
પરમને પાઉં પરો, નરો હોયે નામ નિરખી,
તરો ભાવ એક તાર, હરો કામ મન હરખી;
જોએ કેવળ કરજોડ, છોએ છપ્પનને છોદો,
કરો કર્મને દૂર, ભમને ભભા બેદો.

૨૫

પ્રશતે-પ્રશવાણીયી. પ્રશવાણીયી પારી (પાર) અપરમ એવું મંગળ રૂપ
બ્રહ્મ એ વર છે. બ્રહ્મ દર્શન યાચ એટલે માયા નારા પામે છે, કેમકે પ્રકારા
બને અધિકાર અથવા જ્ઞાન ને અજ્ઞાન એકજ જગ્યાએ એકજ કાળે રહી રાકવું
નથી એવો સિદ્ધાંત છે. ૨૨. કેટલાક સાધુઓ સખી ભાવે પરમેશ્વરને ભજે
તેમને હૃદયેશને કહે છે: પ્રીતિ ઇં. હરદાસી-હરિની દાસી. ધુંધટમાં-અંતરમાં.
જગી-જ્ઞાન પામીને. મુહાગી-સૌભાગ્યવંતી. જીવનસંગ ઇં-બ્રહ્માનંદ પ્રાપ્ત
કરવામાં જય પામ્યો. ૨૩. વેહ-વેધ. કીના-કર્ચા. નેહ ઇં-ન્યાડ (સિન્ન)
એવું નેહ (સ્નેહ) નું બંધન જ્યારે ઘટે-નારા પામે ત્યારે શબ્દાતીત સ્વરૂપનું
જ્ઞાન યાચ. મુરતે-ધ્યાનમાં. ગગન ઘેર-ચિદાકાશના ઘેરામાં-હૃદયમાં. અથવા
સમાધિમાં. અગમનો ઘેરો વ્યાપક ચૈતન્યનો પ્રસારો. ૨૪. સુજ કર-સમજ લે.
તન એટલે-તનના છાયડામાં મતલબ કે શરીરથી દંડાયને આત્મા રહ્યો છે
માટે આત્મા દેખાતો નથી, શરીર દેખાય છે. ઓળો-છાંચડો. ૨૫. પાઉં
પરો-પગે પડો. નરો-કેવળ-ઓખો. નામ નરખી ઇશ્વરને ઓળખીને. જ્ઞાન
ઇં-મનની ભાવનાને એક તાર (એકમ) દ્વારા તરો. છોએ-કામાદિ મુદ્રિપુને.

નારી નના નવ રહે, વર છે મંગળ વેદ,
 સતશુર મોહી સંત છે, બાળે અગમ બેદ.
 બાળે અગમ બેદ, છે નીકાસે રવખો,
 પાવે ભક્ત પરતીત, અતન રૂપ ન અપનો.
 જોએ કેવળ કર જોડ, પરા તે અપરમ પારી,
 વર છે મંગળ વેદ, નવ રહે નના નારી.

પ્રીતિ પપ્પા પીયુની, કરે તે સાધુ કાપ,
 પુરુષાતનકું પરહરી, હરદાસી મન હોપ.
 હરદાસી મન હોપ, જુએ ધુધટમાં જાગી,
 કંથ અમર કરતાર, રયામ મને કીધ સુદા
 જોએ કેવળ કર જોડ, જીવન સંગ રમતે જ
 કરે તે સાધુ કાપ, પીયુની પપ્પા પ્રીતિ

વાણી વળ્વા વરતી(ને), સુરતી નિરખો રયામ,
મૂરતી નુરતી માંહી હે, હરદમ સાધન હામ.

હરદમ સાધન હામ, કામ ધણીનું કીજે,
નિજ પુરપનું નામ, પ્રેમ કરી સત્ રસ પીજે.

જોએ કેવળ કરજોડ, જીવ શિવરી ગત જાણી,

સુરતી નિરખો રયામ, વરતી(ને) વળ્વા વાણી.

૩૦

સેવા સરસા સત્ ગુર, લેવા એહી લા'વ,

મેવા એહી માણીએ, દેખત આયો દાવ.

દેખત આયો દાવ, માવ સત્ સોહી માણે,

ભક્તિ હિપજે ભાવ, ભુક્તિ જોગેશ્વર જાણે.

જોએ કેવળ કરજોડ, દેખો દલમાંહી દેવા,

લેવા એહી લા'વ, સત્ ગુર સરસા સેવા.

૩૧

ખરે ખખખા ખેવ છે, દેખ નટકીનો દોર,

મુરતક સાટે મોજ છે, ચોરી કરે જમમ ચોર.

ચોરી કરે જમમ ચોર, લગનશું મહાધન લેવે,

હરિ નામ હૈંસિઆર, સંતને એહ વિધિ સેવે.

જોએ કેવળ કરજોડ, ધણી નામ જો શિરપર ધરે,

દેખ નટકીનો દોર, ખેવ છે ખખખા ખરે.

૩૨

હલહા હરિજન હેરીએ, ફેરીએ સધળા ફંદ,

ધેરીએ મનવો ધરમે, શેરીએ બાજે છંદ.

શેરીએ બાજે છંદ, હંદ દુઃખ કીનો ફગ,

કીઓ મગન પ્રકાશ, લિગ્યો રવિ અનુભવ ઉશ.

સેજપૂરી ગુર રયામ, કેવળ તે અક્ષર કલા,

ફેરીએ સધળા ફંદ, હેરીએ હરિજન હલહા.

૩૩

૩૦. સુરતી છં- રયામની સુરતી (આકૃતિ) નિરખો. નુરતી-જ્ઞાન સ્વરૂપ નિરાકાર પરમાત્મા. જીવ શિવરી-જીવ શિવની. ૩૧. દેખત છં-જોતા જોતામાં એ દાવ (પ્રસંગ) આવ્યો છે, કેમકે મનુષ્ય જન્મ મળ્યો છે. માવ-પરમેશ્વર. ૩૨. ખખખા- ' પ ' નો લગ્નચાર દેલેલ સ્થળે ' ખ ' થાય છે. મસ્તક સાટે છં-જેમ દોર પર ચઢીને નટકી ખેવ કરે છે અથવા જેમ ચોર ચોરી કરે છે, તે મોજ માયા સાટે મેળવવાની છે, મતવળ દે પૂરી સંવધાનીથી એનામ યદને કરે તો ધાણું કામ સિદ્ધ થાય, નહિ તો હાનિ પણ જરૂર થાય. લગન શુ-લગની રાખીને-એકાગ્રતા રાખીને. એકવિધિ-એવીજ એકાગ્રતાથી. ૩૩. ફેરીએ-

મારો મગ્ધા મનને, ધારો અવિચલ ધામ;
 સારો મૂલક સેજમાં, ન્યારો હરદે નામ.
 ન્યારો હરદે નામ, રામ સોહી ઘટમાં રટીએ,
 લટીએ નહિ લગાર, મોઘ કોધથી વટીએ;
 જોએ કેવળ કરજોડ, પરમ ગુરુ કર તું પ્યારો,
 ધારો અવિચળ ધામ, મનને મગ્ધા મારો.

૨૬

યશ્યા અલખને ઝોલખો, લયા પ્રકટ જુગ ભાન,
 મમતા મત્સર મોહ મદ, દૂરે કરે નાદાન.
 દૂરે કરે નાદાન, પત્યરને અંતર પૂજે,
 તન ખોખો અવતાર, સત્ ગુરુ નાહી સૂઝે.
 જોએ કેવળ કર જોડ, રામ નામ હરદે રહિયા,
 લયા પ્રકટ જુગ ભાન, અલખને ઝોલખો યશ્યા.

૨૭

રાજુ રેશ રામસે, તરી અહલ્યા તેમ,
 પરમ ચરણરજ પરસતાં, ગલ ગથે ક્રોટિક ગેમ.
 ગલ ગથે ક્રોટિક ગેમ, નેમની રીતજ ન્યારી,
 હનુએ રાખી હામ, પરખી જુગતપે પારી.
 જોએ કેવળ કર જોડ, પ્રકટયો રાવણ પાજી,
 તરી અહલ્યા તેમ, રામસે રેશ રાજી.

૨૮

લેખ લલ્લા સત લખિયા, લાખ્યા આગમ બેદ,
 બ્રહ્મા સુત એહી બેદમાં, વાંચ્યા ચાર વેદ.
 વાંચ્યા ચાર વેદ, અબેદનો અનુભવ એહી,
 અર્થ કરો અનેક, રયામકો નાવત છેહી.
 જોએ કેવળ કરજોડ, રામ નામ નીતુ નીરખ,
 લાખ્યા આગમ બેદ, લખિયા સત લલ્લા લેખ.

૨૯

છમ્પનને-પ્રધનને. છએને છેહો ને છખનને પણ છેહો, એમ અન્વય યાય. ૨૬ સારો-સિદ્ધ કરો. પરમેશ્વરના મુલકને સ્કેજમાં સિદ્ધ કરો. ન્યારો-જુહો (દેહાદિકથી જુહો). હરદે-હૃદયમાં. મોઘ-વિરોધ. વટીએ-પેલીપાર જઈએ. અર્થાત્ છાત્રી દેઈએ. ૨૭. જુગભાન-જગનનો માનુ-પરમાત્મા. તન-તિન-તેણે. જોને સદ્ગુરુ જડતા નથી તેણે. ૨૮. ગેમ-ગામ-ખાસ (૧) હનુએ-હનુમાને. પરખી ઇન્-જગતમાંથી કોની મિત્રતા કરવી તેની પરીક્ષા કરી. ૨૯. આગમ-શાસ્ત્ર. રયામકો ઈન્-પણ પરમેશ્વરનો છેહી (છેટો) આવતો નથી. નીતુ-નિત્ય. નીરખ-નિરખ.

વાણી વળ્યા વરતી(ને), સુરતી નિરખો શ્યામ,
સુરતી નુરતી માંહી હે, હરદય સાધન હામ.

હરદય સાધન હામ, કામ ધણીનું કાળે,
નિજ પુરુષનું નામ, પ્રેમ કરી સત રસ પીજે.
જોએ કેવળ કરજોડ, જીવ સિવરી ગત જાણી,
સુરતી નિરખો શ્યામ, વરતી(ને) વળ્યા વાણી.

૩૦

સેવા સરસા સત ગુરુ, લેવા એહી લા'વ,
મેવા એહી માણીએ, દેખત આયો દાવ.

દેખત આયો દાવ, માવ સત સોહી માણે,
જકિત ઉપજે જાવ, જુકિત જોગેશ્વર જાણે.

જોએ કેવળ કરજોડ, દેખો દલમાંહી દેવા,
લેવા એહી લા'વ, સત ગુરુ સરસા સેવા.

૩૧

ખરો ખખખા ખેલ છે, દેખ નટડીનો દોર,
મુસ્તક સાટે મોજ છે, ચોરી કરે જ્યમ ચોર.

ચોરી કરે જ્યમ ચોર, લગનનું મહાધન લેવે,
હરિ નામ હોશિઆર, સંતને એહ વિધિ સેવે.

જોએ કેવળ કરજોડ, ધણી નામ જો શિરપર ધરે,
દેખ નટડીનો દોર, ખેલ છે ખખખા ખરો.

૩૨

હઠહા હરિજન હેરીએ, ફેરીએ સધળા ફંદ,
ધેરીએ મનવો ધરમે, શેરીએ બાજો હંદ.

શેરીએ બાજો હંદ, હંદ દુઃખ દીનો દુઃખ,
કાઓ મગન પ્રકાશ, લિઓ રવિ અનુભવ ઉરા.

સેજપૂરી ગુરુ શ્યામ, કેવળ તે અક્ષર કલા,
ફેરીએ સધળા ફંદ, હેરીએ હરિજન હઠહા.

૩૩

૩૦. સુરતી ઇ- શ્યામની સુરતી (આકૃતિ) નિરખો. નુરતી-જ્ઞાન સ્વરૂપ નિરાહાર પરમાત્મા. જીવ સિવરી-જીવ સિવની. ૩૧. દેખત ઇ-જોતાં જોતાંમાં એ દાવ (પ્રસંગ) આપ્યો છે, કેમકે મનુષ્ય જન્મ મળ્યો છે. માવ-પરમેશ્વર. ૩૨. ખખખા- ' પ ' નો ઉચ્ચાર કેટલેક સ્થળે ' ખ ' થાય છે. મુસ્તક સાટે ઇ-જેમ દોર પર ચઢીને નટડી ખેલ કરે. અથવા જેમ ચોર ચોરી કરે છે, તે મોજ માયા સાટે મેળવવાની છે; મતલબ કે પૂરી સંવધાનીથી એકામ યદને કરે તો ધાર્યું હામ સિદ્ધ થાય, નહિ તો હાનિ પણ જરૂર થાય. લગન શુ-ભગની રાખીને-એકાગતા રાખીને. એકવિધિ-એવીજ એકાચતાથી. ૩૩. ફેરીએ-

બાંધ્યા અક્ષર બત્રીશ, દાંત બત્રીશી દેખ,
 બત્રીશ લક્ષણ બૂતીએ, પૂતળી બત્રીશ પેખ.
 પૂતળી બત્રીશ પેખ, અઠાવીસ સો પર એઢી,
 ગઈ છૂટ જીવ માંઠ, દેખ માંઢી રૂપ વિદેહી.
 જોએ કેવળ કરજોડ, શ્વાસ ઉઝાસે સાંધ્યા,
 દાંત બત્રીશી દેખ, બત્રીશ અક્ષર બાંધ્યા.

૩૪

પ્રસ્તાવિક કુંડળિયા.

કરો નોકરી કેવલા, ખરી ચાકરી ખાય,
 હજુર દેવે દો હાજરી, જ્યાં ભેળે ત્યાં જાય;
 જ્યાં ભેળે ત્યાં જાય, પાંચ દશ લાવે પકડી,
 મારે શબ્દના માર, જોર ચોર બાંધે જકડી;
 સત શબ્દ સમયોર, વિકૃત જાયે ભેર વરો,
 ખરી ચાકરી ખાય, કેવળા નોકરી કરો.

૧

(કેડિયે) તથા દેહએ. ઘેરીએ-રોષીએ. મનવો-મન. ધરમે-શરીરમાં. સા માટે મનને શરીરમાંજ રોષી રાખવું તેનું કારણ કહે છે: રોરીએ ઇન્-કેમકે ને મનને બહાર જવા દેઈસા તો ત્યાં અનેક પ્રકારની લાલચોમાં તે વળગી જાયે. ' રોરી ' એ બહારની પ્રવૃત્તિનું ઉપલક્ષણ છે ' છંદ બાળે છે ' એ લાલચોનું રૂપક છે. અથવા, રોરીએ બાળે છંદ એટલે કાન વગેરે ઇન્દ્રિયોના રસ્તાઓમાં અનાદિત નાદ સંભળાય છે, તેમાં મનને પડેવવું. દંદ-દર્ધ રોક વગેરેનાં ભેદાં. ગમન-ચિદાકાશ, દૃશ્યાકાશ. ૩૪. બાંધ્યા ઇન્-બત્રીશ દાંત છે. પૂતળાં બત્રીશ લક્ષણ કહેવાય છે, વિક્રમના સિંહાસનને બત્રીશ પૂતળી છે. અને મુજાક્ષરો (વ્યંજનો) પણ બત્રીશ છે; માટે આ બત્રીશ અક્ષરના કુંડળિયા બાંધ્યા છે. એ અક્ષર, દાંત, લક્ષણ ને પૂતળી મળીને ચાર બત્રીશ મળીને એકસો અઠાવીસ ગાંઠયો છૂટી ગઈ છે-મતલબ કે અનેક સંગય નાશ પામ્યા છે, કેમકે તેમાં વિદેહી (આત્મા) નું રૂપ જોવામાં આવ્યું છે.

૧. નોકરી કરો-(ઇશ્વરના) સ્વાધીનમાં રહો. ચાકરી ખાય-પ્રાર-બ્ધ રૂપ ભોગવે. દો હાજરી-સાંજ સવારની પ્રાર્થના-અંદગી. જ્યાં ભેળે ત્યાં-જે જન્મ મળે તેમાં પાંચ દશ-પાંચ વિષયોને અને દશ ઇન્દ્રિયોને પકડી લાવે-એટલે કળમમાં રાખે. શબ્દના માર-હરિ નામનું ઉચ્ચારણ. (કેમકે તેથી પાપ નાશ પામે છે.) ચોર-કામ કોષાદિક. ભેરવરો-ભેરની સાથે. બગવાન પોતાના

કરીએ બંદગી કેવળા, ચોથા જુગમાં ચેત,
અનેક જુગારો કેવળા, ચોથા જુગમાં ચેત.
ચોથા જુગમાં ચેત, હેત કુચ નાયા હેચે,
બગડ્યો વાકો ખીજ, લાભ તે કેસે લેએ.
કર્તા જાણે કોક, દુષ્ટ ભાવથી કરીએ,
ચોથા જુગમાં ચેત, કેવળા બંદગી કરીએ.

૨

માનવી ન જાણે મૂખો, આદમી ક્યાંથી આવ્યો,
કુબુદ્ધિ હંદા કોટમાં, નખોમાં તે નાહો.
નખોમાં તે નાહો, જાયો તે સર્વે જશી,
કે તો સરજે કાગડા, કે વનમા રોજાં વાસી.
જોએ કેવળ કરજોડ, જોગ જુગત ગત જાણવી,
આદમી ક્યાંથી આવ્યો, મૂખો ન જાણે માનવી.

૩

કાયા ધરી છે કારમી, જીવપણું જંજાલ,
સમરી લીજે સાંછડું, પરહરે આળ પંપાળ.
પરહરે આળ પંપાળ, વાધુ' લું મનુવો વારી,
ખલકા માહી ખેન, મનજા નાગન મારી.
જોએ કેવળ કરજોડ, પદારથ એહી પાયા,
જીવપણું જંજાલ, કારમી ધડી છે કાયા.

૪

કાયા કુખો કાચનો, નિર્મળ ગંગા નીર,
હરે ભાગે ભાગ હાનોએ, પાચે જાવે પીર.
પાચે જાવે પીર, ધીર નહિ રહેવે ધારણ,
ખલકો હોવે ખાખ, બધો તો રેવે બારણ.

કેર (ચોખ્ખી) ની સાથે ગ્રહે છે ૨ ચોથો જુગ-કળિયુગ અનેક જુગારો અને જુગારો-અનેક જુગથી જંગમરણના પ્રવાહમાં પડેલો. ખીજ-મજા જેના હાથમાં ધમર હાથ પાણુ પ્રેમ થયો નહિ તેનું મૂળ બગડ્યું. કર્તા ઇ-કોઈના ધમરને જોખમે છે “મનુષ્યાણા સદ્ગુણેષુ કથિયતતિ સિદ્ધયે” એ ગીતા વાક્ય સંસારો ૩ વ્યાથી આવ્યો-આ જન્મ થતા પહેલાં હું કયા હતો ? હા- (સધા) સધળા ૧૨મા શરીરરૂપી કોટમાં નખોમાં-નરકમાં (માતાના ગમમાં.) જાયો-જાઓ જશી (જશે) જશે-મરશે કેતો-કેતો. વનમા ઇ-મયવા વનમા રોજ ભેગો વસશે-રોજનો જન્મ થશે ૪ આળપપાળ-શાણુમંત્ર-મિથ્યા વાણું ઇ-વાગે તો તારા મનને વાર-અટકાવ. મનજા-ઇ-જા હજી રૂપી નાગજીને માર.

જોએ કેવળ કરજોડ, પરજે ત્રાણી પાસનો,
નિર્મળ ગંગા નીર, કાયા કુપો કાચનો.

૫

ગીતા પઢીએ જ્ઞાનમા, નાહીએ ગંગા નીર,
જપે ગાયત્રી જપકું, સંત સમાગમ સિર.
સંત સમાગમ સિર, સંત કોષ વિરલા સેવે,
વરે એકાદશી વ્રત, લાભ નિજ અંતર લેવે.
જોએ કેવળ કરજોડ, જમત વર એહી છત્પા,
નાહીએ ગંગા નીર, જ્ઞાનમા પઢીએ ગીતા.

૬

પદરે પોપટ પીયુંકું, કદરે પાપ કરમ,
ખદરે અમર વેવ જ્યું, મદરે સત્ મરમ.
મદરે સત્ મરમ, ચદરે આતમ એની,
ઝદરે દેવ દેહાર, રદરે રચના રેની,
જોએ કેવળ કરજોડ, ધેર કાયા ધર ગદરે,
કદરે પાપ કરમ, પીયુને પોપટ પદરે.

૭

સમરે સત્ ગુર રયામને, રમરે રામ રમત,
ખમરે ખમીઆ ખેતમાં, ગમરે સંત ગમત.
ગમરે સંત ગમત, જમરે આતમ જાની,
દમરે સળહી દૂર, ભમરે સસે ભાની
જોએ કેવળ કરજોડ, છવ તુહી તુહી જપમરે,
રમરે રામ રમત, સત્ ગુર રયામને સમરે.

૮

ખેટો મરતાં બોલીઓ, મત રૂઓ મોયે માત,
તાત ન રાજો તનમાં, છવ ભયો શિવ જાત.
છવ ભયો શિવજાત, નામથી રહેજે નેડે,
આગે ગયે અનેક, કાષ્ટ નહિ રહ્યા જો કેડે.
જોએ કેવળ કરજોડ, શ્યામકો ત્રુટયો સેટો,
મત રૂઓ મોયે માત, બોલીઓ મરતાં ખેટો.

૬

રંગ હે તોકું રૂપેયા, દુનિયાં આવે દાર,
ભાગે ભલારી ભૂખડી, જરને કરે જુહાર.
જરને કરે જુહાર, માયાવણુ કાષ્ટ ન માને,
માયાવણુ હુવે મનુર, ભયો હેત માયા ભાને.
જોએ કેવળ કરજોડ, દમડી દેખી દંગહે,
દુનિયાં આવે દાર, રૂપેયા તોકું રંગહે.

૧૦

રંગહે તોકું રૂપેયા, લોક હુવે સખ લીન,
કુટાપ ચૂનામાં કાંકરી, મરે જલમે મીન.
મરે જલમાં મીન, ચેતના દેખો ચેતન,
એજે ગયો અવતાર, ભુદિ બન ગદા બેતન.
જોએ કેવળ કરજોડ, અરખ ખરખ દોકો અંગહે,
લોક હુવે સખ લીન, રૂપેયા તોકું રંગહે.

૧૧

સમો પલટયો રામજો, નકાંસે કાં ના'યે,
મરમ ન જાણે માનવી, કરે કાંવતું કાંયે.

વિષે જે જે સંશય હોય તેને જાની (જાગી) ને પછી ભ્રમ-અવજમાં આવે ત્યાં ફર. છવ ઇ-હે છવ ! જે રીતે વહી વહી (તું જાણ છે, તું જાણ છે, એ રીતે જોવાય તેમ જોણ. ૬ શિવજાત-શિવરૂપ. નામથી-હરી નામથી. નેડે-પાતે. કેડે હરે પછી પણ. સેટો-છેટું. ૧૦. ભલારી-ભલારી. ભાને-(માયાનું) જાન યગથી. ભાનથી અથવા ભાગે ૧૧. કુટાપ ઇ-જેન ચૂનામાં કહરી દયરાઈ નવ છે ને જેમ માણસ પાણીમાં જ-મી પાણીમાં જ મરે છે તેમ લોકો રૂપિયામાં લીન થયા છે. ચેતના ઇ-પણ હે ચેતન મનુષ્ય ! તારી ચેતના (આત્મા) ને ત્ત, કેમકે ચેતના નહિ જુઓ તો, એજે ઇ-ભુદિ ઇ-ભુદિ વગ (વિના) તું ગદાના બેતમાં ગણારો. અરખ-અજ્ઞ, ખરખ-ખર્વ (સંજયા), દોકો અંગ હે અરખ અને ખરખ એ બન્નેનું અંગ રૂપેયા છે.

કરે કાંચનું કાંચ, એક તો પરચો એહી,
પરચો નહિ પરમ, દર્શ નહિ આતમદેહી.
જેએ કેવળ કરજોડ, ગોવિંદ વધ કેસે ગચ્ચો,
નર્કસે કાં નાચે, રયામજે પલટયો સમો.

૧૨

સમો પલટયો રયામજે, ધર્મ ભયો અધર્મ,
જલ્પ જલ્પ પ્રત્યે જુજવાં, ક્રીધા અનેરાં કર્મ.
ક્રીધાં અનેરાં કર્મ, નાર ના ચાલે નેકી,
પુરુષ કરે નિત્ય પાપ, અર્થ ના જલ્પે એકી.
જેએ કેવળ કરજોડ, રામ તજીને કર્મે રચ્ચો,
ધર્મ ભયો અધર્મ, રયામજે પલટયો સમો.

૧૩

અડીઓ કલજુગ આકરો, નડીઓ છે નરનાર,
ખડીઓ આવી ખલકમાં, વડીઓ છે વેવાર.
વડીઓ છે વેવાર, પાર નહિ તેથી પડીઓ,
ભયો દુઃખ ભાંડાર, ચોરાશી પથે ચડીઓ.
જેએ કેવળ કરજોડ, લેખ અલેખે લડીઓ,
નડીઓ છે નરનાર, આકરો કલજુગ અડીઓ.

૧૪

આભો કલજુગ આકરો, ભાવ તજી થયા ભાંડ,
સંત સમાગમ છોડીને, મતીઆ ખોલે માંડ.
મતીઆ ખોલે માંડ,, છવ નહિ અંતરે જાણ્યો,
કરે અકર્મ કામ, મણિરામ નહિ માણ્યો.
જેએ કેવળ કરજોડ, ગોવિંદ જશ નાહી ગાયો,
ભાવ તજી થયા ભાંડ, આકરો કલજુગ આયો.

૧૫

૧૨. સમો ઈન્-સગવાને તારો સમય બદલી નાખ્યો છે-હવે તું જીવાન
મરીને વદ્ધ થયો છું. નર્કસે ઈન્-દજી તું સ્ત્રીઆદિકમા સામાટે મુગ્ધ થાય
■ ૧ પરચો-દાખલો-કેદાહરણ એહી-વદ્ધાવસ્થા ૩૫૧. દર્શ-દર્શન-જ્ઞાન
ગોવિંદ વધ-આત્મહત્યા (ગોવિંદ એ આત્મા ■ માટે.) જીઓ ભાગવત
એકાદશ સ્કંધ-“નૃદેહમાય સુલભ મુદુર્લભ પ્રગ સુસ્ત્ય મુહર્કર્ણધારં । મયાનુકૂલેન
નમસ્વતોરેતં પુમાન્ મવાધિ ન તોરેત્સ ■ ત્મહા ” મતવળ કે દુર્લભ એવો મનુષ્ય
દેહ પામીને સંસારને તરે નહિ તે આત્મહત્યારો છે. ૧૩. એકી-એક. ૧૪.
અડીઓ-ખડીઓ-અટ્ટી રહો. વડીઓ-(હિ. બડીઓ-બધ્ધો) વધવો લેખ
અલેખે-કારણે અને વગર કારણે. ૧૫. માંડ-અમથા-વગર સમાજ્યે. છવ

કક્કા બત્રીશીની બારાબડી.

ઢાહરો.

કકકો મુખથી એમ કહે, બાવન અક્ષર વાત,
કામ જગતમા શુ કરે, સત્ કહેા સાક્ષાત.

૧

છંદ.

કકકો કલમ શુદ્ધ કરના, ધારણ બીજ માહે ધરના
કમન નાભથી કીના, એતન કમનમા ચીના.
વહ કમવમા બાધ, સદિ કમનમા છાધ.
કમવ મુખે કામા, હિનમે સખી જીવ આયા.
તત્વ કમલમાં તરના, કેવળ કમલ શુદ્ધ કરના.

૨

ઢાહરો.

ખખખો કહે જો ખલકમા, ખાણુ ચોરાશી જેવ,
જોજો કમલ ખાંતશું, રામ રસાયણ રેવ.

૩

છંદ

ખખખા ખખર કર જોજો, માયા ખૂંડે સત્ મેલે,
જોજી અગમ ગમ ખાતા, તત્વ જોજી મન મેલે
તનમા ખૂન રૂંડે તેરા, હમ્બુર ખાવિહકુ ટે.

ચેતન વૃત્તમાં ચાલી, ખાવિંદ વિના નહિ ખાલી.
ગગન ચડો શુદ્ધ ધારી, કેવળ ખખખે ઝાળ કાઢી.

૪

દોહરો

ગગો કહે શુદ્ધ જ્ઞાનમાં. ગગે હોવેગો મમ;
મન ગોવિંદમાં મેળવે, આતમ ગુરૂ અગમ.

૫

છંદ

ગગો ગુરૂમ જ્ઞાના, ધરી લે ગગનમેં ધ્યાના.
ગગનકુ' ધૂનમેં ગાગે, વાળાં ગગનમાં વાગે.
શરણાઈ સન્યમાં સપ્તી, મગન હુવા જનાં મુનિ.
હજીર નાદ દસ હોતા, જગમળ જ્યોતને જોતા.
સન્યમાં શુદ્ધ દરશસના, ગગો કેવળ સત્ જ્ઞાના.

૬

દોહરો

ધધો કહે એ ધરમાં, મન વાણીકા માપ;
અપના ધરને એક્ષણે, તીનુંધ મટહી તાપ.

૭

છંદ.

ધધા ખખર કરે ધરની, જન્ય તણુ ગુણુ જરની.
ધાટ સહુ બહાના ધરના, ભોજન વિખણુકે જરના.
હરને સખી ધાટ હરના, કામ તણુ એહી ગિધ કરના.
ગુણુ તણુ કર્તા યમ ગાગે, સુરનર મુનિવર સાગે.
ધરમાં ધુમે ગુરૂ જ્ઞાની, જોતે કેવળ સત્ જ્ઞાની.

૮

૪. ખખર કર-સાવધાન થઈને. સત છંદ-સતને જોલિ-માપો-નજો તો
મર્યાના નારા થાય. ગગખાતા-અટકી જતા. તાતા-હે તાત ! હે ભાઈ !
હેરા-જેયા. ચેતન વૃત્તમાં છંદ-ગુ' ચેતનના વર્તુલમાં જ ચાલી રહો છું. ગગન
ચડો-સમાધિ કરો. અથવા ગગન-બહારમં. ધારી-રસ્તો. ૬. ધૂન-ધ્વનિ-
અનાહત નાદ. ૮ જરની-છલ્લું થઈને એ તણુ ગુણના કાર્ય કહે છે. ધાટ છંદ,
૮. ગુણુ છંદ-સારીરમા પણ એ તણુ ગુણો જ કર્તા છે, પણ અજ્ઞાનને લીધે
મનુષ્ય પોતાને કર્તા માને છે. શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતામાં પણ કહે છે કે-“નાન્યં
ગુણેભ્યઃ કર્તારં મદા દ્રષ્ટાનુવશતિ । ગુણેભ્યઃ પરં વેતિ મદ્રાવં સોઽધિગદ્વતિ

હાહુરો.

અંગો અંગથી ઉપજે, નન્નો લેવે તે નામ;
નન્નો મળે તે નૂરમાં, હરિ ગુરૂ પૂરે હામ.

છંદ.

અંગો અંગથી આપો, નન્ના નૂરમાં નાપો.
નિર્ગુણ રૂપ છે ન્યારા, પૂર્ણ જ્ઞાન છે ખારા.
સોહં શબ્દ સત્ સોહ, હંસા રૂપ તે હોહ.
નૂરી નામકા નેહા, અંગો અંગ મલ્લ એહા.
નિગમ કહે અવિનાશી, ગુરૂગમ જ્ઞાનમેં ગાસી.
આત્મ ચેન તજે અન્ના, નિરખ કવળ નૂર નન્ના.

૧૦

હાહુરો.

અચ્ચા ચિત્તમાં ચેતિ લે, અણુ ચેત્તમા અચ્ચાન;
જ્ઞાન ગુરૂતી અગમગત, માને નહિ આજમાન.

૧૧

છંદ.

અચ્ચા અગમ ગત ચીનો, દેહાર દીક્ષમાં દીનો.
જ્ઞાંતિ મનની બાગી, જો છું સ્વતંત્ર જાગી.
હામ નહિ અણુનર દાવો, વરણ વ્યાપક કહે વાલો.

ગુણોના બધા કાર્યોના કર્તા છે-દ્રવ્ય-ચેતન્ય ગુણો સિવાય બીજા કોઈને કર્તા માનતો નથી અને પોતાને ગુણથી પર જાણે છે તે મારા રૂપને પામે છે "વળી "ગુણા વર્તન હૃદયેવ ચોક્ષિતિભિ નેદ્યતે"-"ગુણોના કાર્ય કરી રહ્યા છે એ રીતે સમજીને જો રિયર રહે છે." ધરમા-શરીરમા.-ગુરુજ્ઞાની-ગુરુઆત્મા રૂપ હોવાથી આત્મા રૂપે ગુરુજ શરીરમાં રહ્યા છે એમ કહ્યું છે કે અંગો અંગથી-દરેક આસોચ્છાસ દ્વારા જોડતો સોહ શબ્દ દરેક અંગથી ઉપજે છે. નન્નો-મનરૂપી નન્નો (એ રીતે દરેક અંગરને મન કે શિષ્યરૂપે કથન કર્યું છે. નૂર-પરબ્રહ્મરૂપી તેજ. હંસા-બ્રહ્મ. નૂરી-ઈડાપિંગળા પડાપિંગળા દ્વારા તે પ્રાણ અંગોઅંગમાં પળે છે-મલેસાનિર્ગમ વરે છે. ગાસી-હું ગામશ. ચેન-ચિત્તીને-જાણીને, આત્મા જાણખીને અંના (અન્નને) તજે,

સોષ મુર સત્ છે સ્વામી, પૂર્ણ બ્રહ્મ વર પામી.
અમ્મા તજ ચિત્ત આગે, ભૌતિક બ્રહ્મ શુદ્ધ બાગે.

૧૨

કોહરો.

છછછા સ્વપ્ને છાંડીએ, સ્વપ્નાવત્ સંસાર;
નર નગ્ન્યા ઉંધે નહિ, પરમ અપરમ પાર.

૧૩

છંદ

છછછા હસશે છાંડો, મનમાં ધીર પગ માંડો.
ભેદ સદુ છાંડી દે ભાષ, અખંડ બુદ્ધિ જળ આષ,
તારે એક પટમાં તંતુ, જાણ્ય એમ બ્રહ્માદિક જંતુ.
મણિ સૂતની માળા, ખૂડા જોળન કાણ્ય બાળા,
આનંદ હોવે મન અચ્છા, છોડી દે કપટ દંડ છછછા.

૧૪

કોહરો.

જગ જગજા તું જીવતાં, મુવે મળેગો માંય;
આગે પીછુ એક આતમા, સચરાચર છે સાંય.

૧૫

છંદ.

જજજે જગી સત્ જોયું, ખાપણ ખલક મન જોયું.
જન્મ ધરે જીવ જેહી, વસ્તુ સમજ વિદેહી,
જીવતાં નર જંજાળી, મુવે રૂપ વનમાળી.
મુઆ ફેર નહિ મરતા, ધરણી જન્મ નથી ધરતા,
જે જે કાર હોય જમાંહી, તત્વ કેવળ રૂપ ત્યાંહી.

૧૬

૧૨. ભૌતિક-સર્વભૂતમા બ્યાપી રહેલું. ૧૩. નગ્ન્યા-અપરોક્ષ જ્ઞાનવાળા. ઉંધે નહિ-પુનઃ ભ્રમમા પડે નહિ પરમ ઇન્-તે બ્રહ્મપરમ (કારણ) અને અપરમ (કાર્ય) ની પાર છે. ૧૪. ધીર-ધીરજ રાખીને. પગ માડો-આરંભ કરો. તાર ઇન્-એક પટમા અનેક તંતુ જણાય છે પણ તે એકજ તાર હોય છે, તેમ આ જગતમાં બ્રહ્માદિક અનેક જીવ જણાય છે પણ તે સર્વ બ્રહ્મરૂપે એકજ છે. મણિ-મણિ, દંડ-સુખ દુઃખાદિનાં ભેદાં. જૂળમાં 'ધંધ' ઉરો એમ લાગે છે. એમ હોય તો કપડાંની ધંધો-જગત છોડી દે, એવો અર્થ થાય. ૧૫. જગ ઇન્-તે તું જીવતા જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીશ તો; મુઆ. પછી બ્રહ્મમાં. મળીશ. ૧૬ ખાપણ

દોહરો.

ઝઝઝા ઝરખે ઝાંખીએ, સન્મુખ બામે સ્યામ;
અંતરજામી આતમા, હાસો નહિ કાંઇ હામ.

૧૭

છંદ.

ઝઝઝા સમજ શુદ્ધ જાણે, પ્રપંચ પાંચને ટાણે.
પ્રપંચ પાંચ છે પાપી, ચલ જલ માયા મન શાપી.
દીલથી કરે તે દૂરા, પૂર્ણ બ્રહ્મ ભરપૂરા.
પૂર્ણ બ્રહ્મ રસ પીના, ચૈતન રૂપને ચીના.
ઉદ્ધરી અંતરની આંખો, ઝઝઝા ઝરખે આંખો.

૧૮

દોહરો.

નન્ના દોરી નામના, ઇનામ દેરી આપ;
ચોદ લોકમાં ચરચા, વલ જલ વ્યાપક યાપ.

૧૯

છંદ.

નન્ના નિરંજન નરખો, પંડમાં રૂપ તે પરખો,
વાસના કુલમાં વાસી, નિરખે એમ અવિનાશી.
તત્ત્વ ચોવીસ અવતારા, નામ રૂપ બાસે બહુ ન્યારા.
બનેક રૂપ એક અંગા, રૂપ રસ બળ્યા પચરંગા.
નન્ના અન્ય બે નોખ, હંસ રૂપ કેવળ તે દોખ.

૨૦

દોહરો.

ટટા ટેકતા ટેકામા, વિવેક શુદ્ધ વિચાર,
અખંડ આનંદ હિરમાં, સર્વ ગ્રહે તે સાર.

૨૧

રૂપી પ્રજામાયી મનને દુર દ્યુતિ. જન્મ ઇન્દ્રિયે જીવ જન્મ ધરે છે તેજ વિદેહી (બ્રહ્મ) વસ્તુ છે એમ સમજ. એટલું સમજ્યા પછી જાણે તે જગતનો અવધાર કરે તથાપિ તે મુક્ત છે એમ કહે છે: જીવતે ઇન્દ્રિય

માયા મને સત્ માની, સુદ્ધિ શુદ્ધ નહિ બાની.
શબ્દ જૂઠું કે સાધે, લાનન તેને નહિ લાધે.
ડડા ડાંડયી ડરના, કેવળ સંગ શુદ્ધ કરના.

૨૬

દોહરો

ઢઢા સત્ ગુરુ દુકડો, તલિયનમેં જ્યમ તેલ;
ધાણીમાંઢી ધુમાળીએ, ડુગ સંગ ડુલેલ.

૨૭

છંદ.

ઢઢા એખ સહુ ઢાકો, વાણી મનાવે વાકો.
જો મન રાખ તું જરના, દુષ્ટ માયાકુ ઢરના,
સમ્યા શુદ્ધ મન સોઈ, હરિશ્વ સાથ હોઈ.
હરિ ધટપટમેં હેરા, તત્વ રામ હે તેરા,
ઢઢા તેજગંજ છે ઢેરા, બ્રહ્મમાં કેવળ તે ભેરા.

૨૮

દોહરો.

રહેણી જીવણા રાખીએ, અખંડ વૃત્તિ એક;
અનર અમર આતમા, વાણી રહિત વિવેક.

૨૯

છંદ.

રહેણી જીવણા એમ રહીએ, લક્ષે ગુરુ મુખ લક્ષ્યે.
ગુરુ મુખ શુદ્ધ છે ગાના, સમજ શબ્દકી સાના.
શબ્દે છટે મન છાયા, પૂર્ણ ભેદ મન પાયા,
પૂર્ણ શ્વ છે પોતે, જંગમ સ્થાવરમા જોતે
કહેણી જીવણા એમ કહેના, રંગમા કેવળ શ્વ રહેના.

૩૦

૨૬. લાલન-મલ. ૨૭ તલિયનમે-તલમા ૨૮ વાણી ઇ-વાણીને જે માન્ય કરે તે વાકો ૩ અર્થાત્ વાણીથી ઉત્પન્ન થયેલા નામ માત્ર નાશવંત ૪ જગત્ નામ રૂપાત્મક છે એ સિદ્ધાંત ધ્યાનમાં રાખીને એ શબ્દો કહેવા ૫ જરના-જરણા-જયણા-ધીરજ. ઢેરા ઢગરો-આ જગત્ રૂપી કાર્યને ઢગલો તે તેજનો (બ્રહ્મનો) ગંજ છે-ભેરા-ભેગો ૩૦. શબ્દ-ગુરુ ઉપદેશનો શબ્દ છાયા-પ્રાપ્તિ

છંદ

દહા ટેકના ટેકા, અંતર મળીઆ એકા.
 ને ગરથ ભરે જેસા, આત્મ ટેક મન એસા,
 ગુરુગમ ટેકથી ચાના, ધરે મન અગોચર ધ્યાના,
 ધ્યાન મન ટેકમા ધરહી, વાણી પાર નિજ વરહી,
 અખડ ટેક આપો આપ, જપે કેવળ કોણનો જાપ.

૨૨

દોહરો.

હકા અગમ હાહ છે, કર લે ઉત્તમ કામ:
 માલીક હોષને માણીએ, હરપાનો એ કામ.

૨૩

છંદ.

હકા હીક કર હરના, શીકર તજીને હરના,
 શીકર જન્મની ફાંસી, હરામ દૂર કરે ફાંસી.
 વહાલો નદિ કાઢ વેરી, લક્ષે સિંધુનીર હ્દેરી.
 પ્રકટ રૂપ એકે પાચો, જનની તાત નદિ જાચો,
 હકા રિયર ઠેકાના, કેવળ દુળ કયા કહેના.

૨૪

દોહરો.

ડડકા ડરીએ ડાંડથી, મન ડાંડ છે માંધ;
 ભાડ રાડને બેળવે, નિર્વાણ પહોંચે નાધ.

૨૫

છંદ

ડડકા ડાંડથી ડરીએ, મળે સંધ તો મળીએ.
 વાણી મનને વારો, આવે પલકમા આરો.

૨૨ વાણી પાર ઇન્-વાણીથી પર એવું નિજ (પોતાનું) સ્વરૂપ છે તેને વર-પસદ કર ૨૪ લક્ષે ઇન્-સિંધુમા નીર અને હ્દેરી જન્મે હોય છે તે ઉપર લક્ષ કરી એ મતલબ કે તે જન્મે એક સિંધુ ઉપજે છે તેમ આ સમજી પરમાત્મકે છે ૨૫ ભાડ-વાણી રાડ-માયા, મન રૂપી ડાડ માયાને વશ થઇને અનેક પ્રકારની વાણીમા ઝુંચાય છે, તેથી નિર્વાણ (મોક્ષ) ને પહોંચતો નથી.

માયા મને સત માની, બુદ્ધિ 'શુદ્ધ નહિ બાની.
સખદ જૂઠું કો સાધે, લાલન તેને નહિ લાધે.
ડડડા ડાંડથી ડરના, કેવળ સંગ શુદ્ધ કરના.

૨૬

દોહરો

હટ્ટા સત ગુરુ દુકડો, તલિયનમેં જમમ તેલ;
પાણીમાંથી પુમાવીએ, ડુગ સંગ દુલેલ.

૨૭

છંદ.

હટ્ટા એમ સહુ ઢાંકો, વાણી મનાવે વાંકો.
જો મન રાખ વું જરના, હુપદ માયાકું દરના,
સમ્યા શુદ્ધ મન સોઈ, હરિરૂપ સત્ય હોઈ.
હરિ ધટપટમેં હેરા, તત્વ રામ હે તેરા,
હટ્ટા તેજગંજ છે દેરા, બ્રહ્મમાં કેવળ તે ભેરા.

૨૮

દોહરો.

રહેણી છુપણા રાખીએ, અખંડ વૃત્તિ એક;
અજર અમર આત્મા, વાણી રહિત વિવેક.

૨૯

છંદ.

રહેણી છુપણા એમ રહીએ, લક્ષે ગુરુ મુખ લઈએ.
ગુરુ મુખ શુદ્ધ છે ચાના, સમજ સખદગી સાના.
સખદ છૂટે મન છાયા, પૂર્ણ ભેદ મન પાયા,
પૂર્ણ રૂપ છે પોતે, જંગમ રચાવરમાં બોને.
રહેણી છુપણા એમ રહેના, રંગમાં કેવળ રૂપ રહેના.

૩૦

૨૬. લાલન-બ્રહ્મ. ૨૭. તલિયનમેં-તલમાં. ૨૮. વાણી ૪૦-વાણીને જે માન્ય કરે તે વાંકો છે. અર્થાત્ વાણીથી ઉત્પન્ન થયેલા નામ માત્ર નાશવંત છે. જગત્ નામ રૂપાત્મક છે એ સિદ્ધાંત ધાનમાં રાખીને એ સખદો કહેલા છે. જરના-જરણા-જયણા-ધીરજ. દેરા દગડો-આ જગત્ રૂપી કાર્યનો દગલો તે તેજનો (બ્રહ્મનો) ગંજ છે. ભેરા-ભેગો. ૩૦. સખદ-ગુરુ ઉપદેશનો સખદ. છાયા-પ્રાંતિ

દોહરો.

તત્તા વરતુ તનમાં, મિન્ન ન રાખો લાવ;
આત્મા સખ મદ એક છે, લીજે એકી લાવ.

૩૧

છંદ.

તત્તા તત્ત ખોજ તનકા, મૂકી મેલ સદુ મનકા.
મનમાં તેલ છે માયા, આત્મદાન નહિ આપા.
આત્મ સમજમાં આવે, પૂર્ણ પદ નિજ પાવે.
પૂર્ણ બ્રહ્મ છે પૂરા, સોદં શબ્દ છે ચરા,
સર્વ સોદંકી સત્તા, તત્ત કેવળ જે તત્તા.

૩૨

દોહરો.

યથા સૂક્ષ્મ સ્થૂલમાં, કારણ કે વિહાર;
કારણ કારણ દૂર કરે, સદ્ વસ્તુ છે સાર.

૩૩

છંદ.

યથા મન કરે થીરા, હોયગા કાઢીકા હીરા,
કાઢી સ્થૂલ છે કાયા, મનમાં સૂત્રમતી માયા.
કારણ અવિદ્યા કીજે, પ્રેમતીર રસ પીજે.
પી રસ હોયગો પૂરા, દેહ દોષ દીવા સખ દૂરા.
અવનુકત તે જાણો, યથા કેવળ સ્થિર યાણો,

૩૪

દોહરો.

દદા સત્ ગુરુ દેખીને, પ્રેમ રહ્યો લપટાય;
નેહ લખ્યો છૂટે નહિ, જન્મ મરણ મટી જાય.

૩૫

૩૩. કારણકે ઇન્દ્રિય સૂક્ષ્મ પદાર્થો એ સર્વ મૂળ કારણ-અવિદ્યાનો વિહાર (કાર્ય) છે. એ મૂળ કારણ અવિદ્યા દૂર કરે એટલે જાનો સત્ બ્રહ્મ માન રહે છે. ૩૪. યાણો-યવો, (મારવાલી પંથોગ).

છંદ

દ્વા છોડી દે દાવા, ગુરુ ગમ અગમ તે ગાવા.
ગુરુ ગમ ગાવેગો ગાની, છવ સિવ જોગ મન જાણી.
છવરૂપ જગત તે જાણો, મહાપદ સિવને માનો
માયા કુનકી માતા, ગુણુ ત્રણુ માયાને માના.
દહો દેખ દેહથી દ્વારા, પૂર્ણ કેવળ સોષ પૂરા.

૩૬

દોહરો.

ધ્રુવ રૂપ જો ધણીકા, ઉત્તમ મધ્યમ એક;
અંતરજામી આતમા, વાણુપાર વિવેક.

૩૭

છંદ.

ધ્રુવ અખંડ રૂપ ધારો, સોદુ આનંદ સારો;
આનંદ ઉરમાં આપો, પ્રકટ નર તે પાપો.
બુદ્ધિ નરમાં જોલો, ખડકી હીરણી જોલો;
વહોરે કોક અવેરી, કીક કામ વૃત્તિ ત્યાં ઘેરી.
મોહાદિક અરિને મારો, ધ્રુવ અખંડ વર ધારો.

૩૮

દોહરો.

નત્રા અખંડ નરમાં, લક્ષ લગ્યો લવનીન;
રસ સિંધુ દો(ય)હો રતા, દાતા નહિ નહિ દીન.

૩૯

છંદ.

નત્રા એહ નેહકા નેકા, આત્મ પ્રભ જો એકા.
નિર્મળ એક છે નરા, પૂર્ણ અભ લરપૂરા,

૩૬. દાવા-અહંમતા રૂપી દુક કુનકી-કોની. અર્થાત્ ત્રણુ શુણી
૩૮. સોદુ-સોદમ. ખડકી-ખારી. હીરણી-હીરાની-આત્મારૂપી હીરાની.
અવેરી-અર્થાત્ મુમુક્ષુ. ત્યા-અક્ષમાં. ૩૯. લવનીન-લવનીન-વહાર. દોય-છવ
અને અક્ષ-મન્ને એક રસ સિંધુ રૂપ થઈ રસા, દીન-ગરીમ ત્યાંનાં માય.

દોહરો.

તત્તા વસ્તુ તનમાં, મિન્ન ન રાખો લાવ;
આત્મા સળ મટ એક છે, લીજે એકી લાવ

છંદ.

તત્તા તત્ત જોજ તનકા, મુકી મેલ સદ્
મનમાં તેલ છે માયા, આત્મજ્ઞાન નદિ =
આત્મ સમજમાં આવે, પૂર્ણ પદ નિજ
પૂર્ણ જ્ઞાન છે પૂરા, સોદં શબ્દ છે શર
સર્વ સોદંકી સત્તા, તત્ત કેવળ જો

દોહરો.

યથા સુક્ષ્મ સ્થૂલમાં, કારણ કા
કારજ કારણ દૂર કરે, સત્ત વસ્તુ

છંદ

યથા મન કરે થીરા, હોયગા ?
કાઠી સ્થૂલ છે કાયા, મનમાં ?
કારણ અવિદ્યા કીજે, પ્રેમતીર
પી રસ હોયગો પૂરા, દેહ દોષ
શુભ-મુક્ત તે જાણો, યથા

દ્વા સત્ત શુર દેખીને, પ્રેમ
નેહ વળ્યો છૂટે નદિ, જન

૩૩. કારણકો ઇન્દ્રિય
ચિત્ત (કાર્ય) છે. એ મૂળ
માન રહે છે. ૩૪. યાજ્ઞો-યજ્ઞ

ફંદની નાખી ગજે ફાંસી, હોય માયાકે હાંસી.
તણુ ગુણુ બાધે ફાંસી તાર, સંશે તારમા સંસાર.
ખોલે અગમ શુદ્ધ બંદા, ફફફ કેવળ તજ ફંદા.

૪૪

દોહરો.

બખખા ચારે વેદમાં, શ્રુત રમ્ભિ શાખ;
એક અખંડ છે આત્મા, રહેણી એવી રાખ.

૪૫

છંદ.

બખખા વેદ સત્ ખોલે, આતમ રણો ધટ ઓલે.
આવરણુ દેહકા આયા, પૂર્ણ રૂપ નહિ પાયા,
આવરણુ મનની આંટી, ગગનાકાર નહિ ધાટી,
અવની તોય તેજ એહ, તત્તર પવન નમમે તેહ.
પાંચે તત્ત્વ રંગ પાયા, આવરણુ તેહ નહિ આયા,
જીવન્મુક્ત ગત જાણી, બખખા કેવળ વેદવાણી.

૪૬

દોહરો.

ભખખા શખ્દજ બેદમાં, અબેદ વસ્તુ આય;
અખંડ મૂર્તિ આત્મા, શન્યમાંદી દર્શાય.

૪૭

૪૪. જંદા-જંદા-શિષ્ય.તાર-વાંતણા. ૪૫. ઓલે-છાંચ-અર્થાત્ પાછળ.
આવરણુ-પડદો. દેહરૂપી પડદો. આવરણુ મનની આંટી-વાસ્તવિક જોતાં આન-
રણુ કાંઈજ નથી; પણ માત્ર મનથી આવરણુ માન્યું છે. ગગનાકાર ઇન્-અક્ષ
ગગનાકાર છે. તેમા કોઈ ધાટી ધાટવાળો પદાર્થ નથી. અર્થાત્ ગગનને આવરણુ
સાગતું નથી તેમ ગ્રહાને પણ આવરણુ લાગતું નથી. એનું ઉદાહરણુ આપે
છે કે પૃથ્વી આદિ જુદા જુદા રગના તત્ત્વો આકાશમાંથી ઉત્પન્ન થયા
છે એમ છતાં આકાશને તેમાનો એકે રંગ નથી અવનિ ઇન્ તોય-પાણી.
તેહ-તેનું. ૪૭. શખ્દ-નામ જ્યાં જે-ત્ય નામ રૂપ છે, અબેદનાં તે નથી.
શન્ય માંદી દર્શાય-જ્યાં લોકો કહે છે કે અતિ શન્ય રહે છે, ત્યાં પણ
'શન્ય રહે છે' એમ જાણનારો જ અને તે આત્મા છે. એ રીતે આત્મા
શન્યમાં દેખાય છે.

વહાલો નહિ કાઠ વેરી, લોકાલોક અલલહેરી.
પ્રકટ ગુણે નહિ પાયા, આકાશ સર્વમાં આયા,
ભયો મોઘ ઘાટ સદુ ભાગે, તત્ત આકાશ નહિ ભાગે.

૪૦

દાહરો

પપ્પા પીઓ રસ પ્રેમથી, મગન રહો મનમાં,
અલ્પ રસ ભાગે નિરંતરે, મેજે મેજ સમાય.

૪૧

છંદ

પપ્પા અગમની પ્રીતિ, રહેણી રૂપની રીતિ.
રીતે અખંડને રટીએ, નાસત અડિતને નટીએ,
વિવેક કરે તે વસ્તુ, આનંદ સોષ સત્ અસ્તુ.
અસ્તુ વસ્તુ શુદ્ધ એહા, જન્મે મરે નહિ જેહા,
શુદ્ધ શિવ એક છે જોતે, પપ્પા કેવળ અલ્પ પોતે.

૪૨

દાહરો

ફફા ન પડીએ ફંદમાં, ફેદે હોય ફજેત;
નેહ શુદ્ધી ભાગે નહિ, હરિપર નાવે હેત.

૪૩

છંદ.

ફફા છોડી દે ફંદા, લેગીકુ ભૂતી ગયા જંદા.
ભૂદયા ભકત જગત ભાષ, અલ્પા રહ્યા ભરમાષ.

૪૦. નેહકા નેહ-પ્રેમનો નિયમ નરા-અલ્પ લોક. લોક-લોક અને અલોક એટલે દિવ્ય લોક પ્રગટ થ૦-એ અલ્પ ગુણુ વડે પ્રગટ દેખાતું નથી ઉદાહરણ આકાશ. જેમ ઘટ, મક, ગેરે સદુમા એકજ આ-નરા છતાં તે તે ઘાટ ભાગી ભય તોપણ આકાશ નારા પામતું નથી, તેમ સર્વ લોકમા અલ્પ છતાં લોકનો નારા યતા અલ્પ અખંડ રહે છે ૪૨ પપ્પા ધ૦-અગમની પ્રીતિ સત્ છે. અને રહેણી (આચરણ) એ અગમની પ્રીતિતું રૂપ (લક્ષણ) છે. રીતે એટલે રહેણી વડે અગમને રટીએ-અગમ રૂપ ઘટ રહેણુ. પણ નાસત-ન અસત્ અસત્ અને અડિત (નારાનંત) ની પાઞ નાયણુ નહિ. વિવેક ધ૦-સત્ અસત્નો વિવેક કર્યા પછી જે વસ્તુ સત્ માગમ પડે છે તે આનંદ છે અમ્નુ-હો. અર્થાત્ અસ્તિત્વવાદી વસ્તુ એ છે, અસ્તુ વસ્તુ-અસ્તિત્વવાદી વસ્તુ.

ફંદની નાખી ગળે ફાંસી, હોય માથાકે હાંસી.
તણુ ગુણુ બાધે ફાંસી તાર, સંશે તારમાં સંસાર.
ખોલે અગમ શુદ્ધ ખંદા, ફફડા કેવળ તજ ફંદા.

૪૪

દોહરો.

બખખા ચારે વેદમાં, જ્ઞાત રમ્ભતિ શાખ;
એક અખંડ છે આતમા, રહેણી એવી રાખ.

૪૫

છંદ.

બખખા વેદ સત ખોલે, આતમ રણો ધટ ઝોલે.
આવરણુ દેહકા આયા, પૂર્ણ રૂપ નહિ પાયા,
આવરણુ મનની આંટી, ગગનાકાર નહિ ધાટી,
અવની તોય તેજ એક, તત્ત્વ પવન નમમે તેહ.
પાંચે તત્ત્વ રંગ પાયા, આવરણુ તેહ નહિ આયા,
જીવન્મુક્ત ગત જાણી, બખખા કેવળ વેદવાણી.

૪૬

દોહરો.

બખખા શખ્દજ બેદમાં, અભેદ વસ્તુ આય;
અખંડ મૂર્તિ આતમા, શન્યમાંહી દર્શાય.

૪૭

૪૪. જંદા-જંદા-શિખ.તાર-તાતણા. ૪૫. ઝોલે-ઝાય-અર્થાત્ પાછળ આવરણુ-પડદો. દેહરૂપી પડદો. આવરણુ મનની આંટી-વાસ્તવિક જોતાં આવરણુ હાઇજ નથી; પણ માત્ર મનથી આવરણુ માન્યું છે. ગગનાકાર ઇન્-અક્ષ ગગનાકાર છે. તેમા કોઇ ધાગી ધાટનાજો પદાર્થ નથી અર્થાત્ ગગનને આવરણુ નાગણુ નથી તેમ જાણને પણ આવરણુ લાગણુ નથી એવું જણાવરણુ બાધે છે કે પૃથ્વી આદિ જુદા જુદા રંગના તત્ત્વો આકાશમાથી ઉત્પન્ન થયા છે એમ છતાં આકાશને તેમાનો એક રંગ નથી અવનિ હૃન્ તોય-પ્રાણી. તેહ-તેનું. ૪૭. શખ્દ-નામ જ્યાં જો છે ત્યાં નામ રૂપ છે, અભેદના તે નથી. શન્ય માલિક દર્શાય-જ્યાં લોચ કહે છે કે અતે શન્ય રહે છે, ત્યાં પણ 'શન્ય રહે છે' એમ જાણનારો છે અને તે આતમા છે એ રીતે આત્મા શન્યમાં દેખાય છે.

છંદ

ભક્ષા શુદ્ધ બ્રહ્મમાં બેદા, સ્વપ્ન સેજમાં છેદા.
 નામ રૂપ શુણ્ણમાં નાથે, ઉનકા અધિધાન આથે,
 જીવ તો જગત છે જોદ, તત્વ શિવરૂપ તેદ.
 દોષ બેદ કરે તું દૂરા, પરાથી પાર છે પૂરા,
 ભક્ષા બ્રહ્મ રસ ભાષ, ઉરમે કેવળ શુદ્ધ આષ.

૪૮

દોહરો.

મમ્મા સમજે મરમમા, ધર્મ રહિત તે ધાપ;
 બ્રહ્મ અવિનાશમે તે ભજે, કર્મ ન લાગે કાપ.

૪૯

છંદ

મમ્મા છોડીદે માયા, કપગી ધરે કયું કાયા.
 કાયા બ્રહ્માની કાન્વી, સંસાર દેહ કયું સાન્વી.
 પંડ છે પાણીપરપોટા, ખલક મટીકા ખોટા.
 શુમાર તજ ધૃમરાષ, ગુરુગમ અગમ લે માષ,
 મમ્મા તજે મન મમતા, રાજી કેવળ રામ રમતા.

૫૦

દોહરો.

યરયા અલખને ઝોખજે, લખ્યામા ન આવે લેશ;
 લક્ષ અતલ્ક દરી લેખવે, દીપાં ગુરુ ઉપદેશ.

૫૧

૪૮ ભક્ષા ઇ-દે ભક્ષા તુ શુદ્ધ બ્રહ્મમાં બેદા-બેદાઈને તદ્રૂપ થઈ
 ન, એટલે તારં સસાર કપી સ્વપ્ન સદગ્રમાં છેદાઈ જશે નાથે-ન આપે
 નામ રૂપ શુણ્ણમાં તે બ્રહ્મ આવતું નથી, પણ તે બ્રહ્મ નામ, રૂપ, શુણ્ણ
 અધિધાન છે (જે સત્ય વસ્તુમાં ભ્રમ દેખાય છે તે સત્ય વસ્તુને બ્રહ્મ
 અધિધાન કહે છે) જીવ ઇ-જીવ અને જગત્ એ બન્ને શિવરૂપ તત્વ છે.
 દોષ-બન્નેનો, જીવ અને શિવનો ૧ અથવા જીવ અને શિવનો બેદ તથા જ-ન
 અને શિવનો બેદ, એમ બન્ને બેદ ૪૯ ધર્મ રહિત-જન્મ મરણાદિ દેહના ધર્મ
 રહિત થઈને જે બ્રહ્મ તરફ ધાય છે તે અવિનાશી બ્રહ્મમાં ભજે છે-બ્રહ્મરૂપ પોતાને
 સમજે ૫૧. લખ્યામા-લક્ષમાં અર્થાત્ મન ઇન્દ્રિયો વગેરે દરીને બ્રહ્મ નથી

છંદ.

મધ્યા આનંદ ધેર આપા, પંડ ઇંડ રૂપ એક પાપા.
 ઇશ્વર રૂપ ઇંડ આપા, પંડમા જીવે હૃદ પાપા.
 કારણ સમષ્ટિ કીજે, રૂપ જીવ વ્યષ્ટિ કર રીતે.
 જીવ શિવ એક રૂપ જાણ્યા, સોઈ સત્ત્વ શક્તિ પિજાણ્યા.
 મધ્યા અસખ રૂપ એહી, તન્મય કેવળ તે તેહી.

૫૨

દોહરો.

રરરા આતમ રામ છે, વળી રામ રામમાં વાસ,
 કારજ બટબટમાં કરે, પાવન રૂપ પ્રકાશ.

૫૩

છંદ.

રરરા આતમ રામ રસીઓ, વિશ્વરૂપ થઈ વસીઓ.
 વસીઓ ખાણી ચાર વાણી, બુકિત ચૈતનની જાણી.
 ચૈતન ચિદ્રૂપન ચંગા, આતમ અનંત એક અંગા.
 ધડે એક માટી બહુ ધાગ, રમ્યા એમ વિશ્વ વૈરાટા.
 ચૈતન કેવળ શુદ્ધ ચૈના, રરરા આતમ હોઈ રહેતા.

૫૪

શકાઈ નથી. લક્ષ ઇન્ને જે લક્ષ્ય વસ્તુ છે તેને દૂર કરીને બાકી જે અવશ્ય રહે છે તે બ્રહ્મા જે એમ લેખવે-નહ્યે ત્યારે બ્રહ્મણુ બાન થાય છે. ૫૨ છંદ-બ્રહ્માઃ અર્થાત્ દેહનો બ્રહ્માડનો અભિમાની ઇશ્વર. પંડ-દેહ અર્થાત્ દેહનો અભિમાની જીવ કારણ ઇન્ન-જગતનું કારણુ જે ઇશ્વર તે સમષ્ટિ છે અને જગતનો પ્રત્યેક જીવ તે વ્યષ્ટિ છે જેમ આશ્રવનમા દરેક આત્મા વ્યષ્ટિ છે અને આશ્રવન સમષ્ટિ છે વ્યષ્ટિ અને સમષ્ટિ ઉપાધિને લીધે જાણાય છે ઉપાધિ દૂર કરે એટલે તે બન્ને એક જ છે ૫૩ પાવન-પવિત્ર કરનાર ૫૪. ખાણી ચાર વાણી-ચાર રાષ્ટ્રનો બન્ને તરફ ઉપયોગ કરવો ચાર ખાણી અને ચાર વાણી જરાયુજ, અડજ, રવેદજ, ઉદ્ભિમજ, એ ચાર ખાણી; અને પત્તા, પરચટી મધ્યમા, વૈજરી જે ચાર વાણી ચિદ્રૂપન-ચૈતન્યથી બપૂર ચંગા-સારા અનંત-છેડા વગરનો-દિશા અને વળથી નેત્રી હૃદ વટી નથી એવો. એક અંગા-એકજ-જેદ વગરનો. જગતનું ઉપાદાન કારણુ ચૈતન્ય છે એમ કહે છે. ધડે ઇન્ને એક માટી રૂપ ઉપાદાનમાથી અનેક ધાટ રૂપ ગર્ભ થાય છે, તેમ ચૈતન્યમાથી વિશ્વકાર્ય થાય છે. ચૈના-ચિન્હા, બોળખુ.

દોહરો.

લક્ષ્મી લાગે લગનમાં, ચિત્ત શબ્દની ચોટ;
તડાકે એકે તોડ દે, કામાદિકનો કોટ.

૫૫

છંદ

લક્ષ્મી લક્ષ ધન્ય લાગી, જો મન વૃત્તિમાં જાગી.
હિલરી અગમ ઘેર આછ, પીવાડી ખખર શુદ્ધ પાછ.
સખી ખેલે રથામકે સગે, રમાડી અખંડ રાસ રંગે.
રંગમાં આનંદ રસ રેલી, ખૂબી ખાવિંદ સંગ ખેલી,
લક્ષ્મી મળી નીર લેહેરી, 'ક સખી કેવળ ત્યા ઠેરી.

૫૬

દોહરો.

વગ્વા અગમ વાતમાં, નાત નહિ રૂપ નામ;
ભાત જગત ભાસે નહિ, રસબસ એકી રામ.

૫૭

છંદ.

વગ્વા સત્ત બોલો વાણી, હિલ આણી,
શબ્દભેદ છે સારો, નિર્ગુણ
આત્મ શબ્દમાં આયા, મકટ
જગમ આવરમાં જેહા, તંત્ર
લુકિત અગમની જાણી, વગ્વા

છંદ.

શરણા રહેા ગુર સંગા, ચૈતન હોયે તન ચંગા.
હરિ ગુર રૂપ એક હોઇ, સેવા કરે શિવ મોઇ,
બાંતિ જગતની ભાગી, જોયું અંતરમાં ભગી,
જગત રયામને જોયા, મનવા રૂપ દેખી મોયા,
શરણા સમજ ગુર શેના, બોલે કેવળ સત્ જોના.

૬૦

દોહરો.

વધ્યા સમજો ખ્યાલમાં, બન્યો કુળનો બાગ;
આંચ લાગે કમળાયગો, તરત વેલ દે ત્યાગ.

૬૧

છંદ.

વધ્યા અમર બાગ ખુલ્યા, ફેર દશ પાંખડી ફૂલ્યા.
મૂળ ગુણુમાંયે પરમાળી, દેખ ચાર સ્તંભ પચીસ ભળી,
પરખો અનંત નામ પાતી, તન મન વાસના માતી.
દુઃખ સુખ હોયે ફળ દેખ્યા, પાવત છત્ર સિવ પેખ્યા.
વધ્યા હોયે મત ખોટી, મન પાર કેવળ મત મોટી.

૬૨

દોહરો.

સરસા ગુરની સાનમાં, માન તજે મન મોહ;
નિર્મળ હોવો નીર ન્યમ, છત્ર રતિ ના રહેવે રોહ.

૬૩

છંદ

સરસા રમરે સત્ મોઇ, કના અકન વરતે કોઇ,
અકલ અનુભવ હિર આયે, જન્મ મરણ સંશે જાયે.

૬૦ જોના-જેણુ. ૬૧. ફૂલનો બાગ (શરીરરૂપી) કમળાયગો-કરમાઇ
નરો ૬૨ દશ પાંખડી-દશ કદિયો ગુણુ-સત્ત્વ વગેરે ગ્રણુ. પરમાળી-પરિમળ
વાળો ચાર સ્તંભ-ચાર અવકરણુ. પચીસ ભળી-પચીસ વત્તવોરૂપી ભળી.
૬૨. પાતી-પાદડા. માતી-અર્થાત્ ધણી હોયે મત-છત્ર અને શિવ એવી બન્ને
પ્રકારની ભુલિ. મનપાર છત્ર-પણુ મનની પાર જે છે તે સત્ય છે એ મતિ મોટી
છ. રોહ-રોધ

દોહરો.

લક્ષ્મી લાગે લગનમાં, ચિત્ત શબ્દની ચોટ;
તડાકે એકે તોડ દે, કામાદિકનો કોટ.

૫૫

છંદ.

લક્ષ્મી લક્ષ ધૂન્ય લાગી, જો મન વૃત્તિમાં જાગી.
ઉલટી અગમ ઘેર આધ, પીયાડી ખખર શુદ્ધ પાઈ.
સખી જેલે રયામકે સંગે, રમાડી અખંડ રાસ રંગે.
રંગમાં આનંદ રસ રેલી, ખૂબી ખાવિંદ સંગ જેલી,
લક્ષ્મી મળી નીર લેહેરી, રીક સખી કેવળ ત્યા ટેરી.

૫૬

દોહરો.

વળા અગમ વાતમાં, નાત નહિ રૂપ નામ;
ભાત જગત ભાસે નહિ, રસખસ એકી રામ.

૫૭

છંદ.

વળા સત્ જોડો વાણી, ઉલટી શબ્દમાં આણી.
શબ્દજોડ છે સારો, નિર્ગુણ જેલે છે ન્યારો.
આત્મ શબ્દમાં આવા, પ્રકટ રૂપ તે પાવા.
જંગમ સ્થાવરમાં જોડા, તંતુ પટ જ્યુષ્ઠ તેડા,
લુહિત અગમની જાણી, વળા કેવળ શુદ્ધ વાણી.

૫૮

દોહરો.

શરણા કેવળ રયામનું, તન્મય દેખું તોય;
નરનાડી જાસે નહિ, હરિ રૂપ ઘટઘટ હોમ.

૫૯

૫૬ ઉલટી-પાણી ફરીને. સખી-મનની વૃત્તિ રૂપી સખી. અખંડ રાસ-અખંડ આનંદ મળી-નીર અને તેની લેહેરી જેમ એકત્ર મળી નય તેમ બ્રહ્માકાર થયેલી વૃત્તિ બ્રહ્મા લીન થઈ ગઈ પટ. બ્રહ્મ જગત્ રૂપે થઈને રમે છે તે વાડ ઠહે છે. ઉલટી ઇન્-બ્રહ્મથી પાણી ફેરવીને શબ્દમાં-નામ રૂપમા ન્યારો-ન્યારો રહીને આત્મ ઇન્-અધારે આત્માને નામરૂપ પ્રાપ્ત થયું, ત્યારે તેનું પ્રગટ રૂપ દેખાયું. તંતુપટ ઇન્-જેમ પટમા તંતુ છે તેમ સ્થાવર જંગમમાં બ્રહ્મ ચૈતન્ય છે. ૫૯. તોય-તેજ-તેનેજ.

છંદ

શરણા રહો ગુરુ સંગા, ચૈતન હોયે તન ચંગા.
હરિ ગુરુ રૂપ એક હોઈ, સેવા કરે શિવ સોઈ,
બ્રાતિ જગતની ભાગી, જોયું અતરમા ભાગી,
જગત રચામને જોયા, મનવા રૂપ દેખી મોયા,
શરણા સમજ ગુરુ શૈના, બોલે કેવળ સત્ બેના.

૬૦

દોહરો

પપ્પા સમજો ખ્યાલમા, બન્યો પુળનો બાગ,
આમ લાગે કમળાયજો, તરત વેલ દે ત્યાગ.

૬૧

છંદ.

પપ્પા અમર બાગ ખુલ્યા, ફેર દશ પાખડી ફૂલ્યા.
મૂળ ગુણમાયે પરમાળી, દેખ ચાર સ્તલ પચીસ ભળી,
પરખો અનંત નામ પાતી, તન મન વાસના માતી
દુખ સુખ દોયે ફળ દેખ્યા, પાવત છન શિવ પેખ્યા
પપ્પા દોયે મત ખોતી, મન પાર કેવળ મત મોતી

૬૨

દોહરો

સરસા ગુરુની સાનમા, માન તજે મન મોહ.
નિર્મળ હોવો નીર જ્યમ, છૂટ રતિ ના રહેવે રોહ

૬૩

છંદ

સરસા રંગરે સત્ મોહ, કના અકન વરતે કોહ,
અકલ અનુભવ ઉર આયે, જન્મ મરણ સંશે જાયે

૬૦ બેના-વેણુ ૬૧ ફૂલનો બાગ (શરીરરૂપી) કમળાયજો-કરમાઈ
૦૨ો ૬૨ દશ પાખડી-દશ દિશો ગુણ-સત્ત્વ વગેરે ત્રણ પરમાળી-પરિમળ
વાળો ચાર સ્તલ-ચાર અતકરણ પચીસ ભળી-પચીસ તત્ત્વોરૂપી ભળી
૬૨ પાતી-પાલડા માતી-અર્થાત્ ધણી દોયે મત-છન અને શિવ એવી બન્ને
પ્રકારની બુદ્ધિ મનપાર ધ -પપ્પા મનની પાર ને છે તે સત્ત્વ છે એ મનિ મોતી
છે રોહ-રોષ

જન્મ મરણ નહિ જ્યમ જીવ, સોષ રણા આતમ શિવ.

કલાથી બ્રહ્મ પ્રકાશ, અખંડ અમૂર્તિ આકાશ.

સરસા અગમ મન સાધો, લહે કેવળ બ્રહ્મ લાધો.

૬૪

દોહરો.

હહહા હરિજન હેરીએ, સાચા સેવીએ સંત;

મેમે રામરસ જો પીએ, તે પાપા નિજ તંત.

૬૫

છંદ.

હહહા હરિજન હેરો, તત્ત્વ રૂપ હોય તેરો.

સંતને સેવે નર થરા, પાવે હરિરૂપ પૂરા.

પૂર્ણ બ્રહ્મ સોષ પાપા, આનંદ ચિદ્ધન આપા.

બાવન બાહારા માંધ બોલે, ખડખી માયાની બોલે.

હહહા હરિ રમણ હાર, મેમે કેવળ અપરમ પાર.

૬૬

દોહરો.

અઅઆ આનંદ ઉરમાં, જીવનમુક્ત એ જાણ;

કકકો ચેતન કરીએ, નામ ધરે નિર્વાણ.

૬૭

છંદ.

અઅઆ આનંદ એક એહા, દેખતાં ચાહન દેહા.

અઅઆ રૂપ ધરકે આપા, માયા ચેતન કરકે પાપા.

૬૫. તંત-તંત્ર. ૬૬. બાવન ઇ-બહારના (બેખરીના) બાવન અક્ષરો છે તે બધા માંધ (પરા લાણીમાં) જ્યારે બોલે-અર્થાત્ નામ માત્રનો લય તેના આદિ કારણમાં કરાય, ત્યારે માયાથી મંધ થયેલી બારી ઉધરી નય.

૬૭. અઆ ઇ-અ વગેરે ને સ્વરો છે ને આનંદ રૂપ બ્રહ્મને ઠેકાણે છે. તે જોના ઉરમાં હોય તે જીવનમુક્ત છે. હવે એ અ વગેરે સ્વરો જ્યારે 'ક' વગેરે અનંત (ને જડરૂપ માયા છે તે)ને મળે છે, ત્યારે તેને પણ ચેતન કરે છે-ઉચ્ચારણને શોધ કરે છે-અને ત્યારેજ તે નામ ધરે છે-નામ રૂપવાણું જગત્ બને છે. ૬૮. ચાહન-ચારેને. સ્થૂલ, સૂક્ષ્મ, કારણ, મહાકારણ, એ ચારે દેહને. એક જ એ મૂલ સ્વર છે તેમાંથી જેમ બીજા સ્વરો અને બારાખડી ઉત્પન્ન

અઓં ઇષ બન આયે, માયા શુદ્ધમાં સમાયે. ૧૫
ઇશ્વર ઇષ્ટા દોનું અંગ, પોતે બીના માયા અપંગ,
ઉન્મત્ત માયા સંગ આયા, પડ ઇંડ ઉદ્ધમ કર પાયા. ૧૮

અઓ ઉષ એનો એહ, તત્વ અક્ષર ચેતન તેહ.
એ યે અએ પૂરી સખ આશ, નિજ રૂપ પોતે છે અવિનાશ.
સત્ એહ પ્રણવ સાર, પોતે અખંડ અપરમ પાર,
ઓ યે રમે સદુમાં આપ, જપે આપે આપનો જપ.
બ્રહ્મ ચોરારી અંગમાં લાલ, પ્રજા આપ પ્રતિપાળ. ૧૯

આં થઈ બેઠો અક્ષર ઉર, પોતે સોજ માત્રાએ પૂર.
અઆ બાર એના એહ, તેમાં બત્રીસ ચેતન તેહ.
બોલે અઓ એક અંગ બાર, સર્વ અક્ષરમાં અઓ સાર.
રઆ અક્ષરનું થયું રૂપ, અઓ રહ્યો માંહે અરૂપ.
અરૂપ સરૂપ દેખે એહ, તત્વ કેરું તત્વ તેહ. ૨૦

હરિહર અજ એથી હોય, સાકાર માયા તેથી સોય.
ભાસે એથી પંચ મહાભૂત, અઓ રમે માંયે અબધૂત.
દશ ઇંદ્રિ ને દશ દેવ, સાક્ષી અઆ નિત્યે સેવ.
મન બુદ્ધિ ચિત્ત અહંકાર માન, સત્ ચાર ચાએ અઆ નિશાન,
ચાર ખાણી વાણી અવસ્થા ચાર, પોતે અઆતણા સખી વેપાર. ૨૧

યાય છે, તેમ એક જઠમાંથી પ્રાકૃતિક અને વૈદિક સુષ્ટિ માત્ર થઈ છે, એમ હવે સ્વરોદાશ બતાવ્યું છે. રૂપ થરકે આયા-અરૂપ ચેતન હવું તે માયાના યોગથી સરૂપ થયું. માયા શુદ્ધમાં સમાવે-શુદ્ધ સત્વગુણી માયામાં ચેતન સમાયું તેનું નામ ઇશ્વર અને તેની પ્રકૃતિ તે ઇષ્ટા. પોતે ઇન્-ચેતન્ય વિના માયા અપંગ છે-જગતરૂપી કાર્ય કરવાને અસમર્થ છે. 'ઇશ્વર, ઇષ્ટા, માયા અપંગ છે-જગતરૂપી કાર્ય કરવાને અસમર્થ છે. 'ઇશ્વર, ઇષ્ટા, એ રાખો વડે જ સ્વર બતાવ્યો છે. 'ઉન્મત્ત' રાખડ વડે 'ઉ' સ્વર બતાવ્યો છે. ઉન્મત્ત-માયાનું વિશેષણ એની પછી 'એ' અક્ષર બતાવનારી લીધી જણાતી નથી. જોડમાં 'જોડ' વડે 'જો' સ્વર બતાવ્યો છે. ૭૦. પોતે-પરમાત્મા. સોજ માત્રાએ-સોજ સ્વરોવડે અથવા સંપૂર્ણ રીતે. બાર-બાર સ્વર બારાબારીના. તેમાં ઇન્-એ બારે સ્વરોમાં બત્રીસ વ્યંજન આવે છે, પણ તેમાં ચેતનને ઠેકાણે તો ફક્ત જ છે. ૭૧ સત્ ઇન્-એ ચારે અંતઃકરણ 'અ' ના એટલે ચેતનના નિશાનથી સત્ કહેવાય છે.

અઆ વિના ઝોહું નહિ અણુ એક, વસ્તુ અઓ અખંડ શુદ્ધ વિવેક.
 વર્ણ ચાર આશ્રમ ચારના વેપ, લખે સર્વે અઓ આપ અલેખ.
 સત્ સોષ અઓ સેજપૂરી રયામ, કરો શુદ્ધ અનંત શ્રવણ કામ.
 ગુર ગાંડે દીધું અઆનું જ્ઞાન, પાપો જ્યારે અજર અમૃત પાન,
 અઓ ઝોલખાયો સમાયો તે એક, તત્વાતીત સ્વરૂપ કેવળ તેહ. ૭૨

દોહરો

અક્ષર બત્રીશ ઝોલખ્યા, બાર માત્રા વેશ;
 જડ ચૈતનને જાણવા, દીધા ગુર ઉપદેશ. ૭૩

બત્રીશ અક્ષર બોળડા, શ્રવન માત્રા જાણ;
 થીર અક્ષર ચૈતન યથા, માત્રા ચક્રી પરમાણુ. ૭૪

તન અક્ષર જો અવતરે, અઓ બીતર આય;
 કાઠ કાયા પૂતળી કરે, સ્થૂલ નામ ચૈતન યાય. ૭૫

રૂપ નામ રચના રચી, યાવર જંગમ યાન,
 કદપીને ઉભાં કર્યાં, મોહ માયા અભિમાન. ૭૬

વંઝાપૂતકી વિનતી, સશાને આબ્યાં શીંગ;
 મૂર્ખે તે મન માનીઆં, દેખ્યા વિનાના દિંગ. ૭૭

જગત્ એવું જાણ્યો, નામ રૂપ નરનાર;
 નિરખ રજજીમાં સર્પ નહિ, અધિજ્ઞાન આધાર. ૭૮

અધિજ્ઞાનને આશરે, ભયો અક્ષરનો ભાસ;
 અખંડ પૂરણ આતમા, કલા સ્વયંપ્રકાશ. ૭૯

૭૪. બોળડા-સ્વર વિના બોલી સકતા નથી ગાડે. માત્રા-સ્વર. ૭૫. તન ઇન્-જે ' અ ' સ્વર (ચૈતન્ય-) અંદર આવે તોજ સરીર રૂપી અક્ષર અવતરે-યાય. ૬૫૪ ઇન્- કોઈ કાષ્ઠાની કાયાવાળી પૂતળી. કરે પણ ને તેમાં ચૈતન માય-પ્રવેશે તો ' પૂતળી ' એવું તેવું સ્થૂલ નામ પડે. ૭૭. જગત્ છક્ક અસત્ છે તેનાં ઉદાહરણ આપે છે: વંઝા પૂતકી ઇન્. દિંગ-ડિંગ-ગપાટા. ૭૮. અધિજ્ઞાન આધાર-પણુ તે હજુરૂપી અધિજ્ઞાનને આધારે ભાસે છે. ૭૯. અધિજ્ઞાનને ઇન્-જેમ જ સ્વર રૂપી અધિજ્ઞાનને આશરે બીજા અનેક અક્ષરનો ભાસ થયો છે, તેમ બહુ અધિજ્ઞાનમાં જગત્નો ભાસ થયો છે.

સદાનંદ આનંદ સદો, સર્વ સારનો સાર;
કેવળ પર કરણા કરી, પાયો પાર અપાર.

૮૦

ગુરૂ રહેણી. સવૈયા.

મારે તો માર ઉગારે તો મોહન, તારે તો (તાર) રૂખાવે તો તેરો,
ધારે તો ધાર તેરો ધરણીધર, નાથ કરે દૂર છે પન નેરો;
જારે તો જાર ઉછેરે તો જીવન, લાગે ધરે પન બેરો હી બેરો,
સ્વામી સેનપૂરી છે બ્રહ્મસાગર, ચરણ રજનો કેવળ ચેરો, ૧
નાથકે નાથ અનાથકો નાથન, પંથુકે બંધન દંસ હે પૂરા,
દાનવ દેવ માનવકો દેવત, સેવત નામ હજુરી તે ચગ;
પૂન્યકો પૂન્ય અપૂન્યકો પૂજન, નૂરીકો નરે અનૂરીકે નરા;
સ્વામી સેનપૂરી છે બ્રહ્મસાગર, આવી વરયા ગુરૂ કેવળ ઊરા. ૨
જાગે તો જાગ નિદ્રા મોહ જગત, ત્યાગે તો (ત્યાગ) તૃષ્ણા મન તેરો,
લાગે તો લાગ બાંતિ તન લાવક, માગે તો માગ મોક્ષ મન મેરો;
લાગે તો લાગ ગુરૂ પાય લાગત, જાગે તો જાગ માયા ધન ધેરો,
સ્વામી સેનપૂરી છે બ્રહ્મસાગર, દરિયરણ્યકું કેવળ હેરો. ૩
તજે તો તજ અવિદ્યાતી તામસ, સજે તો સજ ગુરૂ સત્ત્વ સેવા,
ભજે તો ભજ બ્રહ્મ શુદ્ધ બુધર, લજે તો લજ ગુરૂ નામ લેવા,
રજે તો રજ રહે પરિપૂરણ, દેહાર દજ આનંદી છે દેવા,
કેવળ કજ સેનપૂરી કાંવત, માનવ મજ મલ્યો નિજ મેવા. ૪

૧. પન-પણ. નેરો-પાસે. નરે-જાણે. ધરે-પડે. બેરો-બેળો. ચેરો-
ચોતો. ૨. પંથુકે- ' બંધુ કે ' એમ જોઈએ. બંધન-બંધુ. દંસ-આત્મા. દેવત-
દેવત, મતલબ કે સદુના પરમ દેવરૂપ અપૂન્યકો પૂજન-જેનો કોઈ પૂન્ય નથી
તેના તમે પૂન્ય છો. ૩. જાગે તો ઇન્દ્રિયે જાગે તો જગતની મોહનિદ્રામાંથી
જાગ. એજ રીતે સર્વેવા પ્રશ્ન યતા સુધી અર્થ કરવો. આ રીતની રચનાવાળું
એક પ્રભાતિયું શ્રી કૃષ્ણરામ મહારાજનું પણ છે, જેમ, "જાગે તો મત એકાદ-
રત જાગે, બાંદ જોવા રખે રાત્રી જાગે: ઇન્દ્રિય." ૩. માયા ધન રેરો-માયાના
ધનથી યેરાયલો તું જાગ. ' ધન ' નો અર્થ મેષ કરીએ તો માયા રૂપી
મેષ યેરાયો છે. ગાટે તું તેમાંથી બચવાને તત્પર થા, એમ અર્થ થાય. ૪.
લજેતો ઇન્દ્રિયે લાજતો હોય તો ગુરૂનું નામ ઝીર્ન કરવામાં લાજને પણ
અંગીકાર કર-અર્થાત્ લાજ ઊભી રે. રજે તો રજ-રજેરજ-બિલકુલ. દજ-
દેજ ! દજ-દાજે. મજ-મને.

કરે તો કર ભજન કેશવનું, કરે તો કરે ધરે નહિ દેહ,
જરે તો જર અજ રહે જીવન, સરે તો કાજ આવે નહિ સેદા;
ધરે જો ધ્યાન અગોચર ધારણ, ગરે જો દેહ સધામેં તે ગેદા,
સ્વામી સેવપૂરી છે બ્રહ્મસાગર, જનમ મરણ મેટલી જેદા.

૫

જૂલણા છંદ.

નામ હરિ પિતા કોઈ તારું નહિ, જીવ જન્મ હાય ભયમાજી,
કૂડ કપટ કૂટાવમા કૂટલ, લોભ લાલચે લૂટાવમાજી;
માન સુમાનકું તજ છું મૂરખા, ખૂટવ જૂતિયા ખાવમાજી,
કેવળ વાત તે સત્ સાચી કહે, પરમ પદકું પાવમાજી.

૧

ભાવ ભજન નહિ ઘટ બીતર, અંતર માયાકી આસા હેજી,
સત શબ્દ કહી નહિ સેવત, નેહ જૂઠો દેહ નાશ હેજી;
પરમ પદ તે નર કયું પાવતા, ભોગ અનંતકો ભાજ હેજી,
કેવળ વાત તે સત્ સાચી કહે, તે નર નરકવાસ હેજી.

૨

સત્ માની મૂઠ માયાકું સંચત, દાન સુપાત્રના દેત હેજી,
પુણ્યકે નામ સાધુ નહિ પોપત, હરિ ઉપરના હેત હેજી;
જન્મ નરકો જૂઠમેં જાવત, લૂટ અર ધન લેત હેજી,
કેવળ વાત તે સત્ સાચી કહે, અળવિલાસું તે જેત હેજી.

૩

નિંદા ઓરાંકી છું ક્યમ કરે મૂરખા, જોદવા હે તે જોદાયમાજી,
મોહન હાય દિસાજ છે મૂરખા, માગ અસત્ મોદાયમાજી;
ખાણ ચાગ જીવ જાને હે ખારિંદ, બીજ અળીજ જોદાયમાજી,
કેવળ વાત તે સત્ સાચી કહે, કાવકે હાય કોદાયમાજી.

૪

પાપકો ભાર ભર્યો શિર ઉપર, કામકો બોજ ઉઠાવતા હેજી,
માથે છે બોજ ને દુર સુકામ છે, જીવ કરડે પંથ જાવતા હેજી

૫ કર-જરે (બજે) નાશ પામે નાશ પામે તો એવા નાશ પામ્ય
૨ ફરી દેહ ધરવા પડે નહિ જરે તો જર-જરેજર અજ-જન્મ વગરનો.
સરે છં-તો તાર કાજ સરે અને તેને કોઈ સેદ લાગે નહિ. સધામેં છં-
વગર (પડે) જો દેહ પડે તો સધામેં (મોક્ષમા) પડજો, કેમકે (ખર)
એક (ધર) તે છે જુલણા છંદ-અલ્પાનંદના ચાળખા જેવા રાદ છે

૧. કૂટલ-કૂટલિ-પાકો-આડો. ૨. મોદાયમા-મોદાઇ જરી-સળી જરી
મોદાયમા-મોદાઇ જરી કોદાયમા-કપાઇ જરી

લેખુ' તારં જ્યારે લેવેગો લાલન, ખોટું પડે માર ખાવતા હેજી,
કેવલ વાત તે સત્ સાચી કહે, પીડા અનંત તે ખાવતા હેજી. ૫

કરી કમાણી કમાયો તું કપડે, સંચિત માલ તે સંચતા હેજી,
પ્રારબ્ધે કરી ભોગવે તે પામર, લોભકા પાપ ના લંચતા હેજી;
દોષ કરે તે કદી નહિ દેખતા, રાજના મદમાં રંચતા હેજી,
કેવળ વાત તે સત્ સાચી કહે, વેદ પુરાણ એમ વંચતા હેજી. ૬

જામત ભેદ પદારથ જાનત, માયાકો અરથ માનતા હેજી,
સ્વપ્રભમે તે સેજમાં સોવતા, અજ્ઞાન આવરણ આનતા હેજી;
જામત સ્વપ્રભીન હુવે જ્યાંહી, સુપુતિવત્ સાનતા હેજી,
એકહી કેવળ પુરીઆ આવતા, રસ અખંડકુ રાનતા હેજી. ૭

સ્થૂલ જામતકો સત્ છે યાનક, વિશ્વ અભિમાની વ્યાપતા હેજી,
સૂક્ષ્મ દેહ અસત્ય છે સ્વપના, જો એ તેજમમે જાવતા હેજી;
કારણ દેહ સુપુતિ કહેવ, પ્રાણ રૂપ તે પાવતા હેજી,
કહીએ તીનુકો તે સાક્ષી કેવળ, બ્રહ્મ અખંડ તે જાવતા હેજી. ૮

વૈરાટ દેહની સ્થિતિ અવસ્થા, વિશ્વાનર ત્યાં વસતા હેજી,
હિરણ્ય ગર્ભની ઉત્પત્તિ હેરતા, સૂતરૂપ તે સંસતા હેજી;
અબ્યાકૃત દેહની પ્રલય અવસ્થા, શુદ્ધ અભિમાની રસતા હેજી,
કહીએ તીનુકો તે સાક્ષી કેવળ, હંસ બ્રહ્મ રૂપ હસતા હેજી. ૯

૧. લંચતા-અર્થાત્ લાચો ખાતું-નમતું નથી. રંચતા હે-રાચે છે. વંચતા
~વંચે છે. ૭. એકજ આત્મા અવસ્થા ભેદથી જુદો જુદો અનુભવ કરે છે તે
ખતાવે છે: જામત ઇ. સ્વાનત-સ્વાનપણ્ય-અર્થાત્ અભ્યાસવસ્થા. રાનતા-૧.
૮. જામતકાદિ ત્રણે અવસ્થાનો સાક્ષી એક બ્રહ્મ છે. તેજ બ્રહ્મ જુદી જુદી અવસ્થાના
અભિમાની તરિકે જુદા જુદા નામ ધારણ કરે છે તે આ રીતે બતાવ્યાં છે.

જામત અવસ્થા,	સ્થૂલ ગરીર,	સત્ સ્થાન;	વિશ્વ અભિમાની.
સ્વપ્ન	„ સૂક્ષ્મ „	અસત્ „	તેજસ „
સુપુતિ	„ કારણ „	સદસદિવક્ષણ „	પ્રાણ „

૯. પાછલી કહીમા વ્યથિના ત્રણ દેહની વાત કહ્યા પછી હવે સમષ્ટિના
ત્રણ દેહ કહે છે. વૈરાટ દેહ, સ્થિતિ અવસ્થા અને તેનો અભિમાની વિશ્વા-
નર કહેવાય છે, એજ રીતે હિરણ્યગર્ભની ઉત્પત્તિ અવસ્થા અને સ્વાભિ-
માની સુતાત્મા કહેવાય છે. સસતા હે-સંસતા હે-કહે છે. રસતા હેજી-એવે

સાખી.

કલિ જન્મ લગી કેવલા, શુદ્ધ વાસના સાર;
કુલ સહે નહિ કુલકો, આરી દેવહે આર.
ખુશાલપુરી જો ખેલમાં, સમજો કોઈક સંત;
પાર ઉતરે પલકમા, તે પાયા નિજ તંત.

૨

પંચીકરણમા રસ્તો દહેલો છે ૧૦. નામી-નામવાળો-પરમેશ્વર ભાંડ-
વાસણ. વાસણ થયું નથી ને ભાગ્યુંએ નથી. તન નહિ ધન-તન નથી ને મન
પણ નથી ત્યારે ત્યાગે છે કોણ ? કેવળપુરી કહે છે કે જો કંઈ કહીએ તો
તેનું નામ પડે, પણ ખરું જોના મનજ નથી ત્યારે માગે-ધન્ય કરે કોણ ?
૧૧. મુક્તા-રચના-યુક્તિ. ભુગતા-ભેડાયલા ૧૨. મેટી-મેઘ. અભર-ન
ભરાય એવા નવાણ. લય કરે-જળમાં લીન કરી નાખે. આ સવેયાઓના
ઉદતા ભાગમા વ્યર્થિ, સમષ્ટિનું વર્ણન કરી આચારોપ કરી બતાવ્યો છે.
પછી અનલવાદ પ્રમાણે આત્મા સિવાય કંઈ થયુંજ નથી એમ બતાવ્યું છે.
અને ઉપર મેઘનું રૂપક આખીને પાછી જન્મઉત્પત્તિ દહી બતાવી છે અર્થાત્
એમ જન્મતનો ઉત્પત્તિ સ્થિતિ લય થયાજ કરે છે અને આત્મા તેનો દ્રશ્ય
માત્ર નિર્દેષ છે એમ સિદ્ધાંત સૂચવ્યો છે.

૧ કલિ ધન-કેવળપુરી કહે છે કે કળી (કુલની શુદ્ધ વાસના રૂપી
કળી જ્યારે લાગે છે ત્યારે તેમાંથી અપરોક્ષ જ્ઞાન રૂપી કૂલ ખીને છે, એ કૂલ
માયા રૂપી કૂલને સહન કરતું નથી, પણ જ્ઞાની આર (અજ) તેને આરી દેવ
હે (ખાળી મૂકે છે)

કલમા વિષે સવૈયા.

પ્રેમે કલમા પડે નહિ પીરને, પાપ અતિ કરે દુઃખ પાવે,
સત્ રોજ ધરે જાણે નહિ સાંચને, નેકી શયતાનને કદી નાવે;
નામ મોલા કરે મુખ આવે નહિ, ધમાનમાં મન તે નાહી આવે;
કેવલા અંદગી નાહી કીરતારની, અંદગી છોડી દોજક ભૂવે. ૧

જાવા બેહેસ્તમાં ઝમે કરે જીવને, પીયુ તે પાપથી નહિ પાવે,
પાપ અનંત જો કરે છે પડંથી, ડરે નહિ ડંડથી યાવ અલો;
હક ચાલે નહિ મોલાની હકમાં, નેકી બદીમાંથી આપ નાવે,
કેવલા વે નર પડે દોજકમાં, ધમાનમાં જીવ નહિ આવે. ૨

પોતે મુખ કે'ત હું હમ તો પાક હે, આપ નાપાકકું આપ અંધા,
મુરથી ઓર અજાકું હાથશે મારકે, ધર્મ માની કરે કર્મ ધંધા;
પેશાબકે પૂતળે સખી ધટ ઉપજે, ગુમાર તે જૂલે ગાફલમંદા,
માન કેવળ કહે સત્ય છે મૂરખા, જુદાહીન કર્મે શયતાન અંદા. ૩

પાપ કે કાજ તો પાંચ કલમા પડે, ત્રીસ રોજ ધરે દર તેરો,
ચિત્ત ચેતી કરી નિલ નેકી ચલે, બેહેસ્ત પામે નહિ દોજક બેરો;
પાપ કરે બહુ પીરને પૂજવા, કાજ નહિ કર્મ એમ કાગકરો,
કાપકું, કલમા પડે મન કેવલા, ધરમાં કાજ બટકાવ થેરો. ૪

સૈયદ સોઇ ખરા સંભારે સાંકળી, ન્યાયે ચાલે અને પાળે નેકી,
શીખ તે સોઇ છે પકડે જે સત્યને, અદલાનું ધ્યાન સત્ય કર એકી;
મુગલ સોઇ સત્ય માને ધમાનને, તત્તર ખાવિંદ પર રાખે ટેકી;
પહાણુ સોઇ સત્ય રમરે પીયુ, કેવલા અદલાકો કેવળ વેકી. ૫

૧. સવૈયા-વ્રજાનંદના ચાળખાની પેઠે વંચાય છે. પીરને-પીરને જાણે કે જાણે નહિ (અધ્યાહાર). સાંચ-માલિક. શયતાન-સેતાન. મોલા-મણી-માલિક. દોજક-દોજખ-નર્ક. બેહેસ્ત-સ્વર્ગ. ૨. ઝમે કરે-મારી નાંખે. હક ચાલે નહિ-વાજબી રીતે ચાલે નહિ. નેકી બદી-સાચ નહિ. ૪. પાંચ કલમા પડે-પાંચ વખત નિમાજ પડે. પાપ કે કાજ-હિંસા રૂપી પાપ કરવાને માટે. અર્થાત્ નિમાજ પડે છે પણ હિંસા તો કરે છે. નેકીચલે-સત્ય વર્તે. છતાં હિંસારૂપી પાપ તો ખરજ માટે તે દોજક (નર્ક) બેરો (બેજો) યાય છે. ધરમાં ઇન્-ત કાજ છતાં ધરમાં થેરો (થેરો) થઈને બંટકાવ છે.

સૈયદ વગેરે મુસલમાનની બતો બતાવે છે: સૈયદ ઇ. વેકી-૧

ચિંતામણિ. (પ્રથમ).

ભાવ પતિવ્રતાનો ભૂલે, છુદ્ધિ તેની બગડે રે;	
કૃપા ગુરૂની આવે કયાથી, વસિત છાડી રલો વગડે રે.	૧
શોભા સાર કરે તે મેવા, ભાવ ગુરૂઓ ભાગે રે;	
શિર સાટે તો ચરસા સેવે, ન્યારે અનુભવ જાગે રે.	૨
અનુભવ જાગે વસ્તુ આગે, માગે નહિ તે માયા રે;	
રામભજનની આશા રાખે, કષ્ટે નહિ તે કાપા રે.	૩
રાજ્યપાટ કરે ઠકરાઈ, ચાર દિવસનો ચટકોરે,	
મોહ મત્સરમાં ફરે મદમાતો, ભેદ વિના કયમ ભટકો રે.	૪
ભટકે બહુ અઘાન અભાગી, જાગીને નહિ જોયું રે;	
છુદ્ધિહીણા ધન જો બાધું, ખજાણામાં ખોયું રે.	૫
ખજાણામાં રંગમાં ખેલે, મેળે નહિ મનમેલ રે;	
સ્વમવતની ખાણે સાહેબી, બન્યો ધાંચીનો બેવ રે.	૬
તાજો ખેલ તરીક્ષાં તાણે, માણે ધાંચી માયા રે;	
દ્રવ્ય સમજ વિના શ્રવ કૂટાયો, દીક્ષમા યજ્ઞ મન કાલા રે.	૭
ચૌદ વિદ્યા વેદ ભણ્યો ચાતુરી, પળાવે આઠ પ્રમાણે રે;	
શાસ્ત્ર અનેક ખૂટિયું સારી, જોગ આઠ અંગ જાણે રે.	૮
સિદ્ધિ આઠ નવ નિધિ સમાધિ, પાત્ર મુદ્રા તે પાયો રે;	
મંત્ર જંત્ર તંત્ર માત્રા, તાન તાન રાગ ગાયો રે.	૯

૧. પતિવ્રતાનો ભાવ-અનન્ય ભક્તિ. ૩. કષ્ટે-કુખી કરે. ૪. ભેદ-તત્વજ્ઞાન
 ૫. ધન-જ્ઞાન રૂપી ધન. ૬. ચૌદ વિદ્યા-ચાર વેદ, ૭ અંગ, મીમાંસા, ન્યાય,
 ધર્મશાસ્ત્ર, પુરાણ, એ ચૌદ. " અગ્નિ વેદાન્ત્વારો મીમાંસાગ્યાયવિસ્તરઃ। ધર્મજ્ઞાન
 પુરાણ ॥ વિદ્યા છોતા ચતુર્દશ ॥ આઠ પ્રમાણ-પ્રેક્ષ, અનુમાન, ઉપમાન,
 શબ્દ, અર્થાપત્તિ, અનુપલબ્ધિ, યેતિ, અનુભવ (૧). જોગના આઠ અંગ-
 યમ, નિયમ, આસન, પ્રાણાયામ, પ્રત્યાહાર, ધારણ, ધ્યાન, સમાધિ. ૮.
 આઠ સિદ્ધિ-અણિમા, મહિમા, લધિમા, ગરિમા, પ્રાપ્તિ, પ્રાકાશ્ય, હસિત્વ,
 વસિત્વ નવનિધિ-મહાપદ્મ, પદ્મ. રાંખ, મકર, કમ્બુ, મુકુંદ, કુંદ, નાભ,
 ખર્વ. એવા કુબેરના નવ ભંડારમાંનો પ્રત્યેક નિધિ કહેવાય છે. પાત્ર મુદ્રા-
 ચાચરી, ખેચરી, ભૂચરી, અંગોચરી, ઉન્મની.

- કથે અક્ષર કરે કાવ્ય કાળુ, લાગે ઝોર લાણાવે રે; ૧૦
એક કેવલ ન જાણે આતમ, બુદ્ધિ ઘાટ બનાવે રે; ૧૧
બુદ્ધિ ઘાટ ઘેરાઈ બંધાયો, રેત ખીજ ચોરાશી રે; ૧૨
કોરે રહ્યો જ્યુ ઘાટનો કર્તા, ન્યારો એમ અવિનાશી રે; ૧૩
નિર્ગુણ રૂપ બાંધ્યામાં નાવે, બુદ્ધિ વાસના બાંધે રે; ૧૪
અદેખ અછેદ અભેદ આતમ, સુરતા તારશું સાંધે રે; ૧૫
મન કલ્પે તે સર્વે માયા, માયામાં શું મોહ્યા રે; ૧૬
મેલે મેલ ન જામ મૂરખા, ધળ હીચ કરે ધોયા રે; ૧૭
કોરે મેલ ટળે કાયાનો, નીરમાં જ્યારે નાચેરે; ૧૮
કેવળ સંતસમાગમ છીજે, સ્થિર નિશ્ચય મન યાચે રે; ૧૯
સ્થિર આસન મન ત્યારે થઈએ, શુદ્ધ છીજે સત સેવા રે; ૨૦
મરણવા થઈને એ રસ માણે, લાલ નિજ ધામ લેવા રે; ૨૧
રાંક મટીને હુવો તે રાજા, કર્મ નીચાં કયમ કરશે રે; ૨૨
તણુ લાખ હસ્તિનું ટોણું, દેખી સિંગ કયમ કરશે રે; ૨૩
પવન આગળ અનેક પાળા, પાળ કૂવા (કયમ) પડશે રે; ૨૪
અર્ક આગળ જેવો આગીઓ, વાઘ વાનર શું વડશે રે; ૨૫

૧૦. કાળુ-સુંદર. ૧૧. રેત-મીઠું. ૧૨. બાંધ્યામાં ન આવે-રૂપ બંધાય નહિ-આકાર ઓળખાય નહિ. બુદ્ધિ ઇ-પણ બુદ્ધિમાં રહેલી વાસના ઇ-રનાં રૂપ બાંધે છે-કલ્પે છે. અદેખ-અદૃશ્ય. ૧૩ મેલે ઇ-મેલથી મેલ મરે નહિ. કટિપત કર્મકાંડથી સત્ય બ્રહ્મની પ્રાપ્તિ થાય નહિ “ કર્મણા કર્મ-નિર્હારઃ ” ન મવતિ એમ શ્રીમદ્ ભાગવત પણ કહે છે. મૂળ ઇ-ધોયા ઉપર મૂળ નાંખે તે પાછો કીચ (કાદવ) કરે. ૧૪. કોરે ઇ-જ્યારે નીરમાં નહાય ત્યારે કાયાનો મેલ કોરે ટળે-જાણુ યાય-જતો નહે. સ્થિર-નિશ્ચય-પુન રૂકિત દેખાય છે, પણ સંત સમાગમ સ્થિર કરે તે મન નિશ્ચય યાય એવો અન્યથ કરવાથી પુનરૂકિત રહેતી નથી. ૧૫. સ્થિર આસન મન-સ્થિર આસનવાળા ને સ્થિર મનવાળા અથવા સ્થિર આસન જેવું એવા મનવાળા. મરણવા-જીવનમુક્ત. ૧૬. સિંગ-સિંહ. ૧૭. પાલા-પાંદડાં. પવન આગળ અનેક પાંદડાં હજી જરો પણ કૂવાની પાળ પવનથી શી રીતે પડશે ?

- પરમાનંદ સ્વરૂપને પામ્યા, કાલ માયા શું કરશે રે;
કેવલ સંત સમાગમ કરતાં, હું મારું તે દરશે રે. ૧૮
- સંત સમાગમ સાધન સાચું, પ્રકટ વસ્તુ પામે રે;
ઝોર સાધના કર્મ ઉપાધિ, વાણીમાં વગાયે રે. ૧૯
- ત્રણ લોક વાણી વિસ્તારી, મૂરખ ત્યાં ભરમાયા રે;
એક શબ્દની પાર આતમા, અનુભવ તે નહિ આયા રે. ૨૦
- અનુભવ આવે પ્રકટ પાવે, ધાવે નહિ કામ ધામ રે;
હરિ સંત સેવે દરખીને, ગણે નહિ ધર ગામ રે. ૨૧
- સર્વોત્તર એક સત્ ગુરુ સ્વામી, બ્રાતિ મનની ભાગી રે;
કેવળ અનુભવ હિર પ્રકાશ્યો, જોયું નિંદ્યી જાગી રે. ૨૨
- ચૈતન ગોડીઓ આવ્યો ચૌવટે, ગડ ગડ ડુગળી ખાણ રે;
જગત જોવા આવ્યું ખેલ જાણીને, ખાણગરની ખાણ રે. ૨૩
- પાંખતણું તો કરે પારેલું, નાડીનો કયો નાગ રે;
ખેલ ઠીકરીનો રોક દેખાડે, સંશય આવ્યો સાંગ રે. ૨૪
- હૂધ જડ ગાયને તે દો'વે, છવ મારી છવાડે રે;
પેટ એક ને અનેક પાખંડી, રમત એમ રમાડે રે. ૨૫
- મિથ્યા વેશમાં લોક ભરમાયો, દાન કપડાં અન્ન દેવે રે;
મર્મ ન, જણે માંયે મૂરખો, લૂટી ચૌવટે લેવે રે. ૨૬
- ‘કર્મ’ ખેલ એવો સંસારે, બ્રાતિ જગત ભાસે રે;
સતસમાગમ કેવળ સાચો, તતમે તે ભવ ત્રાસે રે. ૨૭

૧૬ વગાયે-ઉત્તરય. સરખાવો = અમયતિ ભારતી ત સ્મૃતિ
મિહ્યથ જઘાત (ભાગવત-વેદસ્તુતિ.) “ તમારી વેદવાણી અનેક પ્રકારની
છે તે કર્મ જડોને ક્ષમાવે છે. ” ગીતામા પણ ત્રિગુણ્યવિષયા વેદા નિહૈત્રિગુણ્યો
‘ મવાર્જુન ’ વેદમા ત્રણ ગુણને સતતા કર્મ ઉપાસના વર્ણ્યાં છે. પણ દે
અર્જુન તું તો ત્રણ ગુણની કામનાથી રહિત થઈ જા ૨૦. એક-આત્માનું
વિરોધણ, શબ્દની-વેદ વાણીની. ૨૨ નિંદ્યી-અવિદ્યા રૂપી નિદ્રાથી ૨૩.
ગોડીયો-ખાણગર. ડુગળી-ડુગ ડુગી-ડાખડું. ૨૪. પારેલું-કબુલર. નાડી-
ચામડાની રોર. રોક-રોકડો રૂપિયો. સાગ-સ્વાગ-વેપ. ૨૭. તતમે-તતતત.

ભવ ત્રિવિધિ ત્રાસ મન બ્રાંતિ, નીર આઝવાંનું નીરખે રે;	૧૧
વળી હુંડ કરે ભરવાની, હેત કરી મન હરખે રે.	૧૨
વાંઝ ત્રિયાનો પુત્ર વખાણે, વળી તેને પરણાવે રે;	૧૩
મૂરખ માહાવણું તેને માડવે, જો કપડી ઉઠ જણાવે રે.	૧૪
સ્વપ્નમાયા કદી નાવે સાચી, જગત ઝેવું જણો રે;	૧૫
હેરી જોતાં તે નાવે હાયમા, મૂરખ યઈ શુ માણો રે.	૧૬
રાજ્યપાટ હુકમ ઠકરાઈ, આખે ફરે સત આણે રે;	૧૭
ઠકાર દેખ શિર કાવ ઠગાઈ, ધાત્યા સહુ જીવ ધાણે રે.	૧૮
મૂરખ સકલ સ્વપ્નવત્ માયા, કાયા જાયા કાચી રે;	૧૯
માયા કેવળ પવનની મૂડી, રણો તેમાં શું રાચી રે.	૨૦
બ્રાતિ ભાગ ભાગ હું બીતર, મોહ છોડ તન મનનો રે;	૨૧
નામ રૂપ ગુણ તેજ નારકી, આકાર દેખ સખી અતનો રે.	૨૨
પાવૈયાનો સંગ પુરૂષને, આનંદ કેસો આણે રે;	૨૩
પાવૈયાની સેજ પશિણી, માણીગરશું માણે રે.	૨૪
નેહ બાંધી એવો નરનારી, ખેવ કરે સહુ ખોટો રે;	૨૫
હુઃખ બોગવે જન્મ દારિદ્ર્ય, મિથ્યા યામ મન મોટો રે.	૨૬
પંચીકરણની વાત પુરાણી, મહાપંચીકરણમાંહી રે;	૨૭
કલા ત્રિપુટી જાણે તે કરતા, સેજે મેજ સમાઈ રે.	૨૮
અગમકલા કુચી ગુર આપે, ઉવડે તાળાં અનેક રે,	૨૯
માય અતોલ કેવળ સત્માહી, અંતરજામી એક રે.	૩૦

૨૮. જન ઇન્દ્રિયસારમા અધ્યાત્મ વગેરે ત્રણ પ્રકારનો જે ભાસ જોવામા આવે તે ત્રણ મનની બ્રાતિ છે. કદાચરણ આપે છે. નીર ઇન્દ્રિય મોહ બતાવે છે વળી ઇન્દ્રિય. ૨૯. વાજ ઇન્દ્રિય જે નેમ જાણું કલ્પિત છે તેમ આ જગત પણ કલ્પિત છે. ૩૦. નાવે-ન હોય હેરી જતા-ધ્યાન આપીને તપાસતાં ૩૧ આખે ઇન્દ્રિય-આખા દેશમા તેની સાચી આણ ફરે છે. કાલકાયા-એવા કાળારના શિર ઉપર પણ કાવની ઠગાઈ છે કાળ તેને અચાનક ઝડપી લેશે. ધાણે-ધાણીએ. ૩૩. નારકી-નરકમા લેઈ જનારા. ૩૪ મેજ-સંધ્યા, માણીગર-ભોજનવિહાર કરનાર ૩૬. પંચીકરણ-પાંચ સૂક્ષ્મભૂતોના અંશના મેળાપથી સ્પૃશ્યશૂન યાવ છે તે ક્રિયાને પંચીકરણ કહે છે પુરાણી-જૂની. મહાપંચીકરણ-જે નામનો મંથ. ત્રિપુટી-ઇન્દ્રિયો, તેના દેવતા, અને તેનો વિષય, એ ત્રણની ત્રિપુટી

કર્મ ધદ્રિત્રિપુટી કરો, જાવે કહો તે બેદ રે;	
ધદ્રિ દેવ વિપય કેમ આપ્યા, વધો વધા જ્યમ વેદ રે.	૩૮
વાદ ધદ્રિ જૂઓ વિચારી, વિપય જીવની વાણી રે;	
દેવ જનુકા અગ્નિ દેખો, જો સાક્ષી શુદ્ધ જાણી રે.	૩૯
કર ધદ્રિ તે દુજી કહીએ, કરે લેણું દેણુંકા કાળ રે;	
દેવ જનુકા ધદ્ર દેવતા, લહે સાક્ષી તે લાજ રે.	૪૦
ઉપસ્થ જોજ એ ત્રીજી ધદ્રિ, વિપય મિથુન બ્યહેવાર રે;	
અન્યપતિ દેવ છે પોતે, સાક્ષી જાણે સાર રે.	૪૧
શુદ્ધ ધદ્રિ ચોથી ગણીએ, મલ ત્યાગ વિપય માંય રે;	
ગણેશ દેવતા થાનકે ગાજે, સાક્ષી (લહે) સમાય રે.	૪૨
ચરણ ધદ્રિ પાંચમી ચીનો, વિપય ગમન કહેવાય રે.	
જનુકા વિષ્ણુ દેવતા જાણો, લહે સાક્ષી લેવાય રે.	૪૩
કર્મ ધદ્રિતું કારજ કારણ, કદા ત્રિપુટી કહીએ રે;	
દયા કરી શુર બેદ દાખવો, લલ કવળ તે લહીએ રે.	૪૪
જ્ઞાન ધદ્રિ પાંચે ગણતાં, અર્થ ત્રિપુટી આવે રે,	
એહી સમજ જો વસે ઉરમાં, શુણ્ણપાર તે ગાવે રે.	૪૫
શ્રવણ ધદ્રિ પ્રથમ સાંભળ, શબ્દ વિષય મોષ રે;	
દિક દેવતા ઉતકા દેખો, જીવન સાક્ષી જોષ રે.	૪૬
ધદ્રિ ત્યજ્યા તે અંગ ઉપરે, સ્પર્શ વિપય પામે રે;	
પવન દેવતા ઉતકી પાસે, અનુભવ સાક્ષી આપો રે.	૪૭
ધદ્રિ ચમ્પુ ઓલખ એ સોષ, રૂપ વિપય પચરંગ રે,	
સૂરજ દેવ જનુકા સ્વામી, જાણે સાક્ષી સરલંગ રે.	૪૮
જીભા ધદ્રિતી એ ત્રિધિ જાણો, રસ વિપયમાં રાજી રે;	
વરણ દેવ રહો ત્યા વારી, તે સાક્ષી રસના તાજી રે,	૪૯

કહેવાંને અહીં આશય છે. એ ત્રિપુટીએ મિથ્યા અને તેને જાણનાર સત્ છે એમ જે જાણે તે સદ્જ્ઞ-સદ્જ્ઞમા (ચોતાના સ્વરૂપમાં) સમાય જાય છે. ૩૮. કર્મ-ધદ્રિ-વાણી વગેરે પાંચ કર્મ-ધદ્રિઓ. ૪૦. જનુકા-જેનો.

નામ પાંચમી ધંદ્રિ નાસા, ગૃધ્ર વિપય ત્યાં ગણીએ રે;	
અધિનીકુમાર દેવતા એહી, એદ સાક્ષી સત ભણીએ રે.	૫૦
પાચ જ્ઞાન ધંદ્રિ જો પંડમા, ત્રિપુટી એક તાર રે;	
સાક્ષી સ્વરૂપ સત મોયે, એ કેવલ અપાર રે.	૫૧
અંતઃકરણ અનુભવ આવે, ધંદ્રિ ચાહ તે એહ રે;	
ચાહ રહિત ચેતનને ચીનો, દેહ છતાં વિદેહ રે.	૫૨
મન ધંદ્રિ સહુથી મોટી, સંકપ વિપય સત રે;	
શરી દેવ અનુકો સ્વામી, મહા સાક્ષીનો મત રે.	૫૩
બુદ્ધિ ધંદ્રિ હુણ બોલે, નિમ્ને વિપય તે નામ રે;	
દેવ બ્રહ્મા જનુકો દાતા, કરે સાક્ષીથી કામ રે.	૫૪
ચિત્ત ધંદ્રિ ત્રીજી ચીનો, ચિંતવણ વિપય ચિંતા રે;	
સેવ્ય ઉનકો (હે) સ્વામી, હોયે સાક્ષી નિહંતા રે.	૫૫
અહંકાર ધંદ્રિ જો એહા, વિપય વિપ(ય) બ્યવહાર રે;	
શેષ જનુકો શિર છે સ્વામી, પોતે સાક્ષી અપાર રે.	૫૬
અધ્યાત્મ છે ચૈદ્ર ધંદ્રિ, અધિભૂત વિપય આવે રે;	
દેખ (દેવ) ચૈદ્ર અધિકૈવ, રહિત સાક્ષી રાયે રે,	૫૭
સૂર્ય દિપવત્ છે સ્વામી, ત્રિપુટી એક તાર રે,	
તત્ત્વ પાચ ને ગુણ ત્રણ છે, પુરૂષ પ્રકૃતિ વેપાર રે.	૫૮
જાવન જેથી અક્ષર બોલે, શુદ્ધ ચેતન છે સોય રે;	
કેવળ સંત સમાગમ કોળે, હરિ પ્રકટ ઉર હોય રે.	૫૯
મહિમા સંત સમાગમ મોટો, જીર્ણએ વરણ્યો ન જાય રે,	
પાર જનુકા શેષ ન પાવે, જ્ઞાન નેનિ કરી ગાય રે.	૬૦

૫૧ ચાહ-ચાર. દેહ છતાં વિદેહ-દેહમા છતાં તે દેહથી નિરાજો છે
૫૪ નિમ્ને-‘ નિઘ્ન ’ એ બુદ્ધિનો વિપય છે. ૫૫ નિહંતા-નિયતા. ૫૬.
વિપય ઇ-વિષયોનો હુ પછાયા બ્યવહાર કરવો એ તેનો વિપય છે ૫૭.
અધ્યા મ-કપર કહેલી ચૈદ્ર ધંદ્રિયો દેહને અવલંબીને રહેલી છે માટે અધ્યાત્મ
કહેવાય છે, તેના વિષયો અધિભૂત કહેવાય છે, અને તેના દેવતાઓ અધિ-
દેવ કહેવાય છે.

- ગુણ તીનું અગમ કરી ગાવે, મરમ ન જાણે માયા રે;
વેદ ચાર ન જાણે વાણી, નામ રૂપ ગુણ નાયા રે. ૬૧
- કુરાન ન જાણે કિતાબ કાજી, કેવિ ન જાણે કાવ્ય રે;
મન કહ્યે તેમાં એ નાવે, બેદી ન જાણે બાવ રે. ૬૨
- ગીતા માંહે અગમ કરી ગાવે, જનક જાણે શુદ્ધ જોગી રે;
સેત સમાગમ જે નર સમજ્યા, બ્રહ્મ રસાયણ જોગી રે. ૬૩
- પરમ રસાયણ સાધુ પીવે, જન્મ મરણ દુખ જામ રે;
કેવળ સંત સમાગમ કીજે, સેજ સેજ સમાય રે. ૬૪
- મળે તમે જઈ રાજસ માંહી, જ્ઞે સાત્વિક માંહે રે;
સાત્વિક મળે જો સેજ માંહી, લક્ષે શુદ્ધ હંસ લહે રે. ૬૫
- તુરીયા સેજ સેજ છે તુરીયા, કલા ચમલ કહેવાય રે;
સામળ શુદ્ધ છે એક સ્વરૂપે, જે અતિ નહિ જાય રે. ૬૬

૬૨. કુરાન ઇ-કુરાન, કિતાબ. કે કાજી પણ તેને જાણે નહિ કવિ ઇ-કવિ કે કાવ્ય પણ તેને જાણે નહિ બેદી ઇ-અનેક બેદને સમજનારો પણ (તે બ્રહ્મરૂપ) જાણે ન જાણે. ૬૫ લયધોર સ રૂપમાં બતાવે છે: મળે તમે ઇ-તમેગુણ રજેગુણમાં મળે (લીન યાય), રજેગુણ સાત્વિકમાં (સત્વગુણમાં) લીન યાય; અને સત્વગુણ સેજ (સહજ સ્વરૂપ) માં મળે તો લક્ષે કરીને શુદ્ધ હંસ (પરમાત્મા) ને લહે-અનુભવે. તાત્પર્ય એમ છે કે પાછળ કહેલી ચૈદ છદ્રિયો એ પંચભૂતનાં કાર્ય છે, માટે તે પોતાના કારણમાં લય પામે છે, પંચભૂત તમેગુણનું કાર્ય છે માટે તે તમેગુણમાં લય પામે છે, અને એ રીતે સર્વનું આદિકારણ બ્રહ્મ હોવાથી તેમાં બધું લીન યાદને કેવળ બ્રહ્મ રહે છે. પદમાં ' સેજ ' શબ્દ વાપર્યો છે તે મોક્ષ અથવા પરબ્રહ્મનું સ્વરૂપ સમજવવા માટે છે વિષયોના અનુભવથી પતા આનંદના ઉછાળા જેવું ' બ્રહ્માનંદનું ' સ્વરૂપ નથી, પણ ' સુખ ' દુખ રહિત જે સ્વાભાવિક સ્થિતિ તે બ્રહ્મનું સ્વરૂપ છે મોક્ષ અને બ્રહ્મ પર્યાય શબ્દો છે. પદમાં ' લક્ષે ' શબ્દ વાપર્યો છે તે એમ બતાવે છે કે એ બ્રહ્મનું જ્ઞાન વેદમાં કહેલાં મહાવાક્યનો વાચ્યાર્થ હોવાથી નહિ પણ લક્ષ્યાર્થ હોવાથી યાય છે અર્થાત્ જલદાનજલદ લક્ષણ કરીને જીવ બ્રહ્મની એકતા કરવી. તે લક્ષણ ન કરે તો ' અનિત્ય અને દુખી જીવ બને, નિત્ય અને સુખ રૂપ બ્રહ્મની એકતા બને નહિ. ૬૬. ' તુરીયા ઇ-તુરીયા (ચોથી) ' અવસ્થા, એજ બ્રહ્મ અને બ્રહ્મ એજ તુરીયા છે. કલા ઇ-એ બ્રહ્મની કલા (અંશ) તે

અખંડ ધામ અરૂપ આત્મા, અજન્મા અવિનાશી રે;	૬૭
તેજ રહે જેવું, તલીયનમેં, વાસ પુલનમાં વાસી રે.	૬૮
અજર અમર અછેદ, એહી, અરૂપ અભેદ એહ રે;	૬૯
પ્રકાશ કેરો આપ પ્રકાશી, દેખ ચાર નહિ દેહ રે.	૭૦
આપ સર્વેમા સર્વ આપમાં, અરસ પરસ એક અંગ રે;	૭૧
તીર લહેર કદી ન હોયે ન્યારી, ભાતાતીત અભગ રે.	૭૨
ભાગે ભૂત આત્મા નવ ભાગે, જો ઉઘે નહિ જગે રે,	૭૩
કારણ કાળ રહિત કેવળ, તે મહે નહિ ત્યારે.	૭૪
મન મહે ત્યાગે તે માયા, નાથ માયાથી ન્યારો રે,	૭૫
રાગ વૈરાગ નહિ પચરંગા, પ્રેમી જનને પ્યારો રે.	૭૬
પાવેયાને આવે નહિ પાનો, સસલાને નહિ મૃગ રે;	૭૭
તીર મળે નહિ મૃગ તૃષ્ણાનું, પાણી ભરવા ગયો અપંગ રે.	૭૮
ખગાકાર પુલ બાગ વખાણે, ગાધર્વ નહિ તે ગાય રે,	૭૯
બ્રહ્મભાહી જગત નહિ ભાસે, નહિ રૂપ મુલ્ય નામ રે.	૮૦
અસત્ હોય તો સત્ થઇ આવે, સત્ અસત્ નહિ સ્વામી રે,	૮૧
કરે પાપ ત્યાં પુણ્ય પ્રકારે, કર્મ નહિ નહિ કામી રે.	૮૨

રાખ્ય (માધોપાધિક બ્રહ્મ-ધર્મ) દેવાય છે. તે રાખલ બ્રહ્મ (શુદ્ધ સત્વગુણી માયાની ઉપાધિવાશું હોવાને લીધે) શુદ્ધ છે અને સદા એક સ્વરૂપે રહે છે. ૬૭. બ્રહ્મ જગતમા શી રીતે રહે છે તે કહે છે તેલ ૬૦. તલિયન-તપ વાસી-ગસી રહી છે અથવા સુનાસ પસારી રહી ૬૮. પ્રકાશકેરો ૬૦-સૂર્યાદિક પ્રકાશ પણ આત્મ પ્રકાશની સત્તા વડે જ જાણવામા આવે છે ચાર-સ્તૂપ સૂક્ષ્મ, કારણ, મહાકારણ, એ ચાર દેહ. ૬૯ ભાવા-તીત-આવ (પદાર્થ માત્ર) થી અતીત (ચેત્રેપાર) ૭૦ ભાગે-નોરા પામે. ભૂત-પંચ મહાભૂત. ઉઘે-હઘે નહિ કે જગે પણ નહિ, કેમકે ઉઘ અને જગત એ માયાની કંપના છે. ૭૧. રાગ-પ્રીતિ. પચરંગા-પાય વિષયમા પ્રીતિવાળો પણ તે નથી. ૭૨. જે જગત દેખાય છે તે દેવા માત્ર છે-વસ્તુત નથી, તેના ઉદાહરણ આપે છે પાવેયાને ધ ૭૩ ખગાકાર-સ આકાશના જુ-પ્રાપ્ત થવું. આકાશમા પ્રાપ્ત થયેલો આકાર જોનો એવો પુલ બાગ. આકાશમા વારા અને ચંદ્ર બેઠને કાઠ દેખના દરે કે જુઓ, આકાશમા ૬૧ તથા દમજ ખીલ્યા છે, તેના જેવું જગત્ છે. આકાશનો

અગ્નિ હોય ત્યાં ધાનજ ઉપજે, અગ્નિ ધાન નહિ ઝોયે રે;	
અવ ભાસે ત્યાં શિવકું જાણે, શિવ બ્રહ્મ એક સોયે રે,	૭૫
ચિદ્ધન ચરાચર ચૈતન, દામ અણુ નહિ દાલો રે;	
બૂત સર્વમાં શુદ્ધજ ભાસે, વસ્તુ વ્યાપક વાલોરે.	૭૬
હરિ વિના કોઈ પાત ન દાલે, સરજ પડે સંસાર રે;	
વનપસ્તિમાં સ્વયં પ્રકાશી, પરમ અપરમપાર રે.	૭૭
શિષ્ય ગુરુ વન સમજ સંગ-મા, આત્મભેદ જળ આપા રે;	
ગુણુ વેદ નેતિ કરી ગાવે, પૂર્ણાનંદ પદ પાપા રે.	૭૮
પાનારો પદ આપે પોતે, એક અનેક યદ આલ્યો રે;	
સુવર્ણુ રૂપ અનેક આબૂપણુ, સર્વાંતર સત્ય છાયો રે.	૭૯
નિરાશંબ અખંડ અવિનાશી, પાંડિત ચાયે તે ખોડું રે;	
પરિણામ કણુ નહિ પામે, મહાવાયક પદ ખોડું રે.	૮૦

બામ જેમ ભેવા માત્ર છે તેમ આ જગત્ પણ ભેવા માત્ર છે. આકાશમાં બામ જેમ સંભવતો નથી તેમ જગતની ઉત્પત્તિ ક્ષિપ્તિ પણ સંભવતી નથી. આને ‘અનતવાદ’ કહે છે અને યોગવાસિષ્ઠમાં તે ધણે પ્રકારે પ્રતિપાદન કર્યો છે. ગાંધર્વ-આકાશમાં દેખાતું નગર. પાતળી વરાળનાં વાદળમાં કોઈ વખત દૂરના નગર વગેરેનું પ્રતિબિંબ પડે છે તેને ગાંધર્વ નગર કહે છે. એવાં દરેક વદાણુમાં મુસાફરી કરનારાઓએ જોયાના ધણા દાખલા છે. ૭૪ “અવદિતઘટના પટૌવર્ણી માયા”-“અસંભવિતને સંભવિત કરી જણાવવાની ચતુરાઈ માયામાં છે.” એ વાત કહે છે: અસત્ હોય તે ઇ. વળી અસત્નો બાધ કરીને સત્ પ્રકાસે છે, પણ સત્નો બાધ થઈ શકતો નથી, એ વાત પણ એમાં જ કહી છે. સત્ અસત્ નહિ ઇ. ૭૬. પાનારો ઇ-પૂર્ણાનંદનું પદ પાનારો (પામનારો) પણ તે આપે પોતે (બ્રહ્મ) જ છે. ૮૦. પંડિત ઇ-કોઈ પંડિત યદને એમ કહે કે ‘હું’ બ્રહ્મને બણું છું’ તો તે ખોડું છે; કેમકે જે બીજનું જ્ઞેય થઈ શકે તે બ્રહ્મ નથી. અથવા બ્રહ્મનો સાક્ષાત્કાર કર્યા સિવાય બ્રહ્મની વાતોની પંડિતાઈ હરે તે પણ ખોડું છે. કેમકે “કુશલઃ વ્રજવાર્તાયાં, વૃત્તિહીનાઃ સુરાગિણઃ । તેડપ્યજ્ઞાનતમા નૂનં પુનરા-યાન્તિ યાન્તિ ચ ॥”-“બ્રહ્મની વાતો કરવામાં કુશળ, પણ બ્રહ્માહાર વૃત્તિ વગરના તથા વિષયોમાં અત્યંત પ્રીતિવાળા એવા પંડિતો પણ કેવળ અજ્ઞાનીજ બનવા; તેઓ પણ અજ્ઞાનીની જેઠે જન્મ મરણમાં ભટક્યા હરે છે.” પરિણામ ઇ-તે બ્રહ્મ કંઠાપિ પરિણામ પ્રાપ્તું નથી, અને એ વાત જણાવનાર મહા

કર્મકાંડ કાયા શુદ્ધક્રોધે, સ્થાન ઉપાસિક ચાપ રે; ૧ ૧ ૧ ૧
જ્ઞાનકાંડ તે દરિરસ ગાવા, આતમ આપો આપ રે. ૧ ૧ ૧ ૧

વાક્યનું પદ (મહા વાક્યનાં પદો) મોટું-સર્વ માન્ય છે. અહીં 'આટલું સમજવાનું' છે. વેદાંતમાં બ્રહ્મનું જ્ઞાન થવાને માટે શાસ્ત્રકારોએ કેટલાક દૃષ્ટાંતો આપ્યાં હોય છે. જેમ, છીંપમા રૂપું દેખાય છે તેમ; એકજ સુવર્ણના અનેક ઘાટ સિન્ન સિન્ન જાસે છે તેમ; દોરડીમા સાપ દેખાય છે તેમ; દૂધમાંથી દહીં થાય છે તેમ; દર્પણમાં પ્રતિબિંબ દેખાય છે તેમ; બ્રહ્મની સક્રિત પ્રકૃતિ છે, તેમાંથી અવિદ્યા થઇ, તેમાંથી ત્રણ ગુણ થયા, તમોગુણમાંથી પંચ મહાભૂત થયાં, ઇત્યાદિ, વળી આકાશના ફૂલની પેઠે; વાઝણીના છાકરા પેઠે; ઝાંઝવાનાં પાણી પેઠે; ઇત્યાદિ. આ દૃષ્ટાંતો જે રીતે વિષય સિદ્ધ કરે છે તેને વાદ કહે છે. જેમ છીંપમાં રૂપાનું દૃષ્ટાંત એ વિવર્તવાદ કહેવાય છે; દૂધમાંથી દહીં થાય છે તે પરિણામવાદ કહેવાય છે; દર્પણનું દૃષ્ટાંત પ્રતિબિંબવાદ કહેવાય છે; આકાશનું ફૂલ એ અન્નતવાદ કહેવાય છે પ્રકૃતિમાંથી અવિદ્યા થઇ, ઇત્યાદિ આરંભવાદ કહેવાય છે. આ બધા વાદ સિદ્ધાંતલેશ વગેરે ત્રયોમા સારી રીતે સમજવેલા છે. અહીં માન ત્રયકાર લખે છે કે બ્રહ્મ પરિણામ કહી પામતું નથી, એમ લખીને પોતે પરિણામવાદનો અસ્વીકાર કરે છે, તે બતાવવાનું છે. શ્રી શંકરાચાર્યના વેદાંતના અનુયાયીઓ પણ પરિણામવાદનો સ્વીકાર કરતા નથી. કેમકે દૂધ જેમ દહીં રૂપે પરિણામ પામે છે, તેમ બ્રહ્મ જગત રૂપે પરિણામ પામ્યું છે એમ કહેવામા આવે તો દૂધનું દહીં થતા જેમ દૂધનો નાશ થાય છે અને પાણું તે દહીંમાંથી દૂધ બનતું નથી, તેમ બ્રહ્મ પણ જગત રૂપે પરિણામ પામ્યા પછી બ્રહ્મ જેવું કંઈ રહેશે નહિ, તેમ જગત પુનઃ બ્રહ્મરૂપે થશે નહિ, જેથી મુક્તિ પણ સિદ્ધ થશે નહિ આ વાત ધ્યાનમાં રાખીનેજ કેવળપુરીએ " પરિણામ કળ નહિ પામે " એમ લખ્યું છે. મહા વાયક-મહા વાયક. જીવબ્રહ્મની એકતા, સિદ્ધ કરનારા ચાર વેદમા ચાર વાક્યો છે તેને મહા વાયક કહે છે. જેમ તત્ત્વમસિ તે ત્વં છે, અહ મહાશ્મિ દુઃ બ્રહ્મ છું, અવમાત્મા નહા આ આત્મા બ્રહ્મ છે, પ્રજ્ઞાનમાનવં તદ્વા પ્રજ્ઞાન અને આનંદ એ બ્રહ્મ છે. એ મહા વાયકો ઉપર વિચાર કરતાં પણ પરિણામ સિદ્ધ થતું નથી. ૮૧. કર્મકાંડ ઇન્-વેદના ત્રણ કાંડ છે. કર્મકાંડ, ઉપાસનાકાંડ અને જ્ઞાનકાંડ. પહેલા જે કાંડ ત્રીજા કાંડને ઉપકારક થવા માટે છે. એટલે નિષ્કામ કર્મકાંડ કરવા વડે અંતઃકરણ શુદ્ધ થાય છે. અર્થાત્ તેનો મળ નામે દોષ દૂર થાય છે. સાસારિક વિષયોમાં રાગ તેજ મળ કહેવાય છે. ઉપાસના કરવા વડે એ શુદ્ધ થયેલું અંતઃકરણ સ્થિર થાય છે. અર્થાત્ તેનો વિશેષ નામે દોષ દૂર થાય છે. અનેક પ્રકારની કલ્પનાઓ ઉઠવી તે વિશેષ કહેવાય છે. આ રીતે મળ અને વિશેષ દોષથી રહિત થયેલું અંતઃકરણ જ્ઞાન મહાલ્લ કરવાને યોગ્ય થાય છે. જેમ કાયનો

વાણી ચાર પાર છે વસ્તુ, અવસ્તુ નહિ અન્ય રે;
 સર્વ માંહી સખી છે સ્વામી, લાવાતીત અભિન રે.
 ચિંતામણિને જે નર ચીને, કલા દોષ પ્રકાશ રે;
 મેળપૂરી બ્રહ્મસાગર સ્વામી, દેખે કેવળદાસ રે.

૮૨

૮૩

પ્રથમ ચિતામણિ સંપૂર્ણ.

ચિંતામણિ દ્વિતીય.

દોહરા.

પ્રથમ સમર ગણપતિ, હજુર પિતા મહેશ;
 શુદ્ધ ભુદ્ધ દેવે મેળમા, ગૌરીનંદ ગણેશ
 દુંદભો દુ.ખ ભંજનો, વપુથી બાળે વેપ;
 અગમ અતુલવ આપીએ, ગૌરીનંદ ગણેશ.

૧

૨

ચાલ ચાલતી.

પાર્વતીસુત શુદ્ધ ભુદ્ધ પૂરે, શાસ્ત્ર પુરાણ વેદમા શુરે;
 કલા અધૂરી પૂરી કાળે, દરશ કેવલને અંતર દીળે.

૩

આરસો મગિન હોય તો તેને શુદ્ધ કર્યા પછી અને હાલતો હોય તો તેને સ્થિર કર્યા પછીજ તે પ્રતિબિંબ મદલ કરવાને લાયક થાય છે તેવીજ અંતક-રણની બાબત છે. જ્ઞાન મદલ કરવાને યોગ્ય થયેલા અંતકરણને જ્ઞાનકાંડ જ્ઞાનપૂરે પાટ છે, અને એ રીતે આખો વેદ જીવને છેવટનું પદ મેળવી આપવાને ઉપયોગી છે આ બધી વાત કેવળપુરીએ એકજ કદીમા કહી દીધી છે. સાચા-સૂક્ષ્મ શરીર સ્થાન ધન-ઉપાસકને તેને સ્થાને સ્થાપે છે-સ્થિર કરે છે. ૮૨. વાણી ચાર-પરા વગેરે. અવસ્તુ ત્યાં અન્ય અવસ્તુ નથી સર્વ માંહી-તમામ પદાર્થોમા સખી-સખી કે મિત્ર જેવા પ્રેમપાત્ર

૨. વપુ-શરીર ૩. શુદ્ધ ભુદ્ધ-શુદ્ધિ અને ભુદ્ધિ ખરે જોતા તો સિદ્ધિ અને ભુદ્ધિ ગણપતિની સ્ત્રીઓ છે એવી કલ્પના પુરાણાદિમા લેવામા આવે છે. પણ ગણપતિ સાથે એ રાખ્દોનો સંબંધ હોવાથી કવિએ શુદ્ધિ ભુદ્ધિના અર્થમા એ રાખ્દો લીધા છે શું રે-એ પાર્વતી સુત શુદ્ધિ ભુદ્ધિ આપે તો પછી શાસ્ત્ર વગેરેમા શું મહત્વ છે ? એમનો સાર આપોઆપ સમજાઈ જશે. કલા-ચિંતામણિ અંગતી આ બીજી કલા જે અધૂરી છે તે પૂરી કરે.

હું હવે સમરૂં શારદા માઈ, પ્રેમ ભક્તિ દો નવનિધિ પાઈ;
રામ રટણમાં અહોનિશ રીઝે, કામ કેવળનું એક વિધિ કાળે. ૪

મોયે પરસન હો ગુરૂ પરમાતા, દેવ નામે માનેવ સુખદાતા;
પાયો અન્નર અમર રસ પીળે, કેવલ ઉપર ગુરૂ કૃપા કાળે. ૫

નિરાશંબ અખંડ અવિનાશી, વાણી પાર તે સર્વાવાસી;
લક્ષ ઉનકો ક્યું કર લીળે, પરમ કેવલનું મન પતીળે. ૬

મન પતીળે મોક્ષને માળે, શુભશ્રુત અનુભવ ભળે;
સર્વ કાળ શિષ્યનું સીઝે, કેવલ કામને કેવલ કાળે. ૭

જગત જળમાં સહે જેહી, ત્રિગુણ કાલે બધાથો તેહી;
ફરીર ફાલ છોડીને ફરતું, કેવળ ભજન ગુરૂં કરતું. ૮

તોડ આશ નિરાશ મન તેરા, ફેર તો ભવ મટી મયા ફેરા;
સંત સમાગમ લીળે સરણું, કેવલ ભજન ગુરૂં કરતું. ૯

ચૌદ વિદ્યા ગુણ જે નર ચીના, પૂરણ ગલ આનંદ રસ પીના;
વસ્તુ ગત્યે નહિ જાયે વરણ્યા, કેવળ શુદ્ધ ભજન સોઈ કરના. ૧૦

મૃત્તિકા જોયે તન મન માયા, પૃથ્વીનો ગુણ દરિજન પાયા;
ધ્યાન ખીજ નિજ હૃદયે ધરના, કેવલ શુદ્ધ ભજન સોઈ કરના. ૧૧

૪. નવનિધિ પાઈ-નવ નિધિ તમારે પાયે (પચનીચે) છે. એવાં તમે પ્રેમ ભક્તિ આપો. ૫. પરમાતા-પરમાત્મા. (ગુરૂં વિશેષણ) પાયો-પ્રાપ્ત થયેલો. પીળે-પીવડાવો. ૬. નિરાશંબ-જેને કાઈનું અવલંબન નથી એવો-પોતાની સત્તાથી રહેલો. સર્વાવાસી-સર્વમાં આધાર (સ્થાન) કરીને રહેલો. પરમ-ગુરૂં સંબોધન. હે પરમ ! કેવળના મનની પતીજ માથે એવું પરમાત્માનું લક્ષ શી રીતે કરતું ૬ ૭. સીઝે-સિદ્ધ થાય. કેવળ-ઇન્દ્રિય કેવળ (હે ગુરૂ !) આપના શિષ્ય કેવળનું એ કામ કરો. ૮. જગત-જગતની જળમાં જે નણુ ગુણને લહે છે-ધારણુ-કરે છે, તે કાળે કરીને (મૃત્યુથી) અધારણુ ભણુવો. ફાલ-ફલંગ. ફરીરના જેવી ફલંગ-મસ્તી. અથવા ફરીરની થેઠે ફાળ (નાસ) છોડીને નિર્ધનપણે ફરતું. અથવા માયાનો ફાલ-વિસ્વાર. ૯. તોડ-ઇન્દ્રિય તોડીને વિષયમાં. સુખ મળશે એ વિષે નિરાશ થઈ જ. ફેરતો-તો પાછો ૧૦. ચીના-જળી. વસ્તુગત્યે-વસ્તુ સ્વરૂપે-આ બ્રહ્મ છે એવી રીતે બતાવીને. ૧૧. જોયે-જોવી.

- પ્રકૃતિ ચાર નિષેદ અપારા, શુદ્ધ તથા અશુદ્ધ તે સારા;
રાખને કંકર કુસક તરના, કેવળ એસાકો સંગ નવ કરના. ૧૨
- હંસ વિવેકી આતમ હેરે, નીચ ગતિ નહિ આવત નેરે;
ચાતુર હંસ મોતીકા ચરના, કેવળ સંગ હંસકા કરના. ૧૩
- બોલે શુક અગમ શુદ્ધ બોલી, ખડકી ઘટ મઠમાં હદ બોલી;
ચિત્ત લગ્યા નિલ ગુરુકે ચરના, કેવળ સંત સમાગમ કરના. ૧૪
- મંજાર આગળ ધરીએ મેવા, તજે મેવા દરમ મન તેવા;
હોય તેવો તેને પરદરવો, કેવળ સંત સમાગમ કરવો. ૧૫
- શશો સસલો રહે વનમાં મોઘ, વન રાજની જાલ વગોઘ;
મન તું ચેત અચેતકું મરના, કેવળ સંત સમાગમ કરના. ૧૬

૧૨. પ્રકૃતિ ઇન્દ્રિયો-ને માણસની પ્રકૃતિ અપાર નિષેદ (નિષિદ્ધ-નકારી) હોય તે શુદ્ધ વસ્તુને ઊઠીને નેટલું અશુદ્ધ હોય તે બધું છે. સારા-અધુર. તે ચાર પ્રકૃતિનાં દૃષ્ટાંત આપે છે: રાખ ઇન્દ્રિયો-નેટલું પ્રકૃતિ રાખ નેવી સત્વ વમરની હોય છે; કેટલાકની કાંકરા નેવી કોર; કેટલાકની કુસક નેવી તત્વ રહિત; અને કેટલાકની તરણા નેવી હલકી હોય છે. એવાનો સંગ ન કરવો. ૧૩. હવે જે ચાર પ્રકૃતિઓ વિશેષ સ્પષ્ટ કરવા માટે દૃષ્ટાંત આપે છે: હંસ ઇન્દ્રિયો-નેટલું ને મોતીનો ચારો ચરે છે તેમ વિવેકી હંસ (પરમહંસ) આત્માને જુએ છે-સાક્ષાત્કાર કરે છે. હેરે-જુએ. નેરે-પાસે. એવાનો સંગ કરવો કેમકે જે ઉત્તમ પ્રકૃતિ છે. ૧૪. હવે બીજી પ્રકૃતિ કહે છે: બોલે ઇન્દ્રિયો (પોષક) જેમ અગમ્ય એવી શુદ્ધ બોલી બોલે છે તેમ શુક મુનિ નેવા અગમ્ય એવા પરમાત્મા સંબંધી શુદ્ધ બોલી બોલે છે. અને શુક જેમ ઘટ (પાંજર) તથા મઠ (ધર) ની હદ બોલીને (કપાલી) ને આકાશમાં ઉડી જાય છે તેમ શુક નેવા મુનિઓ. પણ, ધરમાં તથા મઠમાંની ઇપ્ત તથા મઠ રૂપી ઉપાધિને ત્યાગ કરવાથી જેમ મહાકાશ એક જ રહે છે તેમ જીવ અને ઇશ્વરની ઉપાધિઓ ઊઠીને પોતે બ્રહ્મરૂપે થાય છે. એવાનો સમાગમ કરવો. ૧૫. ત્રીજી પ્રકૃતિ કહે છે: મંજાર ઇન્દ્રિયો-નેટલું છે. ૧૬. ચોથી પ્રકૃતિ: શશો ઇન્દ્રિયો-નેટલું કે સસલો વનમાં રહે છે. પણ પોતાના બીજાપણથી વનરાજ (સિંહ) ની જાતને વગોવે છે. બન્ને વનમાં રહેનારા છતાં બન્ને પ્રકૃતિમાં જમીન આસ્માનનો વફાવત છે. મતલબ કે બેખધારી તો મહાત્માઓ હોય છે ને કમારાઓ પણ હોય છે, પણ તેમાં કમારાઓએ મહાત્માઓને વગોવ્યા છે. માટે મન ઇન્દ્રિયો-નેટલું તેવા કમારાથી ચેત; કેમકે તેમનાથી અચેત રહેનારને મરણું થકે છે.

- મોહ મચ્છર કરડે ઘટમાંહી, નર નારી પાર આવત નાંહી;
તાપ ત્રિવિધિ તાપે' તરના, કેવળ સંસાર હેન વિસરના. ૧૭
- ઈંદુ ભેદ અર્થે મન આવે, પીવે આપ ઝોરનકું પાવે;
ડીક અનુભવ શીતળ કરના, કેવળ સંત સમાગમ કરના. ૧૮
- જલ સરખાં તે નિર્મળ ઝરણાં, રજ તમ માંહી અગોચર રહેણાં;
પ્રપાન સમાધિ આદિ ધરના, કેવળ શુદ્ધ ભજન સોઈ કરના. ૧૯
- નહિ રહે કુંભ કાણે નીરા, ધીર નહિ તે નર અધીરા;
જાંતિ તજ શાંતિ ભરના, કેવળ સંત સમાગમ કરના. ૨૦
- પામર જીવ કુલુદ્ધિ પામે, માનવ દેહ અમૂલ્ય ગુમામે;
નહિ જાત ભાતકી નરના, કેવળ સમાગમ ત્યાં નહિ કરના. ૨૧
- પપ દોષને પન્નગને પાવે, ઝેર તોયે નહિ ઉતકા જાવે;
મોત વખેણે દેખી મરના, કેવળ એસેકા સંગ ન કરના. ૨૨
- શત્રુ રૂપ હુવા નર મોઈ, દરિ ભજન કે દાન ના હોઈ;
ખૂમી પુલ્ક દો પામે' ખરના, કેવળ શુદ્ધ ભજન સોઈ કરના. ૨૩
- વિદ્યા ચૌદ ગુન ચલે વિચારી, કયા અજીત તે રાય કચારી;
વાણી પાર અપાર શુદ્ધ વરના, કેવળ સમાગમ સત્ય જોઈ કરના. ૨૪

૧૭. મચ્છર-મત્સર. તાપે'-તેથી કરીને. સાથી કરીને ત્રિવિધિ તાપ તરાય તે કહે છે: કેવળ ૬૦-૧૮. ઇંદુભેદ ૬--અંદ્રમાંથી અમૃત ઝરે છે, તે અમૃત રૂપી આત્મા જો મનમા આવી નય-મન આત્માકાર થઈ નય. ૧૯. કેવે સ્થળે યોગીએ રહેતું તે કહે છે. જળ ૬૦. રજ તમમાંહી-સદેજ બાળતમા પણ અગોચર (કોઈ ન જાણે તેમ) રહેતું. અથવા " રજ તમમાંહી અગોચર રહેણું " એટલે. રજેગુરુ એકી જીને. ગુરુજી અગોચર રહેણું, એમ પણ અર્થ થાય. ૨૧. નરના-નિર્જન. ૨૨. વખેણે-૧ ૨૪. વિદ્યા ૬ -જેનામા ચૌદ વિદ્યા અને ગુણ હોય, જે વિચારીને ચાલનો હોય, જેની રાજકીયીમા અજીત કળા હોય, એમ છતાં પણ જે વાણીની પાર અને અપાર શુદ્ધ વર્ણના પામેથરને ન જાણેના હોય તે તેનો સંગ કરવો નહિ. કેવળ કહે છે કે સત્ જોઈને એટલે સત્સ્વરૂપની ઝાળખવાળો જોઈને તેનો સમાગમ કરવો.

સાધુનું અંગ.

ચોપાઈ.

- બ્રાંતિ શબ્દ મુખ નહિ બાળે, રામ ચરાચર દષ્ટિ રાખે;
ખે નહિ અવર કોય કુળ, પૂરણ બ્રહ્મ નિરંતર પૂજા;
હરિરૂપ નિશ્ચળ તે હોઈ, સમ્યા કેવળ સાધુ સોઈ. ૧
- માન અપમાન મંદિર નહિ માયા, રાંક નહિ રાય બૂખ્યા ધરાયા;
અરી પરી નહિ કોઈની આશા, વેરી વાંલો નહિ વાસ નિવાસા;
કલા અકલ તે વિરલા કોઈ, સમ્યા કેવલ સાધુ સોઈ. ૨
- નિર્ગુણ સગુણ દોષે નારી, ચૈતન એક દેખે બ્રહ્મચારી;
પુરૂષ પ્રકૃતિ રહિત અપારા, નામ રૂપથી ખેવત ન્યારા;
નીચ ઉંચ કુલ જાકે નોઈ, સમ્યા કેવળ સાધુ સોઈ. ૩
- દોષ જગતકા કણુ ન દેખે, પૂરણ બ્રહ્મ ચરાચર પેખે;
વાણી પાર તે સર્વોવાસી, નહિ છું છું તેહી અવિનાશી;
દર્શો નહિ તે શુવ શિવ દોઈ, સમ્યા કેવળ સાધુ સોઈ. ૪
- મતામતિ ગતિ નહિ મનમાં, વસ્તિ ઓર વૃત્તિ નહિ વનમાં;
તીરથ મત નહિ ત્રહે ન ત્યાગે, જગ જગ નહિ ઉધે જાગે;
તત્વાતીત સ્વરૂપ-છે તોઈ, સમ્યા કેવળ સાધુ સોઈ. ૫
- પ્રપંચ નહિ કરે પાખંડા, માને નહિ તે પંડ બ્રહ્માંડા;
સમષ્ટિ બંધિ નહિ સંસારા, વાણી ખાણી તે નહિ વિઠારા;
જાત જાત એ નહિ જોઈ, સમ્યા કેવળ સાધુ સોઈ. ૬

૨. રાંક ઇ-એ રાંક કે રાય ન દોય તેમ જે બૂખ્યા કે ધરાયો પણ ન દોય, અર્થાત્ જે સદા સહજ સ્વરૂપે રહેતો હોય. અરીપરી-અર્દા તર્દાની.
૩. ચૈતન ઇ-તે બન્નેમાં રહેલું એક ચૈતન છે તે બ્રહ્મચારી છે કેમકે તેને નિર્ગુણ સગુણ સાથે હાંધ સંબંધ નથી. પુરૂષ ઇ-પુરૂષની (બ્રહ્મની) સંકિત પ્રકૃતિ છે એમ છતાં ને મિથ્યા દોવાથી પુરૂષ સદા પ્રકૃતિ રહિત છે. નામરૂપથી ઇ-એજ પુરૂષ નામ રૂપ ધારણ કરીને જગત્ રૂપે યથો છે એમ છતાં તે જગતથી ન્યારો છે. કેમકે જગત્ મિથ્યા છે પણ પુરૂષ સત્ય છે. એમ જે સમજે તે સાચો સાધુ. ૪. દર્શો ઇ-તેને શુન્ અને શિવ બન્ને જણાતાં નથી પણ એક ચૈતન્ય જણાય છે. ૫. મતામતિ ગતિ-જુદા જુદા મતોને પક્ષપાત. વસ્તી-વસ્તીમાં. -ચોવીસ વર્ણની પેલી પાર. તોઈ-તે. ૬. પ્રપંચ ઇ-અર્થાત્ પ્રપંચ,

બુદ્ધિહીણ સંગ જૂઠું ન બોલે, દંભ સમાગમ કળૂન ડોલે;
વિષય પંચ તે નહિ વિવાદ, રાજ કામના નહિ આરાદ;
ધરાપતિ પીવે ચરણા મોઢ, સચ્ચા કેવળ સાધુ સોઢ.

૭

ખલક સોઢ અલખ ઝાળખાખ્યા, પરમ ધામ તે અપરંપારા;
દેવે નહીં કોને ઉપદેશ, લખ ચોરાશી નહિ લવલેશ;
માયા સેવે ચરણા મોઢ, સચ્ચા કેવળ સાધુ સોઢ.

૮

વિમનુ' અંગ.

ચોપાઢ.

અકાર ઉકાર મકાર એક, ત્રિગુણ નામ બધાયો તેક;
માયા ઉનમે' ચોથી મળી, બ્રહ્મ સ્વપ્ન રહ્યો એમાં બળી;
ત્રિગુણ ઝાંકાર અપાર ગત નરા, પડિત કેવળ સોઢ સત પૂરા.

૧૧

પાખંડ, પિડ, બ્રહ્માડ, સમષ્ટિ, બ્યષ્ટિ, પરા વગેરે ચાર વાણી, જરાયુગ આદિ
ચાર ખાણી, વિકાર એટલે કાર્યરૂપ પદાર્થો, ઇત્યાદિ સર્વને મિથ્યા માનીને ભેલે
બાધ કર્યો છે તે સાચો સાધુ એટલે ખરો જ્ઞાની બહુવો. ૭. બુદ્ધિહીણ સંગ-
બુદ્ધિહીણનો સંગ ન કરે દંભ સમાગમ-મતલબ કે દેખારો કરવાને જૂઠો ડોળ
ન કરે. વિષય ઇન્-ધાત્ર વિષયમા વિવાદ ન કરે-આ સારો, આ મોઢો, એમ
કરે નહિ પણ રામ રહિત રહે આરાદા-ધરાદો ૮. ખલક-દુનિયા દુનિયા તેજ
અલખ (બ્રહ્મ) છે, એમ ભેલે ઝાળખાણ પાડી એક સૂરી કવિની બેત બ્રહ્મનિષ્ઠ
મહરીનાય પાસેથી સામળી હાવી ને અહીં આપવા જેવી છે તે આ રીતે છે:-

“ સલક હૈ સુદામૈ સુદા હૈ સલકમૈ;
સુદા ઔર સલકકી ચલા ‘ હૈ ’ પલસમૈ.
પલસ હાર દેના સુદા ના સલક હૈ;
પલસ લે ઉઠા તો સુદા ચે સલક હૈ. ”

અર્થ એવો કે, જગત્ ઇશ્વરમા છે ને ઇશ્વર જગતમા છે, ઇશ્વર અને
જગતની કરામત એક આખના મીચકારામા છે. તું આખ મીચી દે (અર્થાત્
નિર્વિકલ્પ થઈ જા) એટલે ઇશ્વર દે જગત્ કાંઈ તને જણાશે નહિ; પણ આખ
ઉઘાડ (અર્થાત્ જગત થઈને સવિકલ્પ થઈ જા) એટલે એ ઇશ્વર તેજ તને
જગત રૂપે દેખાશે. મોઢ-મોઢી અર્થાત્ ચરણા મોઢી (પડીને)

૧. અકાર ઇન્-ધાત્ર ત્રણ મળીને ઓમ્ થયો છે એ ત્રણ અક્ષરો ત્રણ
ગુણના વાચક છે. બ્રહ્મ ઇન્-બ્રહ્મ એમા લખીને સગળ રૂપે રહ્યો છે. અર્થાત્

- કર્મકાંડમાં કુશલકારી, સત્ ઉપાસક સેવા સારી;
 સધ્યા સ્નાન યાન છે સારા, ચૈતન્ય રૂપે ધર્મ આચારા;
 સત્ય આર્જવમાં શબ્દે ચરા, પંડિત કેવળ સોષ સંત પૂરા. ૨
- પ્રણવ ભેદ તે શુદ્ધ હી પાવે, દંદ ઉપાધિ કણુ નહિ ધાવે;
 અન્ય દોષની નવ રાખે આચાર, વિવેક વિચારમાં દૃઢ વિશ્વાસા;
 દુઃખ સુખ ભ્રાંતિ કરી સદૃ દૂરા, પંડિત કેવળ મોષ સંત પૂરા. ૩
- બલે વેદ ભેદ શુદ્ધ ભાષે, એક નિરંતર આતમ આશે;
 દેવળ દેહ દેહીરૂપ દેવા, સત સ્વરૂપ ચૈતનની સેવા;
 ચિત્ત વિત્ત ત્યાગી ચકચૂરા, પંડિત કેવળ સોષ સંત પૂરા. ૪
- ભોગ ભોગ તે રોગ છે જેહી, નિરાલંબ તે આપ સનેહી;
 તોષ વન કંદે તૃપ્તિ ત્યાગી, ભેદ બુદ્ધિ ઘટ બ્રાહ્મિ ભાગી;
 ભેદ દરિદ્રતા તે હંસ હજુરા, પંડિત કેવળ સોષ સંત પૂરા. ૫
- જનમ્યા બ્રાહ્મણ ચક્ર જેસા, દિગ્ગ સંસ્કાર કરીએ એસા;
 વિદ્ય હોષ સોષ ભણુહી વેદા, બ્રહ્મ ચીને તે બ્રહ્મ અભેદા;
 અખંડ આનંદ વસી જેને ઉરા, પંડિત કેવળ સોષ સંત પૂરા. ૬

ભોગીનું અંગ.

ચોપાધ.

- ભોગી ભોગ સમર લે જેહી, લક્ષાલક્ષ લગ્યો લવલેહી;
 ચક્રાર વૃત્તિ આકારો અંદા, બુદ્ધિ આખે સોષ અમૃત અંદા;
 બ્રહ્મ રસામણ સત્યના ભોગી, જનક કેવળ કહીએ ભોગી. ૧

શુભની ઉપાધિવાળું ધર્મર ચૈતન્ય તે રાખળ બ્રહ્મ. પણ પંડિત તો તે કે જે
 જોમ્હારના નિર્ગુણ સ્વરૂપને બોલે. તે પાત કહે છે: નિર્ગુણ ઇ. ૨. દુરાગકારી-
 કુરાગતાથી કાર્ય કરનાર. આર્જવ-સરળપણું. શબ્દે ચરા-અર્થાત્ શાસ્ત્રોમાં
 પ્રવીણ. ૩. પ્રણવ ભેદ-જોમ્હારના ભેદ. દંદ-તુળ દુ ખ, તાદ તાપ, હર્ષ શોક,
 વગેરે ભેદકાં. ૪ ચિત્ત વિત્ત ત્યાગી-વિત્તનો ત્યાગ કરે તેમ ચિત્તનો પણ ત્યાગ
 કરે એટલે નિર્વિકલ્પ સમાધિનો અભ્યાસી હોય. ચકચૂરા-તત્ક્ષીન. ૫. તૃપ્તિ
 ત્યાગી-નિષ્કામપણે. ઘટ ઇ-જુદાં જુદાં શરીરોમાં ભેદ બુદ્ધિની ભ્રાંતિ જેની
 નાશ થઈ છે. ૬. જનમ્યા ઇ-એક પ્રચલિત શ્લોકનો અર્થ એમાં છે. જન્મ—

“જન્મના પ્રાયતે શૂદ્રઃ સંસ્કારાદ્ બ્રિજ ઉચ્યતે ।

વેદાભ્યાસાદ્વેદિગ્રો બ્રહ્મ જાનાતિ

॥ ”

૧. લક્ષાલક્ષ લગ્યો-મતલબ કે એક - ૩ ૬ ૬ ૭ ૮ ૯ ૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૬ ૧૭ ૧૮ ૧૯ ૨૦ ૨૧ ૨૨ ૨૩ ૨૪ ૨૫ ૨૬ ૨૭ ૨૮ ૨૯ ૩૦ ૩૧ ૩૨ ૩૩ ૩૪ ૩૫ ૩૬ ૩૭ ૩૮ ૩૯ ૪૦ ૪૧ ૪૨ ૪૩ ૪૪ ૪૫ ૪૬ ૪૭ ૪૮ ૪૯ ૫૦ ૫૧ ૫૨ ૫૩ ૫૪ ૫૫ ૫૬ ૫૭ ૫૮ ૫૯ ૬૦ ૬૧ ૬૨ ૬૩ ૬૪ ૬૫ ૬૬ ૬૭ ૬૮ ૬૯ ૭૦ ૭૧ ૭૨ ૭૩ ૭૪ ૭૫ ૭૬ ૭૭ ૭૮ ૭૯ ૮૦ ૮૧ ૮૨ ૮૩ ૮૪ ૮૫ ૮૬ ૮૭ ૮૮ ૮૯ ૯૦ ૯૧ ૯૨ ૯૩ ૯૪ ૯૫ ૯૬ ૯૭ ૯૮ ૯૯ ૧૦૦ ૧૦૧ ૧૦૨ ૧૦૩ ૧૦૪ ૧૦૫ ૧૦૬ ૧૦૭ ૧૦૮ ૧૦૯ ૧૧૦ ૧૧૧ ૧૧૨ ૧૧૩ ૧૧૪ ૧૧૫ ૧૧૬ ૧૧૭ ૧૧૮ ૧૧૯ ૧૨૦ ૧૨૧ ૧૨૨ ૧૨૩ ૧૨૪ ૧૨૫ ૧૨૬ ૧૨૭ ૧૨૮ ૧૨૯ ૧૩૦ ૧૩૧ ૧૩૨ ૧૩૩ ૧૩૪ ૧૩૫ ૧૩૬ ૧૩૭ ૧૩૮ ૧૩૯ ૧૪૦ ૧૪૧ ૧૪૨ ૧૪૩ ૧૪૪ ૧૪૫ ૧૪૬ ૧૪૭ ૧૪૮ ૧૪૯ ૧૫૦ ૧૫૧ ૧૫૨ ૧૫૩ ૧૫૪ ૧૫૫ ૧૫૬ ૧૫૭ ૧૫૮ ૧૫૯ ૧૬૦ ૧૬૧ ૧૬૨ ૧૬૩ ૧૬૪ ૧૬૫ ૧૬૬ ૧૬૭ ૧૬૮ ૧૬૯ ૧૭૦ ૧૭૧ ૧૭૨ ૧૭૩ ૧૭૪ ૧૭૫ ૧૭૬ ૧૭૭ ૧૭૮ ૧૭૯ ૧૮૦ ૧૮૧ ૧૮૨ ૧૮૩ ૧૮૪ ૧૮૫ ૧૮૬ ૧૮૭ ૧૮૮ ૧૮૯ ૧૯૦ ૧૯૧ ૧૯૨ ૧૯૩ ૧૯૪ ૧૯૫ ૧૯૬ ૧૯૭ ૧૯૮ ૧૯૯ ૨૦૦ ૨૦૧ ૨૦૨ ૨૦૩ ૨૦૪ ૨૦૫ ૨૦૬ ૨૦૭ ૨૦૮ ૨૦૯ ૨૧૦ ૨૧૧ ૨૧૨ ૨૧૩ ૨૧૪ ૨૧૫ ૨૧૬ ૨૧૭ ૨૧૮ ૨૧૯ ૨૨૦ ૨૨૧ ૨૨૨ ૨૨૩ ૨૨૪ ૨૨૫ ૨૨૬ ૨૨૭ ૨૨૮ ૨૨૯ ૨૩૦ ૨૩૧ ૨૩૨ ૨૩૩ ૨૩૪ ૨૩૫ ૨૩૬ ૨૩૭ ૨૩૮ ૨૩૯ ૨૪૦ ૨૪૧ ૨૪૨ ૨૪૩ ૨૪૪ ૨૪૫ ૨૪૬ ૨૪૭ ૨૪૮ ૨૪૯ ૨૫૦ ૨૫૧ ૨૫૨ ૨૫૩ ૨૫૪ ૨૫૫ ૨૫૬ ૨૫૭ ૨૫૮ ૨૫૯ ૨૬૦ ૨૬૧ ૨૬૨ ૨૬૩ ૨૬૪ ૨૬૫ ૨૬૬ ૨૬૭ ૨૬૮ ૨૬૯ ૨૭૦ ૨૭૧ ૨૭૨ ૨૭૩ ૨૭૪ ૨૭૫ ૨૭૬ ૨૭૭ ૨૭૮ ૨૭૯ ૨૮૦ ૨૮૧ ૨૮૨ ૨૮૩ ૨૮૪ ૨૮૫ ૨૮૬ ૨૮૭ ૨૮૮ ૨૮૯ ૨૯૦ ૨૯૧ ૨૯૨ ૨૯૩ ૨૯૪ ૨૯૫ ૨૯૬ ૨૯૭ ૨૯૮ ૨૯૯ ૩૦૦ ૩૦૧ ૩૦૨ ૩૦૩ ૩૦૪ ૩૦૫ ૩૦૬ ૩૦૭ ૩૦૮ ૩૦૯ ૩૧૦ ૩૧૧ ૩૧૨ ૩૧૩ ૩૧૪ ૩૧૫ ૩૧૬ ૩૧૭ ૩૧૮ ૩૧૯ ૩૨૦ ૩૨૧ ૩૨૨ ૩૨૩ ૩૨૪ ૩૨૫ ૩૨૬ ૩૨૭ ૩૨૮ ૩૨૯ ૩૩૦ ૩૩૧ ૩૩૨ ૩૩૩ ૩૩૪ ૩૩૫ ૩૩૬ ૩૩૭ ૩૩૮ ૩૩૯ ૩૪૦ ૩૪૧ ૩૪૨ ૩૪૩ ૩૪૪ ૩૪૫ ૩૪૬ ૩૪૭ ૩૪૮ ૩૪૯ ૩૫૦ ૩૫૧ ૩૫૨ ૩૫૩ ૩૫૪ ૩૫૫ ૩૫૬ ૩૫૭ ૩૫૮ ૩૫૯ ૩૬૦ ૩૬૧ ૩૬૨ ૩૬૩ ૩૬૪ ૩૬૫ ૩૬૬ ૩૬૭ ૩૬૮ ૩૬૯ ૩૭૦ ૩૭૧ ૩૭૨ ૩૭૩ ૩૭૪ ૩૭૫ ૩૭૬ ૩૭૭ ૩૭૮ ૩૭૯ ૩૮૦ ૩૮૧ ૩૮૨ ૩૮૩ ૩૮૪ ૩૮૫ ૩૮૬ ૩૮૭ ૩૮૮ ૩૮૯ ૩૯૦ ૩૯૧ ૩૯૨ ૩૯૩ ૩૯૪ ૩૯૫ ૩૯૬ ૩૯૭ ૩૯૮ ૩૯૯ ૪૦૦ ૪૦૧ ૪૦૨ ૪૦૩ ૪૦૪ ૪૦૫ ૪૦૬ ૪૦૭ ૪૦૮ ૪૦૯ ૪૧૦ ૪૧૧ ૪૧૨ ૪૧૩ ૪૧૪ ૪૧૫ ૪૧૬ ૪૧૭ ૪૧૮ ૪૧૯ ૪૨૦ ૪૨૧ ૪૨૨ ૪૨૩ ૪૨૪ ૪૨૫ ૪૨૬ ૪૨૭ ૪૨૮ ૪૨૯ ૪૩૦ ૪૩૧ ૪૩૨ ૪૩૩ ૪૩૪ ૪૩૫ ૪૩૬ ૪૩૭ ૪૩૮ ૪૩૯ ૪૪૦ ૪૪૧ ૪૪૨ ૪૪૩ ૪૪૪ ૪૪૫ ૪૪૬ ૪૪૭ ૪૪૮ ૪૪૯ ૪૫૦ ૪૫૧ ૪૫૨ ૪૫૩ ૪૫૪ ૪૫૫ ૪૫૬ ૪૫૭ ૪૫૮ ૪૫૯ ૪૬૦ ૪૬૧ ૪૬૨ ૪૬૩ ૪૬૪ ૪૬૫ ૪૬૬ ૪૬૭ ૪૬૮ ૪૬૯ ૪૭૦ ૪૭૧ ૪૭૨ ૪૭૩ ૪૭૪ ૪૭૫ ૪૭૬ ૪૭૭ ૪૭૮ ૪૭૯ ૪૮૦ ૪૮૧ ૪૮૨ ૪૮૩ ૪૮૪ ૪૮૫ ૪૮૬ ૪૮૭ ૪૮૮ ૪૮૯ ૪૯૦ ૪૯૧ ૪૯૨ ૪૯૩ ૪૯૪ ૪૯૫ ૪૯૬ ૪૯૭ ૪૯૮ ૪૯૯ ૫૦૦ ૫૦૧ ૫૦૨ ૫૦૩ ૫૦૪ ૫૦૫ ૫૦૬ ૫૦૭ ૫૦૮ ૫૦૯ ૫૧૦ ૫૧૧ ૫૧૨ ૫૧૩ ૫૧૪ ૫૧૫ ૫૧૬ ૫૧૭ ૫૧૮ ૫૧૯ ૫૨૦ ૫૨૧ ૫૨૨ ૫૨૩ ૫૨૪ ૫૨૫ ૫૨૬ ૫૨૭ ૫૨૮ ૫૨૯ ૫૩૦ ૫૩૧ ૫૩૨ ૫૩૩ ૫૩૪ ૫૩૫ ૫૩૬ ૫૩૭ ૫૩૮ ૫૩૯ ૫૪૦ ૫૪૧ ૫૪૨ ૫૪૩ ૫૪૪ ૫૪૫ ૫૪૬ ૫૪૭ ૫૪૮ ૫૪૯ ૫૫૦ ૫૫૧ ૫૫૨ ૫૫૩ ૫૫૪ ૫૫૫ ૫૫૬ ૫૫૭ ૫૫૮ ૫૫૯ ૫૬૦ ૫૬૧ ૫૬૨ ૫૬૩ ૫૬૪ ૫૬૫ ૫૬૬ ૫૬૭ ૫૬૮ ૫૬૯ ૫૭૦ ૫૭૧ ૫૭૨ ૫૭૩ ૫૭૪ ૫૭૫ ૫૭૬ ૫૭૭ ૫૭૮ ૫૭૯ ૫૮૦ ૫૮૧ ૫૮૨ ૫૮૩ ૫૮૪ ૫૮૫ ૫૮૬ ૫૮૭ ૫૮૮ ૫૮૯ ૫૯૦ ૫૯૧ ૫૯૨ ૫૯૩ ૫૯૪ ૫૯૫ ૫૯૬ ૫૯૭ ૫૯૮ ૫૯૯ ૬૦૦ ૬૦૧ ૬૦૨ ૬૦૩ ૬૦૪ ૬૦૫ ૬૦૬ ૬૦૭ ૬૦૮ ૬૦૯ ૬૧૦ ૬૧૧ ૬૧૨ ૬૧૩ ૬૧૪ ૬૧૫ ૬૧૬ ૬૧૭ ૬૧૮ ૬૧૯ ૬૨૦ ૬૨૧ ૬૨૨ ૬૨૩ ૬૨૪ ૬૨૫ ૬૨૬ ૬૨૭ ૬૨૮ ૬૨૯ ૬૩૦ ૬૩૧ ૬૩૨ ૬૩૩ ૬૩૪ ૬૩૫ ૬૩૬ ૬૩૭ ૬૩૮ ૬૩૯ ૬૪૦ ૬૪૧ ૬૪૨ ૬૪૩ ૬૪૪ ૬૪૫ ૬૪૬ ૬૪૭ ૬૪૮ ૬૪૯ ૬૫૦ ૬૫૧ ૬૫૨ ૬૫૩ ૬૫૪ ૬૫૫ ૬૫૬ ૬૫૭ ૬૫૮ ૬૫૯ ૬૬૦ ૬૬૧ ૬૬૨ ૬૬૩ ૬૬૪ ૬૬૫ ૬૬૬ ૬૬૭ ૬૬૮ ૬૬૯ ૬૭૦ ૬૭૧ ૬૭૨ ૬૭૩ ૬૭૪ ૬૭૫ ૬૭૬ ૬૭૭ ૬૭૮ ૬૭૯ ૬૮૦ ૬૮૧ ૬૮૨ ૬૮૩ ૬૮૪ ૬૮૫ ૬૮૬ ૬૮૭ ૬૮૮ ૬૮૯ ૬૯૦ ૬૯૧ ૬૯૨ ૬૯૩ ૬૯૪ ૬૯૫ ૬૯૬ ૬૯૭ ૬૯૮ ૬૯૯ ૭૦૦ ૭૦૧ ૭૦૨ ૭૦૩ ૭૦૪ ૭૦૫ ૭૦૬ ૭૦૭ ૭૦૮ ૭૦૯ ૭૧૦ ૭૧૧ ૭૧૨ ૭૧૩ ૭૧૪ ૭૧૫ ૭૧૬ ૭૧૭ ૭૧૮ ૭૧૯ ૭૨૦ ૭૨૧ ૭૨૨ ૭૨૩ ૭૨૪ ૭૨૫ ૭૨૬ ૭૨૭ ૭૨૮ ૭૨૯ ૭૩૦ ૭૩૧ ૭૩૨ ૭૩૩ ૭૩૪ ૭૩૫ ૭૩૬ ૭૩૭ ૭૩૮ ૭૩૯ ૭૪૦ ૭૪૧ ૭૪૨ ૭૪૩ ૭૪૪ ૭૪૫ ૭૪૬ ૭૪૭ ૭૪૮ ૭૪૯ ૭૫૦ ૭૫૧ ૭૫૨ ૭૫૩ ૭૫૪ ૭૫૫ ૭૫૬ ૭૫૭ ૭૫૮ ૭૫૯ ૭૬૦ ૭૬૧ ૭૬૨ ૭૬૩ ૭૬૪ ૭૬૫ ૭૬૬ ૭૬૭ ૭૬૮ ૭૬૯ ૭૭૦ ૭૭૧ ૭૭૨ ૭૭૩ ૭૭૪ ૭૭૫ ૭૭૬ ૭૭૭ ૭૭૮ ૭૭૯ ૭૮૦ ૭૮૧ ૭૮૨ ૭૮૩ ૭૮૪ ૭૮૫ ૭૮૬ ૭૮૭ ૭૮૮ ૭૮૯ ૭૯૦ ૭૯૧ ૭૯૨ ૭૯૩ ૭૯૪ ૭૯૫ ૭૯૬ ૭૯૭ ૭૯૮ ૭૯૯ ૮૦૦ ૮૦૧ ૮૦૨ ૮૦૩ ૮૦૪ ૮૦૫ ૮૦૬ ૮૦૭ ૮૦૮ ૮૦૯ ૮૧૦ ૮૧૧ ૮૧૨ ૮૧૩ ૮૧૪ ૮૧૫ ૮૧૬ ૮૧૭ ૮૧૮ ૮૧૯ ૮૨૦ ૮૨૧ ૮૨૨ ૮૨૩ ૮૨૪ ૮૨૫ ૮૨૬ ૮૨૭ ૮૨૮ ૮૨૯ ૮૩૦ ૮૩૧ ૮૩૨ ૮૩૩ ૮૩૪ ૮૩૫ ૮૩૬ ૮૩૭ ૮૩૮ ૮૩૯ ૮૪૦ ૮૪૧ ૮૪૨ ૮૪૩ ૮૪૪ ૮૪૫ ૮૪૬ ૮૪૭ ૮૪૮ ૮૪૯ ૮૫૦ ૮૫૧ ૮૫૨ ૮૫૩ ૮૫૪ ૮૫૫ ૮૫૬ ૮૫૭ ૮૫૮ ૮૫૯ ૮૬૦ ૮૬૧ ૮૬૨ ૮૬૩ ૮૬૪ ૮૬૫ ૮૬૬ ૮૬૭ ૮૬૮ ૮૬૯ ૮૭૦ ૮૭૧ ૮૭૨ ૮૭૩ ૮૭૪ ૮૭૫ ૮૭૬ ૮૭૭ ૮૭૮ ૮૭૯ ૮૮૦ ૮૮૧ ૮૮૨ ૮૮૩ ૮૮૪ ૮૮૫ ૮૮૬ ૮૮૭ ૮૮૮ ૮૮૯ ૮૯૦ ૮૯૧ ૮૯૨ ૮૯૩ ૮૯૪ ૮૯૫ ૮૯૬ ૮૯૭ ૮૯૮ ૮૯૯ ૯૦૦ ૯૦૧ ૯૦૨ ૯૦૩ ૯૦૪ ૯૦૫ ૯૦૬ ૯૦૭ ૯૦૮ ૯૦૯ ૯૧૦ ૯૧૧ ૯૧૨ ૯૧૩ ૯૧૪ ૯૧૫ ૯૧૬ ૯૧૭ ૯૧૮ ૯૧૯ ૯૨૦ ૯૨૧ ૯૨૨ ૯૨૩ ૯૨૪ ૯૨૫ ૯૨૬ ૯૨૭ ૯૨૮ ૯૨૯ ૯૩૦ ૯૩૧ ૯૩૨ ૯૩૩ ૯૩૪ ૯૩૫ ૯૩૬ ૯૩૭ ૯૩૮ ૯૩૯ ૯૪૦ ૯૪૧ ૯૪૨ ૯૪૩ ૯૪૪ ૯૪૫ ૯૪૬ ૯૪૭ ૯૪૮ ૯૪૯ ૯૫૦ ૯૫૧ ૯૫૨ ૯૫૩ ૯૫૪ ૯૫૫ ૯૫૬ ૯૫૭ ૯૫૮ ૯૫૯ ૯૬૦ ૯૬૧ ૯૬૨ ૯૬૩ ૯૬૪ ૯૬૫ ૯૬૬ ૯૬૭ ૯૬૮ ૯૬૯ ૯૭૦ ૯૭૧ ૯૭૨ ૯૭૩ ૯૭૪ ૯૭૫ ૯૭૬ ૯૭૭ ૯૭૮ ૯૭૯ ૯૮૦ ૯૮૧ ૯૮૨ ૯૮૩ ૯૮૪ ૯૮૫ ૯૮૬ ૯૮૭ ૯૮૮ ૯૮૯ ૯૯૦ ૯૯૧ ૯૯૨ ૯૯૩ ૯૯૪ ૯૯૫ ૯૯૬ ૯૯૭ ૯૯૮ ૯૯૯ ૧૦૦૦

- વિષય પાંચ નહિ વાદવિવાદા, જીવનમુક્ત દશામાં જ્યાદા;
 વન વરિન નહિ વાસ નિવાસા, અજ ઇન્દ્રાદિક નહિ કોઈ આશા,
 રોગ નહિ પંચ આપ નિરોગી, જનકું કેવળ કહીએ જોગી. ૨
- જાત્રેત માંહી ઉભાત્રેત જાત્રે, લક્ષ વિષય પર કણુ ન લાગે;
 દરય પદારથ રંગ નહિ દેખે, પરમ ગુરૂ રૂપ અપરમ પેખે;
 જાત્રેત ભાવથી થયો વિજોગી, જનકું કેવળ કહીએ જોગી. ૩
- વિશ્વમાં સૂક્ષ્મ કરે વેપારા, સ્વમવત સખી જીગ સાસા;
 જગત્ સર્વે સ્વમવત જોહ, તત્વાતીત સ્વરૂપ ગત તેહ;
 ભાવાતીત અભેદ અજોગી, જનકું કેવળ કહીએ જોગી. ૪
- જાત્રેત સ્વપ્ન લીન હુવા જ્યાંહી, મગ્ન સુપુતિ અવસ્થા માંહી;
 દેહ અભિમાન દુષ્પ સુખ દૂરા, પોહયો ગાદ નિદ્રાએ નર પૂરા;
 દયા મયા નહિ દુશમન દોગી, જનકું કેવળ કહીએ જોગી. ૫
- ત્રણમાં તુરીયા પદ છે તેહી, અન્યથ વ્યતિરેક સમજ એહી;
 દીયા અવસ્થા ચાર પાર ડેરા, તુરીયાતીત સ્વરૂપ ગત તેરા;
 અખંડ આનંદ આત્મા યોગી, જનકું કેવળ કહીએ જોગી. ૬

દોહરા.

- મન માન ચિંતામણિ, ગુરૂગમ અગમ આપ;
 એક કેવળ પ્રહ્લ્લ ઝોળાખે, જન્મ મરણ લય જાય. ૧
- સેજપુરી ગુરૂ મેજમાં, સેજ જતાવી સાન;
 કેવળપર કીરપા કરી, બેઠયા શુદ્ધ ભગવાન, ૨

અલક્ષ, એવાં બે પદ કાઢવાનાં નથી. ચક્રોર ઇન્દ્ર-જેમ ચક્રોરની વૃત્તિ આઠા-
 રામાં ચંદ્ર ઉપર લાગેલી ■ તેમ એક લક્ષ આત્મામાં રાખે 'શુદ્ધ' થાએ ઇન્દ્ર-
 તેવા જોગી ચંદ્રમાથી ચક્રોર અમૃત બિંદુ થાએ. જનકું-જિનકું-જેને. અથવા
 તે જનને. ૨. પંચ-પાચ વિષય રૂપી રોગ. ૩. ઉભાત્રેત-ભાત્રેત દેખાય પણ
 મન ભાત્રેતના વિષયોમાં નહિ. વિષય-ઇન્દ્રિયોના વિષય. ૪. માયા-મમતા.
 દોગી-દોસ્ત (?) ૬. ત્રણમાં ઇન્દ્ર-ભાત્રેત, સ્વપ્ન અને સુપુતિ એ ત્રણે
 અવસ્થામાં અન્યથ વ્યતિરેક કરીને બે રહ્યા ■ તે તુરીયાવસ્થાના પદને
 પામેલો છે. મતલબ કે, આત્માનો તે તે ત્રણ અવસ્થામાં સંબંધ છે માટે
 આત્માનો 'અન્યથ' એમ કહેવાય છે. પણ ભાત્રેતનો સ્વપ્ન અને સુપુતિમાં
 સંબંધ નથી, સ્વપ્નનો ભાત્રેત સુપુતિમાં નથી, અને સુપુતિનો ભાત્રેત
 સ્વપ્નમાં સંબંધ નથી, માટે તેમનો પરસ્પર વ્યતિરેક છે.

તત્ત્વસાર.

પ્રથમ ખંડ.

શિષ્ય ઉવાચ.

છપય.

પ્રથમ નમું ગુરુ પાપ, દયા કર અક્ષર દીનો,
કીયો પ્રેમ પ્રકાશ, કનક લોહાકો કીનો;
ભયો કાદંકો ભૂંગ, પાપ અનુરાગી પાયો,
ગરબ કીયો ગગન, અલાસર ફેર ન આયો;
કૃપાળ નાથ કરજી કરો, ધરો હસ્ત શિર ધારકે,
ભાતુ ગુરુ ઉદય ભયો, અદુ દિશ રૂપ વિચારકે.

૧

ઢોહરો.

આત્મભજી પર આત્મા, ગુરુ વિધિ તત્ત્વચાન;
મુકૃત નામે શિષ્ય છે, સદ્વિચાર ગુરુસાન.

૨

ગુરુ ચરણ શિષ્ય જ્ઞાનમા, પ્રીતે કરે પ્રણામ;
ચરણ કમળ સત્ ચિત્તવું, નમો નમો નિજ નામ.

૩

તત્ત્વ તપ્યો બદુ તનમાં, ભવતાપે મનિ ભૂય;
પ્રેમ દયાળ પ્રતાપસે, યાયે મુખ અખ વૃલ.

૪

મંદ મતિ પ્રહારાજ મુજ, સુ સમ-તુ જુદિ રપામ;
પ્રજુ અંતરમાં પ્રકટો, તો હૃદયે ઉપજે હામ.

૫

૧. અનુરાગી-પ્રીતિવાળો. ભગવાન પ્રીતિવાળો કીટો જેમ ભગવાનની જેવી પાપ પામે છે, તેમ પરમાત્માના અનુરાગી જીવ પરમાત્મા રૂપ થઈ જાય છે. ગરબક્રિયા-ગાગ્રિયા-ગગન (સમાધિ) માં ગર્જના કરી. અલાસર-૧૪. તત્ત્વ-યોગીન તત્ત્વ-જ્ઞે. ભૂલ-ભૂલ્યો મૂલ-સ્મૂલ-જડ. મતલબ કે ધણું.

શ્રી ગુરુ ઉવાચ.

વચન શિષ્ય ઉગ્રશુદ્ધિ, બડ આશે તુજ વીર;
લલો સત્ તુજ જોલતો, તું ધાયો અમર પર ધીર.

શિષ્ય ઉવાચ.

સત્ સ્વામી ગુરુ પરમ સત્, રહે અનુપમ રૂપ;
જે પરમ પદ કહો મુજને, કટે કર્મ ભવ કૂપ.

શ્રી ગુરુ ઉવાચ.

દેખ ગુરુ પરમ પદનો, ધાવે નર સત્તાએ થાપ;
પકરી કર નહિ આપવા, આપુ મૂકે સત્ આપ.
પુરુષ પ્રકૃતિ પારખો, થીર વિવેક શુધ ધાય;
મરણ જનમ સંસાર મટે, મન પુરીઆ માય.
વિધિ પૂછે વિવેકશે, આયુ ધાયે અલગ;
ઉદે અર્ક ભયો આતમા, સ્વયં જો તેજ સલગ.

ચોપાધ.

આતમ જ્ઞાન વિવેકે આણી, વિધિવિધ એક અનંત વખાણી;
ભણીએ તેહ તણો જ્યમ ભેદ, વહે સત્ થાભ અર વેદ.
કર્ણ ન જાણે સૂરજ કેસા, એ દૃષ્ટાંત અનુભવ એસા;
રવિ અજ્ઞાન વરત તે રહી, નર ઉદય અસ્ત જ્યાં નહિ.

૬. ઉગ્ર-મતલબ કે તીવ્ર. બડ આશે-તારી જલ સંબંધી નિહારિસા એ સૌથી મોટી આશા છે લલો ઇન્-તારામાં જે જોલતો (જોલનાર) છે તેને સત્ છે એ મેં લલો છે ધાવો ઇન્-તું અમર પર-અમરપુર-મુક્તિ નગર ભણી ધાયો છે. ૭. જે-જે પરમપદ હોય તે. કટે-કપાય-નાસ થાય. ૮. દેખ-દેખાને. પરમ પદને પહોંચિલા ગુરુને દેખીને પકરી ઇ-બંધ કાંઈ હોય પકરીને બેતાવાંત નથી. આપુ ઇન્-પણ જે આપુ (પોતાંપણ-દેહાભિમાન) મૂક દે તો તેજ પોતે સત્ છે. ૧૦. આપુ-દેહાભિમાન. સ્વયં ઇન્-જે સ્વયં (પોતે) છે તે સજગ (સજગ માળામાં રહેલા સજગ દોરાની પેઠે જગતમાં બ્યાપી રહેલો પરમાત્મા) થઈ જાય. ૧૨. કર્ણે ઇન્-કાન વહે સૂરજ કેસો છે તે નિહારાય નહિ,

અકલ અનુપમ સર્વની આદે, સો કયું હોયે મન બુદ્ધિ સાદે;
પરપંચી અવાચ્ય ન પાવે, એદ કુબુદ્ધિમાં કેસે આવે ? ૧૩

જાણ્યા વિના પ્રપંચ નહિ જાય, ફેર કાટિક જન્મ અકુળાય;
વળી શુક સનકાદિક નારદ વ્યાસ, રેણી રોય શંકર વસિષ્ઠ બુદ્ધિરાસ. ૧૪

એ જ્ઞાનતણા તે કહીએ અર્ક, તે સત્યાત્મ જેણે છે તર્ક;
ગણો તે અનુભવ તાવ જ્ઞાન, માની લખે તત્વાનુમાન. ૧૫

જાણ્યા વિના તત્વ ચૈતન જેહી, તોય બુધ મનાવે તેહી;
ભોગબે નહિ વસ્તુનો ભોગ, રહ્યો તે પ્રપંચ દીર્ઘ રોગ. ૧૬

વસ્તુ માટે તત્વ સર્વથા, કાને અગોચર સુણુને કથા;
શુર ગોવિંદ શાસ્ત્ર સંત ગાઇ, પરમ બુધ પ્રમાણ પાઇ. ૧૭

રેણી જ્ઞાન ભક્તિ વૈરાગ, ભોગ દાન જપ તીરથ જાગ;
હેયે ચૈતન રમગતા હોય, સત્ પૂરણ કામ ભણીએ સોય. ૧૮

કોઇ તત્વ વિચારી અલગા કરે, ગણતાં ભાગ્યે ચૈતન ઉગરે;
એ ચૈતન નિજ જણો આપ, તેણે સોંજે ટળીઆ તાપ. ૧૯

શિષ્ય ઉવાચ.

દોહરા.

બેઠ કહો મહાબૂતનો, મન બુદ્ધિ સમજે મર્મ,
ચૈતન ભાસે સકલ ચિત, કોઇ સમજી અનુક્રમ. ૨૦

કેમકે તે કહ્યો વિષય નથી, તેજ પરમાત્મા કેઇ ચક્ષુષ્ઠિયને વિષય નથી.
માટે તે કહ્યોયો તો નહિ જણાય હૃદય અસ્ત-તેમજ ત્યાં સૂર્યનો હૃદય
કે અસ્ત નથી ત્યાં પણ અધેને તો રણિયું અજ્ઞાન રહે છે. ૧૩ સાદે-સાધ્ય.
પરપંચી-સંસારી અવાચ્ય-બ્રહ્મ ૧૪. જાણ્યા વિના-જ્ઞાન વિના પ્રપંચ-
સંસાર ૧૭ કાને ઇન્-કાનને અગોચર એવી વ્યા સુણુને અર્થાન્ બ્રહ્મજ્ઞાન
હૃદયમા અનુભવવાનું છે-કાને સામજવાનું નથી ૧૮ રાગી-આચરણ ૧૯.
કોઇ વિચારવાંદ માણસ તત્વોને અસત્ જાણીને દૂર કરતો જાય તો ભાગ્યેજ
ચૈતન માત્ર અવશિષ્ટ રહે છે.

ગુરુ ઉવાચ.

ચોપાધ.

રસસમ પરશ્વલ પ્રપન્થે રહે, કયા પાચ વિશેષણ વેદજ કહે;
તેમાં ત્રણ વિશેષણ વસ્તુ તણા, બયા દોય માયાના બધ્યાં.

૨૧

દોહરો.

વળી ઉપર વેદાતનો, રાખે બાધો થાપ;
વિશેષણની વારતા, અધ્યોક્ષે કહે આપ.

૨૨

શ્લોક.

અસ્તિ ભાતિ પ્રિયં રૂપં, નામ ચેતિ ચ પંચકમ્ ।
ભાતિ ત્રય બ્રહ્મરૂપં, ત્રયઞ્ચ તદુપાધિકમ્ ॥

૨૩

શ્લોકનો અર્થ.

દોહરો.

અસ્તિ કહેતા સ્થિર આત્મા, આદિ અંતનું કારણ એક;
જગત જે વડે રહ્યું જનકી, કર્મ વિશેષણ દૂખે કદ

૨૪

ચોપાધ.

મન સર્વ પ્રિય લાગે જે માટે, ધણું દુઃખ ટાળે ને સુખ લાવે માટે;
પરશ્વલ વિશેષણ ત્રણ પાયા, એ પ્રપન્થનો સુણે દો આયા.

૨૫

૨૧ રસસમ-એકરસ ધનની જેઠે, અથવા વસ્તુ માત્રના ઉપરના તત્ત્વ
૨૨ કળા-તે બ્રહ્માના અંશ ૨૫ પાચ-અસ્તિ (૨૩), ભાતિ (દેખાય છે),
પ્રિય, નામ અને રૂપ ત્રણ-પહેલા ત્રણ અસ્તિ, ભાતિ, ને પ્રિય વસ્તુતણા-
બ્રહ્માના બયા-હે બયા । -હે શિષ્ય દોષે-બાધીનાં જે-નામ, ૨૫. ૨૩
શ્લોકનો અર્થ-અસ્તિ, ભાતિ, પ્રિય, ૩૫, નામ, એ પાચમાધી પડેલા ત્રણ
બ્રહ્મરૂપ છે અને ઉત્તર જે તેની ઉપાધિ ૨૪. કર્મવિશેષણ-ભાતિ' ૨૫.
૨૫. મન ઇન્-મનમા સર્વને આત્મા પ્રિય લાગે છે માટે.

ધુન્દ ઉપજે તેનું રૂપ બધાયે, રૂપ થયું તેનું નામ ધરાયે;
સ્થિતિ ઉત્પત્તિ લય યાયે, જો નામ રૂપ આવે ને જાયે. ૨૬

સર્વ પંચવડે સંસાર, ગ્રીછે મન તે પામે પાર;
એ ત્રણ પહેલાં તે હું નિજ આપ, યયાં જે તેનો ટાળે થાપ. ૨૭

એ પાંચ વિશેષણ જાણે અંગ, લેરા જૂત રચૂલ સક્ષમ લિંગ;
માનુભાવ જન સમજ્યા મન, મેલી પ્રપંચ યયા અમન. ૨૮

જૂત તણો શિષ્ય સાબળ બેદ, વસ્તુ વડે ઉપજે નરવેદ;
કલોલ જૂત જાણે જે કામ, સ્વયં આત્મા નર જાણીએ સોપ. ૨૯

દોહરો.

વશિષ્ઠ કહે સત્ વિનતિ, સુણો રામ સોષ સાખ;
એક કયાનો અર્થ છે, ભાગવત હારદ લાખ. ૩૦

શ્લોક.

સર્વથ પંચ મૂતાનિ, પદ્યં કિચ્છિન્ન વિચતે ।
પાતાલે મૂતલે સ્વર્ગે, હતિ મે નિશ્ચિતા મતિઃ ॥ ૩૧

શ્લોકનો અર્થ.

ત્રોપાધ.

રેણી વશિષ્ઠ કહે સુણો રામ, નિરખ પંચ જૂત રૂપ નામ;
સુતલ જૂતલ ને વળી સ્વર્ગ, વહીએ પંચ જૂતનો વર્ગ. ૩૨

નામ છઠું કાંઈ પદારથ નથી, કંઈ કંઈ મુનિવરે જોયું કથી;
જ્યમ હતુ ત્યમ સત્યજ જાણી, મુખે લાખે શિર તે પ્રમાણી. ૩૩

નિવેક માટે શિષ્ય સાંભળે વાત, સત્ તત્વ લહે તે સાક્ષાત;
એ સમજે ના રવિયુ આપા, જ્યમ હતું ત્યમ પ્રકટ જાણ્યા. ૩૪

૨૮. અમન-મનરહિત-નિર્વિદલ્પ ૨૯. નરવેદ-નિર્વેદ-કદાસીનતા.

અક્ષવસ્તુ જાણવા વડે સંસાર ઉપર નિર્વેદ ઉપજે છે. કલોલ-(?). કદાચ
એ કદાચે ' કેવળ ' શબ્દ હશે. ૩૩. નામ-નામે. ૩૪. આદ્ય-અન્ય-બીજું.

- સત્ અવિગત નભ ઉપન્યું સાર, વળી પવન નભથી વિસ્તાર;
પવન યકી તેજ ઉપનન, તેજ તણું તે પાણી તન. ૩૫
- યાથે પ્રકટ મહી પાણી યકી, નીર ઉપન્યું લઘ પામ્યું નકી;
વાંચું તેહ તણી શુદ્ધ વિધે, સાલગળે એકમના શુધ્ધે, ૩૬
- સો પંચ પંચમાહે વરતે સદા, તે સાક્ષીવત્ રહે આત્મા તદા,
ચિતવી એકમાં વરતે ચાર, પ્રકટ એમ સેજે વેપાર. ૩૭
- અવની જે ધરે અવકાશ, એ જાણવો સંગ આકાશ;
સ્થિર અવની તે કેપજ યાય, વરતે એહ ધરતીમા વાય. ૩૮
- રત્નાદિક જે હીરા રહે, કલા ધરતીમા તેજજ કહે,
ધારે પ્રત્યક્ષ જન દીસે ધરા, જોજે એકમા ચાર વરતે ખરા. ૩૯
- ચેત્ય જલમાં વરતે છે ચાર, ધન્ય જોજી કીનો નિરંધાર;
સમજ અંબુમાં જામણુ સકત, વદીએ એહ અવનીની બ્યક્ત. ૪૦
- મધ્ય જલકણુ ઉડે જે માહી, તેતો તેજ વરતે છે ત્યાંહી;
માંહી લેંર વળે જે મધે, વદીએ એહ માણતની વધે. ૪૧
- જલવિષે ગગન એહ ગુણુ જાણો, માહે આવે રાખે પરમાણો;
જલમાં જાણુ ચાર ગુણુ જેહ, તેજ તણો હવે કહુ ગુણુ તેહ. ૪૨

૩૫ સત્-સતથી અવિગત-અવગત-જાણેલું. નભ-આકાશ તન-સંતાન.
૩૬ મહી-પૃથ્વી. ૩૭. સો-તે. પંચ ૪૦-એ પાંચે ભૂત પોતાનાથી બાકીના
ચારેમાં રહ્યા છે ચિતની ૪૦-દરકમા એ રીતે ચાર ચાર ભૂતના અરા આવે છે
આ પંચીકરણનો પ્રકાર એવો છે કે દરેક ભૂતના જે સરખા ભાગ કરીને તેમાંથી
એક અરધીયાના સમાન ચાર ભાગ કરી પોતાના સિવાય બાકીના ચાર ભૂતમા
એક એક ભાગ મેળવવો. એ રીતે દરેક ભૂતના વિભાગ કરીને એમ મેળવવાથી
દરેક ભૂતમા પોતાનો ૨ અને બાકીના ચારનો ૨ (૨+૨+૨+૨) મળીને
એક પંચીકૃત ભાગ થાય છે અને તેજ કારણથી દરેક ભૂતમા બીજા ભૂતના
ગુણો જોવામા આવે છે એ રીતે પ્રથમ પૃથ્વીમા જે પાંચે ભૂતના ગુણુ કેવો રીતે
જણાય છે તે કહે છે અવની ૪૦ ૪૦ જામણુ-કંડીને કહણુ થઈ જવાપણું ૪૧.
મધે-વિધિ-પ્રકાર ૪૨. પરમાણુ-પરમાણુ. પાણી ભરેલા પ્યાલામા ખાંડ સમાય

- માંહે તેજવિષે જાણો મહી, સાર ખીજ લોહ ઉપજે સહી;
અગ્નિ વિષે જલ એ કહેવાય, લાગ્યો અનલ તે સે'જે આહવાય. ૪૩
- તેજ અગન્ય અગ્નિથી ટળે, માંહી તેજ વિષે જલ સોંધું મળે;
નિરખે તેજમાંહે અપળતા જેહ, એમ વાયુતલું તે લક્ષણ એહ. ૪૪
- કહીએ દીપ શિષ્ય અવકાશ, પૂર્ણ આકાશમા એહ પ્રકાશ;
અગ્નિમાંહી તત્વ ચાર એહી, જાણુ વિચાર માતૃતનો જેહી. ૪૫
- ધારક શક્તિ સમિર જે ધરે, એહી ભૂમિભાગ આચરે;
તે અહીં જોગીની ટાળે તૃષા, વાયુમાં એહ જાણો વૃષા. ૪૬
- અનલ શક્તિ શોષણુ આણે, પ્રત્યક્ષ વાયુમાં તેજ પ્રમાણે;
હેરો અસંગી અરૂપજ હોય, જે ખરેખરે લક્ષણુ જોય. ૪૭
- સાંભળ કહું દો લક્ષણુ સાર, ચેતવો તત્ત્વ વરતે છે ચાર;
રહું અહંકાર ધરતીનું રૂપ, સમજે ચિત્ત તે આપ સ્વરૂપ. ૪૮
- જોલે તેજ સ્થાનક તે છુદ્ધ, સમજ મન વાયુની શુદ્ધ;
કેહી અંબરનું લક્ષણુ કહું, લય ગુરૂ ગોવિંદ સંત મુખથી લહું. ૪૯
- જૂત પાંચનો કહીએ બેદ, સમજ પાંચમાં રૂપ અહંદ;
શક્તિ લે'ર ચેતનની સાર, પ્રતિબિંબ તે જગત અપાર. ૫૦
- શમે ઉપજે જૂનજ સહી, મળે કહીંક મહાજૂતજ મહીં;
પણુ ચેતન સાગર ભયો અપાર, વિષય દંદ જ્યાંહી નહિ વિકાર. ૫૧

દોહરો.

- પ્રમેદો મન પ્રીતશું, વાણી શુદ્ધ વિવેક;
નામ બતાવ્યું ધડાનનકું, અલોકમાંહી તે એક. ૫૨

છે તેથી તેમાં આકાશ રહ્યું છે એમ જાણાય છે. ૪૩ સારખીજ-કાંતિસાર લોહ (૧) ૪૪. તેજ અગન્ય ઇ-અગ્નિથી દાઝેલાને અગ્નિનો રોદ કરવાયો આગ બળવી મટે છે. કહે છે કે " અગ્નિદગ્ધસ્વવિસ્ફોટે શાન્તિ. સ્યાદગ્નિના ધ્રુવમ્. " ૪૬. ધારક શક્તિ-પક્ષી ખજેરેને તોળી રાખવાની શક્તિ. જોખીની તૃષા ઇ-જોખીની વાયુ ખેંચીને પોતાની તરફ ખીપાવે છે. વૃષા-અર્થાત્ જળ. ૪૭. શોષણુ આણે-સૂકવી નાંખે. અનલ-અગ્નિ. ખ-આકાશ. હવે ચતુર્થા અંતઃકરણમાં ચાર તત્ત્વો કેવી રીતે જણાય છે તે કહે છે-રહું ઇ-આપ-જળ. ૪૯. તેજ સ્થાનક-અગ્નિની જગા. કેહી ઇ-કેટલાકે વળી અંતઃકરણનો લય (સુસુપ્તિ તથા સમાપ્તિમાં માય છે તે) તે અંબર (આકાશ) હું લક્ષણુ કહું છે. ૫૨. પ્રમેદો-

શ્લોક.

તાઘમસ્યાદિવાક્યેન, આત્મા હિ પ્રતિપાદિતઃ ॥
નેતિ નેતિ શ્રુતિર્વક્તિ, પંચમૂતાવૃતં ધ્રુવમ્ ॥

શ્લોકનો અર્થ.

ચોપાધ.

હત્ત કહે પડાનન સુણો દેવ, ભયોં થોડામા અર્થ ધણો ભેવ;
ભયો તત્ત્વમસિ વાક્યનો ભેદ, વાણી આદે દઈ ખોટ્યા વેદ. ૫૪
કાષ્ઠ આત્માનું પ્રતિપાદન કરું, તત્ત્વપણું મન જખહી તરું;
વળી જલમાં જ્યમ ભમરા વળે, મન પવનમાહી આવી મળે. ૫૫
નિરખ આવર્ત ભમરાનું નામ, ઠેરવો પાય ભૂતનો ઠામ,
નેતિ નેતિ કહી કહે નિગમ, આત્મા ભૂત નોયે વસ્તુ અગમ. ૫૬
શિષ્યને ગુરુ કહે સુણો સદ, મન વસ્તુ વિષે રાખે મત,
શિવતન પ્રત્યે હત્ત કહે સહી, તત્ત્વ ઉપદેશ છું માને તેહી. ૫૭

દોહરો.

ગુરુ બતાવે અગમ ગત, એ ભેદ ભૂતકો આયો;
પ્રથમખંડ પદ પ્રાપતિ, ત્રેમી જન (સન) પાયો. ૫૮

છતિ શ્રી પ્રથમ ખંડ સપુર્ણ.

અથ દ્વિતીય ખંડ.

દોહરો.

ખીળ ખંડની વારતા, વણુવી કહું વિસ્તાર;
પ્રેમ અનુભવ ઉપજે, ધીરજે સુણુ નિરધાર. ૫૯

પ્રબોધો-સમજવો પડાનન-કાર્તિક સ્વામી પ૩ શ્લોકાર્થ-'તત્ત્વમસિ' આદિ મહાવાક્યથી આત્માનું જ પ્રતિપાદન કર્યું છે, અને પાય ભૂતથી વીંટાયણું ને આ જગત્ તેમા દરેક ભૂત એ આત્મા નથી એવી રીતે નિરાસા દ્વારા શ્રુતિ આત્માનું કથન કરે છે. ૫૭. શિવતન-મહાદેવનો પુત્ર કાર્તિક સ્વામી

ચોપાદ

જે પંચ ભૂતનો આવર્ત જાણે, વસ્તુ સાગરમાં તેહ વખાણે;
 નેતિ નેતિ વેદ કહે નેકી, એનું કારણ તે જાણું એકી. ૬૦
 વસ્તુ ભૂત તે સત્ વિચાર, દૃઢ નિગમ એક છે નિરધાર;
 મન આપ શિષ્ય પ્રીતે મર્મ, કહી વસ્તુ જાણો અનુક્રમ. ૬૧
 આવર્ત કિંચિત્ પદાર્થ એટલી, તન જૂન ઉપાધિ જાણો તેહી;
 તત્ત્વ એહ ભવેકે તરે, ગણુતા ભાગ્યે ચેતન ઉમરે. ૬૨
 કારણ જાણ્યાનો ઉપાય કલો, લક્ષ ભુધ અગોચર લલો;
 તો શુદ્ધિ કાર્યમાં એ ટળે, બેદ વસ્તુ વસ્તુમાં ભળે. ૬૩

શિષ્ય ઉવાચ.

દોહરો.

ભૂમિ ચૌદની ભીતરે, લલો ભૂત કલ્પોલ;
 પ્રીત્યો નંદિ પરમાત્મા, સંશય અંશે સોજ.

શ્રી ગુરુ ઉવાચ.

ચોપાદ.

તાવ કલાનું કારણ તેહ, દેખ ચલણ હલણ તે દેહ;
 એમાં છવ ધર છે આપ, વળી જાણી કહો ભૂતનો ચાપ. ૬૪
 પંડ ભૂત ઉપજે ઉપાધિ, જણ્યો પંડ બ્રહ્માંડ જ્યુ જોધી;
 કંઈ ઉઠે ભૂત બેદ આઠાર, સર્વ આઠારનો સંસાર. ૬૬
 પ્રીતો સ્વર્ગ મૃત્યુ ને પાતાળ, ભાળો ચૌદ લોકની ભાળ;
 નિરખ ભૂતવણ પદારથ નહિ, રૂડી પેર માંચે જોયું રહી. ૬૭
 ધન નામ રૂપ ભૂતે ધર્માં, વિવેક કરી કુલ વિસ્તર્માં;
 'લખો રૂપ ત્યા વાસના વિગ. એહ ભૂતનું ને જાણો અંગ. ૬૮

૬૦. આવર્ત-વર્તન. વસ્તુ-મદ્ય. ૬૧. નિગમ-વેદ. આપ-આપી.

૬૩. લેક્ષણી-લક્ષણ. શુદ્ધિ-શી. અગોચર-બ્રહ્મ. ૬૪. ચૌદ ભૂમિ-ચૌદ લોક.

૬૫. આપ-પ્રેતાપણું-અલંકાર. ૬૮. લખો-જુઓ.

સાગરના તત્વના બુદ્ધ બુદ્ધ શરીર, હેરે ચરાચર બ્રહ્માંડ તે હીર:
 સે'જે ઉપજે ને સે'જે રમે, દેખો અણુજનો જીવ હું હું દમે. ૬૯

કરતા કરાવતા નહિ કાચ, ભોગ ભોગ તે સે'જે ભોય;
 વળી શમ્બુ' ઉપજ્યું નથી વસ્તુ ત્રિમે, ધારણુ રમે મન મનથી મસે. ૭૦

પરમાત્માની કાણુ કહે પેર, ઠીક પ્રપંચથી અગોચર છેર;
 વળી શબ્દ કરીને જે કહેવાય, મગન આકાશ તણો મહિમાય. ૭૧

સ્થિર આકાશ મહત્તત્વથી થયું, રંગ તેથી ચૈતન અલગું રહ્યું,
 સ્વભાવ તત્વ તે થયું શૂન્યથી, કલ્પિત શૂન્યથી પ્રકૃતિ ઠથી. ૭૨

કલ્પના માત્ર સંસાર કલ્પો, તે જલ્પવાવિના સખી જીવ તત્ત્વો;
 શબ્દવિના જેસો દુરે સોઇ, જે ઉત્પત્તિ સ્થિતિ લય રલા ભોઇ. ૭૩

અદ્વૈતિતિ સોઇ' બન્યા જે હોય, કહે વાણી વિચાર બન્ને તે કાચ;
 કાચે બીસાન કુણુ કુને કહે, જે આપ બન્યા આપ સમજી રહે. ૭૪

કાચે પદ દરિજન સે'જે કરે, અણુ ધ્રુવજીવું તે મન આચરે;
 માંહી પદ પ્રીતિપાતો એ છે મર્મ, અદ્વૈત ઉપાધિ નહિ ધર્મ અધર્મ. ૭૫

જીવ ધ્રુવર પદ બેઠી જેઠ, (તે) કાન માયાએ નટ્યો નહિ તેઠ;
 અનસિંગી નવ દીસે આપ, પુણ્ય કામ નહિ ન્યાં પાપ. ૭૬

૬૯ સાગર રૂપ પરમાત્મા. બુદ્ધબુદ્ધ-પરપોટો. હીર-તત્વ. રમે-હું હું કરીને
 કુઃખી થાય. ૭૦. શમ્બુ'નારા પામ્યું. ધારણુ-ધારણુ કરીને-કલ્પના કરીને.
 ૭૧. છેર-છેર. મગન-માગ અવકાશ-રૂપ. ૭૨. મહત્તત્વ-સમષ્ટિ બુદ્ધિરૂપી
 તત્વ. રંગ - (અન્યથા.) સ્વભાવ તત્વ-મહત્તત્વ. કલ્પિત શૂન્યથી ઇ-
 અરેખર શૂન્ય નહિ, પણ કાંઈ કદી ચકાચ નહિ એવું મારે કલ્પિત શૂન્ય.
 તે શૂન્યથી પર તેના (શૂન્યના કારણુ રૂપે પ્રકૃતિ કહેલી છે- (સાઓમા).
 ૭૩. શબ્દ વિના ઇ-શબ્દની ન્ય જાતિ નથી, અર્થાત્ જે કહેવામાં
 આવી શકે તેમ નથી, એવી જે કાંઈ સ્ફુરણા ચાય તે પરમાત્માનું સ્વરૂપ
 અને તે ઉત્પત્તિ વગેરેનો સાક્ષી છે જેસો જેવો કુરે-સ્ફુરે. ૭૪. અદ્વૈતિતિ
 ઇ-એ સ્ફુરણામાં જે અદ્વૈતિતિ (અદ્વ - તર) વસ્તુત્વ થઈ હોય તો સોઈ,
 (તે હું) એવું જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય અને પછી વાણી અને વિચાર બન્ને થયાં
 એમ કાંઈ કદી શકે તાત્પર્ય એ ૫ કે વસ્તુત્વ અદ્વૈતકાર વગેરે કાંઈ વસ્તુત્વ
 થયું નથી, એટલે મન અને વાણી પણ કલ્પન્યા નથી, 'તો પછી પરમાત્માનું
 સ્વરૂપ કાણુ કોને કહે ? બીસાન-કાંઈ બી સાન કાંઈ પણ અકલ્પે વડે ૬. ૭૬.
 બેઠી-બન્ને પદને બેઠીને પાર જનારો અર્થાત્ જીવ અને ઈશ્વરની ઉપાધિઓ

શિષ્ય ઉવાચ.

હોહરો.

શાસ્ત્ર અન્ય બહુ સાંભળ્યાં, માહે ગુન્યાણું મન;
અહંકૃતિથી રહે અલગો, જે જાણે અનુભવી જન.

૭૭

ચોપાઇ.

પ્રીતે કૃપા કરી તે કહો ઉપાય, જેણે અહં ભાવના મનથી જાય,
મહા સમર્થ મન પ્રકટે માય, તન મન સીતળ હોવે ત્યાંય.

૭૮

શ્રી ગુરુ ઉવાચ.

ચોપાઇ.

સાંભળ શિષ્ય તું ગુરુ કહે શાખ, હૃદયમાંથી સમજી મન રાખ;
કૃષ્ણે વાયક ગીતામાં કહ્યું, લગ્ન કરી અર્જુને લલ્યું.

૭૯

હોહરો.

પારથ સમજ્યો પ્રીતથી, અનુભવ દીનો એક,
મહા સ્વરૂપી બતાવી માયા, વાણી કૃષ્ણ રિવેક.

૮૦

શ્લોક.

यस्य नाहंकृती भावो, बुद्धिर्यस्य न लिप्यते ।

हृत्वापि स इमांल्लોકान्न, हन्ति न निष्यते ॥

૮૧

અર્થ. ચોપાઇ.

વાંણી કહે, કૃષ્ણ સુષુ અર્જુન વીર, દદમતિ કહે ગુરુ શિષ્ય સાંભળે ધીર,
ધટ્ટ અહંકાર જેને નહિ લગાર, મોહી બુદ્ધિ નહિ લોપે સંસાર.

૮૨

ત્રાગીને બન્નેની ઘણ રૂપે એકતા સમજનારો નટ્યો-નાટ્યો. અર્થાત્ કાળ
અને માયાની ઇચ્છા પ્રમાણે તે નાચતો નથી અનર્થી-સત્ કે અસત્ જેમણે
એકે ચિન્હ વડે એળખી રાહાય નહિ એવી ૭૮. લગ્ન કરી-કલ્યાણ આપીને

- જગત હત્યા(રા) હોયે જો જન, તોએ પરાભવ નહિ તે તન;
તે કર્તા થકો અકર્તા તેહ, દીનમા અહંભાવ નહિ જેહ. ૮૩
- દેખ અણુનેને કહે જગદીશ, એ તત્વદર્શી તે આપે ઇશ;
તત્વ ગુર કહે સુષ્ટ સિધ્ધ તેહ, ઉદ્ધવ પ્રત્યે હરિ કહે એહ. ૮૪
- ભેદ તે સત્ ગુરનો ગુર ભાગ, વધુ શાસ્ત્રનો નહિ અહિં ભાગ;
વળી કાઠ ચોદમા ભોલ્યા વેદ, ભાવે જાણે તે વિરવા ભેદ. ૮૫
- કૃષ્ણે ગીતામાં જે દારદ કહ્યું, સત્ દત્તાત્રયે અંતર સહ્યું;
વળી રઘુપતિ પ્રત્યે કહ્યું વસિષ્ઠ, ઉદ્ધવ પ્રત્યે કહ્યું તે ઇંદ. ૮૬
- જે કહ્યું અરુની તે અવનીમા જાણે, વળી ઉદક નહિ ઉદકની ખાણે;
જો તેજ તે રૂપે તેજ જાણે, મારત નહિ મારત પ્રમાણે. ૮૭
- આકાશ નહિ જો આકાશ, નર દષ્ટ વસ્તુનો થયો નિરાશ;
પછી બુદ્ધિ ભેદે ભાસ્તું વિપરીત, રે'હ્યું ચાલો અવળી રીત. ૮૮
- આતમ ગુર દષ્ટિ જો આપ, સ્થિર શુદ્ધિ હોયે ગુર થાપ,
એ શુદ્ધતુ કાઈ વિચારણ અલગ, સર્વ ચિદ વિલાસ દીસે સલગ. ૮૯
- અવની ચૈતન ચૈતન આપ, વળી ચૈતન અનવ અનલતા બ્યાપ;
મો ચૈતન બ્યોમ બ્રહ્મ અવિગત સદા, એ બ્યોબએ ચિત્ત મટે આપદા. ૯૦
- બ્રહ્મ દષ્ટે દીસે છે ભૂત, ભેદ વસ્તુ વિચારે છે અહનુત;
વસ્તુ વિચારે છું છું વસ્ત, એ કાણુ કહે ઉદ્ધવને અસ્ત. ૯૧

૮૩. પરાભવ-તોપણ પોતાના શરીરથી પરાભવ પામતો નથી. તેને હત્યા નહીં નથી ૮૫. ભેદ ઇન્દ્રિયાઓમાં બધા છવ ઇન્દ્રિય વગેરે ભેદ રૂપે કથન કહ્યું છે તેમાં સદગુરનો ગુરભાગ છે એટલે ગુર તેનો ખુલાસો કરે ત્યારેજ સમભવ એણે છે. અવાત્ત એ ભેદમાંથી ઉપાધિ માનનો ત્યાગ કરીને અભેદ માન સમભવનો છે ચૈત્ત કાટ વેદ-ચતુર્વેદના તત્ત્વથી બ્રાહ્મણના ચૈત્ત નાડ ૨ તેને ઉદેશીને અહીં કહ્યું ૮૭ અવની ઇન્દ્રિયા-બધા પૃથ્વી એવું કહ્યું ૨ ત્યા પૃથ્વી ન સમભવતા તેણે મૂર નરણુ સત્ બ્રહ્મ સમભવું, કેમકે પૃથ્વી કાર્ય હોવાથી અનિત્ય છે, પણ મૌનુ આદિ રણુ બ્રહ્મ નિત્ય છે એજ રીતે ઉદ્ધવ વગેરેનું પણ સમભવ ૮૮ પછી ઇન્દ્રિયા-બધા છતાં પણ શુદ્ધિ સિન્ન હોવાથી એથી ઉત્તર ભારણુ એટલે બધા સત્ જોણુ એમને ત્યા પૃથ્વી વગેરે જોવા લાગ્યો. ૮૯ આતમ ઇન્દ્રિયા-આતમાને ગુરની દષ્ટિથી જો એટલે ગુરના ઉપદેશાનુસાર વિચાર કરે. સલગ-સવગ ૯૧. બ્રહ્મ દષ્ટે-આતમાથી બહિર્મુખ

શિષ્ય ઉવાચ.

દાહરો.

શિષ્ય કહે પ્રભુ સાંભળો, મુજ સંશે એક મન;
તે વકરી દષ્ટિ કાતણી, ઝોર વસ્તુ વિના નહિ અન્ય.

૯૨

શ્રી ગુરુ ઉવાચ.

ગુરુ કહે વસ્તુ જ્ઞાનમાં, વિવેક મોટી વાત;
પ્રપંચ નામ તેણે પડ્યું, તે લધુ દીર્ઘ કહે વાત.

૯૩

મ કહેતાં પર બ્રેહ્મ છે, પંચ કહેતાં ભૂત પંચ;
પ્રપંચ નામ જૂઠું પડે, વંઝાપુત્રજ વંચ.

૯૪

ત્રોપાધ.

છે મિથ્યા પુરૂષ મિથ્યા યથો છતો, વહો જાપ તે પ્રકૃતિવતો;
નિરખ મિથ્યા તેનું રૂપ ને નામ, ગમાર મિથ્યા જ્યમ બધું ગામ. ૯૫
તેને ભૂત ભવિષ્ય વર્તમાન જ તેહ, નર ધર્મ અર્થ મોક્ષ કામ સ્નેહ;
સો ઉત્પત્તિ સ્થિતિ લય તેને સોય, હાણુ વૃદ્ધિતા સુખ દુઃખ હોય. ૯૬
તે બાહ્ય જોખન વૃદ્ધ ત્યાં તેહ, દેખો દુઃખ સુખ ખટ ઉર્મી દેહ;
તે મિથ્યા પુત્ર માયાનો માન, જેને જીવ ઇશ્વર બે કહે જાણુ ૯૭
સો જીવ ઇશ્વર કહીએ સંસાર, તે વિદ્યા અવિદ્યા દો વિસ્તાર,
સત્ કર્મ વિકર્મ સર્વે સત્ય, તે આપુંધું જ્યાં નિત્ય અનિત્ય. ૯૮
જે જાજવા ઇશ્વરને જાણ, કહીએ ખંધન તે જીવ કહેવાય;
તે ઇશ્વર જાણે જીવ નહિ ટળે, રેંણી વિના તે સંસાર રળે. ૯૯
જેમ અગાણી બાંધી જાળ, પરખો વસ્તુ મટે પંખાળ;
જીવ ઇશ્વર માયાના જેહ, તે સ્વામી સેવક ભવોભવ તેહ ૧૦૦

દૃષ્ટિથી ભૂત-પુરૂષ વગેરે ૯૨. વક્ત્રી-બગેરેલી-બહિર્મુખ થયેથી ૯૪. પ્રપંચ
સાબંધી નિરૂપિત કરે છે પ્ર ૯૦. ૯૬. તેને-> મિથ્યા ઉત્પન્ન થયો છે તેને.
૯૭ ખટ ઉર્મી-શીત, તાપ, ભૂખ વરસ, સુખ દુઃખ ૯૮. તે આપોપુ
૯૦-તે જીવ ઇશ્વર આપોપુ (અહંકાર) ધારણ કરે છે અને નિત્ય અનિ-
ત્યનો ભેદ પણ ત્યાંજ છે. ૯૮. રળે-પ્રાપ્ત કરે. ૧૦૦. અગાણી-અગાડી-

કરપના માત્ર અન્ન તે કહી, લખ ચાર ખાણુ વાણી, તે લહી;
નર વસ્તુ વિષે એક કંઈ નાંહી, જે દીમે તે માયા કંઈ જામાંહી. ૧૦૧

શિષ્ય ઉવાચ.

દોહરો.

માયા મમતા બળવતી, દેખો કેણે કરી ગુર દેવ;
સમયે એહ સંસારમા, લાણી કહો મુજ ભેવ. ૧૦૨

શ્રી ગુરુ ઉવાચ.

ચોપાઈ.

એ માયા રવે રવે બળવંતી એહ, તે મિથ્યા હતી યમ જતી તેહ;
નામ છે પણુ રૂપ તે નાંહી, મોહા સુર દાનવ મુનિ ભૂપ માંહી. ૧૦૩

શિષ્ય ઉવાચ.

દોહરો.

હરિ હર અજ દાનવ મુનિ, મોહા સર્વ તે માંય;
એ જીવતણો શો આશરો, એ સંશય મુજ આય. ૧૦૪

ચોપાઈ.

જો રામા જાણી જો જૂઠી, મૂકે પંચશૂતની મૂરી;
નીચ છુદ્ધિ ટાળો (તો) વરસે નૂર, અનુભવ આનંદ આવે ઉર. ૧૦૫

અમાડી. પશુઓના જવાના માર્ગમા ખાટો ખોદીને પૂછી ત્યાં જાણ બાધે ॥
તેને અગાડી કે અજાડી કહે છે. એ અર્થમા અહીં " અજાણી " શબ્દ લખેલો
જણાય છે. ૧૦૧. અન્ન-માયા દેહ-નામ દેખાદિ જોડકા. ૧૦૩ રવે રવે-
પોતાના (જાણના એકદેશમા) પોતાની મેલે રહેલી છે, અર્થાત્ અનાદિ
જાણી છે, અને મિથ્યા છે, માટે તેનો હત્યારાનો સમય કહી સકાય એમ નથી.

૧૦૪. અજ-જાણી. આય-આબ્યા. ૧૦૫. રામા-સ્રી. અર્થાત્ માયા.
જાણીજો-જાણવી. નૂર-તેજ-જ્ઞાન.

- ૮ મનોમયે સધયુ' મંડાણુ, વળી મનોમયે પડિતની, વાણુ; ૥ ૥ ૥ ૧૧૦
- લખો મનોમયે સર્વે લોક, ફેર મનારચિત એ સર્વે કોક. ૧૧૨
- ગણો મનવડે પડિતે બાધો અંધ, પછી મનવડે દર્શન મનવડે પંથ,
જોગી મનવડે સાધે જોગ, જોગીએ મનવડે માન્યો જોગ. , ૧ ૧૧૩
- જો મનવડે ઇશ્વર મનવડે જીવ, કંઈ મનવડે ઘાટ ઘડે ચક્રીવ;
સો મનમાં મન જ્યારે ગયું સમી, ઉઠતી ત્રિપુની પ્રકૃતિ આયમી. ૧૧૪
- જ્યમ છાક મદિરા પીધે છકે, બીજ વિના પ્રપચે બકે;
વળી મદ ઉતર્યો પાછો વળી, સારે પ્રકૃતિ ત્રિપુટી ટળી. ૧૧૫
- મનમાંહે માયા તે મન, વર્ણિ જવાળા જવાળા તે વહન;
સર્વ અગ્નિ અગ્નિમા મયો સમી, સ્થિર સંખ્યા તેજ માયા આધમી. ૧૧૬
- તે માટે સત્ સત્ય સર્વથા તેહી, જે માને મન, એલે માને વૃદ્ધા, જેહી;
જો એમ જાણી શીટી જાયે, ધણી કાણુ બીજો પૂડે ધાયે. ૧૧૭

શિષ્ય ઉવાચ.

- કો' એ શિષ્ય પુરૂષ વશ કરે, તે સ્વામી જો મન અવતરે,
ગુરુ કહે સાંભળ નર રાની, મુખ વચન સત્ લેજે માની. ૧૧૮
- પરંપરાનો નિજ લન પાયો, મન અમજ ધધ માહે સમાયો;
સાંભળ તેહ ઉપર કહું સાખ્ય, હૃદય દત્ત જોતવા તે રાખ્ય. ૧૧૯

૧૧૨. લખો—જુઓ ફેર—પછી. ૧૧૪ ચક્રીવ—ટુલાર ત્રિપુટી—કલ્પના કરનાર, વહનના અને કલ્પેલો પદાર્થ એ ત્રણનો સમૂહ ૧૧૫. બીજ—હોલ ૧૧૬ વર્ણિ—વર્ણિ—અગ્નિ સંખ્યા—જ્ઞાન જેવું 'સ્થિર' એવું જ્ઞાન હોતું તે માયા આયમી ગઈ. ૧૧૭ જે માને ઇ—જે માયાને મન માને એટલે જાણે અને જેને મિથ્યા માનીને મેલે—છોડી દે, જો એમ (મિથ્યા) જાણેલી માયા નાશ પામે તો પછી એની પાછળ દોડનારો બીજો કાણુ ધણી યાય ? મતવળ કે માયાને ન જાણી હોય ત્યાં મુઠ્ઠી તે સત્ લાસે છે અને જીવને દુખી કરે છે, એક વાર તેનું મિથ્યા સ્વરૂપ જાણવામા આવ્યું એટલે તે દગાખોર લજવાયલી સ્ત્રીની જેમ દરી માં જતાવતી નથી, અને જોણે તેને મિથ્યા જાણી છે તે પુનઃ તેને જોવાને ઇચ્છતો પણ નથી, એકે તે પોતે પોતાને પરમાત્મ સ્વરૂપ સમજે છે. ૧૧૮. કાઇ—શિષ્ય કહે છે કે માયા જે પુરૂષને વશ કરે છે તે માયાનો સ્વામી જો મન ધર્મને અવતરતો હોય તો તે કહો. અર્થાત્ મનની ઉત્પત્તિ કહો. ૧૧૯. મનની ઉત્પત્તિ, ધધ નથી પણ તે અવાદિ છે એમ કહે

ને માનુભાવનો અનુભવ જેહ, સમજી દેતાં દેખે સદેહ.

૧૨૦

દોહરો.

અશ્વોક માંહી અર્થ છે, મનનો કલો મરમ;

ગીતા ગાઇ સત જ્ઞાનમાં, પારથ આગે પરમ.

૧૨૧

શ્લોક.

મનો યૌ ગગનાકારં, મનો યૌ સર્વતોમુખમ ।

મનો યૌ પરમાત્મેદં, મનો યૌ પરમાર્થકમ્ ॥

૧૨૨

મન ઘણ મનુષ્યાણાં, કારણં ઘન્યમોક્ષયોઃ ॥

યેન આલિક્ષિતા કાન્તા, તેન આલિક્ષિતા સુતા ॥

૧૨૩

અર્થ. ચોપાઈ.

મનવડે મોક્ષ રહ્યો તે માની, જોયે મનવડે બંધન જાણી;

નિરખ મને દેશવે નામ, કરે મનવડે સખદી કામ.

૧૨૪

જાયા જે બીજો પતિ જાણુ, પિતા પુત્રી આલિંગન પ્રમાણુ;

અર્થ જાણે સુભાષિત એહ, હવે કહું દત્ત બોલ્યા તેહ.

૧૨૫

માંહી ગગનાકાર થાય જો મન, જાણે મન મોક્ષ તોએ તે જન;

રેણી પરમાત્મા મને તે રહ્યો, લે મન પરમારથ સરવે લલ્યો

૧૨૬

છે: પરંપરાનો ઇ. પરંપરાનો-અનાદિ કાળથી. અમલ-સૌથી પ્રથમ જન્મ પામનાર સૂક્ષ્મ દેહનું કારણ પણ મન છે, માટે મન એજ સૌથી પ્રથમ જન્મ પામનાર છે. ૧૨૦. માનુભાવ-મહાનુભાવ-મોટા પ્રતાપવાળા. ૧૨૨. ગગનાકાર-આકાશ જેવું અરૂપી. સર્વતોમુખમ-આરે પાસે ગતિ કરે એવું. એ મન એજ પરમાત્મા છે અને મન એજ પરમાર્થ સ્વરૂપ છે. એવા બાકીના બે પદનો અર્થ છે. ૧૨૩. મન એજ માણસોના બંધ અને મોક્ષનું કારણ છે, જે દેહ વડે સીનું આલિંગન કરવામાં આવે છે તેજ દેહ વડે દીકરીનું પણ આલિંગન કરાય છે, અર્થાત્ સ્ત્રી અને દીકરી રચે બિન્નતા માત્ર. મનથીજ અનાય છે. (બે જુદા જુદા સ્ત્રી-ના પૂર્વાર્ધ ઉત્તરાર્ધ ભેગા કરીને આ સ્ત્રીક સખદો જણાય છે.) ૧૨૫. જાયા ઇ-જા.ને જે આલિંગન કરે છે તે બીજો એટલે પતિ છે એમ જાણુ અને પુત્રને આલિંગન કરે છે તે બીજો એટલે પિતા છે, એમ કહેવાનો ભાવ છે. ૧૨૬. ગગનાકાર-શૂન્ય.

- કૃત્ય મનનું તે માટે કહું, લગન કરી મન ઉન્મત્ત લહું; ૧૧
સત્ય પરમાત્મા કહે તું સદ્દી, મન સત્ વર્તે તેની તે મદ્દી. ૧૨૭
ઉદધિ લહેર જે ઉદધિ તણી, પાર મન લે'ર હરિ તે ધણી;
રંગ લવણ રૂપ લવણે રહ્યો, લવણે સિંધુ કયમ કરી લહ્યો. ૧૨૮
ગયું મધ્યમાં જ્યારે મીઠું ગળી, મુખ કાણુ કહે મને વસ્તુ મળી;
ધારો પડિતે ક્યોં નિરધાર, સમજે મનવિના ક્યાં સંસાર. ૧૨૯
તે સર્વે મન કારણ તણું, પછી જીવો ત્રિચારી આપ આપણું;
સંત સમજે સંતનની સાન, માહા ત્રિવિચાર દેખે તે માન. ૧૩૦
સુપ્રિતમાં મન જે રમે, રંગ ચૈતન સદોદિત રમે;
લહે ચાર અવસ્થા મન તે લખે, રેણી વસ્તુ સેજે રખે. ૧૩૧
માંહી વિચિત્રતા મૂકી રહે જે મન, એ મન સંઘા લહે અમન;
પામ્યું અમનતા મન તે પાર, ત્રડ સાગરનો થયો નિસ્તાર. ૧૩૨
તે સાગર ના દેખે તોય, હવે ભોમિ વિહારથી અલગો હોય,
સત્ દૃષ્ટાંત કહું તેનું સાર, વળી કોઈ જન જઈ પૂડ્યો વાર. ૧૩૩
કાયા જડતા પામ્યો મરતે કરી, સર્વ અમનને સંસૃતિ વિસરી, ૧૩૪

શિષ્ય ઉવાચ.

દોહરો.

- મોટા સંશય મુજને, તે કેમ ચાલે તન,
દેહ ધારી શા દખીએ, જે સંસૃતિ વિસરે જન. ૧૩૫

૧૨૬. મધ્યમા ઇ-મીઠાની પૂતળી સુપ્રદ્રમા પછી તે જોતળી ગઈ, પછી
હું સુપ્રદ્રમ યઈ એમ કોણુ કહે ? નમજ બ્રહ્મરૂપ યથા પછી હું બ્રહ્મરૂપ થયો
એમ કોણુ કહે ? ધારો-નિયમ-સિદ્ધાંત ૧૩૦ માન-મન. ૧૩૧. રંગ ચૈતન
ઇ-ત્યા ચૈતન સદોદિત (સર્વ) રંગ રમે છે-આનંદ ભોગવે છે. રખે-રખે.
૧૩૨ અમન-મન વગરનું-બ્રહ્મ. પામ્યુ ઇ-જે મન અમનપણું પામ્યું તે પાર
(પડ્યું.) તે ઇ-તે સાગરને કે તોય (જળ) ને દેખતો નથી. વાર-પાણી.
૧૩૪. સંસૃતિ-જન્મ મરણ રૂપ સંચાર ૧૩૫. તે કેમ ઇ-તેમનું શરીર કેમ
ચાલે ? દેહ ધારીશા-દેહ ધારી સરખા-ખીન માણસો જેવા મતલબ કે,
જે મુકા થયો તે પણુ ખીન માણસ જેવાજ દેખાય છે તે ચેષ્ટા કરે છે તે.

ઉત્તમ શ્લોકમાં આત્મા, અષ્ટાવક્રે કલો અર્થ;
શુક સમન્વયો સાનમાં, સાચો એક સમરય.

૧૩૬

શ્લોક.

નિર્વાસનો નિરાલંબો, સ્વચ્છંદો મુક્તયંધનઃ ।
શિષ્યો સંસ્કારવાતેન, ચેષ્ટતે શુષ્કપર્ણયત્ ॥

૧૩૭

અર્થ. ચોપાધ.

ગમ કર વાસનાલિંગ સાં ગળ્યું, તેનું ત્યાં અવશંબન ટળ્યું,
યષ્ટ સ્વેચ્છા તે ત્યાં થયો, મુક્ત બધ સંશય ત્યાં મયો. ૧૩૮

તે સંત સંસ્કારે થયું તું તન, જે ઇચ્છા યષ્ટ વિસરજન;
દૃઢ થયા અનલિંગી કહું દૃષ્ટાંત, મન સમજે તો હોયે ધિમંત. ૧૩૯

ખોજ શુષ્ક પત્ર તરપર થયું ખરે, ફેરવે જોગે પૃથ્વી ફરે;
થાંભે પવન તો તે સ્થિર થાય, જલ સ્થલ માંહી વાયુ જોગે જાય. ૧૪૦

આપ મુક્ત નહિ બધન એક, જેમ દૈતાદેવ વિના કબંધ જેક;
કાષ્ટ તજજને અન્ય શું કરે. ફોકટ જગત્ જાણે જે બોલે ફરે. ૧૪૧

સ્ફટિકને નિકટ બહુ રંગ, એક પ્રતિબિંબ મણિને અંગઃ
વળી મણિમધ્યે નહિ એક વાન, ભામે જોગ મળે પ્રતિભાન. ૧૪૨

સ્ફટિકની પેરે તે સદા, જે લિંગ વિના શિષ્ય લાગે જૂદા;
ઉત્પત્તિ પ્રલય નહિ વસ્તુ વિશે, રસ લક્ષાલક્ષ વિવાર્જિત રખે. ૧૪૩

પછી મુક્ત અને અમુક્તમાં ફેર શો ? ૧૩૬. ઉત્તમ શ્લોક-પરમાત્મા. ૧૩૭.
અર્થ-શિષ્ય વાસના વગરનો, અલ્પરૂપ, સ્વચ્છંદ અને બધન વગરનો થયો છતાં
વાયુ વડે જેમ સૂકું પાદડું ઘડે છે તેમ પૂર્વના સંસ્કાર વડે તે ચેષ્ટા કરે છે.

૧૪૧. કબંધ-માથા વિનાનું ધડ. તજજ-તત્તજ્ઞાની. જગત્ ઇન્તે
જ્ઞાની બોલે જે ફેરે છે એવું જે જગત્ જાણે છે તે મિથ્યા છે. ૧૪૨. વળી-
'પણ' ના અર્થમાં વાન-વર્ણ-રંગ. પ્રતિભાન-પ્રતિબિંબ. ૧૪૩ લિંગ-
વિના-સ્ફટિકને જેમ રંગ નથી છતાં તે હપાધિથી રંગવાળો ભાસે છે તેમ
જ્ઞાની પણ વિંગ (સંસ્કાર હપાધિ) વગરનો છતાં જુદા જુદા પ્રકારની ચેષ્ટા-
વાળો વાસમાન થાય છે. રસ ઇન્-જ્ઞાની લક્ષ અને અલક્ષ રહિત થઈને રસ
રાખે છે-વિષયો ભોજવે છે.

શિષ્ય ઉવાચ.

દોહરો.

વળી ક્યમ ટળે સંગ વાસના, વસ્તુ કહો વૈરાગ,
ખોજી કહો ત્રીજા ખંડમાં, ત્યારે થાય સંશેનો ત્યાગ. ૧૪૪

ચોથાધ.

ભલો પહેલે ખંડે કંઈ જૂતમેદ, વળી ખીજે કંઈ જ્ઞાન નિર્વેદ;
લક્ષ ગુરુ ગોવિંદ સન્મુખ લલ્લા, ધર તે ખંડ જે પૂરણ થયા. ૧૪૫

દોહરો.

ભેદ વસ્તુ સત્ સાંખ્યે, વળી ગુરુ શિષ્ય સંવાદ
નિર્વેદ જ્ઞાનનું નામ છે, પરહર સખી ઉપાદ. ૧૪૬

વળી ત્રીજા ખંડની વારતા, તે સત્ગુરુ દેવો બતાવ;
કર જોડી વંદન ઝરે, જખી મન સંશે ભાવ. ૧૪૭

વૈરાગ વસ્તુ વર્ણવું, જાણે તે દ્વૈત ભાવ,
સત્ જીવ ઇશ્વર પદ સ્પર્શતાં, અદ્વૈત રૂપ તન આપ. ૧૪૮

કવણુ જીવ ઇશ્વર કવણુ, કવણુ વિશેષણુ તેહ,
શિષ્ય તે અસત્તે પ્રીયતા, સર્વે ભાગે સદેહ. ૧૪૯

ઈતિ શ્રી દ્વિતીય ખંડ સંપૂર્ણ.

તૃતીય ખંડ.

ચોથાધ.

જો સાંખ્ય સમત કહું છું સંગ, શકર ભાષ્ય તણો સુચંગ,
ત્રીજા ખુદે કરી અદ્વૈત તન, વળી મહાપુરુષ તે જોલો વચન. ૧૫૦

દોહરો.

શિવ પુરાણની સાંગન્યા, સત્ બતાવ્યો એહ;
તત્ત્વજ્ઞાન કહું તુજને, શ્રી શ્લોક (અશ્લોક) માંદિ તેહ. ૧૫૧

શ્લોક.

કાર્યોપાધિરયં જીયઃ કારણોપાધિ રીશ્વરઃ ।
કાર્યકારણતાં હિત્યા । પૂર્ણબોધોઽવશિષ્યતે ॥૧॥ ૧૫૨

ત્રોપાધ.

જો કાર્ય ઉપાધિતણું નામ જીવ, દેખ કારણ ઉપાધિ ઇશ્વર સદીવ;
જીવ ઇશ્વરનું કારણ જેહ, તે પરિબલ નામ તો બણીએ તેહ. ૧૫૩

દોહરો.

કલા જીવ ઇશ્વરતા એ કહે, બાખ્યા પદ પરિબલ;
પદ તત્ત્વમસિ પ્રીયતાં, તે દીસે જ્યમ છે ત્વમ. ૧૫૪
સુલંક માર્ગ એ સંતનો, કામ કૃતેશ નહિ કામ;
સમજણ સાધત એ સાધતાં, હરદે પ્રકાશી જો હોય. ૧૫૫
તે મહા અનુભવ મહાંતનો, ચિત્તવે મન વિચાર;
પળમાં ધ્રુવર્ણ નિપજે, પ્રકાશને પ્રતીકાર. ૧૫૬

ત્રોપાધ.

સો હેતુ બિના બલ કારણ સદા, જેમ નબ ઉદરે વરતે બહુ જદા;
સુણ લધુ ધુમર ધન વરસે સમે, રંગ અવકાશ વિના કહો ક્યાં રમે. ૧૫૭

૧૫૪. કળા-અંશ. 'તત્ત્વમસિ' એ વેદનું મહાવાક્ય છે. એમાંનું તત્ત્વ પદ ઇશ્વરનું વાચક છે તે તત્ત્વપદ જીવનું વાચક છે; એ બન્ને પદમાંથી ઇશ્વરની સર્વજ્ઞતા વગેરે અને જીવની અલ્પજ્ઞતા વગેરે ઉપાધિ કાઢી નાંખતાં બાકી ચૈતન્ય માત્ર રહે છે એ રીતે એ પદમાંથી બલ કાસે છે. ૧૫૬ પળમાં ઇન્દ્રિય-જ્ઞાન રૂપી પ્રકાશના પ્રતીકારથી (ઉપાચયી) એક ક્ષણમાં મુમુક્ષુજન મુવર્ણુ જેવો (શુદ્ધ) નીપજે છે. ૧૫૭, વસ્તુતઃ બલ કોઈનું કારણ નથી એમ છતાં તે કારણ રૂપ દેખાય

મધ્યે જોમ વિષે સંભવે નહિ માન, દેખ કારણુ બ્રહ્મ તે જોમ નિદાન;
સો ઉપર દૃષ્ટાંતજ સાર, ધારે એહી વસ્તુ નિરધાર. ૧૫૮

ચૌદશ રવિ કિરણે જલ ઉચો ચડે, પછી મેઘબિંદુ થઇ પૃથ્વી પડે;
જોતાં દિનકર પરપંચ જોએ, સેજ ઇશ્વર સુરજનો સોએ. ૧૫૯

કરણી ને આદર નહિ જો કરો, વળી સત્ય ભેદ તેજમાં વસ્યો;
વળી જીવ ઇશ્વર પરિબ્રહ્મને વિષે, લેખો મચિત્ર માયા રહે' લખે. ૧૬૦

શિષ્ય ઉવાચ.

હાહરો.

પદ જીવ ઇશ્વર પ્રીછતે, હવે વિધિ આવી સદ્ દાપ;
જો વિશેષ કહો મુજને, સરવ સંશે ટળે સાથ. ૧૬૧

છ તે કહે છે સો હેતુ બિના બ્રહ્મ ઇત્ય-સો (તે) બ્રહ્મ હેતુ (હેતુ) વિના જગતનું
નરણુ સદા કહેવામાં આવે છે. દૃષ્ટાંત આપે છે જોમ ઇત્ય-જોમ આકાશમા પ્રણી
વસ્તુઓ રહે છે. વરસે સમે (વર્ષા સમે) સૂક્ષ્મ ધૂમર અને વરસાદ વગેરે રંગ
દેખાય તે અવકાશ વગર ક્યા રહે ? અર્થાત્ વાદળા વગેરે આકાશમાથી ઉત્પન્ન
થતાં જણાય છે પણ આકાશ તેનું કારણુ નથી તેમ જગત્ બ્રહ્મમાથી ઉત્પન્ન
થઈ જણાતા બ્રહ્મ તેનું કારણુ નથી, જોમ છતાં કારણ કહેવાય છે ૧૫૬.
ત્યારે હવે જગતની ઉત્પત્તિ કાણુ કરે છે તેનું દૃષ્ટાંત આપે છે. ચૌદશ ઇત્ય-
રવિના કિરણોથી તપીને ત્યારે પાસેથી જળ ઉત્સું થઈ છે અર્થાત્ મેઘ ઉત્પન્ન
કરવાનો પ્રપંચ દિનકરનો છે; એટલે મેઘનો ઇશ્વર સુરજ છે. ૧૬૦. 'ખર'
જોતા સુરજને પણ મેઘ ઉત્પન્ન કરવામા ક્રિયા તથા આદર (ઇચ્છા) નથી,
પણ, તેના તેજનો એ સ્વભાવ છે એ, એ વાતનો સત્ય ભેદ છે, તેમ એ
દૃષ્ટાંત જીવ, ઇશ્વર અને પરબ્રહ્મમા લાગુ કરો. અર્થાત્ બ્રહ્મને વિષે રહીને
માયા જગત્ રૂપી ચિત્ર લખે છે. એ સર્વ વાત કરણી ઇત્ય-ઓપાધથી કરી છે.
મૂળમા ' સત્યાભેદ ' છે, એ પાઠ નયમ રાખીએ તો તેજ અને સુરજનો
વાસ્તવિક અભેદ છે તેમ બ્રહ્મ અને ઇશ્વરનો પણ વાસ્તવિક અભેદ છે. સૂર્ય
પોતાની તેજ સત્તાના સ્વભાવથી વાદળા વગેરે સરજે છે; તેમ ઇશ્વર પોતાની
ચૈતન્ય સત્તાના સ્વભાવ રૂપ માયાથી જગત સરજે છે, એમ અર્થ કરવો.
૧૬૧. હવે ઇત્ય-હવે સદ્ વિધિ દાપ આપ્યો.

શ્રી ગુરૂ ઉવાચ.

ઓપાધ.

જો કાર્ય ઉપાધિ તણું નામ જન્ત, દેખ કારણુ ધન્યર કહે વેદાંત;
 ધુમે જીવ વિષયનો બ્યસની ધણો, તે સાધે ઉપાયે ધન્યરતા તણો. ૧૬૨
 તેને ભોગભાવના જહુ છે તેહી, સત્ ધન્યર અધિષ્ઠાન માન્યું સહી;
 રહે સદા જન્તુની જેવી રીતે, તેણે ચાલુ જાયે દૈતાદૈત. ૧૬૩
 તે ભોગભાવના જ્યારે દળે, પછી દૈતાદૈત આકર્ષીએ પળે;
 ભૂલે ઉભયથા તો છે બ્રહ્મ, કહું વસ્તુ જાણુવા એ અતુકમ. ૧૬૪
 કોઈ કરમ પતીત પુરજન કરે, સર્વ વિદ્યા અવિદ્યાને અતુસરે;
 વળી પ્રત્યક્ષ આપ ન દેવે વસ્ત, એ જેને નહિ ઉદે ને અસ્ત. ૧૬૫
 ફેર જો ચિદ્રૂપ પણ અવસ્તા ફરી, કાયા અવિદ્યા અંગીકાર કરી;
 પાછો વળી તે કરે ઉપાય, યર વિના જીવ તે જાડો થાય. ૧૬૬

શિષ્ય ઉવાચ.

દોહરો.

મોએ સંશય છે મનમાં, રહે તે ચિદ્રૂપ;
 અવિદ્યા કેસે આવરો, ભીક્ષુ થયો હું ભૂપ.

૧૬૭

૧૬૨. કાર્યોપાધિ ઇં સ્થાનનો અર્થ કહે છે. જો ઇં. જન્ત-જીવ. કારણુ-કારણુ રૂપ ઉપાધિવાળો. વિષયનો બ્યસની-વિષયોની લાલસાવાળો. તે સાધે ઇં તે વિષયો તે ધન્યરતાના ઉપાયથી સાધે છે-ધન્યરની મદદથી; પ્રાપ્ત કરે છે ૧૬૪ ભૂલે ઇં-જો ઉભયથા (જીવ અને ધન્યર બંને પ્રકાર) ભૂલી જાય તો તે પછી બ્રહ્મન રહે છે. ૧૬૫. પતીત-પ્રતીત. પુરજન-નગરવાસી-માણસ. કોઈ માણસ કર્મની પ્રતીતિ કરે અથવા પતિત કર્મ-પ્રદ કર્મ કરે, તેમ જ સધળી વિદ્યા અને અવિદ્યાને અતુસરતો હોય, વળી પ્રત્યક્ષપણે પોતે કોઈ વસ્તુ આપતો ન હોય, દાન ન કરતો હોય, એમ છતાં જોને ઉદય ને અસ્ત નથી તેને એમાનું કાર્ત્તવ્ય નથી. અર્થાત્ સદા એ સરખો બ્રહ્મરૂપ જો હોય તેને વિદ્યા અવિદ્યાદિ કાંઈ નથી. ૧૬૬. બ્રહ્મરૂપ હોય તે કર્મ શા માટે કરે ? એ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપે જ ફેર ઇં-ફેર-વળી તે વળી ચિદ્રૂપ તો છે પણ તેની અવસ્થા ફરી (બદલાઈ) છે, કેમકે તેણે કાયા રૂપ અવિદ્યા સ્વીકારી છે પાછો વળી-આત્મ સ્વરૂપ તરફ જઈને. યર વિના-વાસના રૂપ પ્રેરણા વિના. જાડો થાય-મોટો થાય-સર્વ બ્યાપી થાય.

શ્રી ગુરુ ઉવાચ. । । । ।

ચોપાઈ । । । ।

અજ્ઞાનન એ મોટો આલોચ, સોખ દરખ ઉઠ્યો છે સોચ, ।
 પાળે ધણી અંધ વિવેક પુત્ર, સર્વ દીસે વસ્તુ સવસત્ર, ૧૬૮
 મળે વસ્તુ વૈરાગ્ય હોયે જો મન, જો એ વસ્તુ પ્રીછે તે જન,
 વળી સૂક્ષ્મ સમજવી વાત, સત્ શુદ્ધિ જળ હોયે સાક્ષાત. ૧૬૯
 ત્યારે પ્રત્યક્ષ વસ્તુ જાણે તેહ, જેને હોય ધણી છે જેહ;
 રહેવે તે હોશ તો પાવે રામ, ધ્યાન સ્વેપદ તુરી નિજ ધામ. ૧૭૦

દાહરો.

જ્ઞાન વસ્તુ વૈરાગ્યનું, તે સાબળ કહું તને તોય, ।
 ચિત્ત અચ્યુત આપ વિચરતા, નામ રૂપ ગુણ તોય ૧૭૧

ચોપાઈ.

અચ્યુત આપ જાણુજે એહ, દીસે નહિ પડ બ્રહ્માં દેહ;
 એ સોહગ લે નિશ્ચયે અભ્યાસ, વસી રહો જ્યમ પુખ્તનો વાસ. ૧૭૨

૧૬૮ અજ્ઞાનન-અજ્ઞાનીઓને આલોચ-અવલોકન અર્થાત્ વિચાર વિચાર
 ઉકવાતું કારણ કહે છે સોખ ઇ- સોખ-સોક દર્પ સોકની સોચના તેના મનમા
 ઉઠી છે અર્થાત્ તે મનમા દરખ સોક રાખી રહ્યા છે પાળે ઇ-જ્ઞાનરૂપી પુત્ર
 જડ મનરૂપી આધણા ધણીને વિરોધી પાળે, તો બાપી વસ્તુનો સવસત્ર (સળગ
 સતર જેવી) દેખાય. અર્થાત્ મનથી જ્ઞાન ઉપજે છે (માટે તેને પુત્ર કહ્યો છે)
 તે જ્ઞાન વડે મનને દર્પસોકનો રસ્તો છોડાવીને બ્રહ્મ રૂપમા રાખીને પાળે-મનને
 બ્રહ્માકાર કરે તો બધું જગત્ બ્રહ્માકાર દેખાય ૧૬૯ સત્ શુદ્ધિ ઇ-સત્ છે
 એવી શુદ્ધિ તો છે પણ 'તે સત્ તે હુ છ' એવી રીતે જ્યારે સાક્ષાત્કાર
 થાય ત્યારે તે પ્રત્યક્ષ વસ્તુને જાણે ૧૭૦ કવી રીતે રામ પામે તે કહે છે
 ધ્યાન રહે અને તુરી (તુર્થાવસ્થા) એ માત્ર ખરેખર ધામ (સ્વાન) છે,
 એવી રીતે ૧૭૧. તોય-તને ચિત્ત-ચિત્તમા. અચ્યુ (અચ્યુત) પતન નહિ પામે
 એવું-બ્રહ્મ-આપ-પોતાનું સ્વરૂપ ૧૭૨ સોહગ-સોહમનો અભ્યાસ કર વર
 રહો-જગતમા વસી રહો

લગે નહિ અહંભાવ લવલેશ, દેહી આખ્યા બન્યા સો ઉપદેશ;
 જ્યમ ગર્ભી નથી આબો કાએ જન, તેને શું કલ્પે જે કાએ તન. ૧૭૩
 હવે તત્તતણો લક્ષ એવો હોય, લક્ષ સ્વે પરભાવ નહિ ત્યાં લોય;
 સંકલ્પ વિના લક્ષ જેવો નિત્ય સાર, નહિ જ્યાં કાલક્રમ વ્રન નિરધાર. ૧૭૪
 કાએ તેહતણું દૃષ્ટાંત કણું, લક્ષ વિચારી સતે લણું;
 તે નર જ્યમ એકે બેઠો મહાતમ, તે નિજ શરીર ન દેખે જ્યમ. ૧૭૫
 આબૂપણુ બૂધિત સધળે અંગ, રસ અશન વસન નાનાવિધિ રંગ;
 માંહે છુધનેત્ર તેને વિદ(ધ)માન, સર્વે તે દેખે હરિ સમાન. ૧૭૬

શિષ્ય ઉવાચ.

દોહરો.

તત્તતણું વપુ તે તણું, અચવું ન દીસે આપ;
 તે બીજો નથી કાએ તેહને, યાપે કાણુ નિજ થાપ. ૧૭૭

ગુરુ ઉવાચ.

ચોપાદ.

એ તત્તતણી તે વાત અગાધ, સ્વરૂપશ્રુષે તે નાવે સાધ;
 ઉમશ્રુષે કરી સાધો એહ, તને કહું થીર પ્રાગન તેહ. ૧૭૮
 ભાવ રૂપકથી નહિ લિન્ન, ચિત્ત અંજન સંબંધી ન મળે ચિન્ન;
 જેને વાચક બોલતો ગણો જેહ, તે ઉપર દૃષ્ટાંત સુણો તેહ. ૧૭૯
 ભલો મહાસુભટ પડ્યો હોયે બોમ, વળી હીકાનાદ રહે તે બોમ;
 માંઈ જાદવ કાલ અતિક્રમે મધ, અસ્થૂળ મહિમા તે ન મૂકે અદ્ધ. ૧૮૦

૧૭૩. આખ્યા-આપે. ૧૭૪. તણ-(તજણ) પરમાત્માને જાણનારો.
 સ્વેપરભાવ-પોતાપણું ને પારભાવણું. લોય-લે સંકલ્પ-કલ્પના. નિત્ય-અનિનાશી.
 ૧૭૬. અશન-ભોજન. વસન-વસ્ત્ર. છુધ નેત્ર-શુદ્ધિ રૂપી નેત્ર. ૧૭૮. સ્થિર
 પ્રાગન-સ્થિરપ્રજ્ઞ. સ્થિતપ્રજ્ઞ (જ્ઞાનિષ્ઠ) ના અર્થમાં વપરાયો છે. ૧૭૯. રૂઢ
 પદ-સ્થિતપ્રજ્ઞ. ચિત્ત ધન-ચિત્તમાં અંજન (જેવું) સંબંધી ચિન્હ ન દેખાય.
 અર્થાત્ રૂઢ પદાર્થમાં જેવું ચિત્ત ન હોય. ૧૮૦ (હિકાનાદ ?)-
 મરણી દેડકીનો અવાજ (?) જદીય-ચઘપિ. અદ્ધ-હદ. આખી

ધારો અણુક(લિ)ગીનું એવું ધામ, દાએ પ્રપંચ પ્રલાપન કરે નિષ્કામ;
કળા ન શકે સમ્યક તે કાએ, જે વસ્તુ રૂપ તો મહિમા જોએ. ૧૮૧
રણું વસ્તુ વૈરાગનું એ ત્યાં રૂપ, સત્ વેત્તા તે વસ્તુ સ્વરૂપ; ૧૮૨
એ વસ્તુ વૈરાગ નિરૂપ્યું સંગ, લક્ષ હવે કહું જે તે પ્રીછું સિંગ. ૧૮૨

શિષ્ય ઉવાચ.

દોહરા.

ચિતલી સ્વામી તમેા ઉચ્ચાર્યો, સાખ વસિષ્ઠની સહિત;
નામ છડું કાંઈ લે નહિ, વળા પંચમૂત અદિત. ૧૮૩
કહો સ્વામી વૈકુંઠને, ઘડી ખેસાડું ઘાટ;
રંગ પંચમૂત શું જાણી રહું, વિધિ પ્રજુ દેખાડો વાટ. ૧૮૪

શ્રી ગુરુ ઉવાચ.

ત્રોપાઈ.

દેખ હજે તને જો સંદેહ, જે શબ્દે કરી જોલીને જેહ;
વળા મન કંઈપી શકે જે વસ્ત, એ મન મરતે પામે અસ્ત. ૧૮૫
તું મન ભારીને જોને તાત, વળતી મુજને કહેજે વાત;
તે સખ કહે રંગણુ વાચા તણું, ભેદ ગુરુ કહે વિચારી ભણું. ૧૮૬

કહીતું તાત્પર્ય આમ છે પાછલી કહીમાં રિયતપ્રત જેતું વચન જોલે
છે તે વિષે દર્શાવે આ કહીમાં છે. દર્શાવે જેતું છે કે, જેમ કાંઈ સુભટ રણ-
ભૂમિમાં મરણો-મુખ થઈને પડયો હોય, અને તેની દેહીનો અવાજ આકા-
શમાં થતો હોય, તેની મધ્યે દદાય કાળ અતિક્રમણ કરે અર્થાત્ પ્રર્મમૃત્યુ
ન આવે. તેમણે તે સ્પૃષ્ સરીરનો જેવો મદિમા છ દે તે ચોતાની દદ
છાડતો નથી. મૂળમાં 'અસ્વળ' જેતું પદ છે. ૧૮૧. અણુલિંગી-મુક્ત. ધામ-
તેજ. પ્રપંચ પ્રવાહ-સંસારી પાતોનો લવાતો. નિષ્કામ-નકામો. સમ્યક-
સારી રીતે. ૧૮૪. વૈકુંઠાદિ લોક એ પંચમૂતથી થયા છે કે શી રીતે તે પૂછે છે:
કહો છં. વિધિ-વિધિએ કરીને. ૧૮૫. દહે-દયો-થયો. જા-જે. મન મરતે
છં-મનની કલ્પના નાશ પામે તો વૈકુંઠાદિ દાંઈ નથી-અર્થાત્ તે પણ મનની
કલ્પના છે. ૧૮૬. રંગણુ-આરંગણુ-ઉત્પત્તિ. તે જાણી ઉત્પત્તિ વાણીમાંથી છે.

કહું શિષ્ય સાંભળ તું જે વૈકુંઠ, તારે મન લાગી ઉત્કંઠ;
 નિરાશી મન નીલોંગ નીરાલ, કદી ન લાગે કર્મ ને કાલ. ૧૮૭

ધોખો કાલ ન લાગે તે નિજ ધામ, નહિ તો વાચારંબલુ નામ;
 જગત જાણે વૈકુંઠનો એ જેહ, સાંતો ગુણવત હોયે તેહ. ૧૮૮

પોખિયા જે ત્યાંથી બીજે પડ્યા, વળી જીવ યજ્ઞ ત્યાંથી રડવડ્યા;
 તે સાથે હરિ લીધો અવતાર, પરખો એ લિંગતણો વેપાર. ૧૮૯

શિષ્ય ઉવાચ.

દાહરો.

શ્રી સ્વામી છે સદ્ગુરુ, રહો અંતરમાં રામ;
 તે લિંગ અનલિંગ એ કયમ કળે, હીક બતાવો હામ. ૧૯૦

શ્રી ગુરુ ઉવાચ.

ચોપાઈ.

વળી ગુરુ કહે શિષ્ય સુણજે વિચાર, એક યજ્ઞ લિંગ કહિયે વિચાર;
 તું ઉગ્રજુષે કરી ગ્રહજે તેહ, જે વેદે આલ કહ્યું છે જેહ. ૧૯૧

લિંગ કારણ મહા કારણ લિંગ, યુલ સૂક્ષ્મ વાર પરસંગ;
 માંહી એ સમરસ રે'છે મળી, કાટે ઉગ્રજુદિ બિન્ન કલી. ૧૯૨

અર્થાત્ મને રૂપની કલ્પના કરી અને વાણીએ વૈકુંઠ એવું નામ પાડ્યું; વસ્તુ-
 તઃએ કાંઈ છેજ નહિ. ૧૮૭. તારે મન ઇન્દ્રિય જે વૈકુંઠ કહે છે તે ઇન્દ્રિયો એ
 વિષેની તારી ઉત્કંઠા એ રીતે લાગી. નિરાશી ઇન્દ્રિય-આશા (ઇચ્છા) વગરનું
 મન નીલાંગ (આહાર) ની પેટે નિરાજ (નિરાશ) છે, અર્થાત્ તેને કાંઈ
 વળગતું નથી. ૧૮૮. ગુણવત-સત્વાદિ ગુણવાળા. પોખિયા-જીવવિજય. ૧૮૯.
 લિંગ તણો-સ્પૂલ સૂક્ષ્માદિ દેહનો. ૧૯૦. વાર પરસંગ-પ્રસંગોપાત્ત. સ્પૂલ સૂક્ષ્મ
 દેહને પણ લિંગ કહે છે. માંહી ઇન્દ્રિય-માંહી એ સમરસ રે' છે મળી, એમ પદ-
 વચ્ચે કરવાથી તે બધા લિંગો (સરીસો)માં સમરસપણે ચેતન મળી રતું છે,
 એવો અર્થ નીકળશે. ઉગ્ર-તીક્ષ્ણ. તીક્ષ્ણ જુદિ સિન્નતા રૂપી કલિને કાપી
 નાંખશે અર્થાત્ પરમાત્મા બધા સરીસોમા સમાનપણે વ્યાપી રહો છે, એવી
 જુદિથી ભેદ ભાવના નાશ પામશે.

મો મહા કારણ કૈવલ દેહ સદા, વેદ અસિપદ જેને વણા;
જે કારણ દેહ ઇશ્વર તું જાણ, પરમાત્મા જેનું નામ અમાણ. ૧૯૩
નિમ્ને (નીચાં) સૂક્ષ્મ દેહ જીવ આત્મા નામ, કહીએ ધર્મ અર્થ મોક્ષ તે કામ;
સો ચોથું કહીએ યૂલ શરીર, ધારે ક્ષણભંજર તે ધીર. ૧૯૪
મળે ચાર દેહ સમજે ધીમંત, એ પ્રીઠ આવે સિંગતો અંત;
સમજે પંચીકરણનો સંચ, પ્રીછી સે તો ટળે પ્રપંચ. ૧૯૫

શિષ્ય ઉવાચ.

દાહરો.

મંદ મતિ મહારાજ મુજ, એ તો વાત અમાધ;
મહારાજ કહો એ મુજને, સમજે હોયે જુદિ સાધ્ય. ૧૯૬

શ્રી ગુરુ ઉવાચ.

ચોપાધ.

કલા ભયી પેરે તુજને કહું, લક્ષ જાણું છું તે તે લક્ષ;
નિધિ પશ્ચાન્તરે કહું તુજ વળી, ભાવ તીમાખા જુરે જે સાંભળી. ૧૯૭
દેખ પેચો કહે કેવળ દેહ, પરમ સ્વતંત્ર છે નિસપ્રેહ;
વળી પરમ ચૈતન્યની શી કહું વસ્ત, એજ ઇશ્વર દેહ તેની શકત. ૧૯૮
ઇશ્વર દેહ તે ચૈતન અગ, લહો તેવડે વાસના સિંગ;
પત્રી વાસનાથી તે ભૌતિક પડ, એ નાના નિધિ દીમે ખડ અખંડ. ૧૯૯
કહું પંદર તત્ત્વની ભૌતિક કામ, નવ તત્ત્વનું લિંગ બનાય;
તે ચૈતન્ય માત્ર જે કશ્ચ તેદ, જાણ ખટ વીશમે વિધણ જેદ. ૨૦૦

૧૯૩. અસિપદ- ' તત્ત્વમાસિ ' મહા વાક્યમા જીવ ઇશ્વરની એકતા બતાવનાર પદ. ૧૯૫ વિંગ-દેહરૂપી ઉપાધિ ૧૯૭ પશ્ચાન્તરે-બીજી રીતે ૧૯૮. પરમ ઇન્-તેમા રહેલો નિસ્પૃહી આત્મા પરમ સ્વતંત્ર છે વસ્ત-વસ્તુવ્ય. રાક્ત-રક્તિત, ઇશ્વરનો દેહ એજ પરમ ચૈતન્યની શક્તિ છે, કેમકે ઇશ્વરની રક્તિત શુદ્ધ સાત્વિકી માયામા તે પ્રતિબિંબિત છે. ૧૯૯ વાસનાથી-વાસના દેહથી. પંડ-સ્થૂલ શરીર ૨૦૦. અટવીગમે-ચોવીસ તત્ત્વ, પચીસમો જીવ અને ઇવીસમો ઇશ્વર

દેખ મહા કારણ પરમ ચેતન દેહ, તે વાણીમાંદી ન આવે તેહ;
એ પરત્વર પરિવ્રજા અગાધ, સો ક્યમ હોયે મન બુધને સાધ્ય. ૨૦૧

શિષ્ય ઉવાચ.

દોહરો.

દેહ ચારકી એક દેહ, બતાવી તમે બધ;
આપ ન જાણે આપને, મળ્યું અંતરશું મધ. ૨૦૨

શ્રી ગુરુ ઉવાચ.

ઓપાધ.

થો (ઠો) રાવે મન શિષ્ય તત્પર યધ, જો વસ્તુ વિચારે સદ્ગુરુ ઘેર જધ;
વળી આડ રહે વિચારાવણી, મૂક સંશે અને ઓણખ મણિ. ૨૦૩

વસ્તુ પખેથી કહો વિચાર, નિગમ બુદ્ધિ મન કીયો નિરધાર;
જેહ દશ જોતાં નાંદી જગત, વળી એહ જ્ઞાન કોને કહ્યું વકત. ૨૦૪

શિષ્ય ઉવાચ.

દોહરો.

કુમતિ રૂપે મેં કહ્યું, બાલક પ્રાગ અબુધ;
અનુભવસાગર આપ હો, રવામી બતાવો શુદ્ધ. ૨૦૫

ગુરુ ઉવાચ.

સંશયછોડણ સર્વથા, મા ડરપે મનમાંય;
પ્રેમ અનુભવ ઉપજે, અગમમતી હિર આય. ૨૦૬

૨૦૨. બધ-બુદ્ધ-બુદ્ધિ મળ્યું ઇ-તેમાં અંતરની મધ્યે શું મળ્યું ?
અર્થાન્ મનમા શું મમલ્યુ ? ૨૦૩. ઘેરાવે-ઢેરાવે-સ્થિર રહે. ૨૦૪. પખેથી-
પણે નિગમ ઇ-રેહ, બુદ્ધિ અને મન વડે તે નક્કી કર્યું છે. દંશ-દિશા
ઓમા ૨૦૬. મા ડરપે-મનમા બીરા નહિ.

શિષ્ય ઉવાચ.

દાહરો.

નાથ કહો છો ત્યા નથી, લોક જગત લવલેશ,
હું છું દો ક્યાથી હરિ, દીઓ કેલે ઉપરે.

૨૦૭

શ્રી ગુરુ ઉવાચ.

ચોપાદ.

કાષ્ટ પહેલો વંઝાસત કહો, જ્ઞાન વુને તે વિસરી ગયો,
અસત્ય હવું સત્ય માન્યું સ્નેહ, તેલે જગત તને ભાસ્યું તેહ
યાનક સોય અંગ જૂઠા થાય, જો તે બીજે તે કામ ન જાય,
માન્યું મિથ્યા તે સતમાય, તેલે આપોણુ માનું લાય.

૨૦૮

૨૦૯

શિષ્ય ઉવાચ

દાહરો.

વળી મિથ્યા નિત્યે મનવિષે, જો બધાણી જાન,
આપ વસો મોઝે ઉગ્મા, પરી કરો કૃપાગ

૨૧૦

શ્રી ગુરુ ઉવાચ

ચોપાદ.

સંત જનને કરતા સગ, અજ્ઞાનપણુ નવ ઉપજે અગ,
સાધુ પુરુષની સગત સાર, તેલે મનટતિ હોયે એકતાગ
રગ જાતા સગે નિરધાર, કો ઉજલમુદિ હોયે વલુ પ્રતીકાર,
જોએ લોક મોહાદિક મય છે જેહ, તા ઉજારો નહિ લોયે તેહ

૨૧૧

૨૧૨

- ધટ શીતતણી હોયે વ્યાપત ધણી, તેને જો સંગત જોએ અગ્નિતણી;
એતું દેમે કપે નહિ અંગ, સાચો કરે સાતું તણો સંગ. ૨૧૩
- મુખ કહું તે સાંભળ મહિમાય, યીર સંગ કર શું શું યાય;
મન સમ ધાતુ પારસને મળે, તે મૂળ રૂપ તેનું જે ટળે. ૨૧૪
- સમ ધાતુમાં લોહ કહણુ સાર, કુંદન લયો જે તેહ અટકાર;
હવું લોહ તે ચકુ દેમ, તે સંગે પારસને તેમ. ૨૧૫
- ન્યમ પારસ ત્યમ જ્ઞાતા જન, અજ્ઞાન મૂળ તે મૂકાવે અન્ય;
જીવ ટાળી કરે સિવરૂપ જોયે, હરિજન તણો મહિમા એમ હોયે. ૨૧૬
- આપ સરીખો કરે જે આપ, મોટો તે બ્રહ્મવેતાનો માપ,
સતસંગ કરવો તે માટે સાર, પામે વસ્તુ તે થાયે અપાર. ૨૧૭

શિષ્ય ઉવાચ.

દોહરા.

- સ્વામી તમ પુરૂષ સંસારમાં, જે તત્તતણી કહો જાત;
એ શા આધારે ઓલખું, હાય કેવો ચિન ભાત. ૨૧૮
- સત્તાવદર્શી પુરૂષની, જે વરણ નહિ કાંઈ જાત;
પ્રપંચ પક્ષે રૂપ નહિ, જ્યાં મન નહિ ગુણ નાત. ૨૧૯

શ્રી ગુરુ ઉવાચ.

ચોપાઈ.

- તું ધમાંજી જોએસ જો દેહતણા, ધર ભટકાશ ચોરાશી ધણા;
મણો દેહધારીને ચેનજ ધટે, વળી ત્યાગી તો મૂકી બ્રહ્માંડને આધોવટે. ૨૨૦
- જેહ પ્રપંચમાં ન દીસે ભાઈ, ગમારજીદે એ વસ્તુ ગમાઈ;
ફેર સંશે હોય તો પૂછે ફરી, હેત કરી કહે તુજને હરિ. ૨૨૧

૨૧૩. ધટ-ધટને-સરીરને. વ્યાપત-વ્યાપ્તિ. દેમે-હીમે-સાદથી. ૨૧૪. કર-કરીને-વટે, ૨૧૭. માપ-નાન્યતર છતાં નરજાતિમાં વાપર્યો છે. ૨૧૮. ચિન-ચિન્દ. ૨૧૯. રૂપ-વેષ. ૨૨૦. ધમાંજી-ચિન્દ-વેષ. જોએસ-જોઈસ, દેહધારીને-સં-સારીને. ચેન-ચિન્દ-વેષ. ૨૨૧. પ્રપંચમાં-સંસારમાં. વસ્તુ વિચારી જુએ તો સંસારમાં પણ કાંઈ લેહ (દેહ) નહિ. ગમાર જુદી-મૂર્ખનાથી. વસ્તુ-જેન વસ્તુ

દોહરો.

અંતર વાતો એહ છે, બુદ્ધિ સંભાળી બુઝ;
અશ્લોકમાં નો અર્થ છે, જ્ઞાન અગેયર બુઝ.

૨૨૨

શ્લોક

શુકો યોગી કૃષ્ણો ભોગી, દુર્વાસા ક્રોધી યય ચ ॥
જનકવશિષ્ઠૌ કર્મિણૌ, પંચૈતે તત્ત્વદર્શિનઃ ॥૧॥

૨૨૩

ચોપાઈ.

જોને શિષ્ય હુવા શુકદેવ જોગી, રેણી તત્ત્વદર્શી માનો હોવે રોગી;
જોજ કૃષ્ણ ભોગીમાં ખરા, તે તત્ત્વદર્શી સર્વ ઉપર તર્કા. ૨૨૪
જો દુર્વાસા કોધિ જન, મહા પ્રકાશી તેનું મન;
રેણીએ જનક કરતા રાજ્ય, ક્રોધાં તત્ત્વદર્શી હોઈ કાજ. ૨૨૫
મહા કર્મકાંડમાં વશિષ્ઠ બુખી, એક તત્ત્વદર્શીમાં શુખી;
ગુરુ કહે શિષ્ય સાલજ જ્ઞાન, ધારે પંચનું એકજ ધ્યાન. ૨૨૬
જુજવી ચાલ્ય પાચેની જોય, દારદ પાચેનું એકજ હોય;
વાણી શુદ્ધ શિષ્ય જો એ વિવેક, એ કમ પાંચ પણ વસ્તુ એક. ૨૨૭
વળી ત્યાગી યુરુપ તે મોટા વીર, શુદ્ધ અશુદ્ધ દો નહિ શરીર;
પ્રપંચ નહિ પાચેની પાસ, વળી ઇચ્છે નહિ કામ વૈકુંઠવાસ. ૨૨૮
કહું જ્ઞાન દર્શાવે કરી, તે વસ્તુ રાખ જો સતરી;
જપમ હોયે ગૌર રથામ રૂપે જોદ, દેખ હાયા રૂપ હોયે વરદ. ૨૨૯
અનેક લાત વરતર દોષ અંગ, રેણી હાયાનો એકજ રંગ;
જપમ હાયા ત્યમ લક્ષણ બાણ, એહી લક્ષણા તું ઉરમાં આણ. ૨૩૦

૨૨૨. ગુજ-ગુલ-ગુપ્ત ૨૨૪. રેણી ઇન્-જો કોઈ રોગી દોષ તથાપિ તેને તેની રહેણીએ કરીને તત્ત્વદર્શી માનો. ૨૨૬ સંતરી-સાતરી-દમેરા તૈયાર. હાયા રૂપ-ઓપો કે કાળો ગમે તેવા દેહ હોય તથાપિ હાયા રૂપે તે તે વિરેહ (દેહ રહિત) છે, કેમકે તેમની હાયા એ સરખા રંગનીજ પડે છે.

શિષ્ય ઉવાચ.

દોહરો.

માનુભાવ સદ્ગુર મળ્યા, સેવા કરો સત્સંગ;
નીસાં ત્યા લક્ષણ નહિ, એ કયમ સધરે અંગ

૨૩૧

શ્રી ગુરુ ઉવાચ.

દોહરો.

નિરખ સંતને શિગ નહિ, ચિત્તમા કરે વિચાર;
સત્યાત્મ સદ્ગોષ્ઠ સત્, પરમ જોજ અપાર.

૨૩૨

ચોપાઇ.

બલો ઉત્તર તે દૃષ્ટાંત અદ્ભૂત, ધ્યાની ઉપ-આદત અબધૂત;
કહો ગુરુ ચોવીશ દત્તે કર્યા, તે નિજબુધે મહી તપ્યાં.

૨૩૩

વિચાર કરતાં લાધી વસ્ત, અદ્વૈત સકલ તે પામે અસ્ત;

યાતવશકય બ્રહ્મજ્ઞાની એહ, તેણે પ્રતિબોધ દીધા નવનવા તેહ.

૨૩૪

કળા ભણ્યા વૈશંભાવન સૂરજ કને, તે હું બીજા લક્ષુતા નથી તેહને;

વળી તે માટે શિષ્ય સાબળ વાત, સમજ મુમુક્ષુ થઇ સાક્ષાત્.

૨૩૫

શિષ્ય ઉવાચ.

દોહરો.

ગુરુ તમે કહો છો તમમાં, લખ ચૈન નહિ લવલેશ,
ઉદવ પ્રત્યે પ્રભુ જોયર્થો, વળો લક્ષણ નીરા દેવેશ.

૨૩૬

૨૩૧. નીસા-કપર કલા તેવા મુક્ત પુરોહોનો નિગ્રય કરી શકાય એવું કોઇ લક્ષણ નથી ૨૩૨ સદ્ગોષ્ઠ-સત્પુરુષની વાતો પરમ ઇન્-અપાર એવા પરમ (બ્રહ્મ)ની જોગ (શોધ) કર. અથવા પરમ (જ્ઞાન) પુરોહોની ખા (દેવો) અપાર પ્રકારની હોય છે એમ પણ અર્થ થાય ૨૩૪ લાધી-પ્રાપ્ત થઇ ૨૩૪. અદ્વૈત-એ દ્વૈત ' જેમ ભેદએ ૨૩૫ તેહને-તે કળાને ૨૩૬. લખ -લે ચૈત-ચિત્ત.

સ્વામી કહેા સમજવીને, તે ક્યાં તે લક્ષણ ત્રીય;
પ્રભુ વિધિ વિવેક પ્રીછવો, દેખો પદ ભુગદીય.

૨૩૭

શ્રી ગુરૂ ઉવાચ.

ઓપાઈ.

બેદ મુમુક્ષુને કહું બણી, દારે પામવા ધન્યર ધણી;
દેખ તગન તો પદારથ રૂદ્દશા, વળી અંતર ભાવ રહ્યો નથી ગૂઢ વક્ષા. ૨૩૮

દાહરો.

કળા સંમત નિત્યે કહી, અધ્યાત્મ વસ્તુ એહ;
સર્વ જ્ઞાનને સમજીને, દેખત હોય વિરેહ. ૨૩૯

શ્લોક.

નોંકાર્યો ભજતે નોંકાં ચાચત્પારં ન ગચ્છતિ ॥
ઉત્તીર્ણસ્ય પરં પારં નોંકાયાં કિં પ્રયોજનમ્ ॥ ૨૪૦

ઓપાઈ.

પ્રાણીજનને ઉતરવું પાર, કરવો નાવ નાવિકનો પ્રતીકાર;
એ જમારે જન પારંગત થયો, ત્યારે જલજનીત જળ ત્યાં રહ્યો. ૨૪૧

* ૨૩૮. દેખ ઇન્-તગન (તજ્જ) તો પદાર્થ (બહુ પદાર્થ) ને વિરે રૂદ્દ શા વાળો છે એમ દેખ. અર્થાત્ જ્ઞાનિયું મન સદા બ્રહ્મમાં લીન હોય છે. ગૂઢ વક્ષા ઇન્-પરમાત્મા ને અંતરમાં ગૂઢ વસી રહ્યો છે તેની સાથે તેને અંતરમાન (આતરો-ભેદ) રહ્યો નથી. ૨૩૯. સંમત-સાચ સંમત. દેખત-દ્રષ્ટી-સાક્ષી રૂપ આત્મા ૨૪૦ અર્થ-ન્યા મુધી હતાર-સામે પાર ન પડોચો હોય ત્યાં મુધી તેને નાવની ગરજ હોય છે, ને તેથી નાવને ઊડતો નથી, પણ પેગે પાર ઉતરી ગયેલા માણસને નાવનું શું પ્રયોજન ॥ ? તાત્પર્ય કે ન્યા મુધી અપરોક્ષ જ્ઞાન થયું નથી ત્યાં મુધી સાચ, શ્રદ્ધ અને સાધનાની જરૂર છે, સાક્ષાત્કાર થયા પછી તે સધજાની કાંઈ જરૂર રહેતી નથી. ૨૪૧. પ્રતીકાર-ઉપાય નાવ ને નાવિક રૂપી ઉપાય કરવો. પારંગત- (પારંગત)-પેલે પાર પડોચેલો. જલજનીતજળ- (જલજનીત (નેતા)

- જો મુમુક્ષુને સર્વ ઘટે જોઈ, તેહનું મન પામવા રટે તેહ;
હરિ પામ્યા વિના કથમ શીતળ હોય, કરવા તેને ઉપાયે સહુ કોય. ૨૪૨
- હવે રૂઢ પદારથનુ દૃષ્ટાત કહું હરિ, ખાતે ચિત્ત રાખી સાંભળ જો ખરી;
ન્યમ લક્ષણ ત્રીશ તણો હોય જન, ધરે ચરણ ભોમિકા ધન્ય. ૨૪૩
- વસ્તુ રવે સિદ્ધ ઉપન્યો ધનવત, એને ભોગતણો નહિ અંત;
એ શેને કાળે કરે ઉપાય, મળે ચરણે લક્ષ્મી ધરમાંય. ૨૪૪
- રહે તે ભોગભર્યો દિન રાત, વળી દરિદ્રિની તે શી લહે વાત;
તણે દરિદ્ર નથી દીકું મુખ્યું તેહ, જેનું મન ભરભોગે કહ્યું જોહ. ૨૪૫
- કરે નહિ ઉપાય તે કર્યો, ધન દેખી નહિ તે ધર્યો,
મળી રહે પદારથ રૂપદમાદી, લગન મગન તે આનંદ લહી. ૨૪૬
- વિષય તે દરિદ્રિના જાણે વળી મતિ મહાભોગની તેને મળો;
નીચ ઉંચ દો તેને નથી, કથન મુમુક્ષુને કહું કથી. ૨૪૭
- જો મુમુક્ષુ તે સાધારણ જન, મુક્તની આતુરતા ઉપની મન;
કળે ત્રીશ લક્ષણ હરિજન કોય, સાક્ષાત પદ તે પુરૂષ મોય. ૨૪૮

જહાન)-પાણી, વહાણનો ચલાવનાર અને વહાણ તે ત્યાજ પડ્યા રહે છે અથવા, જલનનિત જહાન એટલે પાણીમાં બાધેલું જહાન. ૨૪૨. ઉપાયે-ઉપાય. ૨૪૩. ત્રીશ લક્ષણ-સાધુના ત્રીશ લક્ષણ (ખરું જોતા આઠાવીશ) શ્રીમદ્ ભાગવતમાના એકાદશ સ્કંધમાં કલા છે, તેથી

કૃપાલુરકૃતપ્રોહસ્તિતિશ્ચ સર્વદેહિનામ્ ।
સત્યસારોડનઘાત્મા સમ સર્વેપિકારવ ॥
કામૈરહતધીદાન્તો મૃદુ શુચિરવિશ્ચનઃ ।
અનીહો મિતમુક્ શાન્ત સ્થિરો મચ્છરણો મુનિઃ ।
અપ્રમત્તો ગમીરાત્મા ધૃતિમાઝિતપદ્મગુણ ।
અમાતી માનદઃ કલ્પો મૈત્રઃ કારણિકઃ કવિઃ ।

(અ ૧૦-૨૯, ૩૦, ૩૧.)

ભોમિકા-ભોક્ષ ભૂમિય ૨૪૪ સ્વેસિદ્ધ-અવ્યસિદ્ધ વસ્તુ સહિત ૨૪૫
ભર ભોગે કહ્યું-ભરપૂર ભોગમાં કથી ગયું છે ૨૪૭, વિષય ઇન્-ઇન્દ્રિયાના
વિષયોતો દરિદ્રીઓ માટે છે એમ તે જાણે છે. ૨૪૮ મુક્તની-મુક્તિની

કોહરો.

હિપર સમત એક છે, વસિષ્ઠ કેરી વાત;
રમુનંદનને રીઝવ્યા, જન જનાવી અન્યત.

૨૪૬

શ્લોક.

અહં વદો વિમુક્તઃ સ્વામિતિ વસ્વાસ્તિ નિશ્ચયઃ।
નાન્યંતમસો નોડતજ્ઞસો સોડસ્મિન્ચાએડધિકારવાન્ ॥ ૨૫૦

ચોપાઈ.

તે જન સંસાર જાણે છે જેઠ, તેણે હું બધાપો તેઠ;
છૂટ્યું હે મન નિચે સહી, નિરખ અવસર ફેર આવે નહિ. ૨૫૧

જે અઠાની કહેા નવ જાવ, જાનીએ નહિ તેવો રમુરાય;
કહીએ તેને મુમુક્ષુ યાત્ર તણો અધિકાર, પરમ સાધી તેહતરે પાર. ૨૫૨

કૃષ્ણજનની કયા તે કહી, ઘણે કરી મદાજને તે સહી;
તે સાધારણ જન ન જાણે તેઠ, એ મળે કૃષ્ણ કહે છે એક. ૨૫૩

ગુમાર પ્રાકૃત છવ મો સરખા ગણે, બૂદર તે માટે લાશણ બણે;
છવ દરિજનમાં ફેર મણો જોઠ, તે કો બળે છવ ઝોળણે તેઠ. ૨૫૪

ચિત્ત તનમન ફેરાં અવગા મિન, દેખો મણો ફેર રહેણી દિન;
નારાયણ દરિજન અવગા નહિ, રથામ કહે સન માનો સદી. ૨૫૫

૨૪૬. જાત ઇન્-સમો જાતે (સાચો) અન્યત (જનમ રહિત-આત્મા) છે।
એમ બતાવીને. ૨૫૦. અહં ઇન્-એ માણસ એમ જાણે છે કે હું બધાપણે। 'હું'
અને મારે મુક્ત થવું છે, એવા જેવા નિશ્ચય દોષ. તેમ જ માણસ ઇન્ અજ્ઞાની
નથી તેમ ઇન્ જ્ઞાની પણ નથી તે આ જ્ઞાનસાક્ષીનો અધિકારી થાય છે. ૨૫૨.
મુમુક્ષુ સાક્ષ-ગોષ્ટ પામવાની ઇચ્છાવાળાઓનું સાક્ષ-નેદાંત સાક્ષ. પરમ સાધી-
પરમ એવા ગોષ્ટને પ્રાપ્ત કરીને. ૨૫૩. કૃષ્ણજનની-અનવદ્ ભક્તવતી ૨૫૪.
ગુમાર ઇન્-અજ્ઞાની પ્રાકૃત છવ દોષ તે દરિજનને અને બીજા સાધારણ માણ-
સોને બદારનો બ્યવદાર સરખો દેખી સરખા ગણે છે, પણ તેની ભૂત ન
મટિ ભવવાને સાધુઓનાં લક્ષણ ભાગવતમાં કહ્યાં છે. ૨૫૫. મિન-મિન્દ.

જો મુમુક્ષુને સર્વ ધરે જોઈ, તેદનું મન પામવા રટે તેહ;
 હરિ પામ્યા વિના કયમ શીતળ હોય, કરવા તેને ઉપાયે સહુ કોય. ૨૪૨

હવે રૂઢ પદારથનું દૃષ્ટાંત કહું હરિ, ખાંતે ચિત્ત રાખી સાંભળ જો ખરી;
 જ્યમ લક્ષણ ત્રીશ તણો હોય જન, ધરે ચરણ ભોમિકા ધન્ય. ૨૪૩

વસ્તુ રવે સિદ્ધ ઉપન્યો ધનવંત, એને ભોગતણો નહિ અંત;
 એ રોને કાજે કરે ઉપાય, મળે ચરણે લક્ષ્મી ધરમાંય. ૨૪૪

રહે તે ભોગભર્યો દિન રાત, વળા દરિદ્રિની તે શી લહે વાત;
 તેણે દરિદ્ર નથી દીકું સુખ્યું તેહ, જેનું મન ભરભોજે કહ્યું જોઈ. ૨૪૫

કરે નહિ ઉપાય તે કર્યો, ધન દેખી નહિ તે ધર્યો;
 મળી રહે પદારથ રૂપદમાંહી, લગન મગન તે આનંદ લહી. ૨૪૬

વિષય તે દરિદ્રિના જણે વળી. મતિ મહાભોગની તેને મળી;
 નીચ ઉંચ દો તેને નથી, કંપન મુમુક્ષુને કહું કથી. ૨૪૭

જો મુમુક્ષુ તે સાધારણ જન, મુક્તની આતુરતા ઉપની મન;
 કળે ત્રીસ લક્ષણ હરિજન કોય, સાક્ષાત પદ તે પુરૂષ સોય. ૨૪૮

જહાજ ૧-પાણી, વહાણનો ચલાવનાર અને વહાણ તે લાંબ પડ્યાં રહે છે. અથવા, જલજનિત જહાજ એટલે પાણીમાં ખાવેલું જહાજ. ૨૪૨. ઉપાયે-ઉપાય. ૨૪૩. ત્રીશ લક્ષણ-સાધુનાં ત્રીશ લક્ષણ (ખરે જોતાં આઠાવીસ) શ્રીમદ્ ભાગવતમાતા એકાદશ સ્કંધમાં કહ્યાં છે; જેથી

કૃપાલુરકૃતદ્રોહસ્તિતિષ્ઠુઃ સર્વદેહિનામ્ ।
 સત્યસારોઽનઘાત્મા સમઃ સર્વેપિકારકઃ ॥
 કામૈરહતધોદાન્તો મૃદુઃ શુચિરકિચ્ચનઃ ।
 અનીહો મિતમુક્ શાન્તઃ સ્થિરો મચ્છરણો મુનિઃ ।
 અપ્રમત્તો ગમ્ભીરાત્મા ધૃતિમાઝિતપદ્મગુણઃ ।
 અમાની માનદઃ કલ્પો મૈત્રઃ કારુણિકઃ કષિઃ ।

(અ. ૧૦-૨૯, ૩૦, ૩૧.)

ભોમિકા-ભોક્ષ ભૂમિકા. ૨૪૪. એસિદ્ધ-અવ્યસિદ્ધ વસ્તુ સહિત. ૨૪૫. જોને કહ્યું-ભરપૂર ભોગમાં કળી ગયું છે. ૨૪૭. વિષય ઇન્-ઇન્દ્રિયાના દરિદ્રીઓ માટે છે એમ તે જણે છે. ૨૪૮. મુક્તની-મુક્તિની.

શોભે લક્ષણ માટે અધિકાર સંત, જુએ દેહ પક્ષે સાધારણ જંત;
મળે બીજા પાપાણમાં ચિંતામણિ, ત્યમ અદ્વૃશ્વત ગત છે દરિજન તણી. ૨૫૬
જો સંતતણાં લક્ષણ કલાં જેઠ, ત્યાં અનુભવ યાય સાક્ષાત્ તેઠ;
ધીરે આદર તહાં ત્રાણુ હેમ યાય, જેમ લક્ષણ ગદતાં જીવપણું જાય. ૨૫૭

સત્ માટે તે લક્ષણ સાર, પ્રીતે સાધે તે પામે પાર;
કહું પહેલું તે સત્ બાપણ કરે, દ્વિતીયે તે કામ મન ધરે. ૨૫૮
ત્રીજું કારણ દ્રોહ યુદ્ધ ટાળે તેઠ, જો ભૂત ઉપર કૃપા કરી બાળે જેઠ;
આતમભાવ રૂઢેમાં અતિ, સમાનદષ્ટે શોભા લે સતી. ૨૫૯

જ્ઞાની પ્રિય અપ્રિય કાને નવ ગણે, બેદે સર્વભૂત કૃપા બણે;
જોએ ધીરશુદ્ધ રહે તે જન, તે કામ ક્રોધ પ્રભવ નહિ લન.. ૨૬૦
વરણન સામાનું ન ગણે વળી, ગયું છે મન તેનું છેક ગળી;
બીતર બાજ પવિત્ર છે બાધ, એકાદશી રહેણી ગમ આધ. ૨૬૧

વળી કામળ બાવ રૂઢેનેવિષે, ભોગ પ્રાપ્ત આવે તે બાળે;
હ્યાં નૌકા છે બાવ તરવાનું તેઠ, રહિત વિકાર મન આપણું રેઠ. ૨૬૨
જોએ એક ચિન્ન જાણવા જન, મુક્તિ થઈ છુટ્યા મરી મન;
સદા બ્રહ્મચર્ય દરિ સેવે સોય, અલ્પ અહારી સતોષી ઓય. ૨૬૩

રેણી લખ લિંગદેહે પેરાગ, બાળે તે સકલ તત્વના ભાગ;
રિધર બાવ દરિયરણે સહી, કાપે શુદ્ધ અંતઃકરણ મનથું કહી. ૨૬૪
નહિ મતપણું દીનતા નહિ, સોએ દધિ ફેરી ગંભીરતા સહી;
મોરાળ ફેરી આતુરી મનમાંય, જલ પરદરી દૂધ પીવે જીવ. ૨૬૫
ખટ ઉર્મિ લોખી નવ શકે, વળી નિરઅભિમાની ભૂતને બકે;
મણિ નિજ આત્મા દેખે મન માંહી, સીતળ કલ્પદ્રુમની છાંઈ. ૨૬૬

૨૫૬. જંત-જીવ. ૨૫૭. ભૂત-પ્રાણી માત્ર. ૨૬૦. પ્રસવ-વૃત્તપત્તિ. ૨૬૧. વરણ ઇન્-સામે તેનું વરણન કરે તે તેને ગમે નહિ. ૨૬૨. બાજ-બહાર. એકાદશી ઇન્-એ અગિયારમી રહેણીની ગમ આધ (આવી) છે. અર્થાત્ ૨૫૮ માં કહીયો સંતનાં લક્ષણ કહેવા માડયાં છે, તેમાંનું આ અગિયારમું છે. ૨૬૩. જોએ-જોઈએ. ૨૬૪. લિંગદેહે-સૂક્ષ્મ શરીરમા-મનમાં ૨૬૫. મતપણું-પોતાનો મત ખેંચવાપણું. દધિ-ઉદધિ-સમુદ્ર. મોરાળ-મરાળ-દંસ. ખટ ઉર્મિ-સુધા, વૃષા, સોહ, મોહ, યદ, તાપ. બકે-૨ ૨૬૭. હેઠે-કલ્પ

હેઠે આવે દુઃખ સર્વે હરે, કાંઈ મન ધ્રુવે માની કરે;
 મુખે આત્માનું આપે તે સંત, વળી મિત્રભાવ બંધે ભગવંત. ૨૬૭

ધ્યાન પ્રલભાવ કરણા મન ધરે, ફેર સંગી સખીકા અસંગી ફરે;
 ભાવ ફળ ન ધ્રુવે હરિને ભજે, તે ભજે નહિ કાંઈ નાહી તજે. ૨૬૮

જે સમંદર્શી તે કહાવે જન, તેને રાગ દેષ નહિ તન;
 જે ધેર નહિ રહે વન નહિ જાય, માંય લવલીન યજ્ઞ સમસમાય. ૨૬૯

ધ્યાન એવું તે નિશ્ચલ ધરે, સમાન બુદ્ધ નિજ બુદ્ધિ અનુસરે;
 વળી લક્ષણ ત્રીસ કલાં ભગવંત, ચિત્ત મહી લેને એકી અંત. ૨૭૦

કાંઈ લક્ષણ મુકત મુમુક્ષુનાં કલાં, લક્ષ બુદ્ધિવાન માની લલાં;
 ફેર અમ્મ ઉપજે તો પૂછે ફરી, હેતે કરી કહે મુખે હરિ. ૨૭૧

અણુ અવતરિયું દેખે આપ, તૃષ્ણા આશા નહિ સંતાપ;
 શિરગુણ પ્રભ પરમેશ્વર સંત, હરદે નિયુંણું લક્ષ રહંત. ૨૭૨

કરે-લક્ષિત લક્ષણ શુદ્ધ કરી, હંસ દંડ ઉપદેશ સાં દેખે હરિ;
 મનઝા (સા) વાચા શુદ્ધ કર્મણામાંહી, જો સાત્વિક બુદ્ધ ઉપજત ન્યાંહી. ૨૭૩

થીર લિખ લિખ દર્શનના ચાપ, એ નહિ કરે હરિજન અલપ;
 સર્વ એક જાણી કરે તે સેવ, દેખે ન્યાંહી સદ્ગુર દેવ. ૨૭૪

હરી સંગાતે રમે તે હસે, વળી આઘ અંત મધ્ય એકી વસે;
 સત મુમુક્ષુને ભજવા સંત, વળી પ્રાપ્તિ સંગ કરે ભગવંત. ૨૭૫

કાંઈ ખીજે પ્રકાર નથી કામ, સમજ્યા વિના ખીજી ઉપાધિ સોય;
 રામકૃષ્ણનું અંતર જ્ઞાન રહ્યું, કાંઈ સત્યાજ્ઞ વેદાન્તે કહ્યું. ૨૭૬

કૃષ્ણે ઉદ્ધવને સમજાવ્યો કહી, લક્ષ્મણે એમ પડંચી લરી;
 તે દાન દમ દયા શીલ ને ત્યાગ, વ્રત તીરથ શુચિ સંગ વૈરાગ. ૨૭૭

દુમની હેઠે. ૨૬૮. બળ-પ્રેમથી સેવે ૨૬૯. લવલીન-લીન. સમસમાય-પામ-
 શમી જાય. ૨૭૨ અણુઅવતરિયું-જે કહી થયું નથી એવું આ જગત
 અથવા આપને (ચોતાને-આત્માને) જન્મ લેતો નથી એમ જે દેખે. શિર-
 ગુણ-સગુણ. ૨૭૪. ચિર ઇન્-લિનન લિનન દર્શન (રાત્રી) ની સ્થિર સ્થાપ-
 નાઓ છે તેનો એ હરિજન આવાપ કરે નહિ. તેમને બેધને દ્વેષનું કથન કરે
 નહિ. ૨૭૫. એકી-એક રૂપે. ૨૭૭. દમ-ઇન્દ્રિય દમન.

- જો સર્વે કૃત ક્રીડા વિના-જન, સત્ તતક્ષણ હરિ થાય પ્રસન્ન;—
 માંહે બહાર જોતે ધરમેશ્વર મળે, ભાવે તે મન સત્તામાં બળે. ૨૭૮
- અનુભવ આંખે દેખ એહ, દેખો કરકંકણ દર્પણમાં એહ;
 ગ્રેહે વૈરાગ્ય સંતનની સેવા, દર્શે નહિ ગુરૂ નિષ્ણ એક દેવા. ૨૭૯
- વચ્ચ પાશા વિના રંગ ન હોયે વળા, તે સંતમેવ્યા વિના નહિ વાસના ટળા;
 કાયા માયા મન અર્પણ કરે, વસ્તુ ત્રિપા હરિસંગ વરે. ૨૮૦
- ચોથી વાટે વડા ન થાય, ખરી પીઠ કેળવે તે ખાય.
 રેણી કામદુધા સત્ જાણો રામ, કરે ભક્ત અહાર પહેંચે તે કામ. ૨૮૧
- સકલ ભાવ તે દુઝે સ્થામ, દુવો આનંદ જોગ પહેંચે હામ;
 ભય વિના સ્વામી મળે નહિ ભાઈ, પાલો ગમે તેમ તાપ તપાઈ. ૨૮૨
- મુણ્ડતા માય હી ધન્યર હોય સોઈ, કૃષ્ણ વિના ઓર ન ગમે કાઈ;
 જો એવા હોય તે મારા જન, તે હું મૂઝી શકું નહિ તન. ૨૮૩
- કૃષ્ણ ઉદ્ધવનો સંવાદજ કહો, લક્ષ અભેપદ મનમા લહો;
 જે ધન્યો નિજપદ પાવવા જોહ, તે ચાલો સાધવા લક્ષણુ તેહ. ૨૮૪

દોહરો.

- મન જો ત્રીજા ખંડમાં, વળા મુમુક્ષુની વાત;
 મહા લક્ષણુ ત્રીશ મુક્ત છે, સત્ વસ્તુ સાક્ષાત. ૨૮૫

इति श्रीनृतीयसंढ संपूर्ण.

અનુર્થ ખંડ પ્રારંભ.

દોહરો.

- ચોથા ખંડમાં ચેતન્યું, શી ગુરૂ કરે સંવાદ;
 પદમ ધામને પામવા, પરહરિને ઉપવાદ. ૨૮૬

૨૭૮. દેખો ઇન્દ્રિય-કામ-કંકણ એવા માટે દર્પણમાં દેહ સા માટે જુઓ
 ઇ. ૧ ત્રેદે-વિરહ. અર્થાત્ પ્રેમ. ૨૮૧. ચોથી-છાલા-ચૂલ અર્થાત્ ચૂલ લઈને તે
 માટે (તે સાધનથી) તઈ વડા થાય નહિ પીઠ-ટોટ ૨૮૪ પાવવા
 પામ ॥ ૨૮૫ મુક્ત-ગુપ્તાના ૨૮૬. ઉપાદ ઉપાધિ

ગુરુ કહે સિધ્ધ જ્ઞાનમાં, તેનું જડ વિસ્તાર
વરતુ જે ચિત્તમાં વસે, પરમ રૂપ અપાર. ૨૬૭

ધીરજ ક્રિપા ગુરુ મન ધરી, હરિએ પકડયો હાય;
ભાગ્ય જન્યું હવે લવનું, નિરખ્યા હરિ ગુરનાય. ૨૬૮

સિધ્ધ કહે ગુરુ સત્ય છે, પ્રેમે નયું હું પાય;
સ્વામી કહે હું સાંભળું, જીવનો સંશય જાય. ૨૬૯

આપ સ્વામી ગુરુ અલખ છે, સદા તમારો સિધ્ધ;
મહા મુક્તપદ પામીઓ, દયારૂપ જગદીશ. ૨૭૦

સત્વત્ સ્વામી સત્ છે, લહી પ્રકૃતિ લાલ;
નાથ વંદુ કૃપાનિધિ, પરમ નિજ પ્રતિપાલ. ૨૭૧

મેટો સંશે સ્વામી મુજને, જીવ જૂતપંથ જેહ;
જે જડ સરીખા જડ છે, તેને અદ્વિત કહ્યા તેહ. ૨૭૨

દેવ દૃષ્ટે જે દેખીએ, રામ તિહારો રૂપ;
જૂત રૂપને બેઠતાં, સર્વે સામ રરૂપ. ૨૭૩

કર જોડી વિનવિ કરું, કરો સત્ મોએ કામ;
આ વ્યવસરને આપકે, નિર્ધુલ્ય રૂપ નિજ નામ. ૨૭૪

સર્વ નિરંતર સો મહી, નાથ ખીન ખાલી નાહ;
આપ ખતાવો આપકો, મોએ પ્રહ્લા ખીલે મનમાંહ. ૨૭૫

શ્રી ગુરુ ઉવાચ.

ચોપાઈ.

વળી હું દૃષ્ટ આપું તુજ વીર, દદ સમજે સાન કહું છું ધીર;
દેખ ચોવીસ તત્વનો તુજ મુજ સંદેહ, શો તેમાં તે આબ્યો સદેહ. ૨૭૬
જોને સુદવડે હું કહું છું જેહ, ત્યાં શુદ્ધિવડે ગહે જીવું નેહ;
મનવડે-તે-ગુરુ તે માનો, બાચો મનગુરુ જાંતિ બાનો. ૨૭૭

૨૬૩. દેવ દૃષ્ટ-પ્રહ્લાદરૂપે. રામ ઇતિ-તો દે રામ જે સઘળાં જૂત તારંગ
રૂપ છે. ૨૬૪. મોએ-મારી. કામ-કચ્છા. ૨૬૫. સો-તે આત્મા. મહી-જૂત
માનમાં. આપકો-આપનું ૨૭૩પ. ૨૭૬. દૃષ્ટ-દૃષ્ટિ-સમજણ. ૨૭૭. સાનો-ભાગો.

જાણે છે જે મનમાં જોઈ, તે દલમાં દુર્જો નહિ તેઈ,
દલે તું શિષ્યનું મૂકી દે હામ, કાંચે ન જાણે સતગુરુ.

ગુરુ શિષ્ય બેમાં નીનતા ગઈ, રમ ચેતનતા વસ્તુ ર'
તે ચેતનતા આ દેહ છે તેઈ, દેખે તેમાં તે શા સંદેહ.

નારાયણ સાં તો બોલવાનું નહિ, કહે વાણી ગુરુ ત્યાંથી
નરકહે કું તું દો નહિ, સદગુરુ કહે એક અથ જો સદ

દોહરા.

કહે શિષ્ય વાત આધી કહી, રામ ધન્ય મહારાજ;
ખતાવે કાણુ સતગુરુવિના, આત્મબોધ એ આજ.

કહે છે મને કૃપા કરો, દાલો વૃક્ષ; મમ
ધુધવચેતુથી બોલવું, રહે ચરાં

શિષ્ય કહેછે નહિ પ્રીછવા, અન
માનુભાવ અંતર મળ્યા, પૂરણ

તે પક્ષે શ્રી ગુરુ તમો, ભાર્યો
એવો ચમકાર હોયનો, એહી

એ કહેતાં સુણતાં શબ્દ અતિ
એ મહાનિધિ વાત એહ છે,

ભાવ એમ થાતાં મુજને સાં
પરમ શુદ્ધિ પશિદ પ્રત્યે, ની

શિષ્ય કહે ગુરુ સામકું, સત્ વરત સાક્ષાત્;	
સમળ્યા રામ સાનમાં, વશિષ્ઠે કહી વાત.	૩૦૭
સ્વામી હું છું તે જ્યમ દીસતું, ફેર બહુ મન પડીએ ફેર;	
ભવ પ્રગટ્યો જ્યમ અલિનવો, વારંવાર કહું તુવેર.	૩૦૮
પછે તે સંશે ઉપજે, લક્ષણો માલક બૂર;	
શા સરખું સંસારમા, પ્રભુ ચઢી આબુ પૂર.	૩૦૯

શ્રી ગુરુ ઉવાચ.

ઓપાધ.

પણ નોખ શિષ્ય અંધલતા પેર, મૂલ આતમા જણો એક સેર;	
જીવજુદિ મટી શિવ થયો જેહ, ત્યાં આતમા પ્રકાશી રહ્યો તેહ.	૩૧૦
તે જ્યમ નવો હોય અવતાર, પ્રકૃતિ તેની ફરી ત્યાં પાર;	
જો અનુભવ પ્રગટ્યો જેને અંગ, રેણીએ કરીઆ સરવે રંગ.	૩૧૧
કાંઈ શરદ નહુનો હોયે પ્રકાશ, અંગમા હોયે નિર્મળ આકાશ;	
તાવજાન દેખ પ્રગટ્યું તેહ, જ્યારે પ્રકૃતિતું જ્ઞાન દબ્યું જેહ.	૩૧૨

શિષ્ય ઉવાચ.

તે પ્રશ્ન પછે શિષ્ય કરો તેહ, જ્યાં બ્રહ્મ લક્ષ અગોચર જેહ.	૩૧૩
---	-----

નિર્ણા-નકી. ૩૦૭. સામકું-સામને-સામ સ્વરૂપ ગુરુને. ૩૦૮. તે-હું, ટું, શિવાયતું બાકીતું સર્વ. અર્થ એ ॥ કે જ્ઞાન થયા પહેલાં આ જગત જેવું કેળાવું હતું તેવું ને તેવું જ જ્ઞાન થયા પછી પણ દેખાય છે; પરંતુ પછી તે જોવામા ઘણો ફેર પડી જાય છે. ભવ ઇન્દ્રિય નવો સંસારજ પ્રગટ થયો હોય તેમ થાય છે. ટું વેર-તારા પ્રત્યે ૩૦૯. લક્ષણો ઇન્દ્રિયેવા જ્ઞાનનો ભક્ષ કરે એવો-જ્ઞાન બુલાવી દે એવો (સરાય) માલક-મલ ઉપજવનાર (સંસાર). બૂર-ઘણો (માલક) શા ગરખું-અર્થાત્ શાથી ? પૂર ચઢી આબુ-જગત ઉત્પન્ન થયું. ૩૧૦ અંધલતા-અમા નાકો નોનાપન્ન-અર્થાત્ મૂલઆતમા માલક વગરની દોરીની જેટ સર્વજ્ઞ બની રહ્યો છે. ૩૧૧. રેણીએ ઇન્દ્રિયો-તેની રહેણી વડે તેના સરવે રંગ જણાય છે અર્થાત્ મુક્તના લક્ષણ તેના આચારભૂતી સમજાય છે. ૩૧૨. લક્ષણરૂપ આપે છે કાંઈ ઇન્દ્રિય નહુ આવે ત્યારે આકાશ

૩૬૭
૧૯૭૬

કેવળપુરીપૂત કવિતા.

શ્રી ગુરુ ઉવાચ.

દોહરો.

દંસ કહે મહા મહાંતનું, લક્ષ ગેહે ન નરલીપ;
કાંપ હું તુંમાં અંતર કરો, દીવે પ્રકટ્યો ન્યમ દીપ.

૩૧૪

શિષ્ય ઉવાચ.

દોહરો.

હાય જોડે શિષ્ય શ્રી દરી, સંશે છોડાવે સામ.
પરમ પદ પ્રગ્લુ પાવવા, દરિ ગુરુ પૂરો હામ.

૩૧૫

શ્લોક.

વિદેષ પંચ મૂતાનિ, વિદેયટનાત્ર સંશયઃ ॥
વિજ્ઞાનમહતં સમ્યક્, ગૃહમેઘ વિદેય હિ ॥

૩૧૬

ક ગચ્છામિ ક્વંતિષ્ટામિ, કિં ત્યજામિ ગૃહાણિ ચ ॥
કિમાત્મના પરીતં ચ, કલ્પાંતે અંબુના યથા/

૩૧૭

ચોપાઈ.

દેખ પાંચ ભૂત ચિદ્રુપ, ત્રણ ભુવન ભાસે તદ્રૂપ;
એ મહાશાન પામ્યો હું આજ, રૂંદે ચિદ દીસ્યું
'ક્યાં જાવું ને રહું' તે ક્યાંહી, શું ત્યજું ને શું
રામ આત્મા ભરી પૂરી રહ્યો, કલ્પાંતે દેહ અર્થુવ
નિર્ભળ થાય છે એ તેણું લક્ષણ છે ૩૧૪. લક્ષ ૬
જેમ જોઈએ મહાત્માનું લક્ષ નિર્લેપ હોય છે, ..
અદલ્ય કરતો નથી. દીવો છો-એક દીવા વડે જેમ
જેમ મોઢમાં અંતર રાખ્યા સિવાય પ્રકાશ માત્ર
તમા પુરોનો આત્મા પણ નિર્લેપપણે સાફી
પાવવા-પામવા ૩૧૬ આ જાને શ્લોકમા અશુદ્ધતા
પણની ત્રણ કડીઓમાં આવેલો છે તેજ છે, જેથી અ
૩૧૮ ચિદ્રૂપ. ૩૧૬. સાફી-સ્વામી કલ્પાંતે છ

ન્યા દેખું ત્યા અંબુ બ્યાહી, મિથુંલુ વસ્તુ વિના ભાસે નાંદી;
મર્વે સન્મુખ સામ સ્વરૂપ, રજ રજમાં બ્યાપક એક રૂપ.

૩૨૦

દોહરો.

દહ તત્વ કહે સ્વામી ધ્યાનમાં, નિશ્ચયે દષ્ટ કાણુ નામ;
પરમ તત્વ દષ્ટ ઉપને, ઠીક બતાવે હામ.

૩૨૧

શ્રીગુરુ ઉવાચ.

એપાર્થ.

જે દહ તત્વ કહું સુશુદ્ધ જેહ, તારી દહ તણી એપાર્થી જેહ;
નિચાર વિધે તું જે શુદ્ધ વાણી, સર્વ ચિદ્ વિશ્વાસ સુરત સમાણી. ૩૨૨
અગમ અગોચર વેહ વાણી એહ, જે પ્રત્યક્ષ બેહભાવે દેખે જેહ;
પંડિત પુરાણુ કે' તે પ્રકૃતિપાર, દેખે તે તું દહ દેહાર. ૩૨૩
શિષ્ય કહે હા ગુર મોરે સ્વામી, જે સરપર તમે અંતરજામી;
દેર દષ્ટિ સત્ ઉવટી ફરી, કહે સતગુર એ મોકે કરી. ૩૨૪

દોહરો.

કેવલ સમર કેવલા, ત્રીન અંગ એકતાર;
પ્રકટ બ્રહ્માંડ પંડમાં, સત્ સ્વરૂપ સંસાર.

૩૨૫

અહિ જળમય વાય છે, માટે અર્જુન (સમુદ્ર) એજ સુષ્તિનો દેહ કહો છે. ૩૨૦.
અંબુ-જળ-પ્રવય વખતે જેમ સર્વત્ર જળ જળ જોવામા આવે છે તેમ હમણાં
મને સર્વત્ર પરમાત્મા ભાસે છે ૩૨૧. દષ્ટ ઇન્-શિષ્ય પૂછે છે કે દહ તત્વ કોને
બોલે, અને નિશ્ચય દષ્ટિ કોને કહેવી ? તથા તત્વ દષ્ટિ શી રીતે ઉપજે તે
કહો. ૩૨૨ દષ્ટ-દષ્ટિ વિધે વિધિથી સર્વ ઇન્-સધની સુરત ચિદ્વિશ્વાસમા
સમાઈ છે. ૩૨૩ જે ઇન્-? બેહભાવે દેખે તેને (આદ્યમને) તું પ્રત્યક્ષ
જે દેખે ઇન્-તે દેહાર (સ્વરૂપ) એ તારી દષ્ટિથી (જ્ઞાન દષ્ટિથી) જે
૩૨૪ મોરે-મારા સરપર-સરપર-મા । ઉપર ૩૨૫. ત્રીન અંગ-સ્ફૂલ, સફમ,
કારણ. એકતાર-એ સર્વે સરીરોના અવ્યભિચારીપણે બ્યાપી રહેલો. પ્રકટ ઇન્-તે
બ્રહ્માંડમા અને પિડમા (સરીરમા) એક સરખો (જ્ઞાન રૂપે) પ્રકટ છે, અને
સંસારમા (જડ બ્રહ્મોમા) પણ સત્ રૂપે પ્રકટ, છે. . .

શ્રી ગુરુ ઉવાચ.

દાહરો.

દંસ કહે મહા મહાંતનું, લક્ષ ગેહે ન નરલીપ;
કાંચ હું તુંમાં અંતર કશો, દીવે પ્રકટ્યો ન્યમ દીપ. ૩૧૪

શિષ્ય ઉવાચ.

દાહરો.

હાય જોડે શિષ્ય શ્રી હરી, સરી છોડવો સામ
પરમ પદ ઇચ્છું પાનવા, હરિ ગુરુ પૂરો હામ. ૩૧૫

શ્લોક.

ચિદેય પંચ મૂતાનિ, ચિદેવનાત્ર સંશયઃ ॥

વિજ્ઞાનમહતં સમ્યક્, ગંહમેષ ચિદેય હિ ॥ ૩૧૬

ક ગચ્છામિ ક તિષ્ઠામિ, કિં ત્યજામિ ગૃહાણિ ચ ॥

કિમાત્મના પરીતં ચ, વલ્પાંતે અંબુના યદ્યા ॥ ૩૧૭

ચોપાઈ.

દેખ પાચ ભૂત ત્રિદુષ, ત્રણ ભુવન બામે તદ્રૂપ;

એ મહાગાન પામ્યો હું આજ, રૂઢે ચિદ દીસ્યું મહારાજ. ૩૧૮

ક્યાં જાવું ને રહું તે ક્યાહી, શું ત્યજું ને શું મડું સાહી,

રામ આત્મા ભરી પૂરી રહો, કલ્પાતે દેહ અર્જુવ કશો. ૩૧૯

નિર્મળ ગાય છે એ તેનું લક્ષણ છે ૩૧૪ લક્ષ ઇ- લક્ષ : ગેહે ન નિર્લેપ ' એમ જોઈએ મહાત્માનું લક્ષ નિર્લેપ હોય છે, તેથી તે આસક્તિથી વિષયોનું અહલ્ય કરતો નથી દીવો ઇ-એક દીવા વડે જેમ જીલ્લે દીપ પ્રગટ્યો હોય તે જેમ'કાઈમાં અંતર રાખ્યા સિવાય પ્રકાશ માત્ર આપે છે, તેમ તેવા મહા-ત્મા પુરોનો આત્મા પણ નિર્લેપપણે સાક્ષી રૂપે પ્રકાશી રહે છે ૩૧૫ પાવવા-પામવા ૩૧૬ આ બન્ને શ્લોકમાં અશુદ્ધતા નજાય છે એનો અર્થ પછીની ત્રણ કડીઓમાં આપેલો છે તેજ છે, જેથી અહીં જુદો આખ્યો નથી. ૩૧૮ ચિદ-મહા ૩૧૯. સાહી-સ્વામી કલ્પાતે ઇ-કલ્પની અંતે તમામ

ત્યાં દેખું ત્યાં અંબુ ન્યાંહી, મિર્ચું છું વસ્તુ વિના ભાસે નાંહી;
સર્વે સન્મુખ સામ સ્વરૂપ, રજ રજમાં બ્યાપક એક રૂપ.

૩૨૦

દોહરો.

દૃષ્ટ તત્વ કહે સ્વામી ધ્યાનમાં, નિશ્ચયે દૃષ્ટ કાણુ નામ;
પરમ તત્વ દૃષ્ટ ઉપને, ઠીક બતાવે હામ.

૩૨૧

શ્રીગુરુ ઉવાચ.

ચોપાઈ.

જે દૃષ્ટ તત્વ કહું સુષુપ્ત જેઠ, તારી દૃષ્ટ તણી એધાણી જેઠ;
વિચાર વિધે વું જે શુદ્ધ વાણી, સર્વ ચિદ્ વિનાસ સુરત સમાણી. ૩૨૨
અગમ અગોચર વેદ વાણી એઠ, જે પ્રત્યક્ષ બેઠાવે દેખે જેઠ;
પંડિત પુરાણુ કે તે પ્રકૃતિપાર, દેખે તે વું દૃષ્ટ દેહાર. ૩૨૩

શિષ્ય કહે હા શુર મોરે સ્વામી, જે સરપર તમે અંતરજામી;
ફેર દૃષ્ટિ સત્ ઉલટી ફરી, કહે સતગુરુ એ શ્લોકે કરી. ૩૨૪

દોહરો.

કેવલ સમર કેવલા, તીન અંગ એકતાર;
પ્રકટ બ્રહ્માંડ પંડમાં, સત્ સ્વરૂપ સંસાર.

૩૨૫

સૃષ્ટિ જળમય થાય છે, માટે અર્જુન (સમુદ્ર) એજ સૃષ્ટિનો દેહ કહો છે. ૩૨૦.
અંબુ-જળ-પ્રસય વખતે જેમ સર્વત્ર જળ જળ ભેવામાં આવે છે તેમ હમણાં
મને સર્વત્ર પરમાત્મા ભાસે છે. ૩૨૧. દૃષ્ટ ઇન્દ્રિય-સિદ્ધિ પછી જે દૃષ્ટ તત્વ કોને
કહેરા, અને નિશ્ચય દૃષ્ટિ કોને કહેવી ? તથા તત્વ દૃષ્ટિ શી રીતે ઉપજે તે
કહો. ૩૨૨. દૃષ્ટ-દૃષ્ટિ. વિધે-વિધિથી સર્વ ઇન્દ્રિય સુરત ચિદ્વિલાસમાં
સમાઈ છે. ૩૨૩. જે ઇન્દ્રિય-જે બેઠાવે દેખે છે તેને (અદ્રશ્યને) વું પ્રત્યક્ષ
નો. દેખે ઇન્દ્રિય-તે દેહાર (સ્વરૂપ) વું તારી દૃષ્ટિથી (જ્ઞાન દૃષ્ટિથી) નો.
૩૨૪. મોરે-મારા. સરપર-સરપર-મા. ૩૨૫. તીન અંગ-સ્વૂષ, સૂક્ષ્મ,
કારણ. એકતાર-એ સર્વે સરીકેનાં અવ્યભિચારીપણે બ્યાપી રહેલો. પ્રકટ ઇન્દ્રિય-તે
બ્રહ્માંડમાં અને પિંડમાં (સરીરમાં) એક સરખો (જ્ઞાન રૂપે) પ્રકટ છે, અને
સંસારમાં (જડ પદાર્થોમાં) પણ સત્ રૂપે-પ્રકટ, છે.

શ્લોક.

“ત્રૈલોક્યં રંગમૂર્મી ચ, નટરપો ચિદાત્મનઃ ॥
નાનારંગતરંગેણ, નૃત્યતે હિ ચરાચરં ॥

૩૨૬

અર્થ, ચોપાઇ.

ત્રિલોકમાં રંગમૂર્મી તેહ, જ્યાં ચિદરૂપી નટ નાચે જેહ;
નાનાં જાતિ ગુણુ કર્મ રૂપ નામ, રમે ચરાચર આત્મારામ.

૩૨૭

દોહરો.

નિરખવા કહેવામાં આવે નહિ, રસનાએ કહું ક્યા રૂપ;
અલખ પરતુ એક છે, સર્વે રૂપ રચરૂપ.

૩૨૮

ચોપાઇ.

તત્ત્વદષ્ટ ગુરુ કહે તેહ, એનો ઉત્તર દીધો એહ;
નિરખ કહું જે દષ્ટ તત્ત્વ નામ, ઠીક ટાળો હવે સરી દામ. ૩૨૯
દષ્ટતત્ત્વ નામ એકી ધાર, પરમ ધામ હોયે દષ્ટ અપાર;
સત્ દષ્ટે તે દેખે સંસાર, સત્ શબ્દ મુરતિ જે સાર. ૩૩૦
જે જ્ઞાતનું જ્ઞાનજ ખોલ, તે સાંભળ કહું તેનો કરજે તોલ;
એ પ્રાયશ્ચ. પ્રમાણ જ્ઞાન છે એક, વળી ખીજું ઉનમાને જાણે વિવેક ૩૩૧
ધિચાર દષ્ટાંત એક કહું જે વળી, મનમાં ધાર એકાંત એ મળી;
આયુષ પડાં દેખીને એમ, જેવો મન રિચાર આખી ને જેમ. ૩૩૨
શસ્ત્ર દેખીને જાણે જ્યમ શૂર, પકડનારા અહિંઆ દશે દાયે પૂર;
ઉનમાન ઉપકારણ દેખીને એહ, ને ઉનમાન જ્ઞાન કડીને નેહ. ૩૩૩

૩૨૯. અર્થ. ૩૨૭ મી કડીમાં આપેલો છે. ૩૨૮. દયા-ગુ' સર્વે ઇ-
નગતનાં સર્વે રૂપ તે ચિત્સ્વરૂપ છે ૩૩૦ પરમ ઇ-તે પોતાની દૃષ્ટિએ જે
અપાર પરતુ એ દેખે તે પરમધામ (બ્રહ્મ) રૂપ દેખે. સત દષ્ટે ઇ-તે સંસાર
રમે પણ સત્ રૂપે જુએ છે. ૩૩૧. ઉનમાને-અનુમાને. ૩૩૨. પડાં-પડયાં.

જ્ઞાન ઉત્તમાન જાણે નર ધણા, ત્યમ પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન કામ હરિજન તથા;
 વિચાર કરતાં આળ્યો વિશ્વાસ, દેખો અનુમાને જ્ઞાન તે દાસ. ૩૩૪
 વળી પ્રત્યક્ષ પ્રમાણની મુલો કહું વાત, સત્ હરિ હસ્તામળ દીસે સાક્ષાત્;
 જ્યમ હાય કંકણ હાટકનું જેહ, તે કરતાં અવલોકન શોભે ધણું તેહ. ૩૩૫
 તે કિંચિત્ ચદુ એ શાનું હશે તેમ, હેરતાં દષ્ટે દીહું હેમ;
 એમ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણુ તે જાણો એહ, જ્યાં કારજ સંબંધી ન મળે જેહ. ૩૩૬
 બસો પ્રત્યક્ષ અનુમાનનો કસો ભેદ, સુચતાં સંશે કાઢ્યો છેદ;
 જો શિષ્ય કહે છે શુર મહારાજ, એક ત્રીલું પ્રશ્ન કહો તમે આજ. ૩૩૭
 સતગુરુ કહે શિષ્ય સાંભળ મન સહી, કુંચી ત્રીજા પ્રશ્નની બતાવું કહી;
 તે શુર દૃષ્ટતત્વ પ્રકટે થું યાય, મન ગ્રહેજે તું કહું મદિમાય. ૩૩૮
 માંધ પ્રકટયું દૃષ્ટતત્વ પ્રમાણુ, ચત્ય કેરું સત્વ કહું સુભણુ;
 જો પરાત્પર ચૈતન્ય બ્રહ્મ જેહ, તે વસ્તુ નામ ત્યાં કે (કહી)એ તેહ. ૩૩૯
 એ વસ્તુ પ્રકટે જેને અંગ, ભાગે તથા દ્વિત ને યાએ અભંગ;
 ભેદ પ્રાપ્તે સમજ્યાનો છે સ્વભાવ, કાઢ દ્વિત ને હંસ કલાવ. ૩૪૦

શિષ્ય ઉવાચ

દોહર.

ત્રણ દ્વિત તે કાણુ શાં ત્રિકમ. નિશાં કહો તેનાં નામ;
 તે થું હોવે તેનું દાળતાં. કીક બતાવો હામ. ૩૪૧

૩૩૪. વિચાર ઇ-અનુમાનથી વિચાર કરતા જેને વિશ્વાસ આળ્યો તે
 હરિના દાર્શ અનુમાને કરીને તે (બ્રહ્મ) તું જ્ઞાન ભણું. દેખો-દેખ્યો,
 ૩૩૫. હસ્તામળ-હાથમાં આમણું લેઈને જેમ તેને. પ્રત્યક્ષ ભવાય છે તેવી
 રીતે. હાટક-સોનું. ૩૩૬. તે ઇ-તે કંકણ કિંચિત્ દષ્ટે ચદુ. ૫મી વિચાર
 થયો કે એ શાનું હશે ? તે વાતનો ખુલાસો અનુભવથી નહિ, પણ પ્રત્યક્ષજ
 યાય કે તે હેમનું છે. કારજ સંબંધી-કાર્યના સંબંધવાળો-હેતુ અનુમાન
 હેતુ વિના થઈ શકતું નથી, પણ પ્રત્યક્ષને તેવા હેતુની કાઢ નર નથી, એમ
 કહેવાનો ભાવ છે. ૩૩૭. કાઢ્યો છેદ-ઢેલી કાઢ્યો. ૩૩૮. ત્રીજો પ્રશ્ન કહી
 બતાવે છે દૃષ્ટતત્વ ઇ-થું યાય તો દૃષ્ટતત્વ પ્રકટે ? ૩૩૯. માંધ-અંતરમાં.
 ચત્ય કેરું સત્વ-ચત્યને પણ જેનાથી નળી સકાય છે તે. પરાત્પર-પરથી
 પર. વસ્તુનામ-તેનું નામ વસ્તુ છે. ૩૪૦ દ્વિત-દ્વેત. પ્રાપ્તે-પ્રાપ્ત્યત્વે કરીને. ૩૪૧. તે

શ્રીગુરુ ઉવાચ.

દાહરો.

શિષ્ય ખરાખરી કહીશું, વિવેક તે મોટી વાત;
વડાના અનુભવ વિષે, જાણું સીલરનું નાદિ જાત.

૩૪૨

ચોપાઈ.

નિરખ પહેલું જાવાદીત નામ, સાંભળ ખીજું ક્રિયાદીત સામ;
જે દ્રવ્યાદીત ત્રીજું નામ જેદ, તે લક્ષણ વિચારી સુણ કહું તેદ. ૩૪૩
જોરો તીનુંમેં અદીત બહા, કાયા સુભાવે તે જુજવાં કર્મ;
જાઈ ખરો અબ્યાસ મન આનંદ બયો, કાઈ પૂછ્યાનો અર્થ તે શુરમે
કહ્યો. ૩૪૪

વળી ત્રણે દીતનો કહું વિસ્તાર, પ્રીતે ધારે મન ઉતરે પાર;
જે પાંચ મહાભૂત દ્રવ્ય કહેતાં જાણ, માંઈ પાંચ નવ લોક તેના પરમાણુ. ૩૪૫
ચોરાશી લક્ષ તે ચરઅચર, વળી દ્રવ્ય સુભાવે પક્ષ જુજવા વર;
દેવ પશુ પક્ષિ મનુષ્ય દેહાર, સર્વ સમજવું એક સત્ સાર. ૩૪૬
[સર્વની ઉરમિ જુજવી સામ, નરખ દ્રવ્યાદીત તેનું નામ;
વળી જાવાદીતની કહું સુણ વાત, સંત હરિ હસ્તામય દીસે સાક્ષાત. ૩૪૭
જાવાદીતનો જાણે જેદ, વાંચે પંડ ઇંડ જુજવાં વેદ;
નરખ પશુ પક્ષિ અર્થ નર નાગ, રંગ સુભાવે જુજવા દેવ રાગ. ૩૪૮

શુદ્ધિ-દેવ-અર્થાત્ તેના લક્ષણ કહ્યો. યાજ્ઞવલ્ક્ય-ચાળનાર. ૩૪૨. વડાના-મહા-
પુરુષોવા. સીલર-ખાળોચિયું. અર્થાત્ શુદ્ધ. સીલરની જાત કું જાણીતો નથી.
૩૪૩. ત્રીનુંમેં-ત્રણેમાં. સુભાવે-સ્વભાવે. ૩૪૫. પાંચનવ-ચૌદ. ૩૪૬.
ચર-જંગમ. અચર-સ્થાવર. સુભાવે-સ્વભાવે. વર-શ્રેષ્ઠ. દેહાર-રૂપ. ૩૪૭.
ઉરમી-તરંગ. અર્થાત્ સર્વ પદાર્થોના સુલભર્મો. સામ-સ્યામ. અર્થાત્ બ્રહ્મ
જેમ દ્રવ્યનું દેહ લક્ષ પછી એ જાણું બ્રહ્મસ્વરૂપ છે એમ જાણવું તે દ્રવ્યાદીત
કહેવાય. સંત-સંતોને. ૩૪૮. પંડ-શરીર. ઇંડ-બ્રહ્માંડ. વેદમાં જે જુદાં જુદાં
કર્મો છે તે દેહ છે. પશુ ઇંડ-પશુ, પક્ષી, વગેરેના રાગરોગ રૂપી સાવોત્તું દેહ
મુશ્કિલો કહેવાય છે.

વળી તે વિના અહંગાર વેર, પછી જુજવા સ્વભાવની એવી પેર;
 મુષક માંજર વાલ ગૌ મળે, હસ્તી સસલો, સર્પ સિંહ હળે. ૩૪૯
 ઝેર ઇલાદિક છું જાણે જેહ, તે રહેજ સુભાવ નિષ્કારણ તેહ;
 જો માનવ દાનવ તિર્થક જાત, નરખ જુજવી પડની ન્યાત. ૩૫૦
 ભાવાદીત તે સમજે ભાષ, ક્રીયાદીત કહું જીવ કમાઇ;
 કૌ જલચર યસ ગતી કૌ કરે, ફેર પશ્તિ આકારો ફેરે. ૩૫૧
 કસે કાષક બળતા અંગાર, એક દ્રવ્યનો કરે અહાર;
 રમે મૃગ તે સાખા કૌ રહે, સક્ષ જલ મીન આકારો લહે. ૩૫૨
 જપમ માનવ ક્રીયા તે જુજવી જાણ, તે નર કરે આપ કર્મની તાણ;
 કાંઝે પરુ ગલ પશ્તિ નવ કરે, વળી ચઢી ન શકે પશુ તરવરે. ૩૫૩
 તે વૃક્ષ અવનીથી આકરશે તોય, હદ દેવ માનવ નવ હોય;
 નવનવી ક્રિયા પ્રસક્ષ નિરધાર, વિવેક વિધિએ કરો વિચાર. ૩૫૪
 ત્યાં ત્રષણ દ્વાત દેખાડ્યાં તેહ, જો પ્રમ ઉપજે તો પૂછો જેહ;
 એ ચિત્તદેહી જોતાં હોસે એહ, તે મહાજાને કરી નવ જાસે તેહ. ૩૫૫

શિષ્ય ઉવાચ.

કોહરુ.

શિષ્ય પૂછે એહ સામને, મોએ સંશે છે મન;
 દયાક્ષ કૃપાથી કામવુ, જીવ દાણી કરો જન. ૩૫૬
 સ્વામી એક સમે મેં સાંભળી, વળી કોએક મુખ વાત;
 જોગ સિદ્ધિ મત જોવતાં, અસંખ ભાવ મતઆત. ૩૫૭

૩૫૦. ઝેર (ઇન્દ્રિય-મુષક માંજર વગેરેમાં જે વેર દેખાય તે છે સદાજ
 અને નિષ્કારણ છે. ૩૫૨. કળે-અંગારામાં કળે-ગરજી નય. દ્રવ્ય-
 (દ્રવ) પાણી. રમે ઇન્દ્રિય-ક્રીયા સાખામૃમ (વાતર) સાખા (દાણ) ઉપર
 રમે છે ને રહે છે. ૩૫૩. તરવરે-ઝાટ ઉપર. ૩૫૪. આનરો-ખેંચે. તોય-પાણી.
 ૩૫૫. દેહી-જીવ. એ પ્રત્યેક (દેહી) જીવને મનમાં જોતા બિન્ન બિન્ન જાસે
 છે, પણ મહાજાને કરી જોતાં તેમાં ભેદ જાસતો નથી. ૩૫૬. મોએ-મને. જન-
 જીવ-મુક્તના અર્થમાં. ૩૫૭. જોગ સિદ્ધિ ઇન્દ્રિય-યોગ સિદ્ધિની ગતિથી જોતાં
 અસંખ્ય ભાવો મતિમાં આવે છે. અર્થાત્ યોગસિદ્ધિથી અસંખ્ય વિષયો
 અમજી શકાય છે. જોવતાં-જોતાં. આત-આવે છે.

શ્રીગુરુ ઉવાચ.

દોહરો.

શિષ્ય ખરાખરી કહીશું, વિવેક તે મોટી વાત;
વડાના અનુભવ વિષે, જાણું સીધરનું નદિ જાન.

ચોપાઈ

નિરખ પહેલું બાવાદીત નામ, સાંભળ બીજું કિમાદીત સામ;
જો દ્રવ્યાદીત ત્રીજું નામ જોઈ, તે લક્ષણ વિચારી સુણ કહું તે
જાણે તીવ્રમે' અદીત બ્રહ્મ, કાયા સુભાવે તે જુજવાં કર્મ,
જાઈ ખરા અભ્યાસ મન આનંદ જાયો, કાઈ પૂછ્યાનો અર્થ તે ગુ.
કહો.

વળી વળી દીતનો કહું વિરતાર, પ્રીતે ધારે મન ઉતરે પાર,
જે પાત્ર મહાભૂત દ્રવ્ય કહેતા જાણ, માર્ગ પાત્ર નવ લોક તેના પરમાણુ.

ચોરાદી લક્ષ તે ચરચચર, વળી દ્રવ્ય સુભાવે પક્ષ જુજવા વર,
દેવ પશુ પક્ષિ મનુષ્ય દેદાર, સર્વ સમજવું એક સત્ સાર.

[સર્વની ઉરમિ જુજવી સામ, નરખ દ્રવ્યાદીત તેનું નામ;
વળી બાવાદીતની કહું સુણ વાત, સંત હરિ હસ્તામય દીસે સાક્ષાત.

બાવાદીતનો જાણે ભેદ, વાગે પંડ ઇંડ જુજવાં વેદ;
નરખ પશુ પક્ષિ અંશ નર નાગ, ગંગ સુભાવે જુજવા દેવ રાગ. ૩૪૮,

શ્રી 'હોવે-અર્થાત્ તેના લક્ષણ કહો. યજ્ઞ-યજ્ઞનાર ૩૪૨ વડાના-મહા
પુરુષોવા. સીધર-ખાઓચિયું. અર્થાત્ શુદ્ધ સીધરની જાત હું જાણતો ન
? ૩૪૪ ત્રીજું મેં-ત્રણેયા. સુભાવે-સ્વભાવે ૩૪૫ પાત્રનવ ચોદ. ૬
વજ્ર-ગંગ ગંગ-સ્વાવર. જુજાવે-તરખારે. વર-વ્રેષ્ટ દોહર-રથ ૬,
અંશ-પાંચ અર્થાત્ સર્વ પદાર્થોના ગુણધર્મો. સામ-સ્યામ અર્થાત્
(સાધુ-સાધક) કૃત કલા પછી એ જાણું બ્રહ્મસ્વરૂપ છે એમ જાણવું તે દ્રવ્ય
ધીરજ રાખતો નહીં ૩૪૮. પંડ-શરીર ઇંડ-બ્રહ્માંડ. વેદમા જે જુદા ન
વિના-વાસના રૂપો વિષ્ણુ ૩૪૯-પશુ, પક્ષી, વગેરેના રાગદેમ રૂપો વાવોડું
ઈ-સદૃશ વાસના એમ છોરે ૩૫૦ આ રિય એવી

શિષ્ય ઉવાચ

દાહરા.

જો સ્વામી હું જાણુજો, સિદ્ધ છે તે સાર,	
દૈવલતા તોમે કહી, પામ્યો વસ્તુ પાર.	૩૬૫
એ સમજ્યો સ્વામી એટલું, નરખ પ્રપંચ રૂપ નામ;	
કાલ આંદી મરી કર્મકી, સર્વ માયાવશ રામ.	૩૬૬
સકલ ભારો જ્યાં સત્ગુરુ, નામ મિથ્યા રૂપ નેહ;	
સ્થળ તે કાંઈ કહી શકો, એ આઈ દેખાડો તેહ.	૩૬૭

શ્રી ગુરુ ઉવાચ.

ઓપાર્થ.

જો લક્ષાયક્ષ વિવિર્જિત જોહ, ત્યાં પક્ષાયક્ષ રિવિર્જિત તેહ;	
ધીર મન વાણી તે ત્યાં થકે, સોહી ગમ ફાણ કહી શકે.	૩૬૮
તુ હું નહિ જ્યાંઈ છે તેહ, જ્યાંંદા યાન નહિ યાતા જોહ;	
જો આ દેહ કલો નવ જાણ, મળે આઘે ઓક્કર માહી સમાય.	૩૬૯
કાંઈ ગુરુ શિષ્યને શું કરી કહે, રૂપ મન વાણીથી અગોચર રહે;	
મન કલ્પીતે ખીજું થઈ મળે, તે મન હું કહેવાથી દળે.	૩૭૦

બ્રહ્મજિજ્ઞાસી પ્રાપ્તિ પામ્યો એન-ચોખ સિદ્ધિનો દૈવલ્યતામા-દૈવલ્યમા તે સર્વેનો સમાવેશ થઈ જાય છે ૩૬૫ હું-‘ પામ્યો ’ ક્રિયાપદ સાથે અન્વય કરવો. તોમે-તુમે-તમે. ૩૬૬ નરખ-નિરખીને જ્યાં જ્યાં ‘ નામ ને રૂપ ’ હોય તે સર્વ પ્રપંચ (સંસાર) છે એમ જોઈને કાલ ઇન્દ્રિય અને કર્મની આંદી મરી. ૩૬૭ જ્યાં-જેનામા જે બ્રહ્મમા આ સમગ્ર વિશ્વ ભારો છે અને જેનામા નામ ને રૂપ મિથ્યા છે, તે સ્થળ કાઈ કહેવાય એવું હોય તો કહો અને આંદી દેખાડાય એવું હોય તો દેખાડો ૩૬૮ જો ઇન્દ્રિય-વસ્તુ લક્ષ્ય અને અલક્ષ્ય બંનેથી વિવર્જિત (રહિત) છે ચિત્-સ્થિત થઈ જાય છે-આથી રહે છે. ગમ-જ્ઞાન. ૩૬૯. જે આ ઇન્દ્રિય બ્રહ્મ ‘ આ ’ એવી રીતે કંઈ (કાંઈથી) કહી શકાય એમ નથી. ૩૭૦ મન કલ્પિતે-મનથી કલ્પીને કાઈ કલ્પિતે તો તે કાંઈ ખીજુંજ હોય-(બ્રહ્મ અનૈત હોવાથી) તે ઇન્દ્રિય તે હું છું એમ કહેવાથી

કાયા કૃત અન્ય કરી શકે, 'હીત ગર' ગણી જે દર;
પરમ કેવલ પરખીએ, અદ્વૈત કેજે ઉર.

૩૫૮

શ્રીગુરુ ઉવાચ.

ચોપાઈ.

જો કેવલતા પરહી નવ જાણ, માય મન પગ્ઠે એ સર્વે માંય;
જો સિદ્ધ સકલ માયારૂપ જોય, માનન મુર દાનવ મુનિ બૂપ મોય. ૩૫૯
જીવ પડયો માયાવશ જોહ, તે કરે ઉપાય સંકલ્પના તેહ;
જો સંકલ્પે ચળ્યું મન જાણ, પ્રપંચ દેખી બહુ પળ ય. ૩૬૦
ચિત્તબ્યાં એક દોઝે ફળ વચન, રિદ્ધિ તિદ્ધિ મુદ્ધીમા જાણે રતન;
તજો વેશ્યા નિરધનને તેમ, જો કાયા વટાની નજ નહિ જેમ. ૩૬૧
કામ દિન સિદ્ધ સાધને એમ કરે, ધીરજ પુરુષ તે ચિત્ત નવ ધરે;
વળી ખીજો વિચાર સુષુ જો મન વીર, ધારે મૂળ મરમ તે સત ધીર. ૩૬૨
વાંચે અદ્વૈત નિરંતર વેદ, ભાલે સ્વરૂપમા બેદાભેદ;
નર વાસના સિંગ વિના કૃત નોએ, હું પદમાહી વાસના કૃત હોય. ૩૬૩
જો સત્ વાસના તે કૈએ જીવ, સત્ વાસનાએ બરમાયો જીવ સિવ;
અનાસ મિથ્યા તે માટે એહ, તે કેન'યતામા સર્વે તેહ. ૩૬૪

૩૫૮. કાયા ઇન્-બળી યોગ સિદ્ધિથી કાયા વડે કરવાનું કૃત (કૃત્ય) અન્ય (સાધન સરીર) કરી શકે છે વળી યોગસિદ્ધિથી દ્વેષભાવના જા નવી રહે છે પરમ ઇન્-માટે જેથી ઉરમા કેવળ પરમ અદ્વૈતને પરખીએ (જાણીએ) તે દેને (હાલીને). ૩૫૯ પરહી ન જાણ-પરખી શકાય નહિ માય ઇન્-અતરમા રહેલું મન માત્ર એમ પરો (જાણી શકે છે) કે જે સર્વેની માલ રહ્યું છે તે કેવલ તત્વ છે મતલબ કે યોગસિદ્ધિથી કેવલ પદ પ્રાપ્ત થઈ નથી. સિદ્ધ-સિદ્ધિ મોય-જો સિદ્ધિ ઉપર મોટી રચા છે તે. ૩૬૦. સંકલ્પે ઇન્-સંકલ્પથી ચલન પામેલું મન (વિષયો તરફ) જાય અને પ્રપંચને (સંસારને) દેખીને તે ધણું દોડે છે ૩૬૧ જળવચન- સિદ્ધ યાય છે અપ્યાહાર. રતન-મોક્ષરૂપી રતન ૩૬૨. સિદ્ધ ઇન્-કામ વખત તિદ્ધિ પણ સાધને (સાધુ-સાધકો-સુરખને) એમ (વેશ્યાની પેઠે) કરે એમ જતા પુરુષ મનમા ધીરજ રાખતો નથી-સિદ્ધિની લાલચમા પડી જાય છે ૩૬૩. વાસના વિંગ વિના-વાસના રૂપી વિંગ દેહ વિના કૃત-કૃત્ય હું પદમાહી-અદ્વૈતારમા. ૩૬૪. સત્ ઇન્-સદ્ગુણ વાસના એમ જીવ છે, બરમાયો આ જીવ અને આ સિવ એવી

શિષ્ય ઉવાચ

હાહરા.

જે સ્વામી હું જાણ્યો, સિદ્ધ છે તે સાર;	
કેવલતા તોમે કહી, પામ્યો વસ્તુ પાર.	૩૬૫
એ સમજ્યો સ્વામી એટલું, નરખ પ્રપંચ રૂપ નામ;	
કાલ આંદી મરી કર્મણી, સર્વ માયાવશ રામ.	૩૬૬
સકલ જામે જ્યાં સતગુરુ નામ મિથ્યા રૂપ નેહ;	
સ્થળ તે કાંઈ કહી શકે, કે આંઈ દેખાડે તેહ.	૩૬૭

શ્રી ગુરુ ઉવાચ.

આપાઈ.

જે લક્ષાયક્ષ વિવિર્જિત જેહ, ત્યાં પક્ષાપક્ષ વિવિર્જિત તેહ;	
થીર મન વાળી તે ત્યાં થકે, સોદી ગમ દોણ કહી શકે.	૩૬૮
તું હું નહિ જાણ છે તેહ, જ્યાંદાં જ્ઞાન નહિ યાતા જેહ;	
જે આ દેહ કલો નવ જાણ, મજે આવે ઓંકાર માંહી સમાય.	૩૬૯
કાંઈ ગુરુ શિષ્યને શું કરી કહે, રૂપ મન વાળીથી અગોચર રહે;	
મન કહીતે બીજું થઈ મજે, તે મન હું કહેવાથી દળે.	૩૭૦

જેહ્યુદ્ધિથી જ્ઞાતિ પામ્યો. એક-યોગ સિદ્ધિનો. કેવલ્યતામા-કેવલ્યમા તે સર્વને સમાવેશ થઈ જાય છે. ૩૬૫ હું-પામ્યો ક્રિયાપદ સાથે અન્યથા કરવો. તોમે-તુમે-તમે. ૩૬૬. નરખ-નિરખીને. જ્યાં જ્યાં નામ ને રૂપ હોય તે સર્વ પ્રપંચ (સંસાર) છે એમ જોઈને. કાલ ઈ-કાળ અને કર્મની આંદી મરી. ૩૬૭. જ્યાં-જેનામા જે બ્રહ્મમાં આ સકલ વિશ્વ ભાસે છે. અને જેનામાં નામ ને રૂપ મિથ્યા છે, તે સ્થળ કાંઈ કહેવાય એવું હોય તો કહો અને આંઈ દેખાડાય એવું હોય તો દેખાડો. ૩૬૮ જે ઈ-જે વસ્તુ લક્ષ્ય અને અલક્ષ્ય બન્નેથી વિવર્જિત (રહિત) છે વિર-સ્થિર થઈ જાય છે-આજી રહે છે. ગમ-જ્ઞાન. ૩૬૯. જે આ ઈ-જે બ્રહ્મ ' આ ' એવી રીતે કેહ (કાળથી) કહી શકાય એમ નથી. ૩૭૦. મન કહીતે-મનથી કહીને કાઈ કહીએ તો તે કાઈ બીજું જ હોય-(બ્રહ્મ અદૈત હોવાથી.) તે ઈ-તે હું છું ' એમ કહેવાથી

વળી કહું સાંભળ શિષ્ય વળી, તે સમસ્થામાં કહું ચિંતા ટળી;
નિર્લેપ વસ્ત્ર છે ખીન્ને નહિ, કલા ગુરૂએ તે શિષ્યને કહી. ૩૭૧

સન્મુખ પ્રતિબિંબ રહ્યું સમાધ, અગમવેત્તા કલા તે આધ;
હાય હાય ફુલે તો સત્ કું કહું, રિરંકાર એક ઉન્મુન રહ્યું; ૩૭૨

શિષ્ય ઉવાચ.

દોહરા.

નામ ગુણ જો રૂપ નહિ, તે છે ન્યમનું ત્યમ;
કાષ્ઠ હોંસે યદ દેખી કહું, કહો વાતનું કપમ. ૩૭૩

ન્યમ છે ત્યમ એટલી જયા, પરિવ્રજ અપાર;
અણુછતો નિજ આત્મા, ચિદાનંદ આચાર. ૩૭૪

લીન ભયો શિષ્ય સાક્ષમે, પ્રેમ આનંદ ભરપૂર;
નરખવા કેવા દોનું નહિ, સકલ સાક્ષી સવપૂર. ૩૭૫

એ મહા અનુભવ ઉપન્યો, સારમાહોડો સાર;
પરમ પદ તે પામીઆ, આપે રૂપ અપાર. ૩૭૬

રાગ દીર્ઘ સંસારમા, દાળવા આન્યો તેહ;
આપુ મટે રહે આપમાં, અભેદ મુક્ત એહ. ૩૭૭

હરિરૂપ સખી હેરતાં, પૂરણ પ્રલ ઉપાય,
સગી ધુન્ય એક સાક્ષરે, જો હરિ ભજ હરિ હો નય. ૩૭૮

મહા અદાનમાં માનવી, ભૂલ્યો તે ભટકાય;
પ્રેમ મહે નિજ પામવા, મણિરૂપ મટકાય. ૩૭૯

તો મનનો પણ નાશ થાય છે. ૩૭૨. અગમવેત્તા-અગમ (યાજ્ઞ) રેતા
પાસેથી તે કલા આવી છે. અર્થાત્ યાજ્ઞથી એ સમબંધ છે. 'રિરંકાર-શૂન્ય રૂપ
પણ શૂન્યને બહુવાની સત્તાવાળું દાહ-અહ્ય ઉન્મુન-મનરહિત અવસ્થા.
૩૭૩. કાષ્ઠ હોંસે યદ-કાષ્ઠ હોંસે-ક્યાંથી મેં જે તમને પ્રલ પૂછ્યો તે આ
સૃષ્ટિ ક્યાંથી યદ, એમ દેખીને પૂછ્યો હતો. કહું-કહું. પણ હવે સમતપું કે.
૩૭૪. ન્યમ છે ત્યમ ઇં, જયા-યયા-એમ. અણુછતો-અપ્રકટ-ગુપ્ત ૩૭૬
સારમાહોડો-સાર માહેનો. ૩૭૭ 'આપુ-કુંપતું'. આપમા-પોતાના આત્મ-
સ્વરૂપમા ૩૭૮. ઉપાય-પ્રાપ્ત થાય. ૩૭૯. નિજ-પોતાનું આત્મ સ્વરૂપ. મટ-

મનમે આમે મુકતકો, મુમુક્ષા રૂપ મણિ;	
નિરખે મૂરખ કો નહિ, ભકિત હનુવે ભણી.	૩૮૦
વળી ખંડ ચારણી વારતા, અનુભવ અર્થ અનેક;	
પ્રેમ લક્ષ હિર અપને, વિધિ સત્ જ્ઞાન વિવેક.	૩૮૧
અનેક રૂપે ખિલ્યો આતમા, એ કલા કરે અનંત;	
કેવલ રૂપે કેવલા, સત્યચર દાતા સંત.	૩૮૨
ચૌદ શ્લોક કાઠ ચૌદમાં, ઉનમે અર્થ અપાર;	
ચોપાઈ દુહા ૪૩ ચોકમે, અક્ષર રહિત આકાર.	૩૮૩
સારતત્વ અંધ શોભતો, તત્વસાર એકતાર,	
તત્વસાર એક નામનું, અખંડ કેવલ આધાર.	૩૮૪
ભગવાન પુરીછકે ભેદમે, એ મણિ કહી અલખ;	
મઠ સગેરી મરમકો, તે દસ નામ પંચ તિલક.	૩૮૫
કાઠી ચોટી કર્મકી, દીયો સત્ ઉપદેશ;	
સેનપુરી ગુરૂ સામ હે, અલખ પુરૂષ આદેશ.	૩૮૬

અથ કવિત કલશનું ? (છપય કલશનો)

અલખ પુરૂષ આદેશ, કાળ સવરીકો કીનો;
અલખ પુરૂષ આદેશ, પીયુષ વિપ મીરાં પીનો;

કાથ-અજકે (૧) ૩૮૦ મનમે ઇં-મનમા મુકત (મુક્તિ) નો આરો
(આરાય-ઇચ્છા) રાખે, પણ કોઈ નૂરખ મુમુક્ષા (મુક્ત યવાની ઇચ્છા)
રૂપી મણિને જોતો નથી. તેમ ભકિત ભણી પણ જોતો નથી. અથવા
તેનું સાધન ભકિત છે એમ હજુ છે. હનુવે-હનુએ ? ૩૮૧. ખંડ-આ
તત્વસાર નામે અંધના ખંડ. અપને-‘ઉપને’ લેય તેા ઠીક. ‘પોતાને’
અથવા ‘અપની’ એવા અર્થ કરતા ‘ઉપને’ વધારે યોગ્ય અર્થ લાગે
છે. ૩૮૩. ચૌદ શ્લોક ઇં-૧ ૪૩-પ્રાસ ચોક-ચારેકરીઓનો એક પ્રાસ
અક્ષર ઇં-આકાર રહિત અક્ષર (બહુ) વર્ણો છે ૩૮૫ ભગવાન પુરીછ
એ નામના ગોસાઈ સગેરી-ગૃજરી. દસ નામ-તીર્થ, આશ્રમ, વન,
અરણ્ય, ગિરિ, પર્વત, સાગર, સરસ્વતી ભારતી, પુરી, એવા દસ નામ પૈકી
એકાદ ગુરૂ પર પરા પ્રમાણે સન્યાસીઓએ પોતાના નામની પાછળ ધારણ કરવા
એવી શ્રી સંકરાચાર્યની આજ્ઞા છે. એ દસ નામના પંચમા તિલક રૂપ (શ્રેષ્ઠ)
૩૮૬. કાઠી-નખી ચોટી-ચોટની. આદેશ-આજ્ઞા.

સાત વાર.

કોહરા.

તત્વ અર્કે જ્યમ આતમા, કલા રવે પ્રકાશ;	
ગુણાતીત એક સત્ગુરુ, નિર્ગુણ ધમ અવિનાશ.	૧
વસી પુલમાં જ્યમ વાસના, તવ મધ્યે જ્યમ તેવ;	
દૂધમાં ઘી રહ્યું દેખ લો, ખેચે અંતરજાગી ખેવ.	૨
સચરાચર માંહી ચામ હે, કરતાં તો નહિ આકાર,	
સંત કેવલ શુદ્ધ સેવજો, પળમે ઉતારે પાર.	૩
વાર સોમે સોમ વારજો, ધારજો આતમ ધીર,	
મોહ માયા મન મારજો, સંત સમાગમ સિર.	૪
સત્ગુરુ દેવને સેવતાં, જન્મ મરણ દુઃખ જાય;	
અમર કીધો નિજ આતમા, સ્થિર આનંદ ધન યાય.	૫
શબ્દ ગુરુજનો શુદ્ધ છે, સાર તણું જે સાર;	
સંત કેવલ શુદ્ધ સેવજો, પળમા ઉતારે પાર.	૬
મંગલ સમજવો મનને, જનને સેવો જરૂર;	
પરમ નીસાં કરે પંડમા, આનંદ વાધે ઉર.	૭
તનમા આનંદ વાધે હું દળે, ગર્વ ગળે સત્ ગાય;	
મળે હરિરૂપ માંયથી, વરતી (વૃત્તિ) અચલ કહેવાય.	૮
અજન્મા લાસો અંગમા, ધ્યાન રહે નિરંકાર;	
સંત કેવલ શુદ્ધ સેવજો, પળમા ઉતારે પાર.	૯
શુદ્ધ અગમ શુદ્ધ બોલીએ, ખેલીએ આતમ ખેલ;	
રસ આનંદ ભગી રેલીએ, મેલીએ સુમતાનો મેલ.	૧૦
મમતા મેલી યા નિર્મળો, મળી સ્વરૂપની માંય,	
દળો ત્રિવિધિના તાપથી, કયો કર્મ નહિ કાંય.	૧૧

૧. અર્ક-સૂર્ય. સ્વે-સ્વયં ૪. સોમ-સુમ-કૃપણ કૃપણને કૃપણતા કરતા અટકાવજો અથવા તમે પોતે કૃપણ ન થરો. ૭ મંગલ-કલ્યાણકારી વાત નિસા-નિઘય ૧૦. શુદ્ધ-શુદ્ધિ-આન સુમતાનો-કૃપણતાનો

અક્ષય પુરુષ આદેશ, લંકગદ છીનમે લીનો;
 અક્ષય પુરુષ આદેશ, દેવાંકુ અમૃત દીનો;
 ત્રિલોકનાથ તારન તરન, વરન અગર કર વેષકું;
 કવિ મેરદાસ નિજ સરણુ કહે, અક્ષય પુરુષ આદેશ તું. ૩૮૭
 અક્ષય પુરુષ આદેશ, ધાદ્ય સુન ગજ ઓધાયો;
 અક્ષય પુરુષ આદેશ, મધ્યજલ ઝુડકું ગાયો;
 અક્ષય પુરુષ આદેશ, તરત પ્રહલાદલા તાયો;
 અક્ષય પુરુષ આદેશ, દુષ્ટ જમદત વિડાયો;
 સતગુરુ રયામ અસરણુ સરણુ, ઠેવલપર કરણુ કરો;
 સમ સેજપુરી દત્ત અક્ષય શત, ધ્યાન અમર મમ ઉર ધરો. ૩૮૮

દોહરો

જ્ઞાન અંગેચર ગ્રંથ છે, ચાર ખંડ નિચાર;
 સખી દાસનકો દાસ હું, સંત તાલ સત્ સાર. ૩૮૯

ઓપાઈ.

ગ્રંથ પૂરો થયો તે હાથીજ ગામ, નંદકર દવે સુત ઘાણ નામ;
 શિષ્ય તે સાચો સદગુરુ રયામ, રહેણીએ વાંચે તેને રામરામ. ૩૯૦
 નંદકર દવે પિતાનું નામ, રણિમાત માતૃ ગંગા વિચરામ;
 ઉનકો પુત્ર ઘાણ જો એક, સાચો સેવક શુદ્ધ વિશેષ. ૩૯૧

इति श्री तत्त्वसार ग्रंथ चतुर्थ खंड संपूर्ण.

૩૮૭. કવરાનું-ટોચનું અર્થાત્ કપસંહારનું. વરન-વર્ણ. નત. (૧)
 ૩૮૮. 'ધાદ્ય-ધાવો-ધાએ' એવી બમ ઝૂટ-હાથીને લેણે પકડયો હતો
 તે જળચર' રૂપ-અભિવિવ. અભિવિવના જમદતને દૂર કર્યા. ૩૯૦. હાથીજ-
 હાથજ નામે નરિયાદ તાલુકાનું ગામ.

સાત વાર.

કોહરો.

- તત્ત્વ અર્કે જ્યમ આત્મા, કલા રવે પ્રકાશ;
ગુણાતીત એક સત્ચરુ, નિર્ગુણ હમ અવિનાશ. ૧
- વસી પુલમાં જ્યમ વાસના, તવ મધ્યે જ્યમ તેવ;
દ્વંધમા ધી રથું દેખ લો, ખેયે અંતરજામી ખેલ. ૨
- સચરાચર માંહી શામ હે, કરતાં તો નહિ આકાર,
સંત કેવલ શુદ્ધ સેવજો, પળમે ઉતારે પાર. ૩
- વાર સોમે સોમ વારજો, ધારજો આતમ ધીર,
મોહ માયા મન મારજો, સંત સમાગમ સિર. ૪
- સત્ચરુ દેવને સેવતાં, જન્મ મરણ દુઃખ જાણ;
અમર કીધો નિજ આત્મા, સ્થિર આનંદ ધન યાવ. ૫
- શબ્દ શુરુજો શુદ્ધ છે, સાર તણું જે સાર;
સંત કેવલ શુદ્ધ સેવજો, પળમાં ઉતારે પાર. ૬
- મંગલ સમજવો મનને, જનને સેવો જરૂર,
પરમ નીસાં કરે પડમા, આનંદ વાધે ઉર. ૭
- તનમાં આનંદ વાધે હું દળે, ગર્વ ગળે સત્ ગાય;
મળે હરિરૂપ માંધથી, વરતી (શ્રુતિ) અમલ કહેવાય. ૮
- અજન્મા ભામે અંગમા, ધ્યાન રહે નિરંધાર;
સંત કેવલ શુદ્ધ સેવજો, પળમાં ઉતારે પાર. ૯
- શુદ્ધ અગમ શુદ્ધ જોલીએ, ખેલીએ આતમ ખેલ;
રસ આનંદ ભરી રેલીએ, મેલીએ સુમતાનો મેવ. ૧૦
- મમતા મેલી યા નિર્મળો, મળી સ્વરૂપની માંય,
ટળો ત્રિવિધિના તાપથી, કવો કર્મ નહિ કાંય. ૧૧

૧. અર્ક-સૂર્ય. રવે-સ્વયં ૪. સોમ-સમ-કૃપણ કૃપણને કૃપણતા કરતા અટકાવજો અથવા તમે પોતે કૃપણ ન થશો. ૭ મંગળ-કલ્યાણકારી વાત. નિસા-નિશ્ચય ૧૦. શુદ્ધ-શુદ્ધિ-જ્ઞાન સુમતાનો-કૃપણતાનો

જળો નહિ જંજળમાં, વળો તે મનને વાર;	૧૨
સંત કેવલ શુદ્ધ સેવળે, પળમાં ઉતારે પાર.	
ગુરવારે સત્ જ્ઞાનમાં, ધ્યાન મેલાવો નિરધાર;	૧૩
તત્વ મનુષ્યદેહ તારળે, પરમ અપરમ પાર.	
પાર આવે તારા પડનો, દંડ નહિ ધરે દેહ;	૧૪
આવે નહિ ફરી અંડમાં, વર્ણ ચોરાશી વેહ.	
સોહી મળે બ્રહ્મ શુદ્ધમાં, નર નપુંસક નાર,	૧૫
સંત કેવલ શુદ્ધ સેવળે, પળમાં ઉતારે પાર.	
શુક્રવારે તે સાંપનું, માંપનું સમળે મર્મ;	૧૬
સરમ છૂટી ગઈ મેજમાં, કર્તવ્ય નહિ કાંઈ કર્મ.	
છવ નહિ શિવ જાતમાં, નાત નહિ કાંચે નામ;	૧૭
ભાત નહિ પંચ રંગમાં, ધર નહિ કાંચે ગામ.	
ભાત નહિ પાંચે જૂતની, ચિત્ત નહિ વાણી ચાર;	૧૮
સંત કેવલ શુદ્ધ સેવળે, પળમાં ઉતારે પાર.	
શનિવારે સેવો સંતને, તંતને કરળે તે તોલ;	૧૯
હરિ હીરો આવે હાથમાં, બૂધ નહી જે અમોલ.	
બૂધ ભાગી ભવોભવની, હર્ષ શોક નહિ હાથ;	૨૦
નર્ક સ્વર્ગ દોનું નહિ, ખોટ વૃદ્ધિ નહિ ખાથ.	
મોક્ષ બંધન નહિ માનવી, આતુ નહિ આચાર;	૨૧
સંત કેવલ શુદ્ધ સેવળે, પળમાં ઉતારે પાર.	
સપ્ત વાર સત્ સાધશે, લાધશે તેને લાલ;	૨૨
મનની આશા સર્વ મેલશે, ખેલશે આતમ ખ્યાલ.	

૧૨ વાર-વારીને. મનને વારીને આત્મા તરફ વળો. ૧૩. તત્વ-તત્વરૂપ. અથવા તત્વ સમજને. ૧૪ વેહ-વહનમાં (ન આવે) અથવા વે-એ (મારવાડી) ૧૫. સોહી-તે-આત્મા ના ઈન્દ્રિય-નપુંસક નરને જેમ નારી છોડી દે છે. તેમ નર-(આત્મા) નપુંસક (બ્રહ્મરૂપ) મયો એટલે માયારૂપી નાર તેને છોડી દે છે. અથવા સ્ત્રી પુરૂષ ને નપુંસક બધાં બ્રહ્મમાં મળી નય છે. ૧૬. શુક્રવાર મુસવમાનો પાળે છે તેઉપરથી સાય (સાઈ) રાખે વાપગો છે. સાયનું-પરમેશ્વરનું ('મર્મ' સાથે અન્વય) ૧૭ પંચરંગમાં-વિચિત્ર માયામાં કાઈ ખાસ ભાત પણ નજીકથી નથી ૧૮ તંતને-તંતુનો-મૂઆતમાનો

ખેલ સમાયો અખેલમાં, કે'વા સુણવાનું નહિ કાંચ;
એક કહેનારો તે આતમા, સેજ સ્વરૂપે સમાય.

૨૩

ગુરુગમથી સમજી ગયા, તત્વાતીત એક તાર,
સંત કેવળ શુદ્ધ સેવજો, પળમા ઉતારે પાર.

૨૪

બાર માસની ચાતુરી.

દોહરા.

કાર્તિક કાયા હે કારમી, વણસતા નહિ લાગે વાર;
મનન કરે શુદ્ધ ભાવથી, સાચો છે સ્મરણ સાર.

સ્મરે સોઈ નર સાચથી, વાચનો તજી વે(વિ)વાહ;
આધ પુરુષને આપખ્યા, નિરખ્યા આધ અનાધ.

૨

અનાધ સ્વરૂપ જોતા આપ હે, જાન હે અમર જંજીર,
સત્ કેવલ સંત સેવજો, પૂરા હે સતગુરુ પીર.

૩

માગશરે સરે કાજ મનનું, વનનું કરી લીજે તોલ;
પાંચ તત્વ કેરી પૂતળી, જોલે જે અગમ જોલ.

૪

જોલ અવાચ જોદ જોલીએ, જોલીએ હીરાની ખાણ;
દીલમાં નહિ કાષ ડોલીએ, સો લીએ વસ્તુ છાણ.

૫

લક્ષે છાણી વસ્તુ લે'રમાં, મેરમે' થયા અમીર;
સત્ કેવલ સંત સેવજો, પૂરા જ સતગુરુ પીર.

૬

પોષે પામે રૂપ પરખીએ, નિરખીએ નિર્ગુણ નાથ;
હરિ સ્વરૂપ જાણી હરખીએ, સર વિંગે સુરતા સાથ.

૭

સર્વે સાથે ખેલે શ્યામજો, આમજો મટી ગયો એહ;
સંત જયારથ સાંભજો, નમજો કરીએ જો નેહ.

૮

૨૩ અખેલમાં-ખેલ વિનાના પ્રકાશ

૩. જંજીર-સાકળ (માયાપ્રતી) ૫ અવાચ-અવાચ્ય-વાણીથી વર્ણવી
રાકાય નહિ એવી છાણ-છણીને-જાળીને ૬ મે'રમે'-(ગુરુની) કૃપાથી ૭.
સર વિંગે-માયામા-પ્રહાર પ્રમા સુરતા રાખીને નિર્ગુણનું ધ્યાન કરવું ૮ નખ-
જો-નિર્બળ-દૃઢ નહિ એવો અર્થાત્ ધર્મર વિષે એવો નેહ જામનો નથી પણ,

કરતાં નેહ સરે કારીએ, ધારીએ ધારણ-ધીર;	
સત્ કેવલ સંત મેવજો, પૂરા છે સત્ગુરુ પીર.	૯
માયે પડ્યું મન માહરું, જાહેર જાગી છે જ્યોત;	
તિમિર મટી ગયું તાહરું, છટી સંસારની છોત.	૧૦
છોત છટી સંસારની, ભાર્યો છે પૂરણ બ્રહ્મ;	
એક અખંડ રસ આતમા, કાલ કુલ નહિ કર્મ.	૧૧
કર્મ નહિ જોતા કાપને, મો એ સમાગમ સિર,	
સત્ કેવલ સંત સેવજો, પૂરા છે સત્ગુરુ પીર.	૧૨
કાગણ વરતીઓ ફેરીને, ઘેરીને લાવીએ ઘેર,	
હરિ રસપને હેરીએ, હરો રે' મન વડે ઠેર.	૧૩
રામ જાણી મન થીર રહે, સર્વે હે રયામ સ્વરૂપ;	
નામ રૂપ દો ભાસે નહિ, ભાસે સકલ કેરો બૂપ.	૧૪
બ્રહ્મ અગોચર ભીતરે, નિર્મળ જેસો હે નીર;	
સત્ કેવલ સંત સેવજો, પૂરા છે સત્ગુરુ પીર.	૧૫
ચૈતરે ચેતન ચીન્હીએ, ઓછો નહિ અણુ એક;	
તલ મધ્યે જમમ તેલ છે, વિચાર કરી જો વિવેક.	૧૬
આનંદ વિચાર ચક્રી આવશે, પાવશે હરિ તે પાસ;	
આશ મટી માયા ઊરથી, વસ્તુ સ્વરૂપમાં વાસ.	૧૭
નર જોતિમાં આવે નહિ, ભાગી જનની બીર;	
સત્ કેવલ સંત મેવજો, પૂરા છે સત્ગુરુ પીર.	૧૮

૯. કરતા ૯૦-જે નેહ કર્યો તો તેને ઠેક લગી નભાવવો. સરેકારીએ-નભાવીએ. અથવા 'નેહ કરતાં કાર્ય' સરે' એમ પણ અર્થ લેઈ શકાય. ૧૦. માયે-આત્મામાં. એ સબ્દ વડે 'માહે' એમ માહા મહિનો પણ સમજી લેવાનો છે. છોત-છોછ ૧૨. સિર-અર્થાત્ એષ્ટ. ૧૩. વરતીઓ-મનની વૃત્તિઓ મનની વૃત્તિઓને સંસારમાંથી ફેરવીને તથા તેમને ઘેરીને (વિષય તરફ જતી રોકીને) રેર (આત્મા તરફ) લાવીએ. ૧૪. હે-છે. ૧૫. જેસો-જેવો. બ્રહ્મ નીર જેવો નિર્મળ છે. ૧૭. માયા-ગાયાત્રી. ૧૮. જનની-માતા માતાની લીડ (પ્રસવ વેદના) લાગી-મટાગી. અથવા જન-યે જાને (જન્મ)-ની લીડ લાગી.

વૈશાખે સ્વરૂપ વિનયુ', કેતુવે નથી તે કામ;

મન કહે ધન માહર', હરિ કરે તે હોય.

૧૯

ધન મળી જશે ધૂળમાં, તાર' જોતાં નહિ તન;

પંડ પરપોટા છે પાણીનો, જાણે સાધુ કાપે જન.

૨૦

મોહ માયા કેરો મેલજે, ખેલજે સાગર ખીર:

સત્ કેવલ સંત સેવજો, પૂરા છે સત્ગુરુ પીર.

૨૧

જેઠ મતિગતિ જાણજો, માણજો સ્વરૂપ માંય;

અખંડ આનંદ ઉર આણજો, છાણજો સખદ સાંય.

૨૨

દુજો નહિ તે હું દાખવું, પૂજજો ગુરુજીના પાય;

અરણ્યામૃત લેજો ચિતથી, જરા મરણ દુઃખ જાય.

૨૩

રસ મસ મન તેનું હોય રહ્યું, સર્વે છે રયામ શરીર;

સત્ કેવલ સંત સેવજો, પૂરા છે સત્ગુરુ પીર.

૨૪

આપાડ માસે એક આતમા, જણી તે કરજો જતન;

અમૂલ અમાપ ધન એહ છે, રામ સ્વરૂપી રતન.

૨૫

પૂરા અનુભવી પારખું, લેવો તે લગન લગાય;

શર (સયુ') તે કાજ સંસારમાં, ગુણ ગુણતીત ગાય.

૨૬

સોઈ સોદાગર સંત છે, વસ્તુ તે આવન વીર;

સત્ કેવલ સંત સેવજો, પૂરા છે સત્ગુરુ પીર.

૨૭

શ્રાવણે સેવીએ શવને, પીવને રાખીએ પાસ;

જીવને મેલીએ જ્યોતમા, અમલ રૂપ આકાશ.

૨૮

જાત નાન નહિ જેહને, વેદ નહિ તે વેવાર;

જાત નહિ પાંચ જૂનની, પરમ અપરમ પાર.

૨૯

સલગ સુત એક રયામ છે, હીર મઢયું જામ હીર;

સત્ કેવલ સંત સેવજો, પૂરા છે સત્ગુરુ પીર.

૩૦

૧૯. કેતુવે-કેહેનુંએ-કાઠ કાઠનું નથી. ૨૧ ખીર-હીર સાગરમા (મો-
ક્ષમા) ખેલજો. ૨૨. છાણજો ઇન્-સાધના શબ્દને (અલ્પના વાચક શબ્દને-એ
દારને છાણજો-મતલબ) કે છણી છણીને સમજજો. ૨૪. રસમસ-રસમાં જોળા-
યદુ-રસમય. ૨૬ પા-; પારખું પૂજા અનુભવી પારખું. લેવો-લેઓ-યો
લગન-સુરતા ૨૮. પીવને-પીવને-અલ્પપી ૧૫ ને. ગમલ-નિર્મળ ૨૯. વેદ-
એહ(ને). અથવા વેવારને વહે નહિ. ૩૦. સલગ ઇન્-રયામ એક સલગ સુત

- ભાદરવે શુદ્ધ બેદમાં, સમજે કોઈક સંત;
વાણી પાંચે ચાર વેદમાં, તત્ત્વ પાયા નિજતંત. ૩૧
- ગુરુગમથી સમગ્રી ગયા, રહ્યા તે અખંડ રૂપ;
ઉનમે નહિ ખટ આપદા, સોઈ તે રામ સ્વરૂપ. ૩૨
- અનભે થયા ૩૫ એકમા, ચાનક આતમ થીર;
સત્ કેવલ સંત સેવજો, પૂરા છે સતગુરુ પીર. ૩૩
- આસો માસે વસ્તુ આપ છે, તન નહિ કાંચે તાપ;
ઈન્દ્ર વિષય નહિ ઉરમાં, જપે નહિ નામ જાપ. ૩૪.
- કરે નહિ કર્મ ક્રિયા, ભરીઆ તે અજે ભંડાર;
વાણી થકી તે વેશજો, ધર્મ રહિત નિરધાર. ૩૫
- પાર ન આવે તે અપાર છે, ભરીઓ તે ગેદર મંબીર;
સત્ કેવલ સંત સેવજો, પૂરા છે સતગુરુ પીર. ૩૬
- બાર માસ પૂરા બાંધીઆ, અનુભવ અર્થે અનેક;
ગુરુગમવાળા તે ગાવશે, સમગ્રયા તે વસ્તુ મેક. ૩૭
- આવત ધણી જેના ઉરમાં, પ્રેમ આનંદનો પૂર;
તિમિર મટી ગયાં તેહનાં, સ્વે પ્રકાશ્યો તે સૂર. ૩૮
- અમર આશુપણુ આવિયું, ચૈતન્ય આશુયું તે ચીર;
સત્ કેવળ સંત સેવજો, પૂરા છે સતગુરુ પીર. ૩૯

આરતી.

જમ (જે) અંતરજામી, જમ અંતરજામી;

આકાશવત અગોચર એટી, પૂર્ણાનંદ પામી.

જમ (રેક)

(સૂત્ર) જેવો છે, જેમ હીરની દોરીમાં દીશે મટયો હોય ? કહેવાનો ભાવ એવો.
જે કે જેમ હીરાના મણુકા હીરની દોરીમાં પડેલ્યા હોય તેમ તે હીરની દોરી
જેવો સર્વમાં અનુસ્યુત પરમાત્મા છે. ૩૧. તત્ત્વ ઇન્દ્રિયોત પોતાના તંત (તંત્ર)
પ્રમાણે વેદમાંથી તત્ત્વ પ્રાપ્ત કર્યું. ૩૨ ખટ આપદા-છ હર્મિઓ રૂપી અથવા
હામાદિક છ રાગો આ રૂપી. ૩૩. અનભે-નિર્ભય. ૩૪. આસો ઇન્દ્રિય-આસોમાં.
આપ (આત્મા) રૂપી વસ્તુ પારોજ છે. ૩૫. અજે-અક્ષય. ૩૬. ગેદર-પેદા.
૩૭. સેક-ઉક-ઉજટની. ૩૮. સ્વે-સ્વયં-આત્મા.

મુવર્ણ એક અનેક આભૂષણ નામી, કલાયો નામીજી;	
નામ રૂપ ગુણ ક્રિયા નાહી, રિકાર દૂર વામી.	જય૦ ૧
મહદાકાશ એક ઘટમઠમાંદી; ધર્મી એક અનેક ધામીજી;	
અર્ક આકાશ દેવ અપમે' આવે, ભામે મિથ્યા ભામી.	જય૦ ૨
સૂતર એક પટ બહુ શોભે, સલગ સૂતર સ્વામીજી;	
કર્મ ઉપાધિ અલગી કરીને, રસજસ એક રામી.	જય૦ ૩
આ પંચકાશ ઉપાધિ હતી, દર્શાકાર દામીજી;	
ચેતન બ્રહ્મ ચોખાવત ચિન્હે, ગુણાતીતગામી.	જય૦ ૪
દાર અક્ષર નહિ ચાર આણી, વેદવાણી વિરામીજી;	
કેવલ બ્રહ્મ અગોચર કહીએ, શિષ્ય નહિ સ્વામી.	જય૦ ૫

રાગ દેવગંગાધર પ્રસાત.

અમીના(થી) પીડતું જાણી પરિબ્રહ્મ આરાધીએ, સાધીએ ચરાચર બ્રહ્મ સોષ;
આઘચંત મધ્ય સદા આપ અખંડછે, દરયાકાર નહિ જીવ સિવ દોષ. અ. ૧

પુરુષ પ્રકૃતિ યકી, ત્રય ગુણ ઉપજે, અવ્યાકૃત મૂળ અતીત એધ;
કાશ પંચભૂત, તેથી ઉભા કર્યા, હર્ષ શોક કરતા મન હોષ. અ. ૧

કલ્પે મન તે, ભુદ્ધિ નિષ્પે કરે, ચિત્તવલ્લુ કરે તે ચિત્ત એધ;
અદ્વંકાર અદ્વંપદ, લઈ રહે એકલો, જગત્ કલ્પે મન ચાર જોષ. અ. ૨

૧. કલાયો-કલ્પા (૧) ૨. મહદાકાશ ઇન્-ધણકાશ ને મહાકાશમા મહદા-કાશ તો એકજ છે; તેમ ધર્મી (ચેતન્ય ધર્મવાળો) પરમાત્મા એકજ ॥ છતાં અનેક ધામી (અનેક શરીરવાળો) જણાય છે. અર્ક ઇન્-વણી જેમ આકાશ અને આકાશમાં રહેલો અર્ક (સૂર્ય) જાને પ્રતિબિંબ રૂપે અપમે' (જળમાં) આવ્યાં છે અને મિથ્યાભામી (ભગાવીને) ભાસે,છે. ૩. વજ્રમાં એક સૂતર સજગ છે તેમ જગતમાં પરમાત્મા છે તે દષ્ટાંત આપે છે: સૂતર ઇન્. ૪. દર્શા-કાર-દરયાકાર-દરય વસ્તુ રૂપ દામી-જેવી. ચોખાવત્-જેમ કાંચર ઉપર છાંઈ હોય છે તેમ બ્રહ્મને પંચકાશની ઉપાધિ છે, છાંઈ દૂર કરતાં જેમ ચોખા જણાય આવે છે તેમ પંચકાશ ઉપાધિ દૂર કરીને જોતાં શુદ્ધ બ્રહ્મ ભાસે છે.

૧. મૂળમાં 'દરયાકાર' અવ્યાકૃત-જેમાં કાંઈ ફેરફાર થયો નથી એવું મૂળ અવિદ્યા તત્વ. ૨. ચાર અંતઃસ્ફુર્તાં કાર્ય જતાને છે: કલ્પે ઇન્. 'ચોષ-ચાદીને. ચાર-જરાશુજ આદિ ચાર આણ.

ગરબી. (૨)

મરમ કાષ્ઠ માને રે, બ્રહ્મ સ્વરૂપના ભોગી અવસર આયા;
બ્રાંતિ મન ભાવે રે, ભોગ મેળવે તે ભોગી ગુણ પારા ગાયા. (૮૬) મ૦
ભોગ મેળવે તે બ્રહ્મ જાણી, માયા અવિદ્યા જેણે નહિ માણી;
દેહ નહિ તેને જન્મ દાણી. મર્મ કાષ્ઠ માને રે. ૧

મન વૃત્તિને જે માપે, તપે નહિ તણ ગુણ તાપે;
આપે લયા નર અમાપે, મર્મ કાષ્ઠ માને રે. ૨

જાણે નહિ કાષ્ઠની જાતિ, ભૂવે નહિ પંથની ભાતી;
નહિ માને રૂપ ગુણની નાતી. મર્મ કાષ્ઠ માને રે. ૩

વેદ વાણીએ નહિ વવાયા, મૂલ અજ્ઞાન નહિ ભરમાયા;
આવરણમાં નર નહિ આયા. મર્મ કાષ્ઠ માને રે. ૪

અચરજ ભાસે તેને એહી, લક્ષ સ્વરૂપે આનંદ લેહી,
તત્વાતીત બ્રહ્મ કહે તેહી. મર્મ કાષ્ઠ માને રે. ૫

સંત સમાગમ કરી સાધો, લક્ષ સ્વરૂપે તેને લાધો;
મળે કેવલ કહે તેને માધો, મર્મ કાષ્ઠ માને રે.

કક્કા બત્રીશી.

દેશી ધોળની. (૫૬)

કકકે કર્મ અધર્મ નહિ કીજે, તો રીઝે આત્મારામ રૂપમા રે, (૮૭)
ખખે ખોજ વાણી ચાર ખાણી, જન્મ સ્થાવર જાહેર જાણી,
માયા મૂળ તેમાં પરમાણી, તો પ્રાણી સમાયા અનુપમા રે. ૧

૧ ગુણપારા-તણ ગુણની પાર. ભોગ મેળવે-બ્રહ્મ અને જીવનો ભોગ કરી
આપે જન્મદાણી-તેને રોકનાર જન્મ રૂપી દાણી પણ નથી ૨ અમાપે-માપ
વગરના અનન્ય (સાક્ષીય ભાષામાં કહીએ તો) ત્રિવિધ પરિચ્છેદ-શૂન્ય.
૪. આવરણમાં-અજ્ઞાન કે અવિદ્યાના આવરણમાં ૬. માધો-માધવ-પરમાત્મા.

૧. ખોજ-ખોજ-રોધ્ય. વાણી-પરા વગેરે ચાર વાણી. ખાણી-જરાયુજ
વગેરે ચાર ખાણ. અનુપમા-નિરૂપમ બ્રહ્મમા.

કારણ માયાયત્રી, જગત્ કાર્ય કલ્પુ, પંડ બ્રહ્માંડ દોષે નામ પોષ;
 બેદ જો ચાર તે, નામ વાણી બધીઓ, ખાણી સાચી માની વસ્તુ સોષ. અ-૩
 અન્ય ભાસે તે, અજ્ઞાનથી ઉપન્યુ, નામ રૂપ ગુણ તે કીત નોષ;
 અખંડ આનંદ કેવલ શુદ્ધ આત્મા, મહા સ્વરૂપ અરૂપ મોષ. અ-૪

ગરબી. (૧)

કોષ આવો રે, જ્યાં થકી આવ્યો છવ ત્યાં લેષ જાઉં;
 કોષ કહાવો રે, ગુણ દેવને નહિ જમતે પદ ગાઉ. (૨૬)
 મુલા તુલા નહિ જ્યાં માયા, છવ ધનુર દોષે નહિ જાયા;
 પોતાતું પદ તે પોતે પાયા, કોષ આવો રે. ૧
 રવિ શશી નહિ દિન રાત્રી, જૂવ પંચ નહિ રૂપ જાત્રી,
 જાણુ અજાણુ નહિ જિતિ જાત્રી, કોષ આવો રે. ૨
 ક્ષર અક્ષર નહિ ચાર ખાણી, વપુ નહિ ચાર વેદવાણી;
 મરણવે તે વસ્તુ માણી. કોષ આવો રે. ૩
 અભ્યાકૃત નહિ કારણ એકી, તત્ત્વમસિ કહે બ્રહ્મા તેહી;
 વસ્તુ ચરાચર (વ) વિદેહી, કોષ આવો રે. ૪
 દાસ નહિ કોષ દેવ દાતા, જન્મ મરણ નહિ આતા જાતા;
 સમિદાનંદ બ્રહ્મા સુખ સાતા, કોષ આવો રે. ૫
 અવસ્તા એકે નહિ જેમાં આવે, ગુણ પોતાના તે પોતે ગાવે;
 પરમ દેવલ પદ તે પાવે, કોષ આવો રે. ૬

૩. પોષ-પોષ. અર્થાત્ તે માયા પંડ અને બ્રહ્માંડ બન્ને નામમાં પરી-
 વાયલી છે. ખાણી ઇન્-નામ પ્રપાત્મક એ ચારે ખાણેલા. સોષ-તે, બ્રહ્મરૂપ
 વસ્તુ. ૪ નોષ-નથી (બ્રહ્મમા) મોષ-મારું.

૧ ગુણદેવને-સત્, રજસ્ અને તમસના અભિમાની વિધ્યુ, બ્રહ્મા અને
 રૂદ્રને મુલા તુલા-વેદાત ત્રયોર્મા મૂલાવિદ્યા અને તુલાવિદ્યા એવા બે પ્રકાર
 અવિદ્યાના કહ્યા છે તે જે અવિદ્યા માયામાયી પંચભૂતાદિક ઉત્પન્ન થઈને
 સૃષ્ટિ વિસ્તરે છે તે મૂલાવિદ્યા કહેવાય છે, અને જે અવિદ્યા માયા છવને
 આવરણ કરી બ્રહ્મ સ્વરૂપનું દર્શન થવા દેતી નથી તે તુલાવિદ્યા કહેવાય
 છે. જાયા-જન્મ્યા પાયા-પામ્યા. ૩. વપુ-શરીર. ૪. વિદેહી-દેહ રહિત.
 ૫. આતા જાતા-આવનાર ને જનાર.

ગરબી. (૨)

મરમ કાષ્ઠ માને રે, હણ સ્વરૂપના ભોગી અવસર આપા;
બાંધિ મન ભાવે રે, ભોગ મેલવે તે ભોગી ગુણ પાસા ગાપા. (૮૩) મ
ભોગ મેલવે તે અદ્ભુત જાણી, માયા અવિતા જેણે નદિ માણી;
દેહ નદિ તેને જન્મ દાણી. મર્મ કાષ્ઠ માને રે. ૧

મન વૃત્તિને જે માપે, તપે નદિ વળ ગુણ તાપે;
આપે ભાષા નર અમાપે, મર્મ કાષ્ઠ માને રે. ૨

જાણે નદિ કાષ્ઠની જાનિ, જૂઠે નદિ પંચની જાતી;
નદિ માને રૂપ ગુણની નાતી. મર્મ કાષ્ઠ માને રે. ૩

વેદ વાણીએ નદિ વગાધા, મૂળ અજ્ઞાન નદિ બરમાધા;
આવરજીમાં નર નદિ આપા. મર્મ કાષ્ઠ માને રે. ૪

અચરજ જામે તેને એલી, સદા સ્વરૂપે જ્ઞાનદેહ લેલી;
તત્વાતીત બ્રહ્મ કેદે લેલી. મર્મ કાષ્ઠ માને રે. ૫

સંત સમાગમ કરી સાધો, સદા સ્વરૂપે તેને સાધો;
મને કેવલ કહે તેને માધો, મર્મ કાષ્ઠ માને રે.

કૃષ્ણ બચીશી-

કેરી ધોળની. (૫૬)

કરી કર્મ અધર્મ નદિ કીજે, તો રીઝે આભાસમ રૂપમાં રે; (૮૪)
અખે ખોલ વાણી ચાર ખાણી, જન્મ સ્થાવર જાહેર જાણી;
માયા મૂળ તેમાં પરમાણી, તો પ્રાણી સમાધા અનુપમાં રે. ૧

૧. ગુણપાસા-વળ ગુણની પાસ. ભોગ મેલવે-બ્રહ્મ અને છત્રને ભોગ કરી આપે. જન્મદાણી-તેને તેજનાર જન્મ રૂપી દાણી વળ નથી. ૨. અમાપે-માપ વગરના અનંત-સાક્ષીય જાણમાં કદીને તો) વિવિધ પરિચય-અ. ૪. આવરજીમાં-અજ્ઞાન કે અવિદ્યાના આવરજીમાં ૫. માધો-માધવ-પરમાત્મા.

૬. ખોલ-ખોલસ-ચોખ્ખ. વાણી-પાસ વગેરે ચાર વાણી. ખાણી-જ્ઞાનપુર વગેરે ચાર ખાણ. અનુપમાં-નિરૂપ બ્રહ્મમાં.

- મગે ગુરુગમ અગમ ગોતે, પરાપારે અપરમ શુદ્ધ પોતે;
જીવન મુકતે અખંડ જોતે, તો ઉદ્યોત આનંદ બામે ઉરમાં રે. ૨
- ધધે તે ધણુ નામી પામી હું ધટમે, મહા આનંદી રસે સ્વર મટમે;
'પૂર્ણાનંદ સદોદિત પટમે', તો નુરી પુરી રહો નુરમાં રે. ૩
- અંગ (માં) બાપા રહ્યો (તે) આપે, તપે નહિ તે ત્રિવિધિને તાપે;
થાપ ઉથાપ કષ્ટુ નહિ થાપે, તો અખંડ આનંદી તેહમાં રે. ૪
- પ્રથમ અક્ષર પાચ તે પાયા, આનંદ અનુભવ ઉરમા આયા;
ગુણાતીત અગોચર ગાયા, તો તત્ત્વ સ્વરૂપ હે તેહમા રે. ૫
- અમે ચૈતન વરતીને ચાલો, મોક્ષ બધ મુકીને તે મહાલો;
પાંચ પચીસ પ્રવૃત્તિને પાળો, તો હાલો ચાલ પૂરા હંસની રે. ૬
- છછે છલમેદ બુદ્ધિના છાડો, મન રાખો સ્થિર સત્ પગ માંડો;
ખરો મત ધર્મનો એ ખાંડો, તો વૃદ્ધિ પામે આત્મ વંશની રે. ૭
- જળે જ્યોત નિરંતર જળે, જ્ઞાંતિ સર્વે અંતર ચક્રી લાગે;
લગન અખંડ સ્વરૂપમાં લાગે, તો મુક્તિ છે મન કેરી મુમતારે. ૮
- ઝમે સ્વરૂપ અખંડ વરને ઝાંખો, ઉધડે અનુભવ અંતર આંખો;
પક્ષાપક્ષની તોડી દોડું થાખે, તો દેહ કષ્ટુ નહિ દમતારે. ૯
- ઝાઝો (નને) અન્યાય છોડીને થા ન્યારો, એક પલકમાં આવે ભવ આરો;
મોહ મેવાસી ચોરકુ મારો, તો હારો નહિ હીરો હનુરમે રે. ૧૦
- દશ અક્ષરમાંહી આત્મ દેખે, પરમગત તે અપરમ પેખે;
લક્ષ કેવળ અલક્ષમે લેખે, તો નિરધાર મોહુ નુરમાં રે. ૧૧
- દફા દેક જગત્ કેરી દટે, ખાણી ચારના કર્મ સખી ખૂટે;
સંશે સંસારતું સુપન છૂટે, તો જીવ નાવે એ જંજળમા રે. ૧૨

૨. ઉદ્યોત-પ્રકાશ ૩. ધણુનામી-ધણા નામવાળો-પરમેશ્વર. રસેશ્વર-
રસના ઇશ્વર. મટમે-મટમાં અથવા માટલામાં જ્યારે હું (જુદ્ધિ) ધટમાં
(ધટાકાસરૂપ સરીરમાં) હતી ત્યારે મને બ્રહ્મતું જ્ઞાન થયું, અને જ્યારે
મહાકાશ રૂપ ઇશ્વર રૂપ થઈ ત્યારે મહા આનંદ પામી, અને પટની પેઠે સર્વત્ર
પથરાયવા બ્રહ્મ રૂપ થઈ ત્યારે સદોદિત (સદાકાળ) પૂર્ણ આનંદ થઈ રહ્યો,
તો નુરી (બુદ્ધિ) નુરમા (બ્રહ્મરૂપમા) પૂર્ણ થઈને રહ્યો, એવો આખી કડીનો અર્થ
છે. પાંચ-પંચ મહાભૂત, પચીસ-પચીસ વસ્તુ. હાલો-ચાલો. ૭. ખાડો-ખાંડ
તરવાર. ૮. મુક્તિ છે- ' મૂકી છે ' એમ જોઈએ મુમતા-મમતા. ૧૨ સંશે ઇ-

- કરે તું ઠૂઠા શુદ્ધ ઠેકાણું, નિરખી લેજે તું નિર્ગુણ નાણું; . ૧
આવી જશે પછી દેહનું આણું, તો પડીશ પાછો પંપાળમાં રે. ૧૩
- ડાઠા દંભ કરે તેથી ડરીએ, માયાં વિના સતેલથી મરીએ; . ૧
ધર્મ રહીત ત્યાં પાવ ન ધરીએ, તો ફરીએ નહિ કેના ફેરબ્યા રે. ૧૪
- હઠા જીવાની જશે થશે ડીલા, વસ્તુ ન જાણી રહેશે મુખ વિલા;
કાલને દાયે તે જાશે એકાલા, તો હડીઓ કરશે ધર હેરવારે. ૧૫
- રાખો રેણા બાઇ અગમ રેણી, કહે તે શાસ્ત્ર ગુરુમુખ કહેણી;
જોતામાં વસ્તુ તો બહોતહે એહેણી, તો લેણી દેણી નહિ લોકમે રે. ૧૬
- પંદર અક્ષર સમજે કામ પૂરા, શબ્દ વિવેકા તે સત્ છે શુરા;
અખંડ કેવલ આનંદરૂપ ઉરા, તો કલા સમજ નર કોકમે રે. ૧૭
- તત્તે તોલ કરો મન તનમાં, વ્યાપિક વસ્તુ વસિત ઝોર વનમાં;
ગુણાતિત અતીત ગગનમાં, તો અંતરજાગી તે આતમા રે. ૧૮
- થયે સ્થિર વૃત્તિ શુદ્ધ થાપો, કરતુ તે જન્મ મરણાદિ કાપો;
માપ અમાપ સ્વરૂપને માપો, તો જીવન્મુક્ત નહિ જાતમાં રે. ૧૯
- દો અખંડ રૂપ દેહારા, પરમ પોતે તે અપરમપારા;
નામ રૂપ ગુણ થકી તે ન્યારા, તો વસી કુલનમે જન્મ વાસનારે. ૨૦
- ધમે ધ્યાન અગોચર ધરજો, વર અમર નિજવર વરજો;
દત્તાકર્મ સર્વે મન દરજો, તો પરમ ગુરુની ઉપાસના રે. ૨૧
- નના નામીકને ગમ કરી નિરખો, સચરાચરમાં આત્મા સરખો;
પંડ બ્રહ્માંડ રહિત તે પરખો, તો જોખમ ટળે તે જીવનુ રે. ૨૨

પ્રાંતિથી થયેલું સંસાર રૂપી સ્વપ્ન. નાવે-ન આવે, ૧૩. આણું-મૃત્યુ તોડું. પંપાળમાં-તુચ્છ જગતમાં. સલેલ-સંસારાત્મા. ૧૫ હડીઓ હઠ-તો પછી પરમાત્મા રૂપી પોતાનું ધર જોવાને દોડાદોડી કરેલો. ૧૬. રેણાબાઇ-જીવજાતિ. એમ 'જી' અક્ષરને સંજોગન કહ્યું છે. લેણીદેણી-એ કીણી વાત સમજાય તો પછી આ લોક સાથે કાંઈ લેણું દેણું રહેતું નથી. ૧૯. કરતુ-કર્તવ્ય કરીને. જીવન્મુક્ત ઈ-તો તું જીવન્મુક્ત થાય અને જાતમાં-જન્મ પામેલામાં-અર્થાત્ જન્મવા મરવામાં નહિ રહે. અથવા તું જીવન્મુક્ત થઈને બ્રાહ્મણાદિ કોઈ જાતના અભિમાનથી રહિત થઈશ. ૨૧ વર-એક. નિજવર-પોતાનું આત્મ સ્વરૂપ એજ વર. હલા કર્મ-હિંસા રૂપી કર્મ. એ જગોએ 'અદતા કર્મ' શબ્દ હોય એ વધારે સંબંધિત છે. ૨૨. નામિક-જેને નામ આપવામાં આવ્યું

- વીશ અક્ષરમાં જુઓ વિનાશી, નિર્ગુણ નાથ અખંડ અવિનાશી;
રામ રમે એક મટી ચોરાશી, તો સ્વરૂપ ભાસ્યું મહા શિવનું રે. ૨૩
- પપે પાંચ તત્વ ગુણ પાપો, અક્ષરાતીત અનુભવ આપો;
માની મુનિ વેદ્યુતિમાં ગાપો, તો સોદુ દેવ ભાસ્યો ચન્ન્યમે' રે. ૨૪
- ફે ફે ફે સખી ફેંદા, બોલનદાર અગોચર ખંદા;
ધુમરાઈ છોડ તું ગાફલગંદા, તો ધ્યાનાતીત ગાજે ધુન્યમે' રે. ૨૫
- બળે શુદ્ધ કરી જો તું સુદ્ધિ, સત્યવૃત્તિ તેની વૃત્તિમા સુધી;
બોધ આવે ભાન દોજે કુશુધ્ધિ, તો આવરણ મટે તે ઉરથી રે. ૨૭
- ભભે ભાગી જન્મની એ પ્રાતિ, સત વ્યાપી તે સદોદિત શાંતિ;
વટે તે અગમ શુદ્ધ વેદાતી, તો સર્વે અંધ કટયો સૂરથી રે. ૨૭
- મમે વસ્તુ લેજો સસ માની, ગુરુગમવાળા તે શુદ્ધ માની;
ધીર પુરુષ તે અખંડ ધ્યાની, તો સત્ય વસ્તુ સંસારમાં રે.
- પચીસ અક્ષર સમજી લે પંડમાં, માયાતીત અરૂપ બ્રહ્માંડમાં;
દેહ ધરે નહિ માયાના કંઠમાં, તો અગમ કેવલ અપારમાં રે.
- પપે અનુભવ હિતમ આણે, મહાકારણે આઈ કારણ માણે;
જીવ ધંધર દોષે રહિત જાણે, તો તાણે નહિ મત્તુ તેહનું રે. ૨
- રેરે આતમ એક સ્વરૂપા, ભાવાતીત મહલકા તે ભૂપા;
નિર્ગુણ નાથ તે આપ નિરૂપા, તો જીવન્મુક્ત રૂપ જેહનું રે. ૩૧

છ તે વસ્તુ-નામનો આનાર-પ્રદ. ૨૩ રામ છં-એક રામ સધળે રમે છ
એમ સમજ્યા એટલે ચોરાશી (ચોરાશી લક્ષ થોનિ) મટી એમ સમ-
જાને. ૨૪. / સોદુછં-તો ચન્ન્યમાં (ન્યા કાઇ) કહેવામાં આવે
છ ત્યા સોદુદેવ-પરબ્રહ્મ ભાસ્યો, એમ જ -વનિર્મા-
અનુદદ નાઈમા. અથવા એમજતામા ૨૭. સૂરથી
સધળો અંધકાર કટયો (કપાયો)-અર્થાત્ દૂર ૩૫
પ્રકાશ પામીશ. ૩૦. મહાકારણ છં-જે હા) છ
આઈ (તેજ) મહા કારણ (આદિ કારણ માને
મત્ત- સદી પોતાને જીવ કે ધંધર ૩૫ ૬
૩૧. ભાવાતીત-માવ (જન્મન યથેલા પદાર્થ
નિરૂપા-રૂપ રહિત

- લલે લક્ષ અલક્ષમાં લાવે, બેદ અબેદ અબેદ-જો-લાવે;
પાર અપાર સંસારનો પાવે, તો નાવે અનામીક નામમાં. ૩૨
- વવે તે નેતિ કહે ચાર વેદા, લાખે ઋષિ મુનિ અગમ બેદા;
સર્વોત્તર માંહી આપ અબેદા, તો ધ્યાની વિદ્યાની સધામમાં. ૩૩
- શરી શ્યામ સર્વોત્તર જાંયા, આકાશવત્ અરૂપી તે આયા;
ગનાતીતમાં સે'જે સમાયા, તો ગાવો ગુરુગમ જ્ઞાનમાં રે. ૩૪
- પથે તે સર્વે ખડિત છે ખોટું, મહા પદારથ અખંડ-મોટું;
લક્ષે કરી ગુરુ ચરણમે લોટું, તો પૂરણ અધરો નહિ પેખતાં રે. ૩૫
- સરસે સદચિદ આનંદ સોષ, હરદમ શ્યામ ચરાચર હોષ;
કલા અકલ સમજત કોષ, તો દોષ નથી બલ દેખતાં રે. ૩૬
- હલે હુને મૂકીને તે હેરો, તદાકાર સ્વરૂપ હે તેરો;
કેવલ જ્ઞાન હે કલા જો કરો, તો સમજ રહી ગુરુની સાનમાં રે. ૩૭

इति कका चत्रोशी संपूर्ण.

૩૨. બેદ ઇન્-બેદમાં અબેદ જો. અબેદ-અબેદ. અનામિક-તું મૂળમાં નામ રહિત છે તે હમણાંની પેઠે નામવાળો ના થાય. ૩૩. નેતિ-જો જોવામાં આવે છે તે આત્મા નથી જો પ્રમાણે. વિદ્યાની-‘વિજ્ઞાની’ દોષ’ નેધમે. ૩૪. મનાતીત-મનથી જો પાર બધેથી છે એવો-મનરહિત. નિર્વિકલ્પ સ્થિતિમાં બલનો સાક્ષાત્કાર થાય છે માટે ‘મનાતીતમાં સમાયા’ એમ કહ્યું છે. ૩૫. દોષ-દ્વેષ. ૩૬. તદાકાર-બલરૂપ. ૧-૩. ઓમ્ જો બલતું વાચક છે. તે અનંતમ્ મળીને બધેલું છે. અને વળી અનુનાસિકનો રણકો રહે છે તેને અર્ધમાત્રા કહે છે. જો ઓમ્ માથી બધું વિશ્વ ક્ષેત્રી રીતે થયું છે તે પંચીકરણાદિક ગ્રંથોમાં સ્પષ્ટ છે. તેમાં જો ઓમ્ ની ઉપાસનાનો ભાગ તેજ કંઈ અર્ધો બતાવ્યો છે. ઓમ્કારના ૩ અક્ષરની ઉપાસના કરનારે આ રીતે સમજવું: ચરીર ઇન્-સ્થૂલ ચરીરમાં અક્ષરની ઉપાસના કરવી. જો રીતે કે, ઓમ્નો અક્ષર જો સ્થૂલ ચરીર છે; તેની અવસ્થા જગત છે, તેનું રથાન નેત્રમાં છે; તેની વાણી વૈખરી છે; તેના શબ્દ, સ્પર્શ, વગેરે સ્થૂલ ભાગ છે, વિશ્વ નામે જ્ય તે સ્થૂલ દેહનો અભિમાની અને લોકતા છે; જો જીવને કર્મનાં ફળ આપનારા વૈશ્વનાર નામે ઇશ્વરનું સ્વરૂપ છે. તેનો જીજ્ઞ સાત્વિક છે એલું જો સ્થૂલ ચરીર નારાગંધ છે તેનો તું સ્નેહ કરીશ નહિ.

- વીશ અક્ષરમાં જુઓ વિચારી, નિર્ગુણ નાથ અખંડ અવિનાશી;
રામ રમે એક મટી ચોરાશી, તો સ્વરૂપ બાસ્તુ મહા શિવનું રે. ૨૩
- પપે પાંચ તત્વ ગુણ પામે, અક્ષરાતીત અનુભવ આપે;
જ્ઞાની મુનિ વેદજ્ઞાતિમાં ગાયો, તો સોડુ દેવ બાસ્તુ શન્યમે' રે. ૨૪
- ફે ફર ફરે સળી ફંદા, બોલનદાર અગોચર જંદા;
ધુમરાઈ હોડ તું ગાફલગંદા, તો ધ્યાનાતીત ગાળે ધુન્યમે' રે. ૨૫
- બબે શુદ્ધ કરી જો તું જુદ્ધિ, સત્યવૃત્તિ તેની વૃત્તિમા સુધી;
બોધ આવે બાન ટળે કુષુધ્ધિ, તો આવરણ મટે તે ઉરથી રે. ૨૭
- બબે બાગી જન્મની એ બ્રાતિ, સત બ્યાપી તે સદોદિત શાતિ;
વદે તે અગમ શુદ્ધ વેદાતી, તો સર્વે અંધ કટ્યો સૂરથી રે. ૨૭
- મમે વસ્તુ લેજો સલ માની, ગુરુગમવાળા તે શુદ્ધ જ્ઞાની;
ધીર પુરુષ તે અખંડ ધ્યાની, તો સત્ય વસ્તુ સંસારમાં રે. ૨૮
- પગીસ અક્ષર સમજ લે પંડમા, માયાતીત અરૂપ બ્રહ્માંડમાં;
દેહ ધરે નહિ મામાના દંડમાં, તો અગમ કેવલ અપારમાં રે. ૨૯
- યયે અનુભવ ઉત્તમ આણે, મહાકારણ ઓછ કારજ માણે;
જીવ ધન્ય દોયે રહિત જાણે, તો તાણે નહિ મત્ત તેહનું રે. ૩૦
- રેરે આતમ એક-સ્વરૂપા, બાવાતીત મકલકા તે જૂપા;
નિર્ગુણ નાથ તે આપ નિરૂપા, તો જીવ-મુક્ત રૂપ જેહનું રે. ૩૧

ઉ તે વસ્તુ-નામનો આધાર-ગ્રહ. ૨૩ રામ ઇ-એક રામ સપણે રમે ઉ એમ સમન્યા એટલે ચોરાશી (ચોરાશી લક્ષ થાનિ) મટી એમ સમ-જાણે. ૨૪. સોડુ-ઇ-તો શન્યમા (ન્યા કાઈ નથી એમ કહેવામા આવે) ત્યા સોડુ-દેવ-પરગણ બાસ્તુ, એમ જાણે. ૨૫ મન્યમા-ધ્વનિમા-અનદદ નાદમા. અથવા એકાગ્રતામા ૨૭. તો ઇ-તો જેમ સૂક્તથી સમજો અંધકાર/કટ્યો (કપાયો)-અર્થાત્ દૂર થયો તેમ તુ જ્ઞાન રૂપ પ્રકાશ પામીશ. ૩૦. મહાકારણ ઇ-જે કારજ (કાર્ય રૂપ જગત) ઉ ઓછ (તેજ) મહા કારણ (આદિ કારણ રૂપ બ્રહ્મ) ઉ એમ માને. મત્ત-સહી પોતાને જીવ ૨ ઇશ્વર ૩પ સમજને તે રૂપે સહી નહિ કરે. ૩૧. બાવાતીત-માવ (ઉપનન્ન થયેલા પદાર્થ માત્ર) થી અતીત (પેલેપાર). નીરૂપા-રૂપ રહિત

- સહે સક્ષ અસક્ષમાં લાવે, એદ અમેદ અછેદ, જો-લાવે;
પાર અપાર સંસારનો પાવે, તો નાવે અનામીક નામમાંરે. ૩૨
- વવે તે નેતિ કહે ચાર વેદા, લાગે કાપિ મુનિ અગમ ભેદા;
સર્વોત્તર માંહી આપ અછેદા, તો ધ્યાની વિદ્યાની સધામમાંરે. ૩૩
- શશે શ્યામ સર્વોત્તર જાંયા, આકાશવત્ અરૂપી તે આયા;
ગનાલીતમાં સેજે સમાયા, તો ગાવો ગુરુગમ જ્ઞાનમાં રે. ૩૪
- પધે તે સર્વે ખડિત છે ખોડું, મહા પદારથ અખંડ મોડું;
સહે કરી ગુરુ અરજામે લોડું, તો પૂરણ અધરો નહિ પેખતાં રે. ૩૫
- સરસે સદચિદ આનંદ સોઈ, હરદમ સ્યામ ચરાચર દોઈ;
કલા અકલ સમજત કોઈ, તો દોઈ નથી બ્રહ્મ દેખતાં રે. ૩૬
- હહે હુને મૂકીને તે હેરો, તદાકાર સ્વરૂપ હે તેરો;
કેવલ જ્ઞાન હે કહ્યાં જો કરો, તો સમજ રહી ગુરુની સાનમાં રે. ૩૭

इति कका यत्रीशी संपूर्ण.

૩૨. લેદ ઇન્-લેદમાં અલેદ જો અછેદ-અચ્છેદ. અનામિક-તું મૂળમાં નામ રહિત છે તે હમણાની પેઠે નામવાળો ના યાય. ૩૩. નેતિ-જો જોવામાં આવે છે તે આત્મા નથી એ પ્રમાણે. વિદ્યાની-‘વિજ્ઞાની’ હોયું જોઈએ. ૩૪. મનાલીત-મનથી જો પાર ગયેલો છે એવો-મનરહિત. નિર્વિકલ્પ સ્થિતિમાં જ બ્રહ્મનો સાક્ષાત્કાર યાય છે માટે ‘મનાલીતમા સમાયા’ એમ કહ્યું છે. ૩૫. દોઈ-દ્વૈત. ૩૬. તદાકાર-બ્રહ્મરૂપ. ૧-૩. ઓમ્ એ બ્રહ્મનું વાચક છે. તે અનંતકાલ મળીને યથેક્ષ્તું છે. અને વળી અનુનાસિકનો રણકો રહે છે તેને અર્ધમાત્રા કહે છે. એ ઓમ્ માંથી બધું વિશ્વ કેવી રીતે યત્ન છે તે પંચીકરણાદિક ગ્રંથોમાં સ્પષ્ટ છે. તેમણે ઓમ્ ની ઉપાસનાનો ભાગ તેજ ક્રમે અર્દા બતાવ્યો છે. ઓમ્હારના બે અક્ષરની ઉપાસના કરનારે આ રીતે સમજવું: સરીર ઇન્-સ્થૂલ શરીરમાં અક્ષરની ઉપાસના કરવી. એ રીતે કે, ઓમ્નો અક્ષર એ સ્થૂલ શરીર છે; તેની અવસ્થા જ્યોત છે, તેનું સ્થાન નેત્રમાં છે; તેની વાણી વૈષ્ણવી છે; તેના રાજ્ય, સ્પર્શ, વગેરે સ્થૂલ ભોગ છે, વિશ્વ નામે જીવ તે સ્થૂલ દેહનો અભિમાની અને લોકતા છે; એ જીવને કર્મનાં ફળ આપનારા વૈશ્ણવ નામે ઇશ્વરનું સ્વરૂપ છે. તેનો શુદ્ધ સાત્વિક છે એનું એ સ્થૂલ શરીર નાશવંત છે તેનો ઇન્ સ્નેહ કરીશ નહિ.

ચાર શરીરની રવેણી.

ચોપાદ.

- શરીર સ્વૃક્ષ પ્રથમ જે સોષ, જાત્રત અવસ્થા પદારથ જેષ;
વાસો તે નેત્રે આપ વમેદી, અકાર અદાર લજે જન એદી. ૧
- વેખરી જથારથ બોસે જે વાણી, સજ્જદાથ બોમ જે સ્વૃક્ષ સમાણી;
વિશ્વા અભિમાની બોકના હે વેદી, જે ફલપ્રદાતા વિશ્વાનર જેદી. ૨
- સાત્વિક શુણ્ણ કાએ પ્રથમ શરીરા, મગ્ન કાષ બોજે સંત અમીરા;
જાત્રત કાંક સમજ લે તું જેદા, ના કર કેવલ સ્વૃક્ષ સનેદા. ૩
- દેહ સુક્ષ્મ સમજ લે દુણ, મુપન અવસ્થા જ્યા ધેર મુણ;
કંક મધ્ય વાસો ઉનકા કેદી, ઉકાર અદાર કદાવત એદી. ૪
- મધ્યમા વાણી મળી જ્યામાંદી, વાસનામય ભોગ સગી રક્ષા વાંદી;
તેજસ અભિમાની બોકના હે તેદી, દાન પ્રદાતા હિરણ્યગર્ભ દેદી. ૫
- ભુક્તિએ સર્વ રજેશુણ્ણ જાણે, મદ અવિદ્યા મુપનવત માણે;
દુણ કદી જે એ સુક્ષ્મ દેદા, વસ્તુ કેવલરૂપ તેથી વિદેદા. ૬
- કારણ શરીર ત્રીજે અથ કદીએ, લક્ષ મુપુત્તિ અવસ્થા લદીએ;
હરદે વાસો ઉનકા જે હોષ, આનંદ ભોગ તે ઉનકા જે ચોષ. ૭
- પ્રાણ અભિમાની બોકતા જે પાવે, ધમ્વર ફલપ્રદાતા ઉનમે જે આવે;
વાણી પેશંતી જે ઉનકા વેવારા, અદાર એદી મકાર આચારા. ૮
- અવિદ્યા વૃત્તિ ઉનમે જે આતા, ત્યાંદી જે ગુન તમે હે તાતા;
તીસરો શરીર કારણ હે જે તેદી, કેવલ સાક્ષી જે ઉનકા કેદી. ૯
- મહા કારણ દેહ ચતુર્થે મૂલા, કદી અવસ્થા ટુરીયા અનુદેલા;
મૂર્ધા સ્થાન કીયો ઉનમાંદી, પરા વાણી લક્ષારથ પાહી. ૧૦

૪-૬. ચક્રાર એ સુક્ષ્મ શરીર છે; અવસ્થા સ્વપ્ન છે; સ્થાન કંક; વાણી અધ્યમા; ભોગ વાસનામય; અભિમાની અને બોકતા તેજસ; ફળપ્રદાતા હિરણ્યગર્ભ; શુણ્ણ રજસ. એ સુક્ષ્મ શરીર છે દેવલ્ય રૂપ વસ્તુ તેનાથી વિદેહ છે-દેહ રહિત છે. ૭-૮. મકાર એ કારણ શરીર છે; અવસ્થા મુપુત્તિ; સ્થાન વદ્ય, ભોગ આનંદ; અભિમાની અને બોકતા પ્રાણ; ફળ પ્રદાતા ધમ્વર; વાણી પરચંદી; શુણ્ણ તમસ; એ કારણ શરીર છે. કેવળ રૂપ પરમાત્મા તે શરીર નથી પણ તેનો સાક્ષી છે. ૧૦-૧૨. ચોથી અર્ધમાત્રા એ મહાકારણ શરીર છે; અવસ્થા ટુરીયા;

અર્ધ માત્ર અદક્ષર એહી, તત્વ ચિત્ત જાણે નર તેહી;
સ્વ સ્વાનંદ ભોગ હે સોહી, જનકા બોક્તા હે, સાક્ષી એહી. ૧૧
માન્ય ક્ષણપ્રદાતા શુદ્ધ અભિમાની, શુદ્ધ સતોગુણ એહ નિશાની;
દેહ વિકાર હુવે સખી દુરા, પરમ કારણ કેવલ બરપૂરા. ૧૨

શ્રી ચાર શરીરનો રવેળો સંપૂર્ણ.

ઉપદેશી દોહરા.

મિથ્યા બોલે મુખથી, જૂઠું બોલે જાણ;
રતી સાયના રૂઢમાં, મહા મૂરખ પરમાણ. ૧
વેર કરાવે વહાલામાં, ધરમાં ધાલે ઘોળ;
મરમ ન જાણે મૂરખો, દેખો એ નર ડોળ. ૨
જો નર જૂઠા જગતમાં, કેડું બોલે કળાડ;
જગાડ માતાના ખીજમાં, લૂંટા નર લખાડ. ૩
ખરે સરીખા ખલકમાં, બારે ઉપાડે બાર;
અતોલ બોલે શિર ઉપરે, માથે દેવે જમ માર. ૪
પાપ બુદ્ધિ હોયે પંડમાં, સાચ ના બાસે સોપ;
વેરી સરીખા મન વસે, હરિના પ્રાન્ન હોપ. ૫
કિર્ખી રાખે ઉરમાં, મન માને દુશ્મન;
કલેશ અગ્નિ કેવલા, તે ઘાટે નિશ્ચિન. ૬
સેવે નહિ ગુરુ સંતને, દેવે ના ઝાડી દાન;
નિત હરે તે અયગનું, મોહ મિથ્યા અભિમાન. ૭
કેવલ અખંડ એકે છે, કવિ ના પહોચે કોપ;
નામ રૂપ જાકે નહિ, રરિ ચગચર હોપ. ૮

સ્થાન-મૂર્દ્ધા; વાણી પરા, ભોગ સ્વાધાનંદ, બોક્તા સાક્ષી, આત્મા; ક્ષણ પ્રદાતા
શુદ્ધ અભિમાની ચૈતન્ય, ગુણ શુદ્ધ સત્ત્વ, એ મહાકારણ શરીરે પણ દેહ છે.
એ સર્વ પણ દુર યાય અને જો જગતનું પરમ કારણ ચૈતન્ય છે તેજ સધળે
ભરપૂર છે અને તેજ જાહ છે.

૧. રૂઢમાં-રૂઢમાં. ૨ દરામન-દુરમન. ૩ નેડે-જોડે.

શ્લોક.

૧

મિશ્રુકા નૈય મિક્ષન્તિ । શિક્ષયન્તિ ગૃહે ગૃહે ॥
 દીયતાં દીયતાં લોકો । અદાતુઃ ફલમીદૃશમ્ ॥ ૧ ॥
 દુર્લભો માનુષો દેવો । દેદિનાં ક્ષણદ્વગુભરઃ ।
 તત્રાપિ દુર્લભં મન્યે । ધૈર્કુન્ઠ પ્રિયદર્શનમ્ ॥ ૨ ॥

૫૬ સંગ્રહ

૫૬ ૧.

કૂડ કપટીઓરો કાંગ નહિ કીંગે, વેગળા હે વસીએ વાસો હોણ;
 ચિત્તવૃત્તિમાં છલબેદ આલે, કૂડરો એ વેપાર કાચો, બેલી મારા કૂડ. (૮૬)
 દગાખાજ રખે નર દલમે, બૂલ પંચ દેહ બાસ્થો હોણ;
 મહેનતે કરીને પદારથ માગો, પડે ચોરાશીમા પાછો. બેલી ૦ ૧
 પ્રપંચમાં નકં રે પીરાયો, ગળા શ્વાદે શુભ માસો હોણ;
 પેટ એક કાજ કરે પાખંડા, જમરાંરે દાયથે જાશો. બેલી ૦ ૨
 બોટા ચાવાને લોક ભરમાવે, દયા વિના બને દાસો હોણ;
 જીવ-મુક્ત કરો બેદ નહિ જાણે, ખોટી આલે માર ખાશો. બેલી ૦ ૩
 માફુ બોલે મુખથી કપટ રાખે મનમાં, ધન કારણુ તે ધાશો હોણ;
 દગો અતે જો એ નર તુને દેવે, વાતાં મકી તે વવાશો. બેલી ૦ ૪
 બેદ વિના તે ધણુ નર ભટકે, સ્થિર વૃત્તિ કપાથી માશો હોણ;
 દાસ કેવળ તેથી થઈએ દૂરા, હોશી જગતમા હાસો. બેલી ૦ ૫

શ્લોકાર્થ. ૧ જિજ્ઞાસીઓ બીજા અમલ નથી, પણ વેર ધર (ફરીને) શાખામણુ હે છે કે હે લોકો દાન આપો, આપો, નથી આપતા તેનું ફળ આણ (અમારી પેટે બીજા માગવાનું) છે ૨ જીવોને મનન્ય દેહ દુર્લભ અને તે વળી ફણ ભગુર છે તેમા પણ ભગવાનના પ્રિય ભક્તોનું દર્શન તો (ઉજળ) દુર્લભ છે એમ માનુ છુ ૫૬-આ ૫૬મા ને બીજે સ્થળે પણ છટ્ટી વિભક્તિના પ્રત્યયના 'ન' કામે મારવાડી પ્રત્યય 'ર' વર્પાયતો છે. જેમ કાટીઓરો-કપટીઓનો છં.

૧. બેલી-ભાઈ-મિત્ર. દલમે-દિલમા ૨. પીરાયો-પીડાયો, દાયથે-દાયમા.

પદ ૨.

કપટી સલેલ કેરી સંગ નહિ કીજે, મિથ્યા શબ્દે ભરમાવે હોજી;
પરા શબ્દ કેરી ભેદ નહિ પાવે, ગુમાર મિથ્યા ગુણુ ગાવે. બેલી૦ (ટક)
ક્રિયા અનેક દેહ કેરી કહીએ; ભેદભેદ મન ભાવે હોજી;
શબ્દની આંટી મિથ્યા નહિ સમજે, બુદ્ધિમા પરોક્ષ જતાવે. બેલી૦ ૧
સલેલ પુરુષકુ નહિ વિશ્વાસા, નિશાં એક મન નાવે હોજી;
જડ કેહુ ચેતન ભેદ નહિ જાણે, પોતે પોતાને નહિ પાવે. બેલી૦ ૨
બુદ્ધિ જગચેતન થઇને બોલે, ઇદ્રિ દ્વારે તે આવે હોજી;
સલેલપણું તેમાં નહિ સમજે, ગુણુ જૂઠા કરી ગાવે. બેલી. ૩
સ્વરૂપ પોતે પોતાનું નહિ સમજે, ધામ દુળ દેવ ધામે હોજી;
ગુરુમ મોન નહિ જ્યા ઘટમાં, જડદર્શિ હોઈ જાવે. બેલી. ૪
કલા અકલ જો એ સતસંગ કીજે, સલેલપણું વિસરાવે હોજી;
સલ કેવલ સમજ્યા નર સોઈ, મહા આનંદમાં સમાવે. બેલી. ૫

પદ ૩.

બેભી પુરુષને નહિ વિશ્વાસા, જૂઠાને સાચો કરી જાણે હોજી;
સાચા પુરુષને જૂઠો મન સમજે, અનરથને ઊર આણે. બેલી. (ટક)
બાહર દૃષ્ટિ વધુમા રહી બોલે, ત્રિગુણી મત જકુ તાણે હોજી;
અંતરદૃષ્ટિ કણુ નહિ આવે, માયા પદારથ માણે. બેલી ૧
નીચ પુરુષ કાએ શબ્દ સુણાવે, જનભેદકું નહિ જાણે હોજી.
મૂંડનું વચન સત દરી માને, બોજ નહિ ઝોળખાણે. બેલી. ૨

૧. મોક્ષ-પરોક્ષ-પ્રત્યક્ષ નહિ તે. સલેલ-સંસારાત્મા. નિશા-નિશ્ચય.

૩ સંસારાત્મા પૂછે કે, સરીરમાં જોયે છે તે કાણુ છે ? તેનો જવાબ દે છે. બુદ્ધિ ઇન્-બુદ્ધિ વસ્તુતાએ જડ છે, એમ છતાં ચેતનના આભાસથી ચેતન જેવી થઇને બોલે છે તે, શબ્દ મુખ આદિ ઇદ્રિયા દ્વારા બહાર આવે છે. ૪. ધામ ઇન્-દુળ (બીજ) દેવના ધામમા

૧. બાહરદૃષ્ટિ-બહિર્દૃષ્ટિ-સરીરની બહારના પદાર્થોમા આત્મદૃષ્ટિ કરનારો. વધુ-સરીર. ત્રિગુણી-સત્વાદિ ત્રણ ગુણોવાળા. ૨ જાણે-સમજે,

જડ ચૈતનને એક કરી જાણે, પરોયો મન જડ પદાર્થે હોય;
દેવદાસ્યે સ્વરૂપ નહિ દેખે, જૂએ મુંઝો ભરે જાણે. બેલી. ૩

અખંડ પુરુષને પડિત મન આણે, વસ્તુ અલખ રૂપ જાણે હોય;
સર્વગ્રસ્ત અલખ રૂપ સમજે, વસ્તો નહિ તાણે વાણે. બેલી. ૪

અજર અમર અખંડ તું આપે, સ્થૂલ આડય મન યાણે હોય;
કેવલ બ્રહ્મ અગોચર કદીએ, વૃત્તિ નહિ કયા વખાણે. બેલી. ૫

પદ ૪.

ક્રિયા કર્મ કાંઈ કરે કાળુ, મર્મ ન જાણે સત માંહેલો હોય;
પુન્ય કરે પણ પાત્ર નહિ પરખે, જળતામાં ખીજ ખોયેલો. બેલી. (૬૬)

ઉપર ખેતરમાં ખીજ નહિ ઉગે, ખરાબ ખેતર ખીજ ખોયેલો હોય;
જલ વિના જો એ ખીજ પરલે જાવે, દુષ્ટને નિયજ નહિ હોયેલો. બેલી. ૧

નાય હરી ગંગા મધ્ય નાવે, નીરે શુદ્ધ મન નોયેલો હોય;
જો એ મળે સંત મેલ કપટ જાવે, ધીરજ સ્વરૂપે મન ધોયેલો. બેલી. ૨

મનમે' જો મેલ સાધુ દેવ સમરે, અપ્રેમમાં મન પોયલો હોય;
મનમાં જો નિશાં કરી નહિ માને, હાંસય તેમાં નહિ હોયલો. બેલી. ૩

જાપ હંકાર બાદ લેખ જપતાં, સ્વરૂપે ધ્યાને નાવે મોયલો હોય;
ગગનમે' રવિ નાવે જ્યમ ધટમે', જોયામા નાવે તે નાજોયલો. બેલી. ૪

જલ દુધે ધોયે કમ્પ નોયે ઉલ્લખ, કાવમે' ના જાયે કાલો કાયલો હોય;
કેવળ કદે કપટી નર કદીએ, દુઃખ ભોગવે દીન હોયલો. બેલી. ૫

ખાણે-ખાણે-ખાણે આખીને ખરીદી કચલ કરે. વસ્તો ઈન્દ્રિય-તમે તાણાયા-
જામાં વસ્તો-ચાંચવારો નહિ, પણ એક સર્ગજ તંતુ રૂપને જાણ્યો. અર્થાત્
એક તંતુના તાણે અને વાણે એના બેદ છે, તેમ એક જ બ્રહ્મના છવ ને
હવર એવા બેદ છે, તે સમજો. ૫. યાણે ઈન્દ્રિય-મન રૂપી યાણામા-સ્થાનમા-સ્થૂળ
સારીર રૂપી આડય (અડચણ) છે.

૧. કાળુ-કુદર જોયેલો-વાણેલો. ઉપર-ખારવાણું. પરને જાણે-નારા યાચ.

૩. પોયલો-મરોયલો. ૪. મોયલો-સો-તે-બ્રહ્મ. ૫. કાળસે-કાળપથી.

પદ ૫.

- કાયા નગરીમાં અખંડ રાજ કીજે, મહા આનંદમાં મ્હાલો હોજ;
ચોદ ચોવટે હુકમ ચલાવી, ચૈતન પુરૂષ થઇ ચાલો. બેલી. (૮૩)
- શ્રેત્રિ દારેજો રાખદ મુજાવે, દિગ્પાળ હિન્કા જે દેવા હોજ;
ત્રિપુટીકા સાક્ષી આતમ તુંહી, મોષ સ્વરૂપ શુદ્ધ સેવા. બેલી. ૧
- ત્વ(તુ)આ દારે સ્પર્શ લેજો તુંહી, વાયુદેવ યાના વાસો હોજ,
જડ ત્રિપુટી સ્વરૂપ નહિ જાણે, બ્રહ્મ સાક્ષી સત્ ભાસો. બેલી. ૨
- ચક્ષુદારે રૂપકું જે એ એને, દેવ સર્વ હે દેહારા હોજ;
જે એ ત્રિપુટી વાકુ નહિ જાણે, પૂરણ સાક્ષી અપારા. બેલી. ૩
- શ્રુત્યા દારે રસ ભોગ જાણે, વસ્તુ દેવતા વસીયા હોજ,
બ્રહ્મ ત્રિપુટીમાં નહિ ભાસે, સાક્ષી સ્વરૂપ એક રસિયા. બેલી. ૪
- નાસિકા દારે ગંધ લે જે નેકી, અશ્વિનીકુમાર દેવ આયા હોજ;
નિશાં ત્રિપુટી ચૈતન નાહી, સાક્ષી સ્વરૂપ સમાયા. બેલી. ૫
- ગ્દાન ઇન્દ્રિ પાંચો સત્ ગણતાં, ભોગ વિષય પંચ ભાવે હોજ;
કેવલ સાક્ષી સર્વ કરે કહીએ, પૂર્ણાનંદ સત્ પાવે. બેલી. ૬.

પદ ૬.

- કર્મોઈંદ્રિ પાંચ જી કહીએ, વિષય પંચકો વેવારા હોજ;
દેવ પંચ જે એ હિનમેં દરશે, માતું મધ્યમા એ રાજ હમારા. બેલી. (૮૪)
- દશ ઇન્દ્રિકો શરીર એહી દેખો, જામત અવચા જાણે હોજ;
ત્રિશ્વ અભિમાની ભોગકું વરતે, અનુભવ સાક્ષી તે આણે. બેલી. ૧

૧. દિગ્પાળ-દિશાઓના અભિમાની દેવતા. ત્રિપુટી-શ્રોત્ર ઇન્દ્રિય, રાખદ વિષય, દિગ્પાળ એ શ્રોત્ર ઇન્દ્રિયનો દેવતા, એ ત્રણના સમુદાયને ત્રિપુટી કહી છે. એ ત્રિપુટી તું નથી પણ તું તેનો સાક્ષી છે, એવી રીતે આગળ પણ સમજાવ્યું. ૨. યાનાવાગો-સ્થાનકે ત્રાસ કરનાર. ૩. એને-જાણે.

૧. મધ્યમાં ૯૦-અર્થાત્ તે ઇન્દ્રિયોમા સાક્ષી રૂપે રહેલો ને છે, તે હમારો રાજ-પરમેશ્વર છે. પંચકરણના જુવાસામા આ પદમાના વિષયની ટીકા આવી ગઇ છે તે અહીં પુનઃ કરી નથી.

- વાસના તિંગ સૂક્ષ્મ દેહ વાસો, સ્વપ્ન અવસ્થા સોષ હોય;
તૈજસ અભિમાની બોકના તેડી, હરિસે અનુભવ દોષ. બેલી. ૨
- હારણ શરીર અવિદ્યા ફેરી, અવસ્થા સુપુત્રિ આવે હોય;
ગનકા સાક્ષી આતમ એદી, પ્રાણ અભિમાની આવે. બેલી. ૩
- જાગૃત સ્વપ્ન સુપુત્રિ જાણે, તુરીયા માક્ષી હે તોષ હોય,
ચૈતન યજ્ઞ અવસ્થા જો ચાર, નામ રૂપ ગુણ નોષ. બેલી. ૪
- પંડિત કાણ સાધુ પૂરો પ્રપંચકો બેદ પાયા હોય;
અજ્ઞાનમા નર ચાલે અવજો, લાલચમાં એ લપટાયા. બેલી. ૫
- જીવ ધ્રુવર માયાકૃત જૂઠા, સાક્ષી ઉપનિષદ મોષ હોય;
કેવલ જ્ઞાન અગોચર કહીએ, દરશાકાર નહિ પદ દોષ. બેલી. ૬

૫૬. ૭:

- સમો બદલાયો સુણો ભાષ સાધો, કલજુગરો લાવ કહીએ હોય;
દયા ધર્મ સદા છોડી દેખને, લોકકી લપટ જુધ લખએ. બેલી (કેકા) ૧
- ભષ્ટાભષ્ટ હુવે સખી પ્રાણજી, કર્મ ઉધા સખી કર્તા હોય;
અધર્મ ચાલ ચાલે સખી ઉત્તમ, દેવ યજ્ઞ નહિ કરતા. બેલી. ૨
- કર્મ નીચ ઉત્તમ સખી કરહી, ચાલે બીલકેરી ચાલે હોય;
જૂઠા અધર્મી નર્કમાં જશે, ઘોર નર્કકુંડમાં તે ધાલે. ૩
- જાગરે નહિ કાએ શરણે આલ્યા, ગૌપ્યાલ્પના ધાતી હોય;
કાઠી દાન કરે નહિ કબલુ, નૃપ હુવા નીચ નાતી. બેલી. ૪
- કપટ વેપારી કૂંઠાં કાટલાં, પ્રપંચમાં હુવા પાપી હોય,
ચંડાલ દોષી અધર્મ ચાલે, આપ રાજ હોયે મોટું આપી. બેલી. ૫
- શુદ્ધ કરશે સાધુકેરી સેવા, દાન વિપ્રને દેશે હોય;
પારધી લોક તુલસી ગા પૂજે, લહે રામ નામ લેશે. બેલી. ૬

૨. હરિસે-હરિથી-સાક્ષી રૂપ આત્માથી ૪. નોષ-નહિ. ૬ દરશાકાર-દરશાકાર.

૧. કલજુગરો-કળિયુગનો. લખએ-લહીએ-ભણીએ. લોકોની જુદી લપટ
યરો એમ ભણુ. ૨ લીલકેરી-અર્થાત્ લીલના જેવી. ૩. નાતી-શાતિના.

બેખ ધરીને કરે માયા બેળા, અપંચમાં લપટાયા હોજી;
કર્મ પાપ અતેક છાનાં કરશે, ગુરુ ગોવિંદ નહિ ગાયા. બેલી. ૬

શિષ્ય સેવકને નહિ વિશ્વાસ, દેવ ગુરુ જૂઠા દર્શો હોજી;
પામર જીવને નહિ પ્રતીતિ, પૂર્ણાનંદ નહિ પરશે. બેલી. ૭

કર ઉપરીઆં કર બહુ કરશે, જગત ન જોવું જોશે હોજી;
માનવ કેવલ કહે કલિકેરો મહાત્મ, હોતી ન હોતી તે હોશે. બેલી. ૮

૫૬. નિર્ગુણી દેવીના.

૫૬. ૮.

સત્ કરે અરજ મહાકાલી, મારે વચન સુણો પાપાવાળી હોજી; (૧૬)
કલજુગમાં તારે રાજ કહાવે, ચિત્ત આબો લખોદર ચાલી હોજી;
સારદા એ સરસ્વતી મુખમાં શોભે, સિધ્ધનું વાક્ય લો સંભાળી. મારે. ૧

લોક જૂઠાને ખખરમાં લેજો, દીનથ દેજો તેનાં દાળી હોજી;
દાસ તારાને દુઃખ બહુ દેવે, તોડી ખાળો અજ દાળી. મારે. ૨

દૂક કપડીઆંને ઝાલી કરમાં, ગાતર દેજો ગાળી હોજી;
ચંદ્રાસ ચુગલીઆંની કરજો ચટણી, હરખી સેજો તેને લાળી. 'મારે. ૩

અરીપરી કરીકે ચાલે અવળા, પેટમાં કપટ રાખે પાળી હોજી;
સતી સેત્રકકુ બહોત સંતાપે, નગરાને શીક્ષા દેજો ન્યાળી. મારે. ૪

પુત્રને માતા હેત કરી ગાજે, જૂઠાંને મેટે જાળી હોજી;
'કાલીદેવીકુ જો કહે કેવલો, તેરમે લાગી મોગે તાલી. મારે. ૫

૭. પ્રતીતિ-વિશ્વાસ. પરસે-સ્પર્શ કરે. મતલબ કે પ્રાપ્ત થાય. ૮. રાજ્યો કર ઉપર કર નાંખશે તે કહે છે: કર ૦.

૧. લખોદર-અણપતિ. દાળી 'દોચણમાંથી દાળી દેજો-પગ લાગી નાંખજો.
૩. ગાતર-ગાત્ર-શરીર. ૪. અર પર-આધીપાણી. પાળી-છરી. કપટ રૂપો છરી,
નગર-ગ્રામ વગરના. ૫. મેટે-?

નિગુંણી પદ. ૯

- ચિદાભાસ રૂપ એન બંદા, ચિદા ભાસ રૂપ એનછુ;
 ચેતન એકમાં બેદ ચાર, બુદ્ધિ સમગ્ર શુદ્ધ વેન બંદા. (૨૬)
- બીજમાં જ્યમ વૃક્ષ બાધું, મટી આધાર જ્યાકો મૂળછુ;
 આકાશમાં સખી અધસ્ત એટી, કારણ સુદમ સ્થૂન. બંદા. ૧
- અવિદ્યા કારણમાંથી ઉપન્યું તે, વાસના વિંગ નિર્વાણછુ;
 ભોગ સ્થૂલતા આપ બોક્તે, જગત અવસ્તા જાણુ. બંદા. ૨
- મહદાકાશ અરૂ ઘટાકાશમે, મહાકાશ એક માણેછુ;
 મેધાકાશ અરૂ જલાકાશમે, જીવ ધૃત્વર એક જાળે. બંદા. ૩
- વાચ્ય અર્થ સખી ત્યાગ વિવેકી, લક્ષ્યારથ શુદ્ધ બાયેછુ;
 સ્વપ્નમાં ધન રાજ સાચું, જાગે સખી મટી જાયે. બંદા. ૪
- ધૃત્વર જીવ અરૂ વિદ્યા અવિદ્યા, કાર્ય કારણ નહિ કાણેછુ;
 અખંડ કેવલ આત્મા છું હરિ, આનંદ બ્રહ્મ હોયે. બંદા. ૫

પદ. ૧૦

- સમિચ્છદાનંદ બ્રહ્મ સોઈ, બંદા સમિચ્છદાનંદ બ્રહ્મ મોઈછુ. (૨૬)
- સદચિદ અરૂ આનંદ સોઈ, અસત્ જડ શોક આડછુ;
 અસ્તિ ભાતી અરૂ પ્રીય આવે, જીવ ધૃત્વર મટે જડ. બંદા. ૧

૧. એન-ઓળખ. ચાર-ચાર બુદ્ધિ-બુદ્ધિમાં જ્યાકો-જેનો. જેનું મૂળ પૃથ્વીને આધારે છે. આકાશમાં ઇન્દ્રિય, સૂક્ષ્મ અને કારણ એ દેહો વગેરે સઘળું આકાશ બ્રહ્મા અધસ્ત (અધ્યસ્ત)-પ્રાતિથી દેખાતું છે. જેમ દોરડીમાં સાપ પ્રાતિથી દેખાય છે, તેથી શાસીય લાખામાં 'દોરડીમાં સાપ અધ્યસ્ત' હોવાય ॥ તે આ જગત્ આકાશ રૂપી બ્રહ્મા અધ્યસ્ત છે. ૨ અવિદ્યા-આત્માને ટાંકી દેનારી તથા, વાસનાવિંગ-વાસના રૂપી સૂક્ષ્મ શરીર. ભોગ ઇન્દ્રિય સૂક્ષ્મ શરીર સ્થૂલ દેહમાં આવીને સ્વપ્ન દેહના ભોગ ભોગવે ॥ તેને જગત અવસ્થા કહે છે ૩ મહદાકાશ-જીવ, ધૃત્વર, કૃત્ય અને બ્રહ્મ એવા ચાર પ્રકારે જાણાતા ચેતન્યનું સ્વરૂપ સમલવવાને આકાશના ચાર બેદ પાડી બતાવ્યા છે, એ વાત ખંચદશી, વિચાર સાગર વગેરેમાં વિસ્તારથી સમજાવી છે, માટે જિજ્ઞાસુએ ત્યાં જોયું, વિસ્તારભયથી અહીં તેનું વિવેચન કર્યું નથી. ૪. વાચ્ય અર્થ-શબ્દનો બ્યાવહારિક અર્થ. લક્ષ્યારથ-લક્ષ્યાર્થ-ઉપાધિનો ભાગ ત્યાગ કરીને લક્ષણથી જાણાતો અર્થ.

૧. સમિચ્છદાનંદનો અર્થ કહે છે સદ ઇન્દ્રિય સત્-હોવાપણ. ચિત્-ચેતન્ય

સદ હે જો સ્વરૂપ સરખો, ચિદ ચૈતન ચાલજી;
આનંદ સ્વપ્રકાશ એહી, ખેલે અગોચર ખ્યાલ. ૧ બંદા. ૨

સચ્ચિદાનંદ કુટસ્થ સરખા, સચ્ચિદાનંદ જીવ સોમજી;
સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ ધર મોહ, અર્થ આત્મા આયે. ૨ બંદા. ૩

વાચ મેલી અવાચ બોલે, બોજનહાર બોવાયજી;
આકાશ વતની સમસ્થા એહી, જેહી આવે નહિ જાય. ૩ બંદા. ૪

લક્ષે કરી લક્ષણા લેહી, મુમુક્ષુ જાણે વાકા માપજી;
કેવલ કહે સોઈ મુક્ષુ કેવળ, અર્થ આપોઈ આપ. ૪ બંદા. ૫

૫૬ ૧૧

અક્ષરાતીત બ્રહ્મ એહ બંદા, અક્ષરાતીત બ્રહ્મ એહજી,
ક્ષર અક્ષર નહિ ચાર ખાણી, તત્ત્વમસિ પદ તેહ. બંદા. (ટેક)

ક્ષર બ્યઙ્ગિ જીવ જૂનખાણી, ઉપનું સ્થિતિ અવપાયેજી;
જાકા સાક્ષી તે આપ જાણે, મુણાતીત વેદ ગાય. ૧ બંદા. ૧

તત્ત્વ. આનંદ-સુખરૂપના એ બ્રહ્મનું સ્વરૂપ લક્ષણ છે આદે-અડચણ. બ્રહ્મના સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપનો અનુભવ ધવામા એ અસત્, જડ અને દુઃખ રૂપ માયા અડચણ રૂપ છે. પદાર્થ માત્રમા જાણિ છે, માતે જાણાય છે, પ્રિય આનંદદારક છે. નામ અને રૂપ, એ પાય હોય છે. તેમાથી પહેલા ત્રણ બ્રહ્મના અને છેલ્લા બે માયાના લક્ષણ છે, માટે તેને છાગ દેખને પહેલા ત્રણનો જો અનુભવ કરવામા આવે તો જીવ અને ધરવર એવી જડતા મટી જાય. એ વાત કહે છે અસત્ ઇં. જડ જડતા ૨ પાછા કહેવા સદ્, ચિત્, આનંદ, સખોની સમજ આપે ૩ સદ ઇં. સ્વરૂપ સરખો-સર્વ પદાર્થ માત્રમા સામાન્ય સ્વરૂપ. અર્થાત્ અસ્તિત્વ. સ્વ-પ્રકાશ-સ્વયં પ્રકાશ. અગોચર ખ્યાલ-ઉદ્ધિષ્ટોદ્ધારના સમજાય એવી રમત ૩ પ્રત્યેક બ્યઙ્ગિ શરીરમા રહેલો આત્મા તે કુટસ્થ, એ કુટસ્થ સદિત તેનો અવકરણમા આશાસ તે જીવ, સમચ્છિ શરીરમા રહેનો પરમાત્મા તે બ્રહ્મ, અને એ બ્રહ્મનું સમચ્છિ શરીરમા પડેલું પ્રતિબિંબ તે ઈશ્વર એ રીતે જીવ, કુટસ્થ, ધરવર અને બ્રહ્મ એ સંપણ સચ્ચિદાનંદ ૩ તે આ કડીમા કહે છે સચ્ચિદાનંદ ઇં અર્થ આત્મા-અર્થ અર્થમાત્રાજ્ઞ એવું વેદનું મઠા વાક્ય છે તે એ રીતે અહીં સમજાય જાય છે. ૫. લક્ષણ-સખોના વાચ્યાર્થ અને લક્ષ્યાર્થ એવા બે પ્રકારે અર્થ ગાય છે. જ્યાં વા-ચ્યાર્થથી અર્થ જરાબર ન થઈ શકતો હોય ત્યાં લક્ષણથી અર્થ કરવામા આવે છે એ લક્ષણોના પ્રકાર તથા તેનું સ્વરૂપ વગેરે પંચદશી વગેરે પુસ્તકોમાં જોઈ લેવાં

૧. તત્ત્વમસિ-એ પદે કરીને (વેદના એ મઠા વાક્યે કરીને) કહેલું

અક્ષર સમષ્ટિ ધર્મર એહી, કારણ અભાંગકારણ;	
એનો સાક્ષી તે રજો અલગો, નિરાલંબ નિરાકાર.	બાંદા. ૨
અષ્ટિ સમષ્ટિ તું તજ વિકારા, જીવ ધર્મર મળે જાવેજી;	
એનો સાક્ષી તે આત્મા આપે, લક્ષા રમ શુદ્ધ લાવે.	બાંદા. ૩
નેતિ નેતિ કહે રહે તે ન્યાસે, અજર અમર આપજી,	
અવાય પદ એ ચેતન એહી, મહાવાયક જાણે માય.	બાંદા. ૪
અકલ્પિત અર અછેદ આપે, સત્ત્વિદાનંદ સ્વરૂપજી,	
કેવળ કહે સોઈ શુદ્ધ કેવલ, અક્રિય અજ અરૂપ.	બાંદા. ૫

પદ. ૧૨

દેહભાવ બયો દૂર બાંદા, દેહભાવ રજો દૂરજી;	
જગત્ અધિષ્ઠાન આત્મ જેહી, પૂરણ બદા લરપૂર. બાંદા. (૨૬)	
કારણ અવિદ્યા અજ્ઞાન કહીએ, અવરૂ-	ઉરજી;
પ્રાણે અભિમાની સામે પૂરે, કુટસ્થ હૈ	૧
સૂક્ષ્મ વાસના લિંગચરીરા, સ્વન્ય અવ	
તૈજસ અધિ-	૨

બુદ્ધિ આવી સ્પૂલદ્વાર ખેડી, જગત દેખે જરૂરજી; ૧
 વિશ્વ અભિમાની વદે વાણી, ભોગ વિષે લયો ખૂર. ખંદા. ૩
 વપુ તીનું અર તીનું અવસ્થા, તીનું અભિમાની તૂરજી;
 એ ત્રણનો તે સાક્ષી એકી, ચૈતન હે ચકચૂર ખંદા. ૪
 કર્મ ધર્મ સહ કાયા કેરાં, ન્યારો તેથી વાકો નૂરજી;
 કેવલ કહે સોય શુદ્ધ કેવલ, સ્વર્ગ પ્રકાસ્યો જ્યમ સૂર. ખંદા. ૫

પદ. ૧૩

એકને ધેર આબ્યો ખંદા, એકને ધેર આબ્યોજી;
 દેખ એક ધેર છોડી દઇને, કાં અનેકમેં ભટકાયો ખંદા. (ટેક)
 એક અખંડ અજર અમર, લક્ષ કુટસ્થ બ્રહ્મ લાયોજી;
 અનેક જીવ ઈવ માયા આવરજી, ગુણ ઉભા કરી ગાયો. ખંદા. ૧
 ગુણ તજી નિર્ગુણ ગાવે, પૂરજી પદ નિજ પાયોજી;
 જગત ખોયા આપ જોયા, મનનો સંચય સમાયો. ખંદા. ૨
 સુવર્ણ કેરા ઘાટ સર્વે, રૂપ નામ ઠરાયોજી;
 સુવર્ણ એક રસ આપે સોઇ, યથું નહિ કાંઇ થાયો. ખંદા. ૩
 મૃતિકાના ઘાટ મોટા, કે હવેલી ઘટ કરાવોજી;
 નામ રૂપ ગુણ ક્રિયા નાહી, ભોમિ અખંડ સભાવો. ખંદા. ૪
 કથું શ્રીફળ સાકર કેરું, ખવાયે જેસે ખાયોજી;
 કેવલ કહે અધ્યાસ કરતાં, જીવ બ્રહ્મ મલ જાયો. ખંદા. ૫

પદ ૧૪

જીવતાં ધર જુઓ ખંદા, જીવતા ધર જુઓજી;
 મૂઆ કેડે જે મોક્ષ માગે, કારાગૃહનો તે દૂઓ. ખંદા. (ટેક)

૩. ખૂર-ધણાં ૧ (આસકત). ૪. વજુ-સરીર. તર-તુલ્ય (૧) ૫. વાકો-એનો.

૧. આયો-આબ્યો. એક બ્રહ્મની સ્થિતિ પામ્યો, એ અર્થ છે. અનેક-અનેક શરીરો. લક્ષ-લક્ષણો ગમ્ય. અનેક ઇન્દ્રિયાના આવરણથી જીવ, ઇન્દ્રિય, આદિ અનેક ગુણો ઉભા કરીને તું તેમને ગાવા લાગ્યો. ૩. થાયો-ખનાવાયો. સભાવો-સ્વભાવ. ૫. અધ્યાસ-નિદિધ્યાસ.

૧. ધર જુઓ-મોક્ષ મેળવો-કેસા નિરખે-શું સારું-જીવે છે ?

- અક્ષર સમષ્ટિ ઇશ્વર એહી, કારણ બ્રહ્માંડકારણ;
એનો સાક્ષી તે રજો અલગો, નિરાલંબ નિરાકાર. બ'દા. ૨
- બ્યઙ્ગિ સમષ્ટિ તું તજ વિકારા, જીવ ઇશ્વર મળે જાણેજી;
એનો સાક્ષી તે આત્મા આપે, લક્ષ્યા રથ શુદ્ધ લાવે. બ'દા. ૩
- નેનિ નેતિ કહે રહે તે ન્યારો, અજર અમર આપણ;
અવાચ પદ એ ચૈતન એહી, મદાવાચક જાણે માવ. બ'દા. ૪
- અકલ્પિત અર અછેદ આપે, સચ્ચિદાનંદ રસરૂપજી;
કેવળ કહે સોઈ શુદ્ધ કેવલ, અકલ્પ અજ અરૂપ. બ'દા. ૫

૫૬. ૧૨

- દેહભાવ બયો દૂર બ'દા, દેહભાવ રજો દૂરજી;
જગત્ અધિગ્રાહ આત્મ જેહી, પૂરણ બ્રહ્મ ભરપૂર. બ'દા. (૨૬)
- કારણ અવિદ્યા અજ્ઞાન કહીએ, અવસ્થા સુષુપ્તિ ઉરજી;
પ્રાણે અભિમાની સાથે પૂરે, કુટસ્થ કેરું અંકુર. બ'દા. ૧
- સૂક્ષ્મ વાસના ભિન્નચરીરા, સ્વપ્ન અવસ્થા અસુરજી;
તૈજસ અભિમાની વરતે તેહી, કલા શુદ્ધિ કેરું કુર. બ'દા. ૨

બ્રહ્મ એજ છે. બ્યઙ્ગિ-બ્યઙ્ગિ-પ્રત્યેક ભિન્ન ભિન્ન વ્યક્તિ. કાર-નાશવંત બ્યઙ્ગિ જીવની પંચભૂતની ખાણ (દેહ) કાર છે, તે વપજે છે, સ્થિતિ ભોગવે છે અને અલપાય છે-નાશ થાય છે. જોકે ઇન્-જેનો સાક્ષી તે પોતે (બ્રહ્મ) છે, તે તેને જાણે છે. (એ સાક્ષી બ્રહ્મનેજ કુટસ્થ કહે છે.) ૨. અક્ષર-અવિનાશી. સમષ્ટિ-સમગ્ર બ્રહ્માંડ રૂપ. કારણ ઇન્-બ્રહ્માંડકાર સમષ્ટિ ઇશ્વર એ સોનું કારણ છે. નિરાલંબ-જેને બીજા કોઈનું અવલંબન-આધાર-નથી એવું બ્રહ્મ. “ ક્ષરઃ સર્વાણિ ભૂતાનિ કૃટસ્યોઽક્ષર ઉચ્યતે ” એ ગીતામાંના શ્લોકનો અંશતઃ અનુવાદ કર્યો જણાય છે. ૪. અવાચ-અવાચ્ય. ૫ અછેદ-અઅછેદ.

૧. જગ અધિગ્રાહ-જગત્ એવી કલ્પના જેમાં કરવામાં આવે છે, તે ચૈતન્ય. કારણ અવિદ્યા-જગતના કારણ રૂપ અવિદ્યા. એનું બીજું નામ અજ્ઞાન છે. પ્રાણે ઇન્-તે કારણ દેહનો અભિમાની પ્રાણ ' દેહવાચ છે. સાથે પૂરે ઇન્-કેવળો અંકુર તેની સાક્ષી પૂરે-અર્થાત્ તેનો સાક્ષી આત્મા ' કુટસ્થ ' કહેવાય છે. ૨. અક્ષર-રજોગુણમદ્ દોષાથી આસુરી પ્રકૃતિવાળો (૧) કુર-કુળ.

બુદ્ધિ આવી સ્થૂલદ્વાર એકી, જાગ્રત દેખે જરૂરજી;
 વિશ્વ અભિમાની વઢે વાણી, ભોગ વિષે ભયો ભૂર. ૧ બ'દા. ૩
 વપુ તીનું અર તીનું અવસ્થા, તીનું અભિમાની તરજી;
 એ ત્રણનો તે સાક્ષી એકી, ચૈતન હે ચકચૂર બ'દા. ૪
 કર્મ ધર્મ સહ કાયા કેરા, ન્યારો તેથી વાકો નરજી;
 કેવલ કહે મોય શુદ્ધ કેવલ, સ્વયં પ્રકાશ્યો જ્યમ સર. બ'દા. ૫

પદ. ૧૩

એકને ધેર આબ્યો બ'દા, એકને ધેર આબ્યોજી;
 દેખ એક ધેર છોડી દહને, કાં અનેકમે' ભટકાયો બ'દા. (૨૬)
 એક અખંડ અજર અમર, લક્ષ કુટસ્થ બ્રહ્મ લાયોજી;
 અનેક જીવ ઈવ માયા આવરજી, ગુણ ઉભા કરી ગાયો. બ'દા. ૧
 ગુણ તજી નિર્ગુણ ગાવે, પૂરજી પદ નિજ પાયોજી;
 જગત ખોયા આપ બેયા, મનનો સંસય સમાયો. બ'દા. ૨
 સુવર્ણ કેરા ધાટ સર્વે, રૂપ નામ ઠરાયોજી;
 સુવર્ણ એક રસ આપે સોષ, યથુ' નહિ કાંઈ ચાયો. બ'દા. ૩
 મૃતિકાના ધાટ મોટા, કે હવેલી ધટ કરાવોજી;
 નામ રૂપ ગુણ ક્રિયા નાહી, ભોમિ અખંડ સભાવો. બ'દા. ૪
 કથું શ્રીફળ સાકર કેરું, ખવાયે જેસે ખાયોજી;
 કેવલ કહે અધ્યાસ કરતાં, જીવ બ્રહ્મ મલ જાયો. બ'દા. ૫

પદ ૧૪

જીવતાં ધર જૂઓ બ'દા, જીવતા ધર જૂઓજી,
 મૂઆ કેડે જે મોક્ષ માગે, કારામૃદનો તે દૂઓ. બ'દા. (૨૬)

૩. ભૂર-ધણું ? (આસક્ત). ૪. વજુ-સરીર. તર-તુલ્ય (૧) ૫. વાકો-એનો.

૧. આયો-આબ્યો. એ-બ્રહ્મની સ્થિતિ પામ્યો, એ અર્થ છે અનેક-અનેક સરીરો. લક્ષ-લક્ષણા ગમ્ય. અનેક ઈવ-માયાના આવરણથી જીવ, ઈવર, આદિ અનેક શુદ્ધો ઉભા કરીને તું તેમને ગાવા લાગ્યો. ૩. ચાયો-જનાવાયો. સભાવો-સ્વભાવ. ૫. અધ્યાસ-નિદિધ્યાસ.

૧. ધર જૂઓ-મોક્ષ મેળવો-કેસા નિરખે-શું સારું જીવે હેં

- જામત દેહનાં આચરણ જાણી, ખોટી વાસના ખૂંઓછ;
નાશવંતમાં તું કેસાનિરખે, રૂપ જોષ કયા રૂઓ. બ'દા. ૧
- રચી સ્વપ્નમાં અનેક રચના, માયિક શાંતિમાં મૂઓછ;
અનેક સુખ દુઃખમાં જો આયે, ભૂત ભવિષ્ય ચાય ભૂઓ. બ'દા ૨
- કાર્ય કારણમેં લીન કરકે, સુપ્રતિમાં સૂઓછ,
આવરણ દૂર કરી ઉરથી, દરિરૂપ તે હુઓ. બ'દા. ૩
- ત્રિપુટીનો બાધ ત્યાગી, નામ રૂપ ગુણ તુચોછ;
આપ અનુભવ આપે આપે, દેહ નહિ કયા હુઓ. બ'દા. ૪
- ગુણ નહિ નિર્ગુણ એવિંદ, પૂરણ જ્ઞાનંદ પુઓછ;
સમજ કેવળ શુદ્ધ મોષ, ખીજ નહિ કયા હુઓ. બ'દા. ૫

પદ. ૧૫

- શૂન્યમુક્ત જાણુ બ'દા, શૂન્યનમુક્ત જાણુછ;
મૂએ દેહ વિદેહ મુક્તિ, મહા વાક્ય પ્રમાણુ. બ'દા. (૮૬)
- ચિદભાસ રૂપ જીવ ચૈતન, વાસનાલિંગ નિર્વાણુછ;
અવિદ્યાનું તે કાર્ય એહી, મનનો સાક્ષી તું માણુ. બ'દા. ૧
- ઇદ્રિદારે જો શુદ્ધિ આવે, વિષય શબ્દ નિક વાણુછ;
ત્રિપુટી કરો શુદ્ધ સાક્ષી સોષ, ખેાછ કરે એલખાણુ. બ'દા. ૨
- અક્રિય અજ આતમા, વળી ક્રિયા તે પ્રાણુછ;
એહી સર્વનો તે ચૈતન આપે, અખંડ અનુભવ આણુ. બ'દા. ૩
- જામત સ્વપ્ન સુપ્રતિ જગે, ત્રિપુટી એ જડ તાણુછ;
અસત્ ઇદ્રિ આયુધ એહી, ભયો તું ચૈતન ભાણુ. બ'દા. ૪

૨. આપે-પોતે આત્મા. ભૂઓ-આત્મા. ૩. લર્ચ ઇન્-હર્ચ માત્ર દારણનાંથી ઉપજ્યું છે મારે કારણ સત્ય છે તે લર્ચ અસત્ય છે એમ સમજવું, એ કારણમા કાર્યને લીન કરવું છે. ૪. ત્રિપુટીનો ઇન્-દ્રષ્ટા, દર્શન, દરય, એ ત્રિપુટીનો બાધ વડે ત્યાગ દરીને. તુચો-નહુવો યથાજ નથી એમ માને. ૫. પુઓ-તરો (મરા. પોહળે તરવું, તે હપરથી) જુઓ-વાવો.

૨. 'ઇદ્રિદારે ઇન્-શુદ્ધિ ઇદ્રિયા દ્વારા વાળી વગેરે 'શબ્દાદિક વિષયોનું મંદણ કરે છે. ૩. પ્રાણ-પ્રાણ એ તો માત્ર ક્રિયા છે-તે આત્મા નથી. ૪. તાણુ-જડ છે એમ કાણીને દૂર દર. આયુધ-સાધન-કરણ

નામ રૂપ ત્રીન ગુણુ નાહી, હર્ષ શોક નહિ-હાર્ણુ;
કેવલ નહિ સો કતો અકતો, વેદ પહોચે ના જો વાણુ.

અંદા. ૫

તીથિઓના અવગમ લખ્યા છે.

એકમાં એક અનેક, નામ રૂપ નિરખહી;	
વડો કીયો વૈરાટ વિવેક, પુરા સોષ પરખહી;	
તત્વ પાય ગુણુ ત્રણુ, ઓલખ ખટ ઉરમિ.	૧
લોક ચૌદ વના લાંઠ, કલીને એમ કલા;	
મયિ છૂટી ત્રણુ ગાંઠ, રસગસ હો રલા.	૨
પુરા પ્રલ્લ ભરપૂર, અવાચ વાચ ઓષ છે;	
સત્ કેવલ જેસે સર, સ્વતંત્ર મોષ છે.	૩
ખીજ વનો વિસ્તાર, સમજ લે સાનમા;	
નર નપુંસક નાર, મરે અગિમાનમાં.	૪
જંગમ યાવર જાણુ, એકી દોષ અંગ છે;	
પચીસ સહિત પ્રમાણુ, રમ્યા પંચરંગ છે.	૫
માયા પદારથ મોહ, આઠ સાગ્રેય ચિત્તમાં;	
રહો નિરંતર રોહ નિરખ અનિલમાં.	૬
કાયા જુદ આકાર, ધાણી વાણી ખેલ છે;	
સોષ કેવલ સત્ સાર, અલખ તો અખેલ છે.	૭
ગણીએ ત્રીજે ત્રણુ ગુણુ, ત્રણુ લોક તાર છે;	
સત્ રજે તમે શબ્દ, અલખ તો અપાર છે.	૮

૨. વના લાંઠ-૧ ત્રણ ગાંઠ-નિપુટી રૂપી ત્રણ ગાંઠવાળી મંથિ (૧૧૬)
છૂટી એટલે તે બધા રસમાં લીન થાય છે. ૪. ખીજ-ખી-કારણ. નર ઇન્દ્રિય
શબ્દ નપુંસક હોવાથી નર નપુંસક છે અને તેની નાર (માયા) અસિમાન
રાખે છે-હું પણ ઉત્પન્ન કરે છે. ૬. રોહ-ઉત્પત્તિની ક્રિયા. (સદ્ વગણું).
૭. ધાણી ઇન્દ્રિય-સંસારની ધાણી-અકાર અતિ એ સઘળા વાણીના ખેલ છે-
(નામ રૂપાત્મક જગત્ હોવાથી.) અખેલ-રમત નહિ કરનારો-અક્રિય.
૮. ત્રણુ લોક ઇન્દ્રિય ત્રણુ લોક રૂપી માણના મણકામાં તારની પેઠે સર્જન
રહેલો છે.

- લખ્યા નહિ છટ્ટી લેખ, લેખ તો અબેદ છે; ૧
આપે આપ અલેખ, આતમ તો અબેદ છે. ૨
- ભાગે સહુ ઘટ ભૂત, ઘડ્યો જે ઘાટ છે;
અખંડ એક અવધૂત, એહી જો અઘાટ છે. ૨
- પહોંચે નહિ પ્રપંચ, વાણી મન વેમણી;
અવાય સંધે અવાય, બ્રહ્મામંદ્રે તે ભળી. ૩
- સખી નહી કાંચ રયામ, કલા તે અકલ કહી;
કેવલ હોષ અકામ, રસખસ હો રહી. ૪
- સાતમે ભોમિકા સાત, વિવેક વિચાર હી;
જીવ શિવ નહિ જાતિ, પ્રત્યક્ષ પાવે પારહી. ૫
- દેવદુતી માતા દેખ, જડ જરત નાણુહી;
પુરા જમદગ્નિ પેખ, રખવદેવ રાણુહી. ૬
- મળ્યા સ્વરૂપકે માંદી, ઉદર નહિ આવહી;
આપે આપસમા, નિરખ્યામાં તે નાવહી. ૭
- શુદ્ધ બ્રહ્મ વસ્તુ સાર, અપાર પાર એદમાં;
કેવલ નિમિત્ત આકાર, તોયે હરેર તેદમાં. ૮
- આઠેમાં કમલ આઠ, કયે દાઠ કાંચ છે;
અક્ષરાતીત અઠાઠ, અલિ ભૂગ ઓષ છે. ૧
- પુષ્પ તણો નહિ પાર, અનિ તે નો એક છે;
વાસના સંગે વ્યવહાર, નિરાશીકા નેક છે. ૨
- એક તે ઓર અનેક, રિવેક વિચારીએ;
તૂટી ત્રિપુટી ટેક, દેવ દૂર ડાગી. ૩

૧. રખવદેવ રાણુહી-ઋષભદેવ જે પૂર્વે રાજ્ય હતા તે પણ સ્વતંત્ર ભૂમિકામાં હતા. ૭. આપે ઇન્-પોતે પોનામાં. સર્માં-સમાયા. નાન આને. તોય-પાણી.

૧. કમળ આઠ-સારીસાં અમુક સ્થાનેએ ધારણ કરવાનાં સ્થાનને એક કહે છે તે ત્યાં કમળોની કલ્પના કરી છે. એનાં કમળ કાષ્ઠ છે, સાત કે આઠ કહે છે. અલિ-અતિ કહો કે જંગ કહો પણ તે એમ જોઈ છે, તેમ જુદા જુદા નામવાળો અક્ષરાતીત પણ એક જ છે. અઠાઠ-દાઠ વગરનો (૧)

સ્થૂલ છે ત્રણ શરીર, અવસ્થા ત્રણ એકમાં; વાણી ત્રણ બ્યવહાર, દેશ કાલ દેહમાં.	૯
કર્મ ધર્મ ત્રણ કાંડ, યાપી બહુ થાપના; પ્રપંચી રચ્યા પંચ, આ તો દેવ આપ ના.	૧૦
તજ ત્રિવિધિનો તાપ, પાપ પાંચ પરદરો; આતમ કેવલ અમાપ, અનપ અજર જરો.	૧૧
એથે પદારથ ચાર, ચિત તે વિચારીએ; અંતઃકરણ ધાટ અપાર, કારણતું તે કાળીએ.	૧૨
કારજ નામ વિકાર, કારણ ચક્રી ને કહો; અપરમ તેથી અપાર, લક્ષે શુદ્ધ તે લહો.	૧૩
બ્યષ્ટિ સમષ્ટિ વિશ્રામ, પડયો તેડી ખયમા, કર્તા કરણ ક્રિયા કામ, નહિ અવિનાશમાં.	૧૪
નિરાલંબ નિરધાર, પૂરણ રસ પીછાએ; નિરંજન નિરાકાર, કેવલ મોહ કીછાએ.	૧૫
પાંચમાં સ્વયં પ્રકાશ, અખંડ એક આત્મા; આનરણ્ય રહિત આકાશ, છવ શિવ જાતમાં.	૧
તત્ત્વપદ પદ તેહ, અસિ પદ એક દે; શોધત નાવત શોધ, કલે જન કોઇ દે.	૨
નામ રૂપ ગુણ નાશ, સમજ સોઈ સાર દે; અરૂપ રૂપ અવિનાશ, અલખ તો અપાર દે.	૩
સાક્ષી સત્ ગુરુ રયામ, મહાનંદમાં રહે; કેવલ બયો શુદ્ધ કામ, લક્ષે સિંધુ લેહે રહે.	૪

૯. દેશ-છાન્નીએ જાએ ને હપર જરૂ દેશ, ખૂલ, વર્તમાન, ખલિખ
ત્રણ કાળ, સ્થૂલ, સૂક્ષ્મ કારણ ત્રણ માં છે. ૧૧ પાંચ પાપ-પાંચ મદા પાપ-
સોનાની ચારી, ગર સી ગમન, મઘપાન, બ્રહ્મહત્યા, અને એ ચારેનો સંસર્ગ.
અનપ-આસોગ્યદાસ, જે 'અનપા' નહે છે- 'સોદ' હંસ: 'તે પરમેશ્વર.
જરો-તેમાં છર્મી થઈ જાઓ-લીન થાઓ. ૧૨ ચાર પદારથ-ધર્મ, અર્થ, કામ,
મોક્ષ. અંતઃકરણ-મન, બુદ્ધિ, ચિત, અહ કાર, એવાં ચાર છે. કારીએ-કાર્ય.

૨. શોર-છેદ-છેરો.

- લખ્યા નહિ છટ્ટી લેખ, બેખ તો અબેદ છે; ૧
આપે આપ અલેખ, આતમ તો અબેદ છે. ૧
- ભાગે સહુ ઘટ ભૂત, ઘડ્યો જે ઘાટ છે;
અખંડ એક અવધૂત, એહી જો અઘાટ છે. ૨
- પહોંચે નહિ પ્રપંચ, વાણી મન વેગણી;
અવાચ સંધે અવાચ, બ્રહ્મમાંહે તે ભળી. ૩
- સખી નહી કાંચ રયામ, કલા તે અકલ કહી;
કેવલ હોષ અકામ, રસજસ હો રહી. ૪
- સાતમે ભોમિકા સાત, વિવેક વિચાર હી;
જીવ શિવ નહિ જાતિ, પ્રત્યક્ષ પાવે પારહી. ૫
- દેવહુતી માતા દેખ, જડ બરત જાણુહી;
પુરા જમદગ્નિ પેખ, રખવદેવ રાણુહી. ૬
- મળ્યા સ્વરૂપકે માંહી, ઉદર નહિ આવહી;
આપે આપસમા, નિરખ્યામાં તે નાવહી. ૭
- શુદ્ધ બ્રહ્મ વરતુ સાર, અખાર પાર એદમાં;
કેવલ નિમિત્ત આકાર, તોયે હરેર તેદમાં. ૮
- આઠેમાં કમલ આઠ, કવે હાઠ કાચ છે;
અક્ષરાતીત અઠાઠ, અલિ ભૂગ એાષ છે. ૧
- પુષ્પ તણો નહિ પાર, અનિ તે તો એક છે;
વાસના સંગે વ્યવહાર, નિરાશીકા નેક છે. ૨
- એક તે ઓર અનેક, વિવેક વિચારીએ;
તૂટી ત્રિપુટી ટેક, દેવ દૂર ધારીએ. ૩

૧. રખવદેવ રાણુહી-જમદગ્નિ જે પૂર્વે રાજા હતા તે પણ સ્વતંત્ર ભૂમિકામાં હતા. ૭. આપે છન્-પોતે પોનામાં. સમાં-સમાચા. નાન આને. તોય-પાણી.

૧. કમળ આઠ-સારીરમાં અમુક સ્થાનેએ ધારણ કરવાનાં સ્થાનને ચક્ર કહે છે તે ત્યાં કમળોની કલ્પના કરી છે. એમાં કમળ કોષ છ, સાત કે આઠ કહે છે. અલિ-અલિ કહે છે ભંગ કહે પણ તે જેમ એવું છે, તેમ જુદા જુદા નામવાળો અક્ષરાતીત પણ એવું છે. અઠાઠ-હાઠ વગરનો (?)

અજપા ફળ પામા એક, જપે આપ જપહે;
દેખ કેવલ તે વિદેહ, માને તો અમાપ હે.

૪

એલે નુમે^૧ નવ ખંડ, પંડ બહુ પરદયાં;
દુઃખ ખાણી બોગી દંડ, ઇંડમાંદી અવતયાં.
વાસના તેવાંને થયો વાસ, લખ અવતાર લખા;
રામ રસાયણ રસ, ગમાર બૂલી ગયા.
વદે જો આપ વેવાર, નિદે ઓર નાત્યકુ;
દૂર નિરંજન દેવ, ભાળી રહ્યો ભાતકુ.
ભણ દોટે દેખે ભૂત, આપ અવધુત છે;
તેહી કેવલ સખી તુત, સ્વતંત્ર શુદ્ધ છે.

૧

૨

૩

૪

દશમે તેરા દેહારા, દલમાં તું દેખદી;
સંત સમાગમ, સાર પરમ ગત પેખદી.
દેવે સર્વસ્વ મનદાન, મૂકે અભિમાનકુ;
પ્રેમ કીધું છે પવપાન, સમજયો હે સાનકુ.
સાન અશ્વર સોમ, સખ્યાં ત્યાંદી સંતદી;
હરિ રાધે તે હોય, વદાદાર તંતદી.
આખુ મૂઝી હુવા આપ, ચાપ કેનો ચાપદી;
તીનું કેવલ નહિ તાપ, અદૈત રૂપ આપદી.
એકાદશી વંશ આયે, પાયે ધામ પ્રેમકો;
મત કરી તે કવાય, નિસાં પદ નેમકો.

૧

૨

૩

૪

૫

નેમ ખરો ભયો નૂર, આનંદ ભયો^૨ હિરમાં;
ચેતન છે ચક્રચૂર, પળી લહેર પૂરમાં.
અનુભવ શુદ્ધ આચાર, વિશ્વજન વરદી;
પાયો જે બેદ અપાર, તેહી ભવ તરદી.

૧

૨

૧. નુમે-નવમીએ. ઇંડ-અઢાંડ. ૩. તંત-તંતો તંત. ૪. તીવ્ર-તણ.

૧. વંશ-એકાદશી કરનારના વંશમાં જન્મ થયો. સવાય-મુદાય-ફોલો. નિસાં-નિમય. ૨. પળી-ચાલી. વરદી-વરશે-પસંદ કરશે. તરદી-ડરશે.

એકાદશી તતએહ, પ્રીતે સત્ય પાલહી;
દેખ કેવળ છતાં દેહ, ગર્વમન ગાલહી. ૪

દ્વાદશ મંત્ર તું દેખ, પંચ વારે પાષરા;
પ્રકટ મધુ યા પેખ, દેહ ભરે દાદરા. ૧

કરે ત્યાં જીવ કહ્યોલ, બન્યો બીજ બાગહો;
ચાર ખાણી રંગ ચોલ, લેવે બેદ લાગહો. ૨

કૂલ્યો ખાગ ફલ કુવ, કલા તેની શી કહું;
મૂવ નહિ તે અમૂલ્ય, રસ પી છટી રહું. ૩

ખારે મંત્ર અખોલ, તોલ એહી તાલમેં;
આનંદ કેવલ અતોલ, ખોજ વસ્તુ ખ્યાલમેં. ૪

તે રસ પીવે તેહ, નેહ લાગ્યો નરસોં;
વસ્તુ રૂપ વિદેહ, અનુભવ ઊરસોં. ૧

કલા સ્વયં પ્રકાશ, આશ નહિ ઝોરકી;
વયો સ્વતંત્ર વાસ, હેરો સિધુ ઠોરકી. ૨

આત્મ રૂપ અથાહ, મરજીરા તે માનહી;
છીપ લેવનંકા ચાહ, અમૂવ મોતી આનહી; ૩

મોતી યુગે તે મરાલ, રસ એક હો રલા.
એત કેવલ હંસ ચાલ, કલા તે અકલ કલા. ૪

ચૌદ અખ્યાતમ ચિન, અધિભૂત એહમાં;
અધિદેવ ત્રીજે હે ઐન, સાક્ષી નાવે હેહમાં. ૧

ત્રિપુટી એક તાર, આધાર નહિ એહને;
પરમ સાક્ષી અખાગ, દેખે સૌ દેહને. ૨

૧. દાદરા મંત્ર-(૧) ૨. બીજ ઇ-અન્યાકૃત બ્રહ્મરૂપી બીજમાંથી સૃષ્ટિ
રૂપી બાગ બન્યો છે. ૪. ખારે ઇ-એ ખારે મંત્ર એક અખોલ (બ્રહ્મમાં) છે.

૧. ઊરસોં-રૂઢયથી. ૨. ઝોરકી-અર્થાત્ આત્મા સ્વપ્રકાશ તે બીજ
કોઈથી પ્રકાશ પામવાની આશા રાખતો નથી. વયો ઇ-૨ ૩. મરજીરા-જીવ-
નુદ્યતા. ૪. મરાવ-હંસ.

૧. ચૌદ-દસ ઇદ્રિયો ને ચાર અંતઃકરણ. ઐન-નક્ષત્રી. હેહમાં-નારામાં.

૨. ત્રિપુટી ઇ-ત્રિપુટીમાં જે એક તાર રહે રહેલો છે.

અંબ્યાકૃત છે દેહ પ્રલે અવસ્તા આઈ,
સદ્ અભિમાન બોકતા રચના રચાઈ;
સાક્ષી ચેતન દેવ સોમાં રહ્યો સમાઈ રે,
છાં બપાં ૧

દિરપ્પગભો દેહ કિયતિ અવસ્થા યઈ,
સૂત આત્મા અભિમાન મૂકતા હે સાઈ,
ત્રિકુટી એકતાર તુઈ પરમ ગત પાઈ રે.
છાં ૨

દેખ વેરાટ દેહ અવસ્થા સ્થિતિ દેખાઈ,
વિશ્વાનર અભિમાન બોકતા વિશ્વમાં વાઈ,
સમષ્ટિ તીનું શેર બ્યષ્ટિ સમષ્ટિ સવાઈ રે.
છાં ૩

ઇંધર કેરો અંગ, જંગમ યાવર જાઈ,
વર્ણુવ કરે વેદ બ્યષ્ટિ લોક વસાઈ,
કલા અકલ જો કેવલ, ગુરુગમથી ગાઈ રે.
છાં ૪

પદ.

બ્યષ્ટિમા વળારે વાધેણુ, બ્યષ્ટિમાં વળારે,
છાટે હે તીનું શેર વાધેણુ. (ટેક)

કારણુ દેહ કહેવાયે, માંહી સુપુતિ મળી,
પ્રતા અભિમાન ભોગ, આનંદે પળી,
જાવે જેણે ભેદ સોઈ, જમમાં ભળારે.
છાટે ૧

દુહ છે સક્ષમ દેહ, સ્વપ્ન અવસ્થા ઇલી,
તેજસા અભિમાન, ભોગવાસના ટળી,
ઢાપ અતુલવી સંત, જેણે સેજમાં કળારે.
છાં ૨

ત્રીજી છે રથૂલ જો તન, જાગ્રત જોછને જલી,
વિશ્વા અભિમાન, ભોગ સાન ના વળી,
સદ્ગુરુ છાપ પ્રાંધિ, માંહ તે ગળી રે.
છાં ૩

છિના અભિમાની મળારે ૭ શેર-વાધ અંબ્યાકૃત-સમષ્ટિ દારણુ દેહ (આ બધો વિષય પાછળ પ ચીકરણના પ્રકરણમા કહેવામા આવ્યો છે)

૩. સદ્ગુરુ ૬૦-સદ્ગુરુની છાપથી જડચેતનના અન્વેન્યાધ્યાસ રૂપી પ્રાંધિ (પરસ્પર પ્રયામપણુ), જેને પ્રાકૃતમા 'ગાડ' કહે છે તે ગચી-વેરાઈ-ફલી ગઈ,

- દેહવિકાર જરૂર, પોતે ભરપુર છે,
 - શશી કાટિ કાટિ સૂર, આખંદ એચો ઉર છે. ૩
 ઇદ્રિ ચૌદ વર એહ, અકલ તે અજીત છે;
 ૬ તરવમસિ રૂપ તેહ, પૂર્ણ પ્રતીત છે. ૪

- પુણ્યમાં સ્વાતિપ્રકાશ, આરત્ય પછી આવહી;
 દેખે મરજીવા દાસ, પૂરા મોતી પાવહી. ૧
 અગમ વેપારી ત્યાં આયે, સોદાગર સંત છે;
 ખરા ખોટા પરખાયે, તેહી માલ તંત છે. ૨
 વોહોર તે વિવેક વિચાર, મૂલ્ય તો અમૂલ્ય છે;
 સંત મેળ્યા હંસ સાગ, દેહ ધન્ય દૂન છે. ૩
 હંસ સેવે હંસ હોય, કાળે સેવા કરહી,
 સાચી કેવળ પૂન્યમ મેળ, ફેરા નહિ ફરહી. ૪

+ + + + + + + +

- સોળ કલા શશી સ્વાતે, અમીભર આવીઓ,
 વહે તે રૂપ વેદાત, શુષ્કાતીત ગાવીઓ. ૧
 અરૂપ અગમ અજાત્ય, બાત્ય નહિ બાસહી;
 નામ સ્વરૂપ નહિ નાત્ય, દાના નહિ દાસહી. ૨
 અદ્વૈત રૂપ અખંડ, આવરણ નહિ એહને;
 પડ મયો પ્રહાંડ, તાપ નહિ તેહને. ૩
 સર્વે પદારથ રયામ, ગમ તે વૃત્તિ કરી;
 કેવલ રૂપ અકામ, હેરો તે હરિ હરિ. ૪

વાઘેણુનાં પદ.

કાફી.

વાઘેણુ વાહરિ વનમાં, વાઘેણુ વાહરે,
 છો જાયાં છે શેર, વનમાં વાઘેણુ વાહરે.

(૮૬)

૧. સ્વાત-સ્વાતિ નક્ષત્ર ૪. ગમ તે-તે ગમ-અકામ-કામના (ધમ્મા) રહિત.

૨. વાઘેણુ-(પ્રકૃતિ રૂપી.) છો-ત્રણ વ્યક્તિના અભિમાની ને ત્રણ સમ-

અંબ્યાકૃત છે દેહ પ્રલે અવસ્તા આઈ,
સદ્ અભિમાન બોકતા રચના રચાઈ;
સાક્ષી ચૈતન દેવ સોમાં રહ્યો સમાઈ રે,

છાં બપાં ૧

હિરણ્યગર્ભ દેહ ઉત્પત્તિ અવસ્થા યઈ,
સત્ આત્મા અભિમાન ચૂકતા હે સાઈ,
ત્રિકુટી એકતાર તુષ્ઠ પરમ ગત પાઈ રે,

છાં ૨

દેખ વૈરાટ દેહ અવસ્થા સ્થિતિ દેખાઈ,
વિશ્વાનર અભિમાન બોકતા વિશ્વમાં વાઈ,
સમષ્ટિ તીર્થ શેર વ્યષ્ટિ સમષ્ટિ સવાઈ રે,

છાં ૩

ધનુર કૈરો અંગ, જંગમ યાવર બાઈ,
વર્ણવ કૈરે વેદ વ્યષ્ટિ ક્ષોભ વસાઈ,
કલા અકલ જો કેવલ, શુદ્ધગમથી ગાઈ રે,

છાં ૪

૫૬.

બ્યષ્ટિમાં વળારે વાધેલુ, બ્યષ્ટિમાં વળારે,
છોટે હે તીર્થ શેર વાધેલુ.

(૮૬)

કારણ દેહ કહેવાયે, માંહી સુપુત્રિ મળા,
પ્રતા અભિમાન ભોગ, આનંદે પળા,
બાવે જેણે બેદ સોઈ, અમમાં બળારે.

છોટે ૧

દુજી છે સૂક્ષ્મ દેહ, સ્વપ્ન અવસ્થા છલી,
તેજસા અભિમાન, ભોગવાસના ટળી,
કાપ અનુભવી સંત, જેણે સેનમાં કળારે.

છાં ૨

ત્રીલુંગ છે સ્થૂલ જો તન, જાગ્રત જોધને જલી,
વિશ્વા અભિમાન, ભોગ સાન ના વળા,
સદ્ગુરુ છાપ અંધિ, ગાંઠ તે મળા રે.

છાં ૩

છિના અભિમાની મળીને છ શેર-વાધ અંબ્યાકૃત-સમષ્ટિ કારણ દેહ. (આ બધો વિષય પાછળ પંચીકરણના પ્રકરણમાં કહેવામાં આવ્યો છે.)

૩. સદ્ગુરુ ઇન્-સદ્ગુરુની છાપથી જડચૈતનના અંબોન્યાધ્યાસ રૂપી અંધિ (પરમ્પર શુંવાવાપણું), જેને પ્રાકૃતમાં 'ગાંઠ' કહે છે તે ગળી-વેરાઈ-ફરી ગઈ.

એ ૭ તણા સંસાર, ખોળં વના રૂખલી,
ચોરાશી ચિત્રામણુ દેખ, ચિતરું ચલી,
કાઢે ધયાંથી ચિત્ર કેવલ, વાસના વળારે.

છાં ૪

૫૮.

ખેલ ત્યાં આબ્યો રે એક, ખેલ ત્યાં આબ્યો રે,
શિરપે' છે ત્રણ સિંગ, એક ખેલ ત્યાં આબ્યો રે.

(૮૩)

માથે છે સાત્વિક ગુણ, સિંગ અક્ષર સમાયો,
ચૈત્ય રળે ગુણી શિર સિંગ, હકાર રચાયો,
ગુણ તમે શિર સિંગ અક્ષર, મકારે ગાયો રે.

શિરપે' ૦ ૧

વિશ્વ વિશ્વાનર એક, સિંગ વિધાઓ,
તૈજસા હિરણ્યગર્ભ, દુળે સિંગ તકાયો,
ઠીક પ્રાણા રૂદ્ર દોષે, ત્રીજે સિંગ કરાયો રે.

શિરપે' ૦ ૨

પ્રણવ ઓમકાર ખેલ, વનમાં પાયો,
હલ કરીને ખેલ માયા, વાધેણુ સાયો,
ખાવતાં એકી ખેલ, પુત્ર હએકુ ખાયો રે.

શિરપે' ૦ ૩

હંદ કરી ધૂન્ય સુણી, વાધ તાં ધાયો,
લેએ કરી વાધેણુ, સોહી લક્ષમાં લાયો,
નિશાં કરો નર સિંગ, કેવલ દૈતમાં નાયો રે.

શિરપે' ૦ ૪

इति श्रीवाघेण संपूर्ण.

૪. ખોળ ૪૦-૧ ચિતરું-ચિતરું અર્થાત્ ચીતરતી ૧ ધયાંથી-સંસારમાંથી.

૧. ખેલ-ઔકાર રૂપી. ચૈત્ય-ચેતનનો વિષય. અ, ડ, મ, એ ઔકારના અવયવોને ત્રણ સીંગડાં કહ્યાં છે. (આ વિષયનું પણ પાછળ વિવરણ થઇ ગયું છે.)

૩. પ્રણવ-ઔકાર. માયા-માયા રૂપી વાધેણુ. ૭ પુત્ર-પાછળ કહ્યા તે અષ્ટિ સમષ્ટિ. ૪. વાધ-ચૈતન્ય બ્રહ્મ. લેએ કરી-લય કરી. નિશાં ૪૦-કેવળપુરી કહે છે કે ઓમકારના અવયવ ૩૫ સિંગ તેા દૈતમાં આવે છે, પણ તે સિંગ ૫૨ ને નેતું લક્ષ્ય કરી શકાય છે એવો નર (બ્રહ્મ) તે દૈતમાં નાયો-નથી આવતો.

રાગ-કદ્યાણ.

બુદ્ધિહીણ નિજ નાવ ન બેઠા, અપાર પાર નહિ આણે;
 પંચ પ્રવાહ માયાના પૂરમાં, તેમાં જગત તણાણો. બુદ્ધિ૦ (૧૬)
 અનાતમમાંહી આત્મબુદ્ધિ અર્પે, જીવપણું તે જાણે;
 જડ ચૈતનના વિભાગ નહિ જાણે, પ્રકટ તે નર પાણે. બુદ્ધિ૦ ૧
 અશુચિને વિષે શુચિ બુદ્ધિ આવે, ગમ્ય તેહ મણાણે;
 નહિ માયા મેલ અંખડ અવિનાશી, મૂરખ તે નહિ માણે. બુદ્ધિ૦ ૨
 દુઃખની માહે સુખપદ દેખે, કહીએ છતી આંખે કાણે;
 સુખસાગર ગુરુ આનંદ સ્વરૂપ, પરખે નહિ પુરાણે. બુદ્ધિ૦ ૩
 જેહ અનિત્યમાંહી નિત્ય કરી જાણે, કાળો કાળ કુટાણે;
 નિત્ય નિરાલંબ ઓલખ્યા નહિ, લંપટ ધન લુટાણે. બુદ્ધિ૦ ૪
 કહી અવિદ્યા એક ચાર પ્રકાર, સતમાં નિત્યે જાણે;
 કેવલ તે પૂરમાંથી નિકળીએ, વાણુ સોહી તે સ્વાણે. બુદ્ધિ૦ ૫

(૨)

માયાજળ સિંધુની માંહી, આના વેપાર આવે;
 ખેવટહાર નામ નાવને ખેડે, જલ વરતી તર જાવે. માયા (૧૬)
 અસ્મિતા કલપે' મન આશા, બેદ બુદ્ધિ ના જાવે;
 ચિંત એતી કરી મીટે ચિંતા, મોહ નિદ્રા મીટાવે. માયા૦ ૧
 રાગ પદારથ ઉપર પ્રીતિ, ધન લેવા મન ધાવે;
 પરમારથ અરથ લે પડમાં, ગુણાતીત નિજ ગાવે. માયા૦ ૨
 દૂપ જૂહો દેખી નહિ ધરીએ, હરખ શોક કહાવે;
 એક સ્વરૂપ અખંડ અવિનાશી, તત્વાતીત જતાવે. માયા૦ ૩

૧. નિજનાવ-આત્મ સ્વરૂપ રૂપી નાવ. ૨. અશુચિ-અપવિત્ર. શુચિ-પવિત્ર. ૫. વાણુ ઇન્-જે વહાણુ વડે સંસાર સાગરના પૂરમાંથી તરી નીકળીએ તે વહાણુ. સ્વાણુ-સુહાણુ-સોબુ.

૧ ખેવટહાર-નાવિક. તરજાવે-તરી જાય. અસ્મિતા-હું પડ. ૨. રાગ પદારથ-રાગ (પ્રીતિ) ઉપજાવે એવા પદારથ. ૩. જૂહો-ગોતાથી સિન

પદ. ૨

સખી સત્ રસિયાને સંગ રળી રે, રસિયાને સંગ રળી;
ગાન હિમાળે ગળી, બ્રહ્મ સ્વરૂપમાં બળી. સખી૦ (૧૬)

કૃતિ કરણુ ક્રિયા કળી, ત્રિપુટીની ચિંતા ટળી;
મનાતીત સાક્ષીમાં મળી રે. સખી૦ ૧

વાણી જો ઉલટ વળી, ખરી છુદ સાગરે ખળી;
લલિતા શબ્દે લળી રે. સખી૦ ૨

ખીજ તો નવે ગયાં બળી, ચિત્રામણમાં નહિ ચળી;
હરિને સ્વરૂપે હળીરે. સખી૦ ૩

ધ્યાતા ધ્યાન ધ્યેયે ડળી, કુલમે સફલ ફળી;
પીયુષાયે કેવલ પળીરે. સખી૦ ૪

પદ ૩.

સખી સત્ રસિયાની સંગે રમીરે, રસિયાની સંગે રમી;
ગોવિંદાને મન ગમી, નાચજને પાયે નમીરે. સખી૦ (૧૭)

મેલું જલ ઉત્તમમાંહી, ન્યાઈ તે હોવે તે નાહી;
કલામાં તે નાવે કાછીરે. સખી૦ ૧

લક્ષ જ્યમ સમુદ્રલેરી, બીતર બાળ્યા સમર બરી;
હામ તો સિંધુમાં ફરીરે. સખી૦ ૨

૧. કૃતિ (' કર્તા ' એ અર્થમાં), કરણ અને ક્રિયા એ ત્રિપુટીની ચિંતા હવે ટળી ગઇ અને મનથી અતીત (પાર) સાક્ષી (બ્રહ્મ) માં હું મળી.

૨. વાણી ઈન્દ્રિય-મારી વેખરી વાણી દતી તે હવે ' પરા ' રૂપ યઇ ગઇ. જીવાત્મા રૂપી છુદ બ્રહ્મરૂપી સાગરમાં ખળી અર્થાત્ જિંદુ સાગરમાં બળી ગયું. લલિતા-(બુદ્ધિ) પ્રણવ શબ્દમાં લળી (લીન યઇ ગઇ.) ૩. ખીજ ચાર અંતઃકરણ અને પાંચ સૂક્ષ્મ ઇન્દ્રિયો એ નવ ખીજ રૂપ તત્ત્વો. એ તત્ત્વો કાયમ રહેવાથીજ જન્મ મરણ ચલા કરે છે. ચિત્રામણ-જગતરૂપી ચિત્રામણ. ૪. ડળી-ગરબી મૂલ.

અભિન વે સદુ પદ આંટી, સાસ્ત્ર ગુર છોડાવે;
શબ્દવિવેકી છૂટયા સહેજમાં, મન સાક્ષીમાં સમાયે.

માયા૦ ૪

પંચપ્રવાહ માયાના પૂરથી, નિકળ્યો તે દેર નાવે;
દાસ કેવલ તે બધા સુખાનંદ, પરમ ધામ તે પાવે.

માયા૦ ૫

રાગ કારીનાં પદ.

સખી સત્ રસિયાને સંગે રાજીરે, રસિયાને સંગે રાજી;
લોકાચારે નહિ લાજી, ગગન નોખતગાજી રે.

સખી૦ (ટેક)

મન અહંકારે મેરો, ચિત્ત જો બુદ્ધિકા ચેરો;
તેલી પાર રૂપ તેરો રે.

સખી૦ ૧

મન તન નહિ માયા, ગુરુગમ શબ્દે ગાયા;
પોતાનું સ્વરૂપ પાયા રે.

સખી૦ ૨

નાદે દશુ ન્યારા ન્યારા, પ્રણવ ઉઠે તે ખ્યારા;
સોંહં જો શબ્દ સારા રે.

સખી૦ ૩

જગત સ્વપ્ન જાગી, લક્ષ તો કારન લાગી;
બ્રાંતિ તુર્ધાની જાગી રે.

સખી૦ ૪

કલ્યામાં તે નહિ કાચું, વાણી વેદ પાર વાંચું;
સખી જો કેવલ સાચું રે.

સખી૦ ૫

૪. અભિન ઇન્-વે (એતે,) સદુ પદ અભિન છે, તેની શૃંગવણી સાસ્ત્ર અને ગુરુ છોડાવી શકે છે. શબ્દ વિવેકી-તે પદોનો વિવેક દરનાર. 'તત્ત્વમસિ' એ મહાવાક્યનો પદોના અર્થ સંબંધી આ કડી છે. સાક્ષી-કુરુત્ય આત્મા. ૫. પંચ પ્રવાહ-પાંચ વિષયો રૂપી માયાના પૂરનો પ્રવાહ.

૧. ગગન નોખત-અનહદનાદ. ચેરો-મેજો-મેજવો. મનને અહંકારમાં લીન કરો. ચેરો-ચેલો. અર્થાત્ તે પણ બુદ્ધિમાં લીન થાય છે. હવે જો અહંકાર મુક્ત બુદ્ધિ રહે છે તેની પાર તાર રૂપ છે, અર્થાત્ હું અહંબુદ્ધિનો સાક્ષી છે. ૩. દશુ-દસો જુદા જુદા નાદ પ્રણવના ઉઠે છે. ૪ જાગી-જગત અને સ્વપ્ન એ જો અવસ્થાઓમાં જગત રૂપ બ્રાંતિ જાગી રહે છે. કારન-સુપ્રસિદ્ધ અવસ્થા.

પદ. ૨

સખી સત્ રસિયાને સંગ રળી રે, રસિયાને સંગ રળી;
ગાન હિમાળે ગળી, બ્રહ્મ સ્વરૂપમાં બળી. સખી૦ (૮૬)

કૃતિ કરણુ ક્રિયા કળી, ત્રિપુટીની ચિંતા ટળી;
મનાતીત સાક્ષીમાં મળી રે. સખી૦ ૧

વાણી ને ઉલટ વળી, ખરી છુદ સાગરે ખળી;
લલિતા શબ્દે લળી રે. સખી૦ ૨

ળીજ તો નવે ગયાં બળી, ચિત્રામણ્યમાં નહિ ચળી;
હરિને સ્વરૂપે હળીરે. સખી૦ ૩

ધ્યાતા ધ્યાન ધ્યેયે ડળી, કુલમે સફલ ફળી;
પીયુષાયે કેવલ પળીરે. સખી૦ ૪

પદ ૩.

સખી સત્ રસિયાની સંગે રમીરે, રસિયાની સંગે રમી;
ગોવિંદાને મન ગમી, નાયજીને પાયે નમીરે. સખી૦ (૮૭)

મેહુ નલ ઉત્તમમાંહી, ન્યાહ તે હોવે તે નાહી;
કલ્યામાં તે નાવે કાંઈરે. સખી૦ ૧

લક્ષ નમમ સમુદ્રલેરી, બીતર બાળ્યા સમર બરી;
હામ તો સિંધુમાં ફરીરે. સખી૦ ૨

૧. કૃતિ (' કર્તા ' એ અર્થમાં), કરણુ અને ક્રિયા એ ત્રિપુટીની ચિંતા હવે ટળી ગઈ અને મનથી અતીત (પાર) સાક્ષી (જલ) માં ફેં મળી.

૨. વાણી ઈન્-મારી વેખરી વાણી હતી તે હવે ' પરા ' રૂપ ધઈ ગઈ. જ્વાલ્મા રૂપી છુદ બ્રહ્મરૂપી સાગરમાં ખળી અર્થાત્ જિંદુ સાગરમાં બળી ગયું. લલિતા-(બુદ્ધિ) પ્રણવ શબ્દમાં લળી (લીન યઈ ગઈ.) ૩. ળીજ ચાર અંતઃકરણ અને પાંચ સૂક્ષ્મ ઇન્દ્રિયો એ નવ ળીજ રૂપ તત્ત્વો. એ તત્ત્વો કાયમ રહેવાથીજ નન્મ મરણુ થયા કરે છે. ચિત્રામણ્ય-જગતરૂપી ચિત્રામણ્ય. ૪. ડળી-ગરબી મઈ.

પૂનળી હીમની પ્યારી, નામ ધ્યુ* નરનારી;
કાયા જળ એકાકારીરે.

સખી૦ ૩

ધટાકાશ રાને ગળ્યું, બેદીને મઠમાં બળ્યું;
મદાકાશમાંહી મળ્યું રે.

સખી૦ ૪

માયામૂળ બ્રહ્મમાંહી, નામે રૂપ ગુણ નાંહી;
કેવલ સખી કહે કાંહીરે.

સખી૦ ૫

પદ ૪.

સખી સત્ રસિયાની રંગે રાતીરે, રસિયાની રંગે રાતી;
મગન કરું છું માતી, બૂલી હું જગત્ બાતીરે. સખી૦ (રેક)

સહચિદ આનંદ સોઇ, કલે જે અક્લ કાઇ;
હરિને સ્વરૂપે હોઇરે. સખી૦ ૧

ચાતા ચાન રૂપે ગામી, જોગો તે અંતરજામી;
પૂરણ બ્રહ્મ વર પામીરે. સખી૦ ૨

અસ્તિ ભાતિ પ્રિયે આયે, નામ રૂપ ગુણ નાયે;
ત્રણ જ્ઞાતિ ટળી ત્યાંયે રે. સખી૦ ૩

અધિષ્ઠાને વાસો ઉર, પોતે રૂપ ભરપૂર;
નરમાં મળે નર રે. સખી૦ ૪

ગુરુગમે કેવલ જોતે, જંગમ યાવર જોતે;
પરાપાર રૂપ પોતે રે. સખી૦ ૫

રાગ કાફી. ૫

આનંદ રૂપે, અનુભવી સંત આવો રે;
લક્ષમાં અલક્ષ લાવો, પ્રેમ રસ મેજે પાવો રે. (રેક) આનંદ૦

કર્મ ના કરાવે કાંયે, નામને ઉપાસે નાયે;
જ્ઞાનાતીત ગુણ ગાયે રે. આનંદ૦ ૧

૨. બાળ્યા-બાલ-બહાર. ૩ હેમની-હીમની-બરફની.

૪. ગામી-જ્ઞાતા વગેરે ત્રણેમાં ગમન કરનારો-અર્થાત્ વ્યાપી રહેલો.

ત્વંપદ રહ્યા ત્યાગી, જોયું તે તતપદ જાગી;
લક્ષ્મી અસિ પદે લાગી રે. આનંદ ૨

જપે ન અજપા જપ, ત્રિવિધિનો ટાળે તાપ;
આપમાં સમાવે આપ રે. આનંદ ૩

વેદ ચાર શબ્દ ખાણી, નામ રૂપની ધ્યાતિ નાણી;
જોતાં વસ્તુ પાસે જાણી રે. આનંદ ૪

વસ્તુ કેવલ તાણો વાણો, મહાપદ મેળે માણો;
જીવ શિવ બ્રહ્મ જાણો રે. આનંદ ૫

અથ શિવની આરતી.

જય જય વૈજનાથ જોગી, જય જય વૈજનાથ જોગી;
વનગ્ધરિમાં સર્વાવામી, બ્રહ્મરસના જોગી. જય જય ૦ (ટેક)

પિંડ બ્રહ્માંડના સાક્ષી પોતે, પંડિત રહી પૂજેજી,
પૂજા આપની આપ પૂજારી, સર્વજ્ઞ સૂઝે. જય ૦ ૧

ધ્રુવ ધ્યાન ધૂપ ચૈતન દીવો, લક્ષ અખંડ લાગીજી;
સોહં ધ્યાન ધરે મન રહેજે, જ્યોત અંતર જાગી. જય ૦ ૨

જ્યોતે જ્યોત મળી ગયે જ્યારે, અરસ પરસ આપેજી;
નામ વાય દોઝે નહિ, રિધર અચલ થાપે. જય ૦ ૩

અચલ સોહી અયે નહિ આતમ, જો અંતરજાગીજી;
જીવન્મુક્ત સર્વેને જાણો, વેદના દૂર વામી. જય ૦ ૪

વખિયા વાળી પરકટ પામી, રંગમીની મેવાજી,
કેવલ શુદ્ધ સમર નિષ્કામી, વેવતણા દેવા. જય ૦ ૫

૨. ત્વં ૬૦-અર્ધા પક્ષ તત્ત્વમસિ મહાવાક્યમાં ત્યાગ ભાગ લક્ષણા કરી
જતાથી છે ૫ તાણો વાણો-જમ વસ્ત્રમાં તાણા વાણા રૂપે સૂત રહ્યું છે તેમ
જગત્માં બ્રહ્મ વ્યાપક છે

૨. મુચ્છ્યાન-નિશ્ચય ધ્યાન એ ધૂપ છે ૩ વાય-વાચ્ય. અર્થાત્ “તત્ત્વ-
મસિ” મહાવાક્યનો અર્થ કરતા વાચ્યાથનો ત્યાગ કરી વાચ્યાર્થ મહત્ત્વ
કરવો અને એમ કરવામાં આવે તો ‘ત્વં’ વધા તત્ત્વ નામ અને તેનો

અથ શિવજીનો થાળ.

જુગ તેજ માંડ્યું રે શંકર જોગી, બોળા તુ તો શુદ્ધ ભાવનો છે જોગી. જુગ (ટેક)
 આનંદ બરી અવિચલ આસન આપું, થીર કરી મન યાપું રે. શંકર ૧
 પરમ માદરા ગરમ ગંગાજલ પાણી, આપું તે નાવા આણી રે. શંકર ૨
 ગમ કરી અગમ દાર ગુંથાવું, લક્ષ તે પૂજા લાવું રે. શંકર ૩
 ઋષિ મુનિ ચંદન ધસીને કરે અર્ચા, પ્રકટ પાવા પરચારે. શંકર ૪
 બાવાજી મારા પ્રેમ બાજેઠે બેસો, હૃદય કમલમાં આવી રહેશો રે. શંકર ૫
 બોળા મેં તો પંચામૃત થાળ બરી, ધણી જો આગે ધરી રે. શંકર ૬
 લગ્ને કરીને લાગે મીઠું તો માગી લેજો, કડવું ખાઈ કહેજો રે. શંકર ૭
 વેડમી શીશ પૂરીને શેવ સુવાળી, ભાવે તે જમો ભાળી રે. શંકર ૮
 મૂક્યાં છે માંઢી પકવાન શાક પાક મેવા, જમો તે ભાવે જેવા રે. શંકર ૯
 ભાવે મેં તો સાકર દૂધમાંઢી ભેળા, મેવા જમો મન મેલી રે. શંકર ૧૦
 મન ગમતું જમો શિવ મુરારિ, જલની આપું ઝારી રે. શંકર ૧૧
 પ્રીતમ લાવું પ્રેમે તે પાન સોપારી, ધરો તે મુખમાં ધારી રે. શંકર ૧૨
 મહા હેતે શંકર સંતોષ પમાડ્યા, જમત ત્યમ મેં જમાડ્યા રે. શંકર ૧૩
 અસખ સ્વામી પૂરો સેવકની જો આશ, પરમ કેવલ રહો પાસરે. શંકર ૧૪

બંદાનાં ૫૬ ૧.

સમઝકે ઘેર સમો બંદા, સમઝકે ઘેર સમોજી;

કરજીદોષને દૂર કરીને રમત અખંડ રમો.

બંદા ૦ (ટેક)

સ્વરૂપ અખંડ આપ સોઈ, દેહ નહિ કયા દમોજી;

નામ ક્રિયા રૂપ નાહી, બાંધિયાં શું બાંધે.

બંદા ૦ ૧

વાચ્યાર્થ જે જીવ અને ઇશ્વર તે રહેતા નથી, એમ કહેવાની મતલબ છે. પ. વખિયા-વિષયો. વાળી-તળને.

૧૧. શિવ મુરારિ-હે શિવ । હે મુરારિ. શિવ વિષ્ણુ એકજ દેવ છે એમ જણાવવાને મુરારિ શબ્દ મુક્યો છે.

૧. સમો-સમી જમો. કરજી-કરિયા,

ખાંતિ ચૈદે લોક ભાસે, નહિ તાં, કયા નમોજી;	
અનર અમર આતમ એહી, શુણ્ણાતીતમા મમો	બંદા૦ ૨
નિર્વિકારી નાથ નિર્ગુણ, હું મારું, નહિ હમોજી;	
સર્વેમાહી આપ સરખો, જ્યોત અવિચલ ઝમો.	બંદા૦ ૩
જોત્ય સ્વેપ્રકાશ જાણી, તેજ નહિ કયા તમોજી;	
માયા કેરી આક મોની, પરાપાર કયા પમો.	બંદા૦ ૪
અગમ નિગમ આપો આપે, ખાટ ખોટ નહિ ખમોજી,	
શુદ્ધપ્રતાપે કેવલ ગાને, ઠીક ચરાચર હમો	બંદા૦ ૫

પદ ૨

જપે કાનો જાપ બંદા, જપે કાનો જાપજી;	
કરે સર્વે નાણી ક્રિયા, અક્રિયે અજ આપ.	બંદા૦ (૨૬)
એકવીસ હજાર છસો જાપ ઉઠે, મન પવનરો માપજી,	
કલ્પનામાં એ છુદ્ધિ કલ્પે, પુણ્ય કહે કાઈ પાપ	બંદા૦ ૧
કલ્પી જલ્પી ઉજી કરીને, થાપે અનેક થાપજી,	
મરીચિ જલ સલ માની, તપે ત્રિવિધિ તાપ	બંદા૦ ૨
ધાટ સહુ કુંભારે ધડીઆ, તેનો શો સતાપજી,	
નિરખ ભામિમા હાણુ નાહી, બોમ ચરાચર બાપ,	બંદા૦ ૩
સુવર્ણુ કેરો ધાટ સારો, કરે અનેક કાપજી,	
સત્ય વસ્તુ આપ સોઈ, સોનામાં મ્હોર છાપ	બંદા૦ ૪

૨ તા-ન્યા ગમો-ગમન કરો-જાઓ-તર્કુષ થાઓ ૩ હમો-હું પહું
ધરો અહ-હું એ સર્વનામ ઉપરથી હમ ધાતુ કરેલો લાગે છે આપ-આત્મા
ઝમો-ઝમતુ ઉપરથી ? ૪ સ્વેપ્રકાશ-સ્વય પ્રકાશ તેજ ઇ-તે પ્રમસ એ તેજ
જોતો નથી તો તમો (અધકાર) પણ ક્યાથી હોય ? પમો-પામો પ.
ખાટ ખોટ ઇ-તેમ ખાટનાનું નથી તેમ ખોટ ખમવાની પત્તુ નથી પોતાને
સ્વરૂપે રહેવાનું છે. ૫ હમો-સ્થિર થયો

૧ એકવીસહજાર ઇ-એક મિનિટમાં ૫૬૨ આસો-અવાસ સ્વામાવિષ
રીતે થાય છે-તે હિસાબે રાતદહાડાના આસો-અસને અત્યાંતપ ૩૨
પવનરો-વાયુનો ૨ જલ્પી-જોડીને મરીચિ જલ-જલવાનું ખાળી (મરીચિ

આપ અખંડ અમર એહી, બેટા નહિ જાઈ આપછ;
'સત્ય કેવલ બ્રહ્મ સોઈ, ક્ષર અક્ષર નહિ આપ.

બાંદા ૫

પદ ૩.

દુર્લભ મનુષ્ય દેહ બાંદા, દુર્લભ મનુષ્ય દેહછ;
જીવ ઇન્દ્રિય કરો સાક્ષી જાણે, વસ્તુ રૂપ વિદેહ. બાંદા (૨૬)

નરદેહ વિના જ્ઞાન નાહી, અવર દેહ અનેકછ;
મનુષ્ય દેહમાં સમજ મોટી, વસ્તુ વપુનો વિવેક. બાંદા. ૧

મનુષ્ય દેહ તો દેવ માગે, સંતસમાગમ સારછ;
આતમજ્ઞાન જ્યારે ઉર આવે, વિવેક શુદ્ધ વિચાર. બાંદા. ૨

વૈકુંઠકેરં સુખવાસી, મનુષ્યદેહરો મહિમાવછ;
સંસારકેરં બંધન છૂટે, ચૈતન્ય બ્રહ્મ શુદ્ધ આપ. બાંદા. ૩

મનુષ્ય દેહધકી મહાપદ મળાએ, જન્મ મરણ દુઃખ જાણછ;
અખંડાનંદ અરૂપ આપે, ગુણાતીત વેદ જાણ. બાંદા. ૪

ઉપનિષદનો અર્થ એહી, જ્ઞાન સ્મૃતિ પૂરે સાખછ;
કેવલ બ્રહ્મ અગોચર કહીએ, રહેણી અચલ શુદ્ધ રાખ. બાંદા. ૫

પદ ૪.

પૂરણ બ્રહ્મ ભરપૂર બાંદા, પૂરણ બ્રહ્મ ભરપૂરછ;
નવખંડમાંહી, રાત નાહી, સ્વપ્ન પ્રકારયો જ્યમ મૂર. બાંદા. (૨૭)

મૂળ અબ્યાકૃત નહિ માયા, ઇન્દ્રિયતા નહિ ઉરછ;
પ્રલય નહિ પ્રપંચ પાંચું, નિરાકાર એક ગૂર. બાંદા. ૧

ચક્ષુમાં મીઠાશ આવી, રંગ મેંદીમાં ચકચૂરછ;
વસી ધુલમાં જ્યમ વાસના, એમ દરિ રહેત હજુર. બાંદા. ૨

૫. આપ-દર્શણમાં જે વસ્તુનું પ્રતિબિંબ પડે છે તેમ બ્રહ્મનું પ્રતિબિંબ સ્થિર અક્ષર રૂપ માયામાં પડે છે. પણ તે માયા પણ વસ્તુતઃ નથી.

૧. વપુ-શરીર. ૩. દેહરો-દેહનો.

૧. રાત-અજ્ઞાન રૂપી રાત્રી. પ્રપંચ ઇન્દ્રિય-પાંચ વિષયોનો પ્રપંચ (વિસ્તાર) પણ નથી. અથવા પાંચ ભૂતથી ઉપજેલો પ્રપંચ (સંસાર) નથી. ૨. મીઠાશ-

સુવર્ણમાં આબૂપણ શોભે, ઘટમૃત્તિકા ધરૂંછ;

હરિચંદ્રી એમ આવે હાલે, તંત્રપટ એક તુર. ૧

બંદા ૩

પંડ હિમકેરી પૂતળા એ, જલાકાર જરૂંછ;

કાર્ય કારણ નહિ કર્તા, દેહભાવ બયો દૂર.

બંદા ૪

આકાશ કેરો આકાશ એહી, કાલ કમ નહિ કુરૂંછ;

કેવલ બ્રહ્મ અગોચર કહીએ, મહા આનંદ નિજપુર.

બંદા ૫

પદ ૫.

જાગીને તું જોય બંદા, જાગીને તું જોયછ;

મોહ નિદ્રા આંખમાંહી, ખરી વસ્તુ જોય.

બંદા. (ટેક)

મોહનિદ્રામાં સર્વે મોહા, અંતઃકરણમાં ઓયછ;

મિથ્યા ભોગ એ સત્ માની, દેખે નામ રૂપ દોય.

બંદા ૧

નિર્ગુણમાં વિશ્વાસ નાહી, શઠશુદ્ધિ સોયછ;

અજ્ઞાન આવરણ ઉર, પેત જીવ ખખોએ.

બંદા ૨

અપરોક્ષ જ્ઞાન વિચાર આવે, તરંગ હેરી તોયછ;

પરોક્ષ બ્રહ્મ શુદ્ધ પાવે, હરિ પ્રકટ હોય.

બંદા ૩

જામત સુપન કારી એહ જાણે, કારણ સમજે કોયછ;

અવસ્થા શરીર તીનું અસ્થ એહી, નામ રૂપ ગુણ નોય.

બંદા ૪

આપ ટાળી રહ્યો આપે, હું હું કરતાં દૂર હોય જ;

કેવલ નિરાક્ષર અવાચ્ય કહીએ, વસ્તુ ચરાચર વોય.

બંદા ૫

પદ ૬.

ગુરુગમ શુદ્ધ જ્ઞાન બંદા, ગુરુગમ શુદ્ધ જ્ઞાનછ;

શિર સાટે કરે એવા તું, મૂકીને અભિમાન.

બંદા ૧ (ટેક)

દર્શન રૂપી મધુરતા. ૩ ધરૂં-ધ્રુવ (નક્ષી) (૧) તંત્રપટ-જેમ તંત્રમાં પટ. તુર-આકાશનું ૩; તેનો તાર-તુલ્ય. ૫. કુર-અંકુર. મુર-મૂળ.

૧. ઓય-તે બ્રહ્મ. ૨. પેત ઇવ-જીવ પ્રેતમાં ખખો-કર્ચો. ૩. તરંગ ઇવ-જેમ તોય (જળ) માં તરંગ અને લેહેરો આવે છે પણ તે જળથી જુદો નથી તેમ બ્રહ્મથી જીવ જુદો નથી એવું અપરોક્ષ ધાય ત્યારે સમજાય છે. ૪. શરી-એહ-કાર્ય.

સત્ અરજવ શીલ સતોષ, ધરે અખંડ ધ્યાનશુ;
દાસવૃત્તિ રાખે દીલમાં, દેવે તનમન દાન. બ'દા૦ ૧

નામ રૂપ દેહ ભાવ નાહી, તત્વાતીત પર તાનશુ;
ત્રિપથરસ કરી વેગળા તું, પીવે હરિરસ પાન. બ'દા૦ ૨

સગાગમ કરી શુદ્ધ સમજે, શાસ્ત્ર અધ્યાત્મ સાનશુ;
સમ્યક્દાનંદ સ્વરૂપ સરખો, વ્યાપક ગુરુ ભગવાન. બ'દા૦ ૩

નહિ હું તું નિગમ નેતિ, જીવ ઇશ્વર નહિ જનનશુ;
મૂવા તુલા નહિ માયા, બ્રાંતિ નહિ કણુ જાન. બ'દા૦ ૪

અખિલ બ્રહ્મ અરૂપ એહી, ધામ નહિ એધાનશુ;
કેવલ બ્રહ્મ અગોચર કહીએ, સ્વરૂપ હે સામાન. બ'દા૦ ૫

પદ ૭.

મૂરખ મમતી રે તારી, વૃત્તિ પીછી વાળશુ;
પળંગાલ ધડી નાવે પાછી, કરે ચોટ સિર કાળશુ. મૂરખ૦ (ટક)

મોહ પદારથ મારાં માની, પ્રપંચ લે પ'પાળશુ;
એકે તોરે નહિ સંગે આવે, જીવ ભોગ જંગળ. મૂરખ૦ ૧

વધુકેરી અવસ્થા વર્તે, જુદા જોગન અરૂ બાલશુ;
ક્ષણ ક્ષણ જોતાં યાવ જોહું, પાણી તજે જમન પાળ. મૂરખ૦ ૨

ઉગ્યો રવિ જમન આયમે, કળી કુમ જમન કરમાયશુ;
ચણીઆં કેવળ પડે નીચે, જન્મેના તે મરી જાય. મૂરખ૦ ૩

નિર્ગુણ કેરો નાશ નાહી, ઉપન્યું તે અલપાયશુ;
મિથ્યા સ્વપ્નનું સુખ માની, ધન કારણ તે ધાય. મૂરખ૦ ૪

જામતમાં હું સ્વપ્ન જાણે, થીર વૃત્તિ નહિ થાયશુ;
મમતા કેવલ દૂર મેલી, સિંધુમાં બિન્દુ સમાય. મૂરખ૦ ૫

૧. અરજવ (આર્જવ)-સીધાપણું. ૪. મૂવા તુલા-મૂલાવિદ્યા કે તુલા-વિદ્યા (પાછળ વિવરણુ થઈ ગયું છે). ૫. એમાન-નિસાની. સામાન-સામાન્ય.

૧. પીછી વાળ-પાછી વાળ. વિચરો તરફથી પાછી એથી લેઇને આત્મા તરફ વાળ. પ'પાળ-હુદ્-ક્ષણભંગુર. તોરે-તારે. ૫. જામતમાં ઇન્દ્રિય-સ્વપ્નમાં રહીને એમ જાણે છે કે હું જામતમાં છું. સિંધુમાં ઇન્દ્રિય-બ્રહ્મ રૂપી મહાસાગરમાં જવ રૂપી બિંદુ સમાઈ જાય છે.

પદ ૮.

- મૂરખ મમતારે તું ના કર, નગુરારો નેહણ;
કરે તે પ્રીતું કારમી, પછી 'છટક દેવે છેહ.' મૂરખં (૮૬)
- હીરા તો દેવે હાથમાં, તોય લેવે નહિ લવલેશણ;
માલ ખોયો અંધ મૂરખે, એ વાકા જગાડ્યો વેપ. મૂરખં ૧
- સમઝ્યો તે નાહી સાનમાં, વળી માનમાં હમેશણ;
ખોયો તે જન્મ ખાંતશે, તું નામ ખીન ના રેશ. મૂરખં ૨
- માતાને તેં ભારે મારી, ક્રીયા ઉન્નવળ કેશણ;
જીવનને નહિ જાણીઆ, તારી ભુદ્ધિ બગડી બેશ. મૂરખં ૩
- બેદ વિના તું તો જૂથીઓ, તારું મન કેમ તરેશણ;
કાયામાં તું ખોજ કરી લે, રામ વિના ક્યાં રે'શ. મૂરખં ૪
- સેવા તે કાજે સંતની, તને હીયા ગુરૂ ઉપદેશણ;
કાજે તે બંદગી કેવલા, રમરે તે જેસે શેષ. મૂરખં ૫

પદ ૯.

- વશ કર વૃત્તિરે તારું, જીવિત વૃથા જાયણ;
મિથ્યા સુખ મન સત્ માની, ખલક ગોયાં ખાય. વશકરં (૮૭)
- દેખી મૃગજલ આપ દોડે, પાણી વિના ક્યાં પાયણ;
તેમ રવડી પ્રાણુ ત્યાજે, થોડામાં દુઃખ થાય. વશકરં ૧
- જડને કામે ચેતન જાણી, ધણી પૂજવા ધાયણ;
ધણી આપમાં આપ હાંડી, વાણી શબ્દે વવાય. વશકરં ૨
- મરણ જન્મ સાચું માની, કાલ હાથ કુટાયણ;
આવરણ વિશેષ ઉર આણી, લપટ યષ્ઠ લૂંટાય. વશકરં ૩

૧. નગુરારો—ગુરૂ વગરનાનો. હીરા—અલ્પ રૂપી હીરો. ૨. નામ ઇ—
તું હરિનામ વગર રહીશ નહિ. ૫. શેષ—શેષ નામ જેમ પોતાની બે હંબર
જીંદગીઓ જોયે તેમ તું હરિ સ્મરણ કર.

મણિ અવળો પડ્યો કંઠમાં, કરી પોષાર કુટાપણ;
એમ ખોયો તારો આતમા, તું શ્રાંતિમાં બટકાય. વસંતરૂ ૪

નામ રૂપ ગુણ ક્રિયા નાહી, કુલ કમ નહિ કાંપણ;
સમજ કેવલ શુદ્ધ સોષ, ગુણાતીત વેદ ગાય. વસંતરૂ ૫

પદ ૧૦.

મોહ તજ મમતારે તારે, આવરણ નાવે ઉરણ;
કાર્ય કારણ દૂર કરીને, પૂર્ણ દેખે બરપૂર. મોહ તજ૦ (ટક)

જગત કારણ જૂઠું જાણી, દેહભાવ દર દરણ;
નામ રૂપ ગુણ ભામે નાહી, નિરાકાર એક નર. મોહ તજ૦ ૧

કારણ સમષ્ટિ વેરાટ કહીએ, ચાદ લોક ચકચૂરણ;
જૂત પંચ તે યામે બાસે, પ્રકટ મૃગજળ પૂર. મોહ તજ૦ ૨

બષ્ટિ સમષ્ટિ માયા વરતી, કપટ રચીયા કુરણ;
પોતે સ્વમમાં રાજ ખાયો, જામે જાપ જરૂર. મોહ તજ૦ ૩

આધાર આધેય નહિ અનુમે, મહિં નહિ યદ મરણ;
નહિ ખીજ જોતાં વૃક્ષ નાહિ, પુલ નાહિ કાંચે કુર. મોહ તજ૦ ૪

સ્વે જો પ્રકાશ સોષ, તિમિર ઉઠયા તુરણ;
અનુભવ કેવળ ઉર આવે, સોહ પ્રકટયો સર. મોહ તજ૦ ૫

પદ ૧૧.

સંતો બોમિને નર દેહ લાળી, રૂપ કરૂપ વિકરાલી; સંતો૦ (ટક)

પ્રથમ દેખી પૂર્વમાંહી, કલુષેતરની કહીએરે;
કૌરવ પાંડવનો સંહાર કાધો, લક્ષ બોમિનો તે લહીએ. સંતો૦ ૧

૪. અવળો-ઢાંચ ન આવે એવી રીતે.

૨. યામે-એમા બલમાં. ૩. કુર-કૂર (૧) ૪. અનુમે-કનમે-એમાં. મહી-
પૃથ્વી મૂર-મૂળ. દર-અંકુર (૧). ૫. દર-દુઃખ ?

૧, કલુષેતરની-કરુણેતરી.

દૈન અનેક દક્ષિણમાં દલીઆ, લંકાસહિત લૂટાણારે;
 રામે જઈને રાવણ રોળ્યો, કુંભકરણ કુટાણા. સંતો ૨
 પ્રભાસ પાટણમાં કૃષ્ણ પધાર્યો, સગા સહોદર સારા રે;
 કલેશ આપસમાં ઉદે કરીને, મદિરા પીને માર્યા. સંતો ૩
 ઉત્તર દિશાએ અસુર સખી આપો, કર્મ અનેકના કર્તા રે;
 મુસલમાનની વિલાતમાંથી, દોષ યજી નહિ કરતા. સંતો ૪
 પાતાળ જઈને નાગજ પકડ્યો, કાંને સ્વારી છાધી રે;
 મળવાને મસલે મામાને માર્યો, દુષ્ટને શિક્ષા દીધી. સંતો ૫
 અર્ક શશી દોઝે દેખ આકાશમાં, સ્વર્ગનાં સુખ નહિ સિદ્ધાં રે;
 રાહુએ ઝળ્યા શશી રવિને, દેવતાંને દુઃખ દીધાં. સંતો ૬
 અવ્યાકૃત મૂલ જોને દુજી અનિદા, જીવ ધધર દોષે જાણારે;
 કુનસી બોમિ શુદ્ધ કેવલા, પૂરણ બ્રહ્મ તે પાયા. સંતો ૭

૫૬ ૧૨.

સંતો શુદ્ધ બોમિકા તે સોષ, હરિ પ્રકટ સત્ હોધરે; સંતો ૮ (૨૬)
 મૂળ માયા નહિ બદલી માંહી, એકાએક અરપારે,
 કારણ નહિ તો ક'યે કુનક, નિર્ગુણ અખંડ અનુષા. સંતો ૧
 પુરુષ નહિ તો પ્રકૃતિ કાણુ પોષે, ગુણ નહિ કયા ગાવે રે;
 તત્ત્વ નહિ તો કાલકા તન હે, મન નહિ કયા સમાવે. સંતો ૨
 અનિદા નહિ તો શેનું આવરણ, પ્રજાતા દિન નહિ પાયા રે;
 ઇદ્રિ વિવરમે' ઈતિ નહિ આયા જો, પ્રપંચ કુને કનપાયા. સંતો ૩
 કર્તા નહિ જો ને ક્રિયા કર્મ કણું, ધ્યેય ધ્યાન નહિ ધ્યાતા રે,
 જાગ્રત સ્વપ્ન સુષુપ્તિ નહિ જામે, જ્યેષ્ઠ જ્ઞાન નહિ જ્ઞાતા. સંતો ૪
 જૂન લવિષ્ય વર્તમાન નહિ જાણે, કાશ પંથ નહિ કર્તા રે;
 વ્યદિ સમદિ તે નહિ વસ્તુમાં, હુજ નહિ કાણુ દર્તા. સંતો ૫

૫. મસલે-મિથે-જાહાને ૭ કુનસી-કચી.

૧. કુનક-કોને. ૨. કાલકા-સાત. ૩. કુને-ગણે ૪. કારા પંથ

અન્નમયાદિ ખાત્ર કોરા.

મણિ સ્વરૂપ એક, કાચ, મણિનો, મણિ કાચ કરી મોહારે;
સંત હરિ સત્ગુરુ નહિ સેવ્યા, જડ ચૈતન એક જોયા. જૂઠાં ૪
દાતા ગુરુધરી હું બહુ ડાહ્યો, મૂનક ઠગીને લાવું માયારે;
છલભેદમા મારો ગુરુ નહિ સમજે, પ્રપંચ મેં તો વિધાયાં. જૂઠાં ૫
ચાલ ખરની નર ચંદ્ર ચાને, ભૂડી ઉઠે બહુ ભારેરે,
વસ્તુ કેવલ કહે શુદ્ધ વિચારી, નગુરાથી રહીએ ન્યારેરે. જૂઠાં ૬

૫૬ શબ્દ નિર્ગુણી

ધીર વૃત્તિ નહિ થાપી, પંડકુ ક્યારે વડાવે પાપી; (ટેક)
નિર્ગુણને તો ઝોલખ્યા નાહી, માયા વૃત્તિ નહિ માપી;
સત્ગુરુને તો નાહિ સેવ્યા, વિપયાકાર રહ્યો બ્યાપી. પંડકુ ૧
ગીત છંદ શબ્દગાર ગાવે, જાપ જપે ધન જાપી;
દેવ દેવલ કરે દુઃદર્શન, લાલચ મનની ના કાપી. પંડકુ ૨
ધાદ અનેક ટું નાથો ગગા, તીર્થે જત અર તાપી;
મેલ તોએ ગયો નહિ મનનો, ચીડી જંતુ પગ ચાપી. પંડકુ ૩
પાત્રને તો નાહી પૂજ્યા, નાથું કોડી તા નાપી,
ફોકટ પાખંડીની સાથે ફરતા; અવિદ્યા ભુદ્ધિ તે આપી. પંડકુ ૪
કાન પુંકાવી બાધે કઠી, સાધુ તિલક લે જાપી;
કેવલ કહે જીવ બહુ કુટાયો, મળી ના વસ્તુ અમાપી. પંડકુ ૫

૫૬ ૧૫

અનુભવ નાહી ટુને આબ્યો, ગાડુ ગીત સમજ ખીન ગાયો. (ટેક)
નહિ ખચર જે તારા તનની, ભુંદનાઈ બધાયો,
જીવ ધ્રુવરને પ્રેક્ષજ જાણી, ધામ અનેકમા ધાયો. ગાડુ ૧
મુના તુલાની નાહી માલમ, વૃત્તિ અવૃત્તિ વચાયો,
જડ ચૈતન અધ્રાસ નહિ જાણે, દુનિરામા ચયો ડાહ્યો ગાડુ ૨

૧. વડાવે-વડો (મોટો) કરી માને અથવા વડાવે-જ્ઞાન પાનથી પુષ્ટ કરે ૩ ચીડી-ખીડી ૪ તા-ત્યા નાપી-ન આપી

૨ વૃત્તિ અવૃત્તિ-જ્યાં વૃત્તિ ન કરતી જોઈએ ત્યાં વૃત્તિ કરીને

કર્તા ક્રિયા ન જાણે ઈર્મકુ, સ્થૂલ સૂક્ષ્મમાં શુંચાયો; '
 જાગ્રતાદિ અવસ્થા ન જાણે, ત્રિપુટીમાં લૂંટાયો. ગાંડુ૦ ૩
 જૂત લવિષ્ય વર્તમાનની બાતિ, કાયા ધરી બહોત કુટાયો;
 મિથ્યા સુખ માયાનું તે માની, અનરય બોજ ઉઠાયો. ગાંડુ૦ ૪
 વાણીપાર ન જાણી વસ્તુ, મન જૂત ભરમાયો;
 કેવલ કહે છવપણે કુટાયો, પૂરણુ બ્રહ્મ નહિ પાયો. ગાંડુ૦ ૫

પદ ૧૬.

તેનું મતુ શું તાણું, સંતો જેવડે મેં જાણ્યું. (૨૬)
 મારાવડે જે અજ્ઞાન મારું, ભાસે તેવડે ભેદરે;
 ભેદવડે મારું મન ભરમાયું, વાણી કદમ્બા વેદ. સંતો૦ ૧
 બ્રહ્મવડે તે જગત્ ભાસે, કનક કુંડળ કહેવાણુંરે;
 ભાણુવડે તે રાત્રિ ભામે, પંડ બ્રહ્માંડ થપાણું. સંતો૦ ૨
 મને સર્વે સંસાર માન્યો, મોહે સત્તા મારીરે,
 મારાવડે તે ચૈતન માયા, નામ રૂપ નરનારી. સંતો૦ ૩
 થાવર જંગમ મામાએ થાખ્યા, લખીઆ ચોદે લોકરે;
 લેશ સત્તા જે ખેંચી લઉતો, ફરણું સર્વે ફોક. સંતો૦ ૪
 બ્રહ્મા વિધ્યુ ઇન્દ્રિય ભાસે, મારી સર્વે માયારે;
 કેવલ બ્રહ્મ અગોચર કહીએ, સ્વતંત્ર તે છાયા. સંતો૦ ૫

પદ ૧૭.

સંતો જે દીનકા મેં જોગી, બ્રહ્મ નિરાકાર જોગી. સંતો૦ (૨૬)
 ધરતી નહિ જ્યાં પાંઉજ ધરતા, નીર નહિ ત્યા નાઉરે;
 તેજ નહિ ત્યાં ધૂણી તપતા, બોમ નહિ કાચે વાઉં. સંતો૦ ૧

૧. તેનું મતુ શું તાણું-તેની સહી શી રીતે કરું. અર્થાત્ જેનાં વડે હું બીજ વસ્તુને જોળખી શકું છું તેને તી રીતે જોળખાણું ? ૩. મને-મનવડે મોહે છ-મારી સત્તાવડે સંસાર મોહ પામે છે

૧ જે દીનકા-જે મતનો મેં-હું. નાઉં-નહાઉં. વાઉં-વાણુરૂપ થઇને.

ધાટ બ્રહ્માએ નાહી ધડીઆ, વિબ્ધુએ નાહી ખવાયારે;
માયાએ હમકુ નાહી મોહ્યા, હરે નાહી સંહાર્યા. સંતો ૨

માતપિતા જે નહિ હમારે, હિડગન નહિ આકાશારે;
ચૌદ લોક તે નહિ રવિ ચંદા, દેવ દેવી નહિ દાસા. સંતો ૩

લેખ વિધાતાએ નાહી લખીઆ, નામ રૂપ ગુણ નાહીરે;
અલખ નિરાલખ અજ અલલંગી, શુવ ખચર નહિ જ્યાંહી. સંતો ૪

આનંદ ધન અરૂપ આતમા, દેહ નહિ જયમ દાણીરે;
કેવલ બ્રહ્મ અગોચર કહીએ, વેદ નહિ જ્યાં વાણી. સંતો ૫

પદ ૧૮.

સંતો શુવ સ્વરૂપ સત્ જેહી, વપુવિકાર માને વેહી. સંતો (ટક)

આત્મ સ્વરૂપ હતો જખી આવે, તત્વાતીત બ્રહ્મ તેહીરે;
અવિદ્યાનો સંગ કરી ભયો અજ્ઞાની, નામ રૂપ ગુણનો સ્નેહી. સંતો ૧

અવિદ્યા સુષુપ્તિ આવરણ આવે, ગાદ અજ્ઞાન મગે રેહીરે;
ચિદાભાસ શુદ્ધિ કરી ચૈતન, તૈજસ અભિમાન તેહી. સંતો ૨

જગત અવસ્થા કરી જગત્ જણે, કાર્યનું કાર્ય કેહીરે;
ભોગ વિપવાકાર ભયો મન ભોગી, દેહાકાર ભયો દેહી. સંતો ૩

અંધિ ત્રણમાં આપ ગુંથાયો, પ્રપંચ વાસના પેહીરે;
વપુનો વિસ્તાર મારો કરી વર્તે, સંસાર તણો નાવે સેહી. સંતો ૪

માયાનું કર્તવ્ય સાચું માની, લક્ષ અર્થ નહિ લેહીરે;
કેવલ એવા જે કર્મે કરીને, મૂરખ વારંવાર મેહી. સંતો ૫

૩. હિડગન (હિડ ગણ) તારાઓનો સમુદાય. ૪. અલલંગી-? અનલિંગી-નિરાકાર.

૨. મગે-પાસે-તરફ. રેહી-રહે. ૩. કાર્યનું કાર્ય-(જગત અવસ્થાનું કાર્ય જગત માટે) કેહી-કહે. ૪. વેહી-ચેળી. વર્તે-અર્થાત્ માને. સેહી-છેદ-આખર. ૫. લેહી-લેખે-લખે, મેહી-મરે.

૫૬ ૧૯.

સંતો છવ સમષ્ટિરૂપ સારો, નિર્ગુણ સાદી તેથી ન્યારો સંતો (ટક)

મૂળ માયાનું અભિમાન માની, ચૈદ લોક વિચારોરે;

આપમાં સર્વેશ અખીને, ઇશ્વર નામ આધારો. સંતો ૧

પાંચ તત્ત્વ ગુણ પુરૂષ પ્રકૃતિ, ક્રિયા પ્રાણ આકારોરે,

સખળ બ્રહ્મ ધરાવે નામ મોહી, વિશ્વનાથ કહેવારો. સંતો ૨

જગત્ અધિષ્ઠાન અંતરંગમી, કાર્ય કારણ સાકારોરે;

દેખ સર્વનો એ કલદાતા, અઠિ સમષ્ટિ વહેવારો. સંતો ૩

પંચ કોશ સમષ્ટિ રૂપ પોતે, ઇચ્છા ક્રિયા જ્ઞાન આચારોરે;

ત્રિપુરીકૃ પ્રકારો આપ તેહી, વાણી વેદ ચાર વારો. સંતો ૪

વાચ્ય અર્થ સહુ ત્યાગ વિવેકી, લક્ષારથ લેહે લારોરે;

કેવલ બ્રહ્મરૂપ એક કહાવે, પોતે અપરમપારો. સંતો ૫

૫૬ ૨૦.

સંતો નર ભયા અચાની, જડ ચૈતન એક જાની. સંતો (ટક)

અખંડાનંદ સ્વરૂપ એક આત્મા, અનાત્મ બુદ્ધિ આની;

દેહ દેહીકું એક કરી. દેખે, ભાતિ ઉર ભરાણી. સંતો ૧

સ્વેપ્રકાશ સ્વરૂપ એક મોહ, રેન તમ દેહ ઠરાની;

ચૈતન જડકું એક કરી એને, એસે તેમાં ચાર ખાની. સંતો ૨

સુખ સ્વરૂપ સર્વમાં સાચો, દુઃખ દેહ દરયાની;

શરીર શરીરી એક કરી સમજે, પરખી ના વસ્તુ પુરાણી. સંતો ૩

૧. છવસમષ્ટિ-ઇશ્વર. ૨. સખળ-સખળ-આયોપાધિક. ૪. વારો-વાળો. ૫. ત્યાગ-ત્યાગીને. લેહેવારો-લેહેનારો-લેનારો (૧)

૧. જાની-જાણીને. આની-આણી. ૨. રેનઇ. આત્મા સ્વયં પ્રકારા છે અને દેહ રેન (રાત્રી) ના તમ (અધારા) ને ઠેકાણે ઠરાવી છે-હવે એ બે વિરૂદ્ધ વસ્તુઓ એક હોઇ શકે નહિ છતાં અજ્ઞાની એવા તેમને એક કરી જાણે છે ૧ એને-જાણે. ખાની-ખાણ. ૩ દુઃખ ઇન્-દેહ દુઃખ સ્વરૂપ જણાય છે. દરયાની-દેખાય છે. પુરાણી વસ્તુ-પ્રજ્ઞ.

કાર્ય કારણકા આપ પ્રકારી, માયિકા દેહ રહ્યો માર્ગી;
દેહનો સાક્ષી દેહ થકી દૂરા, અનુભવ નહિ ઓલખાણી. સંતો ૪
લેહેર સમુદ્ર એક કરી લધએ, પંડ પરપોટા છે પાણી;
'કેવલ પ્રલય સ્વર્ગતર કહીએ, ગગનાકાર કહે માની. સંતો ૫

પદ ૨૧.

છેત્રની વાત ન હોવે છાની, સતો ક્ષેત્ર સુદ્ધ જ્ઞાની. સંતો (૨૬)
કારે રહ્યો જ્યમ એતીનો કર્તા, નરથકી એતર ન્યાયરે;
નર વિના એતી પાકે નાહી, સરા લેવે ધન સાર. સંતો ૧
બીજ કરમતું એતમાં બોધું, જે વાવે ઉગે જેવુરે;
પાપ પુણ્ય દોએ એતમાં પાકે, લહે કરી ફરી ફલ લેવું. સંતો ૨
માયા અવિદ્યાની દામણ માંહી, ધર્મિજ્ઞાં ઉગેર;
કરણી કુવાડો લેધ કરમાં, પારે કરે સત્ય પુગે. સંતો ૩
પંચ કાશ ને પ્રપંચ પાંચું, તૃણા ત્રિગુણ ત્યાગેર;
કામ ક્રોધનાં મૂળાં કાટી, લગ્ન શુદ્ધપર લાગે. સંતો ૪
નામ રૂપ ક્રિયા ચૈતનમાં નાહી, સાક્ષીવત્ છે સોધરે;
સદાનંદ કેવલના સ્વામી, કહે તે વીરલા કાષ. સંતો ૫

પદ ૨૨.

તેથી ભવસાગર તરીએ, સતો કલા અનુભવ તે કરીએ. (૨૭)
મૂળ પ્રકૃતિ અવિદ્યા માયા, ત્રિગુણ જન્મ્યા તેહીરે;
પાંચ તત્વમાં વ્યાપક પોતે, જીવ વ્યષ્ટિ માને જેહી. સંતો ૧
અવ્યાકૃત કારણ પ્રથમ એહી, કાર્યે હિરણ્યગર્ભ કહીએરે;
વૈરાટ ત્રીજું રથૂળ ત્ર વપુ, લક્ષ મંથર તે લહીએ. સંતો ૨

૪. દૂરા-અર્થાત્ સિત.

૧. છેત્ર-ક્ષેત્ર-દેહ. સરા-વાનીઓ-એતરમાં પાકતી વસ્તુઓ. ૩. ગીદામણ-એતરમાં ઉગેલો નકામો પાસપાલો. પારે કરે-દૂરે કરે, છેડે નાખે.

કુટસ્થ બ્રહ્મકી એકતા કરીને, ત્રિગુણ વાચ્ય ત્યાગેરે;
લક્ષારથ અતુલવ લઈને, બ્રાતિ જીવ ઇશ ભાગે. સંતો ૦ ૩

સાક્ષાત્કાર તે અખંડ સ્વરૂપા, જીવાતીત ભાસે જોડી રે;
સુવર્ણ એક અનેક આબૂપણ, આદ્ય અંત મધ્ય એડી. સંતો ૦ ૪

સદાનંદ ગુરુ સત્ય છે સ્વામી, પૂર્ણાનંદ બ્રહ્મ પોતે રે,
કેવલ વંઝાનો પુત્ર કહાવે, જલ યલ બ્યાપક જોતે. સંતો ૦ ૫

પદ ૨૩.

વેદાંત કહે ચાર વેદ, સંતો બાવાતીત અભેદ. (૮૬)

અનેક ભેદ ઉપાવે અવિદ્યા, ચાણુમા ચોર સત્ય થાપે રે;
દોરડામાંહી સર્પ દેખાડે, માયાતીત અમાપે. સંતો ૦ ૧

આવરણ શક્તિ માને અજ્ઞાની, વિશ્લેષ શક્તિ વારે રે;
જ્ઞાન દીવો જ્યારે હુવો ધટમાં, સ્વેપ્રકાશ શુદ્ધ સારે. સંતો ૦ ૨

ત્રિપુટી કેરો બાધ ત્યાગી, પરમાતાદિ પરહરીએ રે;
વિદ્યા અવિદ્યાનો સાક્ષી વસ્તુ, ઠીક અતુલવે હરીએ રે. સંતો ૦ ૩

કર્તા માયા ને આપ અકર્તા, નિરાધારણુ ધણુ નામી રે,
જન્મે જૂત ને આપ અકર્તા, જન્મમ સ્થાવરમાં જામી. સંતો ૦ ૪

સ્વરૂપ અરૂપ તે આપ અસંગી, નામ રૂપ ગુણથી ત્યારા રે,
સદાનંદ કેવલના સ્વામી, પુરણુ બ્રહ્મ અપારા. સંતો ૦ ૫

૩ કુટસ્થ-બ્યગ્તિશરીરમા રહેલું અચળ બ્રહ્મસ્વરૂપ.

૧ વેદાંત ૪૦-વેદાંત અને ચારે વેદ રહે છે કે બ્રહ્મ બાવાતીત અને અભેદ છે. ચાણુ-કે ચાણુમા ? બાધ ત્યાગી-ત્રિપુટીનો બાધ કરીને તેને તજીને. પરમાતાદિ પ્રમાતા, પ્રમાણુ અને પ્રમેય ૪. નિરાધારણુ-જોને બીજ કોઈનો આધાર નથી એવો. ધણુનામી-ધણુ નામવાળો.

પદ ૨૪.

ગુણાતીત જે અગોચર ગણીએ, ભાવે બેદ અગોચર ભણીએ. (૮૬)

ઝંકાર તે આઘેનો અક્ષર, વાણીયાર શુદ્ધ વણીએરે;
ખોજ કરીને સોહમ જોવખાચો, ધીરજ રાખી જે ધણીએ. ગુણાં ૧

મોહમ સકલનો ઇશ્વર સાક્ષી, તત્ત્વ તોલવત્ તણીએરે;
જલ્પનહાર સર્વને જાણે, માપ અમાપ સત્ય ભણીએ. ગુણાં ૨

સો ગણીને પાછળ છોડે, અગણિતમા સત્ય અણીએ રે;
ગણિત ગણીને આપ ઉગરે, બોધ સ્વરૂપ સત્ય ભણીએ. ગુણાં ૩

અરબ ખરબનો સાક્ષી આપે, જીવ-મુક્તકુ જણીએ રે;
પૂરો કેવલ સોહુ વેપારી, લક્ષ લાખ શુદ્ધ લણીએ. ગુણાં ૪

પદ ૨૫.

ફેર લેખા વિનાની ભરી ફાળો, વળી બાધી જૂએને સરવાળો. (૮૭)

રૂપ અક્ષરને વળગી રહ્યા છો, તે મૂલગી પૂંજ દાળો,
હૃદે મે'તાને અક્ષર ગમ હોયે, સત્ય જઈ જાણો નિસાળો. ફેર૦ ૧

કાંપે ઉધાર ઉધાર શું કરો છો, બેદ જમે કરીને તે બાળો;
જ્ઞાન બરાબર થતા ઉગરે, જીવપણું મટે જન્મજાળો. ફેર૦ ૨

બોધ દરિદ્રજી સરવાળો બાંધ્યો, શુદ્ધ કરીને સંભાળો;
ખરએ હોયે અખૂટ ખજાનો, કેદી ખૂટે નહિ કામ કાળો. ફેર૦ ૩

૧. ભાવે ઇ-એ અગોચરનો બેદ (મર્મ) ભાવથી ભણીએ છીએ. વણીએ-વણીએ. ૨ તણીએ-તાણીએ ? માપ ઇ-અમાપ એવા સત્યરૂપ મણીઆ-મણિકા વડે સાક્ષી ઇશ્વર સર્વનું માપ જાણે. ૩. મો ઇ-મો ગણીને તેની પાછળ નો એકડો છોડી દે એવો બધા મીઠા નતામ થાય છે, તેમ અગણિત એવા વિશ્વમાં પણ બ્રહ્મને છોડી દે તો જગત એ રાન્ય છે-તાઈજ નથી, પણ જે સો ગણીને તેની પછીના મીઠા છોડી દે તો જેમ એકડો રહે છે, તેમ સવશું ગણિત ગણીને આપ (આત્મા)-એકડારૂપ ઉગરે-બાકી રહે, તો તે સત્ય બોધ સ્વરૂપ બને એવો અર્થ છે

૧. અક્ષર-અંકાર વગેરે અક્ષર-અવિનાશી બ્રહ્મ. ૩. ફાળો-ફાળે.

બધી ગણીને હુવા બ્રહ્મ બેળો, ખીજ ન વાંકુ તે ખાળો;
આદ્ય હોતો તે અતે દોષ આલ્યો, ચૈતન કેવલનો તે ચાળો. ફેર૦ ૪

૫૬ ૨૬.

દરિજન ખેલવા કાઢો કામ દડીરે, ચૈતન્ય દડી દાય ચડી. (ટક)

ગુણ ત્રણની આ દડી ગુંધાઇ, પાંચ તત્વ રંગ પકડી નાડી;
(ઓર) બેદમે' નાધીનુધી, અગમ આવડે ખડીરે. ચૈતન૦ ૧

જેજેકાર સૂરત દાય જેડો, બેડે શ્રવ સિવ બડીરે;
મરણ જન્મની દોયેત મેલી, શ્રવણી યે ગત્ય જડીરે. ચૈતન૦ ૨

અશ્રુત હોઇ અગમ ઘેર આવે, વિવેક વિચાર શુદ્ધ વડી;
તનમન વખીઆ દોણ ઉતારી, ગમન નોખત જગ્ન ગડીરે. ચૈતન૦ ૩

રમત રમી નર હુવા રવડપે, મહા આનંદ મયે બડીરે;
સત્ય કેવલ બ્રહ્માએ સમાએ, ખેલે રમત નોયે ખડીરે. ચૈતન૦ ૪

૫૬ ૨૭.

રિધરમન રાખો તો સુખ યાયે, તેરો જન્મ મરણ મટી જાય૦ (ટક)

ચાલ અનેક જુગથી ચાલતાં, પાછો વળે ગામ પાયે;
ચૈતન ધમને હુકમ ચવાવે, ગુણાતીત ગુણ ગાયે. તેર૦ ૧

ગુણાતીત અગમ શુદ્ધ ગાતાં, મનાતીત જ્ઞાત સમાયે;
પંડ બ્રહ્માડનો માફી પોતે, સર્વોત્તીત રહ્યો છાયે. તેર૦ ૨

ગુણુગમ જ્ઞાન અગમ સુખસાગર, લેહેરી નીર એક મીસાયે;
ચિદાનંદ ચરાચર ચૈતન, ધામ દુખે નદિ ધાયે. તેર૦ ૩

૪. ખીજ ઇ૦-વાસના રૂપી ખીજો. વાકુ-તેમને. આદ્ય ઇ૦-મતલબ કે આદિ અંતમા બ્રહ્મ સત્ય છે તે મધ્યે દેખાતી માયા મિથ્યા છે.

૧. અનમ-બ્રહ્મ ૨ જેડો-જેડી. બેડે-રમનારા બીડેઓ. બડી-ભેડી-મળીને દોયેત-હદ-ખેપણું-(?) ૩. વખીઆ-વિષયો. દોણ-દાન (રમતમા) ગડી-વાળી ૪. બ્રહ્માએ સમાયે-બ્રહ્મા સમાઇ નય. ખડી-ખરડી

૧. ગામ-(બ્રહ્મરૂપી.) પાયે-પાયે ૨. છાયે રહ્યો-વ્યાપી રહેલો.

લોક જાદ સકરકો નાલેર, કહિતાં શુરે કહાયે; { ૧ }
કુચો કાયલી મળે નહિ કેવલ, ખોજ હંસ ગમ ખાયે. તેરો ૪

પદ ૨૮.

સાચા સત્ગુર મળીયા સોયે, હૃદયે હરિ સ્વરૂપ સત્ય હોયે, સાચાં ૧
પારસને તો જ્યમ લોહા પરમે, કંચન કહેવે સહુ કાયે;
ભાવે કરી ધમ સત્ગુર ભેટે, જીવ શિવ એકંબ્રહ્મ જોયે સાચાં ૨
કોટને તે બમરી ચટકાવે, નામ રૂપ ગુણ નોયે,
લક્ષ લાગે તો આપું મન પવટે, ખલેવૃત્તિ વખાં ખોયે. સાચાં ૨
નર પમાડે જો નીચને તો, આપ જેવા કરે ઓયે;
સત્ગુર ભેટે સત્શિખને તો, દૈત્યેલ દેવે ધોયે. સાચાં ૩
અખંડ સ્વરૂપ હુવા નર આપે, તેજગંજ બ્રહ્મ તોયે;
સત્ય કેવલ બ્રહ્મમાંયે સમાયે, દેખે ના જીવ શિવ દોયે. સાચાં ૪

પદ ૨૯.

ત્રિવિધિ તીનું નહિ જ્યાં તાપ, એતો આપોષઆપ અમાપ, એતો ૧ (૨૬)
બદિ સમષ્ટિ નહિ મન વાણી, યાપ નહિ જો ઉચાપ,
જીવ પ્રથમ જગત નહિ જામે, જપે તે કોના તપ. એતો ૧
ઈંદ્રિ દસ નહિ આહુ અંગા, માન અપમાન નહિમાપ;
તાવ પાંચ નહિ ગુણ તીનું, પૂણ્ય નહિ કાયે પાપ એતો ૨
માત તાત નહિ જો માયા, ભેટો નહિ કોઇ બાપ;
કુલ વરણ નહિ જ્યાં કાયા, હાર અહાર નહિ ખાપ. એતો ૩

૪ સકરકો નાલેર-સાકરનું નાજિજેર ગમ-જાન

૨. આપુ-પોતાની મેળે. વખ-વિષ જળવૃત્તિરૂપી વિષ ૩ નર ઇન્દ્રિ-
નીચ નરને ૧ ૪. તેજગંજ-તેજનો સમુદાય બ્રહ્મરૂપી તોય (જલ) તેજનો
(જ્ઞાન) નો સમૂહ છે.

૧ ત્રિવિધિ-કાયિક, વાચિક, માનસિક તીનું (ત્રણ)-અન્યાત્મ, અધિદેવ
અધિભૂત આપોષઆપ (આપે આપ)-પોતેજ. ૨ આહુ-આહ (અપ્રાગ
કંડપતંગા ગણાય છે તે) ૩. ખાપ- ૧

આદિ અંત્ય મધ્ય પ્રહા આપે, સંશે નહિ જ્યાં સંતાપ;
કેવલ પ્રહા અગોચર કહીએ, વસ્તુ નિરંતર બ્યાપ. એતો ૪

પદ ૩૦.

કવિજન આવેા તો વાતો કરીએ, દુપદ માયાનું આવરણ હરીએ.
દુપદ ૦ (૨૬)

જદ ચૈતન કેરા ત્યાગ ભાગ જાણી, ઠીક અનુભવે કરીએ;
માયા અવિદ્યા દોનું મિથ્યા માની, કંદ ટાળીને કરીએ. દુપદ ૦ ૧

નિર્ગુણ રૂપ દેખ્યામાં નાવે, ધ્યાન કેતું તે ધરીએ;
અણુભાર ઓછો નહિ આતમ, ભયું પાત્ર કયાં ભરીએ. દુપદ ૦ ૨

અનુભવ હોય ત્યાં ભય ક્યમ ઉપજે, દરમ પદાર્થે કરીએ;
ચિત્રામણમાં વાધ ચિતરીઓ, માર્યા એના કેમ મરીએ. દુપદ ૦ ૩

પુલ આકાશમાં કેવું પુલે, વંઝાસુત કયા વરીએ;
સંસાર સંગનું નાવ છે સારું, તોય મરીચિ કયા તરીએ. દુપદ ૦ ૪

જૂઠી કાબ્ય કરે તે જૂઠી, સુણ ધિના કયા ચરીએ;
કેવલ કહે તજ મન કેળપના, પરાપાર શુદ્ધ પરીએ. દુપદ ૦ ૫

પદ ૩૧.

જૂઠા શું નાવે ગંગાજલમાં, દયા ધરી નહિ દીક્ષમાં. જૂઠા. (૨૬)

સતગુર સંતની ન કરે સોંજત, પાપ કરે પળ પળમાં;
દમડી સારું ધરધર ડાલે, ચાલ ચલે જગચક્ષમાં. જૂઠા ૦ ૧

બેદ વિપયકા રાખે ઘટ ભીતર, માતો કરે અમલમાં.
પરદારા ચોરીપર પ્રીતિ, ખેલે અવિદ્યા ખલમાં. જૂઠા ૦ ૨

પાપશુદ્ધિ જાણે દેવ પૂજવા, કપટ રાખે અક્ષલમાં;
અંતર મેલ અજ્ઞાન અધારું, દીવો કરે દેવળમાં. જૂઠા ૦ ૩

૧. ત્યાગભાગ-જડભાગ ત્યાગી ચૈતન ભાગ મહત્ત્વ કરવો તે ત્યાગભાગ (જહદા-જહદ) લક્ષણ કહેવાય છે. ૨. ભયું ઇ-એમ પાત્ર પૂરેપૂરું ભરેલું હોય તેને પાત્ર ભરાય નહિ તેમ આત્મા સર્વત્ર સમર ભર્યો છે. ૩. અનુભવ-આત્મા સિવાય બીજું કંઈ નથી એવો અનુભવ. ૪. સંસારસંગનું સસક્ષના શું (રસિક) નું, તોયમરીચિ-જાંઠનાં પાણી ૫. મરીએ-પળીએ.

માળા કરમાં મનનો મેલો, છિદ્ર ખોળે ॥ છલમાં; ૧
ચાડી છાયા દેવ ચિત્તમા, મૂરખ ફરે હલમલમાં. જૂઠાં ૪
મૂર્ખ શબ્દ ગુરુના નવ માને, નર ચાલે નક્કલમાં; ૧
કેવલ કહે સોઈ પડે નકમા, ખૂડ્યા માયાના બાગમાં. જૂઠાં ૫

પદ ૩૨.

(દૂડા બે દૂડા) કપટી દૂડા બે દૂડા
સત્ગુરુ સંતની કિંકરને સોળત, ખેલે ખલકમા ખુડા-કપની (ટેક)
હુ'પદમા નર ચાલે હાલે, મોહ મત્સરમા મહાલે;
જમડા તેને લેશે જાતી, ધોર નકમાં ધાલે. કપટી ૧
ઉંટઈદ્રિ જ્યમ ચાલે અવળો, દોષ અવરના દેખે;
પોતાનો પ્રપંચ ન પેખે, લખ ચોરાશી લેખે. કપટી ૨
ડાહ્યો યદ્ય દુનિયામા ડાખે, નિપયરક્ષ બહુ વહાલો;
કર્મના ધર્મે દિસામ કરીને, ભાળવો ચળી ભાલો. કપટી ૩
જડ પદારથ સાચા જાણી, ફરે છે મદ પુલ્કો;
અંતે તે તો અર્થ ન આવે, દુઃખ દરિઆમા ઝુલો. કપટી ૪
કાગળુદિ જેવા નર કહીએ, બૂંડ વિષ્ણુનો બોગી,
કેવલ કહે નરકના કીડા, રાતા માતા પલુ રામી. કપટી ૫

પદ ૩૩.

જૂઠા બે જૂઠા, શઠ જૂઠા બે જૂઠા,
વચન નગુરા એવા બોલે, અગ્નિ મેહ ઉડ્યા. શઠ (ટેક)
આંખ કહેતાં મળે અકુવા, કહે પાણી નહિ કીયા;
લોકામાંહી લ'પટ લૂંડા, નાત્ય જાત નહિનીયા. શઠ ૧

૪. હલમલમા-ધામધૂમમા. ૫ નક્કલમા-અર્થાત્ અસવ જે બદ્ધરૂપ તેથી વિપરીત સંસારમા.

૧ સત્ગુરુ ઇ- ' સત્ગુરુ સતનગી કરે ન સોળત ' એવા પાઠ હોવો મેઘએ. ખુડા-ખુડા-ખુડ-પોતે. ૨ ઉંટ ઇદ્રિ જ્યમ-ઉટની ઇટ્ટિ (મૂળ નામની પેટે. ઉંટ અવળું મૂતર ॥ તે પ્રસિદ્ધ છે

૧. અકુવા-આકડો.

અંતર મેલે સજામાં આવે, મુખડે જોલે મીઠા;

ઝોટે જઈને આજ ચડાવે, દુષ્ટ નજરે નર દીકા.

શક૦ ૨

લાખ તણું તો કરહે લેખું, કર્મે મળે ન કાડી;

આપ તણે તો જોને આંગણીએ, બકરી મળે ના જોડી.

શક૦ ૩

દશમાં બેસીને કરે કુમાલા, મનના દેખત મોળા;

આપણા ધરમાં ધણું અધારું, પારકે ઘેર તે પો'ળા.

શક૦ ૪

કરીએ સોજત સાચા ઢેરી, જૂઠા સંગે ન જાયે,

માન કેવલ કહે સત્ય શીખામણ, જોટે માર ખાયે.

શક૦ ૫

પદ ૩૪ રાગ કાફી.

મૂરખ કહે માયા મેરીરે, તેમાં તો તલભાર નહિ તેરી. મૂરખ૦ (૨૬)

અંગમાં તો દુસાલા ઝોટે, ફરતી દવાઈ ફેરીરે;

કુકમ કરી હાથારો કુવો, ધણે કર્મે લીઓ ઘેરીરે.

તેમાંતો ૧

દેવ દષ્ટિ તો કદી ન દેખે, દરામ નજર હેરીરે;

પાંચ કાશને તાપે પડીઓ, વિષય વાત અવેરીરે.

તેમાંતો ૨

નીચ કર્મે તો કમાયો નાણું, લંડાર બહોત લહેરીરે;

નાણું તો નરકમાં નાખે, તનનો અધામુખ ટેરીરે.

તેમાંતો ૩

કનકની લંકા જો કીની, ના રામનો વર નેરીરે;

મગર દૂત પલકમાં માર્યો, ઘૂરકી હો ગયો ઢેરીરે.

તેમાંતો ૪

જોત્ય પ્રકાશ આત્મ નહિ જણે, અજ્ઞાન રહે ને અધેરીરે.

કેવલ કહે વાસનાલિંગ કરીને, આંધ્યો પાપની બેરીરે. તેમાંતો ૫

૨. અંતર મેલે-પોતાની મેળે કે મેળા અંતરથી. ૩. કરે હે-કર છે.

૪. કુમાલા-ડાહી ડાહી વાતો. ૫. જાયે-જઈએ. ખાયે-ખઈએ.

૧. લીઓ-લીધો. નજર-નજરે. હેરી-જોયું. પાંચકોશ-અગ્રમય વગેરે. અવેરી-અવસ્થા કરી. ૩. નાણું-(નાણેણું કર્તા.) નાખે-નાખરો. અધામુખ-નીચ મોઢે. ઢેરી-કંચડીને. ૪. ના છં-૧ મગર દૂત-અર્ધિષ્ઠ સેવક-રાવણ. મૂળમાં એ નિષ્ણુનો દારપાળ હતો માટે દૂત કહ્યો છે. ઘૂરકી છં-જાળતો દગલો મધ ગયો. બેરી-બેઠી.

પદ ૩૫.

મૂરખ કહે પૂત મેરેરે, તન ખોળે તો સગો નહિ તેરો. મૂરખ! (૮૬)

દેખ પૂત નહિ હે દુઃખદાયક, લોભે મોહની લેહયોરે;
વધુ દેખ તીનું વિષ્ટાકે, કર્મ કીટ અજ ફેરેરે. તન૦ ૧

પંચકોશ છે સહુ પંડમાં, પ્રાણ ક્રિયા કરી પ્રેયોરે;
બાપ બેટો દોથે એક છુંદકો, હર્ષ શોક મન હેયોરે. તન૦ ૨

બુદ્ધિ ગાન વિષયમાં જરાજર, ઇદ્રિ અવરતા એયોરે;
વસ્તુ જાણી નહિ સખે વવાયો, ફરે ખાણી ચાર ફેરેરે. તન૦ ૩

જીવ ઇશ્વર ફેરો ભેદ નહિ જેમાં, નિરખે સાક્ષી નેરેરે;
કેવલ બ્રહ્મશુદ્ધ અકર્તા, વાં નહિસાં જય વેયોરે. તન૦ ૪

પદ ૩૬.

વેપ ધરી કાં વવાયારે, પોતાનું સ્વરૂપ પોતે નહિ પાયા. વેપ. (૮૭)

ચાર ખાણી ફોર્ લખ ચોરાણી, ધન કારણ તું ધાપારે;
કાઠી કાઠી કરીને કાઠીધજ કહીએ, મૂરખ પડી રહે માપારે. વેપ૦ ૧

માન અપમાન રહ્યો જેના મનમાં, લોકલાજમાં લૂટાપારે;
મોહ મત્સર માયાના મદમા, કાલોકાલ કુટાપારે. વેપ૦ ૨

રંગ્યા પટ મન નહિ રંગ્યા, મન મસ્તક ના મુડાપારે;
પ્રપંચ માંહે રાખે બહુ પ્રીતિ, ખલક ધૂતી અન ખાપારે. વેપ૦ ૩

વિવેક ત્રિચાર વિના પોથી વાગે, દુનિયામાં થયા ડાહ્યારે;
કેવલ કહે કેં કરે કલ્પના, આત્મગાન નહિ આપારે. વેપ૦ ૪

૧. તીનું-ત્રણ (વધુ-શરીર) ૩. એર્થો-૧ ૪. નેરો-પાસે. શાંજ-સાવેર્થો-સાજ સવાર.

૧. વેપ ધરી-લ્લાગીનો વેપ ધરીને. ૨ કાલો કાળ-દરેક કાળમા. ૩, મન ઇ-મસ્તક મુંડાયા, મન નહિ મુડાયા.

પદ ૩૭.

બ્રાંતિ મનની ભાગીરે, તે પુરુષ ત્રિગુણ રહો ત્યાગી. બ્રાંતિ૦ (ટેક)
 જીવભેદ બ્યષ્ટિ કેરા જાણે, રાગ વિગે વિત્ત રાગીરે,
 ભોગ સહુ વિષ્ટાવત્ ખાસે, લક્ષ શુદ્ધપર લાગીરે. તે પુરુષ૦ ૧
 માને ધર્મર લોક સમષ્ટિ, અજ્ઞાન અવિદ્યા આગીરે;
 બંધ મોક્ષ વાસના કરી બાંધ્યો, જોયું અનુભવે જાગીરે. તે પુરુષ૦ ૨
 બ્યષ્ટિ સમષ્ટિ નહિ વિકારા, સાક્ષી સ્વરૂપ સોદાગીરે;
 અખંડાનંદ અરૂપ આત્મા, તત્વાતીત અત્યાગીરે. તે પુરુષ૦ ૩
 મનુષ્યા દેહ અમૂલ્ય શુદ્ધ મળિયો, બૂધ ભાગી બડભાગીરે;
 કેવલ જ્ઞાન અગોચર દહીએ, થાહ નહિ તે અયાહીરે. તે પુરુષ૦ ૪

પદ ૩૮.

ભેદા ભેદ નહિ જાવેરે, જીવ ધર્મર તો જ્ઞાન મળી જાવેરે. (ટેક)
 મૂળ અવ્યાકૃત કહીએ માયા, ધરા પ્રતિબિંબ આવેરે;
 એનો સાક્ષી આપ આત્મા, પૂર્ણ જ્ઞાન શુદ્ધ પાવેરે. ભેદા૦ ૧
 શરીર તીનું ધર્મર સમષ્ટિ, ગુણ તીનું દેવ જાવેરે;
 અધિષ્ઠાન સર્વંકા આપે, નામ ક્રિયામાં તે નાવેરે. ભેદા૦ ૨
 કારણ દેહ અવિદ્યા કહીએ, ત્વંપદ સોષ્ટ જતાવેરે;
 બ્યષ્ટિ જીવ જાગ્રત વેવારા, મુગુપ્તિમાં તે સમાવેરે. ભેદા૦ ૩
 x x x x
 બ્યષ્ટિ સમષ્ટિ તો માયા વૃત્તિમાં, ચૈતન્ય જોડ રચાવેરે. ભેદા૦ ૪

૨. રાગ-પ્રીતિ-સ્નેહ. વીતરાની-ત્યાગી. અજ્ઞાન ઇન્દ્રિય-અવિદ્યા રૂપ અજ્ઞાનને આગળ કરીને લોક સમષ્ટિ રૂપ ધર્મરને માને છે-આત્માથી જિન સમજે છે. ૩. અત્યાગી-દૃષ્ટ પદાર્થોનો ત્યાગ કરનાં છેવટે જેમાંથી કંઈ ત્યાગ ન થઈ શકે એવું શુદ્ધ ચૈતન્ય સ્વરૂપ.

૪. અવ્યાકૃત-અકૃત થયા વિનાની-જેના સ્વરૂપમાં ફેરફાર થયા નથી એવી. ધરા ઇન્દ્રિય માયામાં પ્રતિબિંબિત ચૈતન્ય તે ધર્મર. સાક્ષી-તટસ્થ રહીને જ્ઞાતા.

કાપે કારણ ત્યાગ કરીને, રમે અસમી તે રહાવેરે;
કેવલ બહા અગોચર કહીએ, પોતે સ્વરૂપ શુદ્ધ પાવેરે. ભેદાં ૫

પદ ૩૬.

રહેણી સત્ય કહો ગુરરાયે મનુવા ધ્યુ' મરે;
જન્મ રોગ મંટી જાયે, કરણી તે કયા કરે. મનુવાં (૨૬)

પેહેલે મન ક્યાંથી. ઉપન્યુ' જે, કરે મન શું કામ;
વામો મન તે ક્યાં વસેરે, નીસાં કહો વાકો નામ. મનુવાં ૧

જૂન પંચ તે મન બયોરે, વિપયમાં કરે બહેવાર;
ભોગ સુખ દુઃખ ભોગવેરે, નર બયો મન નારથ. મનુવાં ૨

કર્તા ક્રિયા કર્મ મન કરેરે, જ્ઞાતા જ્ઞાન જ્ઞેય ગાય;
ભોક્તા ભોગ ભોગ્ય મન બયોરે, કલા ત્રિપુટી કહેવાય. મનુવાં ૩

લોભી મન ચોડે ભોક્તો રે, અજ ઇદ્રાદિક આસ;
કર્મી ઉપાસના મન કરેરે, દેવ ભયો મન દાસ. મનુવાં ૪

કામ ક્રોધ ભોજ મન કરેરે, પ્રાંતિનો મન ભંડાર;
જોયે કેવલ મન કસે જીતીએરે, દેખો સર્વેનો મન સરદાર. મં ૫

પદ ૪૦.

સતગુરુ કહે સુણો સિધ્ધ, મનુવા ધ્યુ' મરે;
નીર લહેરી એક નામ, સાધન સો સરે. મનુવાં (૨૬)

અવિદ્યાને પ્રથમ ઓળખેરે, વાસનાનો જાણે બહેવાર;
ભોગ રથૂલના તે ભૂલીએરે, કલા મન બહાકાર. મનુવા. ૧

૫. રસો અસમી- 'સોદમસ્મિ' -તે હું છું.

૧. નીસા-નિથય.

૧. ધ્યુ-આ રીતે. નીર ઇં નીર અને તેની લેહેરો એ એક જ છે, એવી રીતે જગત્ અને બ્રહ્મ એક જ છે એમ સમજાય તો સઘળા સાધન સરે (સિદ્ધ થાય.) કળા ઇં-મનને બહાકાર કરવાની એ કળા છે.

અંથી ગાંઠ તીનું ગળ ગઈરે, હર્મિ. ખટ નહિ ઉર;
 ધપણા ત્રિવિધિ નહિ આપદારે, પૂર્ણ દેખે ભરપૂર. મનુવાં ૨
 સાક્ષીયકા દેખે સર્વને રે, સર્વે છે બ્રહ્મ સ્વરૂપ;
 નિર્ગુણ આણુ ઓછો નહિરે, અક્ષરાતીત અનુપ. મનુવાં ૩
 નામ રૂપ ગુણ તેદનારે, અધિષ્ઠાન આપોષ્ઠઆપ;
 અખંડ આનંદ રસ આત્મારે, માયા ન જાને વક્રિ માપ. મનુવાં ૪
 વેદવાણીયકા વેગજોરે, જીવ ધ્રુવર નહિ જાત;
 અણુસંગી કેવળ આપ છે રે, અખિતાનંદ અજાત. મનુવાં ૫

પદ ૪૨.

શેકું કસે શુરરાયે, નિશાં મન સ્થિર નહિ;
 જોયે પવન પેહેસો મન જાય, કલા અનંત કહી: શેકું (ટેક)
 દેવલ સ્થિર મન દેખી લોરે, ફેર ધન ફરકાયે;
 ધ્રુવ કલપે મન ઉરમારે, ગુર ગોવિંદ નહિ ગાયે. નિશાં ૧
 પીપળ મન જેવું પાનકુરે, કામ પલક ના ઠેરાય;
 ઉડે પડાઈ આકાશમારે, ધન વિષમપર ધાય. નિશાં ૨
 પલક આંખ જ્યમ પાપણીરે, જલ લહેરો વહી જાય;
 દશે દિશામાં ફેરે દોડતુરે, નર નારીને નચાય. નિશાં ૩

૨. અંથી ગાંઠ-ત્રણ પ્રકારના દેહમાં આત્મબુદ્ધિ અને આત્મામાં દેહબુદ્ધિ એ ત્રણ પ્રકારની ચિત્ અને જડની અંધિ, એ ત્રણ પ્રકારની ગાંઠ, જેને સાક્ષીય ભાષામાં અંધિ કહે છે તેમ ગાંઠ, એમ અર્થ કરવાથી પુનરૂક્તિ રહેશે નહિ. ખટ હર્મિ-સુધા વૃષા (પ્રાણના ધર્મ), શોક મોહ (મનના ધર્મ) જન્મ મરણ (શરીરના ધર્મ) એ છને ખટ હર્મિ કહે છે. ઇષણા-પુત્રેષણા, વિત્તેષણા, લોકેષણા, એ ત્રણ એષણા (ઇષ્ઠા) એ કહેવાય છે. પ. આણુસંગી-લિંગ (વિશેષ ચિન્હ) વગરનો.

૧. દેવલ, ઇન્દ્ર-એમ દેવાલય સ્થિર છતાં ઉપર ધન ફરકયા કરે છે તેમ દેહ સ્થિર છતાં મન કલ્પના કર્યા કરે છે. ૨. પડાઈ-દવાઈ. ૩. પલક-પલકાદો, પાપણી-પાપણ. આંખની, પાંપણની, પ્રલક જેવું (મન).

ભૂત સરીખો તે મન ભયોરે, અગ્નિ જેસો મન આપ;
ગુરુ ગમથી રહે વેગભરે, લાલચ મોહ લપટાય. , નિશાં ૪

કાંઈ કેલ્પના તે મન કરેરે, રંક કોણ કોણ રાંધે,
મારે કેવલ સોઈ મનનેરે, શુદ્ધ સ્વરૂપે સમાયે. ' નિશાં ૫

પદ ૪૨.

અર્ધાંક આનંદ અમાપ, શુદ્ધ સ્વરૂપ સહી,
મન ન જાણે વાકો માપ, લક્ષે વસ્તુ લહી (૮૬)

રતી એક પડી લીલ નીરમારે, સિધુ ન જાણે વાકુ સોાય,
પ્રાતિ કલ્પે માયા બ્રહ્મારે, હરિ આનંદ રૂપ હોય , શુદ્ધં ૧

અહિ જીવડીમાં કયાથી આવીઓરે, જોતા પછી કયા જાય;
ઠાટે નહિ તે કાષ્ઠનેરે, મન મિથ્યા ભરમાય શુદ્ધં ૨

મૃગજલ સાચું માનીનેરે, ઠીક જલ ત્યા ઠેરાય,
નીર દીસે પણ છે નહિરે, પ્રપંચ જગત્ પનાય શુદ્ધં ૩

જાત્રંત પદાર્થ જોઈનેરે, ભોગવે વાસનાલિંગ ભોગ,
સુપુષ્પિતમા તે સમી ગઈરે, સરો નહિ શ્રુતિ ગોગ. , શુદ્ધં ૪

કુટસ્થ બ્રહ્મ કેરી એકતા રે, અવિદ્યા વિદ્યા નહિ હિર,
કેવલ અવાચ્ય પદ કીજીએરે, પૂરણ બ્રહ્મ ભરપૂર શુદ્ધં ૫

૪ અગ્નિ જેસો ઈન્દ્રિય-અગ્નિની જ્વાળા જેવું અસ્થિર મન આવીને તે પછી ભૂત સરખું બટકણ થયું ૫ જામ-ઈન્દ્રિય મારે જે શુદ્ધ સ્વરૂપમા સમાય તે મનને મારે

૧ વાકો-(એનો) બ્રહ્મનું માપ ૨ અહિ-સર્પ જીવડામા-(જેવરીમા)-દોરડીમા હિંદીમા દોરડીને ' જેવરી ' કહે છે તેનોજ અપભ્રંશ ' જીવડી ' ક્યો છે ૪ રોગ-રોગ ૫ એકતા-એકપણ ૫ અવાચ્ય-વાણીથી કહેવાઈ ન શકે એવું

પદ ૪૩.

મોયે સાચી કહો મહારાજ, કર્મ મન શું કરે;
આવી મલ્યો નેગ આજ, સર્વે અર્થ સરે. કર્મ૦ (૧૬)

મનના ધર્મ દશ માનીનેરે, ઇદ્રિદારે મન આય;
મોગી વિપયાકાર મન લયોરે, ચોકે ધણું દાખ્યું યાય. કર્મ૦ ૧

પડિત વાંચે મન પોથીઓરે, અવણુ કરે મન મોય;
આશા બાધી મન આથડેરે, દુનિયાં ભાવ રાખે હોય. કર્મ૦ ૨

સાધે નેગી મન સાધનારે, અષ્ટાગ નેગ સાધે ઉર;
સમાધિમા મન સો ગયોરે, જ્યત મન હજુર. કર્મ૦ ૩

નવધા ભકિત કરે વૈષ્ણવીરે, વીજળ ભકિત કહેવાય,
કલ્પીને મન જીજુ કરેરે, સ્થિર નહિ મન યાય. કર્મ૦ ૪

કોટી વૈરાટ ઉભાં મન કરે (૨), અપંચ રચે અપાર,
માયા કેવલ સદુ મનની રે, અધિદાન ચેતન આધાર. કર્મ૦ ૫

પદ ૪૪.

માયા નહિ વરતી મન, કલ્પના તે કોણુ કહે,
ભાસે નહિ કાંઈ જિન્ન, ધાખો સંશે કોણુ ધરે. કલ્પના૦ (૧૬)

બ્રહ્મસાગર તે સભર ભયોરે, સ્થિર અસ્થિર નહિ યાય;
કુંભ ભયો છલકે નહિરે, રાખ્દ આકાશે ઇનાય. કલ્પના૦ ૧

મહદાકાશ જેવો નિર્મળોરે, મહાકાશ ધટ દો સમાય,
આવરણુ નહિ કહુ એહમારે, યુણાતીત નેતિ ગાય. કલ્પના૦ ૨

આવરણુ વિશેષ નહિ ઉનમારે, વાણીપાર શુદ્ધ વસ્ત્ર,
પંચકોશ નહિ આપમારે, ઉદય નહિ કાચે અસ્ત. કલ્પના૦ ૩

૧. દશ-દશ ઇદ્રિયોના ધર્મ તેજ મનના વર્ગ છે. ૨. મન-મનવડે હોય-મન અને કર્મ એવા બે ભાવ. ૩ સો ગયો-સુધ ગયુ

૧. ધાખો-ધોખો-સ દેહ. (કવિ ધણી જગાએ એકજ અર્થના બે રાખ્દો વાપરે છે. જેમ અપંચ-જગત્, અધિ ગા૦, ઇત્યાદિ.) ૨ ધટ ઇ૦-મહાકાશ ને ધરાકાશ બન્ને મહદાકાશમા સમાઈ જાય છે.

સત્ય નહિ, ગુણુ તેહમારે, અવિદ્યા વિદ્યા, નહિ હિર; ૧૧
અકલિપત અદર્શ આપ છે રે, પૂર્ણાનંદ ભરપૂર. 'કલ્પનાં ૪

આઓ, ગયો નહિ આત્મારે, અજન્મા આપ અરૂપ; ૧૨
અવાચ્ય કેવલ પદ ઓછ છેરે, અહા ચરાચર શૂન. 'કલ્પનાં ૫

ગરબી ૧૨

નર અમ્હાની, તારું અમ્હાન ચયું ટુંને; ભવ બેદ ભાસે;
(વિવેકે જોતું વિચારી,
જ્ઞાન પ્રકાશ હુવો ધટમાં, નામ રૂપ નાસે. નરં (૮૬)

કારણુ શરીર અમ્હાન કહીએ, લક્ષ સુપુત્રિ નહિ લખએ;
થીર પ્રાણે સાક્ષી યખએ. નરં ૧

વાસના લિંગ ચિદાભાસ સાક્ષી, કલા જ્ઞાન શુદ્ધિ પ્રકાશી;
બેદાબેદ તે એમાં ભાસી. નરં ૨

દ્વિદ્વારે જો શુદ્ધિ આવે, ભોગ સ્થૂળના જો તેને ભાવે;
પાપ પુણ્ય ફળ તે પાવે. નરં ૩

અંતઃકરણ સંચકાર આણી, પંગ વિષય ભોગવે તે પ્રાણી;
હૃદય શોક માને લાભ હાણી. નરં ૪

ધાટ અનંત શુદ્ધિના ઘડીઆ, જડ ચૈતન ત્રિપુટી જડીઆ;
નહિ ખખર જો તેને નડીઆ. નરં ૫

અહા સત્તાથી સર્વે ભાસે, કલા અખંડ સત્ય પ્રકાશે;
શુભ શિવ કેવે બેદ તેનો જાશે. નરં ૬

૧ લક્ષ ઇ-કારણુ શરીરની અવસ્થા સુપુત્રિ છે તે પણ જાણનું લક્ષ્ય સ્થાન નથી, અર્થાત્ સુપુત્રિ એ જાણનું સ્વરૂપ નથી થીર ઇ-સુપુત્રિનું નાણુ-નારું જે જાણ સાક્ષી સ્વરૂપ છે જેને પ્રાણ કહે છે તે ત્રણ અવસ્થાઓમાં સ્થિર છે-એકનું એક છે. ૨. સ્વપ્નાવસ્થાનું સૂક્ષ્મ શરીર વર્ણ છે વાસનાલિંગ ઇ. ભારતી-ભારતી. બેદાબેદ-સ્વપ્નમાં સાક્ષી જાણ આત્મા જે ભોગ છતાં તે પોતામાં કલ્પાયેલા સ્વપ્ન પદાર્થોને પોતાનાથી સિદ્ધ જુએ છે, ગાંઠે બેદ અને અબેદ બન્ને એ અવસ્થામાં જોવામાં આવે છે. ૩. ભક્ત અવસ્થા વર્ણ છે. દ્વિદ્વારે ઇ. ૪. સંચકાર-સંચાર

બેદ નામ રૂપ પ્રાપ્તિ ભાગી, તત્પદ તત્પદ રહ્યો ત્યાગી;

લક્ષ અસિપદ તેમાં લાગી.

નર૦ ૭

નિરવિકલ્પ બ્રહ્મ શુદ્ધ ન્યારો, સર્વે સ્વરૂપ તે સોદ્ધ સારો;

વસ્તુ કેવલ સત્ય વિચારો.

નર૦ ૮

ગરબી ૨.

વસ્તુ શુદ્ધ વિચારો, શોધી જોને તારું કાણુ સ્વરૂપ;

કાર્ય કારણ દૂર કરી ન્યારો, તેથી સાક્ષી અખંડ અનુપ. વસ્તુ૦ (૮૪)

માયા શુદ્ધ કે જો માંહી, તત્ત્વ નહિ જાકે જો ત્યાંહી;

કલ્પે કાણુ નહિ વૃત્તિ કાંહી.

વસ્તુ૦ ૧

કારણ માયા પ્રથમ કહીએ, લોક ગુણુ બેદ તેના લક્ષ્યે;

રથૂળ વૈરાટ જાણી થીર ચક્રે.

વસ્તુ૦ ૨.

બ્યષ્ટિ સમષ્ટિ કહે વેદ વાણી, માયા અવિદ્યા જીવ ઇશ માણી;

જગત્ કર્તાદિ વૃત્તિ જાણી.

વસ્તુ૦ ૩

રથૂળ સૂક્ષ્મ કારણુ ચાર્ધ, અવસ્થા જાતતાદિ યામે આર્ધ;

પ્રપંચાકાર વિધય પાઈ.

વસ્તુ૦ ૪

જૂત પંચ મહાજૂત જાસે, કાચ પાંચ માયા પ્રકારો;

નામ રૂપ ગુણુ જાસ હોયે નાસે.

વસ્તુ૦ ૫

નિગૂંથુ ગુણુ યકી રહે ન્યાયે, દરિ સર્વેને જાણુનહારો;

તત્ત્વમસિ સ્વરૂપ તારો.

વસ્તુ૦ ૬

ઉપનિષદનો અર્થ આણે, મહાવાક્ય જોને પરમાણે;

જગારય બ્રહ્મ સ્વરૂપ જાણે;

વસ્તુ૦ ૭

સમ્યદ આનંદ શુદ્ધ સોઈ, અખિલ બ્રહ્માંડ એકરસ એઈ,

કેવલ અવાચ્યપદ કહે કોઈ.

વસ્તુ૦ ૮

૧. માયા ઈ-એ બ્રહ્મમાં શુદ્ધ માયા છે એમ કહે તો તે માયા જતેજ નિસ્તત્ત્વ છે અને તેથી તેનું તત્ત્વ બ્રહ્મમાં નથી. ૩ માયા ઈ-માયાની ઉપાધિ-વાળો ઇશ્વર અને અવિદ્યાની ઉપાધિવાળો જીવ. ૫ નાસે-જાસ યાવ છે પણ તે નાસ પામે છે. ૮. કહે-જાણે.

ગરબી ૩.

મૂરખ નર અભિમાની, તન ખોળ્યું નહિ તારું, ભોગ દેખી ભૂલ્યો;
આત્મસુખ નહિ આપ્યો, . . .
માયાકેરું સુખ સત્ય માની, દુઃખમાં તું કુલ્યો. મૂરખ૦ (૮૬)

આતુર થઈને ફર્યો ખાણુ ચારી, ચૈતન સ્વરૂપ નહિ વિચારી;
નાણું બહાણું કયું સુત નારી. મૂરખ૦ ૧

લેવાઈ રહ્યો તું લોકલાજે, કાંચે થયું ન તેણે શુદ્ધ કાજે;
સંચિત કમાયો પાપકેરાં સાજે. મૂરખ૦ ૨

મન કંપે તે સર્વે માયા, દેખી પદારથ થયા ગણા;
ફૂડ કપટમાં તું કુટાયા. મૂરખ૦ ૩

ઢાડી ઢાડી કરીને કરોડો કરીઆ, ધરણીમાં રહે તે ધરીઆ;
તે ઉપર નામ અવતરીઆ. મૂરખ૦ ૪

વાણી વેદમાં તું વવાયો, કર્મ ઉપાસના દો કમાયો;
મૂળ જ્ઞાન વિના તું બરમાયો. મૂરખ૦ ૫

પ્રપંચમાં તું તો વાંચે પોથી, સ્થિર વૃત્તિ વિના સર્વે થોથી;
દૂર રહે (તું) સાક્ષી દોથી. મૂરખ૦ ૬

સંત દરિ શુરુ નાહ મેળ્યા, દયા ધર્મ નહિ દેવી દેવા;
લાલચમાં તું રૂંધે ધન લેવા. મૂરખ૦ ૭

કહે સંત બહુ પોકારી, નહિ સાંભળે તેતો નરનારી;
દેખ દેવલ તેને નહિ ડારી. મૂરખ૦ ૮

૧. ચારી-ચારે. ૨. સંચિત ઇ-પાપનાં સાજે (સાધને કરીને) સંચિત કર્મ-ને દુને પાછીના જન્મોમાં ભોગવવાં પડશે તે-કમાયો. ૫. વાણી વેદમાં-વેદની વાણીમાં. ૬. થોથી-થોષા-તુચ્છ-નદામી. દૂર ઇ-તું સાક્ષી રૂપે યદને થોથી (કર્મ અને ઉપાસનાથી) દૂર રહે.

અર્થી ૪.

સાંભળ મન સંસારી, સામાન્ય જ્ઞાન છે સહુને, વિશેષ વિચારો;
આત્મ નહિ આણુ ઝોઝો, બ્રહ્મઅખંડ શુદ્ધ બાસે, નામ થકી ન્યારો સાં (૨૬)

કાષ્ટ મધ્યે જ્યમ અગ્નિ કહીએ, દેખ વિશેષ અગ્નિ જો દષ્ટએ;
સ્થૂળ કાષ્ટ બળી અરૂપ થઈએ. સાંભળ ૧

સામાન્ય સત્તાથી સર્વે સરખો, નેન સૂરજવડે સૂર નરખો;
પોતાપડે જો પોતે પરખો. સાંભળ ૨

જનનનદાર સત્તાથી જાણે, મોક્ષાનંદ બ્રહ્મ તે માણે,
અદ્વૈતમાં દ્વૈતભેદ નહિ આણે. સાંભળ ૩

જોયે સૂરજ એક બ્રહ્મ જાતિ, નીરમાં પડ્યું મિંબ કુટનાતી;
બાસે દેહ બીતર ચિદા જાતિ. સાંભળ ૪

ધટાકાશ મહદાકાશ એક ગણીએ, ભેદ અબ્રાહાશ જલ બણીએ;
જીવ ઇશ્વર દોએ માયા જણીએ. સાંભળ ૫

૧. સામાન્ય-આત્મા છે અને હું આત્મા છું, એ સામાન્ય જ્ઞાન તો સહુને છે. કાષ્ટ મધ્યે ઇન્-લાકડામાં સામાન્ય અગ્નિ રહ્યો છે, પણ તે લાકડાને બાળતો નથી, પણ જો તેને અગ્નિના વિશેષ રૂપનો સંપર્ક કરી આપવામાં આવે તો લાકડું લાકડા રૂપે ન રહેતાં અરૂપ થાય છે. તેમ સામાન્ય રૂપે સર્વમાં આત્મા છે પણ તેનું વિશેષ રૂપ જ્ઞાન થવાથી મોક્ષ થાય છે. ૨. બીજું દર્શાવે છે: નેન ઇન્-આંખો અને સૂર્ય વડે સૂર્ય દેખાય છે, પણ તે બન્ને છતાં આત્મા રૂપી ત્રીજી સત્તા ન હોય તો તે દેખાય નહિ. માટે બન્નેનો દ્રવ્ય આત્મા છે તેને જાણ્યો. ૪. ચિદાભાસિ-ચિદાભાસ. સૂર્યનું પ્રતિબિંબ જળમાં પડે છે તેમ બ્રહ્મનું પ્રતિબિંબ બુદ્ધિમાં પડે છે તેને ચિદાભાસ કહે છે. કુરનાતી-૧૫. આકાશના ચાર ભેદ કરીને જીવ, ઇશ્વર, કૃત્ય અને બ્રહ્મનું સ્વરૂપ સમજાવે છે: ધટાકાશ ઇન્. પાણી બરેલો ધટો આકાશનો જેટલો ભાગ દોઢ છે તે ધટાકાશ; એ ધટાકાશ સંદિત ધટાના પાણીમાં આમરાનું પ્રતિબિંબ પડે છે તે જળાકાશ; આકાશમાં મેઘમંડળ જેટલો ભાગ દોઢ છે તે તથા એ મેઘમંડળમાં આકાશનું જે પ્રતિબિંબ પડે છે તે મળીને મેઘાકાશ કે અબ્રાહાશ કહેવાય છે. સર્વત્ર બ્યાપી રહેલા આકાશને મહદાકાશ કહે છે. એમ ધટાકાશ સ્થાને કૃત્ય બ્રહ્મ, જળાકાશ સ્થાને ચિદાભાસ રૂપ જીવ, અબ્રાહાશ સ્થાને ઇશ્વર; અને મહદાકાશ સ્થાને બ્રહ્મ સમજવું.

લક્ષારથ એકતા લીજે, રસ અખંડ આત્મ રીજે;
પરમ કેવલ શુદ્ધ પતીજે.

સાંભળ ૦ ૬

પદ ૫.

સાંભળ મન સંસારી, ત્રિપુટી એક તાર જગતને તે જાણે;
એક ચૈતન આધાર, પ્રપંચ ફેરા આ પંડ મિથ્યા રસ માણે; સાં (૮૬)

જામત સ્થૂળના તે ભોગ જાણે, ત્રિગુણી વિષય ફેરા મન તાણે;
વિશ્વ અભિમાની તે વખાણે. સાંભળ ૦ ૧

કાયા સંખંધિ સગાં મારાં કરે, ફેરા ચોરાસીમાં જીવ તે ફેરે;
ઠીક બ્રહ્મમાં વૃત્તિ નાહિ દેરે. સાંભળ ૦ ૨

મોહાકાર ધણ મનકું મોહું, જીવપણું તેણે નહિ જોયું;
ખરું ધન એણે સર્વે જોયું. સાંભળ ૦ ૩

વાસનાયિંગમાં તું વવાયો, પ્રપંચનો તે પાર નહિ પાયો;
કુનિયાં દેખીને થયો બદ્ધ અજો. સાંભળ ૦ ૪

સૂક્ષ્મ સરીર જ્યમ વૃક્ષ છાયા, મૂરખ સ્વપ્ન દેખી ભરમાયા;
મિથ્યા ઉદે કરે બદ્ધ માયા. સાંભળ ૦ ૫

કારણ અવિદ્યા ફેરું મૂળ કહીએ, સ્થૂળ સૂક્ષ્મ જામેં લય મધ્યએ;
રહેણી સુસુપ્તિવત રહીએ. સાંભળ ૦ ૬

તીતું ફેરો સાક્ષી સ્વરૂપ તેરો, મિથ્યા વિદ્યાભાસ કહે તે મેરો;
વિવેક વિચાર કરી અર્થ વેરો. સાંભળ ૦ ૭

અવાચ્ય પદ તે, સ્વરૂપ એહી, દેશ કાળ ચક્રી વિદેહી;
કેવલ કેવલને તે ક્યા કહી. સાંભળ ૦ ૮

૧. ત્રિપુટી એક તાર-ત્રિપુટીમાં એક તાર રૂપ. ૫. મિથ્યા ધૃ-મિથ્યા
એવી માયાનો બદ્ધ ઉદય કરે. ૬. જામે-જેમાં. ૭. વેરો-નાખો-અર્થાત્ કરો.
૮. વિદેહી-અર્થાત્ 'રહિત.' કદી-કહે,

પદ ૬.

મૂરખ સુણ મૂડમતિ, ભગવત કેરો બેદ અમૃત નહિ ભાવે;
અપ'ચમાંદી લપટાયો, નગુરાને નહિ કહુ જ્ઞાન સાંભળવા તે નાવે. મૂ૦ (૨૬)

માન ગુમાન જેના મનમાં, તત્વ ન જાણે અહંકાર તનમાં;
જૂઠો જેઠો નહિ સાધુજનમાં. મૂરખ૦ ૧

કર્મ અનેક ઉધાં કરતા, દેવચક્રી તે તો નહિ ડરતા;
ફેરી ચોરાશીમા તે ફરતા. મૂરખ૦ ૨

ક્રમતિ અનેકની તે નિદા કરશે, બૂઝની પેરે તે પાપી પેટ ભરશે;
હરિ સર્વે તેનું ધન હરશે. મૂરખ૦ ૩

સંત ગુરુ સંત હરિ નહિ સેવે, લ'પટ ઉલટું તેનું વિત લેવે;
દુષ્ટશુદ્ધિમા તેને દુ.ખ દેવે. મૂરખ૦ ૪

ચાલ સુધી તે તો નહિ ચાલે, ઘોળ કુટુંબમાં તે નર બાલે;
મૂરખ થઇને હું હું કરી મા'લે. મૂરખ૦ ૫

દુર્મતિમાં નર થયા ગણા, ગુરુગોવિંદ ગુણ નહિ ગાયા;
પાપી અનરથ ફળ તે પાયા. મૂરખ૦ ૬

લ'પટ નીચમાં જન્મ લેશે, કર્મ તથા મારા તે કુને કહેશે;
દુર્મતિ દુઃખ છુને જન્મ દેશે. મૂરખ૦ ૭

દેહદર્શી ગુણદોષ દેખે, પૂરણ બ્રહ્મ તે તો નહિ પેખે;
વિપચી થઇને ઝોર ઉવેખે. મૂરખ૦ ૮

મદ મત્સરમાં તે થયા મોટા, પાણી તથા તે પંડ પરપોટા;
ખેલ માયાના સર્વે ખોટા. મૂરખ૦ ૯

ખોટા સંગાતે જીવ માર ખાતો, જૂઠું ખોલીને જન્મ હાથે જાતો;
ગુરુના ગુણ તોએ નહિ ગાતો. મૂરખ૦ ૧૦

૧. ભેદ અમૃત-મર્મરૂપી અમૃત. ૫. સુધી-સીધી. ૭. કર્મતથા ૬૦-
પોતાનાં કર્મનો માર પોતાને વાગશે તેની ફરિયાદ કાને કરશે. ૮. દેહદર્શી-
દેહનેજ આત્મા માનનાર. ઝોર-જીનતો, ઉવેખે-અવગણના કરે.

અપાડે તો આનંદ નાજો હરા, નરખી નહિ અખંડવર પૂરા;
પાંડ ધરી પાપ કમાયો પૂરા. વિષય ૯

આવણે શિવ સંત નહિ સેવ્યા, દેખ્યા નહિ આત્મરૂપ દેવા;
માણ્યા નહિ મોક્ષ આનંદ મેવા. વિષય ૧૦

આશોએ તો અનુભવ નહિ આપ્યો, નિર્ગુણ જાણ્યામાંહી નાપ્યો;
ગુણાતીત ગોવિંદકુ ન ગાયો. વિષય ૧૧

અધિક માહે આનંદ રવિ હરા, પૂર્ણાનંદ સ્વતંત્ર પૂરા;
શુદ્ધ જણે સંત કેવળ યરા. વિષય ૧૨

અથ ગરબો માતાજીનો (તિથિઓ). ૮

અંબા રમવા આંહિ આવો, લહેરી સંગે જલુચરને લાવોરે. અંબા ૦ (૮૧)

એકમે એક આતા જો આપો, સ્થિરમન કુલસ્થાપનાજ થાપો;
કંઈ કર્મ કરેલાં અમારાં કાપોરે. અંબા ૧

ખીજે તો શુદ્ધ સમારો બુદ્ધિ, અગ્નિને ઇંતિ ન ચાલે મુધી;
સત્ય થાયે બ્રહ્મ સન્મુખ શુદ્ધિરે. અંબા ૨

ત્રીજે તો ત્રિવિધિ તાપ ટાળો, ખીજ નવ બ્રહ્મ અગ્નિમાં બાળો;
ભવાતીત સ્વતંત્ર બાળોરે. અંબા ૦ ૩

ચોથે તો ચૈતન યદને ચાલો, મહાપદ તત્ત્વમસિમાં માલો;
ઠામ અથુ બ્રહ્મ વિના ન ઠાલોરે. અંબા ૪

પાંચમે પાંચ તત્ત્વ પાયા, ગુરુગમ માન અગમ ગાયા;
અવખ રૂપ અરસ પરસ આપારે. અંબા ૫

શેષ ખટ જોજ કરીને લીજે, રહેણી સત્ય અંક વર રીજે;
પ્રેમ કરી બહારસ ખીજેરે, અંબા ૬

૮. હરા-હરમા અથવા જોરો-પારો.

૩. નવ-નવીન જન્મ આપનાર ખીજ. અથવા પાંચ સુશોધિત અને
ધાર અંતઃકરણ રૂપી નવે ખીજ. ૬ ખટ-છક તાપ જતાવનારો રાબદ વાપર્યો
છે, છતાં છ રાક્ષસા લેખ, એવો પણ અર્થ છે. રહેણી-સત્ય રહેણાથી.

સાતમે સાત ભોમિકા સાધે, શુદ્ધિવત તે સંગે પ્રીત બાંધે;
લક્ષારથ આનંદ રસરૂપ લાધેરે.

અંબા ૭

આઠમે એક આવરૂષુ નામે તે હિરા, સત્ત્વોષ્ઠ હિમિ છતે તે શૂરા,
પાવે સત્ત્વ પ્રહરસરૂપ પૂરારે.

અંબા ૮

નૌમે નવ વાસના યજી તુ ન્યારો, સર્વેમાંહી આપ સ્વરૂપ સારો,
પ્રાણપતિ અતિ રતિમા પ્યારેરે.

અંબા ૯

દશમે દુતો સાક્ષી સ્વરૂપ દેવા, સેવક આપ આપની કરે તે સેવા;
લક્ષારથ અખંડ આનંદ લેવારે.

અંબા ૧૦

દ્વિતિ દશ દ્વિ ને મન વારો, બલક બોલ સર્વે લાગે જો ત્યારે;
તત્વાતીત સ્વરૂપ ભાસે તે તારોરે.

અંબા ૧૧

પંચારસે બાર દાર રહ્યો છે બાસી, નિર્ગુણ પ્રહર શુદ્ધ અવિનાશી,
શુણ્ણતીત વેદ ચાર માસીરે.

અંબા ૧૨

તોરસ પીવે કાષ્ઠ સાધુ તનમાં, મહા પદ માણી રહ્યા તે મનમાં,
છવે સિવ મળા ગયા તે જનમારે.

અંબા ૧૩

ચૌદશે ચૌદ લોક ચિન્મયા, તત્ત્વમસિ સ્વરૂપ અખંડ તેન્યા;
રસબસ હોષ્ઠ સ્વરૂપે તેન્યારે.

અંબા ૧૪

પૂર્ણે માસ આનંદ પાયો, નામ રૂપ ગુણુમા તે નાયો;
આધ્યાત્મ મધ્યમા પ્રકાશ આગેરે.

અંબા ૧૫

ગમ કરી ગરમો માતનો ગારો, સ્થિરમન નરનારી તે ચારો;
કેવળ કહે માણ ત્યા પ્રકારેરે.

અંબા ૧૬

સાત ભોમિકા-સદ્ગુણ, સુવિચારણા, તનુમાનસા, સત્વાપતિ, અસંસક્રિ, પદાર્થાભાવિની તુરીયા, યોગવાસિષ્ઠ વગેરેમા પ્રસિદ્ધ લાધે-પાયો. ૮. રતિમા-પ્રહારનંદ રૂપી રમણમા ૧૧. દ્વિતિ ઈન્દ્ર-દસ ઇન્દ્રિયા ને બતની દ્વિતિને અગ્રકાવો. ૧૪. ચિન્મયા-અન્યા. ૧૫. તેન્યા-તેના-મતવળ કે તેનું સ્વરૂપ અખંડ ૧૬. તેન્યા-તેણ્યા-એક રૂપ કર્યા. ૧૫. નાયો-ન આગો.

પદ. ૯

વદાસ તો વિદારી સંગ બાંધો.

(૧૬)

વિદાર કરવા ઉપાય વેદવાણી, બ્યઘિટ સમઘિટ દ્વંદ્વ બાંધો. સખી૦ ૧

જગમં રથાવર ચાર ખાણી મધ્યે જોયું, લાલન સ્વરૂપ સત્ લાંબો. સખી૦ ૨

દાસ કેવલ કહે કૃષ્ણ જોને દરરથા, સંસાર સુકિત કરી સાંધો. સખી૦ ૩

પદ. ૧૦

નીર જમુનાકાં શુદ્ધ નાહીએ, સખી ચલો.

(૧૭)

જમુનાની તીરે જમ્ જોલે રંગ જીવન, સ્થિર મન જોઈ જોઈ થઈએ. ચલો૦ ૧

માનુની સર્વે જુએ ટોળે મળીને, જોવા કનેયાને જમ્ જો. ચલો૦ ૨

મહાં વેચવાને ચાલી છે મહીયારી, શુભ ગોવિંદ કેરા ગાઈએ. ચલો૦ ૩

દાસ કેવલ કહે કૃષ્ણ જોને દરરથા, પ્રેમે આનંદ રસ પાઈએ. ચલો૦ ૪

પદ. ૧૧

બ્રાંતિ બૂલ મન બાગી, સખી સત્ય બ્રાંતિ બૂલ મન બાગી. (૧૮)

ભ્રમત સ્વપ્ન સુષુપ્તિ નહિ જેમાં, લક્ષ તુરીપાર લાગી. સખી૦ ૧

૧. બાંધો-બાંધિત કરો-મિથ્યા સમજો. ૨. લાલન-અલ્પ. ૩. સુકિત-સુકૃત રૂપ કરીને

૧. આ પદ અધ્યાત્મ પરત્વે પણ લગાવી સહાય છે. જેમ, જમુના 'શબ્દથી ગંગા સરસ્વતીનું' પણ મહત્ત્વ કરી સહાય છે ને તેથી ઇલાપિંગળા સુષુપ્તિ દ્વારા સમાધિનું સ્થાન કહ્યું છે. અથવા સમાધિ અંત સાધનથી અંત કરણની શુદ્ધિ કરવી તેને જમુનાના નીરમા સ્નાન સમજવું. સમાધિમાં અથવા શુદ્ધ થયેલા અંત કરણમાં આત્મદર્શન થાય છે માટે જમુનાની તીરે જીવન રંગ જોયે છે, જેમ કહ્યું છે. સમાધિમાં મનની સ્થિરતા થાય છે માટે કૃષ્ણ દર્શનથી મનની સ્થિરતા વર્ણવી છે મનની સમગ્ર વૃત્તિઓને માનુનીઓ કહી છે કેમકે સમાધિમાં મનની બધી વૃત્તિ આત્મામાં એકાકાર થાય છે. મનની વાસનાઓને તણ દેવાની છે માટે તેને મહા વેચવાનું કહ્યું છે.

૧. બ્રાંતિ બૂલ-બ્રાંતિથી ઉપજેલી બૂલ. સત્ય-સાચું. (અન્યથા) તુરી પાર-તુરીયા અવસ્થાની પાર-ઉત્તમની (મનરહિત) અવસ્થામાં.

ત્વ'પદ તત્વ પદ અસિપદ ત્વં છે, જોયું તે અનુભવે જાગી. સખી૦ ૨
 પ્રજા સકલ ધટ આકાશવત્ ભાસે, ત્રિગુણી માયા મત્ત્ય ત્વાગી. સખી૦ ૩
 કાસ કેવલ કહે કૃષ્ણ જેને દરરયા, રસ બસ હોઈ અનુરાગી. સખી૦ ૪

પદ ૧૨.

મૂરખ આંબળો ત્વં મનકરો મેલજો રે,
 ખાતે ખાવિંદ સંગાતે શુદ્ધ ખેલજો રે. મૂરખ૦ (૨૬)
 કાયા મિથ્યાત્વ અભિમાન બહુ કરે,
 ઠીક ચિત્ત શુર ચરણમાં નહિ ઠરે. મૂરખ૦ ૧
 આપ જાણ્યા વિના ફરે અંધ આપમારે,
 તે તો બગે ધંજો ત્રિવિધિના તાપમારે. મૂરખ૦ ૨
 જાણે ધરમા તે હું બહુ જાણું છુરે,
 પંડ જોળ્યા વિના બુદ્ધિ જડ પાણુ છેરે. મૂરખ૦ ૩
 વેદી જાણ્યા વિના કહે તે આ વેદ છુરે,
 દેહી જાણ્યા વિના કહે તે આ દેહ છુરે. મૂરખ૦ ૪
 હું હું કરતાં જન્મારો સહુ હારીઆરે,
 માર્યા વિના પ્રાણી જમે મારીઆરે. મૂરખ૦ ૫
 જોળખ્યો નહિ તે આવમારે,
 માને નહિ હું તે પરમાતમારે. મૂરખ૦ ૬
 ફડ કપળી કુટુબ તે વહાલા કરેરે,
 ફેરા ચોરાશીમાં બહુ તે પ્રાણી ફેરે. મૂરખ૦ ૭
 ચાલ શુર કહે એવી નર ચાલ છેરે,
 મહા આનંદ કેવલ શુદ્ધ મહાલ છે રે. મૂરખ૦ ૮

૩ ધટઆકાશવત્-ધટકાશ ને મહાકાશને જેમ એક આકાશન સમન્ય છે તેમ. મત્ય-મતિ

૧. કાયા મિથ્યાત્વ-મિથ્યા કાયાત્વ. ૨. આપમાં-અર્ધકારમાં. ૩. પાણુ-પથરો. ૪. વેદી-વેદ ધારણ કરનારાને અર્થાત્ જીવને. વેદ-વેદવાળો (પદ્મિ પૃથ ૩૫) દેહી-દેહવાળો-જીવ. ૬. ચાલ છે-ચાલે છે, મહાલ છે, મહાલે છે.

પદ ૧૩.

માને દેહનું અભિમાન મનમાં, તે તો મહા દુઃખ ભોગવે તે તનમાં
માન (૮૬)

દેહ આપણો માન્યામાં મહા દુઃખ છે,
સત્ય સ્વરૂપ જાણ્યાથી આનંદ મુખ છે. માને ૧

માને દેહ સખંધી સદ્ગ માદરો રે.
તેતો ખોજી જોતાં કાષ (નહિ) તાદરો રે. માને ૨

નિશ્ચે શુરુનું વચન તે માને નહિ રે,
લોક લાજની અગ્રાનતા વણી લહી રે. માને ૩

દીલ શુદ્ધિથી સેવે નહિ શુરુદેવને રે,
મૂરખ મૂકે ના પોતાના અદ્ભુતેવને રે. માને ૪

રાત દિવસ વિપથના રંગમાં રમે રે,
શુરુ શાશ્વતા વચન તેને નવ ગમે રે. માને ૫

કોય તન મન ધન અર્પણ કરે રે,
તે તો વિદેહીની પેરે ભવમાં તરે રે, માને ૬

એક જાણ્યો નિજ સર્વમાંથી આતમા રે,
પોતે સ્વરૂપે થયો પરમાતમા રે. માને ૭

શુરુજ્ઞાનથી અરૂપમાં મળી ગયો રે,
બ્રહ્મ કેવલ આનંદમાં બળી ગયો રે. માને ૮

પદ ૧૪.

નિશ્ચે શુરુની સેવા જો તને નાવડી રે,
તે તો ગધેડી દોષ જો તજી ગાવડી રે નિશ્ચે (૮૬)

પશુ પારસ તજીને પૂજે પાણી રે,
તે તો જાણુ તજી માને તે અજાણુ રે. નિશ્ચે ૧

કલ્પતરુ તજીને સેવે કરને રે,
જૂઠો અમત તજીને પીવે ઝેરને રે. નિશ્ચે ૨

શુરુ કહે તે માને ન સત્ જ્ઞાનને રે,	નિશ્ચે૦ ૩
અધે અવજો યાશે તે અજ્ઞાનને રે.	
ભવ્યા વિના તે દુઃખ દેવે જીવને રે,	નિશ્ચે૦ ૪
સત્ સ્વરૂપ સેવે તે શુરુ શિવને રે.	
મૂર્ખ જડની તે પૂજે જઈ મૂરતિ રે,	નિશ્ચે૦ ૫
શુદ્ધ સ્વરૂપ સંગાતે નહિ સૂરતી રે.	
માન મનુષ્યા દેહ ફરી ન મળે રે,	નિશ્ચે૦ ૬
ભૂદેવો અવસર બૂતોમાં સુતો જઈ મળે રે.	
શુરુ વેચે તો વેચાણો નવ ગયે રે,	નિશ્ચે૦ ૭
સ્પૃહા છુદ્ધિમાં અજ્ઞાને અવજો થયો રે	
ધૂળ જેવો દેહ અભિમાન બહુ ધરે રે,	નિશ્ચે૦ ૮
કેવલ કહે મીઠામણુ તેને શુ કહે રે.	

(નિશ્ચેષ્ટીપદો) પદ ૧૫.

કામકાજ વિના કુટાણા, મતો બાધ, લોકકાજમાંથી લૂટાણા હોજી. (૧૬)

નિશ્ચે એક બ્રહ્મ કુળે કામ નાનિ, કહેત ઉપદેશ કાને કાજે હોજી;
શુરુ શિબ એક શુદ્ધ સંતા, રસ નસ હોયે કર રીતે. સંતો૦ ૧

માનરસ પીને યાયે મદમાતો, ખરા જોડા કરી ખીજે હોજી;
બ્રહ્મ ચરાચર અનુભવે ભાસે, લોકપ્રતીતિ કમમ લીજે. સંતો૦ ૨

લૌકિક વચનને માની લાખને, પ્રપંચ મન પતીજે હોજી;
એક નિરંતર આતમા એકી, ખીજે કરી કયા ખીજે. સંતો૦ ૩

મરણદ લોકમાં આપો માની, દીત બેદમા કયા ધીજે હોજી;
મરણદ મૂકીને હોયે મરતાના, શુદ્ધ સ્વરૂપ સત્ સીજે. સંતો૦ ૪

૫ સૂતી-ધ્યાન ૬. પતોમાનપૃથ્વી વગેરે મહાભૂતમા.

૧. માનરસ-અભિમાન ૨પી ૨મ ૩ ખીજે-મીડીએ આત્માથી અન્ય ખીજે ૭ એમ માનીને શા માટે ખીડીલું ૧ "દ્વિતીયાદ્દે મવ મવતિ" "ખીજીથી મરે લય થાય છે" એવી શ્રુતિને અનુસરીને આ વચન લખેલું લાગે છે. ૪. મરણદ-મર્યાદા-દર્દ-પરિચિન્નતા. લોકમાં-જગતમાં. -આપો-પોતાની

ગુણ પ્રકાશક આપ ગુણાતીત, ગુણબેદ નહિ ગણીજે હોજી;
કેવલ પ્રહ્લ સદોદિત કહીએ, બોધરૂપ શુદ્ધ જણીજે. સતો ૫

૫૬ ૧૬.

ગુરુગમવાળા મળે જ્ઞાની, સતો બાઈ શુદ્ધ બતાવે નિશાની હોજી. (૨૬)
કર્મકાશરોપ દૂર કરીને, આંતિ જો મનની તે ભાગી હોજી;
જામતાદિ અવર્યા નહિ જામે, જ્યોતિ અખંડ પ્રહ્લ જાગી. સતો ૧
મધિ ગાજેત્રિગુણ ટાળે, તૃપ્ત્યા મનની તે ત્યાગી હોજી;
અવિદ્યાનું આવરણ ઉર નહિ આવે, લક્ષ સ્વરૂપ સજે લાગી. સતો ૨
જીવ કથરનું હારદ જણી, રસજસ કુવો એક રાગી હોજી;
ભાસ ભાસક અરૂ વધુ નહિ ભાસે, અનુભવાનંદ ગત્ય તાગી. સતો ૩
અખંડ પ્રહ્લ સર્વ રૂપ આપે, બાવ અબાવ જાણે ભાગી હોજી;
કેવલ પ્રહ્લ અંગેચર કહીએ, સત્ત્વિદ પ્રહ્લ સોદાગી. સતો ૪

૫૬ ૧૭.

ગુરુગમ વિના કંઈ તો જીવ ગયા, સ્થિરતાએ મનને ના થમાજી. ગુરુ ૦ (૨૬)
કરવા સ્થિર મન સાધન કરે, મન ત્યજ તો થાયે ધણો માતો;
કથરો ધોવાયે નહિ કથરે, જો એ મનનો મેલ નહિ જતો. ગુરુ ૧
સગુણ કરે મન ઉપાસના, માયા ધણી મન માગે;
ભોગ અનંત મન કહે ભોગવું, આંતિ મનની ના ભાગે. ગુરુ ૨
વેદ બજે મન સાંભ વાણી, પૂજા મંત્ર વિધિ પૂજે;
અજર અમર શુદ્ધ આત્મા, સોઈ અર્થ નહિ સૂજે. ગુરુ ૩
તીર્થ વત જપ તપ કરે, સમાધિ ધ્યાન સાધે;
અખંડ આનંદ રહ્યો ઉરમાં, લક્ષ તેનો નહિ લાધે. ગુરુ ૪

મેળે. દ્વિત-દ્વિત. ધીમે-ખાતરી કરે-વિશ્વાસ રાખે. સીમે-સિદ્ધ થાય. ૫. ગુણ-
બેદ ઇ-તે પોતેજ ગુણથી બેદ પામેલો છે એમ જણવું નહિ

૧. જામે-જમા. ૨. ઉર-આર-પાસે. ૩. ભાસ-પ્રકાશ. અર-ઓર-અને.
વધુ-સારી (ભાસ્વ). તામ-છેડો આપ્યો.

૧. સ્થિરતાએ ઇ-પણ મનને સ્થિરતા પ્રાપ્ત થઈ નહિ. ૫. હેતુ ઇ-વું
તે સર્વનો હેતુ (કારણ રૂપ) અને જણનારો છે.

કામના કદપના તે મન કરે, નિષ્કામી'તું' તો ન્યારો;
અવિદ્યા આવરણુયડી અળગો, હેતુ જાન હારો. ગુરુ ૫
સ્થૂલ સૂક્ષ્મ કારણ થયો, તીનું અવસ્થા પ્રાંતિ ત્યાગો;
અનવે વિત્રિક નહિ આત્મા, લક્ષ તુરી પાર લાગ્યો. ગુરુ ૬
શિષ્ય ગુરુ એક સ્વરૂપ છે, વસ્તુ તાણો એક વાણો;
અનુભવાનંદ એક આત્મા, જીવ શિવ બ્રહ્મ જાણો. ગુરુ ૭

પદ ૧૮

ગુરુગમવાળા તો સમગ્રી ગયા, રસ એક સ્વરૂપે બ્રહ્મ રાયાજી. (૨૬)
બરતન રૂપે તો બોમિ બની, સૂત્ર પદ રૂપે સોય;
સુવર્ણ આભરણુ રૂપે શોભતાં, તરંગ લહેરી રૂપે તોય. ગુરુ ૧
લોહું સભ રૂપે લોકમાં, કાષ્ટ ગાફું કેવે ક્રોધ;
વાયુ સ્વરૂપે વટોળીઓ, હરિ જગત રૂપે હોય. ગુરુ ૨
હોવો અગ્નિ રૂપે દેખીએ, જીવ ધૃશ્વર ધૃમ જોય;
દેવ તીનું દેવી દેવતા, આધાર સર્વેનો તે જોય. ગુરુ ૩
સંસાર જાસે તે સ્વરૂપથી, નામ રૂપ ગુણ નોય;
અનેક આકાર વસ્તુ એકના, દેહાકાર જાસે હોય. ગુરુ ૪

૬. તીનું અવસ્થા-જમત, સ્વપ્ન, સુષુપ્તિ. સ્થૂલ વગેરે શરીર અને જમત વગેરે તેની અવસ્થાઓ રૂપી પ્રાપ્તિ છાડી દો. અનવે વિત્રિક-અન્વય વ્યતિરેક. એકના હોવાથી બીજાનું હોવું તે 'અન્વય' અને એકના ન હોવાથી બીજાનું ન હોવું તે 'વ્યતિરેક.' એવો અન્વય વ્યતિરેક ન્યાં ન્યાં કાર્ય કારણ ભાવ હોય છે ત્યાં જોવામાં આવે છે. જેમ માટી હોય તો ઘડો હોય; માટી ન હોય તો ઘડો પણ ન હોય. પણ જમતદિ અવસ્થાઓ વગેરે સાથે આત્માનો અન્વય વ્યતિરેક જનતો નથી. જેમ જમત અવસ્થા હોય તોજ આત્મા હોય અને જમત ન હોય તો આત્મા પણ ન હોય, જેમ જનતું નથી, કેમકે જમત ન છતાં સ્વપ્નમાં આત્મા જોવામાં આવે છે. માટે કહે છે કે આત્માનો અવસ્થાઓ વગેરેની સાથે અન્વય વ્યતિરેક નથી. ૭. તાણો છું- એક તાણો છે ને બીજો વાણો છે, પણ જન્મે તંત્ર છે માટે એકજ છે.

૧. બરતન-(ઘડો વગેરે) વાસણ. ભૂમિજ ઘડા રૂપે થઈ છે. ૩. જોય- બ્રહ્મ.

નાણું રૂપાંચકી નિરખીએ, વિશ્વ વસ્તુરૂપે વોય;

તત્ત્વ સ્વરૂપ થઈ તેજ છે, ગુણુટ્પત્તિ નહિ ગોય.

ગુરુ ૫

ક્રિયા પ્રાણી તો ચેતન કરે, શુદ્ધિમા જ્ઞાન બોય;

અંદ અંદ કહે બહા આપ છે, કેવલ જ્ઞાને જન કોય.

ગુરુ ૬

પદ ૧૯.

જેથી જગતમાં ભણ્યો વાકુ ભણીએ, મહાપદ અગોચર માણીએછ. (૧૬)

ઈંદ્રિ ઓત તો આકાશની, સખ્દ વિષય છે મોષ,

દિગ આપે સખ્દ દૂરથી, કહે સાક્ષી તે કોષ.

મહાપદ ૧

ત્વચા ઇંદ્રિ વાયુ તેહની, સ્પર્શ વીસે હે સારો;

વાયુ સ્પર્શ આપે વેગથી, નિર્ગુણુ સાક્ષી છે ન્યારો.

મહાપદ ૨

તત્ત્વ ચક્ષુ ઇંદ્રિ તેજની, રૂપ વિષય પરચંગા;

સૂર્ય દેખાવે હે સર્વેને, આપે સાક્ષી હે અંગા.

મહાપદ ૩

શ્રુત્યા ઇંદ્રિ તે તો જળની, રસ વિષયમાં રતો;

વરુણુ આપે રસ વેગશું, મન સાક્ષીમા માતો.

મહાપદ ૪

નરખ અવનીની તે નાસિકા, વિષય ગંધ બ્યવહાર;

અશ્વિનીકુમાર ગંધ આપહી, પોતે સાક્ષી અપાર.

મહાપદ ૫

પંચ પ્રપચને પરહરો, આત્મજ્ઞાન અપાર;

શુદ્ધિરહિત કેવલ બોધ છે, ચેતન વિવેક વિચાર.

મહાપદ ૬

પદ ૨૦.

જોગ વિજોગ જોગી ભણીએ, ચેતન જડ દો પીછાણીએછ (૧૭)

ભૂત પંચના તો સંગ ભયા, શુણુ તીનું પેલે ગણીએછ;

પુરુષ પ્રકૃતિરો વેપાર છે, ભેદ અનેક વાઢા લણીએ.

જોગ ૧

૫. વોય-એ. ગોય-બીજ ૧ ૬. ક્રિયા ઇ-ચેતનની સત્તાથી પ્રાણુ ક્રિયા, કરે છે અને તેજ ચેતને શુદ્ધિમા જ્ઞાન વાળુ છે. (બોણુ-વાવણુ.)

૧. જેથી ઇ-જો સત્તાથી જગતમાં (સપજો પદાર્થ) ભણ્યો (ભણુ-વામા આવે છે) તેને ભણુવો દિગ-દિશા. ૨. વીસે-વિષય હે-છે. ૩. અંગા-અંગમાં. ૫. આપહી-આપે છે. ૬. પંચ પ્રપચને-પાચ ઇંદ્રિયના વિસ્તારને. શુદ્ધિ સહિત-શુદ્ધિ પશુ ઇંદ્રિય દોવાથી તે પણ બોધ રૂપ આત્મા નથી.

૧. જોગ વિજોગ-સજોગ ને વિજોગ, જોગી-હે જોગી. પ્રકૃતિરો-પ્રકૃતિનો.

દશ ઈદ્રિ ગુણ દશ દેવના, વિષય દશ ચાર વાણીય,
વાકા પ્રકાશક આપ છે, ઓનખ અનુભવ આણી. જોગ૦ ૨

સમદ્વિ બ્વદ્વિ તો સંસાર છે, મિત્રા માયાકૃત્ય માનોય,
અરૂપ અધિદાન આત્મા, બાતિ મનની તે બાનો. જોગ૦ ૩

નામ રૂપ ગુણ તુ' નહિ, જાત્ય નીત્ય નહિ જાણોય,
અવિદ્યા માયા નહિ ઉપની, મહાપદ શુદ્ધ માણો. જોગ૦ ૪

અસંગી રૂપ તો આનંદ છે, સગ તજવાનું સેવોય,
કેવલ જોગી વાકુ કહે છે, લક્ષ અખડ ભક્ષ લેવો. જોગ૦ ૫

કીર્તન ૨૧

અઘાની અધા, કરવુ હતુ તે નહિ કીધુ રે,
દેખ અમૃતને છોડી દધને, પાન હળાહળ પીધુ રે. અઘાની૦ (૧૬)

સસાર તજીને હુવા સાધુ, શુદ્ધ કાજ નહિ સીધુ,
વેપ મરીને બહોત વવાયો, લ'પટ જાનું લીધુ રે. અઘાની૦ ૧

ગાવે મુખથી ભાગવત ગીતા, ઈર સમઝો નહિ આધુ,
ભણી મણીને લોક બરમાવે, બદા તે ખોણુ ધન બાધુ' રે. અઘાની૦ ૨

પૂજે મનથી અનેક પૂતળા, રામજીને થાળ ધરાવે,
પાખ ઠ કરીને પ્રાણુને પોષે, નેનગોચરમા નાવેરે. અઘાની૦ ૩

હરિ વિના કેા પાન ના હાલે, મૂરખ તે નહિ માને,
આચારમતમા આપ આપડે, સમઝો નહિ શક સાનેરે. અઘાની૦ ૪

અર્થ ન જાણે ઉપનિષદનો, સમઝે હુવો વાહી,
કુપીને કેવલ શુ કીજે, આવરણુ ભર્યો ઉપાધરે. અઘાની૦ ૫

૩. બાનો-ભાગો,

;

૨ આધુ-અરધુ પણ ૩ નેન ગોચરમાં-અંજના વિષયમા નાવે-ન આવે, ૪ આચાર મતમા-નહાવા ધોવાનો આચાર પ્રાણનો જોજી ધર્મ એવા મતમા અથવા આચારજના મતમા

પદ ૨૨.

અમ્હાની અંધા, સાધુ સ્વરૂપ શુદ્ધ સોષરિ;
 દરયાકારને દૂર કરીને, હરિ અરૂપ બહા હોષરિ. અમ્હાની૦ (૧૬)

માયાનો સાક્ષી આપે મસ્તાના, કાર્મ કારણ નહિ કોષ;
 નિરાશંખ અખંડ અવિનાશી, દેખે ના શુભ સિવ દોષરિ. અમ્હાની૦ ૧

બ્રહ્મ ચરાચર આનંદ ભાસે, નામ રૂપ ગુણ નોષ;
 દોષ જગતના કદી ન દેખે, માયા તેને નહિ મોષરિ. અમ્હાની૦ ૨

દેહ છતાં વિદેહી દરશે, જાત ભાત નહિ જોષ;
 કુલ વર્ણ આશ્રમ નહિ કર્તા, દેવ મેલ દીયો ધોષરિ. અમ્હાની૦ ૩

ચિદ્ધન ચરાચર ચૈતન, આણુ વાણુ શક્તિ જોષ;
 કેવલ સોષ સંત કહાવે, તોએમાં મળીએ તોષરિ. અમ્હાની૦ ૪

રાખઠ નિર્ગુણ પદ ૨૩.

મૂરખ તું કહ્યું કોષનું ન માને, દૈવયક્ષી કયું ન કરતાહેશ;
 પાપ બુદ્ધિપ્રપંચી પોતે, કર્મ ઉંધા કયું કરતાહે. મૂરખ૦ (૧૬)

દીવા કોલ અનેક ઉદરમાં, વચન કથમ વિસરતાહેશ;
 મિથ્યા મુખ માયા કેશ માની, કુલ્યા કુલ્યા કથમ કરતાહેશ. મૂરખ૦ ૧

રાંક બયો સુષનમાં રાજા, જાઓ જાળી તો જરતાહેશ;
 ગમ નહિ ગુરુના ધરની, હરામી પ્રાણુ કયું કરતાહે. મૂરખ૦ ૨

મનસા વાયા કર્મણુ માંદી, માની દોષ માંહે મરતાહેશ;
 પંચ વિષયમાં લાગી બહુ પ્રીતિ, પાછો ચોરાશીમાં પરતાહે. મૂરખ૦ ૩

મનુષ્યા દેહને ફેર નહિ મલકી, ધાટ અનેક દેહ ધરતાહેશ;
 જંગમ સ્થાવરમાં બહુવાર જન્મ્યા, ગમ સ્વરૂપે નહિ કરતાહે. મૂરખ૦ ૪

૨. નોઈ-ન હોયે. ૩. દ્વિત-દ્વિત. ૪. ખાણુ-જરાયુજ વગેરે ચાર. વાણુ-
 પરા વગેરે ચાર વાણી. તોએમાં-પાણીમાં. તોષ-પણી.

૧. ઉદરમાં-ગર્ભવાસમાં. ૨. જરતા હે-બળે છે. (સ્વપ્નનું રાજ્ય જતું
 રહેવાથી). ૩. પરતાહે-પડે છે. ૪. મળકી-મળશે. ગમ-જોષ-જાન.

કંઈ કંઈ સતે કહ્યું પોકારી, ધીરજ કાન નહિ ધરતાહેણ;
કેવલ કહે કૃષ્ણ કર્મ કરકે, ભાર અધાગ સિર ભરતાહે. મૂરખ ૫

પદ ૨૪.

ભ્રાંતિ તીનું અવસ્થા ભાસે, ત્રીન દેહ વાસના ત્યાગીણ;
નામ રૂપ ત્રણ શુણે નિરખે, જો તેહને અંતર ભગી. ભ્રાંતિ (ટેક)
નહિ આદ્ય અંતમાં નહિ, મધ્ય ભ્રાતિ ભાસે માયાણ;
મગટ ભામે મૃગજળ પોતે, નાંવા પીવામાં તે નાયા. ભ્રાંતિ ૧
દોરડાંમાંહી સર્પ દેખાડે, કાટે નહિ કોઈની કાયાણ;
પાંચ તત્વ કેશં પૂતળાં, અંતરજભી ચૈતન આયા. ભ્રાંતિ ૨
જામતમાંહી જગત્ જોવે, સ્વપ્નમાં વૃત્તિ ડાયાણ;
કારણ ભોમ અવિદ્યા કહીએ, દુરી અનવે વિતરેકતાયા. ભ્રાંતિ ૧
દુર્પાંતીત સ્વતંત્ર દુહી, શુણ વેદ નેતિ કહી ગાયાણ;
ઉપનિષદનો અર્થ અનુભવ, પોતે પોતાનું સ્વરૂપ પાયા. ભ્રાંતિ ૧
સ્વેપ્રકાશક આપ સ્વરૂપા, નેનગોચરમાં તે નાયાણ;
કેવલ બ્રહ્મ સદાનંદ કહીએ, સચરાચરમાં સમાયા. ભ્રાંતિ ૧

પદ ૨૫

જોગ જુગત ઇ સમઝ લે જોગી, જોગી હોયે કયું જમતાહેણ;
જીવ ધમિરની ખખર નહિ જાકુ, રમત જૂડી કયું રમતાહે. જોગ (ટેક)
જોગ મજે ચૈતન અરૂ જડકો, અધ્યાસમાં સુખ દુઃખ આવેણ;
તીનું રહિત સ્વરૂપ હે તેરા, પાર જીનુંકા વીરલા પાવે. જોગ ૧

૫. ધીરજ-ધીરજથી. •

૧. નિરખે-જો નિરખે છે તેને જો. નાયા-ન આન્ય. ૩. વૃત્તિ ડાયા-જામ-
તની વૃત્તિનો આભાસ. કારણ ભોમ-કારણ દેહનું કારણ. દુરી ઇ-દુરીય
અવસ્થામાં અન્વય અને વ્યતિરેકપણા વડે આત્મા પ્રતીત થાય છે અનવે-
અન્વય વિતરેક તાયા-વ્યતિરેકતા આયા

૧. અધ્યાસમાં-એક વસ્તુમાં જીજ્ઞ વસ્તુ જોવી તે. એવો સ્મૃત અર્થ અ-
ધ્યાસનો થાય. ચૈતનમાં દેહ વગેરે જોવું અને દેહને ચૈતન માનવી એ અધ્યાસજે.

શ્રવણાદિ સાક્ષાત્કોર સોષ, સંત સમાગમ-ગુરસેવાશુ;
 અંવર દેવ નહિ જેના ઉરમાં, દરસે તેને આનમ દેવા. જોગ૦ ૨
 આપુ તજ અમાપ રૂપ આપે, જડ પદાર્થ જૂઠું જાણેશુ;
 સલગ સુતર એક બહા સ્વરૂપા, મહાપદ તે અરૂપ માણે. જોગ૦ ૩
 પંડ બ્રહ્માંડનો પ્રકાશક પોતે, જંગમ સ્થાવર કરે આપ જોતિશુ;
 સાક્ષી સ્વરૂપ સર્વકે સંગે, જાની મુનિજન લીધો ગોતી. જોગ૦ ૪
 ગુરુ સદા સુખકે સાગર, નિરાકાર સત્ય અવિનાશીશુ;
 કેવલ બ્રહ્મ અગોચર કહીએ, વસી રહ્યો સર્વાવાસી. જોગ૦ ૫

પદ. ૨૬

વૃત્તિ ઘોડો કરે અસ્વારી, ચૈતન ઉપર ચડતાહેશુ;
 હરિનામનાં બાંધે હથિયારો, લડાઈ અરિસંગ લડતાહે. વૃત્તિ૦ (ટેક)
 સમજણુ સાજ માંડી લે સારી, નવ ખુટિયું નહિ નડતાહેશુ;
 પગ હાવી પ્રેમ પેગડે, ગુરુગમ નોખત ગડતાહે. વૃત્તિ૦ ૧
 સંતરી સેલ પકડ લે સાચી, ધીરજ દાલ કર ધરતાહેશુ;
 ખમીઆરો ખડગ પકડી લે ખાંતે, દેખ અરિસમન ડરતાહે. વૃત્તિ૦ ૨
 ધર સુધુમિ તોરી શણગારો, વાસના નવાં સંગે વડતાહેશુ;
 જુદા કરીને ભાંતિને શુતે, અભેદ ભારથમાં અડતાહે. વૃત્તિ૦ ૩
 ભ્રમત રણમાં અનેક ભેદા, નામ રૂપ ગુણ નડતાહેશુ;
 પંચ વિષયને મારે પ્રપંચી, ખારે અપાર હોષ પડતાહે. વૃત્તિ૦ ૪
 મોહ મેવાશી મનકુ મારો, કામ ક્રોધ વશ કરતાહેશુ;
 મદ મત્સર મમતા મોર મરડી, તે ભવસાગર તરતાહે. વૃત્તિ૦ ૫

૨. શ્રવણાદિ-શ્રવણ, મનન, નિર્દિધ્યાસન એ અંતરંગ સાધનથી સાક્ષાત્કાર થાય છે. દરસે-દેખાય. ૩. આપુ-દેહાત્મ જુદા. સલગ-સલગ-અખંડ.

૪. ગોંડી-ચોધા. ગડતા હે-ગાજે છે. ગડમટે છે.

૫. અરિ-કામાદિક શત્રુ. ૨. નવ ખુટિયું-પૃથ્વી-દુનિયા. સંતરી-સાંતરી-સારી. સેલ-વાગ-દોરી. ખમીઆરો-ક્ષમાનો. અરિસ-શત્રુઓ (૧) ૩. ભારથમાં-ભારત જેવા યુદ્ધમાં.

જગત કારણ કાર્યને છતી, ફિકર તજી મન ફરતાહેજી;
અખંડ સ્વરૂપ આનંદ ધેરે આયો, માયો વિના કેના મરતાહે. વૃત્તિ ૬
આપોષ્યાપ ખીલી રહ્યો ઓપે, દેવ દુળ નહિ કરતાહેજી;
કેવલ બ્રહ્મ અગોચર કહીએ, સોહુ દેવ શુદ્ધ સરતાહે. વૃત્તિ ૭

પદ ૨૭.

આતુર નર તું સમજે આતુરી, વિવેકવિચારે શબ્દ વાણીજી;
અનેક મનોરથ હો ઉરમાં, જુકિત સર્વે તેણે જાણી. આતુર. (ટેક)
ચાર ખાણી ચાર વાણી ચિને, સ્વર્ગ પાતાલ લેવે જાણીજી;
જીવ ધન્યર કેરા બેઢલાવ જાણે, માયા કમાયો કુણુ કેણે માણી. આતુર ૧
પાંચ પચીસકા આ બન્યા પૂતળા, ત્રીગુણી મુમતા કેણે તાણીજી;
મન બુદ્ધિ ચિત્ત અહંકારમાંહી, બોજ વૃત્તિ કયમ ઓળખાણી. આતુર ૨
પ્રાણદેવને કાણુ પૂજે છે, ક્રિયા કર્મ કાણુ કરે કાણીજી;
દશ ઇંદ્રિયા વેપાર સહુ દેખે, ઈર્ષ્ય શોક કાણુ શુદ્ધિ હાણી. આતુર ૩
જન્મ્યા કાણુ ને કાણુ મરી જાવે, દેહ જીવ કાણુ જમરા દાણીજી;
સ્વર્ગ નરકની કાણુ નિશરણી, પાપ યુદ્ધ કયમ પરહાણી. આતુર ૪
સંત વિના આતુર નહિ સાચો, ધણા આતુર બેલ ફરે ધાણીજી;
ચિત્ત કેવલ આત્મ બ્રહ્મ ચિન્તા, અરસ પરસ સ્વરૂપ આણી. આતુર ૫

પદ ૨૮.

મેં દિવાની મેં મરતાની, અલખ સ્વરૂપ સંગે ખારીહેજી;
સહુ વાત તો કરે સોહલી, નિર્ગુણ વાત તો ન્યારીહે. મેં (ટેક)
નિશ્ચે કરી વૈકુંઠના નાથની, પ્રેમબકિત કર ન્યારીહેજી;
વાત કરી વૈકુંઠમા વસીઆ, શું જાણે સંસારીહે. મેં ૧
કાઈ કહે કેલાસ કાઈ કહે કારી, દેહ હિમાલે કે અરીહેજી;
ગંગા આદિ ત્રિવેણીને ધાટે, ધ્યાન ધરે નિરાધારીહે. મેં ૨

૨. કાણી-૧ કાની. ત્રિગુણી ઇન્દ્રિય ગુણુવાળી. મુમતા-મમતા. ૪. જમરા-જમનો. પરહાણી-ઓળખ્યા, નકરી કર્યા.

૧. સોહલી-સહેલી. વાત કરી જ્ઞાન ઉપદેશ મદલું કરીને. ૨. ગંગા આદિ-ઇરા, પિંગળા, સુષુપ્તિમા.

જગ જગન અરૂ તપ જપ જાણે, હક જોગ ફાલાહારીહેછ;
સંકલ્પ વિકલ્પ કરે સમાધિ, ચાતુર ધણા આચારીહે. તેં ૩

ભેદ વેદ શાસ્ત્ર બહુ ભણીઆ, કરે અર્થ ટીકાભારીહેછ;
ગત્ય ગત્યનાં કષ્ટ રાગરંગ ગાવે, ભાવ ભક્ત કરે ભારીહે. મેં ૪

કરના હોયે સો સખદી કરીઓ, મનછા ફાયેની ના મારીહેછ;
તન્મય કેવલ ખેલ નિરંતર, લગન લગી શુદ્ધ લારીહે. મેં ૫

૫૬ ૨૯.

સુરતા અવળી કરજો સવળી, જગત ખોયા બ્રહ્મ જોતાહેછ;
રતી એક જાનિ જગતકી જો રહેવે, માયા આપકુ મોતાહે. સુરતાં (૮૬)

વિષયવાસના ઈદ્રિ દે વરતી, દૃશ્યાકાર વિષ દો'તાહેછ;
વર્તમાનમાં સમાવે જો વૃત્તિ, સુષુપ્તિ આનંદ સોતાહે. સુરતાં ૧

તીનું વૃત્તિ ચૈતન મળે તીનું, બાજ જગદાકાર જોતાહેછ;
અધિજ્ઞાન સર્વ'કા આપે, હરિ આનંદ રૂપ હોતાહે. સુરતાં ૨

જમત મીટે સ્વપ્ન હોવે જ્યારે, વસ્તુ સંધિ ખીચ જોતાહેછ;
જમત સ્વપ્ન લીન હોવે જ્યારી, પ્રાણ સંધિ શુદ્ધ પોતાહે. સુરતાં ૩

જનનહાર આપ આપકુ જોવે, તત્વાતીત બ્રહ્મ તોતાહેછ;
દેવ દૃષ્ટિથી દૂર્જો નહિ દેવા, ગમવિના ખાયે નર જોતાહે. સુરતાં ૪

સૂર્ષવત્ છે સર્વનો સાક્ષી, આદ્ય અંત, મધ્ય જોતાહેછ;
કેવલ બ્રહ્મ સદોદિત કેવલ, દૈત નહિ કયા પોતાહે. સુરતાં ૫

૫. મનછા-ઇચ્છા.

૧. અવળી-જગત તરફ. સવળી-બ્રહ્મ તરફ. મોતા હે-મોહ પમાડે છે.
વરતી-વૃત્તિ. દો'તા હે-દુહે છે-અર્થાત્ પ્રાપ્ત કરે છે. વર્તમાનમાં-જમતમાં.
૨. તીનું વૃત્તિ-સાત્વિકાદિ ત્રણ. ત્રણ ચૈતન-બ્રહ્માદિ ત્રણ દેવો. બાજ-
બાહ્ય-બહારનો. જોતા હે-નાવે છે-કલ્પન કરે છે. ૩. વસ્તુ ઇન્-જમત અને
સ્વપ્નની સંધિમાં વસ્તુ (સ્વપ્નાંશિમાની ચૈતન-તેજસ) વાવે છે-અર્થાત્ તે
સ્વપ્નનો દ્રષ્ટા યાચ છે. પ્રાણ ઇન્-સ્વપ્ન અને સુષુપ્તિની સંધિમાં પ્રાણ ચૈતન.
પોતા હે-પહોચી જાય છે. બ્રહ્મ તોતા હે-બ્રહ્મ રૂપી પોષ્ટ તત્વાતીત છે.
૫. જોતા હે-જ્યામ છે.

બીજનો મહિમા પદ ૩૦. ૧

માર્ગ બીજરો પરમાણુ;
બીજમાં સત્ય બીજ બોલે, યાકી કરે ઝાળખાણ. માર્ગ ૦ (૧૬૬)
દશ હજાર કરે એકાદશી, દશ હજાર ગાયુ દીજએજ;
તોએ નાવે બીજ તોલે, કોડ જગન ધીજએરે. માર્ગ ૦ ૧
ત્રીન લોકરા કરે તીરથ, દેવે સુવર્ણ ભોમિદાનજ;
તન ગજ રથ આપે તોરી, માપ નાવે બીજ સમાન રે. માર્ગ ૦ ૨
મણિ હીરા માણેક મોતી, મહિયી અન્નદિ અમૃતપજ;
ગુપ્ત આપે દાન ગમતાં, તે તો નાવે બીજ કરે તોલ રે. માર્ગ ૦ ૩
કોટવાળ જુગના ચાર કહીએ, પીર ચાર રહે પાટજ;
સતી ચાર અર ચાર સેવક, ઠીક બીજરો કાઠરે. માર્ગ ૦ ૪
મહાદા સત્ય જુગ પાટ પૂજ, સત્ય રહેણી સારજ,
પાય કોડ લખ પાર પોતા, તિહારે ધન્ય અવતાર રે. માર્ગ ૦ ૫
ત્રેતાયુગ હરિશ્ચંદ્ર તરીઆ, કોડ સાત કહેવાયજ,
પૂર્ણ બ્રહ્મ શુદ્ધ પાર્થ પૂજ્યા, ધર્મ સાચો તે ધાવરે. માર્ગ ૦ ૬
રાજ બલિ થેરે જગન રચાયો, મહાસતોને આખા માનજ,
બાર કોડ જોષ પાટ જઈએકા, દીધા વામનને ભોમિદાનરે. માર્ગ ૦ ૭
રાજ મુધિગિરે જરણા રાખી, પાય પાડવ હુતા યાસેજ;
પાટ સતી દ્રોપદીએ પૂજ્યા, દેખો નવ કોડ હુવા દાસરે. માર્ગ ૦ ૮
સંત અનંત કોડ ગોરખ સીખ્યા, નિર્ગુણ નવે ત્રાયજ,
સિદ્ધ ચોરાશી લાખ સીધ્યો, હારદ આબ્યુ બીજનું હાથરે. માર્ગ ૦ ૯
તત્ત્વ બીજથી અનેક તરીઆ, પ્રગટ ગુપ્ત નહિ પારજ;
બ્રહ્મા વિષ્ણુ મહેશ ભવમા, અક્ષર બીજરો આધારરે. માર્ગ ૦ ૧૦

૧. બીજરો-ૐ બીજનો ૨ લોકરા-લોકનું. ૪ કોટવાળ-દરેક યુગના એક એક કુખ્ય ભક્તને કોટવાળ કહ્યા છે પીર-ગુરુ. પાટ-આ અને એની પછીનું બધું બીજ માર્ગોમાં હોય એમ તેમાં વર્ણવેલી પાટ પૂજા વગેરેની હકીકત વર્ણવી છે તેથી જણાય છે. વળી આ પદને અતિ 'જગરામ' આવે છે તેથી તે કેવળપુરીનો સિખ્ય હોઈ આ પદનો કર્તા હોય એમ પણ લાગે છે. ૫ પાય કોડ-પાય કોડ ભક્તોને લેખને મોઢે ગયા. ૮. જરણા-ધીરજ. ૧૦. પ્રગટ-શુદ્ધ-કોઈ પ્રગટપણે ને કોઈ શુદ્ધપણે તર્યા.

ખીજથી સહુ જગત બનીએ, જંગમ સ્થાવર બધુજી;
ખીજમાં જીવ ધન્યર બોલે, ખાણી વાણી ઓલખાણરે. માર્ગ ૦ ૧૧
જ્યોતિ ખીજ સ્થાવર જેમાં જગપો, સંત મળીઆ સોયજી;
જ્ઞાન કોલી પાવલ ગત્યમાં, હરિ પ્રગટ હોયરે. માર્ગ ૦ ૧૨
ભવ જ્યોત જગી બ્રાંતિ ભાગી, કોલીએ એકાકારજી;
પાવલ લેતાં હુવા પાવન, દેવ સ્વરૂપ દેહાર રે. માર્ગ ૦ ૧૩
હરિ ભેટ ત્યારે નિર્મળ હોશે, કાલ કુલ નહિ કર્મજી;
જેજેકાર હોવે સત્ય જગમાં, પ્રગટ પૂર્ણ બ્રહ્મ રે. માર્ગ ૦ ૧૪
શુદ્ધ મન કરી સંત સેવો, પૂજો ગુરુજીરા પાપજી;
અખંડ કેવલ આતમા, ગત્ય ગંગારામ ગુણ ગાય રે. માર્ગ ૦ ૧૫

પદ ૩૧.

અલખ આજો મારે આંગણે, સાચા મુનિવર મળીઆ રે;
હાં હાં હાં રે ગુરુજી આજો મારે આંગણે. (૨૬)

સ્થાવર ખીજ દીન કાઠીશ થાટયા, જ્યોત અખંડ તે જગશે;
કોલીને પાવલે કરી, વૃષ્ટા મનની ત્યાગે. ગુરુજી ૦ ૧

દીલ દહને આદર દીજે, પગ ધોષને પાવલ પીજે;
એણેને સમયે આવો પ્રભુજી પતીજે. ગુરુજી ૦ ૨

સાધુજનની કરો સેવા, દીલમાં આત્મદેવા;
કર લો કમાયો કાજુ, વેલા જાપ છે વાલુ રે. ગુરુજી ૦ ૩

પીર બેઠા પાટ પુરી, નિર્મળ ધણીના નુરી;
દેવ નહિ એર દૂજો, પાત્ર જોષને પૂજોરે. ગુરુજી ૦ ૪

૧૨. સ્થાવર-સ્થિર. કોલી-‘ પ્રસાદ ’ અર્થમાં આ સંખ્દ વપરાયો હોય એમ પરાપૂર્વ સંજ્ઞાનેતા સમભય છે. જ્ઞાનરૂપી પ્રસાદ. પાવલગત્યમાં-ચર-જ્ઞામૃતની ગતિમાં. ૧૩. કોલીએ ઇ-જ્ઞાન રૂપી પ્રસાદ વડે એકાકાર (બ્રહ્મ સાથે તદ્રૂપ) થાય છે. પાવલ-ચરજ્ઞામૃત.

૧. આજો-આજુ (પ્રજ્ઞાપા)-આજ. દિન ઇ-ને કોલી ને પાવલે કરી -પ્રસાદ ને ચરજ્ઞામૃતે કરી. ૩. કમાયો-કમાઈઓ. કાજુ-સારી. વાજુ-મિથ્યા-નકામી. ૪. ધણીના નુરી-પરગેશરના તેજવાળા.

પાત્ર તો જરણારા પૂરા, અખંડ આનંદ ઉરા; ।
 દોષવૃત્તિ રૂરે/દૂરા, સત્ય વાદી મન ચરારે । ગુરુશ્રી ૫
 મહાજન સંત મળીઆ, ગર્વ, મનના ગળીઆ;
 ત્રિવિધિના તાપ ટળીઆ, દરિયરણે ઢળીઆરે. ગુરુશ્રી ૬
 લાજ મેલી કાળી લીજે, પાવલ આનંદ પીજે;
 રામશ્રી તાપર રીજે, સર્વે કારજ સીજે(૨). ગુરુશ્રી ૭
 પીરજીને લાગુ પાચે, ધર્મ આ કુનો ધાયે;
 ગ્રથ કેવલ શુદ્ધ ગાયે, અખંડ સ્વરૂપે આયે. ગુરુશ્રી ૮

દેવીજીના શબ્દ. પદ ૩૨.

પાવે જમ્બી કહેજોરે, મહાકાળાને કાષ કહેજોરે મા દેવી તું હાતારહે. (૨૬)
 માત રાખે માપ મારું, અગ્નિમાં ઉગારીએ;
 દેવીના દરબારમેં મા, શબ્દ સુધારીએ. મા દેવી ૧
 કાલીદાસરાં કામ કીધાં, તારાને તું તારીએ,
 સેવકરો સદેશો સુણજે, હેમામાં નહિ હારીએ. મા દેવી ૨
 ગુરુ આગે જ્ઞાન ગાવા, મોહ મમતા મારીએ;
 દાસને દેહાર દેજે, વિજ્ઞાનને નિવારીએ. મા દેવી ૩
 રસ કસ તું રટણે લાવે, પુત્ર યોગ, સત પાળીએ;
 કેનસો કાળાને રમરે, હર દુગધા ડારીએ. મા દેવી ૪

પદ ૩૩.

ધનકારણ્ય કર કર ધરશી, કહો નાવ કેસો શુદ્ધ કરશી હોશ. (૨૭)
 લોકને લટાવે પટલ લાલચી, રેણત દુઃખી ઠગ રાજ હોશ;
 ઠાકાર દુખી રહે મનમા ઠગાઈ, કરે નહિ કોઈ કાળ. કહો ૧
 ધણી હોઈ કરે કપટ ધીંગાણા, વગ તાણે તે વેપારી હોશ,
 દગાખાશ કાજ રખે દીલમા, સહયુદ્ધિ તે સંસારી. કહો ૨

૫ જરણારા-ધીરજી ૭ તાપર-તેના ઉપર ૮. કુનો-અમણી
 ૨ તારાને-તારા લક્ષને. ૩ વિજ્ઞાનને-વિરૂદ્ધ જ્ઞાનને. ૪. દુગધા-દુધ.
 ૧. નાવ-દેહ રૂપી નાવ, કાલ-કાળ, કામો.

ગામમાં રાખશે ચોર ધણેરા, લોંબી તેમાં ભાગ લેશે હોજી;
 ગ્રામ આવી ત્યાં કરે પોકાર, દુષ્ટ ઉતાર તેને દેશી. કહો ૦ ૩
 પગી હોજી ખાતર પડાવે, ચોડીવાળા કરે ચોરી હોજી;
 મહાંજન વોહોરી માલ કરે મળતા, ધણી નહિ કાઝે ધોરી. કહો ૦ ૪
 કરે જો ચાકર કપટ ચાકરી, દગો ધણીને તે દેશે હોજી;
 કરે દગો તે સગો નહિ કેહેનો, રાખને રૂઢમાં તે રહેશે. કહો ૦ ૫
 તનમાં સાથ ભવમાં તે તરશે, જન્મ મરણ મટી જશે હોજી;
 અખંડ સ્વરૂપ કેવલ બ્રહ્મ એસો, કળા આનંદ પ્રકાશી. કહો ૦ ૬

૫૬ ૩૪.

કહુરો મહિમા માત કહીએ, લક્ષ કહો તેવો ગુણ લખએ હોજી. (૨૬)
 કહુરો બાહણ કરે જૂડી ક્રિયા, ફળ જૂડને શું ફળશે હોજી;
 વિદ્યા લણી સાચી ને ચાલે અવિદ્યા, મોક્ષાનંદ ક્યાંથી મળશે. લક્ષ ૦ ૧
 કરે ખટપટ સાત્ર ખટ કરી, પુરાણ લણીને ચાલે પૂરા હોજી;
 બ્યાકરણ લણીને કરે સખ્દ વિવાદ, દેવ તેથી જો રહે દુરા. લક્ષ ૦ ૨
 ક્રિયા તજી વિક્રિયા કરશે, ખેતી કરી અન્ન ખાશે હોજી;
 વિપ્ર મટીને હોશે વેપારી, જમડાંને દાણે તે જશે. લક્ષ ૦ ૩
 ક્ષત્રિ હોષ કરે હલમેદ છાના, દાન કાડી નહિ દેશે હોજી;
 સંત વિપ્રને બહુ સંતાપે, લોકાંને લૂટી ધન લેશે. લક્ષ ૦ ૪
 રાજા મેઝાના ચાકર રહેશે, દળણાં રાણીઓ દળશે હોજી;
 મુસલમાન આગે કરે મજૂરી, હરામી સંગે ખીખી દળશે. લક્ષ ૦ ૫
 વાટ પાડશે વિપ્ર વાણીઆ, લૂટીને તેનું ધન લાવે હોજી;
 હરામ ધન કરી ચાલે હુડીઓ, દેવ મહાંજન હોષ દાવે. લક્ષ ૦ ૬
 શ્વર કરશે સ્મરણ સેવા, ચોરી કરવા નહિ ચાલે હોજી;
 નીચ કર્મને માને નાહિ, પાપ ભાંદ દૂર પાળે. લક્ષ ૦-૭
 સાધુ યજ્ઞને કરે ન સંત સેવા, દામ લેવા મન દોડે હોજી;
 પ્રપંચમાં કંઈ કરે પાખંડા, સંસારને તે શું છોડે. લક્ષ ૦ ૮

કર્મ પાપ કરી દામ ભેગા કરી, દેશે જૂઠા ઉપદેશ હોજી;
 માયા લેવાને કહે નામ પમાડું, વાહીને રમાડે વેસા. સક્ષ૦ ૯
 દબી હોઇને પાખડ દેખાડે, સિધ્ધને કહે કરે સેવા હોજી;
 નાણું કમાઇને મોદે મા નાખે, જન તે હુવા ઠમ જેવા. સક્ષ૦ ૧૦
 હરિજન ઉપર બીતર દરામી, વેપ ધરી લોક વાળે હોજી,
 બૂલી આપ રૂપ અવરને બૂનાવે, શુભ છલ બેદ ગાયો. સક્ષ૦ ૧૧
 સિદ્ધિકાજ કંઈ કરે સિધાણે, સિદ્ધિ લેવાને કરે સેવા હોજી;
 મોક્ષ આનંદને નહિ કાઠ માને, લટપટ કરે ધન લેવા. સક્ષ૦ ૧૨
 પ્રપચ્ચમા તે સાધુ લપટાયા, ભોગ વિષય બહુ ભાવે હોજી;
 પૂરણ બ્રહ્મ કહ્યું નહિ પરખે, ધનને કારણ મન ધાવે. સક્ષ૦ ૧૩
 ભેખ ધરીને કરે માયા ભેળી, રામનામ વિસરાવે હોજી;
 રાખ ચોળીને કરે મન રાજી, શુરુ ગોવિંદ નહિ ગાવે. સક્ષ૦ ૧૪
 મહિમા કતિકરે કહે ભોગમાયા, જતિ સતી કાયે જાણે હોજી;
 વાપક કેવલ છું જેજે વિચારી, મહા આનંદ દશા સત્ય માણે. સક્ષ૦ ૧૫

પદ ૩૧.

તત્ત્વ મનુષ્ય અવતાર, હરિપદ નીસા હોઇ, તત્ત્વ (૩૬)
 જડ અનાત્મ ભિન્ન કરી જાણે, વિવેક વૈરાગ્ય સુવિચાર;
 સ્વરૂપ આનંદ સોઇ, તત્ત્વ મનુષ્ય અવતાર. ૧
 અખંડાનંદ અનુભવ આવે, સાક્ષી સ્વરૂપ સત્ સાર;
 દુનીયા ભાવે ટળ્યા હોઇ, તત્ત્વ મનુષ્ય અવતાર. ૨
 સ્વેપ્રકાશ પ્રેમ બ્રહ્મ સોઇ, પરમ અપરમ પાર,
 આત્મા અરૂપ સોઇ તત્ત્વ મનુષ્ય અવતાર. ૩

૯ નામ પમાડું દીક્ષા આપુ વેસા-વેપ ૧૨. સિધાણે-સાધનાઓ

૧ જડ છંદ-જડ અને અનાત્મ વસ્તુઓને આત્માથી ભિન્ન કરી જાણે એ અધિકારીકૃત વિવેક નામનું પદેલું લક્ષણ કહ્યું ૨ અખંડાનંદ છંદ-અખંડ આનંદ અનુભવથી પ્રાપ્ત થાય છે દ્વિતીયાવાને-બ્રહ્મ સિવાય બીજું ન હોવાથી. કોઈ-કેવલ (જોમણ)

પદ ૩૬.

આરોપ અધ્યાસ અજ્ઞાન, સ્વરૂપ આધારે સોઇ. આરોપ૦ (૮૬)
 જડ અનાતમ આત્મા કરી જાણે, બધો અધ્યાસ અભિમાન. સ્વરૂપ૦ ૧
 દેહ ઇદ્રિ અરૂ પ્રાણ મન દેખે, બીતર ચૈતન કદરૂં બાન. સ્વરૂપ૦ ૨
 કર્મ ઉપાસન અધ્યાસ કરાવે, ધર્મ કર્મ પર ધ્યાન. સ્વરૂપ૦ ૩
 દેહ અધ્યાસ કેવલ કરે દૂરા, ગુરુગમ મોઈ શુદ્ધ જ્ઞાન. સ્વરૂપ૦ ૪

ગરબી ૩૭.

થોડું મોતું મળ્યું ધૂળમારે, કાલાં શીદ કાટે છે;
 મૂર્ખ બેસી છું મૂળમારે, વૃક્ષ શીદ વાટે છે. ૧
 વિષય પરિવારમારે, ચિત્ત શીદ ચુંચવાયો;
 નેહ લાગ્યો નરનારમારે, ગુરુના ગુણ નહિ ગાયો. ૨
 ઉગ્યો રવિ જોને આથમેરે, આમે રાતડી જો આવે;
 સાંજ પડી સૌ સાથમારે, પોતે દામ નહિ પાવે. ૩
 દેરા ચોરાશીમાં ફરીઓરે, થોડામાંહી નાહી યાકયો;
 વસ્તુ સ્વરૂપ નહિ વરીઓરે, વિષય નહિ જામ વાકો. ૪
 ગુરુ મળ્યા ગારડીરે, વિષ મદેહું વાળે;
 સંશય મટાવે મન સારડી રે, ગર્વ મનનો ગાળે. ૫
 વિવેક છુટી મહાવનની રે, ખાંતે કરીને ખાવે;
 કરી પાળે શુદ્ધ ચિત્તની રે, જન્મરોગ જાવે. ૬
 પીધી છુટી મહાત્રેમની રે, અંગમાં કેદ આણી;
 નહિ રહી શુદ્ધ નેમની રે, મહાવસ્તુ નાણી. ૭

૧. આરોપ ૬૦-વસ્તુમા અવસ્તુનો આરોપ, એજ અધ્યાસ અને એજ અજ્ઞાન જી પણ તે આરોપ વગેરેનો આધાર બ્રહ્મ સ્વરૂપ છે. જે આત્મ (બ્રહ્મ) સ્વરૂપ ન હોય તો આરોપ વગેરે હોઈ શકે નહિ અધ્યાસનું લક્ષણ કહે છે જડ ૬૦ ૨. બીતર ૬૦-જો સારીરમા ચૈતન્ય છે તેજ દેહાદિક લેવામા આવેછે ૩. કર્મ ૬૦-અધ્યાસ યવાથીજ કર્માદિકમા પ્રવૃત્તિ થાય છે

૪. વાકો-એનો. ૫ ગારડી-ગારડી-વાલી. ૭. નાણી-પરખી.

જોયો જ્યારય જ્યોતમા રે, પૂર્ણઃશ્રદ્ધા પેખું,
નહિ રૂપ ગુણ નાતમારે, દેહ બાતી નહિ દેખું.

૮

અકલ અચલ રૂપ એક છેરે, નહિ કાચે નરનારી,
ત્રિગુણીતની ટેક છેરે, ચેતન પ્રદાયારી.

૯

અભિનાનદ વસે ઉરમારે, વિશ્વરૂપ વસીઆ;
નિમજા જઈ નરમારે, રંગ પાયું તે રસીઆ.

૧૦

પૂર્ણાનંદ વર પામીરે, આનંદ મન આબ્યો;
સાક્ષી સત્ શુર સ્વામીરે, શુણ્ણ કેવલ તે આયો.

૧૧

પદ ૩૮.

જ્યોતિ જ્યે જ્યોતે તમે જ્યેશી, કા પગે હુવા પય કોશી જ્યોતિં (ટક)

પ્રથમ પુરુષ કષ પજે ઉપન્મા, નિધા પ્રકૃતિ કિમ જોસી;
ત્રણ શુણ્ણ કેસે હુવા તનમા, મર્મ કહો સત્ત્વ મોસી.

જ્યોતિં ૧

મહાતત્ત્વ તે કષ પજે આન્મા, અવકાર કષ પજે હોસી,
પય મહાભૂત કષ પેરે ઉપન્મા, તત્ત્વ પાય કિમ તોસી.

જ્યોતિં ૨

દશ ઈદ્રિ તે ય્યમ બની દેહા, પય વિવય કિમ પોસી,
વસ્ત્રા કષ પેરે દશ દેવતા, અત કરણકુ ઓસી

જ્યોતિં ૩

જીવ કહોતે કષ પજે જન્મ્યા, દેવ ઈન્દ્ર કિમ દોસી,
બ્રહ્મિ સમષ્ટિ કુો વિસ્તારી, બીજ અકુર કિમ જોસી

જ્યોતિં ૪

આવાગમનમા કોણુ આવીઓ ખાણી વાણી કુણુ જોસી,
પ્રપ્ત કેવલ કહે સુણુ પડિતા રાજી હુવા કોણુ રોસી.

જ્યોતિં ૫

૧ જ્યોતિ-તેજ અર્થાત્ શ્રદ્ધાજ્યોતિ રૂપી જ્યે જ્યો પયકોશી-અન-
મય વિગેરે પાય કોશ જોસી-(કવો રીતે) વાવે છે અર્થાત્ જગતને ત્રી રીતે
ઉપનવે ૨ જોસી-મને ૨ તોસી-તુષ્ટ વર્થા ૩ પોસી-પોષ્યા ઓસી-એની
સાથે ૪ દોસી-એની સાથે-૫ જોસી-જોવાવારો. રોસી-રોસે

૫૬ ૩૯.

અબધૂ(ત) કોઈ પુરુષ અકલો, એનો કાણુ ગુરુ કાણુ ચેલો. અબધૂત૦ (ટક)
 એક અનેક અનેક રૂપ એકા, જેસે સુત પટ જાણા;
 રૂઠં સ્વરૂપ દેખ હું સ્વતંત્ર, વૃત્તિ જો તાણા વાણા. અબધૂત૦ ૧
 ધાટ માટીના કુંભારે ધડીઆ, આકાશ બીતર આયા;
 મટીના કુંભ મટીમાં મળીઆ, મહાકાશ સમાયા. અબધૂત૦ ૨
 મગન સ્વતંત્ર જ્યમ છે ઘટમાં, શબ્દ હોત પડછંદા;
 કિરણ પાણીમાં કરે પ્રકાશા, અલે હલે નહિ ચંદા. અબધૂત૦ ૩
 પક્ષક ખોલ મટી ગયા પડદા, સ્વતંત્ર દરજાયા.
 અવાચ્ય પદ રહ્યો શુદ્ધ આપે, સિવ સકિત નહિ જાયા. અબધૂત૦ ૪
 અબેદ બાપે અલખ લખે આપે, પીએ પીઆલા મતવાલા,
 અજરામર મરે નહિ કદીએ, કરે લગ્ન બાલ કુંવારા. અબધૂત૦ ૫
 આપે નારી પુરુષ છે આપે, ચૈતન ગુરુ આપે ચેલા;
 સન્નિયદાનંદ શુદ્ધ કેવલ સ્વરૂપા, ખગાકારવત્ ખેલા. અબધૂત૦ ૬

૫૬ ૪૦.

જન્મ્યો નહિ મર જાયે, સંતો પાર પૂરા જન પાયે. સંતો૦ (ટક)
 મૂલા તૂલા એ દોનું, માંઘી, આપ ચિદાલાસ આપે;
 વ્યષ્ટિ સમષ્ટિ લીલા વરતી, ગુણુ જીવ ધન ગાયે. સંતો૦ ૧
 શુદ્ધિ કુંડામાં પડ્યું પ્રતિબિંબ, હલવે તેમ હલાયે;
 સૂર્ય આકાશ દોએ શુદ્ધ શોભે, મળે ના કુંડામાંયે. સંતો૦ ૨

૧. સુત-સૂતર. રૂઠં-રૂ. ૨. આકાશ ઇન્-અર્થાત્ ઘડામાં આકાશ આનું એટલે ધટાકાશ થયું. સમાયા-ધટાકાશ મહાકાશમાં સમાઈ ગયું. ૩. પડછંદા-પડપો. ૪. દરજાયા-દર્જાઓ. જાયા-પ્રતિબિંબ ૫. લખે-જાણે. કરે ઇન્-લગ્ન કરે એટલે પ્રકૃતિને ધારણ કરીને સૃષ્ટિ કરતો એમ છતાં બાળકુંવારા એટલે પ્રકૃતિથી નિર્લેપ છે. ૬. ખગાકાર-પક્ષીના આકારની જેમ કૃતિમાં જીવ હૃદયરને બે પક્ષીઓ રૂપે વર્ણા છે તે આ લીલીથી સંભારી આપ્યું છે.

૧ મૂલા તુલા-મૂલા વિદ્યાને તુલા વિદ્યા.

મઠ ઘટ ઘાટ તો અવનીમાંડી, શુદ્ધ આકાશ સમભે;
ભાંડ ભાગ્યાથી આકાશ નહિ ભાગે, યથો નહિ બ્યો થાયે. સંતો ૦ ૩
અગ્નિ કરો સાક્ષી આપે, કલ્પીને કુળે કહાયે;
અવાચ્ય પદ અખંડ શુદ્ધ એહી, નિષ્કલે તે નહિ જાયે. સંતો ૦ ૪
શિષ્ય ગુરુ બીન સમજ સંજા, અનુભવ શુદ્ધ જોઈખાયે;
કેવલ વંજાના પૂત કહાવે, રસો અસ્મિ જાણાયે. સંતો ૦ ૫

સાતવાર. પદ ૪૨.

અર્ક શુદ્ધ ઉગીઓરે, દેહતિમિર ભવા દૂર;
પ્રકાશ ભયો પંડમાંરે, અનુભવ પ્રગટયો ઉર;
અનુભવ આવ્યો આત્મ જોલખાયો જીવપણું તે જાણેરી; શુદ્ધગમગ્ન એ અમમ ગોતે, પરમ પદ નિજ પાયેરી. અર્ક ૦ ૧
સોમે મનશુ કરોરે, પ્રાણી કેમ ઉતરો પાર;
પરમ પદ કપમ પામીએરે, છૂટે કેસે જો સસાર.
સંસાર સ્વપ્ન ક્ષમ છૂટીએ, અગ્નિ આવરણુ આવીઓ;
જાણ ભાસે આનંદ ભવમાં, પૂર્ણ પદ શુદ્ધ પાવીઓ. અર્ક ૦ ૨
મંગળ રૂપ મૂર્તિરે, અમૂર્તિ તે અપાર;
સ્વરૂપાકાર સુરતીરે, કાયા નહિ જો આકાર.
આકાશવત્ નિર્મળ આતમ, નામ રૂપ શુદ્ધ નારી;
આપ અનુભવ અખંડ એહી, પરમ શુદ્ધ તે પાસરી. અર્ક ૦ ૩
શુદ્ધ શુદ્ધ કરી જોલીએરે, ભાવે કરી જોલીએ ભંડાર;
જુક્તાત કરી જોલીએરે, નિર્ગુણ તે નિરાકાર.

૩. મઠ-ધર. (સંન્યાસીઓને રહેવાના મકાનને મઠ કહે છે. ઘટ-ધરો. ભાંડ-વાસણુ ધર અને ઘડામાં આકાશ છે પણ ધર કે ઘડો ભાગ્યાથી આકાશ ભાગતું નથી. યથો છંદ બ્યોમ (આકાશ) તો યથુ નથી તેમ યવાનું પણ નથી. અર્થાત્ સદાકાળ છે તેમજ તેમ છે પ, શિષ્ય છંદે શિષ્ય ગુરુ બિન (વિના) આ સંજા સમજ લે કે શુદ્ધ જ્ઞાન અનુભવથી જોઈખાય છે ગુરુ શિષ્યાદિ જગત્ તો વાગળીના છાંદરાની પેઠે યથુજ નથી-માત્ર કલ્પના છે. રસો અસ્મિ-રસ રૂપ જ્ઞાન હુ છું. “રસો વૈ સ” એ વાક્યનો અનુવાદ.

નિર્ગુણ સગુણ નિરખતાં, જડ મીઠે જન્મલરી;

આપ જોતાં આપો આપે, પ્રપંચ જાયે પંપાલ રી.

શુરવારે જ્ઞાનમારે, સાન કરી તે સાર;

આનંદ બાસે ઉરમારે, તત્વાતીત એક તાર.

તત્ત્વમસિ બ્રહ્મ તનમારે, કાર્ય કારણ નહિ કાચે રી;

જીવ ધમર નહિ જગત્ જોતાં, દરિ ચરાચર હોયે રી.

શુકવારે તે સુધરેરે, અંતર્જામી તે આપ;

ત્રાસ મટી મારા તનતણીરે, ત્રિવિધિ નહિ તીનું તાપ.

મન જાણે તે મરમ માયા, વાણી પાર નિવાસ રી;

અવાચ્ય પદનો અર્થ એહી, દેવ ન હે કોઇ દાસરી.

સ્થાવર વારે મન સ્થિર કરોરે, અચલ ચલે નહિ ચિત્ત;

અચલ પદ હોયે આત્મ રે, વધુ નહિ કાંચે ચિત્ત.

અજર અમર અખંડ એહી, વાણી નહિ જ્યાં વિકારી;

કેવલ અનુભવ એહી પ્રકારયો, પરમ અમરમ પારરી.

રાગ-કાફી ૪૨.

સમજ્યા સંત સોષરે, અવિદ્યાથી રહે અજગો;

સૂર્યવત્ સાક્ષીરે, ત્રિપદમાં ન જાયે વળગ્યો. સમજ્યાં (૮૬)

પ્રપંચ જોતે આપ હુવો પોતે, ગોતે તેને ગુણ ગાયે;

અદ્વૈત બ્રહ્મ અખંડ અવિનાશી, જોતે તે દ્વૈતપણું જાયે;

સુવર્ણ દંડ સારો રે, મહા આનંદ મલગો.

સમજ્યાં ૧

જોતન વિના જડ નહિ ચાલે, જડે તે નહિ જણાય;

ઈન્દ્રિયાતીત અરૂપ શુદ્ધ આપે, જન્મ્યો નહિ મર જાય;

અગમ અસંગીરે, બ્રહ્મમાંહી સર્વે બળગો.

સમજ્યાં ૨

૨. મનશુ કરો-મન સાથે વિચાર કરો. ૩. મંગળ રૂપ-હલ્યાણ રૂપ એજ મૂર્તિ. સુરવી-ધ્યાન. રી-મદદપૂરણાર્થ. ૪. નિરખતાં-વિચારી જોતાં. જડ-મૂળ અથવા જડ રૂપ જન્મજ. ૭. સ્થાવર વારે-સ્થિર વારે-શનિને સ્થિર વાર કહે છે કેમકે શનૈ એ શબ્દનો અર્થ ધીમે છે.

પ્રપંચ ૯૦-સંસારને જોતાં આપ (બ્રહ્મ) પોતેજ સંસાર રૂપ થયો છે. પછી તે બ્રહ્મને ગોતે (સોષે) છે ને તેના ગુણ જાય છે. ૧ જોતે-વિચારી જોતાં. સુવર્ણ, દંડ. એવો બ્રહ્મરૂપી સુવર્ણ દંડ મહા આનંદ સાથે મળે છે. ૨. જડે-જડ વડે. બળગો-બળશે.

હેમની પૂતળી નિર્જાંધ હોઈ, સુવર્ણ ધાટ બન્યા સોઈ;
 સુવર્ણ નીર દોયે સ્વરૂપ છિ સાચો, દુનિયાભાવ ટળ્યા દોઈ;
 સર્વોત્તમ સરખોરે, મંથિ માંઠ ગુણ ગલગો. સમઝયા૦ ૩

બ્રહ્માકાર જગત્ સહુ ભાસે, જ્યોત તણી એ તો જ્યોત;
 અકે ઈંદુમાંહી પ્રકાશ ધનો, બનુભવ ભયા તે ઉલોત;
 સંસાર સર્વે સોહરે, ત્રિવિધિનો તાપ ટલગો. સમઝયા૦ ૪

સદાનંદ સ્વામી અંતરભમી, પૂર્ણ બ્રહ્મ અપાર;
 સ્વેપ્રકાશ અખિલ શુદ્ધ શોભે, કેવલ નિમિત્ત આકાર;
 સભર બ્રહ્મ સિધુરે, પાણી પાતો એક પલગો. સમઝયા૦ ૫

કાફી ૪૩.

મૂરખ શીદ મોહોરે, પંડમખ્ય જલ પાણી;
 ખરો ધન ખોયો રે, તરીલાં તે મરે તાણી. (૨૬)

રક્ત ખીજ જોયે પંડ કેરી રચના, કૃમિ જલ કહેવાય;
 અસત્ જડ અશુદ્ધ એહી, થયેલું ભગુર થાય;
 કાપા કામ કાચોરે, હોવે જેમાં વૃદ્ધિ કાણી. મૂરખ૦ ૧

કુંડ સાત જોયે નકં કેરા કહીએ, દુઃખ દુર્ગંધભરી દેહ;
 પંચ કાશમાંહી પ્રપંચ પાત્યું, નાશવંતનો શો સ્નેહ;
 વેષ તો વધુનોરે, જોજે તુ તો જૂઠો જાણી. મૂરખ૦ ૨

નાગભોક નર દેવ સુધી નિરખ્યો, પાંચ તત્વ કેરા પંડ;
 કાપા એક ને નીચ ઉચ કરીઆં, મિથ્યા ભાસે છે બ્રહ્માંઠ;
 તન નડિ તારે, ખોટી વાસના તે ખાણી; મૂરખ૦ ૩

૩ હેમની-હિમની-ખરકની નિર્જાંધ હોઈ-અંધાઈ-રચાઈ. સાચો-ખર
 ફની પૂતળીમા ને સોનાના ધાટમા પાણી ને સુવર્ણ એજ સ્વરૂપ સાચું છે.
 ગળગો-ગળશે. ૪. ધનો-એનો. સોહુ-તેજ-બ્રહ્મ ટલગો-ટાળશે. ૫. સભર-સર્વત્ર
 ભરેલો પાતો કરો-ખરનો દુકડો પલગો-પળે અર્થાત્ એક થઈ જાય

૧. તરીલા-ગાડા વગેરેને વધારવાના બળ 'જોડવાને ને જૂસડે દોરડું'
 વગેરે જોડે છે તે. ૨. સાત-સાત ધાતુ તે સાત નરકના કુંડ કહ્યા છે. ૩ ખાણી
 જરાયુજ વગેરે.

કહ્યું માને તો સતસંગ કરજે, મૂઢી દેજે અભિમાન;
સહે કરી આત્મા અર્થ લીજે, સમજે ચળકેરી સાન;
કેવલ એમ કહેછેરે, અનુભવ શુદ્ધ આણી.

મૂરખાં ૪

કાફી ૪૪.

મમતા સદુને મારેરે, તૃષ્ણા મનને લેવે તાણી;
ચૈતન ના વિચારેરે, દેવે તેમાં શોક દાણી. મમતાં (૨૬)

બંધવ સાથે વેર બંધાવે, માત્ર પિતાને દેવે માર;
કામિની સંગે રનેહ કરાવી, તત્ત્વ ખોલે તે અવતાર;
મનુષ્ય દેહ અમૂલ્યોરે, ભુકિત તેણે નહિ જાણી. મમતાં ૧

પુત્ર પુત્રીને કું મુખે પરણાવું, ભરું મુવનો ભંડાર;
ધન ખરચી ઉંચા ધામ બંધાવું, સર્વે દેખે તે સંસાર;
ભલો કહે વૈભવમારે, ધાંચીના ધરની તાણે ધાણી. મમતાં ૨

જન્મ જન્મ કરી રવર્ગે જાવું, પુણ્ય ધર્મ તે અપાર;
પુણ્ય ક્ષીણે ધણું પાછું પડવું, ને ધરે તે અવતાર;
માર જમનો માથેરે, મોક્ષ વસ્તુ નહિ માણી. મમતાં ૩

મહીપતિ ધધન રાજ કું માણું, કુળે નહિ તે સરદાર;
વિશ્વ ઉધરીયાં કુક્રમ વરતાવું, નાણું અગણિત સુતનાર;
માર ખાણી ના ચૂકેરે, કહેવામાં તે નાવે કા'ણી. મમતાં ૪

ફેરા ચોરાશીમાં તે જીવ ફરીઓ, ચાહે લોક ખાણુ ચાર;
ધોર નરકના દુઃખ તે ભોગવે, વધુ ધરે તે વારંવાર;
કેવલ એમ કહે છેરે, કુઃખ દેવે જન્મ દાણી. મમતાં ૫

કાફી ૪૫.

.બણીને કાં બૂલ્યારે, પંડિત જોળે ખોજી પંડમાં;
ગમાવી વસ્તુ ધરમારે, મિથ્યા કુટ છે બ્રહ્માંડમાં. બણીને (૨૬)

૨. મુવનો દ્રવ્યનો એમ દોષું જોઈએ ૩ પુણ્ય ક્ષીણ-પુણ્ય ક્ષય થાય ત્યારે. કોણે પુણ્ય મર્ત્યલોક વિશન્તિ એ ગીતા વાક્યને અનુવાદ

૧. કુટ- કટાવાવું-અકળાવાવું. જ્યારમ-ચરમાર્થ. આસા' ઇન્-આસા

પંડિત બણીને વાચે પોથી, કરે શ્રવણ સહુ કાચ;
જયારથ જ્ઞાન તે નાવે જલપામાં, હરિ પ્રગટ કર્યાંથી હોય;
માન દાનમા માતારે, આશા ફેરી લાવે અંડમા. બણીને ૧

મન કહે તે સાચું કરી માને, અર્થ કરેત અર્નેક;
સચણુ ફેરી જતાવે શોભા, નિર્ગુણી નહિ નેક;
વિવેક વિનાની વાતોરે, એલે આપ માયા ખંડમાં. બણીને ૨

પદાર્થ ઇચ્છે ઇન્દ્રિયે પોષે, વળી રાખે લોકબ્યવહાર;
કુટુંબ માનીને માઠી કુટાણો, નાણું વહાણું સુતનાર;
વિષયમાં વવાયો રે, આંચો નહિ અખંડમાં. બણીને ૩

વળી સ્વર્ગ ફેરાં સુખ વખાણે, દેખાડે નરકકેરા હોય;
મિથ્યા સમઝ્યા વિના મન ભરમાવે, કાચી કાપા પંડ કોણ;
વિચા નહિ વસ્તુરે, ડૂબી રહ્યો દેહ દંડમાં. બણીને ૪

મોક્ષાર્થ કરીને ઉદર સહુને પ્રબોધે, અંતર માયા ફેરી આશ;
પ્રપંચ કરીને ઉદર પોષે, વસ્તુનો નહિ વિશ્વાસ;
કેવલ એમ કહેછેરે, ચિત્ત ચડ્યો પ્રચંડમાં. બણીને ૫

રાગ પ્રભાતી. દેવગધાર ૪૬.

તું સહી તું સહી અખંડ શુદ્ધ આતમા, હું નહિ પંડમાં જોયું હેરી;
હુંનો પ્રકાશ આપે હુવો હરિ, ઈશ્વરમસિ કહે સુરતી તેરી. તું સહી (૨૩)
હેમના ધાટ અનેક એથી હુવા, માટીના ધાટ ઘટ શરાવમે રી;
પટ અનેક તે સુતથી ઉપન્મા, કલા અનંત જોયે આપકેરી. તું સહી ૧
વાયુ (તે) સર્વમાં બ્યોમસુધી વરતે, સુગંધ દુર્ગંધ પરશે નાશે રી;
સ્વેપ્રકાશ આનંદરૂપે રહે સદા, ગગન ઘટ મઠ અવકાશ ધેરી. તું સહી ૨.

(૮૪૫) ફેરીને યાજી તેને જ્ઞાનમા લાવે છે-સાચનાને લીધે તે દેહ ધરે છે
૪. પડકાર-દેહરૂપી કાચ. ૫ પ્રચંડમા-પ્રચંડ સંસારમા.

૧ એથી-હેમથી શરાવ-સંકેશ. ઘટ અને શરાવમા જે ધાટ જણાય
તે માટીના છે કલા ઇન્દ્રિય રીતે જે અનંત કલા (વિશ્વ રૂપી વિશાળો)
જેવામા આવે છે તે આપની (પરમાત્માની) છે નાશે-નસે. જે સુગંધ
દુર્ગંધના સ્પર્શથી તું નાસે છે અથવા ના શેરી એમ પદ્મચંદ કીએ તો તે
વાયુને શેરીનો સુગંધ ૨ દુર્ગંધ સ્પર્શ કરતો નથી.

સચ્ચિદાનંદ તે આઘ અંત મધ્ય સહી, જીવ ધમર ચૈતન જેરી;
 મૃગજલ સરીખું જગત્ બાસે મને, અધિઠાન સત્પાથો કુરે એરી. તું ૦ ૩
 ભાષ સાકરની પૂતળી રવાદે સખર બરી, નામ રૂપ ગુણ સાકર નેરી;
 હુંને આદે લઈ સર્વે ભામે દરિ, ઠીક આનંદધન વરણ ઠેરી. તું સહી ૦ ૪
 તત્વ પ્રકાશ અખિલ ધણ આતમા, અર્ક ઉગે મટે (તે) અધેરી;
 કેવલાનંદ અવાચ્ય પદે શું કહે, જુદિ નહિ જેહમાં વૃત્તિ બેરી. તું સહી ૦ ૫

પદ ૪૭.

શુદ્ધ સ્વરૂપ સત્સાર, વિવેકે જો વિચારમાં. (ટેક)
 પ્રેમ વૈરાગ્ય જ્યારે ઉપનેરે, ચૈદલોક ખાણી ચાર, ખ્યારે રામ,
 વિષમસુખ તે કાગ વિધાવત, સર્પડંબ જ્યું સંસાર. વિવેક ૦ ૧
 વિવેકે કરી જડચૈતન વર્તે, કાયા તીનું આકાર, ખ્યારે રામ,
 આતમ તેથી અલગોરે, શ્રવણ કરે શુદ્ધ સાર. વિવેક ૦ ૨
 મનન કહી ચૈતનને માને, પરમ અપરમ પાર, ખ્યારે રામ
 જહ દૂર કરે જળી જૂદા, નર નહિ કાયે નાર. વિવેક ૦ ૩
 નિદિધ્યાસન અખંડ અવિનાશી, કલા હોયે ધણાકાર, ખ્યારે રામ,
 કેવલ ધણ સદોદિત કહીએ, અક્ષરાતીત આધાર. વિવેક ૦ ૪

પદ ૪૮.

સુણો અરજી મોરા સ્વામી, જોયા ઘટ ઘટ અંતરજામી હોજી (ટેક)
 આ અવસર આવો અલબેલા, ગુણ તીહારા ગાયે હોજી;
 સુખનો દાતા હે સામલીઓ, સ્થિર મન આનંદ યાયે. જોયા ૦ ૧
 નિર્ગુણ રૂપ એ નાય નિરંતર, સચુણ નામ રૂપ સારો હોજી;
 ભકતવત્સલ તમે આપ બૂધરા, નટવર (નો) ખેલૂં ન્યારો. જોયા ૦ ૨
 પ્રહલાદની પ્રતિષ્ઠા પાળી, મગરર દૈત્યને માર્યો હોજી;
 અચલ પદ મુ(વ)જીને આપ્યો, સાધુનો કાજ સુધાયો જોયા ૦ ૩

૪. નેરી-પારો. અથવા સાકરને નામ રૂપ ગુણ સામવાથી સાકરની પૂતળી થઈ છે. ૫. બેરી-જેમા જુદિની જે વૃત્તિ (દૈતભાવ) થતી નથી.

૧. જ્યું-જેવો. સંસાર-સાપના ડંખ, જેવો છે. ૨. વર્તે-ઝાળખી કાઢે છે. કાયાતીતું-સ્થૂલ, સૂક્ષ્મ, કારણ, એ ત્રણ સરીવો.

અનંત ભક્ત આગે ઓધાર્યાં, અળલાને ચીર આધ્યાં હોજી;
ગજ આદે લેછ નાવે ગણીતમાં, કષ્ટ અનંતનાં કાધ્યાં. જોયાં ૪
અનેક આગે અધમ ઓધાર્યાં, પાપી આપ અપરમપારી હોજી;
આશ કરી દાસ ચરણે આબો, કેવલ કહે પોકારી. જોયાં ૫

અથ કલજુગની સોલાણી. ૫૬ ૪૯.

એ અધમરો પો'રો આબો, લોક સુણો સમેાજદલાયો હોજી (ટક)

માનવી દેવ કેરો સાચ ન માને, કરે નહિ તે દેવકાળ હોજી;
ધણા લોક તેમાં દુઃખ ભોગવે, માને નહિ તે કેની માઝ. લોક ૧

વિષ વિશ્વાસ નિના શાસ્ત્ર વાચે, મંત્ર જૂઠા કરી માને હોજી;
ભૂતી શુદ્ધી બીજા મતમાં ભળશે, અર્થ અગમ નહિ આવે. લોક ૨

સાધુ થઈને હરિને નહિ સમરે, ધન લેવા બહાનું ધરશે હોજી;
કર્મ અનેક માયા લેવાને કરશે, દરામી ચામ દામ હરશે. લોક ૩

અતીત થઈને માયાની રાખે આશા, નાણું ખરચીને લાવે નારી હોજી;
ત્રિવિધિ તાપમાં તે બહુ કુટારી, બાનાધારી હોશે ધરખારી. લોક ૪

સંન્યાસી થઈ સંચય કરે નાણું, જાની છુંડી તો ચાવે સારી હોજી;
જગતમાં મહાપુરુષ પૂજવે, બીતર છલબેદ બારી. લોક ૫

ચૈતન જપવા નહિ બધા 'બ્રહ્મચારી, સાધન સિદ્ધિકાજ સાધે હોજી;
માનરસ મીવા જગત પ્રબોધે, લક્ષ શુદ્ધ નહિ લાભે. લોક ૬

નારી ના માને પોતાના નરને, નર ન માને તે નારી હોજી;
ખેરો માને નહિ પોતાના બાપને, ચાડ બધે તે બ્યભિચારી. લોક ૭

વાણીઆ વેપારી ચોર થઈ ચાવે, વસ્તે કાલી રાખે સાહુકારી હોજી,
આજ કિતમ તે મધ્યમ થઈ આવે, અધ્યમ બજે તે મુરારી. લોક ૮

(૪. નિદિધાસન-ધ્યાન

૫ અળલાને- દ્રોપદીને

૧. અધમરો-અધમનો પોરો-વખત. દેવકાળ-દેવકાર્ય. અર્થ ૪૦-અગ.

૨૫ (પરમાત્મા) નો અર્થ મનમા નહિ આવે. ૩ અતીત-વેરાગી. બાનાધારી-
ત્યાગીના વેધવાળા. ૭ ચાડ-ચારે "

સાચા પુરુષની કરે ના કોઈ સેવા, પાખંડ દેખીને તેને પૂજે હોજી;
 અજ્ઞાનમાં જીવ ધણા બાથડે, શુદ્ધ મારગ નહિ સૂઝે. લોક ૦ ૯

વાણીશબ્દે કરી લોક વવાયા, જૂઠ સાચ નહિ જાણે હોજી;
 ખરા ખોટાની ખબર ન ખજાને, પડ્યો મન જડ પાણે. લોક ૦ ૧૦

કપટ કરીને લોકને વશ કરશે, ચંડાલ પંથ ચલાવે હોજી;
 કૌટિક કલ્પસુધી ધરશે કાયા, નગુરાનો તે પાર નાવે. લોક ૦ ૧૧

મદિમા કલુકેરો કહે જોગમાયા, મહાપુરુષ કોષ માને હોજી,
 શઠ સુદ્ધિવાળા નહિ કોષ સમજે, કેવલ સાંભળ દેઈ કાને. લોક ૦ ૧૨

સોરઠા ૫૦.

શ્રવણ કરે સત્ સગ, મનન કરે મનમાંયથી;
 નિદિધ્યાસન અભંગ, સાક્ષાત્કાર કેવલ સદા. ૧

વૈરાગ્ય સંગ વિવેક, સંપત્તિ ખટ જો સમજ હી;
 મોક્ષ ઇચ્છા પરમેક, પ્રથમ સાધન ચાર પરખીએ. ૨

હૃન્નર કરો હજાર, હરિ ન આવે હાથમાં;
 વિવેક તત્વ વિચાર, સત્ ચિદ્દ આનંદ સર્વમાં. ૩

સર્વ છે બ્રહ્મ સ્વરૂપ, ભૂપ સંત મુખ લાખણી,
 આત્મ અખંડ અરૂપ, કોષ જાણે સંત કેવલા. ૪

(સાતવાર) છંપા ૫૧.

બ્રાહ્મણ પૂર્વ કરા પાયો આજ, કરે તો સુધરે સધલાં કાજ;
 રહેજી ચલે તો અખંડ રૂપ, ભૂતાતીત સકલનો ભૂપ;
 વરતુ બ્રાહ્મણ કરે કમું વાર, પરમ કેવલ અપરમવાર. ૧

૧૦. પડ્યો ઇંડ જડ પાપાણુમા મન લાગ્યું. ૧૨ કલ્પ-કલા-કલિ.]

૧ શ્રવણ, મનન, નિદિધ્યાસન, એ ત્રણે બ્રહ્મવિદ્યાના અંતરંગ સાધન
 સિદ્ધ તે પહેલાં સોરઠાથી કહે છે શ્રવણ ઇંડ. ૨ બ્રહ્મવિદ્યાના અધિકારી
 ચાર સાધન આ સોરઠામાં કલા ૩ વૈરાગ્ય ઇંડ-(૧) વૈરાગ્ય, (૨) વિવેક,
 (૩) મદ્ સંપત્તિ (૪) કુમુદ્ધતા વિવેક-જડ અને ચેતનને ભિન્ન સમજવા-
 પથ. ખટસ પત્તિ-રામ, દમ, તપ, તિતિક્ષા, શ્રદ્ધા, સમાધાન. પરમેક-પરમ એવી
 એક (મોક્ષ-જાતું) વિશેષણ)

બ્રાહ્મણ ઇંડ પૂર્વના પુરુષથી આજ ઇ બ્રાહ્મણ (બ્રહ્મસમય બ્રહ્મ એ-

સોમે શુદ્ધ સ્વરૂપ સત્ સોય, કળે તે વીરલા સાધુ કાપ;
હરિ ચરાચર આનંદ હોય, તત્ત્વમસિ બ્યાપક રૂપ તોય;
સો મેં અબર અમર સ્વરૂપ, ભયો કેવલ સકલનો જૂપ. ૨

મંગળ મુક્ત સ્વરૂપ મન, તે નહિ ધરે અવર કાષ્ઠ તન;
ભુક્તિ ભોગ ભણે કાષ્ઠ જન, પાપ નહિ કાપ તેને પન;
મંગળ રૂપ કુવા સત્ મોયે, દેખ કેવલ જીવ ધ્રુવ ના દોયે. ૩

બુધે શુદ્ધ સમઝ ટું બોધ, સત્ય બોધક કહે તે શોધ;
આપો તજ સત્ય બાણીએ આપ, મન વાણી નહિ ભણે માપ;
શુદ્ધ બુધ છે જનની સોય, હરિ કેવલ સ્વરૂપે હોય. ૪

ગુરુ કહે તે સમઝ લો જ્ઞાન, ધરે અગોચર અખંડ ધ્યાન;
શિષ્ય ચકોર આકાશી શશી, જ્ઞાતિ શુદ્ધ સ્વરૂપમાં વસી;
એ અનુભવ તે આવે હિર, પૂર્ણાનંદ કેવલ હરપૂર. ૫

શુકવારે કરો મન સોય, ગઈ પળક ફેર ન આવે કાપ;
હો ગઈ પળ આવે નહિ હાથ, નહિ ભણ્યો અખડવર નાથ;
સમઝ ગુરુની અગમ જ્ઞાન, માને કેવલ નહિ અભિમાન. ૬

શનિવારે સમઝ ટું સોય, હરિ ચરાચર આપે હોય;
ફળે નહિ કાષ્ઠ રૂપ દેહાર, પરમ ગુરુ અપરમપાર;
વસ્તુ નીશાં કરો જ્ઞાની વાર, કેવલ સ્વરૂપ ભો નિરાકાર. ૭

સાત વાર વિચારે સોય, જીવ ધ્રુવવરથી રહિત ભોય;
વેદ ચાર ન ભણે વાણી, જ્ઞાનનહારની એવી ભણી;
સૂર્ય દીપવત્ સાક્ષી સોય, કેવલ અનુભવી ભણે કાપ. ૮

કક્કા બત્રીશી પર.

કક્કા બત્રીશી કું કહું, આવરણ નાવે મમ હિર,
અભેદ અર્થ બ્રહ્મ આત્મા, પૂર્ણાનંદ હરપૂર. ૧

તન્યને) ટું આજ પામ્યો છે જો તે આદિત્ય વને પ્રકાશિત કરે તો સધળા
કાજ સુધરે. (૧) વસ્તુ ધન આદિત્ય એજ બ્રહ્મ વસ્તુ છે હવે સામાટે વાર કરે
છે ! ૨. સો મે-તે કું ૩ પન-પૂણ્ય. મોયે-મને ૪ આપો-દેહાભિમાન.

કઠકે ઇસ માયા કરી, કર્મ ધર્મ કીયા કામ;	
કરણી વિધવિધ કામના, નરનારી રૂપ નામ.	૨
(ખખખે) ફર અફર કીધા ખેલવા, માયા અવિદ્યા માપ;	
પાંચ તરવનાં પૂતળા, રચાવર જંગમ ચાપ.	૩
ગગન આદિ ગુણ ગંગમાં, ત્રણ લોક વિસ્તાર;	
અકાર ઉકાર મકાર એહ, સ્વરૂપ દિત સંસાર.	૪
ધધે સર્વ રૂપ ઘાટમાં, આત્મરૂપ અઘાટ;	
ઘટ ઘટમાં કરે ગર્જના, નિયુષ્ટ બ્રહ્મ નિરાટ.	૫
અંગો અંગ નિજ આત્મા, સર્વ નિરંતર રચામ,	
વસે પુષ્પમાં વાસના, રહ્યો ધ્રુવ આત્મારામ.	૬
અગ્ને સર્વના ચિત્તમાં, કરહી શુદ્ધિપ્રકાશ;	
એક કૂટસ્થકે આશરે, બધો નામ ચિદાભાસ;	૭
છહે સ્વરૂપની સંજ્ઞા, સમગ્રે કાષ્ઠક સંત;	
સેવ્યા સત્ગુરુ સંતને, તે પાયા નિજતંત	૮
જળજે જગી જો જગતમાં, રહ્યો કુટ આપ સ્વરૂપ;	
દેહ ઇંદ્રિ પ્રાણ દર્શ છે, અધિષ્ઠાન આપ અરૂપ	૯
જેજે જગત જો ઝેર છે, આત્મ છે અમૃત;	
કરણ દોપને દૂર કરો, જગત રહ્યો તું જાત.	૧૦
નન્ને તું તો શુદ્ધ નિત્ય છે, નામ રૂપ અનિત્ય,	
અનિત્ય દૂર કરી ઉરથી, પોતે નિત્ય પ્રતીત.	૧૧
ટટે અધસ્તને ટાળીએ, અધિષ્ઠાને રખ ઉર;	
અખંડ એક રસ આત્મા, પૂર્ણ બ્રહ્મ ભરપૂર.	૧૨

૨. ઇસ આ. ૪. ગગન આદિ ઇન્દ્રિયાઓ આદિ તત્ત્વો તથા તેના શબ્દાદિ ગુણ. ગંગમાં-ગંગામાં અકાર ઇન્દ્રિય અક્ષરના જે અ, ઊ, ઇ, ઓ, ઉ, એ મ્ તેજ સંસારના સ્વરૂપને માટે છે (દિત-માટે) અર્થાત્ સત્વાદિ ત્રણ ગુણના વાયક એ આકારથી જગતનું સ્વરૂપ બંધાયું છે. ૫. અઘાટ-આકાર વગરનું. નિરાટ-કેવળ. ૭. કુટસ્થ કે ઇન્દ્રિય-અધિષ્ઠાન શુદ્ધ ચૈતન્યને કૂટસ્થ કહે છે. શુદ્ધિમાં કૂટસ્થનું જે પ્રતિબિંબ તે ચિદાભાસ (જીવ) કહેવાય છે. ૮. તંત-તંત્ર-ચૈતન્ય રૂપી તાંત્રણો. ૯. કૂટ-સ્થિર અને નિર્લેપ. દર્શ-દ્રશ્ય. ૧૦. કરણ દોષ ઇંદ્રિયોના દોષ.

હૃદ્ય ચેતનનો કાક, હે, કાલો નહિ અલુ કામ;	
રજતજમાં બાપી રહો, સચરાચર ચુરુ રયામ.	૧૩
હૃદ્ય મનને ના હેલાવીએ, અચલ વૃત્તિ રખ આપ;	
આકાશવત શુદ્ધ આતમા, મહાવાયક સત્ય માપ.	૧૪
વેદ ચાર વાણી વદે, દે જળબ્યો દેલ;	
અખંડ કેવલ આતમા, તત્વાતીત અતોલ.	૧૫
રહેણી છુણે રાખીએ, કહેણી કથીએ કાવ્ય;	
અર્થ અનુભવે આણીએ, લક્ષ સ્વરૂપે લાભ.	૧૬
તત્તે વસ્તુ તત્ત્વમાં, તલ મધ્યે જ્યમ તેલ;	
કરી ક્રિયા નિકાસીએ, ખાવંદ અદબદ ખેલ.	૧૭
થથે થાપી બહુ થાપના, આતમ સ્વરૂપ અથાપ;	
નિરાલંબ આલંબ નહિ, અજર અમર શુદ્ધ આપ.	૧૮
દે પ્રાણ મન દેહને, મોહિત ભયો તેરો મન;	
અદર્શ શુદ્ધ એક આતમા, માયા રહિત અમન.	૧૯
ધધે અગોચર ધ્યાનમાં, લક્ષ ભયો લવલીન;	
ચકોર વૃત્તિ ચંદમાં, મગન રહે જલમીન.	૨૦
નન્ને મળી ગયો નરમાં, રસમસ ભયો એક રૂપ;	
અગમ અગોચર આતમા, ભાવાતીત ધન શૂપ.	૨૧
પાપે આનંદ સુખ ઉપળે, દુઃખ સુખ ભયો સહુ દર;	
નામ રૂપ ભાસે નહિ, મોહુ અનુભવ સર.	૨૨
ફેટ્ટે ચોરાશી ફેરમાં, ફર્યું નહિ મન ફેર;	
નિશ્ચલ સ્વરૂપ અગે નહિ, હરી લીઆ જલ હેર.	૨૩
બબ્બે સ્વરૂપ નાશુદમાં, બોલ મન વાણી બોલ;	
રામ તેથી અલગો રહે, તત્વાતીત અતોલ.	૨૪

૧૨. અધસ્ત-અધસ્ત ૧૪. રખ-રાખીને. ૧૭. નિકાસીએ-તલમાંથી તેલની પેટે. અદબદ (અનિર્વચનીય) ખેલ (સંસાર રૂપી) માયી (પરમાત્માને) છુટો કાઢીએ. અર્થાત્ જડ ચેતનનો વિવેક કરવો. ૧૯ અદર્શ-અદત્ય. અમન-મન રહિત. ૨૦. લક્ષ ઇન્-લક્ષ કરીને. લવલીન (છેદજ લીન) ભયો (યયો) ૨૩. હરિ ઇન્-બ્રહ્મને હેરીને (જોઇને) તે હરિ (બ્રહ્મને) લીધા-આપરૂપ જણ્યા. ૨૪. સ્વરૂપ

- ભરમે અખંડ શુદ્ધ પ્રજ્ઞ છે, વસી પુષ્પમાં જ્યમ વાસ;
તલ મધ્યે જ્યમ તેલ છે, નિર્ગુણ સત્ય અવિનાશ. ૨૫
- મર્મ જાણ્યો પરિચ્છિન્નો, મમા રહિત અમાપ;
ત્રાંતિ ગદ્ય માન અતુલવે, પુણ્ય નહિ કાંઈ પાપ. ૨૬
- પર્યે અયં એક આત્મા, દુળે નહિ કાંઈ દેવ;
અખંડ એક આકાશ જ્યમ, શુદ્ધ નિરંતર સેવ. ૨૭
- રૂઝે આત્મા રામ છે, અંતરજામી એક;
સંત સમાગમ સેવતાં, વૈરાગ્ય શુદ્ધ વિવેક. ૨૮
- લક્ષે લક્ષ અલક્ષ છે, ત્યાગ ભાગ કરી તેહ;
જડ ચૈતન જાણે જૂજવાં, જીવ-મુક્ત ભયા તેહ. ૨૯
- વિવેક ચારે વેદમાં, નેતિ નેતિ કરી નાય;
અખંડ કેવલ આત્મા, સર્વે નિરંતર સાય. ૩૦
- શરશે સ્વરૂપની સંગન્યા, સમર્યા સમજે જ્ઞાન;
અખંડ આનંદ ઉરમાં, માન નહિ અપમાન. ૩૧
- પર્યે દેખ ચાર ખાણમાં, અંતરજામી આપ;
દુળે નહિ શુ દાખવું, જપે તે કાનો જાપ. ૩૨
- સરસે અખંડ પ્રજ્ઞ સત્ય છે, અસત્ય દેહ આકાર;
જન્મ મરણ નહિ જેહને, પરમ અપરમ પાર. ૩૩
- હહે હરિ રૂપ હેરતાં, હરદમ તે હરિ હોય;
અખંડ કેવળ આત્મા, સચરાચર હો સોય. ૩૪
- અકાર નહિ જા ઉરમાં, ઉકર નહિ રૂપ એહ;
મકાર નહિ માયા મૂળશે, તત્વાતીત પ્રજ્ઞ તેહ. ૩૫

- (૧) ૨૬. રહિત-નામરૂપથી રહિત. ૨૭. અયં-આ જયમાતમા પ્રજ્ઞ શ્રુતિનો ઇસારો કર્યો છે. ૨૯. લક્ષ ઇ-ત્યાગ ભાગ કરી (જડદાનદેહ જ્ઞાવડે) વાચ્યાર્થનો ત્યાગ કરી લક્ષ્યાર્થને ગ્રહણ કરી અલક્ષ્યનું લક્ષ્ય રૂ-અલક્ષ્ય આજખવા ૩૦ વિવેક ઇ-વેદોમા ' નેતિ નેતિ ' સખો નાયનો (જડ ચૈતનનો) વિવેક કરી બતાવ્યો છે. ૩૫ અકાર ઉકાર મકાર-મહારમાંના.

- જૂત નહિ વા બ્રહ્મમાં, લવિષ્ય નહિ વાગે ભેદ; ૧૧ ૧ ૧
વર્તમાન નહિ જા વસ્તુમાં, આત્મા રૂપ અભેદ. ૩૬
- અહં અંધિ નહિ એહમાં, સંશે અંધિ નહિ રયામ; ૧)
કર્મ અંધિ નહિ કલ્પના, રહ્યો શુદ્ધ આતમ રામ. ૩૭
- સ્થૂળ સૂક્ષ્મ કારણ નહિ, કર્તા ક્રિયા નહિ કર્મ;
ગાતા ગાન શ્રે (ય) નહિ, બાવાતીત શુદ્ધ બ્રહ્મ. ૩૮
- નહિ સમષ્ટિ વ્યષ્ટિ નહિ, નહિ રૂપ શુદ્ધ નામ; ૧
નહિ જીવ ઇશ્વર નહિ, સોહી છે સત્શુર રયામ. ૩૯
- અજન્મા બ્રહ્મ અવિનાશ છે, તત્વાતીત રૂપ તેહ;
અખંડ કેવલ આતમા, શોધતાં નાવે છેહ. ૪૦

શોપાઈ (જરૂપા) ૫૩.

- ૫૫ દોહી જ્ઞાનને પાયું, ધણીને ઉત્તરું કાઢવા ધાયું;
સમજ્યો નહિ સમાગમસાર, બરે જ્ઞાતિ દોષનો બાર;
તે નર (નો) જો ખર અવતાર, માથે બોજને આવે માર. ૧
- શુદ્ધ મન ન સેવે સંત, આવે નહિ તે જીવનો અંત;
વાણી શુદ્ધ ન સમજે શબ્દ વિવેક, આત્મ એક ને રૂપ અનેક;
ભણ્યા અક્ષરનો નાવે ભેદ, સૂક્ષ્મ વસ્તુ અરૂપ અછેદ; ૨
- વિગ્ર ભણે ચાર જો વેદ, ભિન્ન અર્થનો ના લે ભેદ.
કામના અનંત ને વાંચે કથા, મૂળ પ્રોકતે સાંભળે મિથ્યા;
પ્રભુને નામે પાણી ન પાય, કેવલ કથા સાંભળે શું ચાય ? ૩
- દુનિયા આવે દર્શન દોડી, કરે નહિ ધર્મ એક દોડી;
મનમાં ઇચ્છા આવે વૈમાન, સમજે નહિ અગોચર સાન;
ચક્રબુદ્ધિ ના સમજે સાર, પ્રાણી કેવલ કયમ ઉતરે પાર. ૪

૧. સંસારીનું સ્વરૂપ વર્ણવે છે. ૫૫ થી ૭૦. ૨. નાવે—ન જાણે. ૩. પ્રોકતે—પરોક્ષપણે અથવા બીજાનું કહેણ.

સુખ ખોલવાને આત્મું સહુ, વળી માતા દીકરી ને સાસુ વહુ;
દેખ સસરા જમાઈ બાપ દીકરા, વાણી બહુ શબ્દ વિખરો;
જગત તણી ચાલ એવી જાણ, તેમાં કેવલ તાણાતાણ. ૫

અગમ વાણી પદ.

શરી નહિ સર તાહમે, નિર્મળ વરસે નર તાહમે;
હરિહર નહિ માહેશ તાહમે, વર્ણુ જે વેપ તાહમે. ૧
પંડ નહિ બ્રહ્માંડ તાહમે, આકાર નહિ જ્યાં અંડ તાહમે;
તત્વ નહિ વિસ્તાર તાહમે, પરા વાણી કેવલ પાર તાહમે. ૨
સાત્ય અસત્ય નહિ સાર તાહમે, ત્યાં ચોવીસ નહિ અવતાર તાહમે;
જડ ચૈતન નહિ જોડ તાહમે, ખાટ ખોટ નહિ ખોડ તાહમે. ૩
ભ્રુવ શિવ નહિ જ'જલ તાહમે, કાયા નહિ કર્મ કાલ તાહમે;
વા'લો નહિ કાંઈ વેર તાહમે, જ્યાં નહિ અમૃત એર તાહમે. ૪
પાપ નહિ કાંઈ પુણ્ય તાહમે, શબ્દ નહિ કાંઈ શૂન્ય તાહમે;
સ્વામ નહિ કોઈ શિષ્ય તાહમે, દેવ નહિ ભુગદીશ તાહમે. ૫
દેવ નહિ ઉપદેશ તાહમે, લેખ નહિ લવલેશ તાહમે;
જગ જગત નહિ જોગ તાહમે, રહેણી કરણી રાગ તાહમે. ૬
નર નહિ કાં નારી તાહમે, હરખ શોક નહિ હાર તાહમે;
કર્મ ધર્મ નહિ કામ તાહમે, નાત અને નહિ જાત તાહમે. ૭
નહિ નિર્ગુણ સગુણ નામ તાહમે, જાત ભાત નહિ જામ તાહમે,
હું તું, જે નહિ કાંઈ હાથ તાહમે, ખલક નહિ ચાર ખાણ તાહમે. ૮
દેવા લેવા નહિ દત્ત તાહમે, ઉદય નહિ કાંઈ અસ્ત તાહમે,
માત તાત નહિ મૂળ તાહમે, સ્થલ જલ નહિ સ્થૂલ તાહમે. ૯
રાજ્ય કાજ નહિ રાજ તાહમે, બુદ્ધ નાદ નહિ ખીજ તાહમે;
પૂરણ બ્રહ્મ ભરપૂર તાહમે, હંસ કેવલ ત્યાં હજુર તાહમે. ૧૦

૫. ખોલવાને-ખોળવાને વિખરો-વિખરાયો-વિસ્તાર પામ્યો

૧. તાહમે-તેમાં-તે બ્રહ્મા. ૨. અંડ-બ્રહ્માંડ ૩ ખાટ-લાલ ખોટ-
ગુસ્તાન. ખોડ-ખામી ૫ સ્વામ-સ્વામી. ૮ જામ-જમાવા. જે-જે ૯ દત્ત-
આપેલું.

સાખી

સ્વર્ગ નરકનો સાક્ષી, તત્ત્વ વ્યાપક તેહ;
વાણી રહિત વાસ છે, આત્મરૂપ તે એહ.

મહાકાલી માતાનો ગરબો પપ.

- માતા મોટું છે તારું માપ, અવસર જોઇ આવજો રે લોલ;
ટાળવા ત્રિવિધિનો તાપ, લક્ષ શુદ્ધ લાવજો રે લોલ. (૨૬)
- રેયત માથે આવ્યો રોન, તરત આવો ટાળવા રે લોલ
ભૂતડાં અનંત માગે ભોગ, ગર્વ તેનો ગાળવા રે લોલ. માતા૦ ૧
- રક્ષા કરે તમારું રાજ, કાજ શુદ્ધ કીજીએ રે લોલ;
આધ ધા સુણી આવજો આજ, પ્રેમરસ પીજીએ રે લોલ. માતા૦ ૨
- અખંડ આનંદી વમો ઉર, નૂર તારું નિરખીએ રે લોલ;
ચરણે ચિત્ત લાગ્યું ચકચૂર, પંડમાં પરખીએ રે લોલ. માતા૦ ૩
- અમાની અનરથ ભોગવે અંગ, રંગ નહિ રૂપનું રે લોલ;
ભક્તિ તજો કરે તે ભંગ, ભાસે ના રૂપ ભૂપનું રે લોલ. માતા૦ ૪
- લપટ નિંદા કરે તારી લોક, માને નહિ તારાં માપને રે લોલ;
ફૂત થાય નામ રૂપ ફોક, પૂર્વનાં તે પાપને રે લોલ. માતા૦ ૫
- પાપી મરે જન્મે ધરે દેહ, અંડમાં અવતરે રે લોલ;
દેહ ધરી ભોગવે છે દુઃખદંડ, ચતુર્ધંગે ઘાસ ચરે રે લોલ. માતા૦ ૬
- રચીઆ ભૂત પંથ શુષ્ક રોગ, જન્મ બહુ જાય છે રે લોલ;
ભોગવે ધણા સુખ દુઃખ ભોગ, રથૂપ સંગે થાય છે રે લોલ. માતા૦ ૭
- શોધી જોને સ્વમવલ્લ સંસાર, પાર નાવે પંડનો રે લોલ;
ખાંતિનો ભર્યો બહુ ભંડાર, દેહ દુઃખદંડનો રે લોલ. માતા૦ ૮
- જલને દાંડીને દોષે ભૂત, અવિદ્યા ભરી ઉરમાં રે લોલ;
તે તો તત્ત્વ નહિ શુષ્ક વૃત, નામ રૂપ નરમાં રે લોલ. માતા૦ ૯

૨. આધ-મા. ધા-ધાવો-ધાએ! ધાઓ એવી જૂમ. ૪. અનરથ-દુઃખરૂપી અનર્થ. ૫. ફૂત-ફૂટતા ફૂટાં. પાપને-પાપને લીધે. ૬. ચતુર્ધંગે-ચારપગે (ફરોને). ૮. વૃત-કલ્પના માત્ર.

- અવિદ્યાએ બેઠ દેખાડ્યા અનેક, આણી ત્યાં બૂલાં પડ્યાં રે લોલ;
 વધુ ધરી બુદ્ધિ નહિ ત્યાં વિવેક, ચરણે નહિ ચડ્યાં રે લોલ. માતા૦ ૧૦
- નવણે નિરખે મૃગજલ નીર, કપટી પીવા કરે રે લોલ;
 સ્વપ્નામાં રાંક થયો અમીર, ઠીક જાગે નહિ દૂરે રે લોલ. માતા૦-૧૧
- પ્રપંચ બહોત બધા પાખંડ, અખંડ નહિ ઓલખે રે લોલ;
 ખખર વિના ભટકે તે નવખંડ, ખલક જૂત તે લખે રે લોલ. માતા૦ ૧૨.
- ભક્તિ ઉપર નહિ ભાવ, ધર્મ બહોળા ધર્મોરે લોલ;
 દુનિયાં કપટ આલે દાવ, કર્મથી રોગ ક્યાં રે લોલ. માતા૦ ૧૩
- વેદ નહિ જાણે રોગની વાત, પડિતો જૂઠા પડે રે લોલ;
 જાણે નહિ નાડી વરતી જાત, નરને તેમેં નડે રે લોલ. માતા૦ ૧૪
- જોયી જાણે નહિ કષ્ટ જોય, દીપણાંથી નહિ ટળે રે લોલ;
 જોગી સાધે અષ્ટાંગ જોગ, વિષ તેનું નહિ વળે રે લોલ. માતા૦ ૧૫
- તંત્ર નહિ મટે તે મંત્ર જો તાપ, જાપ નહિ જાણ્યો તારે લોલ;
 મન નહિ જાણે બુદ્ધિ તેનું માપ, અંતર નહિ આણ્યો તારે લોલ. માતા૦ ૧૬
- પામર જીવ જાણે નહિ તારો (પાર), અપાર રૂપ આપ ઊરે લોલ;
 નહિ જાણે મૂરખ નર ને નાર, વસ્તુ રૂપે બ્યાસ ઊરે લોલ. માતા૦ ૧૭
- પ્રથમ પુરુષ રૂપે સ્વરૂપ, કથા સજિત કરે રે લોલ;
 * * * * * ૧૮
- જમ કરી ઉપાયા નિર્જીણ, દાતા, તીર્થ દેવની રે લોલ;
 શુણ્ઘી વિહીન બનાવા અવશ્ય, મૂઠ અદભેવનીરે લોલ. માતા૦ ૧૯
- તે'તો ધરીયા દશ અવતાર, તારા'ને તે' તારવા રે લોલ;
 ધન્ય તને ભક્ત તણો આધાર, વેરી દૂર વારવા રે લોલ. માતા૦ ૨૦
- વાર તારા કેતા કહ્યું અવતાર, પાર ના અપારનોરે લોલ;
 મા તે' દેયોને દીધો માર, અનેક અવતારમાં રે લોલ. માતા૦ ૨૧

૧૦. ચરણે નહિ ચડ્યાં ચરણે ન આબ્યાં. તેમેં-તેમાં. ૧૧. તંત્ર ધ૦-તે તાપ તંત્રથી કે મંત્રથી નહિ મટે. ૧૨. જમ કરી-જાને કરી. અર્થાત્ તે' નિર્જીણ બ્રહ્મને ઉપાયા-જન્મ પારણ કરાવ્યા. દાતા ધ૦-બ્રહ્માદિ ત્રણ દેવની (દેવનાં સ્વરૂપની) દાતા તું છે. ૧૬. વિહીન-રહિત. ૨૦. વેરી દૂર-વેરીના દૂર. વારવા-અટકાવવા. ૨૧. કેતા-કેટલા. કેટલા વાર તારા અવતાર કહ્યું.

- આગે ભુગ-ગયા જો અનંત, કલિ આબો કારમો રે લોલ;
આગે સંત તાર્યા તે અનંત, સંસાર સારમાં રે લોલ. માતા૦ ૨૨
- પ્રપંચ રોગતણે નાવે પાર, દની મરે દુઃખમાં રે લોલ;
સર્વે દુઃખી થયો સંસાર, સઠ નાવે સુખમારે લોલ. માતા૦ ૨૩
- નહિ લેવે કાષ્ઠ તમારું નામ, કામ તે ઉષાં કરે રે લોલ;
મૂર્ખ પાપી થયા ઉન્મત્ત, દેવી થઈ નહિ ડરે રે લોલ. માતા૦ ૨૪
- લીપુંદે દુઃખ ભોગવે તે લોક, ભજન તારું જૂરી ગવારે લોલ,
પ્રભ ઘેર ઘેર પાડે પોક, ગવેમાં તે વહી ગયા રે લોન. માતા૦ ૨૫
- બિર્જતાં રાખ્યાં ખીલાડીનાં બાળ, તારા ધમ તારજો રે લોલ,
કેહી દાસને લોપે નહિ કાલે, ગરીબ ઉગારજો રે લોલ. માતા૦ ૨૬
- સંસારમાં અનેક ઉગાધાં સંત, ભક્ત ધણા ભાવથી રે લોલ;
વસ્તુ આંજે બેઠા બુદ્ધિવંત નર, તથા (તે) નાવથી રે લોલ. માતા૦ ૨૭
- દાસને દેજો માત દર્શન, પ્રસન્ન હોજો પંડમાં રે લોલ;
દુનિયામાં રોગ દેવે છે બહુ દંડ, ખેવે નવ ખંડમાં રે લોલ. માતા૦ ૨૮
- રમરથ કરું મા આસોઆસ, પુત્ર જણી પાળજો રે લોલ;
વસ્તુ મા ચરણકમળમાં વાસ, ત્રિવિધિ તાપ દાળજો રે લોલ. માતા૦ ૨૯
- પ્રગટ રહેજો મારી પાસ, આઈ તારો આશરો રે લોલ;
વસજો રૂઢે કમલમાં વાસ, પડમા પાસ રો રે લોલ. માતા૦ ૩૦
- દેહનું દુઃખ કરો સદુ દૂર, પ્રેમ ભરપૂરમાં રે લોલ;
અખંડ આનંદ રહ્યો મા ઉર, નારાયણીના નરમા રે લોલ. માતા૦ ૩૧
- આઈ મને તારો છે આધાર, દૂર કરો દુઃખનેરે લોલ;
સર્વે મને નડે નહિ તે સંસાર, સેવક આહે સુખનેરે લોલ. માતા૦ ૩૨
- આપજો આનંદ તણો અંબાર, રાજી ગહે રમતારે લોન;
પરમ સુખ કેવલ શુદ્ધ અપાર, સંસાર સંશે સમનારે લોલ. માતા૦ ૩૩

૨૩. દની-દુનિયા. ૨૬. તારા ધમ-એ રીતે તારા ભક્તોને તારજો ૨૭. વસ્તુ આંજે-અક્ષરથી વહાણમાં ૩૩. અંબાર-કમલો સંસાર ૬૦-સંસાર-રૂપી સંસાર સમી જતા.

ગરબો બીજો પદ

- માજ તારા નામતણા મહિમાય, રિવેઝ દરી ચિનવું રે લોલ;
 રિયર મન આનંદ ધણો થાય, ચૈતનરૂપ ચિનવું રે લોલ. માજ. (૨૬)
- મહાકાલી નામ ધરાબધું તે માત, અનેક દેવ એદથી રે લોલ;
 રુદ્ર અરૂ ભારતી ઉપાયા સરૂ, દ્રષ્ટાકાર દેદથીરે. માજ. ૧
- મહાસરસ્વતી દુસરી અમાય, તન દોયે તેદનાં રે લોલ,
 વિંધ્યુ ગૌરી તેનો વિસ્તાર, જગત ભાવ જેદના રે લોલ. માજ. ૨
- મહાલક્ષ્મી તીસરી દેશ માપ, બ્રહ્મા શ્રી દોયે બધા રે લોલ;
 રિયર દેવ તીનું સંકિત કરો થાપ, લક્ષ કાપ પૂરે લલ્લો રે લોલ. માજ. ૩
- બ્રહ્માજીને ભારતી પરજ્યાબાનો ભાવ, દારમી સૃષ્ટિ કરી રે લોલ;
 વિંધ્યુને શ્રી પરજ્યાવો તે વાર, હદ જીવ પોપે હરિ રે લોલ. માજ. ૪
- રુદ્રને ગૌરી પરજ્યાબાની રીત, હર તે સૃષ્ટિ સંદરે રે લોલ;
 જગત રહિત આપ અજીત, કર્ના ગુણ દેન કરે રે લોલ. માજ. ૫
- પુરુષાકાર દેવી ધર્મો બહુ પડ, કમ્પોની રદા કરી રે લોલ;
 દીધો મા દેત્યોને મહાદડ, ધર્મ જુગ દેડ ધરી રે લોલ. માજ. ૬
- સતજુગ રેણુકાનું ધરી સ્વરૂપ, જમદગ્નિ જાણુમા રે લોલ;
 ફરશુરામે ફરથી ત્યા ધાધ્યા, ક્ષત્રા ધાધમા રે લોલ. માજ. ૭
- સીતા ત્રેતાયુગમા સરીર રાણી, મામ રામની રે લોલ;
 રણુમા વાળ્યો રાવણુ કેરો રોળ, કર્યાં વસ કામિની રે લોલ. માજ. ૮
- દ્વાપર ધર્મો દ્રૌપદીનો દેહ, વળી પાડવોને વરી રે લોલ;
 રણુમા કીધો મહા શ્યામ, કર્યું પાન જુદ કરી રે લોલ. માજ. ૯
- કલિમાંઘી અનત કર્યાં તે આકાર, ધામ નામ બહુ ધર્મો રે લોલ,
 પોતે રૂપ એક અનંત અપાર, કામ સત તને કર્યાં રે લોલ. માજ. ૧૦

૧ ચીનવું—જોળખાવું. ભારતી—સરસ્વતી સહ—આરભમા. અર્થાત્ દેવીના મહાકાળી, મહાલક્ષ્મી, મહાસરસ્વતી, એવા ત્રણ રૂપ છે તેમાંથી મહાકાળી રૂપે રુદ્ર અને ભારતીને ઉત્પન્ન કર્યાં, મહાસરસ્વતીએ વિંધ્યુ અને ગૌરીને અને મહાલક્ષ્મીએ બ્રહ્મા અને લક્ષ્મીને ઉત્પન્ન કર્યાં, એ વાત ૧ લી ને ૨ જ કડીમાં કહી છે. ૪ હદ—હદમા રહેનારા (પરિચિન્ન) જીવો. ૭. ફરશી—ફરશી વડે. ૮. માઈ—દે માઈ !

દેવિ ! ક'ંઈ દેત્યોનો વાળ્યો દાદ, મગર ફૂત મારીઆ રે લોલ; ૧
 ઠીક નવખંડમાં તારો દાદ, તારાને તેં તો વારીઆ રે લોલ. માણ. ૧૧
 અંબે માત જ્યોત તણો તે અંબાર, સ્વયંપ્રકાશ છો રે લોલ;
 સર્વે રાખી રહી છું સંસાર નાર, ધણી અવિનાશ છો રે લોલ. માણ. ૧૨
 બહુચરી મુગલોને કીધો બોધ, પાન મધુ પીવતાં રે લોલ;
 સર્વેનો માણ કરી લીધો શોધ, જીવ કીધો જીવતા રે લોલ. માણ ૧૩
 મુગલે દુકડાને વધી મારી, તેવ મધ્યે તળીઆ રે લોલ;
 મવે મુગલે કીધો બોજ, ગર્વ તેના ટાળીઆ રે લોલ. માણ. ૧૪
 હંસવાહની છું હોંગળાજ, લાજ રાખે લોકની રે લોલ;
 આપ દુને પરશે અતીત અપાર, સંશે ટાળે લોકની રે લોલ. માણ. ૧૫
 ખોડીઆર અખડ ખેતે ખેલ, ફાળ ના પાડો ફરે રે લોલ;
 તન મન મેળવી સેવે એક તાલ, તે તો બવમાં તરે રે લોલ. માણ. ૧૬
 નવ લાખ જોગણી તારા નામ, એકથી અપાર છો રે લોલ;
 કરજો કવલનું સુદ કામ, અનેકના આધાર છો રે લોલ. માણ. ૧૭

ગરબો ત્રીજો ૫૭.

માણ કહે માનજો વચન પરિમાણ, કહું તેવું કરજો રે લોલ;
જગતમાં કોઈક પુરુષ સુખાણ, ધારણ રહે ધરજો રે લોલ. માણ. (૨૬)
 હરખ આણી જો કરે હવન વળા હોમ, ગવરીના તે ધી ધણાં રે લોલ;
 વાસના પહોચે વૈકુંઠ સુધી ખોમ, તો હોમ કાજ તે તણાં રે લોલ. માણ ૧
 પ્રથમ ગણપતિનું સ્થાપન, પ્રેમ કરી પૂજવા રે લોલ;
 કપડું રાતું કરણી સુદ કીધ, સુદસુદ સૂઝવા રે લોલ. માણ ૨
 ગોળનું નિવેદન કરો યાન, હુંપદ ધીમીઆ રે લોલ;
 મધ્યે ઘઉં પાયરીઆ મોદ, શ્રીકૃષ્ણ શોભીઆ રે લોલ. માણ ૩
 હરિ નામ નાડાં બાધી લો હાય, કંકુ કામ દૂર કરો રે લોલ;
 ચંદન મન સ્થિર કરી લો સુદ ચિત્ત, અખીલ આનંદરો રે લોલ. માણ ૪

૧. ગવરીના-ગાયના. ૩. ધીમીયા-૧ મોદ-આનંદથી. ૪. કંકુ ઈ-ત્યાં
 કંકુ વપરાય છે તેનો ઉદ્દેશ એવો છે કે તમે કામનાઓ દૂર-દૂરો આનંદરો-
 આનંદનું-આનંદ રૂપી.

લક્ષ કરી મરીખીનો ઉડાડો ગુલાલ, સમજણ સિંદૂર છે રે લોલ;
 પાકું તેલ શુદ્ધ લગી જેને પ્રીત, પ્રેમ કપૂર છે રે લોલ. માણ ૦ ૧૫
 કપૂરકાયલી સુભાવ સત કીધ, બુદ્ધિ અગરબત્તી રે લોલ;
 ગુણ ધરો આનંદ ફેરી સુગંધ, દૂધ વૃત્તિ દત્તી રે લોલ. માણ ૦ ૧૬
 દધિ નમુ સરૂપ જે દેહાર, જ્ઞાન શુદ્ધ ઘી ધણું રે લોલ;
 મધ મધુ જેનું જીહ્વાયું મધુ મન, તત્ત્વ ખાંડ તે તણું રે લોલ. માણ ૦ ૧૭
 સાકર લામા મીઠાચમાંહે સાર, ખારેક ટાળી ધૂખાં રે લોલ;
 ટોપણ રાખ અખંડ મન ટેક, સોપારી શુદ્ધ સરખા રે લોલ. માણ ૦ ૧૮
 મરસવ સ્વરૂપકરો સ્વભાવ, ચોખા કર્યા ચિત્તના રે લોલ;
 ધોળું કપડું કરી લીધું ખ્યાન, રૂપ કાકડી રીતના રે લોલ. માણ ૦ ૧૯
 પાનનાં ખીઝા કર્યાં પ્રપંચ, ફસર મનકામના રે લોલ;
 વળી માંહે લાજના મૂક્યાં તે લવંગ, એલચી તે આમના રે લોલ. માણ ૦ ૨૦
 જામફળ મનુષ્યદેહ અજીત, વળગેલી જાવંત્રી રે લોલ;
 મુખડે થીતળ થાય સરીર, ખ્યાની રતાંદલી રે લોલ. માણ ૦ ૨૧
 ઝળકે તીલડી કપાલ વચ્ચે જ્યોત, કમલફળ કારમું રે લોલ;
 શેલડી સંતોષ લીધી સામાર, ખીજોઈ ફર ખારમું રે લોલ. માણ ૦ ૨૨
 નારંગ ફળનાં અનેક નામ, સીતાફળ સામના રે લોલ;
 દાડમફળ મુખમાં શોભે મા દંત, ઝળકે ઓઠે નામના રે લોલ. માણ ૦ ૨૩
 સમિધ સર્વે ઔષધિ સમાય, પૈસા ધન પ્રેમના રે લોલ;
 જવ તલ હોમીએ જવા નીજ તન, નીશાં ફળ નેમના રે લોલ. માણ ૦ ૨૪
 પત્ર ખીલી હોમીએ મનનું પાપ, તાપ ટળે તનના રે લોલ;
 જપીએ શક્તિ પૂજન કરો જપ, જેનેકાર જનના રે લોલ. માણ ૦ ૨૫
 ચુંદડી રાત્રી ચોળ આનંદ, અંગે ઓપતી રે લોલ;
 ચૂડી ખસકે હાથે શુદ્ધ ચિત્ત, શણગારમાં તે શોભતી રે લોલ. માણ ૦ ૨૬

૧. સુભાવ-સારો ભાવ. દત્તી-આપી. વૃત્તિ બ્રહ્મમાં અર્પણ કરવી એ દૂધ છે. ૭ નમુ-નમુ-જમાવેલું (દહી). જીહ્વા-જેનું. ૮. રાખ-રાખ્યા ૧૦. આમના-આમ-પા-મર્યાદા. ૧૨. સામાર-સમારીને-સુધારીને. ખારમું-(ફળોની) સંખ્યામા ૧૩. સામના-રામ ગુણના. ઓઠે-આતાળને ઓઠે નામના (છત્તિ) ચપડી રહી છે. ૧૪. સર્વે ઔષધિ-સર્વોષધિ.

- છાપાં જસ જગતમા છપાય, મોહક જમો મનનારે લોહ;
દીવડા મૂક્યા દસ દિશા દેવ, બાકલા બાવનનારે લોહ. માણં ૧૭
- અડક ભૂત હોમ્યા અગ્નિ, ચણા મન ચિત્તનારે લોહ,
ઠાંટાકાલાનું હોમ્યું કવેશ, તેન હોમ્યું અનિત્યનારે લોહ. માણં ૧૮
- કાપો ચૂનો પ્રારબ્ધ કર્મ, હબ્ય કરી હોમીઆરે લોહ;
હરીઆષ દૂર કર્યા સર્વે દોષ, સ્થિર મન થોળીઆરે લોહ. માણં ૧૯
- ધાનક શુદ્ધ કલશ યાપું મન સ્થિર, કર્મ દૂર કરવારે લોહ,
કૂચ શુચિ સુવ બ્રાહ્મણને કાજ, તે તો ભવ તરવારે લોહ. માણં ૨૦
- યજ્ઞમાન જપે અજપાનો જાપ, હલ્યા કર્મ હોમીઆરે લોહ;
લક્ષ કરી હોમ્યા માહે તે ચોદ લોક, પ્રત્યક્ષ રૂળ પામીઆરે લોહ. માણં ૨૧
- વિષય પંચ હોમીઆ તે ભૂતનો વિકાર, પાર આવે પડોરે લોહ,
જ્યોતિએ જન્મ મરણ મગી જાય, આવે પાર અડોરે લોહ. માણં ૨૨
- બૂદ્યો ચૂક્યો રાખજો સેવકપર ભાવ, બાવક રૂપે બોલતારે લોહ;
માણ તારા મિત્ર તણો રાખો માપ, ડોળના મન ડોલતારે લોહ. માણં ૨૩
- પૂણે બ્રહ્મ સ્વરૂપ રૂપ પ્રકાશ, સત્તા રૂપે શક્તિરે લોહ,
જ્ઞાનરૂપી ગરબો કેવલ શુદ્ધ ગાય, માત દેખે મુક્તિરે લોહ. માણં ૨૪

મહાકાલીનો ગરબો ૫૮

- ચાર જુગ વિચાર કહો, મહાકાલીરે,
સર્વે કહેજો સત્ય સાર, પાવાવાળીરે. (૨૬)
- સત્જુગ નવ રાજન, જો મહાકાલીરે,
આરે અવનાગતને અન, પાવાવાળીરે. ૧
- પુણ્ય તણો નહિ પાગ, જો મહાકાળીરે,
સત્ વરતે સસાર પાવાવાળીરે. ૨

૧૭ છાપા-અ દનની અર્ચાઓ ૧૮ કાયા કોળાનું-ભૂરા કોળાનું ૧૯ હબ્ય-હોમવાનો પદાર્થ. હરી હરીને (રોધને) ૨૦ કૂચ-એક જાતનું યજ્ઞ માત્ર શુચિ-એ જાતનું યજ્ઞ માત્ર સુવ-સરવો

દીધું રાજને દુઃખ, જો મહાકાળીરે;	
સંસાર ભોગવે સુખ, પાવાવાળીરે.	૩
હરિજન રાજ હરિશ્ચંદ્ર, જો મહાકાળીરે;	
ધર્મે આપે બહુ ધન, પાવાવાળીરે.	૪
સાધુ ઋષિની કરે સેવ, જો મહાકાળીરે;	
દીક્ષમાં નિશ્ચે માતે દેવ, પાવાવાળીરે.	૫
પૂજા કરીને લાગે પાપ, જો મહાકાળીરે;	
નૃપને આપી કન્યાય, પાવાવાળીરે.	૬
દેવે વિગ્રને દાન, જો મહાકાળીરે;	
મહા વિગ્ર પામ્યા માન, પાવાવાળીરે.	૭
વિશ્વામિત્ર આબ્યા તે વાર, જો મહાકાળીરે;	
નૃપતિની દીઠી નાર, પાવાવાળીરે.	૮
મળ્યા સૌ મંડપ માંય, જો મહાકાળીરે;	
ગાન તાન વેદ ગાય, પાવાવાળીરે,	૯
નૃપ મળ્યા નરનાગ, જો મહાકાળીરે;	
પુણ્ય કરે ત્યાં અપાગ, પાવાવાળીરે.	૧૦
વળી જોવે વર્ણવર્ણ, જો મહાકાળીરે,	
સવાભાર માગે સુવર્ણ, પાવાવાળીરે.	૧૧
પુણ્યવર્ણી કરવાને પેર, જો મહાકાળીરે;	
ગામ મેલી વેચાણા ચેરધેર, પાવાવાળીરે.	૧૨
કવિજીગના જો કામ, જો મહાકાળીરે,	
ધર્મી તળ્યા રાજધામ, પાવાવાળીરે.	૧૩
દીધાં સતીઆને મહા દુઃખ, જો મહાકાળીરે;	
સત્ય રાખી તજ્યાં સુખ, પાવાવાળીરે;	૧૪
મહાવાદ પામ્યો સંતાપ, જો મહાકાળીરે;	
જયે રામકેરો જાપ, પાવાવાળીરે.	૧૫

૧૧. જોવે ઇન્-વર્ણવર્ણ અર્થાત્ સદુ કાષ્ટના દેખતા. વિશ્વામિત્રે સવા
બાર સોલું માગ્યું.

કાધો ત્યાં કાળો કેર, જો મહાકાલીરે;	
વળી ક્યું પુત્રથી વેર, પાવાવાળીરે;	૧૬
બન્યો કલિજીવ બાપ, જો મહાકાલી રે;	
તે દેવે પુત્રને સંતાપ, પાવાવાળી રે.	૧૭
ભૂપ કોરવ પાડવ બે ભાષ, જો મહાકાલી રે;	
સવળી બવળી સમાષ, પાવાવાળી રે.	૧૮
ગોત્ર એકમાં ચાલી સમાષ, જો મહાકાલી રે;	
તે બન્યા ભાષ પિત્રાષ, પાવાવાળી રે.	૧૯
વળી ક્યો બન્નેમાં પ્રવેશ, જો મહાકાલી રે;	
કવિએ ક્યો કવેશ, પાવાવાળી રે.	૨૦
જીગડું રમે બેય રાજન, જો મહાકાલી રે;	
ધર્મ હાપો રાજ્ય ધન, પાવાવાળી રે.	૨૧
વસ્યા પાએ જઇને વન, જો મહાકાલી રે;	
પાંચુ સ્વરૂપ પાનન, પાવાવાળી રે.	૨૨
દીધાં સતીબાને મહા દુ ખ, જો મહાકાલી રે,	
સર્વે તન્યાં રાજ્ય સુખ, પાવાવાળી રે.	૨૩
બાગે રાજા જો અનેક, જો મહાકાલી રે;	
સુખ દુ.ખ ભોગવે છેક, પાવાવાળી રે.	૨૪
અંતરમાં એક ઈશ, જો મહાકાલી રે,	
દયા કરે ત્યાં જીગદીશ, પાવાવાળી રે.	૨૫
આગે દુઃખી થયા જો અનેક, જો મહાકાલી રે;	
વેરાગ વિનાનો વિવેક, પાવાવાળી રે.	૨૬
જીગ જીગ એક રાજન. જો મહાકાલી રે,	
વિપત પડી ગયા વન, પાવાવાળી રે.	૨૭

સાખી.

- ગદપતિ બહુ વન ગયા, દીધું કલિભુગે દુઃખઃ
સત્ય રાખ્યું શિર સાટે, પછી સ્વતંત્ર ભોગભ્યું સુખ. ૧
- નસ મુકીને દુષ્ટ નાહો, કલિના પકડયા કેયઃ
મહીપતિએ ત્યાં બહુ માયો, દુષ્ટને છોડાવ્યો દેય. ૨
- બોલ્યો કસિ સુણો બાહુક, (તમે) મારશો ના મને;
કાં ગુણ અવગુણ મારા કહું, તે સંજનાવું તને. ૩

ગરબી પદ.

- છોટા મોટા ગમાર, અવગુણ એહી રે;
ખીન્ને બસો વિચાર, તે કહો તેહીરે. ૧
- સોબી દંબી લૂચાઈ, આહણુ બહી રે;
અદ્યતણા આખપ, વારિ અદ્ય વહિરે. ૨
- આચારી કેરો આચાર, બાણું અબડાબુરે,
શુદ્ધ નેક બૂરું અશુદ્ધ, પવિત્રને પાણુરે. ૩
- તીર્થ વ્રત જપ તપ, દાન નહિ દ્યારે;
જો મદિમા નહિ તે મરળદ, ગુણ શુદ્ધ માયારે. ૪
- બહુ કહું ધ્યાન ભાવ, તપચક્રી તેહુરે;
આહણુ બરખે અબક્ષ, જુઠા સંગ જોહુરે. ૫
- વહાલા સતજનને કહું વેરી, નીચનો સ્નેહીરે;
વિષધી કહું વૈશ્રવ, તન નાર તેહીરે. ૬
- માતપિતાને મારે પુત્ર, નંરને વળી નારીરે;
કોધી વિરોધી મદ કામ, ચિત્ત વ્યભિચારીરે. ૭

૧. અવગુણ ગણાવે છે: છોટા ઇન્-નાના મોટા સર્વે ગમાર ધરો. કહો-
પ્રા. ૨. સોબી ઇન્-સોભવાળા ઇન્. બહી-બહુ. અદ્યતણા-અદ્ય. આખપ-
પુખ. વારિ-પાણીની. ૩. બાણું ઇન્-સોભન પીરસેલું પાત્ર અબડાઇ તથા,
માંજ બધા આચાર સમજરો. શુદ્ધ ઇન્-શુદ્ધ તથા નેકને અશુદ્ધ અને પવિત્રને
કાર માન્યું છે. ૬-તેહી-તેના. તેનાં છોકરાં ને ઝીંચાને પણ તેવી કહું.
કોધી-વિરોધી.

વિધવવાદ કરતાં અવતાર, ગુણ ગોરીના ગાવેરે;
ભંપટ નિર્લજ્જ અતિ લોભ, ખાજ ન ખાતું ખાવેરે.

૮

અહમચારીને કરું બખ્ત, મોટા ભોગી મોહારે;
પૂજવું બંક પાખંડ, ભુગ કલિ ભોવારે.

૯

કલિ નહિ ત્યાં કીર્તન, સંત નહિ સુસેવારે;
દેવલ નહિ ત્યાં દેવ, જમખુરી જેવારે.

૧૦

સ્વામિદ્રોહી નાર સોપ, ગુરુદ્રોહી ધણા રે;
મિત્રદ્રોહી ભાયાં માન, હંસ કંઈ હણ્યા રે.

૧૧

વચનદ્રોહી તે વિપ્ર, હરિદ્રોહી હોવે રે;
એવાં કરે આચરણ, ભુગ કલિ ભોવે રે.

૧૨

મળ કરે બહુ પાપ, રાંક લોભી રાજ રે;
નિર્લજ્જ ચાલે નરનાર, માને નહિ માઝા રે.

૧૩

બલિચારિણી વિકાર, વટે નિત્ય વહેલી રે;
ભરથાર પહેલી ભોજન, પલંગ સૂવે પહેલી રે.

૧૪

વિધવ અનેક વિવાદ, મનમાં તે મેલી રે;
ક્રોધમુખી ઉઘાં કર્મ, ગુણચોર ઘેલી રે.

૧૫

વળા મળે ના સાચી વાત, બુદ્ધિહીણ બોલે રે;
માને નહિ તે મરજાડ, ખળ સગે ખોળે રે.

૧૬

તે દેવે પાછા ઉત્તર, વચન એવાં વાળે રે;
અભાગવે તે અન્ન, પવિત્રાઈ પાળે રે.

૧૭

ઝોરે આધણમાં અજ, પાક કરી પાકે રે;
ખારા મોળાની ખબર, ચાટવેથી ચાખે રે.

૧૮

૮. અવતાર- પૂરો કરે 'અધ્યાહાર. ખાજ 'ઇન્ન ખાતું નોંધજે તે ખાજ (ખાઈ-ખેરાક) ખાય ૧૦. કલિ ઇન્ન-જ્યાં કલિ હોય ત્યાં કીર્તન થોડે નહિ. દેવળ ઇન્ન-દેવળ હોયે પણ ત્યાં દેવ નહિ હોય તેથી તે જમખુરી જેવાં લાગશે ૧૧ ભયાં માન-માન ભર્યા હંસ (પરમહંસ). ૧૪. વિકાર ઇન્ન-વિકાર વટે બલિચારિણી. અથવા બલિચારિણી ને વિકારવાળી તથા વહેલી હોતી વટે એવી. ૧૫. ગુણચોર-ફત્તણી. ૧૬. ખોળે-(સમાગમ). ૧૭. પવિત્રાઈ-એવી પવિત્રાઈ ૧૮. ચાટવેથી- લાકડાની કડખી.

- કલિકેરાં તે કામ, નચુરી નારી રે; ૧૯
 ભૂત જેવા ભરથાર, કલેશ કારી રે.
- પડિત દુઃખી જૂપાળ, મૂરખ (મુખ) માણે રે;
 ભોગી રોગનો બંડાર, જૂઠું નહિ જાણે રે. ૨૦
- અશુદ્ધ ભોગવે આનંદ, સાધુ નહિ મુખી રે;
 માણે તે પાપી મોજ, દેહ માને દુઃખી રે. ૨૧
- ધણું અજ ધરમાંય, ખાનાર ખાને રે;
 ખાનાર ધણા નહિ ખાજ, માયા નહિ માને રે. ૨૨
- દામ ત્યાં નહિ દાતાર, નર ત્યાં નહિ નાણું રે;
 રૂપ ત્યાં નહિ ગુણ રસ, ગુણ ત્યાં નહિ રૂપ ગાણું રે. ૨૩
- અવગુણ એના એવા, કહું (હું) સ્વામી રે;
 શિષ્યની કરે શુરુ સેવા, પાતર લજ્જા પામી રે. ૨૪
- નારીની સેવા કરે નર, અવળું એહીરે;
 સેવે વિપ્ર શદ્ર, તરકર તેહી રે. ૨૫
- છલ છિદ્ર કરે સહુ, અનેક અન્યા રે;
 ગા બ્રાહ્મણની કરે ધાત, વિક્રમ કન્યા રે. ૨૬
- પુરપત્ની ને નિંદાએ, લક્ષણ ભૂડાં રે;
 અશુદ્ધને અજ્ઞાન, ભક્ષણ ભૂડા રે. ૨૭
- વિશ્વાસઘાતી વચન, વેર બહુ વાધે રે;
 દેવપૂજા કરી દૂર, અસુર આરાધે રે. ૨૮
- વિદ્વાન વકરું વિષયી, ભયા જોગી ભોગી રે;
 વણજ જૂઠા વેપાર, રૂપ ગુણ રોગી રે. ૨૯
- વિષય સેવા કરે વર્ણ, નવ વર્ષા નારાં રે;
 ગર્ભ ધરે તે ગાત્ર, અધર્મ આચારી રે. ૩૦

૨૦. જૂઠું ઈન્-એ વાત જૂઠું જાણુસો નહિ ૨૨. ખાનાર, ખા ૧-મતલબ .
 કે ખાનાર નથી. અથવા ખાનારનાં ખાનામાં (કોઠારમાં-સિલકમાં). ખાજ-
 ખાણ-ખોરાક. ૨૩. નર-દાતાર નર. ૨૪. એના-કલિકેરાના. , ૨૫. શદ્ર-શદ્રને.
 તેહી-વિપ્ર. ૧૬. છિદ્ર-છળરૂપી છિદ્ર. અન્યા-અન્યાય. ૨૬. વકરું-વિહારી થયા.
 અન્યાય થયા.

૬૦	થોડું મૂરલિ દૂધ, કાલમદા કાયા રે;	૩૧
૬૧	શોક ભયો સંસાર, વઢકારી વાયા રે.	૩૨
૬૨	આમાનું દેખી મુખ, બળે નર, બાંધો રે;	૩૩
૬૩	કરે કુટુંબમાં કલેશ, આનંદ નહિ આધો રે.	૩૪
૬૪	કલિ કરાં તે કામ, અવગુણે ઝોલી રે,	૩૫
૬૫	ધણું શું કહું જોવિંદ, તપાસ કરો તેહી રે.	૩૬
૬૬	ફળે નહિ ફળફૂલ, વૃક્ષ નહિ વેલા રે;	૩૭
૬૭	પુત્ર ઉપર નહિ પ્રીત, માતાજીએ મેલી રે.	૩૮
૬૮	બોધું હોગે નહિ બીજ, બોમિ કહે બૂડી રે;	૩૯
૬૯	કન્યા તજશે કંથ, લાવે નાર લૂડી રે.	૪૦
૭૦	મિત્ર કહે દુરમન, બાધ મારો બૂડો રે;	૪૧
૭૧	પુત્ર ભયો તે કપુત, લક્ષણ લૂડો રે.	૪૨
૭૨	શઠ કરે રાંડની સેવ, પિતાને નહિ પાળેરે;	૪૩
૭૩	માતાને દેવે માર, બ્રષ્ટ શુદ્ધ બાળેરે.	૪૪
૭૪	વેરી ઉપર રાખે વહાલ, વાંલા કહે વેરીરે;	૪૫
૭૫	મરદ થશે નામરદ, મરદ હોવે મેરીરે.	૪૬
૭૬	બખલ હુવા બહું બેખ, બકિત બૂલ્યારે;	૪૭
૭૭	વિસારી દીધા બગવંત, કુઝમાં તે ફળ્યારે.	૪૮
૭૮	ચિત્ત વેપારી ચોર, લોકને ભૂટેરે;	૪૯
૭૯	કાંઈ જાણે નહિ કૃત, કર્મ સહુ કૂટેરે.	૫૦
૮૦	રાજા બનશે રાંક, રૈયત રાજારે;	૫૧
૮૧	મદે ત્યા ચાલે ઉન્મત્ત, માને નહિ માજારે.	૫૨
૮૨	મેવે નહિ હરિ સંત, દેવલ નાહ દેવારે;	૫૩
૮૩	પુણ્ય નહિ પૂજન, તરકર તેવારે.	૫૪
૮૪	થાદ ચાલશે શુદ્ધ, કરે સત્કામારે;	૫૫
૮૫	ઉર બકિત આચરણ, રટે સત્ રામારે.	૫૬

ઉત્તમ વર્ણુ અનેક, ભષ્ટાભષ્ટી રે;	
પાપ તણો નહિ પાર, વરસે ચોડી વૃષ્ટિ રે.	૪૪
વચનકરો વિશ્વાસ, ઉર નહિ આવે રે,	
પાપ ભુદિ પ્રપંચ, નીચાં શુદ્ધ નાવેરે.	૪૫
સત્ જુગ ત્યાં સત્ સાર, કષ્ટ ત્યા કતિરે;	
જૂઠું વચનભળ, બાંતિ ત્યાં ભળીરે.	૪૬
સંત બોલે સત્ સોષ, કલિ જુગ ફૂડારે,	
હરિજન સાચા હોય, ભુદિ હીચુ જૂઝવારે.	૪૭
કલિ કરાં તે કર્મ, ભુક્તિ જાણેરે;	
હોયે સત્ જુઘાના હંસ, ઉર નહિ અણેરે.	૪૮
સેવે હરિ ગુર સંત, બાંતિ ભાગેરે;	
મનનો મૂકે તે અહમેવ, જીવ ઉધ્યો જાગેરે.	૪૯
કલિના જીવ સહુ કાષ, મૂરખ નહિ માને રે;	
પાપભુદિ પ્રપંચ, કલિ બેઠો કાને રે.	૫૦
અસત્ અશુદ્ધ મન એહ, સત્ નહિ સૂઝે રે;	
દેખે પુરુષમાં દોષ, પાખંડ જગ પૂજે રે.	
કલિકેરાં તે કામ, અવલાં એહી રે;	
વિવેક કેવળ વિચાર, વસ્તુ વિદેહી રે.	
ગરબો કલિનો ગાય, કલિ ત્યાં નાવે રે,	
અખંડ કેવલ આનંદ, પૂર્ણપદ પાવે રે.	

મહાકાલીજનો ગરબો .

કલજુગ આળ્યો-કારમો, મહાકાળી રે;
 સેવકની કર્મો સહાય, પાવાવાળી રે.
 કલેશ વધ્યો જહુ કારમો. મહાકાળી રે,
 લેહિમા વાગી લહાય, પાવાવાળી રે.

-૪૮. હંસ-હંસના જેવા વિવેકી. સત્
 વિવેક કરનારા.

બધાચાર બધા જૂત, જો મહાકાલીરે;	
સર્વે તત્ત્વા કલત્રસુત, પાવાવાળીરે.	૩
ચિત્ત શુદ્ધ કરવા આચાર, જો મહાકાલીરે;	
વિવેક નહિ તે વિચાર, પાવાવાળીરે.	૪
સંધ્યા યાન નહિ ધ્યાન, જો મહાકાલીરે;	
સોષ ધામ રમસાન, પાવાવાળીરે.	૫
વિપ્ર બધીને વંચ, જો મહાકાલીરે;	
એલી શુદ્ધકેરા અંચ, પાવાવાળીરે.	૬
દીકરી તણા લે દામ, જો મહાકાલીરે;	
કરે અશુદ્ધ સદુ કામ, પાવાવાળીરે.	૭
પ્રથમ વિપ્ર વરણ, જો મહાકાલીરે;	
આલે ઉષાં આચરણ, પાવાવાળીરે.	૮
વિપ્ર બધે નહિ વેદ, જો મહાકાલીરે;	
સત્તો કયો પ્રચ્છેદ, પાવાવાળીરે.	૯
કયા નહિ જો કીર્તન, જો મહાકાલીરે;	
મહીન અવિદ્યા મન, પાવાવાળીરે.	૧૦
પ્રપંચ કરે અપાર, જો મહાકાલીરે;	
સત્ય ધર્મ સાર નહિ પાવાવાળીરે.	૧૧
અધર્મ કરે અનેક, જો મહાકાલીરે;	
વિચાર નહિ ત્યાં વિવેક, પાવાવાળીરે.	૧૨
શાસ્ત્રવિધિ જાણે સોમ, જો મહાકાલીરે;	
હસા અકલ જાણે કામ, પાવાવાળીરે.	૧૩
ઉત્તમ ગયો આચાર, જો મહાકાલીરે;	
કેવલ કરે તે પોષાર, પાવાવાળીરે.	૧૪

(૨)

કલગ્નગ છત્રાકાગમાં, જો મહાકાલીરે;
સત્સીધા સંસારમા, પાવાવાળીરે.

૧

વળી કરે કુંડુંબશું વેર, જો મહાકાલીરે;	
કરશે કાળો કેર, પાવાવાળીરે.	૨
દેવે ના કાડી દાન, જો મહાકાલીરે;	
મન રાખે અભિમાન, પાવાવાળીરે.	૩
જાણે નહિ કાંયે જાત, જો મહાકાલીરે;	
ધારે વિપ્રનો ધાત, પાવાવાળીરે.	૪
પાપ ગણે નહિ પુણ્ય, જો મહાકાલી રે;	
સત્ય વસ્તુ નહિ શૂન્ય, પાવાવાળી રે.	૫
વહાલા સંગે કરે વેર, જો મહાકાલી રે,	
જાણે નહિ અમૃત ઝેર, પાવાવાળી રે.	૬
સેવે નહિ સત્ ગુરુ સંત, જો મહાકાલીરે,	
આવે ના જન્મનો અંત, પાવાવાળીરે.	૭
નિંદા કરે તે દાન, જો મહાકાલીરે;	
સમજે નહિ સત્ જ્ઞાન, પાવાવાળીરે.	૮
પાપ ભુદ્ધિ પ્રપંચ, જો મહાકાલીરે,	
સત્ નહિ રતી સંચ, પાવાવાળીરે.	૯
જગત નહિ કાંયે જગ, જો મહાકાલીરે,	
રહ્યો વિષય પર રાગ, પાવાવાળીરે.	૧૦
હરામ ધર્મ જમા હેાય, જો મહાકાલીરે,	
ક્ષત્રિ નહિ સત્ સોય, પાવાવાળીરે.	૧૧
પુણ્ય ઉપર બહુ પ્રીત, જો મહાકાલીરે,	
રાજ તણી તે રીત, પાવાવાળીરે.	૧૨
પશુ વિપ્રના પાળ, જો મહાકાલીરે;	
કઠીએ અરિના કાલ, પાવાવાળીરે.	૧૩
કઠીએ ક્ષત્રિ અચળ અધિકાર, જો મહાકાલીરે,	
એત કેવલ કહે વિચાર, પાવાવાળીરે	૧૪

૧. ઉત્તારમા-સામાન્યમા ૪ ધાલે-અર્થાત્ કરે

૭. જન્મનો-પુન પુનઃ જન્મ લેવાનો. ૯. સંચ-સંચય સત્યનો સંચય-
લગાર પણ કરે નહિ.

(૩)

વેપાર કરે સહુ વાણીઆ, મહાકાલી રે;	
એનાં ઠાટલાંમાં ફૂડ, પાવાવાળી રે.	૧
અપંગ કરે અપાર, જો મહાકાલી રે;	
ધન મળી ગયો ધૂર, પાવાવાળી રે.	૨
પુણ્ય ઉપર નહિ પ્રેમ, જો મહાકાલી રે;	
પાપ ધુલિ ભરપૂર, પાવાવાળી રે.	૩
નીચ કર્મ રાખે નેમ, જો મહાકાલી રે;	
હયા કર્મ ગયો દૂર, પાવાવાળી રે.	૪
પશુ વાધની પેર, જો મહાકાલી રે;	
દેવે ધણીને દૂધ, પાવાવાળી રે.	૫
ઉત્તમ માને આપણું, જો મહાકાલી રે,	
સત્તે માને અશુદ્ધ, પાવાવાળી રે.	૬
ચોટા મધ્યે ચોર, જો મહાકાલી રે;	
મુખે કહે સાહુકાર, પાવાવાળી રે.	૭
જાણે નહિ કાંયે જીવ, જો મહાકાલી રે;	
ધન હરે નિરધાર, પાવાવાળી રે.	૮
ચાસે વૈશ્વની ચાવ, જો મહાકાલી રે;	
વૃત્તિમાં બગ વ્યવહાર, પાવાવાળી રે.	૯
કરે હસભેદ કામ, જો મહાકાલી રે;	
પાપતણા નહિ પાર, પાવાવાળી રે.	૧૦
કરે ફૂડ કપટના કર્મ, જો મહાકાલી રે,	
અશુદ્ધ પાળે આચાર, પાવાવાળી રે.	૧૧
શુદ્ધ કરે ના સત્ત્વ કર્મ, જો મહાકાલી રે,	
ભરે સિર પાપનો ભાર, પાવાવાળી રે.	૧૨

૨ ધૂર-ધૂળ (મા). ૫ પશુ ઇન્દ્રિયકાળના પશુઓ પણ વાધની પેરે પોતાના ધણીને બીટીવટ્ટાવીને દૂધ દે છે ! (વેશ્યાનો કર્મ પશુ પાવનનો છે માટે પશુઓની વાત અહીં લખી છે)

બ્રહ્મ સમર્પણ બાવ, જો મહાકાલી રે;	
ગુરુગમ નહિ માન, પાવાવાણી રે.	૧૩
દામ ચામ પર બાવ, જો મહાકાલી રે;	
સમગ્ર કેવલ કહે સાન, પાવાવાણી રે.	૧૪

(૪)

શુદ્ધ કરે શુદ્ધ સેવા, જો મહાકાલી રે;	
સંત સમાગમ સાર, પાવાવાણી રે.	૧
દોષ રહિત ગુરુ દેવ, જો મહાકાલી રે;	
પૂજે તે અપરમપાર, પાવાવાણી રે.	૨
કરશે શુદ્ધાં કર્મ, જો મહાકાલી રે;	
અશુદ્ધ તજશે ઊર, પાવાવાણી રે.	૩
ઉત્તમ રાખે આચાર, જો મહાકાલી રે;	
દોષ કરે સદુ દૂર, પાવાવાણી રે.	૪
સેવે હરિ નાણી સંત, જો મહાકાલી રે;	
પૂજે હરિજનના પાપ, પાવાવાણી રે.	૫
દેવે વિપ્રને દાન, જો મહાકાલી રે;	
ગુરુગમ વાણી ગાય, પાવાવાણી રે.	૬
કંઠી વિના ના કાપ, શુદ્ધ તે સારા રે;	
હરિજન મધ્યમ હોય, પ્રેમીજન આરા રે.	૭
કરે નહિ ઉપાં કર્મ, ભકિત બાવે રે;	
ધરે પગ શુદ્ધ ધર્મ, પ્રેમપદ પાવે રે.	૮
ચાલે હંસની ચાલ, બોલે શુદ્ધ વાણી રે;	
શુદ્ધ કલિમાં શુદ્ધ, કેવળ કહે કાણી રે.	૯

૧૩. બ્રહ્મ સમર્પણ ૪૦-બ્રહ્મ સંજ્ઞા ધારણ કરે છે ખરા પણ જ્ઞાન નથી.

૩. શુદ્ધાં-શુદ્ધ. ૮. ધરે ૪૦-શુદ્ધ ધર્મ ઉપર પગ ધરે-શુદ્ધ ધર્મને માર્ગે નીચે.

- ભયો ભાષ કસળ ભેખ, ભંજન બૂધ્યા રે; ૧૦
ઓળખ્યા નહિ અલેખ, દુઃખમાં હૂધ્યા રે; ૧૦
સાધુ અક્ષ સ્વરૂપ, બળવંત બાનુ રે; ૧૧
બૂપ તણો તે બૂપ, સત નહિ છાનુ રે; ૧૧
બૂપ માગે તે બીખ, દુનિયાં ઘાતા રે; ૧૨
સમજાવે વળી શુદ્ધ, યાત્રી યદ્ય માતા રે. ૧૨
આપ નિવેદી આચાર, રહેણી રાખે રે; ૧૩
અનેક પદાર્થ આશ, ભણા મુખ ભાષે રે. ૧૩
વખાણુ કરીને ભરેવાય, સેવક સારા રે; ૧૪
સેવક જો રાજી થાય, પૂજે તે પ્યારા રે. ૧૪
કારણ ના સમજે કાપ, કાર્યમાં કળ્યાચારે; ૧૫
સાક્ષી ના જાણે સોય, ભૂતોમાં બળીઆ રે. ૧૫
ભક્ત કરે હલભેદ, મળે ત્યારે માયા રે; ૧૬
આત્મ ન જાણે અભેદ, ધર્મમાં ધાયા રે. ૧૬
સમય પલટયો સોષ, કલિ તેમાં કહીએ રે; ૧૭
દામ ચામ તે દોષ, રંગમાં તે રહીએ રે. ૧૭
ભગવત ઉપર ભાવ, રતી નહિ રાખે રે; ૧૮
દામ ધામ પર દાવ, ચામરસ ચાખે રે. ૧૮
માયા કાયા પર મોહ, ભવમાં ભટકે રે; ૧૯
રાખે અંતરમાં રોહ, માયા દેખી મટકે રે. ૧૯
સાધુ સાચા મન સોષ, સત્ય મન શૂરા રે; ૨૦
હરિ સ્વરૂપે તે હોય, નિર્મળ નૂરા રે; ૨૦
કાયા નહિ પંચ કોશ, તન મન ત્યાગી રે; ૨૧
દૂર કરે ધન દોષ, લક્ષ શુદ્ધ લાગી રે. ૨૧

૧૦. કસળ-રોજગાર. ભેખ-ત્યાગીનો વેષ. અલેખ-અલસ્ય-પરમિશ્વર.

૧૩. આપ નિવેદી-જીજ્ઞાસુ હાથની રસોઈ નહિ જમનાર. ૧૪. ભરેવાય-ભોજનોય, મળી લય, એકા યાવ. ૧૫. કારણ કળ-જગતનું કારણ કાણું છે તે જાણ સમજતા નથી; માત્ર કાર્ય રૂપ જગતમાં કળી જવા છે. સાક્ષી-અંતરમાં. ભૂતોમાં-પંચ મહાભૂતોમાં. ૧૬. રોહ-રોષ. મટકે-મટકાં કરે-પુરી યાય.

પ્રપંચ તને પંપાળ, અજ્ઞાન નહિ ઉરા રે;	
કે હી ના પહેંચે ત્યાં કાલ, પ્રેમીજન પૂરા રે.	૨૨
અખંડ અનુભવ ઉર, દેવ નહિ દુબ્ધ રે;	
સ્વપ્રકાશ જ્યમ સૂર, પૂર્ણ થઈ પૂરા રે.	૨૩
શુરુ વચન ઉપકાર, તેથી તરજો રે;	
સંત સમાગમ સાર, કેવળ કહે કરજો રે.	૨૪

ગરબો. (તીથીઓ.)

ગરબો કારાવો કાચા કુંભનો રે લોલ;
 માંહે જૂલહાલે છે નવ ખંડી જ્યોત જો. (૨૬),
 પડવેએ તો ત્રણ શુણ્ય થાપીએ રે લોલ,
 માંહે પાંચ તત્વ અવતાર જો;
 પચીસે તે કુંભ પૂરો કર્યો રે લોલ,
 માંહે છવીસમાં તે સરજનદાર જો.

ગરબો ૧

ખીજે સ્થાવર જંગમ દોય ખાંધીએ રે લોલ,
 માંહે ત્રિવેણી નાભિનો એક તાર જો;
 આસોઆસે તને સ્મરીએ રે લોલ,
 માંહે વાણી તણા વિસ્તાર જો.

ગરબો ૨

ત્રીજે તે ત્રણ લોક માંહે તું ધણી રે લોલ,
 માંહે અંગ બનાવ્યો આકાર જો;
 તન મન ધન અર્પી લીજે તાલીયુ રે લોલ,
 માંહે ધણી એક નિજ રૂપ ધાર જો.

ગરબો ૩

કાચા કુંભનો- (શરીર રૂપી.) ૧. જૂલ હાલે છે-જળહલે-પ્રકારો. નવ-ખંડી-ખંડિત નહિ થયેલી અર્થાત્ અખંડ. પચીસે-પચીસ તત્વોએ. ૨. ત્રિવેણી-મહા, પિંગળા, સુશુક્લા. આસોઆસે-(અજ્ઞાન જ્યમ જાણે). માંહે-ઉપર આસોઆસમા ' સોદ્ધ હૃદય: ' એવી વાણી રહેલી છે. ૩. માંહે-ત્રણ લોકમાં. અંગ-ઉપ-અંગોનો આકાર તે બનાવ્યો. તાલીયુ-તાળીઓ. નિજરૂપ-પોતાનું આત્મા. સ્વરૂપ.

ચોથે ચોકુટો દીવો ઝે ધર્યો ચોકમારે લોલ;

માંહે તૃત્ય કરે છે નરનાર જો,

+ + + + +

ચોસઠ ખેલે છે સહાકાર જો.

ગરબો ૪

પાંચમે આળ્યો છે પંચ પાળવારે લોલ,

માંહે લગન મગન દોથે હાર જો;

ફરે નેન કમલ ચેન પુદ્દીરે લોલ,

માંહે ખોલે ખોલાવે રમવા હાર જો.

ગરબો ૫

ખટ ઉર્મિ ખેલે છે ખરાખરીરે લોલ,

માંહે ખાવન છે ખળર જો;

શશુગાર પહેપો છે ખહુ મોખતારે લોલ,

માંહે ચોટાં એંશી ને દેખો ચાર જો.

ગરબો ૬

સાત સાહેર દિવ્ય તેલ સિંટીઆરે લોલ,

માંહે દરશ પરશ છે દેદાર જો;

ગોપી ગોવાળ ગાયું ગોદરે લોલ,

માંહે પ્રીતમ ખેલે છે અપાર જો.

ગરબો ૭

આઠમે અષ્ટ કુલ ઉપરે લોલ;

માંહે ઉપન્યો તે બાર અદાર જો;

મૂળ કૂળ પત્રે આવી મળ્યોરે લોલ,

માંહે વાસના તે કુલ વિચાર જો.

ગરબો ૮

૪. ચોકુટો-આર પાસે દીવેટોવાળો (આર અત કરણ) નર-જીવ. નાર-મુદ્ધિ ચોસઠ-(જોગણીઓ અર્થાત્ મનની વૃત્તિઓ.) સહાકાર-સરખા આકારની. ૫ પંચ-પાચ કોશ. લગન-વિધવા એકાગ્રતા. મગન-વિધવા. નંદમા કૂળી જીવ. ' લગન ' ને ' મગન ' ને જે સ્ત્રીઓ કહી ખરખે રમાડે છે, હાર-સાથે. ચેન-ચિન્હ, અણસારા. હાર-સાથે. સાથે રમવા ૬. ખટ ઉર્મી-શુધા-તૃપા, શોકમોહ, જન્મ મરણ ખાવન ખળર અને ચોરાશી ચોટા-નાની મોટી નાડીઓ. ૭ સાત સાહેર-સપ્ત ધાતુઓ. (સાહેર-સમુદ્ર) એ રૂપી તેલ દરશ-દર્શન, ઇદ્રિય (નેત્ર) પરસ-સ્પર્શ ઇદ્રિય (ત્વચા) દેદાર-સ્વરૂપ. ગોપી-મનોવૃત્તિઓ ગોવાળ-વિદ્યાભાસ ગાયું-ઇદ્રિયો. ગોદરે-ભાગોળ. અર્થાત્ બહિર્મુખ વૃત્તિવાળા ૮. અષ્ટકૂળ-અષ્ટદલ કમળ કુદ્ય કમળ અદાર ભાર-કામ કોપાદિ સત્યદયાદિ ગુણો. મૂળ, જ પત્ર-એ ગુણોના કારણ, પરિણામ

નવમે' નેવર વાળેછે નવખંડમાંરે લોલ,
માંહે ધુધર તણોએ ધમકાર જો;
વાહન વાળેછે નાદ્યુદમાંરે લોલ,
માંહે હરદમનો જો હાકાર જો.

ગરબો ૯

દશે દિશા આધ વાયુ દસ દેખવારે લોલ;
માંહે સત્ગુરુ સંભાર જો;
કેવળ ગરબો ગુરુજીએ કારાવીઓરે લોલ,
માંહે નટવર ખેલે નિરાધાર જો.

ગરબો ૧૦

રાખડ નિર્ગુણી.

દેવી જો સન્મુખ દેવે દેહારા, આપ ખેલે રતીયાળી હોજ;
સાધન બાધન ત્યાસ ઉચ્છેડાસે, પૂર્ણ પ્રીત્યુ જો પાળી.
મેં ભોવન મોદ. x x x + x
નિદા કરે નર પામે નારડી, ચક્રત બડી રીસાલી હોજ;
ઠાલી દેવીને ઠહે કે

કીર્તન.

શોભા શકિત તારી સારી, તુતો નવખંડમાંહે ખેલે ન્યારી હોજ; (૮૭)
કાયા ધરી દેવતાની માત કહાવે, વરન ઉપાવન વારી હોજ;
જંગમ સ્થાવર દોનુ જામે, મિદ આનંદ આચારી. તુતો ૧
થર થર દિનું યાનકે યામે, ઘણા અસુર સંહારી હોજ;
વેદ ભેદ બાવન સત્ બાખે, માયા જે રમત રમારી. તુતો ૨

અને સ્વરૂપ વાસના-સંક્રમ છત્તાઓ. કૃષ્ણ-મન. ૬. નેવર-નુપૂર. શરીરમા
જુદા જુદા પ્રકારના અવાજ યાય છે તે ઉપર આ કલ્પના કરી છે. નાદ્યુદમાં
-નાદ યુદના સ્થાનમાં પ્રકાર-પ્રકાર. હાકાર-હોકારો. (જે કોન બધ કરવાથી
જે અવાજ સંભળાય છે તે. ૧૦. દશે દિશા-દસ દ્વાર. દસ વાયુ-પ્રાણ, અપાન,
વ્યાન, ઉદાન, સમાન, તથા નાગ, કૂર્મ, કૃષ્ણ, દેવદત્ત, ધનન્ય.

૧. વરન-વર્ણ. આપાવનારી-ઉત્પન્ન થયા આચારી-ચિદાનંદ એજ
તારો આચાર છે. ૨. કીનુ-કાનવો (૧) બાવન-વર્ણમાળાના અક્ષરો. રમારી-
રમાડી

અવની જલ તેજ વાયુ આકાંક્ષા, ગુણ ત્રણ ઉપકારી હોજી; ।
 અષ્ટ કમલમાહે રૂપ આપકો, ધ્યાન તત્વ કોઈ ધારી. । ઘૃતો ૩
 એકવીશે શ્રદ્ધાંડ આયે ઉપાયો, ચામુંડા રમે ચરાચરી હોજી, ।
 પ્રેમ ખાલો બરપૂર પીવે, એક અખંડ આધારી. । ઘૃતો ૪
 કેવલ બંદગી સાચી જો કીજે, ચેતન વિવેક વિચારી હોજી;
 શિવ શક્તિ દોષ સત્યગુરુ સ્વામી, વસ્તુ વિચાર પેર વારી. । ઘૃતો ૫

૨

મેં પ્રગટ પરચો પાઉ, જખી ગુણ દેવી તારા ગાઉ હોજી. (ટક)
 જળહળ જ્યોતિ અખંદિત જાગે, રવિ કરોડ ઉપરંગી હોજી;
 ભક્ષ કરોડ શક્તિની શીતળતા, આપ રૂપ અનસંગી. જખી ૧
 છવન્મુક્તિ દેવે જોગણી, ભેદ અજોચર લાખી હોજી,
 દેવળ દેવ અમરલોક દેવી, સર્વ દેવ વેદ સાખી. જખી ૨
 વાણી પરા પરપંતી અધ્યમા વેખરી, જગત્ મોલે વધ જાણી હોજી;
 રમૂલ ચાફા ધાટ ઠાઠ સ્થાપી, ખેલ ખેલવે ચાર ખાણી. જખી ૩
 શક્તિ સર્વેમે રહી, પાપ પુણ્ય યજી પાશી હોજી;
 મહા મુક્ત જુઠત જુગમાયા, આપ સત્ અવિનાશી. જખી ૪
 મજપર મહેર રાખો મહામાયા, છવ જુગત્ કર જાયા હોજી;
 કેવલ બંદગી સાચી જો મન કીજે, આનંદ સ્વરૂપી ધાટ આયા. જખી ૫

૩

કાલી સુરતા ઘટ કાયા, મોયે અલખ પુરુષ ઓલખાયા હોજી. (ટક)
 મન પનન દોષ એક મેલાવે, સુરત શબ્દ મન સાંચા હોજી;
 વાણીનો પાર અપાર વિવેકી, અરસ પરસ પર સાચા. મોયે ૧

૩ અષ્ટકમળ-અષ્ટદળ કમળ ક્ષદ્યમા આઠ પાખીનું કમળ કદનીને ત્યા
 પરમાત્માનુ ધ્યાન કરવામા આવે છ પ પેર વારી-પગવાલીને સ્થિર ઘસીને.

૧. ઉપરગી-જંગવાળી અનસગી-સંગવિનાનો. ૩. વધ-વિધિ રમૂલ ઇ
 પૃથ્વી, જળ, તેજ, વાયુ એ ચાર રમૂલ ભૂતોમાથી જગતની ઉત્પત્તિ એ પાઠના
 ઠાઠની સ્થાપના છે જાયા-જન્મ્યા.

૧. કાલી-કાલિકાદેવી. સુરતા એ કાલિકા છે ને કાયા એ મુગા છે.

ઇગલા પીંગલા સુપુમ્બા ને આવે, તત્ત્વ પાંચ વરતાયા હોજી,
 સુરત સવાગન પેરત સવાગો, પીયુ ને આનંદી સત્ પાયા. મોયે૦ ૨
 સ્વામીમાં સમાયે કે બાઈ મસ્તાની, નરને દુજા નર નાયા હોજી;
 એક સ્વરૂપે સખી ને ધટ આતમ, વસ્તુ ને નિજ સવાયા. મોયે૦ ૩
 ઘુંઘી ઘુંઘી તાર મીલાયા તનમાંહી, લેહર સખ્દ ઉલટાયા હોજી;
 બમર ગુફામાં ને સુરતા બેદી, ગુણુ જીભા ખીન ગાયા. મોયે૦ ૪
 દેવી દેવ દોષ એક સ્વરૂપ દરો, જનની તાત જન જાયા હોજી;
 કેવલ રામ બયો સત્ કાળુ, મેં સત્ લોક સમાયા. મોયે૦ ૫

પદ

મોપે મેહેર કરો મહારાજ, લાનન શરણુ આપાની લાજ. (ટેક)
 લંપટ ને વળી લોભાઓ, હું કપટી ને વળી ફૂડો;
 તને ગમે તો તારજે, રચી તે અવસર રડો. મોયે૦ ૧

એક મેલાવે-એક સ્થાનમાં આવે સુરત સખ્દ-સુરતા રૂપી સખ્દ વાણીનો
 પાર-વાણીથી પાર વિવેકી-હે વિવેકી અરસપરસ ઇ-છવ અને બ્રહ્મ બન્નેએ
 અરસપરસ સ્પર્શ કર્યો અર્થાત્ એક રૂપ થયા ૨ તત્ત્વ પાંચ ઇ-ડાબા ન ;
 સ્કોરામાંથી શ્વાસ વહેતો હોય ત્યારે ઇગલા (ઇલા) નાડી અને જમણામાંથી
 વહેતો હોય ત્યારે પિંગલા નાડી વહેતી કહેવામાં આવે છે બન્ને સમાન
 વહેતી હોય ત્યારે સુપુમ્બા વહેતી કહેવાય છે સુપુમ્બા વહેતી કરીનેજ પ્રાણ-
 યામ, ધારણા તથા ધ્યાન કરવામાં આવે છે ધારણા કરતી વખતે પગથી ઘુંટણ
 સુધી પૃથ્વી તત્ત્વની ધારણા કરવી, પછી તેથી ઉપર જળ તત્ત્વની, પછી તેથી
 ઉપર તેજ તત્ત્વની, એમ તત્ત્વોની ધારણા કરવાનું યોગના ત્રયોમાં લખેલું
 હોય છે, તથા એ તત્ત્વોના જુદા જુદા રંગોની ધારણા પણ કરવાની હોય છે
 એ રંગો એજ સુરતા રૂપી સવાગન (સુહાગણ) નો સવાગો (રોહાગ)
 છે આ બધી વાત ધ્યાનમાં રાખીને આ બીજી કડી કેવળપુરીએ લખી છે ૩
 સ્વામીમાં ઇ-સુરતા જલમાં સમાઈ એટલે મસ્તાની (સ્વતંત્ર) થઈ નરને-
 નયણે-આજે સખી-બધા ' ધટ ' નું વિશેષણ સવાયા-સુદાયા ૪ ઘુંઘી
 ઘુંઘી- ઘું તે હું છું સખ્દ ઉલટાયા-હું તે ઘું છું ' એવી રીતે. (ઉપનિષદ
 માં આ ભૂતની ઉપાસના જતાવી છે બમર ગુફા-શૃંગીનો મધ્ય પ્રદેશ (૧)
 ૫ જન જાયા-જની ગઈ, કાળુ-સારો.

કર્મ કમાઈને બેળાં કીધાં, માથે પાપનો મૂડો;
પરનિંદા ને પ્રપંચ પાંચું, શુદ્ધિ વિનાએ મુડ્યો. મોપે૦ ૨
કલંક અનેક જળજી ધરી કાયા, આલ્યો જૂડનો મુડો;
નામ નાણું તો વાળી નાખ્યું, ધન રાખ્યો ખડ દુડો. મોપે૦ ૩
કુમતિ નારની સંગત કીધી, સંત સમાગમ છોડ્યો;
કેવલ કહે જીવ બહુ કુટાયો, ખેલે ખેલ કમાઈ ખૂડો. મોપે૦ ૪

કુંડલીઆ.

કરું અરજી કાલીકા, વેગે કરજો વાર;
દુઃખ દરિયામાં દૂખતાં, તારાને (તું) તાર;
તારાને તું તાર, મેહેર કરો મહામાયા,
દુજો નહિ કાઢ દેવ, આપ શરણે હું આપા;
કહે કાલીને કેવલો, ખેલે તહારો જાલકા,
વેગે કરજો વાર, કરું અરજી કાલકા. ૧
કલજીગ માંહી કાલીકા મેઠ કરે જમમાર;
કામન તુમન કોપનું, લાગે નહિ લગાર;
લાગે નહિ લગાર, ભૂત પલીત દૂર ભાગે,
મૂઠ ચોટ નહિ મોથે, અષ્ટ રક્ષા કરે આગે,
કહે કાલીને કેવલો, જોર અગન નહિ જાલકા;
મેઠ કરે જમમાર, કલજીગમાંહી કાલકા. ૨

પ્રણાતીયું. દેવ ગંધાર.

નર તારું મન તો અર્થ સમજે નહિ, હિર અગાન અનર્થ આણે;
મન કરો સાક્ષી તું આપે પરમાત્મા, પારસ તજી લાગ્યો ધાતુ પાણે. (૨૬)

૨. મુડો-મુડા જેટલો ભાર. ૨. પાચું-પાચે ઇ દ્રિષ્ટાણી પ્રપંચ કર્યા. ૩ જળજી-જ્યારથી નામનાણું-હરિ નામ રૂપી નાણું. ખડ દુડો-ખડ-પાસ અને દુડો-દાડા ૧ ખૂડો-શુદ્ધ્યો-જોડગા પડ્યો.

૨. મેઠ કરે-મટાડે કે ગિચ્ચા કરે (૧) કામન તુમન-કામજી દુમજી. જોર મું-અગ્નિની જાળવું પણ જોર ચાલે નહિ.

૧. પાણે-પથરે.

નહિ બોલે મુખથી આંખે દેખે નહિ, કાને મુલે નહિ શબ્દ ક્રેનો;
 સર્વનો સાક્ષી તેનું તો સમજે સહી, અથ ચપ આશરો લીધો એનો. નર૦ ૧
 નામ રૂપ ગુણનો બેદ જાણે નહિ, ચેતનાનંદ નહિ બ્રહ્મ ચિન્મયો;
 આ તે હું દેહકે આ તે હું આત્મા, લક્ષ આરવાચ્ય નહિ અર્થ લીનો. નર૦ ૨
 જડ ચેતન દેહ નાશવંત જાણજે, જોને તું નાચ નોચે વસ્તુ જોને;
 અનુભવાનંદ તે આપોષ આપ છે, રસ એક અજ સ્વરૂપ રેને. નર૦ ૩
 પંડ બ્રહ્માંડ પંચકોશ નહિ આપમાં, શિવ શક્તિ નહિ શબ્દ શેનો;
 કેવલાનંદ અવાચ્યપદ શું કહે, તેજ તે તેજ તું આપ તેનો. નર૦ ૪

રાગ પ્રભાતી.

કપટી કલિકેરાં લક્ષણ કહીએ, ચિત્ત ચંડાલમતિ ચાલ્યા રે;
 જૂઠાજીને સાચા જાણે, વિપત્તિ ધણા મતવાળા રે. કપટી૦ (ટેક)
 ખૂદા કહીને જગત્ બોલાવે, ખૂટો નહિ નર બાલા રે;
 મતિહીણુ નર મોટા માને, પરોક્ષ બુદ્ધિ પંપાળા રે. કપટી૦ ૧
 પ્રથમ આવે પાન સોપારી, છુડ આવે પછી લાલા રે;
 અગ્નિજેવા શબ્દ ઉઠે, જૂઠ વાણી જવાળા રે. કપટી૦ ૨
 પામરને મન પલંગ પલાણ્યો, પલંગ નહિ મન પાળા રે;
 વૃત્તિ અદ્ભૂતમ કરે અસ્વારી, તે પડવાના ટાળા રે. કપટી૦ ૩
 સમઝયા વિના કોઈ સાધન સાધે, ગાંઠ ગુણ ત્રીન ગાળા રે;
 નર બંધાયા છૂટે નાહી, મર્કટ કરમાં માળા રે. કપટી૦ ૪
 સમઝીને સાધન ગુરુ સેવે, ઢંગ તજે જૂના ઢાળા રે;
 કેવલ કહે તેવા સંગ ન કીજે, જ્ઞાન નહિ ત્યાં ગોપાલા રે. કપટી૦ ૫

૩. અજ-જન્મ રહિત.

૧. ચિત્ત ઇ૦-ચિત્તરૂપી ચંડાળની મતિ પ્રમાણે ચાલ્યા. બાલા-બાળક.
 અજાનીને શાસ્ત્રતરો બાળક કહે છે. પરોક્ષ બુદ્ધિ-બ્રહ્મ જો એમ જાણનારા પણ
 હું બ્રહ્મ છું એમ નહિ જાણનારા. પંપાલા-મિથ્યા ૨ છુડ-છૂટો. લાલા-
 સ્વાદ-અંગારા. ૩. પાળા-પગે ચાલનાર. ૪. ગાંઠ-ગુણ ગુણની ગાંઠના જે ગાળા
 (ફાંસા) છે. ૫. ઢાળા-રીઠ-પદ્ધતિ.

૫૬.

માનજે શામલીઆ કરતુ મારી, વારે કરો તમે વહેલી રે;
 પ્રપન્નીના જૂથમાં થીજ્યા, હોવે આનંદની ત્યાં હેલી રે. માનજો ૦ (૨૩)
 શુદ્ધિદીપ્ત મૂળ જૂથ બોલે, મનની વૃત્તિ મેલી રે;
 જૂઠું બોલીને સાચું જણાવે, પારવતી પંડ પેલી રે. માનજો ૦ ૧
 પમના નિશાડી નખ ધુપાવે, કમવૃત્તિ સહેલી રે;
 શામ પડે ત્યારે બાહેર કાઢે, ધીક ઉંદર મારે ટેલી રે. માનજો ૦ ૨
 કપડી નર કલિના કહીએ, હલતેદમા બહુ છેતી રે;
 પ્રેમભક્તિમાં ભંગ પડાવે, દેખાડે જમકરી ડેલી રે. માનજો ૦ ૩
 પરનિદા ને પ્રપંચ પાચું, ગુણ અવગુણમાં યેતી રે;
 રીસ ધણી મન અતિ ઈર્ષ્યા, ગામ મણે નહિ બેતી રે. માનજો ૦ ૪
 અવગુણ દોષ બધાં ઉરમાં, અવસંગે રંગ બેતી રે;
 દેખ કેવળ ત્યાંથી રહીએ દૂરા, ફરતી જવાળા ત્યા રેલી રે. માનજો ૦ ૫

૫૬.

પ્રથમ સેનીએ ગુરુ સોષ ગુણ પતિ, સત્ કરે શુદ્ધ શુદ્ધ સેવા,
 શુદ્ધ ચેતન જે સાક્ષી છે સર્વનું, દેખ અદેખ સ્વરૂપ દેવા પ્રથમ. (૨૬૦)
 આદ્ય અનાદ્ય જે સર્વમાંથી આતમા, ગુણ તીનું તેને વળગેલા.
 કર્મના ધર્મ લાઠ પ્રાણ સેવા કરે, લક્ષ બદાના બોગ લેવા. પ્રથમ ૦ ૧
 સ્થાવર જંગમ દોષ ધરમા થીરમા, માવા પકવાન નિધિ મેવા;
 આવાગમનની અજ આરોગીએ, તન મન મન આચાર તેના. પ્રથમ ૦ ૨

૧ પારવતી ઇ૦—“પંડ પહેલી પારવતી” એ કહેવત હશે. ૪. નિધી-સાગી

૧. અદેખ-અદૃશ્ય આદ્ય અનાદ્ય-(આદિ અનાદિ) જેનો આદિ નથી એવો સનાતન કર્મ ઇ૦-ક્રિયાને મદલ કરીને પ્રાણ સેવા કરે-અર્થાત્ પ્રાણને લીધે ક્રિયા માત્ર થાય છે, એમ સમજીને લક્ષ્ય દેશ્ય જે પ્રદા તેના બોગ સેવા-તેનો અનુભવ કરવો. ૨. થીરમા-સ્થિર બદામા. બદામાંથીજ તે ઉત્પન્ન થાય છે ને બદામાંજ લય પામે છે.

ઉર સહ ચિહ્ન આનંદની આરતી, જ્યોત અખંડ પ્રગટ જેવા;
મરજીવા દેખીને મગન બંધે મનમાં, હરદય નાદ હજૂર એવા. પ્રથમ ૩
ગુણાતીત નિરાલંબ આત્મા નિર્ગુણી, આપ આકાશવત્ સામ એવા;
કેવલા બંદગી શુદ્ધ મને કીજએ, પૂજ ગુણપતિને પ્રેમ પીવા. પ્રથમ ૪

ઝૂલણા.

સત્ય શિરોમણિ સોહાગણ્ય સુંદરી, પ્રેમ પરમાત્મા સાથ પરણી;
ચેતન કંથનો અવિચળ ચૂડલો, વેદવાયક બ્રહ્મચુતિ વરણી. સત્ય ૦ (ટેક) ૧
અવની જલ તેજ જે વાયુ આકાશથી, ત્રણ લોક પાર અપાર તરણી;
અજન્માપદ જે એવાતન આપીયું, બ્રહ્મની લેહેરી સહર હરણી. સત્ય ૦ ૧
મહાવાક્ય શબ્દની આરોપી વરમાળા, કાચ અર વાચ કર્મ શુદ્ધ કરણી;
ગુણાતીત શ્યામની એહ અર્ધાંગના, જોત નહિ ભાત કધુ નાત જરણી. સત્ય ૦ ૨
કર્મ એક નહિ સોષ કામિની, હું તું એ નામ ગુણ રૂપ હરણી;
પોતે અરૂપ હોષ મળી સ્વરૂપમાં, ચરાચર વાચ્ય અવાચ્ય ચરણી. સત્ય ૦ ૩
નર અર નાર દોષ રૂપ દેખે નહિ, ફેરા જીવ શિવમાં નહિ હરણી;
ક્રિયા શક્તિકા રૂપ એક છે કેવલા, હીક બ્રહ્મસાગર દામ હરણી. સત્ય ૦ ૪

(૨)

માનરે માન હત ગુરુ કહે મૂઢમતિ, ખેલ માયાતણો સર્વ ખોટો;
સોંગ આગે ધરી ખેલે સંસારમાં, મરજો મનથી થાય મોટો. માન ૦ (ટેક) ૧
કાચનો કુંબ જયમ દેહ કાચો કયો, પાણી તણો જયમ પરપોટો;
હરતાં હરતાં સહેજમાં ફૂટે, ચેત શિર કાલ જે કરે ચોટો. માનરે ૦ ૧
નાણુંમાંહી મન રહ્યું ના ભળે નામકુ, દામનેકાજ તો કાઢે દોટો;
નાણેયકી ત્રંચિ ત્રણ છૂટે નહિ, તૂટી નહિ વાસના આવે તોટો. માન ૦ ૨

૩. મરજીવા-જીવન મુકત. હરદય નાદ-અખંડ ચાલતો અવાજ-અન-
હદ નાદ દહે છે તે ૪. સામ-સ્વામી.

૧. તરણી-તરી જનારી. ૨. જરણી-જનની. માતા. ૩. કર્મ છં-જેને એકે
કર્મ નથી.

૨. બલો-ભગ્યો. નાણે ધકી-નાણાના લોકને લીધે.

ઉત્તમ દેહ ધરી નહિ જાણ્યો આતમા, ત્રય જાણી ધાલ્યો ઘેર ગોટો; ,
પશુપંખીમાંહી આવી તેમાં પડ્યો, છેલો અવતાર કુદ્ર છોટો. માનં ૩
અગમ નિગમ કહે એવું મુખે ઉચ્ચરે, રોષની માગે છે દુઃ રોટો;
કલ્પના મનની દૂર કર કેવલા, આતમારામનો લેને ઓટો. માનં ૪

(૩)

પંડમાં ખોજ તું આપ રૂપ પડિતા, વાણીવેદપાર અપાર વસ્તુ;
એક અક્ષરનો ભેદ આવે નહિ, હારદ રહ્યું ગુરુ આપ હસતું. પંડમાંં (ટક)
ખટશાસ્ત્ર કરા મતમાં ખેલતાં, બુધી આપ રૂપકુ ઓર ભસ્તુ;
શીખવું સુણવું કર્મ જણ સારના, શ્રુતિ સ્મૃતિ કહે નામ સસ્તુ. પંડં ૧
બાર બાવન કરા પંથના બધમા, નરક અરૂ સ્વર્ગ દોથે વાણુ નસ્તુ;
દર્શન ખટની ઉભી કરી આપદા, એક અક્ષર આધાર અસ્તુ. પંડં ૨
ગાયત્રીજપ કરે તન તાપ છે જ્ઞાનમા, વેદવચન નહિ રહે વસતું;
થોડા જુગમાંહી જીવપણું આપકે, ખજા વિદ્યામાં ન હોય ખસતું. પંડં ૩
એક રૂપ અખંડ રસ આતમા, મળ્યું મનમાંય કલ્યાણમસ્તુ;
તું કરે કેવલા ખંદગી તાહરી, દ્વૈત જો ભાવમાં નહિ ધસ્તુ. પંડમાંં ૪

(૪)

દ્વૈતની ભાવના ટળે દેહ ધામનું, અદ્વૈત જો રૂપ ઊર આવે;
જામત રવન મુખમિ જીવ તું, કાયા નહિ ટુરીઆતીત કાવે. અં (ટક)
સ્થૂળ (ને) સૂક્ષ્મ જો કારણ નહિ સંભવે, પદ મહાકારણ થીર પાવે;
કર્તા કર્મ ક્રિયા ત્રિપુટી કાટકે, ધનાતા ધ્યાન ધ્યેય, ચૈતન ધ્યાવે. અં ૧

૪ ઓટો-આસરો.

૧ આવે નહિ-સમન્વય નહિ. હસતું-હસતે. આપ ગુરના દાયમા. ભસ્તુ
ભાસતું. કર્મજણ-કાર્યિક વાચિક, ચાનસિક ૨. બાર બાવન-બાર બારાક્ષરી ૧
બાવન-મૂળાક્ષરો-અર્થાત્ રાખેલાના. દોથે વાણુ નસ્તુ-જન્મે વાણી નથી એક
અક્ષર-ઓમ-બ્રહ્મ. અસ્તુ-હો ૩. ન હોય-નથી.

૧ દેહ ધામનું-દેહના ધામ રૂપ દ્વૈતની ભાવના ટળે. કાયા ઇં-પણુ જે
ટુરીયાતીત કહેવાય છે તેને કાયા નથી. કાટકે-છાકીને

ત્રિપુટી એકતા મળી રહ્યો તનમાં, લક્ષગુણ સખ્દનો ભેદ લાવે;
તત્પદ ત્વ'પદ અસિપદ તું રહે, ગુણાતીત તેરા ગુણ તુંમ ગાવે. અ૦૨

આવરણ એકે નહિ અખંડ રસ આત્મા, નવરંગી વાસના પાસ નાવે;
હું નહિ તું નહિ તે નહિ હેરતાં, જોવા ઉભો થયો મટી જાવે. અ૦૩

સત્ય સભર બધો બહારસ સે'જમાં, મોક્ષમુક્તિ ફેરી લ્હેરી માવે;
વાંધો વિલસી રહ્યા અનંતરૂપે કેવલા, રૂપ જોતાં નહિ રંક રાવે. અ૦૪

(૫)

બુદ્ધ મન ભાવના આવતાં ભેદમાં, જગતમાં જીવ તું જોય જાગી;
સ્વપ્નમાં બાંધીયો જીવ કાણુ છોડવે, લોભની લહેરમાં લા'ય લાગી. બૃહ૦

મારું તારું કરતાં માલ જોયો મૂરખે, ક્ષમા કદી નહિ દૂર લાગી;
મામ અર ધર્મની પ્રીત કરે નહિ, ભાંતણી વેદના નહિ ભાગી. બૃહ૦૧

જાણીને તું પડ્યો માયાફેરી જાળમાં, મૂરખો મણિ છોડી ભીખ માગી;
સુખ દુઃખ ભોગવે સેવ્યા નહિ સંતને, નર વિના પત્ની ફરે નાગી. બૃહ૦૨

નરખ તું અવસર ફેર આવે નહિ, ખસકા જીવકું ખાન ખાગી;
આત્મા ઝોળખ્યો સોહી નર ઉગ્યાં, રામના નામમાં અનુરાગી. બૃહ૦૩

રસબસ હોયકે આલ તું રહેનીએ, કેનીએ કામ તો નોય કાગી;
કેવલા બંદગી ગુરૂની કીજીએ, દલરી વારતા કાને દાગી. બૃહ૦૪

૨. લક્ષ ઇ૦-લક્ષ બહા અને ગુણ સત્વાદિક એ બે રાખ્દનો ભેદ મમજ. તત્પદ ઇ૦-તું એ 'અસિ'પદને સ્થાને છે તે, તત્પદ ને ત્વ'પદનો ત્યાગ કરે. ૩. જોવા ઇ૦-જે બહાને જોવા ઉભો થયો તેજ રહેતો નથી. ૪ માવે-બહા રસના સમુદ્રમાં મોક્ષની લ્હેરો સમાઈ જાય છે.

સમા-અક્ષમા (૧) ૧. મામ-મર્મ (૧) ૩. કું-કયું. તું નિરાંતે ખાવાનું કેમ ખાય છે. ૪. રહેનીએ-રહેણીએ. કેનીએ-કહેણીએ-કહેવા માનથી. કાગી-કાનુ-સારું. તે ઉપરથી. (૧) દલરી ઇ૦-મનની વાત હવી તે તારે કાને નાખી છે. જેમ બંદુક દાગવામાં આવે છે તેમ.

(૬)

આપ ઇચ્છા થકી પંચકોશ હિપન્યા, બ્યોમ ઇચ્છા થકી ; વેદ વાણી;
વિપ્ર ઇચ્છા થકી વસ્તુ ત્યાં વર્ણવી, ઇચ્છા ઇચ્છા થકી ચંક આણી. (ટક)
કર્મ ઓર ધર્મ દોષ ગુણુ ઉભા કર્યા, મન ઓર પ્રાણુ માયા પ્રમાણી;
આપદા ભોગવે તીનું ખટ ઉરમિ, ત્રિવિધિ તાપના મત તાણી આપ. ૧
પાંચ પચીસના ફેરામા પડીયો, લાચીના ધરના જગદ ધાણી;
નેમ બાંધેયકે રૂપ દેખે નહિ, પાછો પામે પદ ખડવાણી. આપ૦ ૨
ફેર ચોરાશીમા મઠેટ જ્યમ ફેરવે, ખેવે વાસના છવ ચાર ખાણી;
ત્રિપુટી દોરડે બાંધ્યું છૂટે નહિ, છવ જૂની મયો ધન જાણી. આપ૦ ૩
દાસતું પદ ધરી ખેવ આનંદમાં, કાટે રણુ ઇપણા કુલ કાણી;
કેવલા ગુરૂકી જો સેવા કરે, પ્રસન્ન હોવે સારંગપાણી. આપ૦ ૪

રાગ ઠાકી.

ખેલકેરો અસ્વાર, હર તો ખેલે હોરી; ખેસ૦ (ટક)
પંચવદન પાર્વતી પાસે, નિર્મળ ગંગા નાર;
ગુણુ ગણુપત આપ સમીપ ગાળે, ત્રિચલ કર કરતાર. હર૦ ૧
શશી હાર ગજે ખીચ સોદીએ, શિર મુકુટ બન્યો સાર;
બાળે ડાક ડમર અનંદદ બાળાં, પરમ ખેલ અપાર. હર૦ ૨
અમુર ખેલ ખેલવાને આબ્યા, ચર્ચા કરે વેદ ચાર;
ખાવન અક્ષર વાળાં વળવે, હરિ અજ સુનનદાર. હર૦ ૩
ખેવ અગમ પરમ શુદ્ધ ખેલે, મોદ મમતાને ખાર;
દાસ કેવલ દેખવાને દોડ્યો, દુષ્ટ રણો ત્યાં હાર. હર૦ ૪

૧ આપ-છવ બ્યોમ-કેમકે તેનો શબ્દ ગુણુ ૩ વિપ્ર જ્ઞાના વસ્તુ-
જ્ઞાન. ચંક-ચંકા (૧) ૨ પાંચ પચીસ તત્ત્વો. ખડવાણી-છ દર્શનની વાણી (૧)
૪. રણુ-ઇપણા (ઇચ્છા) ૩ પી ઋણુ કાપે કુલકાણી-૧

૧ ખેલ-પોડિયો સામ-સ્વામી-મદાદેવજી ૨ શશી-ચંદ્ર (માયા
ઉપર) દાર-રંદ માળા (ગજે) ૩. અમુર-ગુણાદિક જડ પદાર્થો અજ-અજ્ઞા.

(૨)

તનકુ લગ્યા મન તીર, પીરકી ના ગમ પરનેકાઃ તનકુ (ટક)
 વેદ ચાર વાંચે મુખે વાણી, ધ્યાન તપ ધર્મ ધીર;
 પ્રણવ ત્રિકાલ આચાર ખાલે, હારદ ન જાને વાકા દીર. પીરકી ૦ ૧
 સાધન જોગ અષ્ટાંગ શુદ્ધ સાધે, નવધા વતી ગંગાનીર;
 કર્મ ઉપાસન કરે શુદ્ધ કાળુ, વિચાર ન જાણે વાકા વીર. પીરકી ૦ ૨
 વેધ હોકે નાડી ભેદ વરતે, સરતે લાવે સરીર;
 જાકી ચીરી અચરી સખી જાણે, આપકુ ન જાણે અંધીર. પીરકી ૦ ૩
 મેહેર કરી જેને સત્ગુરુ મળીઆ, બધા મન જ્ઞાન ગંભીર;
 ભુગમા કેવલ સોષ જણુ જાણે, સંત સમાગમ સિર. પીરકી ૦ ૪

૫૬.

જોતાં તેરો સ્વરૂપ અજીત, ધ્યાન તું તો કુણુકો ધરેગો; જોતાં (ટક)
 જામત કેરો તું સાક્ષી જાણે, પૂર્ણાનંદ પ્રતીત;
 વિશ્વ અભિમાની ત્રિપુટી વરતે, નિત્યમાં નહિ જો અજીત. ધ્યાન ૦ ૧
 સૂક્ષ્મ દેહ સ્વપ્ન કેરી હાયા, વપુ નહિ કાંચે વિત;
 તૈજસ અભિમાની સાક્ષી તુંહી, જાતિ ભાસે ત્યા બેળીત. ધ્યાન ૦ ૨
 કારણ સુપુષ્પી તીસરીરે કાયા, રસ એક ફૂટસ્ય રીત;
 પાયા અભિમાની જાકુ પ્રેરે, દ્વિત તજ જો અદ્વિત. ધ્યાન ૦ ૩
 અખંડાનંદ અગોચર આપે, મહા પદ જો તું અમીત;
 હીલમે કેવલ સોષ પ્રાણ દરે, પુરીઆતીત અતીત ધ્યાન ૦ ૪

૧. પીરકી-પ્રકાશી. પ્રણવ- આકાર (જાણે) ૨. નવધાવતી-નવ પ્રકારની ભક્તિ થકી ૩ હોકે-હોય કે-ધધને. સરતે ઇ-સરવથી, સરીરને લાવે-તન દુરસ્ત કરે જાકી-જે સરીરની. ચીરી-ચરી-પથ અચરી-કુપથ અંધીર-આધરો.

૧ વિશ્વ ઇ- 'જામત' અવસ્થાનો અભિમાની 'વિશ્વ' અને સ્પૃહ દેહ એ ત્રિપુટી નિત્ય પ્રકાશમાં વર્તતી નથી ૨ જાતિ ઇ-જ્યા જાતિ ભાસે છે ત્યા બેળીત (ભયથી ભીત) થવાનું હોય છે ૩ રસ એક-એક રસ ફૂટસ્ય અર્થાત્ 'પ્રાણ' અભિમાની છે. દ્વિત-દ્વેત અદ્વિત-અદ્વેત. ૪ અમિત-અમૃત-મરણ શક્તિ.

૫૬.

ગુરુગમ અગમ જ્ઞાન, સાન કાષ્ઠ સમજે તે યરા. ગુરુ૦ (૨૬)
જગમાં તે યરા નર વૃત્તિ જીતે, માન નહિ જ્યાં અપમાન;
એક અખંડ આનંદ ધન ઉરમાં, ભયો અનુભવ જ્ઞાન. સાન૦ ૧
રવિ ઉગ્યો જ્યારે રહે ન રાત્રિ, પ્રકાશ સ્વે તે પ્રભાસ;
પ્રકાશ કેરો તે આપ પ્રકાશી, અખંડ આનંદ ગત આણ. સાન૦ ૨
સોનું એક ધાટ બદ્ધ શોભે, નામ સોનું નિર્વાણ;
નામ રૂપ અરૂ ક્રિયા નાહી, જનનનદાર પુંઢી જન. સાન૦ ૩
જેવડે આ જગત સખી જાજે, એવડે જ્ઞાન અજાન;
એહી કેવલ જેને અનુભવ આવે, પાયો તેહી બહા પયપાન. સાન૦ ૪

રાગ વસંત.

કેમ કરીએ રે કેમ કરીએ, નગુરાનો સ્નેહ;
જેરે થકી પત જાય છે, કેમ કરીએ. (૨૬)
જગત વિંટાયો જંજળમાં, એવું જાણો;
એવું જાણો રે એવું જાણો,
ધોડે ધણું દુઃખ ધાય છે. કેમ કરીએ૦ ૧
વળા સૌકો આવી કથા સાંભળે, વેદવાણી;
વેદવાણી રે વેદવાણી, વરયો નહિ મેદ;
મણી જાણ્યા વિના ધાય છે. કેમ કરીએ૦ ૨
આસખ્યો નહિ એક આતમા, આંતિ આણે;
આંતિ આણે રે આંતિ આણે, જાણે નહિ જોડ;
મમવિના ગીત ગાય છે. કેમ કરીએ૦ ૩
મુરખ બૂડે નહિ માનવી, રહે માયા માણે;
માયા માણે રે માયા માણે, કેવળ એમ કહે,
વેખરી વાણીમાં વચાય છે. કેમ કરીએ૦ ૪

૧. વૃત્તિ-મનની વૃત્તિ. ૨. સ્વે-પોતે. ૩. જત-વતિ. ૪. જાજે-જાજે-જાત્યજ્ઞ ધાય.

૨ મેદ-પ્રેમ-મુખશા ૪ મુરખ ધૃત જે મુર્ખ બૂડે છે; તેને માનવી ન
જાણ્યો. ૬૬-૬૬.

(૪)

નવ કરીએ રે નવ કરીએ, સત્ક્રીયાનો સંગ;
રંગ ચઢ્યો નહિ રામરો.

નવ કરીએ૦ (૮૬)

સંત સમાગમ સેવના, નહિ સમજે;
નહિ સમજે રે નહિ સમજે, કરે ભક્તિનો ભંગ;
કાંઈ નરો કયાં કામરો.

નવ કરીએ૦ ૧

હંસ બન્યો નહિ હેતમાં ચાંદુ' હેરે;
ચાંદુ' હેરે રે ચાંદુ' હેરે, એ કાગડો અંગ;
કગ નહિ એક કામરો.

નવ કરીએ૦ ૨

ભાવ ન જાણે એ બેઠમાં, ભરમે બૂલ્યો;
ભરમે બૂલ્યો રે ભરમે બૂલ્યો, દેખી માયારે દંગ;
સ્વરૂપ ન જાણે સામરો.

નવ કરીએ૦ ૩

દાસ કેવલ જોએ દેહમાં, એહી દરો;
એહી દરો રે એહી દરો, પ્રેમી પ્રરૂપ અપંગ;
નિજ ભક્તો એ નામરો.

નવ કરીએ૦ ૪

(૫)

જૂકું જોતે રે જૂકું જોતે, જાણ્યા વિના છવ;
શિવ ન જાણે સાનમાં.

જૂકું જોતે (૮૭)

કરે તે છવ આરાધના, કર્મ કૃદાં;
કર્મ કૃદાં રે કર્મ કૃદાં, પૂજ્યા નહિ પીવ;
મૂરખ મૂઝો અભિમાનમાં.

જૂકું૦ ૧

મનસા સ્વરૂપી મમતા, માયા મેલી;
માયા મેલીરે માયા મેલી, દેખ્યો નહિ દીવ;
રાત રૂપી બહુ રાનમાં,

જૂકું૦ ૨

૧. રામરો-રામનો. કાંઈ છ-તે, નરો કયાં કામના નથી. ૨. હેરે-જુએ. કામરો-કામનો. ૩. દંગ-આશ્ચર્યચકિત. સામરો-સ્વામીનો-પરમેશ્વરનો. ૪. અપંગ-અપાંગ-અંગ રહિત.

૧. પીવ-પીપ્પ-મિથ એવા પરમાત્મા. ૨. રાનમાં-સાસાર-રૂપી જન્મલક્ષમાં.

પ્રેમચક્રેરા પાપમાં, આવી પડીઓ,
આવી પડીઓ રે આવી પડીઓ, કુમતે ચાલ્યો એ જીવ;
દયા ધર્મ નહિ દાનમાં,
દાસ કેવલ એવું દેખીને, રહીએ દૂરા,
રહીએ દૂરા રે રહીએ દૂરા, જાણી જો મરજીવ;
ધર ચિત્ત નિજ ધ્યાનમાં,

જૂઠું ૩

જૂઠું ૪

(૪)

રંગ રમીએ રે રંગ રમીએ, રાજી મન રામ;
સ્થામ શબ્દ એક સુરતી, રંગ રમીએ (૮૬)

શબ્દ ખેલે સોધ સેજમાં, સંત ચરા,
સંત સુરા રે સંત સુરા, ધીરજ નિજ ધામ;
નાચે આગે નારી નૂરતી,

રંગ રમીએ ૧

માનીતી સુપુમણી જો મેલમાં, એહી મેલો,
એહી મેલો રે એહી મેલો, રવિચંદ્રી વિચરામ;
માંહી પૂરણ જાણ મૂરતિ,

રંગ રમીએ ૨

રસ મળ્યો જમ રૂપમાં, રંગ રૂડો;
રંગ રૂડો રે રંગ રૂડો, રૂડો નહિ તે કામ;
પ્રેમનાદ ધૂન પૂરતી,

રંગ રમીએ ૩

દાસ કેવલ દેખો દીલમાં, ગુરુ દાતા;
ગુરુ દાતા રે ગુરુ દાતા, હરદે પુગી દામ;
દ્રમ ધન નોખત ધૂરતી,

રંગ રમીએ ૪

નૂરતી માયા કે જુદિ.

૨. રવિ શશિ-સૂર્ય ચંદ્ર રૂપી પિંગળાને ઇડા નાડીની મધ્ય સુપુમણી છે, અને તે નાડી ધ્યાનાદિકમા ઉત્તમ હોવાથી તે વખતે બ્રહ્માકાશ રૂપિય થઈ જાય છે, એમ કહેવાની મતજબ છે. ૩ રસ-આનંદ રસ રૂપમા-ચિદ્રૂપમા. પ્રેમનાદ ઇન્દ્રિય રંગ રમવામાં થયેલો એક જો તે અતદનાદ તેમા પૂરતી કરી આપે છે. ૪. દ્રમ-દહ-દહિ -દાન સ્વરૂપ એજ ધન (મેષ) ના નેવી નોખત ધૂરતી-ગદમડી રહી છે.

ગરબી.

સાચો સંતસમાગમ સાર, પ્રાણી તે (સંસાર) હરિજન વરની હાટડી. (ટેક)

વર્ણુ આવે ત્યાં રે વોરવા રે, ઉદય ભયો થયો અસ્ત;
ગમતું લષ્ટ ધરમાં ગયો રે, વાણીપાર વો'રી શુદ્ધ વસ્ત. હરિં ૧

જ્ઞાન વિજ્ઞાન ધન ગાંઠડી રે, વો રો સત્ત વિવેકરે;
મીઠાશ વો'રી ખાંડ કામા રે, સાકર વો'રી તે સમઝણુ એક. હરિં ૨

વો'રી બ્યનુભવ વસ્તુ બ્યાપક, રહેણી વો'રી બ્રહ્મ ૩૫ રે,
પ્રેમ વો'રો તે પીવા પ્રીતશું રે, તેણે બાસ્થો સકલકરો બૂપ. હારં ૩

નિરાલંબ નિરધાર છેરે, રૂપ શુણુ નહિ રંગરે,
સ્થિર કેવલ આત્મ થયો રે, તેતો સત્તશુરુ કેરે જો સંગ. હરિં ૪

(૨)

સાચે સેવો હરિશુરુ સંત, આવે તેનો અંત, આલખો નિજ આત્મ. (ટેક)

નામ રૂપ શુણુ નહિ રે, નહિ જાત ભાત નાત રે;
નર નારી નપુંસક નહિ રે, રવિ નહિ કા તે રાત. આલખો ૧

વાણીરૂપ સો વર્ણુવેરે, મન ન જાણે માયરે,
પાર ન જાણે ભુદ્ધિ બ્યાપડી રે, અખંડાનંદ આપોઆપ. આલખો ૨

નહિ સત્ત રજ તમ નહિ રે, કાર્ય કારણુ નહિ કાંચ રે,
અજન્મા રૂપ અજાત છે રે, શુણુ વેદ નેતિ કરી ગાપ. આલખો ૩

નહિ વાચ્ય અવાચ્ય નહિ રે, પુરુષ પ્રકૃતિ નહિ પંડ રે,
કેવલ દ્વર અક્ષર નહિ રે, અક્ષરાતીત સ્વરૂપ અખંડ. આલખો ૪

૧ વર્ણુ-અક્ષર ત્યાં જોમ્ અક્ષર વહોરવા આવે છે. અથવા સર્વે વર્ણુના લોક. ઉદય ભયો-(જ્ઞાનનો) થયો અસ્ત (અજ્ઞાનનો)

૧. કાં તે રાત-તો રાત જાની હોય ? ૨ સો-સો ૩ અજાત-જન્મ રહિત.

પદ.

રસીઓ વેદ મળ્યા શુરરાય, જન્મરોગ જાય, સોદં જે આપે ઔપધિ. (૨૬)

અવિગતનો પાર નાવતો રે, આબ્યો આગમથી આજ રે;
પડળ કદાવો પંડ પાપના રે, કરે શુદ્ધ પરમાત્મ કાળ. સોદં ૧

શબ્દ છુટી સમજ સળી, યાન છુટી ધસાયરે,
અંજન કરે સોષ આખમા રે, જવાળા અગ્નિ કરી જાય. સોદં ૨

ત્રિવિધિનાં તિમીર તોડ્યાં, કરે તે સ્વેપ્રકાશરે;
રે'છે બલો આખંડા દેખતારે, અખંડ અમલુ આકાશ. સોદં ૩

ઇદ્રિરહિત શુદ્ધ આતમરે, અગમ અગોચર ઉરરે;
અનુભવ કેવલ આંખ ઉઘડીરે, પૂર્ણ બલ ભરપૂર. સોદં ૪

પદ.

દેહ દુઃખ યથુ હવે દૂર, પૂરણ ભરપૂર, અખંડ એક આતમા. (૨૬)

ચરણ વિનાનું આલણું રે, પૃથ્વી ન ધર પાયરે;
ગુલા વિના મલ ત્યાગવો રે, મેલે જે મેલ સમાય. અખંડ ૧

લિંગવિનાનો ભોગ લેવો, ભોગ વિનાનો ભાવરે;
પરશ ત્વચા વિના પરશે રે, માંદી પરસ વિના સમાય. અખંડ ૨

જોએ કર વિનાનું આલણું રે, આલ્યાનું નહિ જોર રે,
વાણી વિનાનું જોલણું રે, કંચન નહિ જયમ કથીર. અખંડ ૩

૧. અવિગત-જેને જાણી રાજાય નહિ તે. નાવતો-ન આવતા આગમ શાસ્ત્રી
ગુરૂ પાસેથી મળેલું જ્ઞાન. ૩. રે ઇં (૧) અમલુ-(૧)

૧ ઉપનિષદમાં પણ પરમાત્મા કાન વિના સાલજે છે, યગ વિના ચાલે છે,
ઈત્યાદિ વર્ણન છે તેને મળતું વર્ણન આ પદમાં કરેલું છે. જેના વડે ઇદ્રિયો
અને મન બીજી વસ્તુઓને જાણી શકે છે તથા જે ઇદ્રિયો ને મનને જાણે છે એવા
પરમાત્મા ઇદ્રિયો વિના સર્વ કરી શકે એમા શુ આશ્ચર્ય છે

૬૭ માધવાનળની કથા,

૬૮ કેવળચુરી કૃત કવિતા.

૩-૦-૦

૬૯ ઉદ્ધવ કૃત રામાયણ. (અ. વ. મોસામીની માલગી)

ટીપ્—મળવાનાં ઠેકાણાં કરીને ત્યાંથી તથા એન. એમ. ત્રિપાઠીની કંપની, કાલ્યાણેવી રોડ મુંબાઇ તરફથી મળશે.

જાહેર ખબર.

પ્રાચીન કાવ્યમાળાના ૩૫ ગ્રંથોમાંથી માત્ર પ્રેમાનંદનાં નાટકો ફરીથી છપાયા છે અને બાકીના ગ્રંથો જલદીથી બહાર પાડવાના છે સખજ જેમને રાખવાની ઇચ્છા હોય તેમણે નામ નોંધાવવા.